

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Çağrı ELMAS

İLERİ YAŞAM DÖNEMLERİNDE ERKEKLERDE YENİDEN EVLENME

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Çağrı ELMAS

İLERİ YAŞAM DÖNEMLERİNDE ERKEKLERDE YENİDEN EVLENME

Danışman

Prof. Dr. Nurşen ADAK

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2024

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Çağrı ELMAS'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Gönül Demez (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Nurşen Adak (İmza)

Üye : Doç. Dr. Ayça Özen Çıplak (İmza)

Üye : Prof. Dr. Halime Ünal Reşitoğlu (İmza)

Üye : Prof. Dr. Ümit Akça (İmza)

Tez Başlığı:
İleri Yaşam Dönemlerinde Erkeklerde Yeniden Evlenme

Onay :Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 18/07/2024

Mezuniyet Tarihi : 08/08/2024

(İmza)
Prof. Dr. Seda Bayraktar
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “İleri Yaşam Dönemlerinde Erkeklerde Yeniden Evlenme” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Çağrı ELMAS

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

06/ 08 / 2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Çağrı Elmas
Öğrenci Numarası	20175275005
Anabilim Dalı	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet
Programı	Doktora Programı
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Nurşen Adak
Doktora Tez Başlığı	İleri Yaşam Dönemlerinde Erkeklerde Yeniden Evlenme
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2407767185
Rapor Tarihi	05/08/2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %3 Alıntılar dahil: %9
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 347 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nurşen Adak	

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLOLAR LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY.....	viii
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ERKEKLİK, YAŞLANMA VE YENİDEN EVLENME

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET, ERKEKLİKLER VE YAŞLANMA	7
1.1.1. Hegemonik Erkeklik ve Yaşlanma	14
1.1.2. Erkeklik Krizi, Alternatif Erkeklikler ve Yaşlanma	20
1.2. AİLE, EVLİLİK KURUMU VE YAŞLANMA	30
1.2.1. Boşanma ve Yaşlılık	45
1.2.2. Dulluk	51
1.2.3. Yeniden Evlenme	53
1.3. İLERİ YAŞTA ERKEKLERİN YENİDEN EVLENME DENEYİMLERİ.....	56
1.4. TÜRKİYE’DE YENİDEN EVLENME VE YAŞLILIKTA AİLE	61

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE METODOLOJİ

2.1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	65
2.2. ARAŞTIRMANIN EPİSTEMOLOJİK ARKA PLANI	66
2.3. ARAŞTIRMA GEÇERLİLİĞİ VE GÜVENİLİRLİĞİ	71
2.4. ARAŞTIRMANIN DESENİ.....	73
2.5. NİCEL ARAŞTIRMA AŞAMASI.....	78
2.5.1. Araştırmanın Veri Seti.....	80
2.5.2. Araştırmanın Örneklemi	81
2.5.3. Araştırma Verisinin Özellikleri	81
2.5.4. Araştırmanın Operasyonel Tanımları	83
2.5.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	84
2.5.6. Verilerin İşlenmesi ve Analizi.....	84
2.6. NİTEL ARAŞTIRMA AŞAMASI.....	85
2.6.1. Araştırmanın Örneklemi	86
2.6.2. Araştırma Sınırlılıkları.....	93
2.6.3. Araştırmanın Veri Toplama Süreci	95
2.6.4. Araştırmanın Analiz Süreci	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. NİCEL ARAŞTIRMA BULGULARI.....	100
3.1.1. Betimsel İstatistikler	100

3.1.2. Ölçek İstatistikleri.....	111
3.1.3. Türkiye’de İleri Yaşta Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Evlilik Deneyimi	117
3.2. NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI.....	141
3.2.1. Evlilikte Toplumsal Cinsiyet İlişkileri	142
3.2.1.1. Erkek ve Kadının Konumu	142
3.2.1.2. Savurgan Erkek ve Evi Çekip Çeviren Kadın Rollerini	145
3.2.1.3. Evlilikte Otoriter Erkek Rolü	150
3.2.2. Erkeklerin Aile Yaşamına İlişkin Görüşleri	156
3.2.2.1. Mutlu Evliliğin Özellikleri	156
3.2.2.2. Eşler Arası İletişim	165
3.2.2.3. Evlilikte Eşlerin Sorumlulukları.....	169
3.2.2.4. Eşlerin Anlayışlı Olması.....	177
3.2.2.5. Ailede Ebeveyn-Çocuk İlişkisi	179
3.2.3. Evlilik Döngüsü ve Bekarlık Deneyimleri	185
3.2.3.1. Önceki Evlilik Tecrübeleri	185
3.2.3.2. Evliliğin Sonlanması.....	192
3.2.3.3. Evlilik Sonrası Deneyimler	209
3.2.3.4. Evlilik Döngüsü ve Yalnızlık	226
3.2.4. İleri Yaşta Erkeklerin Yeniden Evlenme Motivasyonları	236
3.2.4.1. İleri Yaşta Yeniden Evlilikten Beklentiler	237
3.2.4.2. İleri Yaşta Evlilik Yaşamı	253
3.2.4.3. İleri Yaşta Yeniden Evlilik Yapmanın Zorlukları	258
3.2.4.4. Yeniden Evlenme ve Bakıma Muhtaçlık.....	266
SONUÇ	276
KAYNAKÇA.....	289
EK 1- ÖN GÖRÜŞME FORMU	316
EK 2- DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORULARI	317
EK 3- TAYA 2021 MİKRO VERİ SETİ TALEP ONAYI MEKTUBU	318
EK 4- ÖRNEK DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME DEŞİFRESİ.....	319
ÖZGEÇMİŞ	330

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Sosyal İlişkilerin Konvoy Modeli	37
Şekil 1.2 Yaşlılara Yönelik Sosyal Bakım Sistemi Modellemesi	41
Şekil 1.3 2000-2022 Yılları Arasında Avrupa’da Boşanma Oranlarının Değişimi.....	45
Şekil 3.1 Türkiye’de 50 Yaş Ve Üstü Erkeklerin Medeni Duruma Göre Bakım Pratikleri ...	139
Şekil 3.2 Türkiye’de 50 Yaş Ve Üstü Kadınların Medeni Duruma Göre Bakım Pratikleri...	140
Şekil 3.3 Nitel Veri Kategorileri Ve Alt Temaları	141

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	89
Tablo 3.1 TAYA-2021 Katılımcılarının Sosyo-Demografik Özellikleri	101
Tablo 3.2 Katılımcıların Evleneceği Kişide Aradığı Kriterler (Kadın-Erkek).....	103
Tablo 3.3 Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı	104
Tablo 3.4 50+ Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı (Yaş Aralığı).....	106
Tablo 3.5 50+ Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı (Erkek-Kadın).....	107
Tablo 3.6 Türkiye’de 50+ en az bir kez boşanmış bireylerin en son boşanma nedenleri	110
Tablo 3.7 Ölçek Boyutlarının Likert Tipi Ölçümdeki Aralıkların Karşılığı	111
Tablo 3.8 Erkeklerin Evlenecekleri Kadınlarda Aradığı Özellikler	112
Tablo 3.9 Kadınların Evlenecekleri Erkeklerde Aradığı Özellikler	114
Tablo 3.10 Çalışma ve Aile Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	116
Tablo 3.11 50 ve Üzeri Yaştaki Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	118
Tablo 3.12 50 ve Üzeri Yaştaki Katılımcıların Evlilik Biyografileri.....	121
Tablo 3.13 50 ve Üzeri Yaşta Yeniden Evlenen Katılımcıların Sosyo-Demografik Profili ..	123
Tablo 3.14 Türkiye’de İleri Yaşta Erkeklerin Yeniden Evlenme Deneyimleri (Erkek)	125
Tablo 3.15 Türkiye’de İleri Yaşta Kadınların Yeniden Evlenme Deneyimleri (Kadın).....	131
Tablo 4.1 İleri Yaşta Erkeklerin Yeniden Evlenme Deneyimleri	278

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
akt	: Aktaran
APA	: Amerika Psikoloji Birliği
bkz	: bakınız
çev	: Çeviren, çevirmen
Ed.	: Editör
Der.	: Derleyen
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TAYA	: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
İBBS	: Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
vb	:ve benzeri
ve diğ.	:ve diğerleri
vs	: vesaire
yy	: yüz yıl
YE	: Yeniden Evlenen
GB	: 50 yaş ve üzeri boşanmış
50+	:50 yaş ve üzeri
KYA	:Karma Yöntemler Araştırması
ASD	:Açıklayıcı-Sıralı Desen

ÖZET

Yaşam süresinin uzaması ve demografik yapının değişmesi, yaşlanan bireylerin özellikle ileri yaşam dönemlerindeki evlilik döngüsü ve dinamiklerinde çeşitliliğe yol açmıştır. Erkeklerin yaşamlarının ileri dönemlerinde yeniden evlilik kararı almaları, toplumsal normlar, ekonomik gereklilikler ve kişisel arayışlar arasındaki hassas dengeyi yansıtmakla birlikte toplumsal cinsiyete dayalı evlilik ilişkilerini ve erkeklik deneyimlerini de göstermektedir. Bu tez çalışmasında, ileri yaşam dönemlerinde erkeklerde yeniden evlenme dinamikleri incelenmektedir. Araştırmanın amacı, erkeklerin biten evliliklerinin ardından ileri yaşam döneminde yeniden evlenmeye nasıl ve neden karar verdiklerini, bu süreçleri erkeklik değerleri bağlamında nasıl deneyimlediklerini incelemektir. Bu tez çalışması, yeniden evlenmenin, erkekler tarafından hangi durumlarda "yaşlanma ve erkeklik deneyimi" ile ilişkilendirildiği ve yeniden evlilik tercihinin aile ilişkilerinde erkeklik inşasını nasıl anlamlı kıldığı konusuna odaklanmaktadır. Yeniden evlenme, özellikle ileri yaşam dönemiyle birlikte erkekler için, toplumsal cinsiyet kimliklerinin yeniden inşası ve müzakere edilmesi sürecinde önemli bir rol oynar. İlk evlilikten farklı olarak, yeniden evlilikler genellikle daha karmaşık sosyal, ekonomik ve duygusal dinamikleri içerir. Bu bağlamda, yeniden evlilik, erkeklik kimliklerinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl dönüştüğünü anlamak için önemli bir fırsat sunar. Yeniden evlenen yaşlı erkekler, toplumsal normlar, kişisel beklentiler ve aile dinamikleri arasında denge kurmaya çalışırken, hegemonik erkeklik ideallerini nasıl yeniden müzakere ettiklerini ve uyarladıklarını gözlemlemek mümkündür. Tez çalışması, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, tez konusuna ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeveyi içermektedir. İkinci bölümde araştırma yöntemine ilişkin ayrıntılar sunulmakta ve üçüncü bölümde ise elde edilen bulguların analizi yer almaktadır. Nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı bu araştırma, ileri yaşam dönemlerinde yeniden evliliğin erkeklikler bağlamında karmaşık ve çok boyutlu bir deneyim olduğunu ortaya koymakta ve bu süreçte duygusal, sosyal ve pratik yaşam gereksinimlerinin karşılanmasının önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, ileri yaşam dönemlerindeki erkeklerde yeniden evlenmenin toplumsal cinsiyet bağlamında anlamlandırılması için yaşam seyri perspektifinin önemi vurgulanabilir. Elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet ve erkeklik rollerinin evlilik dinamikleri üzerindeki etkisine dikkat çekerek, evlilik birliğinin erkeklik değerleri üzerinden nasıl kurulduğunu göstermiştir. Genel hatlarıyla bu bulgular karşılıklı anlayış ve saygının hem erkekler hem de kadınlar için daha mutlu ve uyumlu ilişkiler sağladığını göstermektedir. Yeniden evlenen erkeklerin görüşleri, evlilikte açık iletişim, dürüstlük ve karşılıklı saygının önemini ön plana çıkarmaktadır. Öte taraftan egemen erkeklik

değerleri bağlamında yaşlanma olgusunun bu erkekler için güçsüzlük ve olumsuz bir deneyim olarak algılandığı söylenebilir. Yaşlanma ile hegemonik erkeklik değerlerinin zayıflaması, yeniden evlilik yoluyla heteronormatif aile ilişkilerini tekrar kurma eğilimine yol açmaktadır. Dolayısıyla erkeklik değerlerinin korunması ya da yaşlanmayla birlikte kaybolan unsurların tekrar kazanılması bakımından yeniden evlilik toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüşmesine neden olan bir etki göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, Toplumsal Cinsiyet, Yeniden Evlenme, Yaşam Seyri, Açıklayıcı-Sıralı Karma Yöntemler.

SUMMARY

Remarriage of Men in Later Life

The extension of life expectancy and changes in demographic structure have led to diversity in the marriage cycle and dynamics of aging individuals, particularly in their later life stages. The decision of men to remarry in their later years reflects a delicate balance between social norms, economic necessities, and personal pursuits, while also highlighting gender-based marriage relationships and masculinity experiences. This thesis examines the dynamics of remarriage among men in their later life stages. The aim of the research is to explore how and why men decide to remarry in their later years after their previous marriages have ended, and how they experience these processes in the context of masculine values. This thesis focuses on understanding under what circumstances remarriage is associated with "aging and masculinity experiences" for men and how the preference for remarriage makes the construction of masculinity in family relationships. Remarriage, especially in later life, plays a significant role in the reconstruction and negotiation of gender identities for men. Unlike first marriages, remarriages often involve more complex social, economic, and emotional dynamics. In this context, remarriage provides an important opportunity to understand how masculine identities and gender roles are transformed. Observing how older men who remarry renegotiate and adapt hegemonic masculinity ideals while trying to balance social norms, personal expectations, and family dynamics is possible. The thesis consists of three parts. The first part includes the conceptual and theoretical framework related to the thesis topic. The second part presents the details of the research method, and the third part analyzes the findings obtained. Using both quantitative and qualitative methods, this research reveals that remarriage in later life is a complex and multidimensional experience in the context of masculinities and emphasizes the importance of meeting emotional, social, and practical life needs in this process. In conclusion, the importance of the life course perspective can be emphasized for understanding remarriage among men in later life in the context of gender. The findings highlight the impact of gender and masculinity roles on marriage dynamics, showing how the marital union is constructed based on masculine values. Overall, these findings demonstrate that mutual understanding and respect provide happier and more harmonious relationships for both men and women. The views of remarried men emphasize the importance of open communication, honesty, and mutual respect in marriage. On the other hand, it can be said that the phenomenon of aging within the context of dominant masculine values is perceived as a weakness and a negative experience for these men. The weakening of hegemonic values with aging of men leads to a tendency to re-

establish heteronormative family relationships through remarriage. Therefore, remarriage shows an effect that causes the transformation of gender relations in terms of maintaining masculine values or regaining hegemonic elements lost with aging.

Keywords: Masculinities, Gender, Remarriage, Life Course, Explanatory-Sequential Mixed Methods.

ÖNSÖZ

Bu doktora tezi, ileri yaşam dönemlerinde erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini toplumsal cinsiyet ve erkeklik bağlamında yaşam seyri perspektifinden ele alan bir çalışmadır. Çalışmanın amacı, 50 yaş üzeri erkeklerin boşanma veya eşin vefat etmesiyle biten evliliklerinin ardından yeniden evlenmeye nasıl ve neden karar verdiklerini, bu süreçleri erkeklik değerleri bağlamında nasıl deneyimlediklerini anlamaktır. Günümüz toplumlarında boşanma oranlarındaki artış ve yaşam süresinin uzaması, yeniden evlenme olgusunu daha da görünür kılmakta ve bu durum, bireylerin evlilik biyografilerinde önemli değişimlere yol açmaktadır. Bu bağlamda, yeniden evlenme kararı alan yaşlı erkeklerin toplumsal normlar, ekonomik gereklilikler ve kişisel arayışlar arasındaki hassas dengeyi nasıl kurduklarını anlamak, toplumsal cinsiyet çalışmaları literatürüne önemli katkılar sağlayacaktır. Araştırma, iki ayrı veri seti üzerinden analiz edilmiştir. İlk olarak, Türkiye'de 50 yaşından sonra yeniden evlenen bireylerin sosyo-demografik özellikleri ele alınmış ve bu bağlamda nicel bulgular tartışılmıştır. Bu çalışmanın nicel verileri, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2021 yılında hazırladığı Aile Yapısı Araştırması'na dayandırılmıştır. Öncelikle, ileri yaşam dönemlerinde yeniden evlenmeye ilişkin ulusal tahminlerde bulunmayı sağlayan bu veri setini paylaştığı için Türkiye İstatistik Kurumu'na teşekkür ederim. Araştırmanın ikinci safhası ise saha çalışması verilerine dayanmakta olup, tez çalışmasına katkı sağlayan katılımcıların verdikleri samimi yanıtları içermektedir. Bu kapsamda, araştırmaya katkıda bulunan değerli katılımcıların hepsine içten teşekkürlerimi sunarım.

Doktora eğitimim ve tez sürecim boyunca her zaman yanımda olan, hem alandaki değerli araştırmalarıyla hem de bilgisiyle bu sürece ışık tutan tez danışmanım Prof. Dr. Nurşen Adak'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, danışmanımla birlikte çalışma sürecinde alandaki bilgileri ve deneyimleriyle katkılarını esirgemeyen ve beni yönlendiren tez izleme komitesindeki değerli hocalarım Prof. Dr. Gönül Demez ve Doç. Dr. Ayça Özen Çıplak'a da şükranlarımı sunarım. Tez izleme jürimde yer alarak doktora tez çalışmamı zenginleştiren katkılarda ve yorumlarda bulunan Prof. Dr. Halime Ünal Reşitoğlu ve Prof. Dr. Ümit Akça'ya da teşekkürlerimi iletirim.

Saha araştırması için katılımcılar ile iletişim kurmamda yardımcı olan sevgili Duriye Güzel ve Yağmur Coşkun'a teşekkürü bir borç bilirim. Doktora tez sürecimde kimi zaman ihmal ettiğim ve yeterince zaman ayıramadığım ancak desteğini her zaman hissettiğim sevgili eşim Derya Coşkun Elmas'a yanımda olduğu için teşekkür ederim. Başta annem Munise Elmas ve

babam Mustafa Elmas olmak üzere, abilerim Gürkan Elmas ve Serkan Elmas'a da minnettar olduğumu belirtmek isterim.

GİRİŞ

Nüfusun yaşlanmasıyla birlikte ileri yaşam dönemlerinde yeniden evlenme olgusu, bireysel ve toplumsal açıdan cinsiyete dayalı derin ve karmaşık ilişkileri gündeme getirmiştir. Doğumdan itibaren beklenen yaşam süresi ile bireylerin evlilik biyografileri, yaşlanmaya bağlı evlilik biyografisinde de birtakım değişimler göstermiştir. Yaşlı erkeklerin, yaşamlarının ileri dönemlerinde yeniden evlilik kararı almaları, toplumsal normlar, ekonomik gereklilikler ve kişisel arayışlar arasındaki hassas dengeyi yansıtmaktadır. Boşanma oranlarında görülen küresel çaptaki artış ve yaşam süresinin uzaması, toplumsal açıdan evlilik biyografisinin daha geniş bir perspektifte ele alınmasına neden olmuştur. Son yıllarda, boşanma sonrası yeniden evlenme gibi kavramları ele alan araştırmaların da anlamlı biçimde arttığı görülmektedir. Özellikle, boşandıktan sonra yeniden evlilik yapma, bireylerin gerçekleştirme eğiliminde olduğu yaygın bir evlilik pratiği haline gelmiştir.

Boşanma oranlarının artması ve evlilik oranlarının azalması yeniden evlilik olgusunun öne çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki, ABD’de evliliklerin yaklaşık %40’ında, partnerlerden birinin veya her ikisinin daha önce yeniden evlilik yaptığı belirlenmiştir. Her ne kadar boşanma oranı 1979’dan beri azalıyor olsa da, ikinci evliliklerin de %60’ı boşanmayla sonuçlanmıştır. Boşanma, genellikle evlilik kurumunun çözülmesi ya da bozulması olarak tanımlanır. Bununla birlikte, yeniden evlilik, evliliğin tekrar kurulmasından ziyade boşanma sonrası yeniden evliliği tercih etme durumu ile nitelendirilir. Yeniden evlilik konusunda yapılan çalışmalar, boşanmış bireylerin genellikle yeniden evlenmeyi tercih ettiklerini vurgulamaktadır. Ancak, bu bireylerin önceki evlilik deneyimleri, yaşam seyri, dulluk ve toplumsal cinsiyete dayalı deneyimler çoğu zaman geri planda değerlendirilmiştir. Nitekim, yeniden evlilik, farklı bir aile dinamiği veya evlenme süreci ile gerçekleşse bile evlilik kurumunu oluşturan yollardan biri olarak görülebilir. Hackstaff (1999), 1970'lere kadar evliliği destekleyen ve boşanmayı caydıran bir "evlilik kültürü"nün hâkim olduğunu belirtmektedir. Ancak, günümüzde bu kültür yerini boşanmayı normalleştiren "boşanma kültürü"ne bırakmıştır. Bu değişimle birlikte, bireysellik, bağımsızlık ve eşitlik gibi değerler evliliklerin önemli unsurları haline gelmiştir. Ayrıca, boşanma tehdidi, eşlerin evlilikteki ihtiyaç ve beklentilerini ortaya koymalarını sağlayan bir kaldıraç olarak işlev görmektedir. Ev işlerinin paylaşımı ise evlilik ilişkilerinde devam eden bir müzakere ve çatışma alanı olarak değerlendirilmektedir. Kadınların iş gücüne katılımının artması ve ikinci dalga feminizm, aile yapısında cinsiyet eşitliğini getirmiştir. Ancak, kadınlar hala erkeklere kıyasla daha fazla ev işi yapmaktadır ve genellikle daha az ekonomik kazanca sahip olmaktadır. Boşanma ve yeniden evlenmedeki son eğilimler, özellikle yaşam süresinin uzaması ile aile

yaşamı üzerinde büyük bir çeşitlilik yaratmaktadır. Castro, Martin ve Bumpass (1989) tarafından yapılan tahminlere göre, yakın gelecekte ilk evliliklerin yalnızca üçte biri dul kalana kadar sürecektir ve evliliklerinde bozulma yaşayanların üçte ikisi yeniden evlenmektedir. Aile yaşamının doğası, aile ve akrabalık ağlarının yapısı üzerinde anlamlı etkilere sahiptir. Bu nedenle boşanma ve yeniden evlenme, nesiller arası ilişkilerin kapsamını ve karakterini, büyük ebeveynlik de dahil olmak üzere, değiştirmektedir.

Yeniden evlenme, yalnızca boşanma sırasında kaybedilen duygusal ve sosyal desteği yeniden elde etmek ile değil, aynı zamanda evlilik kurumuna duyulan güven ve inançların da kaybedilmediğini göstermektedir. Ruh sağlığı, fiziksel sağlık ve genel refah, yeniden evlenmenin olumlu özellikleri olarak nitelendirilir. Ayrıca, yeniden evlenmenin, özellikle boşanma sonrasında maddi refahta ve kişi başına düşen gelirden düşüş yaşayan birçok kadın ve çocuk için ekonomik istikrarın artması anlamına da gelebilmektedir. Yeniden evlenmenin makro düzeyde önemli sonuçlara yol açtığı ifade edilmektedir. Bazı sosyal araştırmacılar, evlilikteki azalmanın ve hem birlikte yaşama hem de boşanmadaki artışın, evlilik ve aile kurumunun zayıflattığını ileri sürmektedir. Ancak, yeniden evlenmelerdeki artışın, art arda gerçekleşen tekeşliliğin ömür boyu tekeşlilikten daha normatif hale gelmesine rağmen, evliliğin önemli bir kurum olarak değerini koruduğunu göstermektedir.

Yeniden evlenmenin günümüzde daha fazla görünür olmasına sebep olan bir diğer gelişme de yaşam süresinin uzamasıdır. Doğumdan itibaren beklenen yaşam süresinin yükselmesi ile günümüzde yaşlı nüfus oranında hatırı sayılır bir artış yaşanmasına sebep olmuştur. Öte yandan, yaşlı nüfusun artışı sadece yaşlıların sayıca çok olmasını değil, aynı zamanda yer aldıkları sosyal kurumları da etkilemektedir. Boşanma ya da dul kalma gibi evliliğin sona erdiği durumlar sonrasında yeniden evlenme oranlarının artışı, evlilik pratiklerinin yaşam süresinin artışına bağlı olarak değişiklik gösterebileceğini yansıtmaktadır. Nitekim günümüzde bireyler evliliklerini sonlandırıp, yeniden kurmak için daha uzun bir yaşam süresine sahip olmuştur.

Bu çalışmada, ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme deneyimleri incelenmektedir. Araştırmanın amacı, yaşlı erkeklerin biten evliliklerinin ardından yeniden evlenmeye nasıl ve neden karar verdiklerini, bu süreçleri erkeklik değerleri bağlamında nasıl deneyimlediklerini anlamaktır. Bu tez çalışması, yeniden evlenmenin, ileri yaştaki erkekler tarafından hangi durumlarda "yaşlanma deneyimi" ile ilişkilendirildiği ve yeniden evlilik tercihinin yaşlılık döneminde erkeklik inşasını nasıl anlamlandırdığı konusuna odaklanmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, ileri yaşta erkeklerin yaşlanmaya bağlı

kayıplarını tekrar aile üzerinden nasıl telafi ettiklerinin, ailenin yaşlı erkekler için anlamının ve yaşlı erkekleri yeniden evlenmeye yönelten gerekçelerin irdelenmesi hedeflenmiştir.

Yeniden evlilik, özellikle yaşlı erkekler için, toplumsal cinsiyet kimliklerinin yeniden inşası ve müzakere edilmesi sürecinde önemli bir rol oynar. İlk evlilikten farklı olarak, yeniden evlilikler genellikle daha karmaşık sosyal, ekonomik ve duygusal dinamikleri içerir. Bu bağlamda, yeniden evlilik, erkeklik kimliklerinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl dönüştüğünü anlamak için önemli bir fırsat sunar. Yeniden evlenen yaşlı erkekler, toplumsal normlar, kişisel beklentiler ve aile dinamikleri arasında denge kurmaya çalışırken, hegemonik erkeklik ideallerini nasıl yeniden müzakere ettiklerini ve uyarladıklarını gözlemlemek mümkündür.

Yaşlanma süreci, erkeklik kimliklerinin yeniden değerlendirilmesi ve inşası için önemli bir dönemdir. Yaşlanma ile birlikte gelen fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişiklikler, erkeklerin toplumsal cinsiyet kimliklerini nasıl algıladıklarını ve deneyimlediklerini etkiler. Yaşlanan erkekler, gençlik ve orta yaş dönemlerindeki erkeklik pratiklerinden farklı olarak, yeni kimlikler ve roller geliştirmek zorunda kalırlar. Bu süreçte, toplumsal cinsiyet normları ve beklentileri de değişir ve yeniden şekillenir.

Erkeklik kimliklerinin yaşlanma sürecinde nasıl dönüştüğünü anlamak için, hegemonik erkeklik ve diğer erkeklik biçimleri arasındaki ilişkileri incelemek önemlidir. Hegemonik erkeklik idealleri, genellikle genç, güçlü, bağımsız ve üretken erkekleri yüceltir. Ancak yaşlanma ile bu ideallere ulaşmak zorlaşır ve erkekler, yeni kimlikler ve roller geliştirmek zorunda kalırlar. Bu süreçte, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme deneyimleri, toplumsal cinsiyet kimliklerinin nasıl dönüştüğünü anlamak için önemli bir bağlam sağlar.

Bu araştırma, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini toplumsal cinsiyet ve erkeklik bağlamında derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme kararlarını, bu süreçte karşılaştıkları zorlukları ve toplumsal dinamiklerle nasıl etkileşimde bulunduklarını anlamaktır. Bu bağlamda, Connell'in hegemonik erkeklik kuramı ve diğer teorik çerçeveler kullanılarak, erkeklik kimliklerinin ve pratiklerinin yaşlanma sürecinde nasıl dönüştüğü ve yeniden inşa edildiği incelenecektir. Araştırmanın önemi, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerinin toplumsal cinsiyet ve erkeklik bağlamında ele alınmasıyla ortaya çıkar. Bu çalışma, yaşlanma ve erkeklik ilişkisini anlamak için önemli bir katkı sağlayacak ve toplumsal cinsiyet çalışmaları literatürüne yeni bir perspektif sunacaktır. Ayrıca, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları ve bu süreçlerin toplumsal dinamiklerle nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yaşlılık politikaları açısından da önemli sonuçlar doğurabilir.

Bu amaçlar doğrultusunda tasarlanan tez çalışması 3 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk başlığını tez konusuna ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturmaktadır. Bu bölümde, öncelikle toplumsal cinsiyet perspektifinden aileye ilişkin kuramsal yaklaşımlar ele alınmaktadır. Devamında, tezin amacı ve bulgularıyla uyumlu erkeklik teorileri ve aile ilişkilerindeki çoklu erkeklik deneyimleri tartışılmaktadır. Bu bölümün ikinci kısmında ise aile ilişkilerindeki yaşlanma ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine dikkat çekilmektedir. Bu başlıkta yaşlıların evlilik ilişkisi ile kurdukları sosyal ilişkileri ele alan teorik tartışmalara yer verilmektedir. Tez çalışmasının odak noktasını oluşturan evlilik birliğinin bozulması durumu, boşanma, dulluk ve yeniden evlenme süreçleri yaşlanmaya bağlı olarak incelenmektedir.

Tezin ikinci bölümünde öncelikle tezde benimsenmiş olan araştırma yöntemine ilişkin ayrıntılar yer almaktadır. Bu tez çalışmasında ileri yaşam dönemlerinde erkeklerin “yaşanmış” ve “yaşanan” evlilik ve yeniden evlilik deneyimlerini nicel bulgular ve nitel saha araştırmasından elde edilen veriler etrafında açıklayıcı-sıralı karma yöntemler deseni üzerinden genişleterek, yorumsamacı-fenomenolojik bakış açısıyla değerlendirmek istenmiştir. Erkeklik çalışması başlığı altında hazırlanan tez çalışmasının epistemolojik arka planı, yaşlanma sürecindeki erkeklik deneyimlerini anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda yaşam seyri perspektifi önemli bir arkaplan oluşturmakta, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme kararlarını ve bu süreçte erkeklik inşalarını incelemek, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve yapısal eksikliklerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve yaşlılık bağlamında karşılaşılan sorunlar, bu tez çalışmasının temel araştırma sorularına ışık tutarak, yaşlı erkeklerin yaşlanma deneyimlerini ve erkekliklerini nasıl yeniden inşa ettiklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Nitel saha araştırması ve ikincil analizler yoluyla elde edilen bulguların derinlemesine incelenmesiyle, yaşlılık dönemindeki erkeklik deneyimlerine dair kapsamlı bir anlayış geliştirilmesi hedeflenmektedir. İki aşamadan oluşan tezin araştırma analizi sürecinin ilk aşamasında, TÜİK Aile Yapısı Araştırması 2021 yılına ait veri setinin ikincil analizi gerçekleştirilmiştir. Nicel verilerin analizi, ileri yaşta yeniden evlenmeyi toplumsal cinsiyet perspektifinden makro düzeyde tartışmaktadır. Tez çalışmasının ikinci aşamasında ise saha çalışmasından toplanmış nitel verilerin analizi gerçekleştirilmektedir. Nitel araştırmada, 12 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Tezin bir sonraki bölümünde evlilik ve yeniden evlenme ile ilgili ikincil verilerin analizi ve nitel araştırmadan elde edilen veriler literatürle birlikte değerlendirilmektedir. Tez sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

Araştırmanın ilk nicel bulgularına göre Türkiye’de 50 yaş ve üstü bireylerin büyük çoğunluğu ilk evliliklerini sürdürmekte ve ikinci evliliği tercih etmemektedir, ancak, erkeklerin

yeniden evlenme oranları kadınlara göre daha yüksektir. Eğitim ve gelir düzeyi, yeniden evlenme kararını etkileyen önemli faktörlerdir; yüksek eğitim ve gelir seviyesine sahip bireyler, ekonomik bağımsızlıklarını koruyarak yeniden evlilikten kaçınmaktadır. Mutluluk durumu ve geleneksel toplumsal cinsiyet algıları ise yeniden evlenme olasılığını artırmaktadır. Ayrıca, çocuk sayısı arttıkça yeniden evlenme eğilimi erkeklerde artarken, kadınlarda bu durum daha temkinli kararlar almalarına yol açmaktadır. Evlilik biyografisine bağlı olarak bakım ihtiyaçları ve pratikleri de farklılık göstermektedir; yeniden evlenmiş yaşlı erkekler bakım ihtiyaçlarını genellikle hane içinde karşılarken, boşanmış ve dul erkekler için hane dışı sosyal destek ağıları önem kazanmaktadır. Bu bulgular, ileri yaşam dönemlerinde yeniden evliliklerin toplumsal cinsiyet rollerinin ve erkeklik deneyimlerinin yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise nitel araştırma verileri analiz edilmiştir. Eşin ölümü veya boşanma nedeniyle elli yaşından sonra yeniden evlenen erkeklerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular, ileri yaşta yeniden evlenmenin dinamiklerini ve bu süreçte toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Katılımcılar, evlilikte kadın ve erkeğin farklı rolleri olduğunu vurgularken, evliliğin bir düzen sağladığını ve bu düzende kadının rolünün önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, ekonomik durumun ve otoriter erkeklik algısının evlilik kararlarında belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Yeniden evlenmenin motivasyonları arasında duygusal ve bakım için destek arayışı, sosyal kabul görme isteği ve yalnızlıktan kaçınma gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Ebeveyn ve çocuk ilişkilerinde ise önceki evlilikten olan çocuklarla kurulan bağların devam ettiği, üvey çocuklarla ilişkilerin ise evlilik biyografisine bağlı olarak şekillendiği görülmüştür. Bu bulgular, ileri yaşta yeniden evlenen erkeklerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin görüşlerini, toplumsal cinsiyet rollerine dair algılarını ve yeniden evlenme süreçlerindeki motivasyonlarını anlamak açısından kritik sonuçlar sunmaktadır.

Genel olarak, yeniden evlenme sürecinde toplumsal cinsiyet rollerinin ede yeniden tanımlanmasının ve esnek bir yaklaşımla ele alınmasının önemini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik dinamikleri üzerindeki etkisini vurgulayarak, evlilikte karşılıklı anlayış ve saygının hem erkekler hem de kadınlar için daha mutlu ve uyumlu ilişkiler sağladığını göstermektedir. Katılımcıların görüşleri, evlilikte açık iletişim, dürüstlük ve karşılıklı saygının önemini ön plana çıkarmaktadır. Erkekler, yeniden evlenme sürecinde çocukların refahını ön planda tutmanın ve yeni partnerin çocukları kabul etmesinin önemini belirtmişlerdir. Yeniden evlenen erkekler arasında, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dair farklı görüşler gözlemlenmiş; bazıları eşit sorumluluk paylaşımını

savunurken, bazıları daha geleneksel rolleri benimsemiştir. Nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı bu araştırma, ileri yaşam dönemlerinde yeniden evliliğin karmaşık ve çok boyutlu bir deneyim olduğunu ortaya koymakta ve bu süreçte duygusal, sosyal ve pratik yaşam gereksinimlerinin karşılanması önemini vurgulamaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmaların, farklı kültürel bağlamlarda toplumsal cinsiyet rolleri ve yeniden evlenme deneyimlerini daha ayrıntılı inceleyerek, evlilik ve aile dinamiklerine dair daha kapsamlı ve evrensel çıkarımlar yapması önerilmektedir. Bu bulgular, sosyal politika önerilerinin geliştirilmesi ve destek mekanizmalarının güçlendirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Yaşlı bireylerin evde bakım hizmetlerine erişimini kolaylaştıracak programların geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında da önemli bir adım olacaktır. Bu çalışma, ileri yaşta yeniden evlenme süreçlerinin ve bu süreçlerde karşılaşılan zorlukların anlaşılmasına katkıda bulunarak, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan sosyal politika önerileri sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERKEKLİK, YAŞLANMA VE YENİDEN EVLENME

Toplumsal cinsiyet, erkeklik ve yaşlanma arasındaki ilişkiler, modern sosyolojik araştırmaların merkezinde yer almaktadır. Feminist teoriler, toplumsal cinsiyeti sosyal ve kültürel olarak inşa edilen bir kavram olarak ele almakta ve cinsiyetin biyolojik determinizmden bağımsız olarak nasıl şekillendiğini vurgulamaktadır. West ve Zimmerman (1987), toplumsal cinsiyetin, bireylerin günlük yaşamlarında sürekli olarak yeniden üretilen bir performans olduğunu savunmaktadır. Bu perspektif, erkekliklerin ve kadınlıkların sabit kimlikler değil, sosyal pratikler yoluyla inşa edilen ve yeniden üretilen dinamik yapılar olduğunu göstermektedir.

Erkeklik teorileri, özellikle hegemonik erkeklik kavramı, erkeklerin toplumsal iktidar ilişkilerini nasıl sürdürdüğünü ve yeniden yapılandırıldığını açıklamaktadır. Connell (1996), hegemonik erkekliğin, toplumun genelinde kabul gören ve diğer erkeklik türlerini alt sıralarda bırakan bir erkeklik biçimi olduğunu belirtmektedir. Bu teori, erkeklerin yeniden evlenme süreçlerinde toplumsal cinsiyet rollerini ve iktidar dinamiklerini nasıl müzakere ettiklerini anlamak için kritik bir araç sunmaktadır. Yaşlanma süreci ise, toplumsal cinsiyet rollerinin ve erkekliklerin yeniden değerlendirilmesi ve yeniden inşası açısından önemli bir dönemdir. Yaşlı erkeklerin yeniden evlenme kararları, toplumsal cinsiyet normları ve yaşlanma ile ilgili sosyal beklentiler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bağlamda, Shafer (2009), yeniden evlenmenin seçici bir süreç olduğunu ve yaşlı erkeklerin bu süreçte sosyal statü ve ekonomik güvence arayışında olduklarını belirtmektedir.

Tez çalışmasının bu bölümünde, toplumsal cinsiyet, erkeklikler ve yaşlanma arasındaki ilişkiyi incelemek, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini anlamak için kapsamlı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve sosyal politikaların yaşlı erkeklerin evlilik tercihleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek için kullanılacaktır.

1.1. Toplumsal Cinsiyet, Erkeklikler ve Yaşlanma

Toplumsal cinsiyet perspektifi, genellikle araştırmalarda cinsiyetin sosyal ve kültürel olarak iç içe geçmiş ilişkilerini yansıtan bir analitik çerçevede kullanılmaktadır. Feminist araştırmacılar, özellikle çalışmalarda cinsiyeti "toplumsal" olarak inşa edilen bir yapı olarak ele almaktadır. Bununla birlikte, kadınlık ya da erkeklik deneyimleri üzerine yapılan tartışmalar için toplumsal cinsiyet kavramının önemi sıklıkla vurgulanmaktadır. Öte yandan, sosyal

araştırmacılar için mutlak bir toplumsal cinsiyet tanımı yapılmasından ziyade bu terimin nasıl kavramsallaştırıldığı ön plandadır. Zira toplumsal cinsiyete dayalı karmaşık sosyal ilişkileri açıklamak, *a priori* bilgilerle oldukça zordur (Bora, 2005: 17). Bu yönüyle toplumsal cinsiyet perspektifinin, literatürdeki birçok çalışmada genel geçer kuramsal çerçevede sınırlandırılmadığı ve daha derin anlamlara erişebilmek amacıyla araştırmalara yöntemsel bir yol çizdiği görülmektedir.

Nitekim araştırmalarda karmaşık cinsiyet ilişkilerini daha kapsamlı biçimde ele alabilmek için farklı toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının var olabildiği görülmektedir. Genel olarak bu araştırmalar cinsiyetin “varoluşsal” birer farklılıktan ibaret olmadığı hususunda hemfikir olmuşlardır. Buna rağmen toplumsal cinsiyet bağlamında verimli bir bilimsel inceleme etkinliği için bu kavram üzerinden farklı anlamlara ve yöntemsel yaklaşımlara işaret edilmiştir. Örneğin West ve Zimmerman’a göre (1987: 126) toplumsal cinsiyeti “inşa etmek” yalnızca bireylere atfedilen sabit birer cinsiyet kimliğini değil, aynı zamanda iktidar ilişkilerinin rutin ve metodik biçimde tekrar eden asimetric konumlanışını da yansıtmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetin toplumsal yaşamda belirlendiği ve “inşa” olduğu fikrine dayanmıştır. Bora’ya göre (2012: 2), biyolojik belirlenimcilikten sıyrılmayı amaçlayan toplumsal cinsiyeti en yalın haliyle Simone de Beauvoir’ın “kadın doğulmaz, kadın olunur” sözü ile tanımlamak mümkündür. Cinsiyetin toplumsal “inşası”, gündelik hayattaki etkileşimlerden kamu politikaları veya refah devleti uygulamalarına kadar birçok sosyal alanda yer almaktadır. Örneğin, sosyolog Oakley (1972: 192) çalışmasında, cinsiyet farklılıklarının Batı ülkelerinde refah devleti düzenindeki “sosyal verimliliği sağlamak ve sürekliliği korumak” adına politika belirleyiciler tarafından nasıl işlevselleştirildiğini ortaya koymaktadır. Gerçekleştiği çalışmasının bulguları, kamusal yaşamda biyolojik farklılıklar üzerinden cinsiyetin toplumsal bağlamda nasıl politikleştirildiğini ve iktidar çıkarında işlevselleştirildiğini yansıtmıştır. Nitekim, Oakley (1972), politikalardaki bu ve benzeri varsayımların günümüz toplumlarında giderek itibarsızlaştığını ve terk edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu sebeple, feminist kuramcılar, sosyal yaşamın her alanına işleyen cinsiyete dayalı tahakküm sistemlerini ve iktidar ilişkilerini genellikle toplumsal cinsiyet perspektifi etrafında irdelemişlerdir.

Toplumsal cinsiyet kavramının eğitim, sağlık, sosyal hizmet, istihdam, göç, nüfus veya aile politikaları gibi diğer birçok kamu politikası gündeminde yer alan başat belirleyicilerden birisi olduğu görülmektedir. Kamusal ve akademik alanda feminist düşünceye artan ilgi sayesinde toplumsal cinsiyet kavramı daha kapsamlı ve politik anlamlarıyla kullanılmaya başlanmıştır (Oakley ve Mitchell 1997: 30). Özellikle feminist mücadelenin “özel olan

politiktir” (Hanisch, 1969) mottosuyla işaret ettiği ev-içi emek, aile, bakım, kadına yönelik şiddet gibi bazı konular, akademik araştırmalarla da desteklenerek zaman içerisinde “özel” alan meselelerinin kamusal alandaki politik söylemlerde karşılık bulabilmiştir (Cotter, Hermesen ve Vanneman, 2011: 263-265). Kısaca hem kamusal hem de akademik alanda feminist mücadeleyle elde edilen bazı kazanımlar, birçok alanda hatırı sayılır ölçüde toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratmıştır.

Günümüzde toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine farkındalığın artış gösterdiği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bazı araştırmacılara göre bu artışın sebebi tek başına toplumsal cinsiyet eşitliğine gösterilen bu ilgi sebebiyle gerçekleşmemiştir. Örneğin Cotter ve ark. (2011) tarafından yapılan bir araştırmada 1977-2008 yılları arasında Amerika Birleşik Devleti’nde (ABD) ivme kazanan demokratikleşme sürecinin, toplumsal cinsiyet devriminden ziyade “eşitlikçi tözündeki” yükselişe dayandığını belirtmektedir. Araştırmacılara göre kadınların kamusal kazanımları, büyük ölçüde yapısal ve ideolojik boyutlarda yaşam koşullarındaki köklü dönüşümlere ve eşitlikçiliğin yükselişi ile ortaya çıkan bir takım kültürel gelişmelere bağlıdır. Cinsiyet eşitliğinin ve geleneksel annelik rollerinin “eşitlikçi tözüyle” harmanlandığı bu kültürel gelişmeler, aynı zamanda refah ortamda desteklenen demokratik ancak geleneksel bir toplumsal cinsiyet yapısı oluşturmuştur. Nitekim cinsiyet tutumlarının yakın geçmişte de önemli etkiler göstermediğinin altını çizen araştırmacılara göre, toplumsal cinsiyet eşitliğinin aksi istikamette ilerlememesi adına belirli yapısal ve ideolojik değişmelerin temel alındığı yeni kültürel süreçlere odaklanılması gerekmektedir (Cotter vd., 2011).

Toplumsal cinsiyetin her zaman sosyal ilişkilerle iç içe geçmiş bir sistemden ibaret olmadığını vurgulayan, tek başına mekânsal, zamansal ve kültürel gelişmeler etrafında anlaşılamayacağını iddia eden çalışmalar da mevcuttur (Walby, 2007: 460). Toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden daha “orta” bir yol sunan Bourdieu içinse (2001: 91) sosyal değişimler içeriğinde ve aracılığında ortaya çıkan cinsiyet ilişkilerinin oluşturduğu kalıcı sistemler ön planda tutulmuştur. Özellikle cinsiyete dayalı ilişkilerin toplumsal dokusunu ören tahakküm sistemlerinde görünür olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre toplumsal koşullarda cinsiyete dayalı görülen belirli değişiklikler ve bu değişikliklerin tarih boyunca tekerrür etmesi, aynı zamanda eril tahakkümün göreceli konumlardaki kalıcılığının da birer yansımasıdır. Dolayısıyla Bourdieu’ya göre (2001) anlık değişikliklere odaklanmak, bu tahakküm sistemlerinin tertibatlarını gizleyecektir. Örneğin erkeklerin ve kadınların eğitim, kariyer gibi imkanlara erişiminde devam eden eşitsizlikler, esasında “erişim şartlarının eşitlendiği” fikrine dayandırılarak maskeleyiş, yapısal ayrımları toplumsal eşitsizliğin köklerinden ayırmıştır (Bourdieu, 2001: 93). Bu araştırmalar, biyolojik özelliklerin ötesinde cinsiyet değişkenindeki

“toplumsal” ekinin önemini göstermektedir. Cinsiyetin toplumsal olarak inşa edildiğini belirtmek, tek başına sosyal yaşamdaki farklı ayrışmaları yansıtanın ötesinde toplumsal yapının içinde yer alan tahakküm sistemlerini de anlamak açısından önemlidir. Bora (2017), tahakküm sistemlerinin tertibatlarını anlamak ve onları ortadan kaldırmak için feminist stratejiler geliştirebilmek amacıyla toplumsal cinsiyet kavramının elzem olduğunu ifade etmiştir.

Sirman ve Ekal'a göre (2020: 499), feminist teorideki farklı yönelimler, kadınların “eşitlik talebi” kadar kritik bir meseledir. Günümüzde feminist araştırmaların ortaya koyduğu zengin kuramsal ve yöntemsel çerçeve, bu farklılıkları sürekli dikkate almanın bir ürünü olarak görülmektedir. Farklılıklarıyla birlikte feminist teorinin “norm” ve tek mercekle bir yaklaşım sunmaması, bir eksiklik değil, alanı zenginleştiren bir unsurdur. Dolayısıyla, araştırmacılar feminizmin farklılıklarını, çeşitli kadınlık ve erkeklik deneyimlerini daha kolay anlamlandıran “güçlü” bir özellik olarak değerlendirmektedir (Sirman ve Ekal, 2020: 505).

Farklı kadın deneyimlerini dikkate alan Freeman (1995), yurttaşlık hakları ve kadın mücadelesinin kazanımlarının en iyi ihtimalle beyaz orta sınıf kadınları ilgilendirdiğini ve bu nedenle cinsiyet eşitsizliklerine çözüm sunan bir sosyal değişim yansıtmadığını ifade etmektedir. Freeman’ın çalışmasıyla başlayan ve farklı kadın deneyimlerini vurgulayan akım, kadınların da eşit olmadığı ve “bazı kadınların daha imtiyazlı” olduğu fikrinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Başka bir ifadeyle, ikinci dalga feminizmin “kadın deneyimi” vurgusuyla başlayan toplumsal cinsiyet çalışmalarındaki bu akım, “kadın deneyimlerinin farklılıklarına” doğru yönelim göstermiştir (Scarborough ve Risman, 2020). Özellikle tahakküm sistemlerindeki karmaşık ilişkileri ve eşitsizlikleri konu alan yeni toplumsal cinsiyet çalışmalarının, kesişimsellik perspektifinin ilgi görmesiyle önemli bir hacim kazandığı düşünülmektedir (Crenshaw, 1989; Collins, 2000).

Berger ve Luckmann’a göre (1966), bir “şeyin” sosyal olarak inşa edildiği süreçler, gerçekliğin hangi olgu ya da bilgi üzerinden toplum aracılığıyla oluşturulduğuna bağlı olarak kurgulanabilir. Toplumsal cinsiyetin inşası ise sadece kadınlığın değil, aynı zamanda erkekliğin de kültürel ve sosyal bir “kurgu” olduğunu göstermektedir. Nitekim, 1970’li yıllarla başlayan sosyal inşacı akım içerisindeki toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik tartışmaları, zaman içerisinde feminist kuramın da bir parçası olarak “erkekler ve erkeklik çalışmaları”nın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Lee, 2020: 71).

Feminist yaklaşımlara benzer biçimde erkeklik çalışmalarında da toplumsal cinsiyetin nasıl kavramsallaştırıldığı önemlidir. Örneğin toplumsal cinsiyeti *eylemlerin konfigürasyonu* olarak tanımlayan Connell (1996: 56), erkeklikler ve kadınlıklar olarak ayrıştırdığı bir bağlam

üzerinden hareket etmekte, cinsiyetten beklenen ya da talep edilenden ziyade var olan sosyal pratiklere odaklanılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yansıdığı sosyal pratikler için üç temel kurumsal yapıdan söz etmektedir. *İstihdam piyasası, devlet ve aile* şeklinde sıraladığı üç yapının cinsiyet ilişkilerini yansıtan temel toplumsal unsurlar olduğuna dikkat çekmiştir. Eylem konfigürasyonu üzerinden açıkladığı hegemonik erkeklik fikri ise, daha geniş çaplı toplumsal cinsiyet rejimlerinin kurumsallaştığı durumları, yani hem toplumsal yapıyı hem de kişisel yaşamı kapsayan belirli süreçleri anlamlı kılan bakış açısı ortaya koymuştur (Connell, 1996: 163).

Genel olarak “ataerkillik” ve “hegemonik erkeklik” kavramlarının erkeklik çalışmaları alanında sıkça sözü geçen kuramsal tartışmalar oldukları söylenebilir. Örneğin Morris ve Ratajczak tarafından yapılan bir çalışmaya göre (2019: 1983), 1995-2017 yılları arasında kadına yönelik şiddet konulu araştırmaların %29,5 oranında ataerkillik kuramını, %23 oranında hegemonik erkeklik kuramını temel alarak gerçekleştirilmiştir. Connell (1987: 53) sosyal değişimin her zaman cinsiyet rolleri üzerinde de etki gösterdiğini düşünmektedir. Teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı dışarıdan ya da daha makro düzeydeki toplumsallıktan gelen bazı etkiler de modern erkeklik rolünü kurgulamaktadır. Connell’e göre (1987) *cinsiyet rol teorisi* bahsi geçen bu faktörleri kapsamlı bir şekilde açıklamamaktadır. Dolayısıyla *hegemonik erkeklik* yaklaşımını cinsiyet rolü teorisine karşı eleştirileri üzerinden *cinsiyet düzeni* yaklaşımını temel alarak şekillendirmiştir.

İlk olarak Matthews (1984) tarafından kullanılan *cinsiyet düzeni* (gender order) kavramı, kadınlığın ve erkekliğin tarihsel inşası üzerine odaklanarak belirli bir toplum veya tarihsel dönemde hüküm süren cinsiyet ilişkilerinin genel yapısını tanımlamaktadır. Matthews’a göre (1984) cinsiyet düzeni fikri, bilinen her toplumun kadın ve erkek arasında ayırım yaptığı gerçeğini kabul etmekle birlikte çizilen ayrımların doğasında olan farklılıkları anlamaya izin vermektedir. Öte yandan cinsiyet düzeni kavramı, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin genel biçimi ile özgül içeriği arasında bir ayırım yapılmasına ve ataerkillik dışındaki bağlamların da ele alınmasına imkân tanımaktadır. Kadınları ve erkekleri sadece ataerkil sistemdeki “kuklalar” olarak göstermekten ziyade toplumsal değişimlerdeki bireylerin oynadığı aktif rolü esas almaktadır. Bu bakımdan ataerkil yapının evrenselcilik ilkesine karşı çıkan bu kavram, demokratik, anaerkil gibi ataerkil yapı dışındaki diğer yapılardaki cinsiyet ilişkilerini incelemektedir.

Hegemonik erkeklik kavramı, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin “erkeklikler” bağlamında incelenmesi amacıyla erkeklik çalışmaları literatüründe sıklıkla başvurulmuş bir kuramsal yaklaşım olmuştur. Özellikle erkekliğin tek bir anlamı olmadığını ve çoklu

erkekliklerin var olduğunu belirterek hegemonik erkeklik ilişkisinin karmaşık ve derin yapısını öne çıkarmıştır. Bununla birlikte diğer çalışmalarda da farklı erkeklik türlerinin ve davranışlarının bulunduğu söylenebilmektedir. Örneğin Brannon (1985), ampirik düzeyde erkekliğin farklı boyutlarını belirleyen davranış biçimlerini dört tematik başlıkta açıklamaktadır;

1. Hanım Evladı Olmamak (*No Sissy Stuff*): Kadınsı olmaktan kaçınmak ve duygularını gizlemek
2. Büyük Çark (*The Big Wheel*): Geçimini sağlamak, beğenilmek ve saygı görmek
3. Çınar Gibi Olmak (*The Strudy Oak*): Sert, kendine güvenen ve güven veren erkeksi bir hava vermek
4. Cehennemi Yaşatmak (*Give 'em Hell!*): Şiddet ve maceraya dahil olmak.

Thompson ve arkadaşlarına göre (1992: 573-606) Brannon'ın çalışması (1985) dört erkeklik boyutunu erkek davranışlarını kadınlık davranışları üzerinden tanımlayarak cinsiyetçi tutumları belirlemekle yetinmektedir. Öte taraftan hegemonik erkekliğin sadece cinsiyetçi tutumları içermediğini belirten yazarlar, asimetrik güç ilişkilerinin ve homofobik davranışların erkekler arasında da hegemonik erkekliği üretebileceğine dikkat çekmişlerdir. Dolayısıyla bu dört boyuttaki erkeklik tanımları, erkeklik hakları veya farklı cinsel yönelimler hakkında çok az bilgiye sahiptir (Thompson vd., 1992: 589).

Farklı erkekliklerin görünür olduğu diğer bir husus ise yaşam dönemleridir. Toplumsal cinsiyet ile yaş arasındaki ilişkisellik, literatürde yer alan birçok araştırmanın konusu olmuştur. Thompson (1994: 16), gerontoloji literatüründeki yaşlılık ve erkeklik tartışmalarının iki temel perspektifte ilerlediğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi yaşlı erkeklerin yaşlanmayla birlikte erkeklikten de “hadım edildiklerini”, ikincisi ise yaşlı erkeklerin yaşlandıkça yeni ama farklı olmayan baskın ideolojik erkeklik biçimlerine uyum sağladıklarını ifade etmektedir. Hearn'e göre (1995: 97) bu iki perspektifte de erkekliğin “yaş” aracılığıyla inşa edildiği düşüncesi ön plandadır.

Calasanti ve Slevin'e göre (2006: 2) feministler, çoğu zaman genç yetişkin veya orta yaş kadınlara referans vererek çalışmalarında yaş değişkenini dikkate almıştır. Ancak yaşlı insanları veya yaş ilişkilerini bizzat araştırma odağına alarak yapılan çalışma konularına nadiren ilgi gösterilmiştir. Nitekim Sontag (1972: 102) kadınların yaşlandıkça aşağılanmaya ve dışlanmaya daha fazla maruz kaldıklarını belirtmektedir. Menopoz, kırışıklıklar ya da benzeri fiziksel değişimlerin ortaya çıktığı veya cinsel “diskalifiyenin” aşamalı biçimde işlediği bu süreci “yaşlanmanın çifte standardı” kavramı ile açıklamaktadır (Sontag, 1972: 99). Sontag'a

göre (1972) yaşlanmanın çifte standardı, gençlik idealleri üzerinden ve genellikle beden değişimi ile bağlı ele alındığı için kadınların aleyhinde gelişim gösterebilmektedir.

Arber, Davidson ve Ginn ise (2003: 4), yaşlanma çalışmalarında cinsiyete dayalı ayrım konusuna yönelik artan ilgiye rağmen erkekleri ve erkeklikleri ilgilendiren konuların halen yeterince araştırılmadığını belirtmektedir. Yazarlara göre özellikle erkeklik çalışmaları literatürü, yaşlı erkekleri büyük ölçüde ihmal etmiştir. Erkeklik çalışmalarındaki bu eğilimi yorumlayan Whitehead (2002: 200), kamusal yaşamda hem fiziksel hem de sosyal açıdan daha aktif olan genç erkeklerin akademik çalışmalarda da baskın bir “gençlik” olgusunu somutlaştırdığını, bu nedenle yaşlanan erkek bedenlerinin toplumsal cinsiyet araştırmalarında dikkate alınmadığını düşünmektedir.

Woodward (2006) araştırmasında yaş ve toplumsal cinsiyet performansları arasındaki karmaşık etkileşimi ele almaktadır. Yazara göre özellikle yaşlanan kadın bedeni bu etkileşimi ve dönüşüm sürecini bariz bir şekilde yansıtmaktadır. Nitekim yaşlanan kadın bedeni farklı yaşam dönemlerine göre hem “görünen” hem de görünmez bir şekilde kadın yaşamında ortaya çıkmaktadır. Woodward’a göre (2006: 163) görsel kültür çoğu zaman yaşlı kadın bedenini görünmez kılma arzusundadır, ancak erkek bedeninin yaşlanması üzerine böyle bir kaygı bulunmamaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ideolojisinin kadın ve erkek açısından görsel veya kitlesel medyada eşitsiz görünümlere sahip olduğu söylenebilir.

Butler’a göre (1993), toplumsal yaşamın tamamı maddi olsa bile bedenler, grupların onlara özel bir olgusalılık atfettiği ve onları toplumsal güçler tarafından benzersiz bir şekilde doğallaştırdığı ölçüde, diğerlerinden daha farklı görünebilmektedir. Bu doğallaştırma, grupların eşitsiz sonuçları doğa kanunları açısından açıklayarak eşitsizlikleri *şeyleştirilmelerine* olanak tanımaktadır. Yaş ilişkileri, zamansal olarak aşağıya doğru hareket eden bedenlerin yaşlanmaya bağlı değişimleri yansıtmaları nedeniyle bir tür *şeyleştirmeye* tabidir. Hem uygun statünün hem de doğal dönüşümlerin işaretleri, yaşlanmayı hastalık ve ölüme doğru doğal bir düşüş şeklinde yansıtarak bedene hapsedmektedir (Calasanti ve King, 2015). Bu bağlamda yaşlanma ve toplumsal cinsiyet arasındaki etkileşimin çoğunlukla iktidar ve güç ilişkisine dayandığı söylenebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet, erkeklik ve yaşlanma üzerine yapılan bu kuramsal inceleme, cinsiyetin sosyal ve kültürel bağlamlarda nasıl inşa edildiğini ve bu süreçlerin bireylerin kimliklerini nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir. Feminist teoriler ve erkeklik çalışmaları, cinsiyet rollerinin ve ilişkilerinin toplumsal yapıların ve iktidar dinamiklerinin bir ürünü olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyetin inşası, sadece kadınların değil, erkeklerin de kültürel ve sosyal süreçler aracılığıyla şekillendiğini göstermektedir.

Yaşlanma sürecinde erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerinin, toplumsal cinsiyet rolleri ve iktidar ilişkileri çerçevesinde nasıl şekillendiğini anlamak, bu çalışmanın temel amaçlarından biridir. Bu kuramsal çerçeve, ilerleyen bölümlerde, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme kararlarını ve bu süreçlerin toplumsal dinamiklerle nasıl etkileşimde bulunduğunu derinlemesine analiz etmek için bir temel sağlayacaktır.

1.1.1. Hegemonik Erkeklik ve Yaşlanma

Sosyal bilimler literatüründe erkeklik çalışmaları genellikle feminist kuramlardan ayrı bir başlıktaki araştırma konusu olarak görülmüştür. Öte taraftan iktidar ilişkilerinin üretildiği ve yeniden üretildiği cinsiyet temelli kalıplaşmış ideolojik ve maddi pratiklerin, erkeklik ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ile benzer bir şekilde tartışıldığı düşünülmektedir. Örneğin Connell (2018), çoğu zaman “erkeklikleri” *cinsiyet düzeni kavramı* ile ilişkilendirmekte, alanlar arasında analoji kurabilmek için bu kavramın kritik olduğuna dikkat çekmektedir (Connell, 2018: 8; Kimmel, 2016). Connell’e göre cinsiyet düzeni (1987; 1995), beden ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi üreme ve cinsel kapasitelerdeki tekrar eden süreçler etrafında açıklamaktadır. Ona göre *emek*, *iktidar* ve *kathexis* şeklinde sıralanabilecek üç yapı, sürekli birbiriyle iç içe geçerek tarihin belirli bir döneminde veya belirli bir toplumda görünür olmuş cinsiyet düzeninin yapısını oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet ilişkileri tarih boyunca pratiğin ya da failiğin sonucu olarak cinsiyet düzeninde ortaya çıkmıştır. Direnişin yanı sıra uygunluğa, itiraza veya kabule tabi olan cinsiyet düzeni, aynı zamanda bozulmaya ve değişime açıktır. Nitekim Connell (1995), çalışmasında bu durumu sanayileşmiş dünyanın cinsiyet düzenindeki kriz eğilimleriyle örneklendirmiştir.

Connell’e göre (1995: 205) yirminci yüzyılda ortaya çıkan toplumsal değişimler, beraberinde toplumsal cinsiyet hiyerarşisini ve onun içindeki hegemonik erkeklik değerlerini de etkilemiştir. Bu süreç içerisinde eril cinsiyetin anlamı ve erkeklerin toplumsal cinsiyet yapısındaki konumunu belirleyen yeni bir “erkeklik” deneyim alanı ortaya çıkmıştır. Nitekim Connell (1995), ilişkisel yaklaşımların bir parçası olarak gördüğü toplumsal cinsiyet yapısı içerisinde “erkeklik” kavramı üzerinden öncü olacak tartışmalar başlatmıştır. Ona göre “kadınlık” gibi erkeklikler de basitçe biyolojik erkek gruplarıyla eşdeğer tutulamaz. Erkeklikler, aynı zamanda toplumsal cinsiyet pratiği kalıplarını da nitelendiren bir kavramdır (Connell, 2000: 17).

Connell (1995; 2000; 2018), “erkeklik” çalışmalarının yanı sıra “hegemonik erkeklik” üzerinden kavramsallaştırdığı bir yaklaşım ile toplumsal cinsiyet yapısını ele almıştır. *Hegemonik erkeklik* kavramı, kadınların erkekler için potansiyel cinsel nesneler olduklarını,

erkeklerin ise diğer erkekler tarafından cinsel nesneler olarak reddedilmelerini ileri sürmektedir. Hegemonya kavramı, özellikle heteroseksüelliğin ve homofobinin doğasına ve anlamına dair bir arayış üzerinden erkekler ile kadınlar arasındaki ilişkinin cinsiyet düzenindeki baskıcı unsurlarına dayandırılmaktadır. Dolayısıyla bu kavram, basitçe tüm erkeklerin kadınlara kötü davranmadığını ileri sürmektedir. Başka bir ifadeyle sosyal yaşamın tüm alanlarında var olan erkek egemen yapıyı hem erkeklerin kendi hemcinsleri hem de kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet temelli rekabet ortamları ile ele almaktadır.

Gramsci (2014), hegemonya kavramını kullanarak egemen sınıfın tahakküm kurma biçimlerini, iktidarın kazanılmasını, elde tutulmasını ve toplumsal grupların oluşumu ve yıkımını tartışır. Hegemonya, özellikle medya aracılığıyla nüfusun geniş bir kesiminin ikna edilmesini ve sosyal kurumların "doğal", "sıradan" ve "normal" görünen şekillerde örgütlenmesini açıklar. Bu kapsamda hegemonya, belirli olayların arkasındaki dayatmaları belirlemek, idealleri formüle etmek ve ahlaki yapıyı tanımlama süreçlerinin önemli bir göstergesidir (Donaldson, 1993: 645).

Araştırmalarda hegemonik erkeklik kavramı özellikle 1990'lı yılların sonlarına doğru ilgi görmüştür. Hegemonik erkeklik kavramı üzerinden babalığı (Bekkengen, 2002; Berg ve Johannson, 1999), geleneksel olmayan erkek emeğini (Eriksson, 2002; Havung, 2000), yönetim ve işletmelerde erkekliği (Wahl, 1995) ve erkekliğin üretildiği homososyal ilişkileri (Lindgren, 1992) konu alan çalışmaların bu yıllardan itibaren önemli bir birikime sahip olduğu söylenebilir (Hearn vd., 2012: 32-36). Güncel hegemonik erkeklik tartışmalarında ise toplumdaki kültürel ve politik değişimlerin daha ön planda tutulduğu görülmektedir.

Erkekliğin "inşası" üzerine yapılan toplumsal cinsiyet araştırmalarında, yaş, yaşam seyri veya yaşam dönemlerine olduğu kadar "gençlik" meselesine de sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Diğer taraftan gençlik olgusunun, birçok araştırmada sosyal ve kültürel açıdan erken yaşam dönemlerinin ayrıcalıklarından söz etmek amacıyla "yaşlanma karşıtı" bir ifade gibi kullanıldığı görülmektedir (Calasanti ve King, 2015; Calasanti ve Slevin, 2006; Jackson, 2016; King ve Calasanti, 2013). Nitekim bu araştırmalar sağlıklı, güçlü, üretken, kendine güvenen ve hiperseksüel beden algısını çoğunlukla "çoklu erkeklikler" bağlamında gençlik dönemi ile özdeşleştirmiştir. Ancak araştırmacılar tarafından hegemonik erkeklik ideallerinde gençliğe referans verilmesi, aynı zamanda yaşlanma ve yaşlılara karşı "yaş ayrımcılığını" da pekiştirmektedir (Calasanti ve King, 2005; Cecil, McCaughan ve Parahoo, 2010; Marshall, 2006; Meadows ve Davidson, 2006; Thompson ve Langendoerfer, 2016). Nitekim ileri yaşam dönemi birçok çalışmada kırılganlık, bakıma muhtaçlık, sosyal dışlanmışlık, aseksüellik ve miadı dolmuş durumlar biçimindeki ifadelerle kalıplaştırılmıştır (Bytheway, 1995; Nelson,

2002). Bu çerçevede yaşlılık dönemi ve yaşlanma sürecinin, erkekler ve erkeklikler bağlamında risk oluşturacağı düşünülmüştür.

Hegemonik erkeklik idealleri arasında iş yaşamında ve kamusal alanda kazanılan statüler, egemen erkeklik imtiyazını sağlayan en önemli yapılar olarak ifade edilmektedir. Emeklilik dönemi ise hayatının büyük bir bölümünü kamusal yaşamda ya da çalışma yaşamında geçirmiş erkekler açısından olumlu bir geçiş temsil etmemektedir. Arber, Davidson ve Ginn (2003: 5), emekliliğe geçiş süreçlerinin bir açıdan geleneksel erkeklik değerlerinden de vazgeçmek anlamına gelebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle erkeklerin yaşlanma süreci boyunca en fazla emekliliğe geçiş döneminde sorunlar yaşadıklarını düşünmüşlerdir. Arber, Davidson ve Ginn'e göre (2003), özellikle bu değişime uzun süre uyum sağlayamayan erkekler sosyal yaşantılarında benlik saygısını kaybetmekte ve yeni arkadaşlıklar kurmakta zorlanmaktadır.

Yaşlı erkeklerin çalışma yaşamından ayrılma deneyimini ele alan bir diğer çalışmada ise, katılımcı erkeklerin emekli olma durumunu tam üyesi oldukları meslek ve sosyal yaşamdan tümüyle bir "geri çekilme" olarak ifade ettikleri görülmüştür. Benzer şekilde, yaşlı erkeklerin emekli olmayı "çalışma ile ölüm arasındaki bir geçiş süreci" gibi anlamlandırdıkları ve yaşlılık ve sosyal yaşamlarındaki bazı kayıplara referans vererek emeklilik dönemini olumsuz tasvir ettikleri bulunmuştur (Cumming ve Henry, 1961; Phillipson, 1982; Laczko ve Phillipson, 1991). Hegemonik erkeklik bağlamında değerlendirildiğinde, emekli olduktan sonra "eve ekmek getiren" konumlarından ve çalışma yaşamlarındaki sosyal çevrelerinden uzaklaşan yaşlı erkeklerin, erkeklik kimliklerinde zayıflık hissettikleri görülmektedir (Courtenay, 2000). İşçi statüsünü emeklilikle birlikte sonlandıran erkeklerin sosyal rollerindeki bu radikal değişim, yaşlı erkekler açısından çoğu zaman yıkıcı etkiler doğurma riski taşımaktadır.

Yaşlanma ve yaşlılık olguları, sadece çalışma yaşamıyla ya da emeklilikle ilişkilendirilebilen hegemonik erkeklik değerlerini yansıtmamaktadır. Beden sağlığı, fizyolojik gerileme, bilişsel kondisyon gibi diğer birçok belirleyici de yine yaşlanmayla birlikte zayıflayan erkeklik değerleri olarak nitelendirilmiştir. Nitekim bakıma muhtaçlığı ve hastalığı "zayıflık" olarak gören erkekler, kendilerinin güçlü tarafta kadınları ise daha kırılgan ve hasta olmaya yatkın tarafta olduklarını düşünmektedir. Oysa bazı araştırmalara göre erkeklerin kadınlardan daha fazla hastalık geçirdikleri ve daha sağlıklı beslendikleri tespit edilmiştir. Örneğin Courtenay (2000: 1397), çalışmasında erkekler ve oğlanlarda sağlıklı beslenmeye ilişkin inanç ve davranışların büyük ölçüde erkeklik inşasıyla ilişkili gerçekleştiğini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle erkekler, kadınlara göre daha fazla sağlıklı beslenme eğilimine ve davranışlarına sahiptirler. Araştırmanın bulguları, bu erkeklerde kötü beslenme alışkanlıkları nedeniyle sağlık

sorunu yaşamadıkları inancının da hâkim olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda bu erkekler hemcinsleri ve kadınları sağlıksız olmakla itham ederek kendi egemen ideallerini kurmayı amaçlamışlardır (Courtenay, 2000).

Bakım meselesi hem toplumsal cinsiyet hem de gerontoloji araştırmalarının temel konu başlıklarından birisidir. Yaşlıların ve çocukların resmî ya da gayri-resmi bakımları çoğu zaman kadınlar tarafından verilmektedir (Finch ve Groves, 1983); ancak bazı araştırma bulgularında, yaşlanmayla birlikte evli erkeklerin ve kadınların eşlerine bakım verme oranlarının birbirine yakınlaştığı tespit edilmiştir. Buna rağmen literatürde evlilik birliği içerisinde, ileri yaşta bakıma muhtaçlık ve bakım emeğinde erkeklerin durumu üzerine yapılan çalışmalara nadiren rastlanılmaktadır (Arber ve Gilbert 1989).

Davidson ve ark. göre (2000), gerek bakım veren gerekse bakım alan konumunda olsun, bakım ilişkilerinde gücü elinde tutan taraf çoğu zaman erkekler olmaktadır. Bruce (1995) tarafından yapılan bir çalışmada, bakım veren yaşlı erkeklerin bakım verme görevlerini bazen “yeni bir kariyer” gibi benimsedikleri ve kontrolü sürekli ellerinde tuttukları görülmüştür. Bu açıdan, erkeklerin önceki meslek rollerine karşılık gelecek bir düzen ve rutin duygusu içerisinde bakım ilişkisini sürdürdükleri düşünülmektedir. Öte yandan bakıma muhtaçlık durumunda erkeklerin, demans (bunama) nedeniyle bilinçleri kapanmadığı sürece hanedeki önemli kararları vermeye devam ettikleri ve mali durum üzerindeki kontrollerini sürdürdükleri görülmektedir. Davidson ve ark.’nın (2000) çalışmasında, hastalığı zayıflık olarak görmelerine rağmen bakıma muhtaç erkeklerin halen “hanenin reisi” olarak benlik algılarını korudukları, eşleri ya da bakıcılar üzerindeki kontrolü bırakmak istemedikleri belirlenmiştir (Arber, Davidson ve Ginn, 2003: 5).

Modern Batı toplumlarında egemen hegemonik erkeklik ideolojisi fiziksel ve cinsel güç, maddi zenginlik, özdenetim ya da saldırganlık gibi özelliklere referans vermektedir (Calasanti, 2004). Diğer taraftan genç olmanın ya da gençlik değerlerinin de hegemonik erkeklik ideallerinden birisi olduğunu savunan araştırmalar mevcuttur (Whitehead, 2002). Bu yaklaşımlar açısından yaşlanan erkekler “eve ekmek getiren” rollerinden ve iş yaşamından uzaklaşmakta, cinsel potansiyellerini kaybetmekte, yaşlılığa bağlı fiziksel güçleri azalmakta veya kronik hastalıklara yakalanma riski artmaktadır. Yaşlanmanın bu olumsuz etkileri ve bahsi geçen diğer “kayıplar”, erkeklerin egemen ideolojiyle olan bağlantılarını da yaşlılık dönemi içinde giderek zayıflatmaktadır. Bilhassa bu olumsuz etkilerden hiçbirini yaşamamış yaşlı erkekler bile çoğu zaman hegemonik erkeklik değerleri karşısında marjinalleştirilmektedir (Arben, Davidson ve Ginn, 2003). Bu bağlamda hegemonik erkekliğin tipik özellikleri, gençlik

ve orta yaştaki erkeklikler üzerinden kurgulanmakta ve erkeklik ideallerinin yaşa bağımlı biçimde ortaya çıktığı varsayılmaktadır (Calasanti ve King, 2015: 19).

Egemen erkeklik değerlerinin erkekler için yaşamları boyunca sürekli kazanılan, avantaj sağlayan ve aynı değerde muhafaza ettikleri *şeyler* olmadığı söylenebilir. Bir erkeğin hayatı boyunca değişen ve dönüşen sosyal koşullar karşısında uyum süreçleri, erkeklik değerlerini nasıl inşa ettiği ve birey olarak yaş almayı nasıl deneyimlediği yaşlanma sürecinde belirlenmektedir. Örneğin orta yaşlarında, beyaz ve yüksek SES sahibi erkekler yaşamlarının belirli bir döneminde “egemen erkeklik” statüsüne yakın konumdayken, emeklilik veya yaşlılık dönemiyle birlikte bu statülerinde bazı kayıplar yaşayabilmektedir (Calasanti ve Slevin, 2001). Nitekim günümüzde yeni istihdam koşulları, orta sınıfın feminizasyonu ve emeklilik statüsünün sağladığı imkanlarla birlikte egemen erkek sınıfının belirleyici unsurları da dönüşüme uğramış, yaşlılığın getirdiği bazı sosyal statüler erkekliğin biyografik ölçüde çeşitlilik göstermesine yol açmıştır.

Erkeklikler, aynı zamanda yaşlanma ve toplumsal cinsiyetin birbiriyle karşılıklı ilişki kurarak deneyimlendiği bir “kesişim kavşağında” inşa edilmektedir (Crenshaw, 1989). Calasanti ve Slevin’e göre (2001) herkes tarafından deneyimlenen yaşlanmanın akışkan yapısı, aynı zamanda onun kompleks ve çok yönlü bir fenomen olarak ilgi görmesinin sebeplerinden birisidir. Yaşlanma ve erkeklik arasındaki var olan gerilimleri anlamak üzere, bireyin sosyal konumu ve yaşlanma sürecinin kesişiminden başka toplumsal boyutlar da eklenebilmektedir. Nitekim makro düzeydeki bu kesişimin unsurlarını ırk, cinsiyet veya sosyal sınıf, mikro düzeydekileri ise bakıma muhtaçlık veya bakım verme durumuyla basitçe örneklendirmek mümkündür (Meadows ve Davidson, 2006: 304).

Yaşlanma süreci kadınlardan farklı biçimde özgün erkeklik deneyimlerini içermektedir. Örneğin erkeklerin yaşlandıkça ötekileştirildiği hegemonik ideallerden uzaklaşması daha kolay olabilir. Geleneksel erkeklik değerlerinden vazgeçmeye zorlanması, bir noktada yaşlı erkekler için kendi *cinsiyetsiz* ya da *öteki* gerçekliğini keşfetme imkânını da tanımaktadır. Zira erkekler, kendi kontrolü dışında gelişen yaşlılık dönemiyle kaybettikleri erkeklik ideallerini yeniden kazanabilecekleri birçok toplumsal alandan da soyutlanmışlardır. Başka bir anlamda erkekler, ileri yaşla birlikte erkekliğini ispatlamak zorunda kaldıkları eril imtiyaz kaynaklarından veya eril rekabetin yarattığı gerilim ve çekişme ortamlarından da dışlanmakta ya da kendilerini dışarıda tutmayı tercih etmektedirler (Bourdieu, 2014: 68).

Araştırmacılar, yaşlılığın hegemonik erkeklik özelliklerini karşılamadığı konusunda hemfikir olmakta ve yaşlanmayı erkeklik değerleri açısından olumsuz betimlemektedir. Oysa her koşulda hegemonik erkeklik değerlerini koruma çabası, erkekler için birtakım

olumsuzlukları da ortaya çıkarabilmektedir. Nitekim Connell (1995), değişen hegemonik erkeklik ideallerine doğru sürekli yaklaşma çabasındaki erkekler için bu yönelimin avantajları kadar uzun vadeli maliyetlerinin olabileceğini vurgulamaktadır.

Kısaca hayatının belirli bir döneminde bu ideallere en çok yaklaşan yüksek SES düzeyindeki erkeklerin bile, gençlik değerleri karşısında yaşlılıkta sahip oldukları sermayeleri çoğu zaman telafi edebilecek ölçüde yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla erkekler için yaşlılık, hayatı boyunca biriktirdiği sermayenin sağladığı imtiyazları değil, doğrudan erkekliği tamamlamanın birikmiş maliyetlerini ve kayıplarını içeren bir yaşam dönemi olarak görülebilir. Yaşlanmaya bağlı ortaya çıkan belirli “maliyetler”, çoğu zaman hegemonik erkeklik ideallerini koruma çabasında olmayan yaşlı erkekler için de yeni sorunlar yaratabilmektedir. Bazı araştırmalar, yaşlanmayı “gerileme süreci” gibi algılayan erkeklerde kronik hastalıklara veya depresyona yakalanma riskinin (White, Young ve McTeer, 1995; Charmaz, 1995), kalp krizlerinin (Helgeson 1995), ya da intihar eğiliminin (Stack, 2000) daha fazla olduğuna işaret etmiştir.

Basitçe doğum ile ölüm arasındaki geçen zaman olarak tanımlanan “yaşlanma” kümülatif biçimde avantajların ve dezavantajların biriktirildiği bir gidişat ve akışkanlık üzerinden seyretmektedir (Ferrero ve Shippee, 2009). Nitekim bazı yaşlanma çalışmaları, yaş ilişkisinin kimlikleri, iktidar görünümelerini ve yaşama “şanslarını” şekillendiren veya ayrıştıran etkiler etrafında süregeldiğini yansıtmaktadır (McMullin, 2000; Calasanti, 2003). Laws (1995), karmaşık toplumsal ilişkileri irdelerken yaş değişkeninin önemini vurgulamakta ve yaş ilişkileri olarak kavramsallaştırdığı yaklaşımı üç boyutta ele almaktadır: (1) yaş, bir sosyal örgütlenme sistemine dayalıdır, (2) farklı yaş grupları birbirleri üzerinden ilişki kurarak kimlikleri ve iktidarı belirginleştirir ve (3) yaş ilişkileri diğer iktidar ilişkileriyle kesişimsellik göstermektedir.

Yaş, toplumsal cinsiyet veya erkeklikler kesişimindeki toplumsallaşma süreçlerini, farklılaşan güç ya da cinsel kimlik ilişkilerini yaşam seyrinde anlamlı kılan etkili bir değişkendir. Nitekim hegemonik erkeklik ideallerine yaklaşmak için daha önce çaba göstermiş erkekliklerin ileri yaşta bunu daha zor başarabildikleri, bilhassa erkeklik ideallerinin maliyetleriyle yüzleşmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Calasanti ve Slevin’e göre (2001) yaşamları avantajlarla şekillenen ve yaşlanmayla birlikte gelen güç kaybı ve “öteki” statüsünü deneyimleyen erkeklerin bu durumu, kendi baskın konumlarının doğasını görme hususunda da farkındalık yaratabilecektir (Calasanti ve Slevin, 2001). Bu nedenle hegemonik erkeklik ideallerini kalıcıymış gibi algılayan ataerkil değerlerin, aslında geçici olduğunu fark ettirerek, egemen erkekleri bu değerleri itibarsızlaştırmaya ikna ve teşvik etmek mümkündür.

İktidar ilişkilerinin yanı sıra toplumsal cinsiyet perspektifinden yola çıkarak erkeklik ve erkeklikler üzerine yapılan diğer çalışmalardan da söz edilebilmektedir. Bu çalışmalar özellikle toplumsal cinsiyet ideolojisini ön plana çıkararak erkeklik olgusuna odaklanmıştır. Sonuç olarak, hegemonik erkeklik kavramı, erkeklik çalışmalarında merkezi bir konuma sahiptir ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dinamiklerini anlamak için kritik bir araç sunar. Erkekliklerin sosyal ve kültürel bağlamlarda nasıl inşa edildiğini ve yaşlanma sürecinde nasıl dönüştüğünü ele almak, erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini anlamada önemli bir rol oynamaktadır. Connell'in cinsiyet düzeni ve hegemonik erkeklik kavramları, erkeklerin toplumsal cinsiyet pratiklerini ve iktidar ilişkilerini nasıl sürdürdüklerini ve yeniden yapılandıklarını ortaya koymaktadır. Yaşlanma süreci, erkeklik değerlerinin yeniden değerlendirilmesi ve yeniden inşası açısından kritik bir dönemdir. Bu dönemde, erkeklerin sosyal statüleri, sağlıkları ve toplumsal rollerindeki değişiklikler, erkeklik kimliklerini ve ilişkilerini derinden etkilemektedir. Dolayısıyla, ileri yaşıta erkeklerin yeniden evlenme kararları ve bu süreçteki deneyimleri, toplumsal cinsiyet ve erkeklik bağlamında zengin bir araştırma alanı sunmaktadır.

1.1.2. Erkeklik Krizi, Alternatif Erkeklikler ve Yaşlanma

Hegemonik erkeklik kavramı, erkekleri doğrudan bilimsel incelemenin odağına yerleştirerek karmaşık iktidar ilişkilerinin ve kurumsallaşmanın toplumsal düzeydeki ataerkil sistemi nasıl ürettiği ve yeniden ürettiğini göstermiştir. Cinsiyet eşitsizliklerini ve toplumsal problemleri ele alan yeni çalışmalarda ise çağdaş erkeklik sorunlarını yansıtan diğer kritik bulguların da yer aldığı söylenebilir (Morris ve Ratajczak, 2019). Araştırmalardaki bu yeni bulgularla birlikte daha önce tartışmaya kapalı olan “ataerkil sistem” veya “erkek egemen yapı” gibi temel konular tekrar irdelenmektedir. Örneğin Hunnicutt (2009) çalışmasında ataerkilliğe ilişkin eleştirel yaklaşımını beş ana başlıkta tanımlamaktadır. Bunlar (1) iktidar ilişkilerini basitleştirmesi, (2) hatalı evrensellik vurgusu, (3) erkekler arasındaki farklılıkları inkâr etmesi, (4) diğer şiddet türlerine yer vermemesi ve (5) çok az sayıda erkeğin şiddete başvurduğunu göz ardı etmesi şeklinde sıralanmaktadır.

Öte taraftan bu eleştiriler karşısında bazı feminist kuramcılar, ataerkillik tartışmalarında ırk, sınıf, mekân, yaş, engellilik ve cinselliğe dayalı sistematik hiyerarşileri ve baskı unsurlarını açıklama uğrunda feminist teorinin daha da karmaşık hale geldiğini düşünmektedirler (Collins, 2008). Nitekim Morris ve Ratajczak’a göre (2019: 1980-1987), feminizmin kültürel ve ekonomik alanlardaki dönüştürücü etkisiyle birlikte erkekler, “erkekliklerinin de” ataerkil yapıdan aşındığını hissetmişlerdir. Messner ise (2016) günümüz koşullarında erkekleri ve erkeklikleri dönüştüren üç temel sosyal gelişmeye işaret etmektedir: (a) feminist mücadelenin

kurumsal ve politik yönde ilerlemesi, (b) post-feminizmin ilgi görmeye başlaması ve (c) post-endüstriyel, neoliberal ekonominin etkisi. Araştırmacılar toplumsal cinsiyetin gücünü yeniden keşfetmek amacıyla çalışmalarında erkekliğin ve cinsiyet eşitliğine yönelik hareketin yeni yapı-sökümüne, toplumsal cinsiyet iktidarını yeniden yapılandırmaya ve mikro düzeydeki erkeklik problemlerini ele almışlardır. Morris ve Ratajczak’a göre (2019) bu değişimleri konu alan güncel erkeklik çalışmalarında *erkeklik eylemleri*, *kapsayıcı erkeklik* ve *melez erkeklik* olmak üzere üç temel yaklaşım sunulmaktadır.

Schrock ve Schwalbe (2009), hegemonik erkeklik teorisi tarafından ezici bir hakimiyette yönlendirilen erkeklik çalışmalarının, erkekler arasındaki farklıları aşırı vurgulandığını ve erkekliği bizatihi “erkeklerin” yaptığı her şeyle özdeşleştirdiğini düşünmektedir. Onlara göre sonsuz “erkeklikler” varmış gibi bir algı oluşturan bu yanlış eğilim, “erkekliği” etiketlemeye ve erkeklerin ortak noktalarını gözden kaçırmaya sebep olmaktadır. Bu açıdan Schrock ve Schwalbe’nin (2009) *erkeklik eylemleri kavramı*, bireylerin toplumsal aktör olarak erkekliklerini nasıl ifade ettiğini ve bu toplumsal cinsiyet kategorisine dahil olmanın getirdiği ayrıcalıklara nasıl anlamlar yüklediklerini dikkate almaktadır.

Erkeklik eylemleri kavramı, bir anlamda erkeklerin gündelik yaşamda egemenliğini nasıl yeniden üretmeye devam ettiğinin altını çizmektedir. Diğer taraftan “sonsuz erkeklik” algısının reddedildiği diğer yaklaşımlar da sosyal yaşamda kabul gören ya da onurlandırılan eril pratiklerin nasıl görünür olduğunu değerlendirmiştir. Kültürel ve söylemsel açıdan erkeklik gücünün modern konfigürasyonlarını irdeleyen bu yaklaşımlar da yine hegemonik erkeklik kavramına alternatif oluşturmaktadır (Morris ve Ratajczak, 2019: 1993). Örneğin bazı araştırmalar popüler kültürün günümüzde daha ilgili, empatik ve duygusal açıdan dışavurumcu “yeni bir erkeklik” imajı yarattığını savunmaktadır (Anderson, 2009; Bridges ve Pascoe, 2014; Gillam ve Wooden, 2008). Bir zamanlar gay erkekler ve diğer marjinal kesimlerle özdeşleştirilen belirli ahlaki davranışların ve kıyafetlerin, artık heteroseksüel erkekler tarafından daha fazla kabul edildiğini ve benimsendiğini ifade etmişlerdir. Örneğin Demetriou (2001) ve Anderson (2009) gibi araştırmacılar için bu değişimler, heteroseksüel erkekler tarafından eşcinselliğe karşı daha hoşgörülü bir yaklaşım sergilendiğini ve hegemonik erkeklik değerlerinden biri olan *homofobinin* giderek itibarsızlaştığını yansıtmaktadır.

McCormack ve Anderson tarafından (2014), benzer biçimde eşcinselliğin daha hoşgörülü karşılanması ve homofobinin azalması durumları, cinsiyete dayalı güç ilişkilerinin yeniden tanımlandığı hegemonik erkeklik değerleri ile açıklanmaktadır. Bazı hegemonik erkeklik değerlerinin günümüz koşullarında eskisi kadar kabullenilmediğini ileri süren yazarlar, bilhassa bu değerlerin istenmeyen “ortodoks erkeklik” biçimine dönüştüğünü düşünmektedir.

McCormack ve Anderson'a göre bu gelişmeler (2014) aynı zamanda *kapsayıcı erkekliğin* de ortaya çıkmasını sağlamıştır. *Kapsayıcı erkeklik*, “yeni adamın” artık kadınlarla eşit olduğunu kabul etmesi gerektiğini, geleneksel erkeklik imtiyazlarının çağdaş koşullarda itibarsız olduğunu, özellikle hegemonik erkeklik değerlerinin erkekleri de mağdur edebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla yeni düzende cinsiyet ve cinsel eşitsizliklerin yeniden üretildiği tüm unsurlarla mücadele etmeye en az feministler kadar istekli bir kapsayıcı erkeklik algısının geliştirilmesi gerekli görülmüştür (McCormack ve Anderson, 2014).

Kapsayıcı erkeklik yaklaşımını kısaca Atay'ın ifade ettiği gibi (2004: 11) “erkeklikler en çok erkekleri ezer” cümlesiyle tanımlamak mümkündür. Bir taraftan ataerkil değerlerin modern dünyada imtiyaz sağlamadığını savunan kapsayıcı erkeklikler, diğer taraftan “erkek olmak” uğruna ne ölçüde insan olmaktan vazgeçildiğine dikkat çekmektedir (Atay, 2004: 28-29). Kapsayıcı erkeklik algısının özellikle eşitlikçi tüzleri benimsemiş demokratik toplumlardaki erkekler tarafından daha revaçta olduğu düşünülmektedir. Buna rağmen belirli erkek kolektiflerinde kapsayıcı erkekliğin bu *iyimser* hali şüphe uyandırmış, erkeklerin çıkarını sağlamayan bu yeni hizalanmaya karşı radikal bir duruş benimsenmiştir. Zira bu tür yeni konum almaların cinsiyet hegemonyasını ortadan kaldırmadığı gibi feminist dayatmalardaki eşitlikçi tüzlerin de erkeklerin çıkarını dikkate almayacağı düşünülmüştür (Bridges ve Pascoe, 2014).

Demetriou'ya göre (2001: 341) hegemonik erkeklik sadece dışsal değil, aynı zamanda içsel hegemonyayı, yani bizatihi erkeklikler üzerindeki hegemonyayı da yaratmaktadır. Terimin bu ikinci anlamındaki kullanımının hegemonik erkeklik kavramı sadece bir grup erkeğin diğerleri (kadınlar, çocuklar ve LGBTİ+ gibi) üzerinde kurduğu toplumsal üstünlüğe atıfta bulunulmamıştır. Aynı zamanda diğer heteroseksüel erkeklerin de tabi olduğu iktidar yapısını kapsamıştır. Nitekim 1970'li yıllarda başlayan kadın özgürleşme hareketlerinin yanı sıra siyahi ve gay örgütlenmelerinin de görünür olması, egemen erkekliğin farklı bir noktaya gelmesine zemin hazırlamış ve patriyarkanın krize girmesine yol açmıştır. Bu durum, aynı zamanda ırk, sınıf veya diğer imtiyazlara sahip erkeklerin sahip oldukları ayrıcalıkları gizlemek için yeni koalisyonlar kurmalarına da sebep olmuştur (Demetriou, 2001: 349).

Melez erkeklik kavramı, erkeklerin çağdaş toplumsal koşullarda sahip oldukları cinsiyet ayrıcalıklarını, ırk veya sınıfsal sistemler vasıtasıyla nasıl gizlemeye çalıştıklarına odaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle kavram, beyaz ve yüksek gelirli erkeklerin, sahip oldukları imtiyazlı statüleri üzerinden marjinal erkekleri referans vererek “toksik” erkekliğe vurgu yapmasını tanımlamaktadır. Irk ve sınıfsal pozisyonlar önyargıları ve dezavantajları koşulları azaltırken, aynı zamanda yüksek statülü erkeklerin egemenliğini de pekiştirmektedir. Bu, “iyi adamlar”, “koruyucu erkeklik” olarak nitelendirilen imtiyazlı erkeklerin karşısında

marjinalleştirilmiş erkekleri daha fazla kurbanlaştıran bir durumu işaret etmektedir. Örneğin kadına yönelik şiddet vakalarının failleri genellikle marjinalleştirilmiş erkek gruplarıdır. Öyle ki yapılan araştırmalar, bazı hukukî yaptırımların ve ceza sistemlerinin de yine marjinalleştirilen bu erkekler için önyargılı olduğunu, bu erkekler üzerinde daha fazla gözetim ve tedbir önlemi aldığını yansıtmıştır (Kutateladze vd., 2014; Morris ve Ratajczak, 2019).

Sonuç olarak alternatif erkeklikler üzerinden olgunlaşarak farklı yaklaşımların da yer aldığı erkeklik çalışmaları çatısı altında, sadece fizyolojik olarak belirlenen erkek nüfusunun araştırma öznesi olmadığı bir yöntemsel yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Bütün benzerliklerine ve farklılıklarına rağmen erkeklik çalışmalarındaki tüm yaklaşımlarda ilk olarak “erkeklik(ler)” başlığı altında tanımlanabilecek bir toplumsal cinsiyet biriminin anlamını ve sosyal yaşamdaki konumunu incelemek için gayret gösterildiğini söylemek mümkündür. Öte yandan araştırmaların büyük çoğunluğunda, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin erkekleri nasıl etkilediği değerlendirilmiş, erkeklerin modern sorunlarına da dikkat çekilmiştir.

Renold’a göre (2004: 249) bu gibi alternatif erkekliklere yönelmek, kimi zaman erkekler için oldukça ağır sosyal ve ekonomik maliyetler çıkarabilmektedir. Örneğin resmî istihdamdan dışlanmış yoksul siyahi bir erkek, uyuşturucu ticareti gibi riskli alanda sahip olmadığı hegemonik erkeklik ideallerini telafi etmeye çalışabilir. Bu durum onları sosyal yaşamda ötekileştirebileceği gibi suça karışması sebebiyle hükümlü de kılacaktır (Calasanti, 2004). Yoksul ve ayırmıcılığa uğrayan, düşük sosyo-ekonomik statüye sahip birçok erkek sınıfında bu ve buna benzer örnekler rastlamak mümkündür. Buna rağmen yaşlı erkeklerin alternatif erkekliklere yönelmesi durumu muhtemelen benzer bir ötekileştirmeye sonuçlanmayacaktır. Aksine belirli bir statüye sahip yaşlı erkekler için hem hegemonik erkeklik formlarına hem de alternatif erkekliklere yönelmek gibi bir zorunluluk çoğu zaman söz konusu değildir (Meadows ve Davidson, 2006: 307).

Yaşlı erkekler için alternatif erkekliklere yönelmek bazen onların daha da iyi hissetmesini sağlayabilmektedir. Meadows ve Davidson (2006: 308-309) tarafından yapılan araştırmada yaşlı erkeklerin kimi zaman “buraya kadar” dediği durumlarda sıklıkla alternatif erkeklikleri tercih ettikleri, böylece yaşlanmanın getirdiği fiziksel değişimlere de daha kolay uyum sağladıkları görülmektedir. Bu bulgu, aynı zamanda bazı erkeklerin hegemonik erkeklik idealleri için çabalamaktan vazgeçebildiklerini ve yaşlanmanın bunun için önemli bir imkân sunduğunu yansıtmıştır. Meadows ve Davidson (2006: 309) yaptığı görüşmelerde yaşlı erkek katılımcıların daha önce ailesini sürekli kontrol etmek zorunda hissettiklerini veya ailesine karşı sorumluluklarının kendisinde ağır bir yük oluşturduğunu bildirdiklerine değinmiştir. Araştırma bulguları özellikle bu katılımcıların yaşlandıkça erkeklik değerlerinden de daha kolay

vazgeçebildiklerini yansıtmaktadır. Nitekim alternatif erkekliklere yönelen yaşlıların, yaşlarına bağlı ötekileştirildiği durumlar, her koşulda bir kayıp gibi nitelendirilmemektedir. Katılımcıların mevcut durumlarını olumlu karşıladıkları ve bu konuya iyimser bakabildikleri görülmüştür. Bu bağlamda araştırmacılar, yaşlanmanın erkeklik ideallerinden vazgeçebilmek adına onlar için önemli bir “fırsat” sunduğunu ifade etmişlerdir (Meadows ve Davidson, 2006).

Erkeklik çalışmalarındaki erken dönem kuramlarda ilk olarak “erkeklik sorunları” ile kavramsallaştırılabilecek bir perspektifin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Nitekim küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle dönüşen istihdam şartları, uzun çalışma saatleri, üretim ilişkileri ve iktisadi koşulların yanı sıra sosyal alandaki aile, toplumsal cinsiyet ideolojisi, bakım, emeklilik, yaşlılık ve yaşlanma gibi düzenleyici kurumların veya olguların da çağdaş dönem içerisinde yeniden yapılandıkları belirtilmektedir. Dolayısıyla erkekler ve erkeklikler bağlamında günümüz toplumlarının eskisi kadar ataerkil sistem değerlerini barındırmadığı, daha ziyade erkeklikler için yeni problemlerin ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Sosyal bilimlerde erkekler adına yapılan çalışmalar neredeyse bizatihi bilim tarihi kadar eskidir ancak “erkeklik” veya açıkça cinsiyetlendirilmiş bireyler olarak “erkeklerin sorunları” üzerine yapılan araştırmalar nispeten yeni bir akademik ilginin sonucunda ortaya çıkmıştır (Segal, 1990: 123; Coltrane, 1994: 41). Öte yandan “erkeklik” ve “kadınlık” bağlamındaki karşıt ya da benzer konumlarla belirlenen cinsiyet düzeni ilişkisinin aksine, bu ilişkilerin bir tahakküm sistemi üzerine kurulu olduğu iddiasında bulunan makro düzeydeki yaklaşımlar da mevcuttur. Bourdieu’ya göre (2014: 45) sosyal tahakküm ve sömürü sistemleri, cinsiyetler arasında kurulmuş kadınlık ve erkeklik olarak tanımlanan iki farklı habitus sınıfının dokusuna “peyderpey nakşedilmektedir”. Eril tahakküm sistemi, eril ve dişil karşıtlığında sınıflandırmaya yol açan belirli ayırım düzleminde işleyerek meşruiyetini de sürekli ve kalıcı bir hale getirmiştir. Bourdieu’ya göre (2014: 50) tahakküm ilişkilerindeki ezilenler, egemen sınıfın bakış açısıyla oluşturulmuş bir toplumsal konumdan dünyaya bakmaktadırlar. Öyle ki bu durum, ezilenlerin sistematik olarak kendilerini “değersizleştirmesine” ve “aşağı görmesine de” yol oluşturur.

Eril tahakküm ilişkisi ezilen veya hükmedilene olduğu kadar hükmeden egemen sınıf için de yapı zorlamalarını dayatmaktadır. Bourdieu (2014: 68), erkeklerin her koşulda erkekliğini ispatlama girişiminde bulunması durumuna dikkat çekerek bu durumu eril imtiyazın erkeklere kurduğu bir tuzak olarak nitelendirmiştir. Nitekim erkekliğini ispatlama girişimine sokan bu zorlama durumu, erkekleri sürekli bir gerilim ve çekişme haline sürüklemektedir. Bu nedenle Bourdieu için (2014: 91) eril tahakkümün erkekler tarafından da nasıl deneyimlendiğini incelemek ve tahakkümün yapısal zorlamalarını ele almak gerekli görülmüştür.

Özellikle ikinci dünya savaşı sonrası küresel çapta etkili olan neoliberalleşmenin etkileri, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlardaki yapısal eşitsizliklerin de daha derinleşmesine sebep olmuştur. Bu süreçlerin yarattığı serbest rekabet ortamındaki mücadelede devletler, bireyleri eşitsizlikler ve zorlu yaşam koşulları karşısında tek başına bırakmış ve kendi sorumluluk sahasından git gide geri çekilmiştir. Öyle ki bu gelişmeler serbest piyasa savunucuları tarafından ekonomik ve toplumsal alandaki “özgürleşme sürecinin” bir parçası olarak nitelendirilse bile, Lindisfarne ve Neale’e göre (2016) istihdam koşullarının azalması, düşük ve güvencesiz iş sahalarının yaygınlaşması ile sonuçlanan bu süreç aynı zamanda işçi sınıfı üzerindeki kapitalist baskıyı da büyük ölçüde arttırmıştır (Walker ve Roberts, 2018: 1). İşçi sınıfındaki erkekler de yine bu gelişmelerin istihdam piyasasında yarattığı güçlüklerle maruz kalmış, yaşam koşulları olumsuz etkilenmiş toplumsal kesimlerden birisini yansıtmaktadır.

Neoliberalleşmenin bu etkilerini dikkate alan bazı kuramcılar, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere küresel çaptaki yeni toplumsal düzenlerin erkekler açısından nasıl deneyimlendiğini “erkeklik krizi” kavramıyla ilişkilendirmektedir. 21. yüzyılın başlarından itibaren iktisadi ve toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki neoliberal etkileşime bağlı büyük toplumsal dönüşümler yaşanmıştır (Adkins, 2000; Nayak, 2006; Ward, 2015; Weis, 2004). Diğer taraftan bu dönüşümler toplumsal yaşamın birçok alanında parçalı geçişlere sebep olurken, erkeklerin de bariz bir "erkeklik krizi" ile karşılaşmasına da zemin hazırlamıştır (Faludi, 1999).

Öte taraftan bazı kuramcılar bu süreçlerdeki erkeklik krizi söylemine şüpheli yaklaşmış ve tarih boyunca neredeyse bütün sosyal ve ekonomik gerileme dönemlerinde bu durumun erkekler açısından düzenli olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir (Roberts, 2014). Yine bazı araştırmacılar tarafından “sözde” erkeklik krizi başlığında irdelenen bu gelişmelerin, erkek egemen yapının yitirilmesine bağlı bir “yas” sürecinden başka bir şey olmadığı düşünülmüştür.

Kriz tezi, feministler açısından şüphe uyandırmış olsa da bu gelişmelerin güncel meseleler olmadığını, aksine erkeklik krizinin uzun bir tarihsel geçmişi olduğunu savunan kuramcılar da mevcuttur (Connell, 1995; Roberts, 2012’den akt. Ward, 2019: 201). Buna rağmen sebebi ya da sonucu ne olursa olsun, Walker ve Roberts’a göre (2018: 3-4) çağdaş sosyal dönüşümlerin çevrelediği yeni eşitsizlik biçimleri karşısında, işçi sınıfı erkeklerin her daim kaybedenler arasında olduğu inkâr edilmemelidir. Dolayısıyla, en azından iş gücü piyasasındaki dönüşüm süreçlerini erkeklik deneyimleri ve tepkileri bağlamında ele alan yeni “erkeklik krizi” çalışmalarının alanda yer alması gerektiği belirtilmektedir.

Kimmel (2006), erkeklik krizi yaklaşımını çalışmalarında teorik bir kavram ve eleştiri aracı olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda beyaz erkeklerin feminist mücadeleyle birlikte kadınlara olduğu kadar *azınlıklar* ve hemcinsleri karşısında da güç kaybettiklerini ileri sürmüştür. Nitekim Kimmel (2013: 18) ABD’deki birçok beyaz erkeğin sadece beyaz erkek öfkесinden mustarip olmadığını, aynı zamanda “mağduriyet hakkı” dedikleri şey etrafında da körüklendiğini belirtmektedir. Günümüzde erkeklerin hak ettiklerini sandıkları bazı faydalar, daha büyük ve güçlü yapıdaki görünmez tahakküm sistemlerinin eline geçmiştir. Bu nedenle Kimmel’in araştırmasına göre (2013) pek çok beyaz Amerikalı erkek, yaşadıkları mağduriyetin kadınlar, LGBT+ bireyler ve Yahudiler de dahil olmak üzere diğer sosyal kesimlerden kaynaklandığını düşünmektedir.

Kimmel (2022: 11), “yaşlanan erkeklikler” üzerine bir değerlendirmenin yapılması için dört hususa dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir:

- (1) **Yaşlanma bir durumdan ziyade bir süreçtir.** “Yaşlı” erkeklikler ile “yaşlanmakta olan” erkeklikler arasında kritik bir fark vardır. “Yaşlı” olmak, belirli bir aşamada gibi görünen sabit bir durumdur ve toplumsal olarak bu, ayırt edici özelliği aslında yaşı olan yaşlı erkeklerin görüntüleri anlamına gelir. Buna karşılık, “yaşlanmakta olmak” bir süreci ifade eder ve bu nedenle yaşam döngüsünün farklı anlarındaki erkekler ve çocukların görüntüleriyle ifade edilmektedir. Bu anlamda, her yaştan bir erkek “yaşlanmakta olan erkeklikler” çerçevesinde incelenebilir.
- (2) **Yaşlanan erkeklikler ilişkisel bir yapıya sahiptir.** Toplumsal cinsiyet araştırmalarında toplumsal cinsiyetin bir boşlukta ortaya çıkmadığı, bunun yerine toplumsal cinsiyet kimliklerini başkalarıyla- diğer erkeklerle, kadınlarla- ilişkili olarak tanımlamak mümkündür. Bu referansların her ikisinde de yaşam boyunca değişiklik dikkat çekmektedir. Örneğin erkek çocuk için erkeklik, büyük ölçüde diğer erkek çocuklarla etkileşim yoluyla tanımlanır. Erkeklere erkek olmanın ne demek olduğunu sormak çoğu zaman cinsiyetlerini “sorgulama” gibi gelebilir.
- (3) **Erkeklik “projesi” yaşam boyunca değişmektedir.** Nitekim erkeklik yaşam seyri boyunca değişim göstermektedir. Yaşlanmada olduğu gibi erkeklik de bir varoluş durumu değil sosyal bir süreçtir. Erkek olmanın anlamı yaşam boyunca değişiklik gösterecektir. Örneğin 20 yaş ile 40 yaşında erkekliğin ne anlama geldiği farklı olacaktır. Yaşlanan erkeklikler üzerine yapılan çalışmalar bu duruma dikkat çekmelidir.
- (4) **Erkeklik genellikle bu ilişkilerde “kurtarılması” gereken bir şeydir.** Koşullar değişiklik gösterebilmektedir ama erkeklik projesi çoğu zaman bir kurtuluş

projesidir. Bu durum şu soruları akla getirmelidir: Erkeklerin neden ilk etapta kurtarılmaya ihtiyacı var? Bunun kefareti kim karşılamalıdır?

Erkeklik kriz kavramı, kapsamlı yapısal değişiklikler ile daha bireyselleştirilmiş etkiler arasında bir bağlantı kurmayı sağlamaktadır. Frosh ve arkadaşlarına göre (2002: 1) yapılan çalışmalarda erkeklik krizi, çağdaş erkeklik biçimlerinde toplumsal roller ve kimlik, cinsellik, iş ve kişisel ilişkiler üzerindeki belirsizliklerin damgasını vurduğu ve genellikle kendine veya başkalarına yönelik şiddet içeren ya da taciz edici davranışlarla kendini gösteren bir biçimde yansıtılmıştır. Morgan ise (2006: 111) literatürdeki çoğu araştırmada erkeklik krizinin geniş çaplı sosyal ve ekonomik değişimler ile bağdaştırıldığını ifade etmektedir. Genel olarak, erkeklik krizi çalışmalarında aşağıdaki üç konu başlığı ele alınmaktadır:

- a) Ağır sanayilerin düşüşünü, dolayısıyla kas gücü odaklı fiziksel emeği ve hizmet ekonomisinin gelişimini içeren istihdam piyasasındaki çalışma modellerinde değişiklikler. Nitekim McDowell tarafından yapılan bir araştırmada (2003: 27) İngiltere’de işçi sınıfının üçte ikisinin hizmet sektöründe istihdam edildiği belirtilmektedir. Bu noktada esnek çalışma uygulamalarının yaygınlaşması da etkili görülmektedir. Genel olarak ömür boyu bir işte çalışma fikrinin giderek azalmasıyla erkeksi kimliklerle ilişkilendirilen iş kariyeri de değişmiştir.
- b) Boşanma oranlarındaki artış ve baskın bir heteroseksüel aile modeline yönelik meydan okumaların artması, tek ebeveynli hanelerin yükselişini içeren gelişmeler aile yaşamındaki kalıpların da değişmesine sebep olmuştur. Castells (1997) bu değişimleri ataerkil aileye karşı bir meydan okuma olarak değerlendirmektedir. Kısmen aile ve hanedeki bu değişiklikler ve ekonomik alandaki değişikliklerle birlikte eve ekmek getiren erkek algısı da dönüştürmüş, “babanın” aile içindeki statüsü zayıflamıştır.
- c) Kadınların işgücü piyasasındaki, siyasetteki, eğitimdeki, sosyal ve ekonomik hayatın diğer tüm alanlarındaki konumunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Feminist mücadelenin sonucu olan bu gelişmeler ve çeşitli şekillerde sıralanan diğer tüm değişikliklerle bağlantılı biçimde erkeklikte krizinin ortaya çıkmasında tetikleyici etki göstermiştir (akt. Morgan, 2006: 111-112).

Hobbs (2013), “erkeklik krizi” ve “hegemonik erkeklik” kuramlarının güncel erkeklik çalışmalarında nispeten farklı kutuplara doğru ilerlediğini belirtmektedir. Nitekim Connell’in hegemonik erkeklik kuramına eleştirel yaklaşan bazı araştırmacıların (örn: Hall, 2002; Jefferson, 2002) çoğu zaman “erkeklik krizi” kuramına başvurdıkları görülmüştür. Jefferson için de (2002: 66) erkeklik çalışmalarında değişim, çöküş, istikrarsızlık çağrışımı yapan “kriz”

teriminin, başarılı iktidar ilişkilerini ele alan “hegemonik erkeklikle” karşıt olabileceği düşünülmüştür. Hobbs ise (2013) hegemonik erkekliğin diğer cinsel kimliklere benzer biçimde akışkan ve performatif olduğunu, ancak nitelikleri ne olursa olsun bu erkekliklerin cinsiyet düzenini bozmaktan (deconstruct) ziyade istikrara kavuşturacağını ifade etmektedir. Bu durum ise kadınlığın karşısında yer alan erkekliği kurbanlaştırmakta ve erkekleri suçluluk anlatısı içinde yansıtmaktadır.

Hall’e göre (2008), kapitalizmin tarihsel gelişimiyle birlikte otoriter gücün temeli olan fiziksel şiddet giderek yerini sembolik şiddete bırakmıştır. Öte taraftan bu gelişme, ekonomik ve toplumsal olarak marjinalleştirilmiş erkekleri de büyük ölçüde fiziksel şiddetin en olası failleri olmaya sevk etmiştir. Hall’e göre (2008) birçok araştırmada fiziksel şiddet, tarihselleştirilmiş bir perspektiften ele alınmamakta ve çağdaş kriminolojik söylemlerde egemen sınıfların politik-ekonomik çıkarlarını olumlar biçimde yansıtılmaktadır. Dolayısıyla hegemonik erkeklik kavramı, politik ekonomiyi ve sınıf iktidarını küçümseme eğilimi göstererek, kapitalizmin küresel sosyo-ekonomik süreçlerini tahliye etmektedir. Böylece liberal kapitalizm ile şiddetin karmaşık ilişkisini kuramayan bu yaklaşımın erkek şiddetini yeniden üreten kültürel ve geleneksel yapıların sürdürülmesine de izin verdiği düşünülmüştür. Bu çerçevede Hall (2008), fiziksel şiddetin liberal-kapitalist toplumlarda başarısız bir strateji haline geldiğini dikkate almayan hegemonik erkeklik kavramını eleştirmektedir. Bu kavramın kriminoloji çalışmalarındaki karmaşıklıkla başa çıkaran kavrayışı ve şiddeti azaltma stratejilerine katkı sunan bilgileri de sunmadığını iddia edilmektedir.

Kuramsal yaklaşımına yöneltile tüm eleştirilere rağmen Connell için (2005: 8) cinsiyet düzeninin meşrulaştırılmasını ve iktidar ilişkilerinin kurumsallaştırılmasını anlayanın en geçerli yolu halen “hegemonik erkeklik” kavramı olarak görülmektedir. Nitekim Connell (2008) kendisine ve kuramsal yaklaşımına yöneltile eleştirilere yanıt olarak öncelikle kadın mücadelesi, toplumsal cinsiyet hiyerarşisi ve gay erkeklerin deneyimleri şeklinde sıralanabilecek üç ana kaynaktan gelen fikirlerle hegemonik erkeklik kavramının ortaya çıktığını hatırlatmaktadır. Hegemonik erkeklik kavramına eleştirel yaklaşan çalışmalar arasında Hall (2008)’un çalışmasına özel atıfta bulunan Connell (2008), cinsiyet süreçlerini ve toplumsal cinsiyet ideolojisini ele almadan erkek şiddetinin liberal-kapitalizm ile açıklamasını, ataerkil şiddet modelini kurgulayan bir tez olarak yorumlamaktadır.

Compass (2013), hegemonik erkekliğin örnekleri olarak tanımlanabilecek erkek karakterlerinin ve özelliklerinin var olduğunu kabul etmekte, ancak erkeklik çalışmalarında söylemin yalnızca hegemonya üzerinden ilerlemesinin yeterli olmadığını düşünmektedir. Ona göre erkeklik çalışmalarının toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki güç dinamiklerini tam olarak

anlaması için, odağındaki erkeklik algısını homojen ve ayrıcalıklı erkeklik kimliğinden ziyade “kriz” örneğindeki gibi çok çeşitliliği yansıtacak terimlere yöneltmesi gerekmektedir. Nitekim erkeklik çalışmalarında bu çeşitliliği yansıtabilecek başlıca terimlerden bir tanesi yaşlanma diğeri ise yaşlılıktır. Irk, etnisite ve queer kuramlarından yola çıkarak çoklu erkekliğin ele alındığı erkeklik çalışmalarına giderek daha fazla ilgi gösterilmesine rağmen, yaş değişkeninin erkeklik deneyimini nasıl etkilediğini irdeleyen araştırmalar nadiren literatürde yer almaktadır. Bu nedenle erkek çalışmalarında, bir erkeğin hayatının belirli aşamalarındaki deneyimlerine ve yaşlanmanın erkek kimliğini nasıl etkileyebileceğine çok az atıfta bulunmaktadır. Yaşam seyrini görmezden gelen erkeklik çalışmalarında, kuramsal yaklaşımların yaşlanma ve yaşlılık olgusuna oldukça homojen bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

Thompsan’a göre (2004) erkeklik çalışmalarında yaşlanmanın halen yeteri kadar irdelenmemesi, erkeklerin yaklaşık yüzde 20’sini kapsayan heterojen bir toplumsal kesim hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olunmadığını göstermektedir. Erkeklik çalışmalarındaki bu yoksunluğun aksine yaş ve toplumsal cinsiyet tartışmalarının birbirini tamamladığı ve önde gelen feminist kuramcılar tarafından yapılan bazı çalışmalarda yaşlanma ve yaşlılık olgularına dikkat çekilmiş ve alana önemli katkılarda bulunulmuştur. Örneğin toplumsal cinsiyet bağlamında ileri yaşam dönemlerindeki kadınların farklı deneyim alanlarını ele alan Beauvior (1970), yaşlanma ve cinsiyetin ilişkisel etkilerine vurgu yaparak yaşlanan kadını irdlemiştir. Öyle ki yaşlanma ve cinsiyetin ilişkiselliğini yansıtan bu yaklaşım, Wyatt-Brown (1993) ve Betty Friedan (1993) gibi önde gelen feminist kuramcılar olmak üzere birçok araştırmacı tarafından onaylanan bir bakış açısı olmuştur.

Kısaca “erkeklik krizi” bağlamında yaşlılığın ele alındığı araştırmalar literatürde oldukça az sayıdadır. Erkeklik krizi kavramının daha fazla orta yaş ve erkekliğin medikalizasyonu tartışmalarına konu olduğu görülmektedir. Örneğin Gross ve Blundo (2005: 85) çalışmasında ereksiyon problemi yaşayan yaşlıların, kültürel olarak kendilerinden beklenileni karşılayabilmek adına veya tekrar “gençliklerindeki” gibi cinsel fonksiyonlara sahip olmak amacıyla nasıl ilaç kullanmaya yöneldikleri ele alınmaktadır.

Genellikle yaşlanma karşısında (anti-aging) önlem almak isteyen erkeklerin medikalizasyon süreçlerine başvurması orta-yaş dönemlerine tekabül etmektedir. Araştırmalar medikalizasyon süreçlerine başvuran çoğu erkeğin, orta yaş ve sonrasında yaşlandıklarını hissettikleri için bu hizmetlere başvurdukları görülmüştür. Nitekim erkeklerin bedenlerini düzenlemeye/disipline etmeye ihtiyaç duydukları bu algı, gençlik ve modern erkek değerlerinin imtiyaz görmeye başlamasıyla veya bunları teşvik eden kültürel değişimlerle ilişkilendirilmektedir. Medikalizasyon süreçlerine en sık başvuran erkeklerin beyaz, genç veya

orta yaşta olduğu görülmekte, özellikle statülü mesleğe sahip erkekler iş yaşamlarında yaşlandıklarını gizlemek, canlılığını korumak, cinsel isteklerini arttırmak ve erkeklikle özdeşleştirilen popüler güzellik normlarına uyum sağlamak amacıyla çeşitli ilaç ve tedavi yöntemlerine başvurumaktadırlar (Bordo, 2000; Rosenfeld ve Faircloth, 2006; Conrad 2007; Kampf, Marshall ve Petersen 2013).

Genel olarak, hegemonik erkeklik kavramı, erkeklik çalışmalarında merkezi bir yere sahiptir ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin karmaşıklığını anlamak için güçlü bir analitik araç sunmaktadır. Erkekliklerin sosyal ve kültürel bağlamlarda nasıl inşa edildiği, hegemonik erkeklik teorisiyle açıklanarak, erkeklerin iktidar ilişkilerini nasıl sürdürdükleri ve yeniden yapılandıkları gösterilmektedir. Bununla birlikte, modern toplumsal değişimler, erkeklik krizleri ve yeni erkeklik formlarının ortaya çıkması, erkeklik çalışmalarını daha da zenginleştirmiştir. Erkekliklerin yaşlanma süreciyle nasıl evrildiği ve yaşlı erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerinin toplumsal cinsiyet dinamikleriyle nasıl kesiştiği üzerine yapılan çalışmalar, erkeklik kavramının çok boyutlu ve dinamik doğasını ortaya koymaktadır. Erkeklerin medikalizasyon süreçlerine başvurma sebeplerinde en belirleyici unsur yaşlandıkça kaybettikleri erkeklik ideallerini gizlemek veya bunları koruyabilmek olmuştur. Diğer taraftan bu durum, yaşlılık döneminin artık kayıpların telafisinin mümkün olmadığı ve medikalizasyon süreçlerine başvurmada geç bir dönem gibi algılandığını göstermektedir. Literatürdeki birçok araştırma bulgusu, erkekler ve erkeklik değerleri için en verimli yaşam döneminin yaşlılık olamayacağını vurgulamıştır. Öte taraftan erkeklerin hangi yaşam dönemlerinde erkekliklerinden şüphe duymadıkları ve bu dönemin hangi yaş aralığına tekabül ettiği sorusuna yanıt vermek önemli görülmüştür. Örneğin Thompson (1994) tarafından yapılan bir çalışmada erkeklerin yaşamları boyunca en verimli olduğu dönemi 45 ve 60 yaş aralığında belirledikleri görülmüştür. Özellikle bu yaşlardayken akademide, iş yaşamında, politikada, manevi duygularında ve diğer birçok toplumsal yaşam alanında kendilerini oldukça iyi ve verimli hissettiklerini ifade etmişlerdir.

1.2. Aile, Evlilik Kurumu ve Yaşlanma

Giderek karmaşıklaşan günümüz toplumlarında aileyi tanımlamak ve sınırlarını çizmek zor olsa da ailenin tarihteki konumunu bazı genellemeler üzerinden okumak mümkündür. Eşler, ebeveynler, çocuklar, hısım akrabalarla ilişkiler, dini yapılar, yasaklar ve eğitim gibi vasıtalar, tarih boyunca aileye ilişkin toplumdan topluma değişkenlik gösteren birtakım düşüncelerin pekiştirilmesini sağlamıştır. Bireylerin bahsi geçen bu kalıplara uyma eğilimi sayesinde *evlilik yaşı ortalaması, çocuk yapma sıklığı, dul kadın ve erkeklerin yeniden evlenme oranı, miras*

kalıpları, boşanma oranları gibi veriler elde edilmiştir. Weisner-Hanks'e göre bu veriler aynı zamanda ailenin evrenselliğine dair tarihsel bir portre çizmektedir (2020: 44). Nitekim ailenin tarihsel gelişimi hakkında elde edilen bu yapısal süreklilik (Weisner-Hanks, 2020) aynı zamanda aile kurumunun önemli bir toplumsal olgu olmasına sebep olmaktadır. Bu benzerliklerin yanı sıra hane halkı veya aile yapısının yalnızca kan bağıyla kurulan ilişkiler ve demografik bilgiler ile sınırlı olmadığı görülmektedir. Nitekim bazı araştırmacılar için ailenin kavramsallaştırılması için onu ortaya çıkan soydaşlık bağları yeterli görülmemiştir. Örneğin Poster'e göre (1989) hane halkı büyüklüğü, çocuk sayısı, evlenme ve boşanma oranları gibi kantitatif verilere başvuran araştırmalarda çoğunlukla aile ve evlilik üzerine statik incelemeler gerçekleştirilmektedir. Başka bir ifadeyle ailenin iç dinamiğini göz ardı eden bu araştırmalar, aile yapısını yeknesak bir sosyal kurum olarak ele almaktadır. Oysa her ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın Poster'e göre (1989: 172-173) farklı toplumların karşılaştırılabilir aile tanımlamaları bulunmaktadır.

Sosyal bilimlerde ailenin toplumsal ve siyasal alandaki konumuna ilişkin kapsamlı tartışmaların süregelmesi, aile ve evlilik mefhumlarının disiplinler arası alanlarda sıklıkla başvuru konuları olduklarını göstermektedir. Buna rağmen literatürdeki akademik çalışmalarda aile konusunun evrensel ve genel geçer bir tanımla ele alınmadığı da dikkat çekmiştir. Nitekim farklı disiplinlerdeki bu yoğun ilgi sayesinde literatürde ailenin kompleks yapısını çeşitli yönlerde irdeleyen birçok bakış açısı olmakta, aile konusu giderek daha fazla disiplinler arası bir boyut ve anlam kazanmaktadır. Alandaki farklı disiplinler, geçmişten günümüze aile yapısındaki değişimleri ve dönüşümleri kendi perspektiflerden inceleyerek konuya ilişkin tartışmaları da zenginleştirmektedir.

Ana akım tarih yazınında aile ve evlilik kurumu, çoğunlukla elit soylular veya onların aileleriyle ilgilenen araştırmaların bir parçası olarak irdelenmektedir. Özellikle Avrupa merkezli araştırmaların yoğunlukta olması, aile çalışmalarının literatüründe Batılı olmayan medeniyetlerdeki evlilik ve aile kurumuna ilişkin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Buna rağmen antropolojik çalışmalar sayesinde aile ve akrabalık ilişkilerinin seçkin ve etnosantrik olmayan bir yaklaşımla irdelendiği de görülmektedir. Bu yönüyle antropolojik çalışmaların aile tarihi ve yapısını konu alan literatüründeki bazı boşlukları doldurduğu düşünülmektedir (Kertzer, 1984: 206-207). Antropologlar açısından aile, dil vasıtasıyla bilginin aktarıldığı ve çocuk bakımının gerçekleştiği ve soy ilişkilerinin sürdürüldüğü bir sosyal yapıdır. Aynı zamanda kuşaklar boyunca akrabalık bağlarının kurulduğu ve sürekli hale geldiği toplumsal boyuttaki evrimsel bir adaptasyonu ifade etmektedir (Flinn, 2011: 12).

Tarih boyunca insan topluluklarının doğaya ve sosyal dünyaya uyum sağlamak için ortaya koydukları çeşitli toplumsal örgütlenme biçimleri bulunmaktadır. Akrabalık temelli bu ilişkilerin farklı biçimlerde gerçekleşmesi ise toplumlar arasındaki kültürel çeşitliliğin yansımalarından birisidir. Dolayısıyla akraba temelli ilişkiler üzerine kurulan evlilik ve aile yapısı, kültürler arası farklılıkları yansıtan en önemli toplumsal örgütlenme modelleri olarak kabul edilmektedir (Gültekin, 2017: 76). Böylece insan topluluklarının tarih boyunca evlilik, cinsellik ve toplumsal cinsiyet ilişkileri ile kurdukları çeşitli akrabalık bağları aynı zamanda kültürler arasındaki farklılık ve benzerliklerin de ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Gültekin, 2017: 77).

Diğer taraftan kültürler arasındaki tüm farklılıklarına rağmen Goodenough'a göre (1970) evlilik tanımı, etnografik evrenselliği barındıran ve tüm toplumlara belirli evlilik yapısı atfeden bir ön varsayım içermelidir. Gough (1959), bu varsayımı içeren uygun bir örnek olarak evliliği bir kadın ile bir veya birden fazla kişi arasında kurulan ve kurallarla yasaklanmayan koşullar altında kadının çocuk doğurmasını sağlayan ilişkiler olarak tanımlamıştır. Bu haliyle evlilik, toplumun veya belirli bir sosyal tabakanın üyesi olan kadınlar için benzer anlamda doğum statüsüne sahip olmayı ifade etmektedir. Aile birliği *karı-kocanın* kurduğu bir birliktelikten ziyade daha çok *kadından doğan* çocuk ile var olan sosyal yapı içerisindeki birlikteliği yansıtmaktadır. Antropologlara göre evlilik kendi meşruiyetinden bağımsız olarak tanımlanamadığı gibi çocukların meşruiyetini de belirlemektedir (Bell, 1997: 238). Diğer bir ifadeyle sosyal yaşamda evliliğin kabul edilme usulü aynı zamanda çocukların toplumsallaşmasını da belirleyen bir süreç olarak gözlemlenebilmektedir.

Dolayısıyla evlilik kültürel açıdan doğan çocukların toplumsal statüsünü belirleyen ve soy devamlılığını sağlayan bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle çocuğu için toplumsal statü sağlayamayan kadınların aynı zamanda *evli* olarak kabul edilmeyebilmektedir. Bunun yanı sıra *koca*, evlilikte belirli bir kadının cinselliğini tek başına kontrol etme hakkına sahip kişi olarak nitelendirilmektedir. Kocaya atfedilen bu rol sayesinde kadından doğan çocukların sosyal konumunu belirleme görevi yine erkeğe verilmiş, toplumdaki diğer kişiler (erkekler) daha nadir söz sahibi olmuştur. Koca dışındaki diğer erkekler, bir kadına gizlice veya izin alarak erişebilmektedir. Dolayısıyla antropolojik açıdan ancak bir koca, kadının cinselliğini kontrol etme üzerine kurumsal ve sosyal haklara sahip olabilmektedir. Nitekim evlilik üzerine bahsi geçen bu antropolojik yaklaşımlar, günümüzde nikâh akdi ile kurulan aile birliğine benzer bir yapıdadır. Nikah ile resmiyet kazanan evlilik kurumunda *kan bağı* ilişkileri medeni ve hukukî düzenlemelere tanımlanarak benzer bir aile birliği oluşumu göstermektedir (Bell, 1997: 238-239).

Aile ve evlilik; akrabalık temelli kan bağı ilişkisinin yanı sıra ekonomik örgütlenme, toplumsal iş bölümü, kültürün aktarımı, çocukların toplumsallaşması ve yaşlı bakımı gibi kişisel hizmet ve ihtiyaçların da tedarik edildiği bir sosyal kurumdur. Ailenin bu işlevleri sosyolojik araştırmalar tarafından sıklıkla ele alınmıştır (Turner, 2014: 363). Genellikle sözleşmeler ve biyolojik kan bağıyla akrabalık kodları üzerinden tanımlanan ailenin, esasında sosyolojik bir aidiyet ve kimlik üzerinden araçsallaştırıldığı görülmektedir. Bu anlamda bireylerden, akrabalık kodlarıyla tanımlanmış konumlarına uygun rolleri benimseyerek, aile ve evlilik ilişkileriyle toplumsal düzeni ve sürekliliği sağlaması beklenmektedir (Demez, 2012: 94). Sosyologlara göre sınıf ilişkileri, etnik köken, bölge ve sosyal tabaka gibi bağlamlarda ailenin toplumdaki yapısal boyutlarının incelenmesi önem arz etmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2011: 23).

Aile ve evlilik üzerine yapılan bazı çalışmalarda, ailenin ne olduğundan ziyade nasıl olması gerektiğine odaklanmakta ve normatif aile tanımlarına yer vermektedir. Ailenin gerek ne anlama geldiğini gerekse ne olması gerektiğini inceleyen bu araştırmalarda, aile kavramı üzerine fikir birliği oluşmadığı söylenebilir. Öyle ki bu durum bazı araştırmacılar tarafından ailenin “doğasında” olan bir özellik olarak nitelendirilmiştir. Örneğin Gittens’a göre (2011: 15) aile kavramı evrensel bir birim olarak ele almadan incelenmelidir. Zira tek bir aile biçiminin olduğu varsayıldığında ailenin sınıf, toplumsal cinsiyet ve yaş bağlamındaki toplumsallığı direkt olarak reddedilmektedir. Bu sebeple, Gittens’a göre (2011) aile biçimlerinin çeşitliliğini ancak “aileden” söz etmek yerine “ailelere gönderme yaparak” araştırmak mümkün olmaktadır (akt., Giddens, 2012: 249).

Modern çağı önceki dönemlerden ayıran aşırı dinamizmin etkisiyle değişen akrabalık ve aile ilişkileri, genel kabul gören çekirdek ailenin yanı sıra yeni birlikte yaşam biçimlerinin de daha sık görünmesine sebep olmuştur. Nitekim *boşanmış aile, yeniden evlenme sonucu oluşan aile, nikahsız birliktelikler, akraba olmayan emekliler ve aynı cinsin ve çocuklarının oluşturduğu aile* yapılarına, özellikle sanayileşmiş toplumlarda sıklıkla rastlanmaktadır (Demez, 2012: 94-109). Aile kurumuna ilişkin bu değişim süreci aynı zamanda birlikteliklerde yeni sosyal-ekonomik, kültürel ve psikolojik süreçlerin deneyimlenmesine öncü olmuştur. Bu anlamıyla günümüzde aile, evlilik ve evliliklerin çözülmesi sadece kan bağı ilişkisiyle değil, aynı zamanda toplumsal bağlamda irdelenmesi gereken bir konu haline dönüşmüştür.

Bazı sosyologlara göre aile, mülkiyetin, iktidarın ya da hane halkının temel taşı olmaktan, cinsel tatmin ve duygusal birliktelikten zevk almak için kurulan az çok istikrarlı bir ilişkiye doğru evrilmektedir. Tarih boyunca ekonomik üretimin örgütlenmesi, toplumsal iş bölümü, mülkiyetin dağılımı, kültürün aktarılması ve çocukların toplumsallaştırılması gibi

birçok işlevi bulunan aile birliği, üremenin kurumsallaştırıldığı bir sosyal birim olarak tanımlanmaktadır (Turner, 2005: 136-137).

Toplumsal cinsiyet kavramı, aile yapısı ve evlilik kurumu üzerine yapılan birçok çalışmada yönlendirici bir çerçevede sunulmaktadır. Örneğin Engels'e göre (1978) evlilik ve aile kurumu, kadınların boyun eğmesine katkıda bulunan kapitalizmin kritik bir bileşenidir. Tek eşliliğin meşruiyeti, aynı zamanda erkek kontrolündeki mirasın evlilik yoluyla kuşaklararası aktarılmasına imkân sağlamaktadır. Bu yönüyle aile kurumu, kadını dışa vurur ve onu erkeğe bağımlı hale getirir. Levi-Strauss ise (1969) kadınların ezilmesinde akrabalık bağlarının önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Strauss, ensest tabusu karşılığının aileler arasında kadınların değiş-tokuşuna yol açtığını ve kadınların kendi öz aile mülkü üzerinde hak iddia etmesini engellediğini düşünmektedir. Ona göre kadınların aileler arasında değiş-tokuş edildiği kültürel adetler, erkek reisler arasında ittifakların ve sosyal bağların kurulmasını da sağlamaktadır.

Bununla birlikte günümüze kadar yapılan birçok araştırma, ailenin evrensel bir tanımını ortaya koyamasa da işlevi hakkında bazı genel geçer bulguları ortaya koymuştur. Örneğin Murdock (1949), araştırmalarının sonucunda ailenin işlevi üzerine iki karakteristik özelliğin genel geçer olabileceğini belirtmektedir. Bu özellikler cinsiyete dayalı iş bölümü ve cinsel birlikteliğin sosyal kabulü şeklinde sıralanabilmektedir.

Bununla birlikte aile üzerine yapılan toplumsal cinsiyet tartışmalarının genellikle cinsiyete dayalı farklılıklar ve cinsiyet rolleri üzerine odaklandığı söylenebilir. Örneğin Thompson (1993: 557) bu çalışmalarda ailenin kurumsal yapısı ve etkileşimsel içeriklerine odaklanıldığını ifade etmektedir. Ferree ise (2010: 420-421) özellikle son 20 yılda cinsiyet ilişkileri ve cinsiyet rolleri üzerine odaklanan aile araştırmalarının giderek azalmakta olduğunu belirtmiştir. Ona göre aile çalışmalarındaki toplumsal cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerini (Bittman, England, Sayer, Folbre ve Matheson, 2003) ve performansları (Fox ve Murry, 2000; Jurik ve Siemsen, 2009) ele alan araştırmaların artması olumlu bir gelişmedir (bkz. Coltrane ve Adams, 2008; Lloyd, Few, ve Allen, 2009). Buna rağmen normatif aile tanımlarının öne çıktığı işlevselci bakış açısının halen devam ettirildiği çalışmalardaki toplumsal cinsiyet perspektifi ise bardağın boş tarafını göstermektedir. Nitekim aile yapılarındaki farklılığı bir "sapma" olarak değerlendiren bu araştırmaların (Walker, 2009) toplumsal cinsiyeti birden çok kurumu kesen eşitsizlik olarak değil, tek bir kurumsal yapı içerisindeki cinsiyet rolü ve ilişkisi etrafında sorguladığını ileri sürmüştür (Risman, 2004).

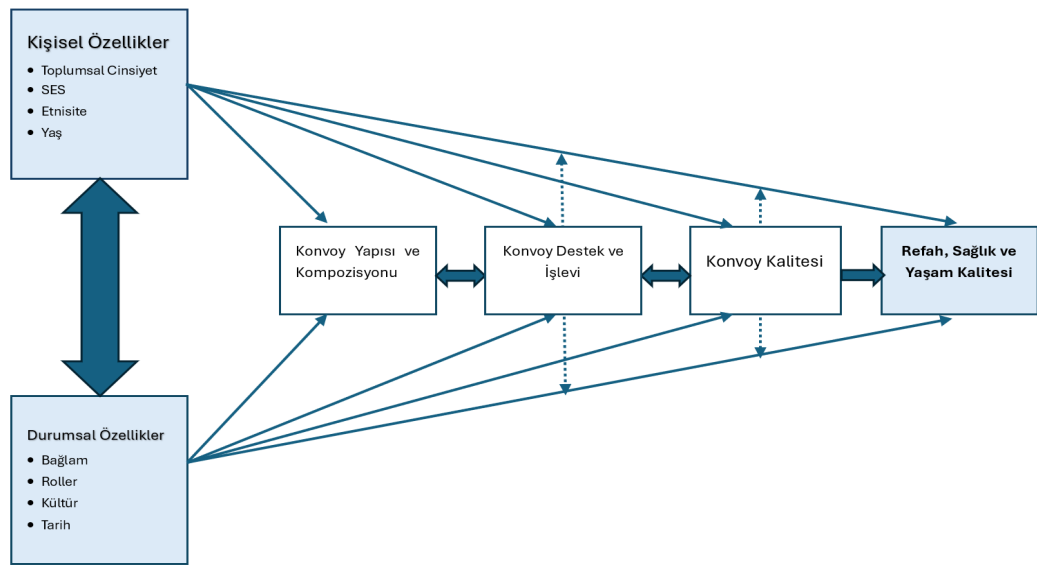
Aileler, cinsiyet ilişkilerinin sürekli mücadele alanı olduğu, ekonomik ve politik değişimlerin dinamik bir yapıda nadiren yer bulduğu bir bağlamda var olmaktadır. Bu eksiklik, aile yapısındaki değişimleri bir tür ilerleme yerine kriz olarak değerlendirmeye sebep

olmaktadır (Ferree, 2010: 421). Bununla birlikte, aileyi cinsiyete dayalı eşitsizlik ilişkilerinin merkezine koyarak cinsiyet eşitsizlikleriyle bağlantılı kurumsal bir yapı olarak inceleyen araştırmalar da mevcuttur (Cooke, 2006; Haney ve Pollard, 2004; McDowell ve Fang, 2007). Dolayısıyla, boşanma ve yeniden evlilik gibi kavramların yer aldığı aile yapısındaki değişimlerin hem kriz hem de fırsat olarak değerlendirilebileceği söylenebilir.

Toplumsal cinsiyetin yanı sıra, yaşlanma da aile ve evlilik yapısında önemli değişimlere yol açmaktadır. Yaşlanmaya bağlı olarak ortaya çıkan zorluklarla yüzleşmek hem aile üyeleri hem de yakın çevreleri açısından genellikle zorlu bir süreçtir. Çocukların yetiştirilmesinde ailenin rolü üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle son 50 yılda, insanların daha uzun yaşamasıyla birlikte, gerontolojik araştırmalar ailenin yaşlıları destekleme rolüne dikkat çekmektedir. Aile yaşamı ve yaşlanmayı konu alan bazı çalışmalarda ise ileri yaşam dönemindeki sosyal ilişkileri ortaya çıkaran toplumsal faktörler, yaşam seyri perspektifiyle ele alınmıştır. Özellikle bu çalışmalarda “zamansal ve mekânsal” faktörleri de dikkate alarak sosyal bakım ilişkilerinde etkili olan birleşenleri ve bu bileşenlerin birbiriyle nasıl etkileşim kurdukları üzerine bir çerçeve oluşturulmuştur. Böylece “durumsal olaylar” ile “yaşam seyrine bağlı” özelliklerin eşit etkileme olasılığında olduğu bir modelleme ile sosyal bakım ilişkileri “yaşlanma olgusu” etrafında incelenmektedir. Nitekim Antonucci (2001) sosyal bakım ilişkilerini kişisel veya durumsal özelliklere ayrıcalık tanımaksızın her ikisinin de sosyal ilişki birleşenleri üzerinde önemli ölçüde bağımsız ve etkileşimli olarak etkili olduğu sosyal ilişkilerin *konvoy modelini* ortaya koymuştur. Konvoy modeli her aile üyesinin yaşam boyu etkileri ve katkıları yoluyla kısıtlama ve failliğin karşılıklı önemini kabul etmesi nedeniyle, aile gerontolojisindeki çalışmalar için özel bir konuma sahiptir (Antonucci ve diğerleri, 2010). Sosyal ilişkilerin konvoy modelinin ilk basamağını kişisel ve durumsal özelliklerin birbiriyle karşılıklı etkileşimi oluşturmaktadır. Yaş, cinsiyet, etnisite, SES düzeyi veya cinsel yönelim gibi değişkenler kişisel özelliklere, gündelik yaşam deneyimi, geçmiş deneyimler, kültürel bağlantılar, sosyal roller ve bu rollerdeki geçişler gibi karakterler ise durumsal özelliklere referans vermektedir. Bunlar aynı zamanda roller, normlar, beklentiler ve organizasyonlarla da ilişkilidir. İdeal durumlarda, insanlar kişisel ihtiyaçlarına ve deneyimlerine göre sosyal bakım ilişkilerini konvoylar oluşturarak gerçekleştirmektedir. Buna rağmen kişisel ve durumsal özellikler altında sıralanan çeşitli birleşenler, kendisi için maksimum fayda sağlamak amacıyla bireyin konvoy model oluşturma yeteneğini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Antonucci’ye göre (2001) konvoy modelinin bu özelliği, sosyal bakım sistemi üzerine yapılan diğer modellerden kapsamlı bir değerlendirme yapmasına izin vermektedir. Çünkü konvoy modelindeki çoklu boyutları olumlu-olumsuz yönde etkileyen

kişisel ve durumsal birleşenler, aynı zamanda sosyal bakım ilişkilerindeki destek bağlantılarından ve etkileşimlerinden duyulan “memnuniyeti” de belirleyebilmektedir (Antonucci, 2001).

Aşağıdaki şekilde sosyal ilişkilerin nasıl oluştuğu, hangi boyutlarda gerçekleştiği ve bu boyutların birbiriyle etkileşimi sonucunda refah ve yaşam kalitesini nasıl etkilendikleri konvoy modeliyle gösterilmektedir. Konvoy modeli, sosyal ilişkilerin çeşitli boyutlarını belirleyen ve etkileyen faktörlerin daha derinlemesine değerlendirilmesi için kişisel ve durumsal özelliklerden oluşmaktadır. Bu model konvoy boyutlarındaki yapıyı, sosyal desteği ve destek memnuniyetini içermekte, kişisel ve durumsal özellikler tüm konvoy boyutları ile etkileşim kurarak sosyal ilişkileri şekillendirmektedir (Antonucci, 2001). Konvoy yapısı ve kompozisyonu, sosyal ağın boyutu, bileşimi (aile veya arkadaş), iletişim modu (mesaj veya telefon) ve sıklığı gibi “nesnel” özellikler olarak düşünülebilir. Konvoy destek ve işlevi ise sosyal desteğin fiilen değiş tokuş edilen, yani verilen ve/veya alınan bir destek olarak etkileşimde rol oynamaktadır. Bu yardım veya araçsal destek, duygulanımsal veya duygusal destek veya bireyin değerlerinin, inançlarının onaylanması, doğrulayıcı destek birimleri dahil olmak üzere çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir. Son olarak destek memnuniyeti, bireylerin aldıkları desteğin kalitesini değerlendirmeyi ifade etmektedir. Verilen ve alınan desteğin nesnel içeriğine bakılmaksızın, insanların aldıkları veya verdikleri desteği değerlendirdikleri, bundan memnun olup olmadıklarını veya kendilerinin (veya alıcının) ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olup olmadığını belirledikleri boyut ise konvoy kalitesi olarak tanımlanmıştır. Sosyal ilişkilerde tüm konvoy boyutlarının ayrı yönleri en son aşamada bir araya gelerek bireyin sağlığını, refahını ve yaşam kalitesini etkilemektedir. Nitekim şekilde konvoy modeli kesitsel bir süreç gibi görselleştirilmesine rağmen, bu boyutların tümü bir yaşam dönemi ya da yaşam seyri çerçevesi ile zaman içindeki değişim üzerinden tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu model bireylerin yaşlandıkça dönüşüm ve adaptasyonlara hem uyum sağladığı hem de konvoyu istikrarlı biçimde sürdürdüğü boylamsal süreci ortaya koymaktadır (Fuller, Ajrouch ve Antonucci, 2020: 129).

Şekil 1.1 Sosyal İlişkilerin Konvoy Modeli

Kaynak: Kahn ve Antonucci, 1980

Konvoy modeli, aile gerontolojisi alanında yapılan çalışmalar için önemli bir kaynak olmuş ve sıklıkla kullanılmıştır. Nitekim yaşlanan aileler üzerine yapılan çalışmalar diğer teorileri desteklemek amacıyla sıklıkla konvoy modelini kullanmaktadır. Bununla birlikte yaygın olarak konvoy modeline başvuran bu çalışmalarda, genellikle iki teorinin daha öne çıktığı görülmektedir (Blieszner ve Bedford, 2012). Bunlardan ilki kuşaklararası dayanışma teorisi (Bengtson ve Roberts, 1991), ikincisi ise sosyal-duygusal seçicilik teorisi'dir (Carstensen, Isaacowitz ve Charles, 1999).

Bengtson ve Roberts'a göre (1991) kuşaklararası dayanışma, ancak aile bütünlüğünün, sevgisinin ve normlarının nesiller boyunca aktararak en iyi şekilde korunması ve aile birliğinin uzunca bir süre bozulmadan sürdürülmesi ile sağlanabilir. Bakıma muhtaç aile ferdine -çoğu zaman yaşlı aile fertlerine- kimin bakacağı ve buna benzer diğer problemlerin aile ilişkilerinde ortaya çıkardığı kuşaklararası dayanışma, aynı zamanda bu dayanışma duygusunun olumlu özelliklerini öne çıkarmaktadır. Buna rağmen bazı araştırmalarda ailedeki bu problemleri çözmek için her zaman uzlaşmanın sağlanamadığı, aksine çatışma ve kararsızlığa neden olabildiği belirtilerek kuşaklararası dayanışmanın olumsuz özelliklerine dikkat çekilmiştir (Bengtson, Giarusso, Mabry ve Silverstein, 2002). Konvoy modeli kuşaklararası dayanışmanın ne olumlu ne de olumsuz özelliklerini öne çıkarır. Aksine kuşaklararası dayanışma duygusunu oluşturan konvoyların kalitesini daha objektif bir yaklaşım ile değerlendirebilir. Bu açıdan konvoy modeli, aile ilişkilerinde görülen kuşaklararası dayanışma duygusunun olumlu, olumsuz veya her ikisini de ele alan özelliklerini belirlemek için kullanılabilir (Antonucci, 2001).

Sosyal-duygusal seçicilik teorisi (Carstensen ve diğerleri, 1999) insanların yaşlandıkça duygusal temas odağını yakınındaki aile ilişkileriyle daralttığını ileri sürmektedir. Carstensen ve arkadaşlarına göre (1999) gençler geleceklerini “sınırsız” olarak algıladığı için daha fazla sosyal alan içerisinde etkileşim ve temas kurmak istemektedir. Ancak yaşlıların “ölüme yakın olma düşüncesi” veya yaşamı tehdit eden kronik hastalıklar nedeniyle daha kısıtlı gelecek algısına sahip oldukları düşünülmektedir. Dolayısıyla yaşlılar yalnızca en yakınındaki insanlarla veya aile fertleriyle duygusal ilişkilerini sınırlandırma eğilimindedirler (Carstensen ve diğerleri, 1999). Nitekim yaşlıların duygusal ilişkilerinde bazı kısıtlamalara gitmesi, esasında onların yaşlandıkça deneyimlediği birtakım dönüşümler sonucunda ortaya çıkmış olabilir. Özellikle yaşamın sonuna doğru yaklaştıkça yaşlanmaya bağlı bu değişimler daha dikkat çekici olmaktadır. Ancak Antonucci ve diğerlerine göre (2013) yaşlılar için bu türde bir daralmanın evrensel bir durum olmasına gerek yoktur. Konvoy modeliyle değerlendirildiğinde, çeşitli kişisel ve durumsal özellikler yaşlıların sosyal ilişkilerindeki “seçici” eğilimlerini farklı biçimlerde etkilemektedir (Antonucci ve diğ., 2013). Kısaca konvoy modelinin her iki teori için de benzer katkısı olduğu ve esnek bir yaklaşım geliştirilmesine uygun zemin hazırladığı görülmektedir. Konvoy modeli, sosyal ilişkilerin yanı sıra onları etkileyen kişisel ve durumsal faktörleri de uzun vadeli ilişkiler bağlamında ele almaktadır (Antonucci, Birditt, Sherman ve Trinh, 2011). Konvoy modeli, ailelerin ve destek ağlarının dinamik olduğunu ve sıklıkla demografik, kültürel ve psikososyal eğilimlere yanıt verdiklerini vurgular (Antonucci ve diğerleri, 2013). Dolayısıyla konvoy modeli, yaşlı yetişkinlerin ve ailelerinin ihtiyaç ve tercihlerine ilişkin spesifik durumların ortaya çıkmasını sağlar.

Genel anlamda konvoy modeli, yaşam seyri boyunca şekillenen sosyal ilişkilerin dinamik bir yapıda olduğunu ve yaşlılık döneminde bu konvoyların yaşam kalitesini ve refah düzeyini etkilediğini vurgulamaktadır. Antonucci (1986) sosyal ilişki ağları ile kurulan yakınlığı, konvoylar üzerinden ölçmek için hiyerarşik haritalandırma tekniğini tasarlamıştır. Eş merkezli dört daireden oluşan bu hiyerarşinin merkez kümesinde konvoy ölçümünün öznesi yer almaktadır. Bir sonraki iç kümede ise öznenin kendini en yakın hissettiği ve onsuz bir yaşam düşünemeyeceği kişiler konumlandırılmaktadır. Orta kümede ise kendini pek yakın hissetmediği ancak onun için önemli olan kişiler ve en dış çerçeveyi oluşturan kümede ise hayatında önemli bir yere sahip olan, yeterli ölçüde yakınlık kurduğu ve kişisel ağında yer alması gerektiğini düşündüğü insanlar belirtilir. Antonucci’ye göre (1986) hiyerarşik haritalama tekniğiyle ölçümlenen konvoylar, kişisel ve durumsal özelliklere bağlı belirli bir yapı üzerinden çok boyutlu analiz edilebilir. Örneğin gençlik, orta-yaş ve yaşlılık olarak üç ayrı

hiyerarşik harita oluşturularak yaşlanmayla birlikte sosyal ilişkilerdeki konvoy kompozisyonlarının değişimi ele alınabilir.

Antonucci'ye göre (2001) konvoy modeli, öznenin biyolojik veya yasal bir bağı bulunsun ya da bulunmasın tüm normları bertaraf ederek kişilerin kurduğu ilişkileri bütüncül bir yaklaşımla ele alır. Konvoy modelinin bu özelliği sayesinde bireyler sosyal ilişkilerini kendi yakınlık algısına göre tanımlamakta, aile, toplum veya devlet normları tarafından sınırlandırılmamaktadır. Böylece yakınlık düzeyine göre insanları hiyerarşik olarak derecelendiren bireyler, sosyal ilişkilerindeki değişimleri, etkileşimleri ve hiyerarşik yapıyı konvoy modeliyle takip edebilecektir. Sosyal ilişkilerin konvoy modellemesi bireylere daha özgür bir şekilde ilişkilerini değerlendirme imkânı tanımaktadır. Özellikle yaşlı bireylerin sosyal ilişkileri konvoy modeli kullanılarak daha kapsamlı ve verimli bir şekilde analiz edilebilmektedir. Örneğin yaşlı yetişkinler, enstrümental destek veya doğrudan bakım için bazı konvoy üyelerine daha çok güvenirken, bağlanma veya duygusal tatmin için diğer konvoy üyeleri ile yakınlık gösterebilir. Nitekim yaşlanmayla birlikte aile yapısındaki değişimler daha fazla görülebilmektedir. Eş vefatı, boşanma, yetişkin çocuk veya torun sahibi olma gibi birtakım olaylar, ailedeki sosyal ilişkilerin ileri yaşam döneminde yeniden şekillendiğini göstermektedir. Dolayısıyla yaşlanma ile değişen aile yapısı ve toplumsal normlar dikkate alındığında, konvoy modelindeki tarafsız değerlendirme özelliği bu kesim için daha kritik hale gelmektedir (Antonucci vd., 2011).

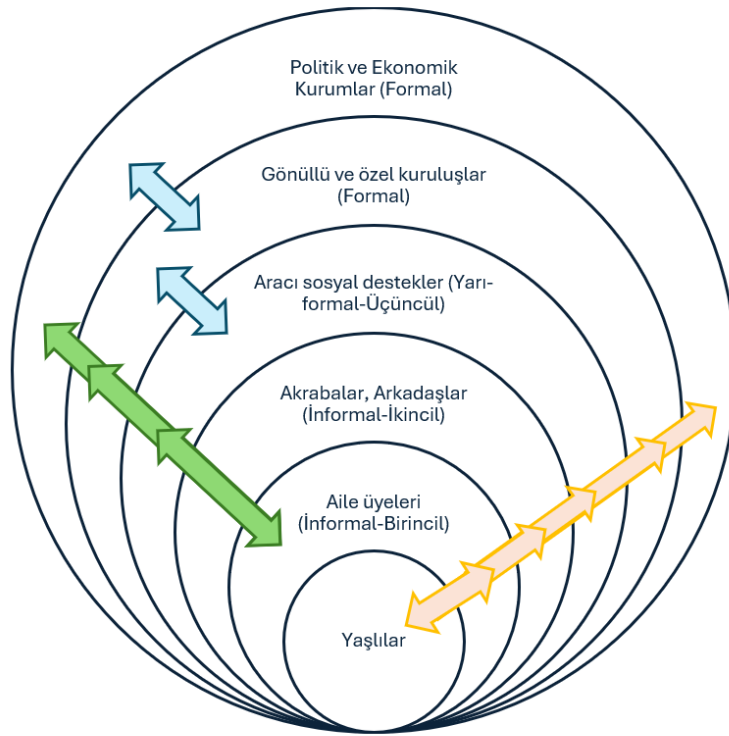
Genel olarak aile yaşamı, sosyal bakım sisteminin birinci basamağında yer aldığı için yaşlılar açısından önemli bir destek birleşeni olarak düşünülmektedir. Aileyi, yaşlıların makro düzeydeki “formal” sosyal bakım birleşenleriyle etkileşimindeki bir sosyal ilişki basamağı olarak ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Bengtson ve Allen'e göre (1993: 470) aile, makro sosyal bir bağlamda mikro sosyal bir grup olarak algılanan, “sürekli ilerleyen zaman ve mekandaki sürekli değişen sosyal bağlamlarla etkileşime girilen” ortak geçmişe sahip bireylerin oluşturduğu bir birlikteliktir. Aile hayatı ve yaşlılar üzerine yapılan araştırmalar, iki ana inceleme akımını ortaya koymaktadır: aile üyeleri, arkadaşlar ve komşular arasındaki normal etkileşimlerin yaşlılara sosyal destek sağlamadaki rolünü inceleyen çalışmalar ve işlevsel engelli veya bilişsel bozukluk yaşayan yaşlıların bakımını inceleyen araştırmalar. Normatif nesiller arası alışverişlerle ilgili araştırmalar, aile dayanışması, uzlaşmacı ve duygusal bağlar ile karşılıklılık gibi kavramlara odaklanırken, bakım verme üzerine yapılan literatür, duygusal gerilim ve yük sorunlarını ve engelli yaşlılara bakım verenlerin sağlık ve refahına olan etkilerini vurgulamaktadır (Cantor, 1991: 337).

Bu durumun birkaç nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, yaşılanan ailelerde bakım ihtiyacı veya ani kronik rahatsızlık görülme riski daha yüksektir. Bu durum, çoğunlukla yaşlı aile üyelerinin hareketsiz hale gelmesine ve aile içi rutin dinamiklerin bozulmasına yol açmaktadır. İkinci olarak, ebeveyn-evlat ilişkisine bağlı olarak bakım verme ve destek sorumluluğunun "taraf değiştirmesi" durumu ortaya çıkmaktadır. Yaşılanan ebeveynlerin, çocuklarıyla olan ilişkilerinde bakım yükümlülüğünün değişmesi, aile yaşamında karışıklıklara ve çatışmalara sebep olmaktadır. Son olarak, yaşlı aile üyelerinin sorunlarıyla başa çıkmak için gerekli yönlendirmelerin yetersizliği, yaşılanmanın aile yaşamında neden olduğu diğer bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu yönlendirme eksikliği, yaşılanmaya bağlı değişimlerle başa çıkmayı zorlaştıran önemli bir faktördür (Bengston ve Treas, 1980; Brody ve Spark, 1977; Kuypers ve Trute, 1978).

Cantor'a göre (1991: 338) sosyal bakım terimi bazen resmi sosyal hizmetlerle eşanlamlı olarak kullanılsa da, kavram daha geniş bir anlam taşımaktadır ve hem resmi hem de gayri resmi destek faaliyetlerini kapsamaktadır. Nitekim desteğe ihtiyaç duyan yaşlıların durumları genellikle sürekli'dir. Bu nedenle tamamen tıbbi ve sağlıkla ilgili hizmetler söz konusu olduğunda bile, çoğunlukla ihtiyaç duyulan yardım sosyal niteliktedir (Brody ve Brody, 1981). Sosyal bakım üç temel ihtiyaç türüne hitap etmektedir: birincisi, sosyalleşme, kendini doğrulama ve kendini gerçekleştirme fırsatları; ikincisi, günlük yaşamın gündelik görevlerinde yardım; ve üçüncüsü, ciddi engellilikten kaynaklanan kişisel bakım ihtiyaçlarına yardım. Sosyal bakım kavramının temeli, bu tür bir yardımın bağımlılığı artırmaktan ziyade bireysel yeterliliği ve çevreye hakimiyeti artırmasıdır.

Yaşlılık döneminde ailenin önemi yalnızca "yaşlı" oldukları için bireylerin daha fazla sosyal desteği ihtiyaç duyması ve sosyal bakım sistemindeki birincil destek birleşenini oluşturması ile tanımlanamaz. Aile dinamiklerinin yaşam seyrine bağlı değişimi ve yaşlılık dönemindeki yeni deneyim alanları yaşılanma sürecinde ailenin önemini gösterebilir. Carton'a göre (1991: 337-338) yaşlılara yönelik sosyal bakım sistemi, aile, toplum, sosyal kurumlar ve devlet gibi ayrı destek birleşenlerinin hem bireysel hem de toplumsal açıdan sürekli değişen etkileşimi ile var olmaktadır. Aşağıdaki şekilde yaşlıların aile yaşamını da şekillendiren çeşitli destek birleşenlerinin birbiriyle etkileşimini yansıtan sosyal bakım sistemi modellemesine yer verilmiştir. Modelde yaşlılara yönelik sosyal bakım sistemini oluşturan enformal ve formal birleşenlerin birbirleriyle hiyerarşik ve sıralı olarak kurduğu etkileşimler gösterilmiştir. Yaşlılar sosyal bakım sistemi içerisinde değişen zamanlarda veya farklı türde yardımlar almak amacıyla bu destek birleşenleri ile etkileşime girebilmektedir. Bununla birlikte eş merkezli altı kümenin keşişiminden oluşan bu sistemdeki her bir destek birleşeni kümesi bir diğeriyle etkileşim

kurabilmektedir. Bununla birlikte modeldeki üst kümelerin merkez kümeyle olan uzaklığı yaşlıların bu destek birleşenleri ile arasındaki sosyal mesafeyi de göstermektedir. Cantor’a göre (1979) aile ve akrabalık bağlarının oluşturduğu enformal (resmi olmayan) destek birleşeni, yaşlılara yönelik sosyal bakım sisteminin birincil basamağını oluşturmaktadır. Böylelikle yaşlıların destek ve yardım almak için öncelikle eş, çocuk veya akrabalık bağı gibi enformal sosyal ağlara başvurdıkları görülmüştür. Bu durum sosyal bakım sistemi içerisinde aile ilişkilerinin, ileri yaşam döneminde önemli bir konuma sahip olduğunu da göstermektedir. Cantor (1991: 345), aile kurumunun sosyal bakım sisteminin işleyişinde önemli bir destek ağı olduğunu vurgulamıştır. Buna rağmen yazar, aile ile doğrudan sağlanan bakım işlevlerinin sosyo-demografik değişimler nedeniyle toplumla ortak sağlanan bir bakım anlayışına kayabileceğini düşünmektedir. Cantor’a göre (1991: 346) sosyal bakım sisteminin yaşam döngüsüne bağlı değişen ihtiyaçlara yeterli ölçüde bir karşılık vermesi için öncelikle gayri resmi ve resmi bakım birleşenleri birbirini desteklemeli ve iş birliği içinde çalışmalıdır.

Şekil 1.2 Yaşlılara yönelik sosyal bakım sistemi modellemesi

Kaynak: Cantor (1979)

Cantor (1979), sosyal destek sistemi içerisindeki “aile üyeleri” kümesini sosyal bakım sisteminin temel taşı olarak görmektedir. Destek sistemindeki aile üyeleri kümesi, eş ve çocuklar ile kategorize edilen destek birleşeni olarak, çoğu durumda bireylerin ilk tercih ettikleri basamaktır. Bununla birlikte yaşlıların gündelik yaşamına daha yakın olan ve dahil

olan destek birleşenleri, yine aile üyeleri ve arkadaşlar ile kategorize edilen enformal destek birimleridir. Dolayısıyla sosyal bakım sisteminin ilk iki basamağı, yaşlıların en fazla yardım aldıkları ve tercih ettikleri temel destek birleşenleri olarak görülebilir. Aracı sosyal destekler kategorisi ise sosyal bakım sisteminde yaşlılara kısmen yakın ve enformal ağlar ile formal kurumlar arasında bir konumda yer almıştır. Bu sosyal destekler dini kuruluşlar, etnik gruplar, kültürel ve sosyal blokların bulunduğu “aracı yapılar” olarak görülmektedir. Bu sosyal destek yapıları bazen enformal birleşenlere yardım eder, ancak resmi sosyal yapılarla olan ilişkisi sebebiyle genellikle “yarı formal” etkileşim şeklinde görülmektedir. Modelin en dışındaki iki kümede ise, kamu, özel, kâr amacı gütmeyen veya gönüllü toplum kurum ve kuruluşları tarafından sunulan desteklerin tümünü sağlayan formal destek birleşenleri yer almıştır. Sosyal bakım sisteminin en son iki halkasını oluşturan bu birleşenler merkeze olan sosyal mesafesine rağmen yaşlıların gündelik hayatında merkezi bir rol oynamaktadır. Yaşlanma politikaları, yaşlı hizmetlerine ayrılan bütçe, bakım desteği vd. birçok politik-ekonomik karar verme süreci bu halkadaki formal sistemler tarafından belirlenmekte ya da kurumlar aracılığıyla uygulanmaktadır.

Cantor (1991: 338), enformal kategoriler ve en son halkadaki formal sistemlerden oluşan altı sosyal destek birleşenini, sosyal bakım sistemindeki hiyerarşik konumlarını dikkate alarak merkez kümeden dışarı doğru mesafelerle modellemiştir. Genel olarak sosyal bakım sisteminde yaşlıların gündelik yaşamına en yakın ve en çok dahil olan destek birleşenlerinin, merkeze yakın ilk iki halkadaki enformal destek sistemleri olduğu görülebilir. Sosyal bakım sisteminin en dış halkasını oluşturan formal sistemlerin ise, merkeze uzak mesafesine rağmen yaşlıların gündelik hayatında kritik bir rol oynamaktadır. Cantor (1991), modeldeki birleşenleri sıralamak için “sosyal desteklerin hiyerarşik telafisi” kuramından faydalanmış ve modelde bu kuramı esas almıştır. Bu bağlamda sistem modelindeki destek birleşenlerinin sıralı-aşamalı bir geçişte olmadığını, kimi zaman merkeze en uzak formel destek sistemleri ile yaşlıların doğrudan etkileşim kuruldıklarını belirten Cantor (1991), özellikle enformal desteklerin bulunmadığı veya yeterli olmadığı durumlarda yaşlıların doğrudan formal destek birleşenlerine başvurduklarını belirtmektedir.

Genel olarak yaşlanma ile aile yaşamı üzerine yapılan çalışmaların sıklıkla ailenin bakım işlevi ve yaşlıların bakım ihtiyacına odaklandığı, bu ortak sorun etrafında iki olguyu irdelediği söylenebilir. Başta bakım olmak üzere diğer bütün sosyal ihtiyaçların karşılanmasında sosyal destek sisteminin temelini aile yaşamı oluşturmaktadır. Özellikle yaşlılar açısından sosyal bakım sisteminin birincil ve en önemli basamağı ailedir.

Öte taraftan aile kurumu içerisinde genellikle kadınların bakım yükünü üstlendiği düşünülürse ailenin bakım işlevinin aslında “kadının ev-içi” rolü ile sağlandığı görülebilir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında genellikle yaşanan aile fertlerine bakım verme görevi cinsiyete dayalı bir ayrım göstermeye devam etmekte; en fazla bakım eşler, kız çocukları ya da “gelinler” tarafından sağlanmaktadır (Carr ve Utz, 2020: 355). Sonuç olarak ailede yaşlının bakımı kadın odaklı olmuş eş, kız evlat, kız kardeş veya ücretli bakıcılar olarak kadınlar erkeklerin hem resmi hem de gayri resmi bakıcıları olmuşlardır (Adak, 2003). Ayrıca bazı çalışmalar ileri yaşam dönemindeki evlilik yaşamında stres faktörlerinin farklı nedenlerle nasıl ortaya çıktıklarını toplumsal cinsiyet perspektifinden ele almaktadır. Örneğin yaşlı çiftlerin aile ve evlilik yaşamı üzerine yapılan bu çalışmalar, erkeklerin yaşadığı sağlık sorunlarının, depresyonun ve engellilik durumlarının eşlerinin duygusal açıdan iyi olmama durumlarıyla bağlantılı olduğu gözlemlenmiştir. Buna karşın erkekler açısından kadınlarda görüldüğü gibi bir durum tespit edilmemiş, benzer kalıplara rastlanmamıştır (Carr, Cornman, ve Freedman, 2016; Iveniuk, Waite, Laumann, McClintock, ve Tiedt, 2014). Bununla birlikte Umberson ve diğ. (2018) tarafından yapılan çalışma eşlerin karşılıklı bakım ilişkisinde bu ve buna benzer eşitsizlikleri deneyimleme sıklığı, heteroseksüel çiftler arasında daha yüksek olabilmekte, eşcinsel çiftlerde eşler arasındaki bu ayrım daha nadir yaşanmaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak eşler arasındaki bu asimetrinin kadınların hasta eşlerine karşı erkeklere göre daha fazla sorumluluk hissetmesiyle ve bakım konusunda daha yoğun bir rol oynamasıyla açıklanmıştır (Carr ve Utz, 2020).

Sosyal bakım sistemi ile benzer durumlara dikkat çeken çalışmalar, yaşlılıkta aile yaşamının önemini daha iyi anlamak adına ele alınabilir. Örneğin Musa ve diğ. (2015) araştırmasında yaşlıların aile fertlerine sağlık profesyonellerinden daha fazla güvendiğini ortaya koymuş, bakıma muhtaç olduklarında resmi bakım hizmeti almak yerine ailenin bakım desteğini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ailenin bakım işlevinin yanı sıra bireylerin gündelik yaşamını etkileyen diğer birçok etkisi bulunmaktadır. Örneğin literatürdeki güncel çalışmalar, evli olanların olmayanlara, çocuk sahibi olanların ebeveyn olmayanlara kıyasla ileri yaşam dönemini planlama olasılıklarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (Carr, 2012; Carr ve Khodyakov, 2007; Hong ve Kim, 2022; Su, 2008). Carr ve Khodyakov tarafından yapılan çalışmada ise (2007), evli olanların daha önce evlenmiş olanlara kıyasla yaşama isteklerinin daha yüksek olduğu ve yaşamın sonu üzerine konuşmalarında daha ciddiyetsiz bir üslupla konuştukları görülmüştür.

Genel olarak yaşlılar açısından ailenin sosyal bakımdaki rolü hem sağlık durumlarını hem de sosyal ilişkilerini olumlu yönde etkileyen bir destek birleşeni olarak işlevsel hale gelir.

Ailenin bakım işlevi veya sosyal destek birimi olarak olumlu özelliklerinin yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin üretildiği ve yeniden üretildi bir yapısı da bulunmaktadır. Nitekim hem yaşlanma hem de toplumsal cinsiyet perspektifinde bakıldığında kadınların yaşam seyri boyunca ev-içi emekleri ve bakım yükümlülüklerinin devam ettiği görülmüştür. Dolayısıyla ailenin yaşlılara sağladığı bakım desteği, aslında aile içerisindeki “kadınlar” tarafından sağlanan bakım desteği ile ortaya çıkmaktadır. Yaşlanma ile aile dinamiklerinde birtakım değişimler gözlemlenebilir, ancak bu durum toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alındığında kadının ev-içi rolleri ve bakım yükümlülüklerinde kısmen bir değişim yaşanmaktadır. Diğer taraftan yapılan bazı güncel araştırmalar, yaşlıların git gide bakımın “alıcısı” olmaktan ziyade “sağlayıcısı” haline geldiklerini göstermektedir. Yaşlılar özellikle yanlarında ve velayeti altındaki torunlarının bakımında aktif bir rol oynamaktadır. Büyükbaba ve büyükanne bakımının aile desteğinin merkezinde yer alan bir olduğunu belirten bazı araştırmalar yaşlıların bu rollerine yeteri kadar dikkat çekilmediğini vurgulamışlardır (Burton ve Bengston, 1985; Hagestad ve Burton, 1986; Szinovacz, 1998). Yaşlılık ve aile konusunda yapılan çalışmaların ortaya koyduğu bir diğer önemli bulgu ise yaşlı bakıcı sayısındaki artıştır. Özellikle yaşlanan ailelerdeki aile fertlerinden birisinin bakıma muhtaç olma olasılığı, daha genç kuşak ailelere göre yüksektir. Bu nedenle yaşlı bakıcılar en savunmasız kesimi oluşturmaktadır. Zira kendi sağlık sorunları da dahil olmak üzere bakım süresine bağlı olarak tükenmişlik sendromu, stres veya diğer kronik rahatsızlıkları yaşama riskleri de yükselebilir. Yaşlı bakıcıların farklı ihtiyaçları ve adaptasyonları, önümüzdeki on yılda araştırmacıların ve politika yapıcıların dikkatini gerektiren kritik bir konu olarak görülmüştür (Wolff, Spillman, Freedman ve Kasper, 2016). Sonuç olarak ileri yaşlardaki refah düzeyi, bireyin kurmuş olduğu sosyal ilişkiler ile yakından ilişkilidir. Sosyal ağların özellikleri, sosyal temasların sayısı veya başkalarından alınan desteğin miktarı gibi objektif olarak ölçülebilen sosyal izolasyon göstergelerinin yanı sıra subjektif olarak algılanan yalnızlık, özellikle de gerçek ve istenen sayı ve sosyal ilişkilerin kalitesi ile bireyin sosyal ilişkilerinin kalitesi arasındaki tutarsızlığın subjektif deneyimlerini içerebilir (Perlman ve Peplau, 1982). Dolayısıyla aile ilişkisinin bu yönüyle yaşlılık döneminde bireyler açısından önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

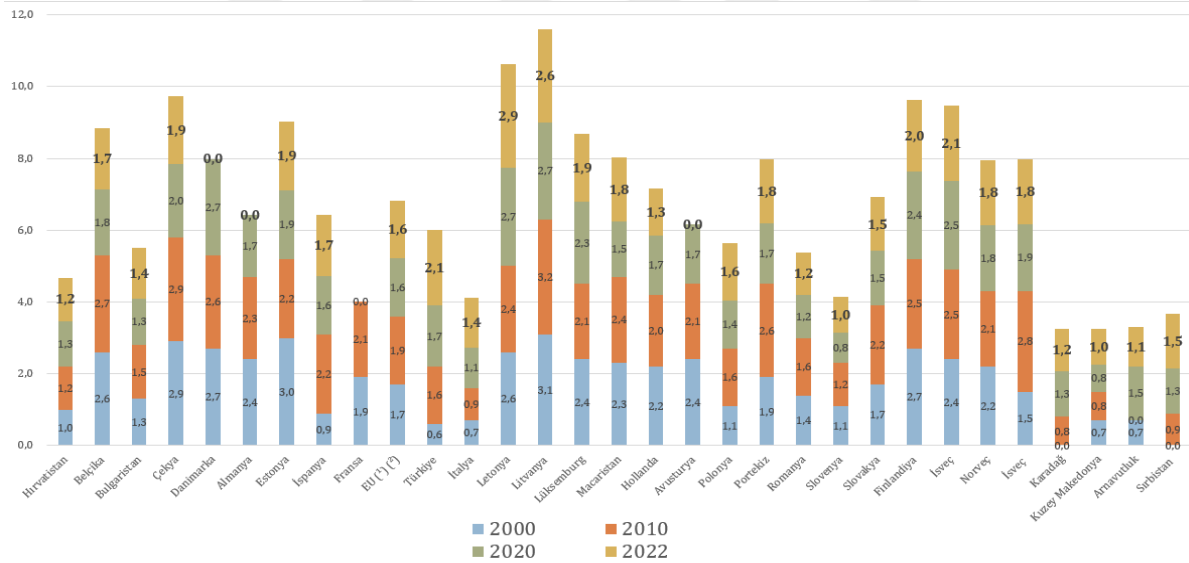
Aile, evlilik ve yaşlanma konularının birbirleriyle iç içe geçtiği karmaşık yapılar, toplumsal cinsiyet ve sosyal değişim perspektiflerinden incelendiğinde derinlemesine bir anlayış gerektirmektedir. Günümüz toplumlarının dinamizmi, aile yapılarının ve evlilik normlarının sürekli evrildiği bir bağlam yaratmaktadır. Bu bağlamda, ailenin sadece biyolojik veya yasal bağlarla değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik faktörlerle de şekillendiği görülmektedir. Yaşlanma süreci, aile dinamiklerini ve evlilik ilişkilerini yeniden

tanımlayarak, toplumsal cinsiyet rollerinin ve sosyal destek sistemlerinin önemini daha da artırmaktadır. Dolayısıyla, aile, evlilik ve yaşlanma üzerine yapılan araştırmalar, bireylerin yaşam seyri boyunca karşılaştıkları zorlukları ve fırsatları anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Bu bölümde ele alınan teorik yaklaşımlar ve araştırma bulguları, toplumsal yapıların nasıl dönüştüğünü ve bireylerin bu değişimlere nasıl uyum sağladığını anlamak için değerli bir çerçeve sunmaktadır.

1.2.1. Boşanma ve Yaşlılık

Geleneksel anlamda ailenin kurulması için sosyal bir zorunluluk olan evlilik, günümüzde kendini gerçekleştirmenin alternatif bir yolu olarak görülmektedir. Yaygın olarak uygulanan bir dizi norm ve sosyal yükümlülük içermeyen evlilik, artık bireylerin istedikleri zaman kurup bozabilecekleri gönüllü bir ilişkiye dönüşmüştür (Popenoe, 1996: 533; Amato, Booth, Johnson ve Rogers, 2007: 5). Popenoe'ye göre (1996) insanlar artık “ölüm (onları) ayırana kadar, iyi ya da kötü günde” evli kalmaya isteksizdirler. Zira modern aile kurumunda evlilik, partnerlerden herhangi birinin talebi üzerine feshe açıktır (Turner, 2014: 366).

Şekil 1.3 2000-2022 yılları arasında Avrupa’da boşanma oranlarının değişimi

Kaynak: EuroStat (2023)

Yukarıdaki şekilde, Avrupa ülkelerindeki boşanma oranlarının yıllara göre değişimi gösterilmektedir. Veriler, 2000, 2010, 2020 ve 2022 yıllarına ait olup, her ülke için ayrı ayrı belirtilmiştir. Nitekim kıta Avrupa ülkelerinde 2000 yılından 2022 yılına del birçok ülkede boşanma oranları artış gözlemlenmiştir. Türkiye'nin kaba boşanma oranları incelendiğinde, 2000 yılında 0,6 olan değer 2022 yılında 2,1'e yükseldiği görülmektedir. Bu artış, Türkiye'deki boşanma oranlarındaki artışın Avrupa ülkeleri ortalamasının üstüne geçtiğini

göstermektedir. Nitekim 2022 yılında Avrupa ülkelerindeki kaba boşanma oranı ortalama 1,6'yken Türkiye'de 2,1 ile daha yüksek bir orandadır.

Evliliklerin çözülme süreçleriyle yeniden şekillenen aile ilişkileri ve aile içi rol dağılımının etkileri, sosyal bilimciler tarafından genellikle temel iki yaklaşımla ele alınmıştır (Cooke, 2006: 442). Birinci yaklaşımı benimseyen Parsons (1953) ve Becker (1981) gibi araştırmacılara göre aile içinde toplumsal cinsiyete dayalı uzmanlaşma, partnerlerin karşılıklı bağımlılığını arttırarak aile dayanışmasının sürdürülmesini sağlamaktadır. Becker'a göre (1991) erkeğin istihdam alanında kadının ev içinde uzmanlaşması ve bu alanlardan elde ettikleri kazançları aralarında mübadele etmeleri, evlilik bağına güçlendirmektedir. Bağımsızlık Hipotezi boşanma oranlarındaki artışı, mali kaynaklara daha fazla erişim sağlayan erkeklerin aile kurmaya eğilimlerinin artmasıyla, eğitim ve istihdam alanındaki feminizasyonun ise kadınların evde uzmanlaşmayı terk etmesiyle açıklamaktadır. Becker'a göre kadınların istihdam alanındaki yükselişiyle kamusal kaynaklara erişimleri artmış, kocalarına olan sosyo-ekonomik bağımlılıkları ise azalmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda kadınların ücretli emek piyasasına katılımının aile içinde yarattığı yıkıcı statü rekabeti, onların evli kalmak yerine yalnız veya alternatif birlikteliklere yönelmesine sebep olmuştur (Vespa, 2012: 1106-1107).

Boşanma ve aile dinamiklerindeki dönüşümü konu alan ikinci yaklaşım ise hane halkı bireylerinin elde ettikleri kaynak ve kazanımları, evlilik olasılığını arttıran ya da istikrarını etkileyen bir durum olarak değerlendirmektedir. Oppenheimer'a göre (1994; 1997), kadınların istihdam alanına katılımı ve kamusal kaynaklara erişiminin artmasıyla, hanenin sürdürülebilmesi için gerekli mali güvence daha kolay sağlanabilmektedir. Nitekim değişen istihdam ve yaşam koşulları "eve ekmek getiren erkek" algısını da dönüşüme uğratmış, kaliteli evliliklerin kurulması ve sürdürülmesi için sadece erkeklerin elde ettikleri kazanç yetersiz kalmıştır. Çalışma yaşamında erkeklerin kadınlara göre avantajlı konumları inkâr edilmese bile, işgücü piyasasındaki dönüşümler erkeklerin ekonomik kazanımlarını kötüleştirirken, kadınların istihdama katılımlarında nispeten iyileşme göstermiştir. Dolayısıyla mutlu bir evlilik için tek başına erkeğin refahı ekonomik eşige ulaşması zor ve uzun süreçler sonucunda mümkün olabilmektedir. Oppenheimer'a göre istihdam alanındaki bu belirsizlikler, yeterli ve düzenli ekonomik kaynaklara erişim sağlayana kadar çiftlerin evliliklerini ertelemesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan çiftlerin ücretli ve ücretsiz emeklerini mübadele ettikleri ve her ikisi için de elverişli koşulların sağlandığı evliliklerde boşanma riski de azalmaktadır (Oppenheimer vd., 1997'den akt. Vespa, 2012: 1107).

Sanayileşme, modernleşme ve kentleşmenin ortaya çıkardığı yapısal karmaşıklıklar ve refah ortamı, toplumsal ve kültürel alanların birçoğunda olduğu gibi aile ve evlilik

kurumlarında da dönüştürücü etkiler göstermiştir. Ailenin çözülmesi ve bulanıklaşan işlevini irdeleyen araştırmalarda, çoğunlukla değişen aile yapısının modernleşme ve sanayileşme süreçleriyle ilişkilendirildiği görülmektedir (Hareven, 1976; Lee ve Ellithorpe, 1982; Trent ve South, 1989'den akt., Adak ve Elmas, 2022). Bu bağlamda sosyal bilimler alanında ailenin çözülmesi konusu, genel olarak modernleşme sürecinde evlenme, boşanma veya yeniden evlenme tercihlerindeki dönüşümlerle bağdaştırılarak ele alınmaktadır.

Amato'ya göre (2004) evlilik kurumunun zaman içindeki dönüşümü hakkında süregelen tartışmalar iki temel kavramsallaştırmaya dayanmaktadır: *Evliliğin düşüşü (marital decline)* ve *evliliğin esnekliği (marital resilience)*. Evliliğin düşüşü yaklaşımı, günümüzde evlilik kurumunun kontrolsüz bir şekilde düşüş yaşadığını ve bu durumun ne pahasına olursa olsun durdurulması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Blankenhorn, 2007). Başka bir ifadeyle aile ve evlilik kurumunda yaşanan krizlerin aynı zamanda yoksulluk, bakıma muhtaçlık veya suç işlemek gibi diğer sosyal problemleri de tetikleyeceği düşünülmüştür. Bu yaklaşımda evlilik kurumu, dayanışma ortamını sağlama ve insan davranışını düzenleme yoluyla diğer sosyal problemlerin ortaya çıkmasını engelleyen toplumsal yaşamdaki önemli bir birim olarak nitelendirilmiştir (Cherlin, 2009). Evliliğin esnekliği yaklaşımı ise bireysel beklentilerin ve tercihlerin daha ön planda tutulduğu, partnerler arasındaki karşılıklı sevgiye dayanan modern evlilik kurumunun günümüzde olması gerektiği gibi kurulduğunu ve sürdürüldüğünü ileri sürmektedir (Coontz, 2016). Bu bağlamda evlilik, bireylerin kendini gerçekleştirme yolculuğunda beklentilerini karşılayabildikleri ve partnerleriyle birlikteliklerinden mutluluk duyabildikleri noktada işlevsel görülmektedir. Evliliğin esnekliği yaklaşımına göre evlilikte beklentilerine karşılık bulamayan bireylerin boşanma yoluna gitmesi herhangi bir açıdan olumsuzluk teşkil etmemektedir (Wu ve Schimmele, 2007). Kısaca evliliğin düşüşü yaklaşımında boşanmanın evlilik kurumunu tahrip ettiği vurgusu yapılırken, evliliğin esnekliği yaklaşımında ise mutsuz giden birlikteliklerde boşanma talebinin daha kolay sonuçlanması gerekli görülmüştür (Crowley ve Brand, 2018: 2-3).

Bu çerçevede boşanma olgusu, modern toplumlarda aileyi anlamak adına önemli olmuştur. Bireylerin evlilikten beklentilerini karşılayamadıkları durumlarda evliliği sonlandırmayı tercih etmelerini ifade eden boşanma, menfi ve müspet sonuçlar doğurabilecek sosyal bir olgu olarak tanımlanabilmektedir. Bazı araştırmalarda boşanmış bireylerin evliliklerini istikrarlı biçimde sürdüren bireylere göre birtakım olumsuzluklarla karşılaşma riskinin daha fazla olduğu belirtilmektedir (Amato, 2000). Amato'ya göre (2000) ileri yaşam döneminde boşanma, sosyal ilişkilerin azalması ve yalnızlık riskinin artması gibi bazı önemli etkiler gösterebilmektedir. Özellikle boşanmış kadınların yaşam standartları, ekonomik

imkanları ve refah durumları evli kadınlara göre daha düşük düzeyde seyir göstermiştir (Hao, 1996; Smock ve diğ., 1999).

Huston ve ark. (2001), çoğu evliliğin ilk dönemlerde uyum içinde sürdürüldüğünü ancak zamanla bozulmaya başladığını ileri sürmektedir. Çeşitli beklentilerle başlayan bu evliliklerde bireylerin ilerleyen dönemlerde eşleri hakkında daha gerçekçi görüşleri benimsemesi evlilikleriyle ilgili hayal kırıklığı yaşamasına da neden olmaktadır. Bu anlaşmazlıkların birikmesi ve rahatsız edici evlilik ortamının yol açtığı bazı sıkıntılar, Huston ve ark. açısından (2001) boşanma taleplerinin ortaya çıkmasında önemli bir etmen olmaktadır. Zira romantikleştirilmiş ve idealize edilmiş duyguların uzun süre karşılık bulmadığı evliliklerde kararsızlık ve şüphe duyguları daha baskın olmaktadır.

Boşanmış bireylerin ileri yaşam döneminde yalnızlık risklerinin arttığını belirten çalışmalar bulunmaktadır (Amato, 2000). Bununla birlikte Tilburg ve ark. (2015) tarafından yapılan güncel bir araştırmada ise, özellikle son yıllarda boşanmanın toplumsal olarak artan kabulü sonucu yaşlıların boşanmayla birlikte yalnızlık yaşama riskinin de azaldığı, eskiye kıyasla kendi yaşamında ortalama ya yaklaştığı gözlemlenmiştir. Ben-Zur'da benzer biçimde (2012) dulluğun aksine boşanmanın ileriki yaşlarda yalnızlık riskini arttırmadığını bulmuştur. Wright, Hammersmith, Brown ve Lin ise (2020: 1796) araştırmaları sonucunda boşanmış erkeklerin dullara kıyasla daha yalnız hissettiklerini tespit ederek, daha önce yapılan çalışmaların bulgularıyla örtüşmeyen yeni bir tartışmayı başlatmışlardır. Bu araştırmanın özellikle toplumsal cinsiyet perspektifi üzerinden boşanma ve dulluğa bağlı ileri yaşta yalnızlık riski üzerine analizler yaptığı görülmektedir. Nitekim araştırmada yeniden evliliğin erkeklerdeki yalnızlığı hafiflettiği, özellikle partnerlik ilişkisinin olması durumunda dul ve boşanmış erkeklerin daha az yalnız hissettikleri, böylece boşanmış ve dul erkekler arasındaki farkın partnerlik ile azalmaya başladığı belirtilmektedir. Kadınlar arasında ise sosyal destek ve yeniden birliktelik yalnızlıkla daha az bağlantılıdır ve araştırma sonuçları boşanmış ve dul kadınlarda yalnızlık açısından kayda değer bir farklılıklar olmadığını göstermektedir.

Araştırmalar, evlilik ve aile ilişkilerinin cinsiyete göre farklılık gösterebileceğini ileri sürmüştür. Örneğin herhangi bir şekilde partnerlik statüsüne sahip olan erkekler “partnerinin olması (birliktelik)” durumunu ve bu statüyü kadınlara göre daha fazla önemsemektedir (Dykstra ve Fokkema, 2007). Buna rağmen evlilik kurumunun ve evli olmanın yalnızlık üzerindeki etkileri ve toplumsal cinsiyete dayalı farklılıkları, henüz araştırma sonuçlarıyla kesinlik kazanmamıştır. Bazı araştırmalar boşanmanın erkekler üzerinde daha olumsuz bir etkiye sahip olduğunu gösterirken (Pinquart, 2003; Dykstra ve Fokkema, 2007), bazıları ise cinsiyet farklılığı bulamamıştır (Dykstra ve Gierveld, 2004). Dulluğa ilişkin sonuçlar daha

tutarlıdır ve erkekler için daha yüksek bir kırılabilirlik göstermektedir (Pinquart, 2003; Dykstra ve De Jong Gierveld, 2004; Utz ve diğ., 2004).

Özet olarak boşanmış ve dul yaşlılar, evli olanlara göre daha yalnız hissetme eğilimindedir. Hem boşanma hem de dulluk ileri yaşam dönemlerinde daha fazla yalnızlık riski taşımaktadır (Carr ve diğ., 2018; de Jong Gierveld ve diğ., 2006; Savikko ve diğ., 2005; Van Baarsen, 2002). Eşler önemli bir sosyal yardım kaynağı şeklinde ailede yer alan destek birleşimlerinden birisini oluşturmaktadır ve eş desteğinin kaybı, evliliğin sona ermesinin ardından yaşlı yetişkinler arasında daha yüksek düzeyde yalnızlık riskini doğurabilmektedir (Carr ve Pudrovska, 2012; de Jong Gierveld ve diğ., 2006).

Shamoian ve Thurston (1986), zayıflatıcı hastalıklar ve sakatlıkların başlangıcının evlilikte önemli ölçüde sıkıntıya yol açacağını ve bunun da evlilikte istikrarsızlık risklerini artırabileceğini öne sürmüştür. Hennon (1983) ise şu tespitte bulunmuştur: Artan yaşam süresi ve nüfusun medyan yaşının yükselmesi, genel nüfusta yaşlıların oranının artması (Lloyd ve Zick, 1986) ve ikinci veya sonraki evliliklerde bulunan yaşlıların oranının artması, bu evliliklerin boşanma ile sonuçlanma eğiliminin daha yüksek olması, yaşlı boşanmış bireylerin oranının artmasına katkıda bulunmaktadır. Yeniden evlenmiş yaşlı bir birey durumunda, bu evliliğin boşanma ile sonuçlanma riski, ilk evliliğinde olan yaşlı bir bireye göre on kat daha fazladır (Hennon, 1983; Weingarten, 1985).

Boşanma üzerine yapılan araştırmalar, hayatın herhangi bir döneminde evliliğin sona ermesinin hem erkekler hem de kadınlar için olumsuz sonuçlar doğurabileceğini göstermiştir (Demo ve Buehler, 2013). Evli bireylerle karşılaştırıldığında, boşanmış yetişkinler daha yüksek düzeyde mutsuzluk, daha fazla fiziksel ve psikolojik sıkıntı, daha fazla madde bağımlılığı sorunu, daha az yoğun ve destekleyici sosyal destek sistemleri ve daha düşük yaşam memnuniyeti bildirmektedirler. Araştırmacılar, boşanmanın evli ve boşanmış yetişkinler arasındaki öznel iyilik hali raporlarındaki farklılıkların nedeni olup olmadığını (yani, boşanma neden hipotezi) veya bireyin genetiği ve nispeten istikrarlı kişilik özelliklerinin boşanmış yetişkinler arasında daha büyük uyumsuzluğa ve evliliklerinin istikrarsızlığına katkıda bulunup bulunmadığını (*boşanma seçimi hipotezi*) tartışmışlardır (Demo ve Buehler, 2013).

Boşanma sonrası uyum sürecinin seyrini inceleyen boylamsal çalışmalar, çoğu boşanmış yetişkinin boşanmadan sonra iyileştiğini ve bazılarının boşanmayı takip eden yıllarda kişisel gelişim gösterdiğini öne sürmüş ve boşanma seçimi hipotezini desteklemiştir. Aslında, literatür, en azından öznel iyilik hali açısından, boşanmanın düşük kaliteli bir evlilikte kalmaktan daha iyi bir alternatif olabileceğini önermektedir (Hawkins ve Booth, 2005). Ancak, bu boşanma sonrası uyum çalışmalarından elde edilen sonuçlar, iyileşme sürecinde önemli bir

varyasyon göstererek boşanma nedeni hipotezi ile de tutarlıdır (Hetherington ve Kelly, 2002; Johnson ve Wu, 2002; Lucas, 2005). Genel olarak, bulgular, boşanma uyumundaki önemli varyasyonun, seçimle açıklanabilecek düzeyin ötesinde olduğunu öne sürmüştür (Johnson ve Wu, 2002).

Brown ve Lin (2012), ABD’de ileri yaşlardaki boşanma oranlarının şu gruplar arasında daha yüksek olduğunu bulmuşlardır: (a) kadınlar, erkeklere kıyasla; (b) Afrikalı Amerikalılar, Beyazlar, Hispanikler ve diğer ırklara kıyasla; (c) işsiz olanlar, yarı zamanlı, tam zamanlı çalışanlar veya iş gücünde olmayanlara kıyasla; (d) ikinci veya daha fazla sayıda evliliklerde olanlar, ilk evliliklerde olanlara kıyasla; ve (e) evlilik süresi 40 yıldan kısa olanlar, 40 yıl veya daha uzun süren evliliklerde olanlara kıyasla, özellikle 0-9 yıl arasındaki evlilikler en yüksek riski taşımaktadır. Boşanma oranlarının, lisans diploması veya daha yüksek eğitim düzeyine sahip yetişkinler arasında, üniversite eğitimi almış veya daha az eğitim almış yetişkinlere kıyasla daha düşük olduğu bulunmuştur. Kişisel gelir, ileri yaş boşanma oranlarıyla neredeyse ilişkili bulunmamış, ancak yıllık geliri 25.000 ile 40.000 dolar arasında olanlar arasında boşanma oranlarının en yüksek olduğu belirlenmiştir. Brown ve Lin, bu faktörlerin, 2010 veri toplama tarihinden önceki 12 ay içinde yetişkinlerin ileri yaşta boşanma yaşama olasılığını nasıl öngördüğünü de incelemiş ve 50-64 yaş aralığındaki bireylerin, 65 yaş ve üzerinelere kıyasla boşanma olasılığının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Orta yaş ve emeklilik öncesi dönemlerde boşanmış bireylerin oranlarındaki artış, bu bireylerin yaşlı nüfusa dahil olduklarında boşanma oranlarının da artmasına yol açabilir, çünkü bu boşanmış bireylerin bir kısmı yaşlılık dönemine geçerken boşanmış olarak kalacaktır. Bu çalışmanın devamında, evliliklerin sona ermesinden sonra erkeklerin deneyimleri, boşanmanın yeniden evlenme kararı üzerindeki etkisi ele alınmaktadır.

Boşanma ve yaşlanma konusunun ele alındığı bu bölümde, evlilik kurumunun değişen anlamı ve boşanma oranlarındaki artışın toplumsal etkileri incelenmektedir. Geleneksel olarak sosyal bir zorunluluk olan evlilik, günümüzde bireylerin kendini gerçekleştirme yolunda gönüllü bir ilişkiye dönüşmüştür. Modern toplumlarda, boşanma olgusu aile yapısında ve bireylerin yaşamlarında önemli değişikliklere yol açmaktadır. Boşanmanın bireylerin ileri yaşam dönemindeki yalnızlık, sosyal destek ve refah düzeyi üzerindeki etkileri dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, boşanma oranlarının artması ve yeniden evliliklerin sayısının yükselmesi, yaşlı nüfusun evlilik ve aile dinamiklerinde yeni zorluklar ve fırsatlar yaratmaktadır. Bu bağlamda, boşanmanın sosyal ve ekonomik etkileri, toplumsal cinsiyet farklılıkları ve yeniden evlilik kararları gibi konular, araştırmacılar tarafından derinlemesine

incelenmektedir. Bu bölümdeki analizler, evlilik ve boşanma süreçlerinin bireyler ve toplumsal yapı üzerindeki karmaşık etkilerini anlamak için önemli veriler sunmaktadır.

1.2.2. Dulluk

Evlilik birliği, sadece bireylerin isteği doğrultusunda feshedilmemekte, bazı durumlarda herhangi bir uyuşmazlık söz konusu değilken eşlerin vefat etmesiyle birlikte kendiliğinden sonlanmaktadır. Boşanmanın yanı sıra özellikle yaşlılık döneminde yaygın görülen evlilik birliğinin sonlandığı bir diğer önemli gelişme dulluktur. Matthews'a göre (1991) dulluk, bilhassa yaşlı kadınlar için beklenen bir yaşam dönemi haline gelmiştir. Dul kalmanın yaşlı kadınlar açısından beklenen bir yaşam dönemi olarak tasvir edilmesinin en önemli nedenleri şunlardır: (1) kadınlar kendilerinden daha yaşlı erkeklerle evlenmektedirler; (2) kadınların doğumdan itibaren beklenen yaşam süresi erkeklere göre daha yüksektir; (3) erkekler eşlerini kaybettikten sonra yeniden evlenmeye daha yatkınlardır (Burks v.d., 1988: 52; Novak, 1997: 333).

Eşlerini kaybeden bireylerin yas süreçleri uzun, inişli-çıkışlı olabilmektedir. Lund'un çalışmasında (1993: 539) bazı katılımcılar, yas sürecinde halsiz, üzgün, uyuşuk ve depresif duygular hissetmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Bu duyguların yaşandığı matem süreci kimi zaman oldukça uzun sürmekte ve dulların gündelik hayatını olumsuz biçimde etkiler hale gelmektedir. Zisook ve Schuchter (1991) çalışmasında eşlerini kaybedenlerin %70 oranında 7 aydan fazla matem yaşadıklarını, bunların %23' ünün ise 7 ay sonunda halen depresif semptomlar gösterdiğini belirtmiştir. Diğer taraftan bazı araştırmalar, dulluğun özellikle kadınlar açısından olumlu yorumlanabileceğine dikkat çekmektedir. Nitekim Adlersberg ve Thorne'a göre (1990) bazı dul kadınlar için eş kaybı, kendilerini keşfetme imkanının da önünü açmaktadır. Dul kadınlar eşleri vefat etmesi sonucu biten evliliklerinin ardından yeni amaçlar ve yeni aktivitelere yönelerek daha özgür ve bağımsız hissetmektedirler. Dolayısıyla kadınlar açısından dulluk, erkeklere göre daha çeşitli ve yeni deneyimlerin yaşanabildiği bir süreç olabilmektedir. Gallagher ve Gerstel' a göre (1993) dul ve yaşlı kadınlar, ailenin bakımını üstlenen evli kadınlara göre sosyal ilişkilerini daha kolay sürdürmektedir. Zira her iki grup için de güçlü sosyal bağlar kurduğu kabul edilse de evli kadınlar için ailenin bazen kısıtlayıcı bir faktör olduğu görülmüştür. Bu durum eşini kaybeden yaşlı kadınlar için sosyal ilişkilerini sürdürmeyi kolaylaştıran bir faktördür. Eşini kaybeden kadınların daha önce kurdukları sosyal ilişkiler, eşlerinin vefat etmesiyle birlikte sosyal yaşamlarını tatminkâr biçimde sürdürmelerine yardımcı olmaktadır. Erkeklerde ise bu süreç kadınlarda olduğu gibi ilerlemeyebilir. Nitekim bazı araştırmalara göre eşlerini kaybeden erkekler, sosyal açıdan kendilerini daha dışlanmış

hissetmektedir; kurmuş oldukları ilişkilerle ulaşabildikleri sosyal destekler ve kaynaklar dul kadınlara göre daha az ve verimsizdir (Barer, 1994; van den Hoonaard, 1994'ten akt. Novak, 1997:334). Buna rağmen araştırmalarda dul yaşlı kadınların karşılaştığı sorunlara, dul yaşlı erkeklerin ise dezavantajlı durumlarına az ilgi gösterilmektedir. Nitekim yaşlı kadınların hem arkadaşları hem de aile üyeleriyle daha iyi sosyal ilişkileri bulunmakta (Allan, 1985; Jerrome, 1996), kadınlar genellikle "akraba ilişkilerinin sürdürülmesinde" kilit rol oynamaktadır (Finch ve Mason, 1993). Diğer taraftan eşi vefat eden yaşlı kadınların daha "özgür" ve "bağımsız" olabilecekleri yönünde yapılan tespitler bazı araştırmacılar tarafından yeterli bulunmamıştır. Yaşlı kadınlar için dul olmanın herhangi bir avantaj sağlamayacağı düşünülmüştür (Arber vd., 2003: 2' den akt. Arun ve Arun Karademir, 2011: 1520). İleri yaşam dönemlerinde toplumsal cinsiyet üzerine yapılan birçok araştırma, yaşlı kadınların emekli maaşları, sağlık durumları ve bakıma erişimleri ile ilgili dezavantajlı konumlarını vurgulayan bir politik ekonomi perspektifini benimsemektedir (Arber ve Ginn, 1991; Estes, 1991). Yaşlı kadınların sosyo-ekonomik kaynaklara ve sağlık hizmetlerine erişimdeki dezavantajları erkeklere kıyasla bir cinsiyet eşitsizliği olarak kabul edilebilirken, kadınların aile ve arkadaşlarıyla olan daha kapsamlı sosyal destek ağlarına sahip olması genellikle cinsiyet farklılığıyla açıklanmıştır. Oysa medeni durum hem erkekleri hem de kadınları yaşamları boyunca farklılaştıran toplumsal cinsiyetli güç ilişkilerini yansıtmaktadır (Arber, 2004: 92).

Dulluk, aynı zamanda aile içi dinamiklerin yeniden şekillendiği sosyo-ekonomik bir gelişmedir. Eşlerden birinin vefat etmesiyle oluşan kayıpların telafi edilme süreçleri toplumsal cinsiyet, hane yapısı ve sosyo-ekonomik statü gibi belirleyici faktörlere bağlıdır. Dul kadınlar, özellikle kendilerine ait sosyal ve ekonomik güvencenin olmadığı durumlarda eşlerinin ölümüyle birlikte kocaları üzerinden sağladıkları resmî ya da gayriresmi imkanlardan da mahrum kalabilmektedir. Dul erkekler ise hane içi sorumlulukları karşılıksız üstlenen eşlerini kaybettikten sonra bu ihtiyaçlarını karşılayacak yeni destek birimleri aramaktadır. Ebeveynler için çocuklar, dul kalan kadınların ve erkeklerin muhtelif ihtiyaçlarını karşılayabilecek en önemli ve muhtemel kaynaktır (Dribe, Lundh ve Nystedt, 2007: 208).

Dulluk, kadınlar arasında erkeklere kıyasla çok daha yaygın bir deneyimdir. Erkekler ve kadınlar arasında yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda ise bazı tutarsızlıklar olduğu görülmektedir. Bazı araştırmalar, dulluğun psikolojik sonuçları açısından cinsiyet farkı olmadığını bildirmiştir (Faletti, Gibbs, Clark, Pruchno ve Berman, 1989; Gerstel, Riessman, ve Rosenfeld, 1985). Diğer çalışmalar ise dul kadınların, dul erkeklere göre daha fazla sıkıntı yaşadığını bulmuştur. Bu durumun yaygın açıklaması, dulluğun kadınlar için erkeklere göre daha fazla finansal zorluklara neden olma olasılığının yüksek olmasıdır ve finansal zorluklar,

psikolojik iyi oluşu azaltmaktadır (Ross, Mirowsky ve Goldsteen, 1991; Umberson ve ark., 1992).

Sosyal ilişkiler dul kalmanın getirdiği statü değişikliği nedeniyle etkilenmektedir. Özellikle arkadaşlar, yas süreci sonrasında psikolojik iyilik hali ve yoldaşlık açısından önemli olmaktadır. Ancak zaman içerisinde, dulluk süresi uzadıkça durum değişmektedir. Yeni dostluklar güçlenmekte veya zayıflamaktadır; uzun süreli arkadaşlar ise ölebilmekte veya sağlık sorunları sosyal etkileşimleri sınırlayan bir faktör haline gelmektedir. Bu değişen durumlara erkekler tarafından uyum sağlanmaktadır. Eşin ölümü öncesinde, diğer kadınlarla ilişkiler genellikle eş tarafından sürdürülmektedir. Yakın kadın akrabalar, arkadaşlar ve komşular sıklıkla eşle ortak olarak paylaşılmakta ve bu ilişkiler eş tarafından yönlendirilmektedir. Literatürde, erkeklerin sosyal olarak kadınlar kadar yetenekli olmadığı ve eş öldüğünde sosyal ağların, erkeklerin sosyal becerilerinin eksikliği nedeniyle dağıldığı yönünde yaygın bir varsayım bulunmaktadır. Ancak, erkekler için bu durum her zaman böyle olmamaktadır; bazıları, ilişkilerden çekilmektense, ziyaret etmeyenlerin arkadaşlar olduğunu fark etmektedir. Bazıları ise etkili destek sağlayan yeni sosyal ağlar geliştirmektedir (Riggs, 2008: 185).

Dulluk, yaşlılık döneminde bireylerin yaşamını derinden etkileyen bir olgudur. Hem erkekler hem de kadınlar için farklı zorluklar ve fırsatlar sunar. Dul kadınlar, sosyal ağlarını genişletme ve yeni deneyimler edinme konusunda daha avantajlı olabilirken, dul erkekler genellikle sosyal destek ve bakım konusunda daha fazla zorluk yaşayabilirler. Bu durum, toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentilerinin yaşlılık döneminde de devam ettiğini göstermektedir. Araştırmalar, dulluğun bireylerin psikolojik ve sosyal iyilik hali üzerinde önemli etkileri olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, dulluğun getirdiği zorluklarla başa çıkmak için güçlü sosyal destek ağlarına sahip olmanın ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini dikkate alan politikaların geliştirilmesinin önemi büyüktür. Yaşlılıkta dulluk, sadece bireysel bir deneyim olmanın ötesinde, toplumsal yapılar ve cinsiyet rolleriyle de yakından ilişkilidir ve bu bağlamda ele alınmalıdır.

1.2.3. Yeniden Evlenme

Günümüz modern toplumlarında evlilik, boşanma veya yeniden evlenme gibi olgular aile yapısı içinde daha çok görünür olmaktadır. James ve Shafer'a göre (2012: 544) son 50 yıldaki dışavurumcu bireyciliğin yükselişi; kendini gerçekleştirme vurgusunun öne çıktığı sosyal ve kültürel değişimler; işgücü piyasasının ekonomik yapısındaki değişiklikler ve toplumsal cinsiyet rollerinin ve beklentilerinin yeniden tanımlanması, bireylerin yaşamları

boyunca birden fazla evlilik yapma isteklerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu nedenle, boşanma ve yeniden evlenme durumları hem politika belirleyiciler hem de araştırmacılar açısından önemli bir ilgi alanı haline gelmiştir. Mikro düzeyde yeniden evlenme deneyimi, zihinsel ve fiziksel sağlıktaki iyi olma halinin yanı sıra yeniden evlenenler arasında daha fazla ekonomik istikrar sağlamaktadır; ancak cinsiyet farklılıkları önemli düzeyde halen devam etmektedir. Makro düzeyde ise, birçok bireyin ilk biten evliliklerinin ardından yeniden evlenme kararını alması, evliliğin ihtiyaç duyulan sosyal, duygusal ve ekonomik faydalar sağlanabilen değerli bir sosyal kurum olarak kaldığının kanıtı olarak görülmektedir (Sweeney, 2010’ dan akt. James ve Shafer, 2012).

Yeniden evlenme tartışmaları, genellikle boşanmış bireylerin çoğunun yeniden evlendiğini vurgulamış ve bu durumun evli olmayı tercih ettiklerinin güçlü bir göstergesi olarak yorumlamıştır. Buna rağmen Cherlin (2004: 848), günümüzde yeniden evlenme pratiklerinin ilk evliliğe benzer olmadığını, aksine ilk evliliklerin giderek yeniden evlilik ve boşanmaya benzer gerekçelerle başladığını vurgulamaktadır. Nitekim boşanma oranlarında, ilk evlilik öncesi birlikte yaşama deneyimlerinde ve ileri yaşta evlenme tercihlerinde görülen artış ile, evlilik kurumunun giderek *kurumsuzlaştığı* düşünülmektedir. Bu nedenle Cherlin’e göre (2004) evlilik de yeniden evlenme ya da birlikte yaşam gibi *tamamlanmamış* bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer biçimde Bumpass ve diğerleri de (1990: 747) evliliğin birlikteliği kurumsallaştırdığı fikrini kabul etmektedir; ancak yeniden evlenenlerde biten önceki evliliklerin ardından geçen süreçteki varyasyonun teorik ve sosyal öneminin sıklıkla göz ardı edildiği düşünülmektedir.

Dean ve Gurak (1978: 561-562), partnerler arasındaki demografik benzerlik ve ayrıklıklara göre yeniden evlenme pratiklerinin üç farklı şekilde gerçekleştiğini belirtmektedir. Yeniden evlenme üzerine birinci perspektif ilk evliliklerinin “öğrenme” aşaması olduğunu iddia etmekte, bireylerin ikinci evliliklerinde istikrarlı bir evliliği nasıl sürdürecekleri hakkında gerekli bilgiyi öğrendiklerini savunmaktadır. Bu açıdan ikinci evlilikte homogam bir ilişki tercih edilerek daha az çatışma ortamı ve daha fazla paylaşımla tercih edilebilmektedir.

Yeniden evlenmeye ilişkin ikinci bakış açısı ise müstakbel ikinci eşler için evlilik piyasasının doğasına odaklanmaktadır. Yeniden evlilikteki müstakbel partnerler, yaş, eğitim geçmiş ve dinî kimlik de dahil olmak üzere daha geniş sosyo-demografik yelpazeye sahiptirler. Nitekim yeniden evlenmek isteyen bireylerin kendi çevrelerinde potansiyel eş bulma olasılığı azalmakta ve çevresi dışındaki alanlarda partner aramaya yönelmektedir. Bu nedenle Hirschman ve Matras’a göre (1971) yeniden evliliklerin ilk evliliklerden daha az homojen olduğu düşünülmüştür. Evlilik pazarıyla ilişkilendirilen bu yaklaşımda bireylerin yaşı yeniden

evlenmede partner seçimi için oldukça kritik bulunmuştur. Çoğunlukla erken yaşlarda gerçekleşen ilk evliliklerde bireylerin kendi yaşına daha yakın partnerlerle birlikte olma olasılığı yüksekken, daha ileri yaşlarda partnerler arasındaki yaş farkı da önemini yitirmektedir (Dean ve Gurak, 1978).

Dean ve Gurak' ın yaklaşımındaki (1978) üçüncü tipolojiyi ilk evliliklerindeki deneyimi kıstas olarak almayan, sık sık boşanmaya ve yeniden evlenmeye eğilim gösteren kesimler oluşturmaktadır. Bu bireyler için eş seçiminde homogam uyuşma ya da diğer belirleyici kriterler öncelikli değildir. Aksine bu bireylerde kendilerinden “farklı” olabilecek partnerlere ilgi duyma durumu daha yaygındır. Bu bağlamda *deneme-yanılma* ile gerçekleşen evliliklerin de istikrarsız ve çok defa sürdürüldüğü varsayılmıştır.

Yeniden evlenme tercihlerindeki varyasyon dikkate alındığında, günümüzde evlilik ve ailenin de giderek daha akışkan ve anlık anlamlara doğru kaydığı söylenebilir. Yeniden evlenme deneyimi ilk evliliğe göre daha farklı amaç ve talepler doğrultusunda tercih edilebilmektedir. Zamanlama, ilk evlilikte olduğu gibi (Oppenheimer, 1994) yeniden evlenme süreçlerinde de önem arz etmektedir (de Graaf ve Kalmijn, 2003; James ve Shafer, 2012); ancak ikinci evliliklerde eş arayışının ortaya çıkardığı yeni koşullar ve tercihler, evlilik piyasasının boşanmışlar ve dullar için farklı gelişim göstermesine neden olmaktadır. Araştırmacılar iki grup arasındaki bu farklılıkların, yeniden evlenme zamanlamasındaki farklılıkları da açıklayabildiğini ileri sürmektedir (James ve Shafer, 2012).

James ve Shafer (2012) çalışmasında yeniden evlenme temposunun boşanma ve eşin vefat etmesine göre farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Onlara göre boşanmış bireyler, dul kalanlara göre daha hızlı yeniden evlenme eğilimi göstermektedir. Yeni bir partner arayışının gerçekleştiği koşullar, tercihler ve evlilik piyasası koşullarındaki farklılıklar, bu ayrımın nedeni olarak görülmüştür. Örneğin dulluk genellikle ileri yaşlarda ortaya çıktığı için, yeni partneri mevcut aile ve akrabalık ağlarına dahil etmenin zorlukları, bazı durumlarda yeni partnerin sağladığı diğer faydalardan daha ağır basabilmektedir. Buna karşın boşanmanın genellikle bireyler için gönüllü bir çıkış olduğu düşünüldüğünde, bireylerin yaşamlarını yeniden kurma çabası yeni bir eş aramaya ve evlenmeye daha erken eğilim göstermesine sebep olabilmektedir. James ve Shafer'e göre (2012) genel olarak bu farklılıkların temel nedeni “yaşam dönemi ve zamanlama” ile bağlantılıdır.

Yeniden evlenme tercihlerinde dul ve boşanmış bireyler arasındaki farklılığın sebebi olarak görülen “zamanlama” bir anlamda kuşak ve yaşam dönemiyle de ilişkilendirilmektedir. Bu kapsamda bireylerin hangi yaşta dul ya da boşanmış oldukları, yeniden evlenme süreçlerinin nasıl deneyimleneceğini belirleyen önemli bir faktördür. Erken yaşta biten evliliklerin ardından

yeniden evlenme, ekonomik koşullar ve ebeveynliğin getirdiği yükler karşısında kolaylaştırıcı olabilirken, yeni akrabalık ilişkilerine uyum sağlama gibi konularda ağır maliyetler çıkarabilmektedir (Bumpass, Sweet ve Martin, 1990; Sweeney, 1997). Yeniden evlenmeye ilişkin tüm bu fayda-zarar muhasebesi, esasında ilk evliliğin nasıl sonlandığı ve yeni evlilikten beklentilerin neler olduğu ile bağlantılı biçimde çeşitlenebilmektedir (James ve Shafer, 2012).

Boşanma ve yeniden evlenme olguları, modern toplumlarda evlilik ve aile yapısındaki dönüşümleri anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Değişen sosyal ve ekonomik koşullar, bireylerin evlilikten beklentilerini ve evlilik sürelerini etkileyerek boşanma oranlarında artışa yol açmaktadır. Evlilik birliğinin kurumsuzlaşması ve bireylerin evliliklerini sona erdirmeye sürecindeki kolaylık, boşanma ve yeniden evlenme pratiklerinin daha yaygın hale gelmesine neden olmuştur. Yeniden evlenme sürecinde, bireylerin yaşam dönemi, sosyo-demografik özellikler ve kişisel tercihler gibi faktörler, yeni evliliklerin dinamiklerini belirlemektedir. Bu çerçevede, boşanma ve yeniden evlenme olguları, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanması, ekonomik bağımsızlık ve bireysel mutluluğun ön plana çıkması gibi geniş kapsamlı sosyal değişimlerin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

1.3. İleri Yaşta Erkeklerin Yeniden Evlenme Deneyimleri

Erkekler, boşandıktan veya dul kaldıktan sonra ileri yaşlarında yeniden evlenmek isteseler bile bu durum her zaman gerçekleşmeyebilir. Örneğin sosyal ilişkilerin kapsamı yaşlıları yeniden evlenmeye yönlendiren önemli faktörlerden birisidir. Nitekim Carr, Freedman ve Cornman (2018), yeniden evlenen erkeklerin daha dışadönük olduklarını, kaliteli ilişkiler kurabildiklerini, daha iyi psikolojik ve fiziksel sağlığa sahip olduklarını belirtmiştir. Öte taraftan çoğu erkek, yaşamları boyunca kadınlar kadar etkili sosyal ilişkiler kuramadıkları için ileri yaşam döneminde yeniden evlenmek isteseler bile bu taleplerine karşılık bulmakta zorluk yaşayabilmektedir (Carr ve diğ., 2018). Dolayısıyla yeniden evlenmek için tek başına yaşlı erkeklerin istek ve karar vermesi yeterli değildir. Biten evliliklerin sonunda yaşlıları yeniden evlenmeye teşvik eden toplumsal, kültürel ve psikolojik hususlar bu bağlamda önemlidir.

Uzayan yaşamla günümüzde evli çiftlerin yıllar süren birliktelikler yaşadıkları, yaşlılık dönemine geldiklerinde ise evlilikten beklentilerinin de değişim gösterdiği düşünülmektedir. Nitekim sosyal gerontologlar boşanma oranlarındaki artışı, yaşlanma sürecindeki ekonomik gerilemeyi ve sağlık durumunu göz önüne alarak yaşlı bireylerin aile içi etkileşimlerinde öne çıkan bu yeni çeşitlenmeyi göstermişlerdir (Allen, Blieszner ve Roberto, 2000; Cooney ve Dunne, 2001; Lin ve Brown, 2012). Manning ve Brown (2011) çalışmasında 1980 ve 2008 yıllarında 65 yaş ve üzeri bireylerin boşanma oranlarındaki değişimi analiz ederek; araştırmaya

katılanlar arasında medeni durumlarını boşanmış olarak bildiren erkeklerin oranında iki kat, kadınların oranında ise üç kat artış tespit etmiştir. Buna karşılık bulgular, yaşlı erkeklerin dulluk seviyesinde anlamlı bir farklılık göstermemekte, kadınların dulluk oranında ise düşüş olduğunu belirtmektedir. Başka bir ifadeyle yaşlılarda boşanma oranları dulluk ile kıyaslandığında artış göstermiş, bu dönemde boşanma deneyimleri önemli bir mesele haline gelmiştir (akt. Brown ve Lin, 2012: 732).

Çoğu zaman yaşlılık dönemiyle özdeşleştirilen dulluk karşısındaki ileri yaşta boşanma oranlarının yükselişi, ilerleyen yaşam dönemlerinde evlilik içi çözölmeyi sorun haline getirmiştir. Nitekim 50 yaş ve üzeri bireylerde boşanma olgusunu inceleyen bazı araştırmacılar bu dönüşümü “gri boşanma devrimi” (the gray divorce revolution) olarak tanımlamaktadır (Brown ve Lin, 2012). Boşanma süreci, yaşlı yetişkinler için özgün zorluklar içermektedir. Boşanmaya uyum sağlamadaki bu zorlukların önemli bir sebebi ise potansiyel iktisadi şoklardan kaynaklanmaktadır. Araştırmalar boşanma sonrası uyum sürecinde finansal refahın ve yeniden ortaklıkların, yaşlılıkta boşanma kararını etkileyen kritik faktörler olduğunu ifade etmişlerdir. Boşanmayı düşünen yaşlı yetişkinler, yaşamları ile ilgili temel endişelerinin yeni bir birliktelik kuramama ve ekonomik güvensizlik olduğunu belirtmektedir (Mantenegro, 2004’ten akt. Brown ve Lin, 2020: 2).

İktisadi koşullar, boşanma kararını etkileyen en önemli faktördür. Ekonomik istikrarın kaybolması ve yaşam standartlarındaki düşüş, boşanmanın hem nedeni hem de kaçınılmaz bir sonucudur (Ruspini, 2013: 27-28). Ruspini’ye göre (2013) 1970’li yıllardan itibaren süregelen feminist mücadelenin etkisiyle erkeklerin ve kadınların aile kurumuna ilişkin görüşleri dönüşüme uğramıştır. Toplumsal cinsiyet devrimiyle kadınların çalışma yaşamına katılımı artış göstermiş, feminist bilincin yükselmesi ve kadınların ekonomik açıdan bağımsızlaşması boşanma oranlarındaki artışın sebebi görülmüştür.

Önde gelen araştırmalar, boşanma sonrası mali gelişmeleri genellikle boşanmadan sonraki geçen bir yıl içerisinde ele almaktadır. Örnek bir istisna olarak Jansen ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan boylamsal araştırma ise, boşanma sonrası geride bırakılan 5 yıla rağmen boşanmış bireylerin yaşam standartlarında herhangi bir ilerleme görülmediğini tespit etmektedir. Diğer taraftan gerek kısa gerek uzun dönemli bilinmeyen etkiler üzerine yapılan araştırmalarda olsun, boşanma konusu genellikle daha genç kuşakları ele almakta, yaşlılar çok az irdelenmektedir. Halbuki boşanma yaşlı yetişkinler açısından daha stresli ve zahmetli bir deneyim süreci yaşatabilmektedir; çünkü evli yaşlı çiftler genellikle uzun süreli ekonomik bağımlılıklarını karşılıklı sürdürmektedir (Lin ve Brown, 2020: 2). Bu karşılıklı bağımlılık

durumlarının uzun sürmesi ise ayrılma süreçlerini de daha karmaşık bir hale getirmiş, boşanma sonrası süreçleri dolambaçlı bir yoldan etkilemiştir.

Ekonomik refah, hem daha geniş sosyo-tarihsel bağlamı hem de yaşlanma deneyimini şekillendirmektedir. Ekonomik açıdan iyi olma halinde ise cinsiyet farkının ileri yaşta boşanma ve yeniden evlenme deneyiminde daha fazla belirginleşmesi muhtemeldir. Günümüz koşullarında yaşlı kadınlar, genç kadınlara göre işgücüne daha az katılım göstermişlerdir. Bu nedenle ücretli emek gücüyle elde edilebilen sosyal güvencelerden mahrum kalmış yaşlı kadınların genç kuşaklarla benzer yaşam standartları bulunmamaktadır. Lin ve Brown'a göre (2020), gelirdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaşla birlikte daha da artmakta, gri boşanma için birincil yaş aralığını yansıtan ellili yaşlarda bu ayrım zirveye çıkmaktadır.

Boşanmanın yıkıcı sonuçlarını telafi etme yollarından birisi de yeniden evlenmektir. Nitekim yaşamının uzun bir dönemini evli olarak geçirmiş yaşlıların kurdukları köklü ilişkiler boşanma ya da eşin vefatıyla bozulabilmektedir. Yaşlı kuşakların genellikle istihdam alanından tecrit edilmesi gibi diğer sınırlayıcı faktörler de dikkate alındığında, onlar için daha önce aile bağlarıyla karşıladıkları ihtiyaçlarını telafi etmek giderek zorlaşmıştır. Toplumsal cinsiyet devrimi olarak adlandırılan bazı gelişmeler, aile içinde yeni ilişki biçimlerinin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yeni koşullar altında aile kurumu içerisindeki rol ve sorumluluk algısı da değişmiş; geleneksel yöntemler, artık aile içi rollerin paylaşılması için elverişsiz hale gelmiştir. England' a göre (2010: 150) kadınlar, geleneksel olmayan bu yeni aile içi toplumsal cinsiyet ilişkilerine geçme konusunda erkeklerden daha fazla yol kat etmişlerdir. Nitekim bu doğrusal olmayan ilerleme, aile kurumu aracılığıyla sağlanan destek ve “yoldaşlık” beklentilerinin de çoğu zaman karşılık bulmamasına neden olmuş, beklentilerin karşılanmadığı evliliklerin sonlanıp yeniden kurulmasının önünü açmıştır (England ve Shafer, 2007: 62). Popenoe'e göre (1996) evlilik, ancak çiftlerin mutlu olduğu ve ihtiyaçlarının karşılandığı sürece devam ettirilmekte ve bu beklentiler ve istekler doğrultusunda yeniden kurulabilmektedir.

Öte yandan farklı yaşlardaki kadınların ve erkeklerin yeniden evlenme pratikleri de değişebilmektedir. Yaşlı erkekler, kadınlara göre daha fazla yeniden evlenmeye eğilim göstermiştir. Nitekim James ve Shafer' a göre (2012: 546) ilk evliliğin boşanmayla ya da eşin vefat etmesiyle sonuçlanması, özellikle ileri yaşlarda kadınlar için hipogami ya da kendinden daha genç erkeklerle kurulan birlikteliklerin normatif olmadığını düşündürmekte, bu nedenle yeniden evlenme tercihleri cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Tek başına çocuk yetiştirmeyle ilgili zorluklar ve artan mali yük, boşanmış ve dul erkeklere kıyasla kadınlar açısından yeniden evlenme olasılığını arttıran bir nedendir. Ancak ilerleyen yaşlarda bu gibi sorunların görülme sıklığı azaldıkça, kadınların yeniden evlenmeyi de nadiren tercih ettikleri

düşünülebilir. Erkeklerin ise biten evliliklerinin ardından yeniden evlenmeyi tercih etmesi her yaşta rastlanılabilen bir durumdur.

Kalmijn'e göre (2007: 1098-1099) babalar yeniden evlendikten sonra çocuklarıyla annelere göre daha az temas halindedirler ve çocuklarından daha az destek almaktadırlar. Bu bağlamda boşanma sonrası cinsiyet farklılıkları babaların aleyhinde artmaktadır; genellikle bu durum erken yaşlarda yaşlılığa göre, boşanmada dulluğa göre daha fazla gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, ileri yaşam dönemlerinde boşanmadan ya da dul kaldıktan sonra bile, babalar ve anneler arasındaki cinsiyet farklılıkları büyümektedir. Dolayısıyla evliliğin erkekleri koruduğu fikrinin ilerleyen yaşlardaki aile ilişkilerinde de görüldüğü söylenebilir. Etkilerin erken yaşam dönemlerindeki boşanma ve dulluk için daha fazla görülmesi, çocuklara yapılan yatırımların ilerleyen yaşlarda azalması ve erken yaşam dönemlerinde çocuklardan daha az destek alınması düşüncesi ile tutarlıdır (Kalmijn, 2007).

Aile, erkekliklerin diğer cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretildiği sosyal bir kurum olarak düşünüldüğünde, yaşam seyri boyunca aile birliğinin aynı ilişkiler üzerinden statik bir yapıda olmadığı iddia edilebilir. Davidson (2001) çalışmasında yaşlıların dulluk sonrası deneyimlerini ve yeniden evlenme kararlarını analiz etmiş; yaşlı kadınların ve yaşlı erkeklerin evliliklerinde ya da dul kaldıktan sonraki yaşamlarında bencillik veya özgürlük olarak ifade ettikleri durumları medeni durum üzerinden analiz etmiştir. Bu kapsamda, yaşlı erkekler bakıma muhtaç olduklarında "kendileri için üzüldüklerini" ve bunu bencillik olarak gördüklerini belirtmektedir. Öte yandan yaşlı kadınlar ise, başka insanların kötü durumlarını dikkate almadıklarında kendilerini bencil hissettiklerini bildirmişlerdir. Bazı dul erkekler, eşleri öldükten sonra duydukları öfkeyle ilişkili bir bencillik hissettiklerini ancak özgürlükleriyle alakalı herhangi bir algılarının olmadığını ifade etmektedir. Diğer taraftan dul kadınlar ise önceki evlilik deneyimlerini dikkate almaksızın bütün erkeklerin bencil olduğunu, yeniden bir evlilik yaparak tekrar bakıcı rolünü üstlenmek istemeyeceklerini söylemişlerdir. Nitekim yaşlı dul kadınların eşlerini kaybettikten sonraki yaşamlarını anlatırken özgürlük ve bencillik kavramlarına sıklıkla vurgu yaptıkları görülmüştür (Davidson, 2001: 311).

Davidson (2001: 297) çalışmasında yeniden evlilik yapma düşüncesinin toplumsal cinsiyet temelli rolleri dikkate alarak gelişebildiğine hem yaşlı kadınların hem de yaşlı erkeklerin cinsiyet özelinde tanımlanabilecek beklentilerinin olduğuna değinmektedir. Dul olmayı yeni keşfedilen bir özgürlük gibi düşünen yaşlı kadınlar partnersiz kalmayı tercih ettiklerini ve yeniden evlenmeye isteksiz olduklarını, yaşlı erkekler ise ancak ileri yaş, kötü sağlık durumu gibi dışsal faktörleri göz önünde bulundurduktan sonra yeniden evlenme kararı verebileceklerini söylemektedirler. Nitekim Connell'e göre (1996: 163) toplumsal cinsiyet

rejiminin görünür olduğu üç temel kurumsal yapıdan birisi de ailedir. Bu bağlamda yaşlı erkekler daha önce eşleri tarafından karşılanan bakım ihtiyaçlarını dul kaldıktan sonra karşılamakta zorlanabilmektedir.

Yaşlılıkta bakıma muhtaçlık eşlerin her ikisinin de hayatta olduğu durumlarda büyük ölçüde hane içinde daha az bakım ihtiyacı olan eş tarafından verilmekte, evlilik durumunda hem yaşlı kadınlar hem de yaşlı erkekler benzer kaynaklarla bakım ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bununla birlikte ayrı yaşayan, dul ya da boşanmış yaşlı erkeklerin ve kadınların bakım ihtiyaçlarını karşılama stratejileri önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Bu nedenle neredeyse tüm araştırmalarda yaşlı kadınlar için yeniden evlenme olasılığı yaşlı erkeklere nazaran daha düşüktür; çünkü yaşlı kadınlar bakıma muhtaçlık durumunda destek alabileceği birçok kaynağa sahipken, yaşlı erkeklerin evli oldukları ya da evlenecekleri partnerleri dışında çoğu zaman bakım ihtiyacını karşılayabileceği bir sosyal desteğe erişmesi zor olmaktadır.

Barret ve Lynch'e göre (1999: 702) medeni durumu ne olursa olsun, genellikle kadınlar erkeklere göre daha derin ve uzun süreli arkadaşlık ilişkileri kurmakta, ihtiyaç duyduklarında destek alabilecekleri daha kapsamlı sosyal ağlara sahip olmaktadır. Buna karşın erkeklerin evli olması durumunda destek alabildikleri en önemli kaynakları aile üyeleriyle sınırlıdır. Berret ve Lynch (1999: 703), eşinden ayrılmış ya da boşanmış yaşlı erkeklerin kadınlara göre yetişkin çocukları tarafından daha az yardım alabildiğini ve iletişim kurabildiğini belirtmiştir. Bu kapsamda ileri yaşta evli olmama durumunun, olası bir bakıma muhtaçlık durumunda en fazla yaşlı erkekleri etkilediği görülmektedir. Bazı araştırmalar ise dul erkeklerin dul kadınlara göre daha fazla ekonomik kaynağı olduğunu (Arber ve Ginn, 1991; Stevens, 1995) ve resmi sosyal destek birimlerine daha kolay ulaştığını belirtmektedir (Bennett, 2009). Bu tartışmalar ışığında yaşlı erkeklerin boşandıktan ya da eşlerini kaybettikten sonra yeniden evlenmeyi tercih etmesinin en önemli nedenlerinden biri bakım ihtiyacıdır. Yaşlı erkekler, yeniden evlilikle kurdukları aile ilişkilerinde farklı bir stratejiye başvurmaya gerek kalmadan, daha önceki evliliklerine benzer biçimde erkeklik değerlerini yeniden inşa edebilecekleri kurumsallaşmayı sağlamış olacaktır.

Boşanma ve dulluk, yaşlılık döneminde bireylerin sosyal ve ekonomik dinamiklerini önemli ölçüde etkileyen faktörlerdir. Yaşlı erkekler, yeniden evlenme konusunda daha istekli olmalarına rağmen, sosyal ağlarının zayıflığı ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki zorluklar nedeniyle bu isteklerini gerçekleştirmekte zorlanabilmektedirler. Erkeklik değerleri ve rollerinin yeniden inşa edilmesi ihtiyacı, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme eğilimlerini artırmaktadır. Kadınlar ise genellikle daha güçlü sosyal ilişkilere sahip oldukları için yeniden

evlenmeye daha az ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durum, toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentilerinin yaşlılık döneminde de etkili olduğunu göstermektedir. Yeniden evlenme, erkekler için ekonomik ve sosyal güvence sağlarken, kadınlar için ise özgürlük ve bağımsızlık arayışını gölgeleyebilmektedir. Bu bağlamda, boşanma ve dulluk sonrası yeniden evlenme kararları, bireylerin yaş, cinsiyet, sosyal ağlar ve ekonomik koşullar gibi çok boyutlu faktörler tarafından şekillenmektedir.

1.4. Türkiye’de Yeniden Evlenme ve Yaşlılıkta Aile

Aile, bir kurum olarak eş, ebeveyn, çocuk ve üvey ebeveynlik gibi konumlardan ve bu özelliklere sahip bireylerin nasıl hareket etmesi gerektiğini belirleyen rollerden oluşan çekirdek toplumsal yapıdır. Yeniden evlenme ise bir şekilde sonlanan evliliklerin ardından bireylerin çeşitli sebeplerle tekrar aile kurma tercihleri doğrultusunda gerçekleşen çoklu akrabalık ilişkilerinin ve sosyal bağların olduğu medeni durum pratiğidir. Bu bağlamda bireylerin son bulan evliliklerinin ardından tekrar aile kurumuna yönelmesinin altında yatan sebepler yaşanmaya bağlı ortaya çıkacak olan sosyal problemlerle doğrudan ya da dolaylı biçimde ilişkilendirilebilmektedir.

Bakım gibi hizmetlerin kurumsallaşması bir taraftan kâr amaçlı para ekonomisini güçlendirirken, diğer taraftan aile içinde bireye sağlanan hizmetlerin de piyasaya geçmesine zemin oluşturmuştur. Bakım ve huzur evlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte hem emeğin hem de bireyin “kendisinin” aileden kopuşu daha kolaylaşmıştır (Özbay, 2015: 35-36). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kendi modernleşme tarihinde baş etmek zorunda kaldığı ekonomik ve kültürel sancılar, yapısal gecikmeleri de (structural lag) beraberinde getirmiş, mevcut toplumsal eşitsizlikleri pekiştirmiştir. “Çekirdek aile” yapısının sürekli yaşayış biçiminden ziyade ilişki biçimi olarak benimsendiği Türkiye’de sosyal hizmetlerin noksanlığından doğan bazı ihtiyaçlar, yine aile ve hısım/akrabalık ilişkileriyle telafi edilmektedir. Bu haliyle genel kabul gören çekirdek aile, bazı durumlarda geniş aile ilişkilerinin de görüldüğü bir ara form biçiminde yaşanmaktadır. Zira yaşam döngüleri içinde aileler, geniş-çekirdek-geniş aile biçimlerinde bulunabilmektedirler (Özbay, 2015: 59).

Türkiye’de aile, kurumsal olarak karşılanan hizmetlerin noksanlığını telafi edebilecek önemli bir alternatif yapıdır. Bu bağlamda son bulan evliliklerin ardından hangi ihtiyaçların karşılanması amacıyla ailenin yeniden evlenme yoluyla tekrar kurulduğunu incelemek önem arz etmektedir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet perspektifinden oluşturulmuş yaşlanma politikalarının eksikliği, bireylerin ihtiyaçlarını yeniden evlenme yoluyla aile üzerinden karşılamasının önünü açmıştır. Dolayısıyla ileri yaşta yeniden evlenme, ailenin yeniden

kurulması için alternatif bir yol oluşturmıştır. Günümüzde evlilik, dulluk ve boşanma gibi kavramların sabit etki ve tanımlarından söz etmek oldukça zordur. Yaşlı nüfusa hızlı geçişlerin görüldüğü Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşlılık politikalarının henüz yeterince olgunlaşmaması, aile yapısında yeni kriz durumlarını da ortaya çıkarmaktadır. Yaşlılık politikalarındaki eksiklikler, makro düzeyde ekonomik ve toplumsal sonuçlarının yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri de yansıtmaktadır. Nitekim çeşitli sosyo-ekonomik noksanlıkların kamu kurumları ve sosyal politika uygulamaları aracılığıyla karşılanmasında sosyal güvence sahipliği önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’de sosyal güvenceye sahip olma durumundaki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler özellikle yaşlı nüfus içerisinde belirgin biçimde görülmektedir. 2019 yılında 60 yaş ve üzeri bireylerin %14,3’ü herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kaydının bulunmadığını belirtmiştir. Sosyal güvencesi bulunmayan bu kesimin önemli çoğunluğu ise %61,9’ luk oranda yaşlı kadınlardan oluşmaktadır (TUİK, 2019).

Tezcan ve Seçkiner (2012: 4) tarafından yapılan çalışmaya göre, yaşlı nüfusun medeni durumu yaş ilerledikçe ve cinsiyete göre belirgin farklılıklar göstermektedir. Araştırma 2012 yılında yaşlıların %62’sinin evli olduğunu, %36’sının ise eşlerinin vefat ettiğini tespit etmiştir. Evli olanların yüzdesi yaş ilerledikçe, özellikle 85 yaş ve üzerindeki nüfusta belirgin bir şekilde düşmektedir. Bu yaş grubunda her 10 yaşlıdan 7’sinin dul olduğu belirtilmektedir. Cinsiyet açısından incelendiğinde, eşi ölen yaşlı kadınların yüzdesinin erkeklere göre neredeyse iki kat daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Yaş ilerledikçe evli kadınların yüzdesi belirgin şekilde düşmekte ve çok ileri yaşlı kabul edilen kadınların yalnızca yüzde 10’u evli bulunmaktadır. Buna karşılık, aynı yaş grubundaki erkeklerin neredeyse yarısının araştırma tarihinde evli olduğu görülmüştür.

Tezcan ve Coşkun’un (2016) çalışmasına göre, boşanmış bireylerin yarıdan fazlası kadındır ve %44.3’ ü 30 yaşında veya daha genç bireylerden oluşmaktadır. Yaklaşık üçte biri orta dereceli okul mezunu olup, yarıdan fazlası önceki evliliklerini arkadaşlık döneminden sonra gerçekleştirmiştir. Boşanma nedenleri arasında en yaygın olanları fikir ve görüş ayrılıkları, aile müdahalesi, ekonomik nedenler, sosyal çevre farklılığı, uyumsuzluk ve fiziksel ile psikolojik şiddettir. Boşanma sırasında bireylerin çoğunluğu danışmanlık hizmeti almamış ve çok azı boşandığı eşi ile görüşmeye devam etmiştir (Tezcan ve Coşkun, 2016). Bu bulgular özellikle Türkiye’de ileri yaşta yeniden evlenme kararında boşanma sonrasındaki deneyimlerin nasıl bir etkisi olabileceğini ve hangi eksikliklerin yeniden evlenme eğilimini arttıracığını gösterebilir.

Beşpınar ve Beşpınar ise (2017: 142), Türkiye’de aile yapısının dönüşümünü ve bu dönüşümdeki ikili yapının önemini vurgulamaktadır. Çalışmaya göre, ekonomik kalkınmışlık

ve yüksek eğitim düzeyi, bireylerin daha ileri yaşlarda ve kendi tercihleri ile evlenmelerine yol açmaktadır. Evli çiftlerin büyük bir çoğunluğu neo-lokal yaşam biçimini tercih etmekte ve çekirdek aile formu baskın hale gelmektedir. Ataerkil geniş aile yapısı çözülmekte olup, 1978'de %19 olan oran, 2011'de %5'e düşmüştür. Bu durum, ataerkil geniş ailenin, tek ebeveynli aile ile aynı orana sahip olduğunu göstermektedir (Beşpınar ve Beşpınar, 2017).

Yaşlılıkta eşin vefat etmesi, evliliklerin sonlandığı en yaygın gelişmedir. Daha önce aile bağlarıyla karşıladığı destek ve ilişkiler, eşi vefat eden bireyler tarafından farklı biçimlerde telafi edilebilmektedir. Nitekim aile kurumunun sağladığı imkanların tekrar kazanılabildiği yollardan bir tanesi de yeniden evlenmedir.

Çoban ve Tek'in (2021) çalışmasına göre, yeniden evlenme düşüncesinin ardında farklı sebepler yatmakta olup, eşlerden birinin ölümü veya boşanma sebebiyle bekar olan erkek ve kadınlar, mevcut durumlarını değiştirmek ve yeni bir aile kurma düşüncesi ile yeniden evlenme kararı verebilmektedirler. Yeniden evlenme hızları yıllara göre artış göstermektedir; 2001-2019 yılları arasında kadınlarda ve erkeklerde yeniden evlenme hızı %44 artmıştır. Bu durum, Türkiye'de yeniden evlenme olgusuna ilişkin toplumsal baskıların azaldığını ve evlenme eğilimlerinde bireysel kararların daha etkin hale geldiğini göstermektedir. Aile kurumunun yapısal değişikliklere uğradığı, toplumsal değişimin dinamik unsurlarının aile kurma deneyimlerini çeşitlendirdiği ve yeniden evlenme kararlarında artışa sebep olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, yeniden evlenme olgusunu deneyimleyen birey ve ailelere yönelik psikolojik, sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinin kapsamının ve kalitesinin artırılması önem arz etmektedir. Yeniden evlenme ile ortaya çıkan yeni aile biçiminin toplumsal ve bireysel refah açısından önemine dikkat çekerek bu yönde politikalar geliştirmenin sosyal devlet anlayışının temsil gücünü arttıracığı düşünülmektedir (Çoban ve Tek, 2021).

Genel anlamda Türkiye'de yaşlılık çalışmaları ve aile yaşamı üzerine doğrudan odaklanan araştırmaların eksikliği dikkat çekmektedir. Her ne kadar genel olarak aile yapısı ve dinamikleri üzerine birçok çalışma yapılmış olsa da özellikle yaşlılık dönemine özgü deneyimleri ve bu dönemdeki aile ilişkilerini ele alan kapsamlı araştırmalar sınırlıdır. Yaşlı bireylerin aile içindeki rolü, karşılaştıkları zorluklar ve aile dinamiklerindeki değişimlerin detaylı bir şekilde incelendiği çalışmaların yetersizliği, bu alanda önemli bir bilgi boşluğu oluşturmaktadır. Bu eksiklik, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını ve aile yaşamındaki yerlerini daha iyi anlamak için gerekli olan bilimsel verilerin sağlanamamasına yol açmaktadır. Türkiye'de bu alandaki akademik çalışmaların artırılması ve aile dinamiklerindeki değişimler, ailenin çözülmesi gibi kavramların yaşlanma olgusu etrafında incelenmesi literatür için önemli bir

soruna işaret edebilir. Dolayısıyla bu tez çalışması için kılavuz olacak araştırmalar oldukça sınırlıdır.

Türkiye'de yaşlılık ve yeniden evlenme olgusuna yönelik yapılan çalışmalar, genellikle toplumsal cinsiyet, ekonomik koşullar ve aile yapısındaki değişimleri ele alarak, yaşlı bireylerin sosyal ve ekonomik dinamiklerini anlamaya çalışmaktadır. Ancak, yaşlı bireylerin yeniden evlenme kararları ve bu süreçte karşılaştıkları zorluklar üzerine yapılan araştırmalar halen sınırlıdır. Yaşlılık döneminde yeniden evlenme, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ekonomik güvence eksiklikleri ve sosyal ilişkilerin zayıflığı gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Özellikle kadınlar için yeniden evlenme, sosyal ve ekonomik bağımsızlıklarını yeniden kazanma veya sürdürme amacı taşırken, erkekler için ise bakım ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin aile içindeki rollerini ve yeniden evlenme süreçlerini daha iyi anlamak için daha kapsamlı ve derinlemesine araştırmalara ihtiyaç vardır. Türkiye'de yaşlılık ve aile yapısına dair literatürdeki bu eksikliklerin giderilmesi, yaşlı bireylerin refahını artıracak politikaların geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, yaşlılıkta yeniden evlenme ve aile yapısı üzerine yapılacak çalışmalar, sosyal politika yapıcılara ve araştırmacılara önemli bilgiler sunarak, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik stratejilerin oluşturulmasına yardımcı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE METODOLOJİ

2.1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada yaşlı erkeklerin biten evliliklerinin ardından ileri yaşta yeniden evlenmeye neden ve nasıl karar verdikleri, erkeklik değerleri bağlamında yeniden evlenme süreçlerinin yaşlı erkekler tarafından nasıl deneyimlendiğinin araştırılması amaçlanmaktadır. Yeniden evlenmenin ileri yaştaki erkekler tarafından hangi durumlarda “yaşlanma deneyimiyle” ilişkilendirildiği ve yeniden evlilik tercihinin yaşlılık döneminde erkeklik inşasını nasıl anlamlandırıldığı bu tez çalışmasının temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda tez çalışmasında, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini, ileri yaşta erkeklerin yaşlanmaya bağlı kayıplarını tekrar aile üzerinden nasıl telafi ettikleri, ailenin yaşlı erkekler için anlamı ve yaşlı erkekleri yeniden evlenmeye yönelten gerekçeleri irdelenmiştir. Makro ve mikro değerlendirmeler yapmak amacıyla bu çalışmada ikincil analizler ve saha araştırmasından elde edilen bulgular etrafında ileri yaşta yeniden evlenme kararını besleyen yapısal motivasyonlar ele alınmakta, toplumsal cinsiyet ve yaşlılık bağlamında ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenmesinde etkili olan unsurlar ve bu unsurların aile ve evlilik kurumunun sağlıklı devam etmesine katkı sunabilecek sosyal politika önerilerinde bulunulması hedeflenmektedir.

Türkiye’de özellikle bazı toplumsal eşitsizliklerin ve yapısal eksikliklerin yıkıcı sonuçlarını telafi edebilmek amacıyla kapsamlı sosyal politika ve hizmet uygulamalarını hayata geçirmek önem taşımaktadır. Zira tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de ailenin çözülmesi önemli toplumsal değişimlere işaret etmektedir. Çözüm odaklı sosyal politikaların geliştirilebilmesinde ise toplumsal cinsiyet, yaşlanma ve yaşlılık meselelerinin kritik gündem başlıkları olduğu düşünülmektedir. Literatürde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sosyal verimliliği ve refah düzeyini belirleyen en temel faktörlerden birisi olduğuna dikkat çeken çok sayıda ulusal (Kaylı, 2019; Dedeoğlu ve Elveren, 2012; Soyseçkin, 2015; Atasü Topçuoğlu, 2022) ve uluslararası (Daly, 2020; Guner, Kaygusuz ve Ventura, 2021; Murphy, 2024) çalışma yer almaktadır. Öte taraftan yaşlı kadınların ve erkeklerin gündelik yaşamlarını veya ihtiyaçlarını kesitsel olarak yansıtan, yaşlanma sürecindeki değişen deneyim örüntülerini sosyal ve tarihsel bağlamlarda ele alan araştırmaların ise oldukça az sayıda olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. Araştırmanın Epistemolojik Arka planı

Geride bırakılan son on yıl boyunca artan ampirik çeşitliliği ve kuramsal gelişmeleriyle günümüzde erkeklik çalışmalarının disiplinler arası toplumsal cinsiyet araştırmalarında hatırı sayılır birikime ulaşılmıştır. Nitekim 2000’li yılların başından itibaren üçüncü dalga feminizmin, post-yapısalcı ve post-kolonyal yaklaşımların kuramsal açıdan ilham verdiği cinsiyet ilişkilerindeki çeşitliliği vurgulayan erkeklik çalışmalarının sayısında büyük ölçüde bir artış gözlemlenmiştir (Gottzen, Mellström ve Shefer, 2019: 1). Buna rağmen Beasley (2013) özellikle 1980’li yıllardan itibaren post-modern bakış açısının toplumsal cinsiyet araştırmalarında anlık, değişken ve karmaşık cinsiyet ilişkilerini incelemek adına büyük ilgi gördüğünü, ancak erkeklik çalışmalarında sosyal inşacı çerçevenin ve modernleşme teorisinin halen temel teorik arka plan oluşturduğunu belirtmektedir. Bazı araştırmacılar ise erkeklik çalışmalarındaki bu eğilimin olumlu sonuçlar doğurabileceğini düşünmüşlerdir. Örneğin Messner (1996: 227) her kadın deneyiminin “özel” olduğunu savunan feminist yaklaşımlarda “depolitize” edilmiş özneler üzerinden kadınlığın yapı-söküme uğratıldığını savunmaktadır. Ona göre bu durum, deneyimlerin benzerliklerini görmezden gelen radikal bireyselleşmenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu nedenle erkeklik çalışmalarında yapı-sökümcü yaklaşımların sosyal değişimleri kavramak açısından yeterli bir yöntem çizgisi oluşturamayacağını ifade etmiştir (Gottzen, Mellström ve Shefer, 2019: 2-3). Nitekim 1990’lı yılların başından itibaren çeşitli erkeklik deneyimlerinin keşfine yönelik araştırmacılar, “toplumsal inşacı” (social construction) yaklaşımların hâkim olduğu eleştirel toplumsal çözümlemelere başvurarak bir erkeğin yaşam seyrine bağlı (life course perspective) erkekliğini farklı deneyimleyebildiğine dikkat çekmişlerdir (Sancar, 2009: 27). Aile, istihdam, sağlık ve cinsellik gibi konuların erkekler ve erkeklikler bağlamında tek bir anlamı olmadığını, çeşitli yaşam dönemlerinde erkeklik ideallerinin de farklılaştığını belirtmişlerdir.

Birçok erkeklik çalışmasında yaşam seyri ya da dönemi, akışkan ve çoklu erkeklikleri anlamak adına önemlidir. Örneğin Connell’e göre (2005), hegemonik erkeklik çerçevesini oluşturabilmek için erkeklikleri hem yaşam boyunca hem de çapraz ve ayrı sosyal alanlar arasında geçiş halinde görmek gerekmektedir. Buna rağmen yaşlılık dönemi, çoğu zaman araştırmalarda tüm yaşam süreçlerinden ayrı tutulmakta ve geçmiş deneyimler dikkate alınmaksızın yansıtılmaktadır. Finch’e göre (1987) yaşam ne birey ne de aile için öngörülebilir aşamalardan geçemez. Dolayısıyla yaşam dönemi perspektifini (life span) sadece sistemik bir yönelimi olması ve aile gibi konularda monolitik bir modernist yaklaşım sunması sebebiyle eleştirmektedir. Nitekim Finch (1987), aile yaşamının normatif analizine her zaman *yorumlayıcı* bir ögenin eklenmesi gerektiğini savunmuştur.

Yorumsamacı yaklaşımlarda katılımcı görüşü ve saha notları araştırma deseninin en önemli araçlarındandır. Bireylerin deneyimleri ve dünyayı algılama biçimlerini temsil eden “sosyal eylemler” yorumsamacı araştırmada katılımcı profilinin temel odağını oluşturmaktadır. Sosyal davranışlar ve eylemler, önceden belirlenebilir yasa-benzeri süreçlerden ziyade, düzenli-düzensiz açıklanmayı bekleyen deneyim örüntüleridir. Cresswell’e göre (2007) bireyler deneyimlerine öznel anlamlar yüklemekte ve bu anlamlar çok fazla ve çeşitli olabilmektedir. Dolayısıyla bu durum araştırmacıları görüşlerdeki karmaşıklığı incelemeye yöneltmektedir. Çoğunlukla bu öznel anlamlar, toplum, tarih ve kronolojik süreçler tarafından şekillenmektedir. Yorumsamacı yaklaşım ya da nitel araştırmalarda ise belirli bir konuyu incelemek için kuram test edilmez, ölçümleme yapılmaz. Aksine sosyal eylemin öncü etkenleri olan deneyim örüntüleri keşfedilmek istenmektedir (Merriam, 2018: 12).

Patton (1985: 1), insanların yaşamlarını nasıl anlamlandırıldığını ve bu sürecin ana hatlarını çizmek amacıyla, gelecekte ne olacağını tahmin etmek yerine “olayın” geçtiği yerdeki doğasına odaklanılması gerektiğini düşünür. Bu kapsamda tümevarımsal bir yaklaşımdan hareket ederek araştırmada bireylerin gerçekliği sosyal dünyalarındaki etkileşimlerle nasıl inşa ettiklerine odaklanmayı esas almıştır. Nitekim Merriam’a göre (2018: 22-23) yorumsamacı fenomenolojik yaklaşımlar, *insanların yaşamlarını nasıl yorumladığıyla, dünyalarını nasıl inşa ettikleriyle ve deneyimlerine ne anlam kattıklarıyla* ilgilenmektedir.

Yaşam seyri perspektifi üzerinden yapılan çalışmaların erkeklik, aile ve diğer toplumsal belirleyicilerin yaşlanma deneyimine bağlı anlık, geçici süreçlerini yansıtabildiği görülmektedir. Sosyo-ekonomik koşullar bağlamında yaşlıların diğer kuşaklara göre, kadınların ise erkeklere göre daha dezavantajlı konumlarda olduğu dikkat çekmiştir. Hem yaşlıların hem de yaşlı kadınların daha yoksul olması, çoğu zaman toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yaşam seyrindeki bir tezahürü olarak araştırma bulgularına yansımaktadır (Elder vd., 2003; Ferraro vd., 2009; Willson ve Shuey, 2007). Zira kadınlar, annelik ve ev-içi bakım sorumlulukları nedeniyle henüz erken yaşlarından itibaren aralıklı (ve genellikle yarı zamanlı) bir istihdam geçmişlerine sahiptirler. Bilhassa ev-içi sorumlulukları üstlenen ve hayatları boyunca ücretli bir işe girememiş bu kadınların, yaşlılık döneminde sosyal güvence sorunları, yoksulluk ve diğer sorunlarla karşılaştığı görülmüştür. Parçalı istihdam geçmişi olan ya da aile içindeki bakım sorumluluklarını üstlenen kadınların bu durumu, yaşlılık döneminde emekli maaşlarını, kendi tasarruflarını ve diğer finansal kaynaklara erişimlerini de olumsuz etkilemiştir (Sargeant, 2011). Bilton ve diğ. (1996) birey ve aile biyografilerinin zaman içinde inşa edilen yükümlülüklerin pazarlık edilebildiği, onurlandırıldığı veya terk edilebildiği bir sosyal, politik

ve ekonomik bağlamda yaşam seyri incelenmesinin yapılması gerektiğini savunmuştur (Bilton vd., 1996: 510-526).

Nitekim 1970'lerden bu yana, literatürdeki araştırmalar erkeklik ve bunun feminizmle olan ilişkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Millett' in (1977) "Cinsel Politika" adlı eseri, kadın perspektifi üzerinden güç ilişkileri hakkında akademik tartışma başlatmış ve ataerkil kültürün güçlü bir eleştirisini sunmuştur. Kuramsal açıdan “cinsel politika” erkeklerin özel ve kamusal alanlarda kadınlar üzerindeki hâkimiyetini kurmasına yardımcı olan bir uygulama olarak görülmektedir. Eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkileri, çoğunlukla erkeklerin sosyal, ekonomik ve politik kurumları yönetmesiyle sürdürülen bir olgudur. Bu bağlamda, kadınlar için eşitlik, demokratik temellere dayanan sosyal ve hukuki reformları içermesi gereken kademeli bir süreç olarak görülmektedir. Diğer taraftan feminist araştırmacılar toplumsal cinsiyet üzerine yapılan tartışmalara çeşitli şekillerde yanıt vermişlerdir; günümüzde erkeklik ve erkekler üzerine artan literatürle birlikte, her yazarın politik ve teorik varsayımlarındaki farklılıkları tanımak önemlidir, çünkü bunlar araştırma gündeminin doğasını da etkilemektedir (Messner, 1997). Feminist teoriler, farklı sosyal, kültürel ve kurumsal uygulamaların kadınların yaşamlarını nasıl etkilediğini keşfetmeyi ve anlamayı amaçlamaktadır. Odak noktaları, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet ve cinsel farklılıkların inşası ve yeniden üretimidir. Erkeklik üzerine çalışmalar yapan profeminist araştırmacılar (örn: Kimmel, 1990; MacAn ve Ghaill, 1996), bu eşitsiz sosyal yapıların, kadınların marjinalleşmesinin ve siyasette ve medyada ikincil konumlarının yeniden üretimiyle ilgilenmektedirler. Onlara göre, feminist teoriler, erkekliği daha derin bir anlayışın gelişimine katkıda bulunacak şekilde yeniden düşünülmelidir.

Bu akımla birlikte 1980'lerin ortalarından 2000'lerin başlarına kadar, Connell'in (2005) feminist gündemle uyumlu erkeklik kavramsallaştırması, erkeklik üzerine karmaşık teorik içerikler sunmuştur. Connell' in (1987/2019) hegemonik erkeklik teorisi, erkekler arasındaki eşitsizlikleri ve ataerkilliğin tüm erkeklere fayda sağladığını, bazılarına (ör. sosyal sınıf, etnisite, cinsellik, yaş, eğitim veya ırk gibi faktörlere bağlı olarak) daha fazla fayda sağladığını ileri sürmektedir. Ayrıca, Connell (1995), toplumsal cinsiyetin çoğul biçimlerde tartışılması gerektiğini, yani erkek olmanın ne anlama geldiğine dair bireysel görüşlerin ön planda tutulması gerektiğini belirtmektedir. Çoklu erkekliklerin tanınmasıyla, toplumsal cinsiyet araştırmaları, erkeklerin kişisel duyguları, perspektifleri ve farklı erkeklik temsilleri çeşitliliğiyle ilgilenmeye başlamıştır. Yine de bu durum toplumsal cinsiyetler arası güç ilişkileriyle çerçevelenmediği veya kadınların toplumsal cinsiyet deneyimlerini göz ardı ettiği anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte çağdaş erkeklik ve erkeklik çalışmaları, çoğunlukla "erkek" kategorisi, erkeklik soruları ve erkekler arası ilişkilerle ilgili bir zihin yapısından kaynaklanmaktadır.

Genel olarak, 2009'dan itibaren kapsayıcı erkeklik teorisi, erkekler arasındaki yakınlık ve duygusallık değişimlerini yakalamak için kullanılmaktadır (Anderson, 2009). Anderson'un perspektifi (2009), erkeklerin kadınsılıktan uzak durmaya veya Ortodoks erkeklik ideolojileri içinde konumlanmaya çalıştıkları hiyerarşik sosyal ilişkiler düzeninden uzaklaşmayı ele almaktadır. Bu odak noktası, birbirini baskılamayan veya hegemonik ilişkiler kurmaya çalışmayan çoklu erkekliklerin çoğunlukla bir arada var olabileceği yönündedir. İnsan hakları gündeminin daha fazla farkında olunması ve bilgiye daha fazla erişim sağlanmasıyla, daha kapsayıcı erkeklik stilleri meşrulaşmaktadır. Aynı zamanda, Anderson'ın teorisi (2009), toplumsal cinsiyetli güç ilişkilerini ihmal ettiği gerekçesiyle sıkça eleştirilmektedir. Bu teori, erkeklerin deneyimlerinin incelendiği statik bir kapsayıcılık çerçevesi varsaymaktadır. Dolayısıyla güncel erkeklik araştırmaları, bu alandaki perspektiflerin “çokluğunu” ön plana çıkarmaktadır. Araştırmacılar, tarihsel, sosyal, kültürel ve ekonomik değişiklikler bağlamında erkeklik çalışmalarına ilişkin verileri değerlendirmeye devam etmektedirler. Dolayısıyla, erkeklik ve toplumsal cinsiyet sorunlarını anlamak için kullanılan teorik paradigmlar sürekli bir geçiş halindedir. Ancak, bu geçiş, daha önce kullanılan teorik paradigmların değerini yitirdiği anlamına gelmez. Benzer şekilde, sonraki paradigmlar daha az önemli olarak algılanmamalıdır, çünkü yeni bağlamin karmaşıklığını yakalamayı amaçlamaktadır. Bu, herhangi bir teorik fikrin teorik paradigma olarak sınıflandırılabilceği anlamına gelmez. Erkeklik çalışmaları içinde çeşitli bağlamlar ve akademik sorgulama alanları bulunmaktadır, ancak paradigmlar mevcut durumu anlamının ana çerçevesini temsil etmektedir.

Erkeklik üzerine yapılan araştırmalarda doğrusal düşünme, araştırmacılar arasında bir ölçüde kafa karışıklığı yaratmaktadır. Zamanla ilgili doğrusallık uygulamak, belirli paradigmları ihmal etme veya reddetme fikrine dayanmıştır. Bu, erkeklik araştırmaları üzerine daha net bir anlayış için, birlikte var olan ve hepsinin çağdaş bağlamlara uygulanabilir olduğı teorik paradigmların doğrusal olmayan doğasını tanımlama gerekliliğini göstermektedir. Kuhn'a göre (1996) bilgi mutlak değildir ve sosyal gerçekliği yansıtan yaşam deneyimleri sürekli değişim göstermektedir. Benzer şekilde, sosyal, kültürel ve ekonomik gerçekliğin değişen koşulları, toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve dolayısıyla erkeklik araştırmalarının doğasını yeniden şekillendirmektedir. Ancak, teorik paradigmların sürekli geçerliliği, (a) eski toplumsal cinsiyet ve sınıf eşitsizliklerinin yaşam şansları ve fırsatları üzerinde önemli bir etkiye sahip olması; (b) yeni sosyoekonomik eşitsizlik modellerinin ortaya çıkması ve yeni bölünme biçimleri yaratması ve (c) insan hakları gündeminin daha iyi anlaşılması, toplumsal beklentilerin demokratikleşmesine katkıda bulunması ile açıklanabilir. Dolayısıyla, doğrusal olmayan yaklaşım, önceki veya mevcut teorik paradigmların geçerliliğini reddetmez.

Paradigmaları çağdaş bağlamlara uyarlamanın önemi bu hususta dikkat çekmektedir. Bu bağlamda ileri yaşlarda ve yaşlılıkta medeni durumun anlamının yeniden değerlendirilmesi, değişen rollerin ve cinsiyetlendirilmiş ilişkilerin doğasını anlamak açısından oldukça önemlidir. Yaşlı erkekler, erkekliklerini evlilik veya partnerlik yoluyla pekiştirmekte ve sürdürmektedirler. Heteronormatif birlikteliklerdeki ilişki statüsü aynı zamanda bakım, ebeveynlik gibi maddi refah ve sosyal ilişkiler içerisinde de belirleyicidir. Diğer taraftan bu birliktelikler gelecek yaşlı kuşaklar açısından da derin etkiler ve hızlı değişimler gösterecektir (Arber, Davidson ve Ginn, 2003: 6). Bu haliyle boşanma ve sonrasında karşılaşılan sosyal ve psikolojik müzmin problemler, yaşlılık dönemiyle karakterize olmuş özgün zorlukları ve koşulları yansıtmaktadır (Wang ve Amato, 2000). Yaşlılık dönemine ilişkin bu özgün problemler, çoğunlukla ileri yaşta boşanmanın zorlukları ve geçmiş yaşam deneyimleriyle bağlandığı biçimde yaşam seyrine bağlı tezahür etmektedir. Nitekim yaşam seyri perspektifi, sosyal yapı içerisinde bireyin konumu ve kendine ait biyografisini ilişkilendirerek, yaşlanma sürecindeki kapsam ve dönüşümlere odaklanmaktadır (Elder, 1994; Uhlenberg, 1996'dan akt. Lin ve Brown, 2020). Toplumsal cinsiyet ayrımı ise, yaşlanma sürecinin içeriğini ve biten evliliklerin sonrasındaki tüm deneyim örüntülerini açıklayan elzem bir faktördür. Başka bir ifadeyle yaşlılık dönemi kadın ve erkek için aynı yaşlanma sürecinin bir yansıması olmadığı gibi, yaşlılık döneminde dulluk ve boşanmanın etkileri de cinsiyetler arası benzer süreçlerde ilerlememektedir.

McMullin (1995: 30), toplumsal cinsiyet ve yaşlanma arasındaki ilişkiyi irdeleyen kuramsal yaklaşımların eksikliğine dikkat çekerek bu iki kavramın birbirleriyle olan güçlü bağlamına vurgu yapar. Nitekim gerontoloji çalışmalarında cinsiyet ve yaşlanmayla ilgili konuların ele alındığı en yaygın teorik bakış açısı, erken ve ileri yaşam dönemlerindeki toplumsal cinsiyetli bağlantılara vurgu yapan “yaşam seyri perspektifi” dir. Yaşam seyri perspektifi, kişilerin yaşlandıkça statülerindeki ve rollerindeki değişiklikleri açıkça kabul eder. Evli-dul veya çalışan-emekli gibi karşıtlıkların, erkekleri ve kadınları geçmiş yıllarından itibaren nasıl farklı şekilde etkileyebileceğine dikkat çekmektedir (Hatch, 2000). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ve erkeklik çalışmalarındaki bahsi geçen bu noksanlık da dikkate alınarak, tez çalışmasının konusu, yaşam seyri perspektifi üzerinden ileri yaşta yeniden evlenme deneyimlerinde “erkeklik inşası” olarak belirlenmiştir. Bu tez çalışmasının en özgün ve ayırt edici özelliklerinden biri ise, yaşlanmış erkeklerin “yaşanmış” ve “yaşanan” evlilik ve yeniden evlilik deneyimlerini nicel bulgular ve nitel saha araştırmasından elde edilen veriler etrafında *açıklayıcı-sıralı karma yöntemler* deseni üzerinden nicel yöntemden nitel yöntem ile genişletilerek, *yorumsamacı-fenomenolojik* bakış açısı ile değerlendirmesidir. Erkeklik

çalışmalarının zengin epistemolojik arka planı, yaşlanma sürecindeki erkeklik deneyimlerini anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, yaşlı erkeklerin yeniden evlenme kararlarını ve bu süreçte erkeklik inşalarını incelemek, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve yapısal eksikliklerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve yaşlılık bağlamında karşılaşılan sorunlar, bu tez çalışmasının temel araştırma sorularına ışık tutarak, yaşlı erkeklerin yaşlanma deneyimlerini ve erkekliklerini nasıl yeniden inşa ettiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, nitel saha araştırması ve ikincil analizler yoluyla elde edilen bulguların derinlemesine incelenmesiyle, yaşlılık dönemindeki erkeklik deneyimlerine dair kapsamlı bir anlayış geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, erkeklik ve yaşlanma süreçlerini anlamak için toplumsal cinsiyet perspektifi ve yaşam seyri yaklaşımı birlikte ele alınarak hem teorik hem de pratik düzeyde sosyal politika önerileri sunulması amaçlanmaktadır.

2.3. Araştırma Geçerliliği ve Güvenilirliği

Karma Yöntem Araştırmalarının (KYA) açıklayıcı-sıralı deseni (ASD) ile ilgili zorlukları ele alırken, ASD'nin nicel ve nitel araştırma geleneklerini bir araya getirdiğini anlamak önemlidir. Bu nedenle, ASD iki araştırma geleneğiyle aynı zorluklarla karşı karşıyadır. Açıklayıcı-sıralı desende yer alan birçok aşama nedeniyle, bu yöntem çeşitli zorluklar ortaya çıkarır; bunlar arasında araştırmanın karmaşıklığı (Guest, 2013; Morse ve Niehaus, 2009), örneklem sorunları (Creswell ve Clark, 2017) ve daha uzun bir zaman çizelgesi (Doyle, Brady, ve Byrne, 2016) bulunmaktadır. Bu sorunları ele almak için, güvenilirlik ve geçerlilik kavramlarını gündeme getirmek uygun olabilir. Geçerlilik ve güvenilirliğin anahtarı, araştırma konusunu doğru bir şekilde tanımlayan, değerlendiren ve analiz eden uygun bir araştırma yöntemi kullanmaktır. Nicel araştırma geleneğinde güvenilirlik, bulguların tekrarlanabilir ve yeniden üretilebilir olmasına bağlıdır (Lewis, Saunders, ve Adrian, 2009). Bu, veri toplama aracı, tasarım ve kullanılan yaklaşımı ifade eder. Daha güvenilir bir araç, daha güvenilir bir araştırma anlamına gelmektedir. Nicel veriler bir anket aracıyla toplandığında, aracın güvenilirliğini belirlemek için çeşitli güvenilirlik testleri kullanılabilir. Bunlar arasında test-tekrar test yöntemi, paralel formlar yöntemi, yarı yarıya bölme yaklaşımı ve iç tutarlılık yaklaşımı bulunmaktadır (Middleton, 2019). Çeşitli araştırmacılar (Creswell ve Clark, 2017; Abowitz ve Toole, 2010; Onwuegbuzie ve Collins, 2007) da örneklemin temsiliyetini korumanın önemine dikkat çekmiştir. Temsiliyet, bir örneklemin daha geniş popülasyonun temel özelliklerini yansıtabilme yeteneğidir (Merom ve John, 2019). Temsiliyetin sağlanması için birçok yöntem vardır. Örneğin, rastgele örnekleme, kota örnekleme ve amaçlı örnekleme

(Saunders, Lewis, Thornhill, ve Bristow, 2019; Creswell ve Clark, 2017). Örneklemin temsiliyetini sağlamak, aynı zamanda geçerlilik sorununu da ele alır. Yüzeysel geçerlilik, içerik geçerliliği, kriter geçerliliği ve yapı geçerliliği gibi geçerlilik testleri, bir aracın ölçmesi gereken şeyi ölçüp ölçmediğini belirlemek için kullanılır (Merom ve John, 2019). Bir veri toplama aracının (anket) geçerliliği, nesnenin istenen özelliklerini doğru bir şekilde ölçme yeteneği ile tanımlanır. Bu kriterlere bağlı kalmak, araştırmanın iç geçerliliğini sağlar (Abowitz ve Toole, 2010). Araştırmacılar (Saunders, Lewis, Thornhill, ve Bristow, 2019; Creswell ve Clark, 2017), sağlam bir veri toplama aracı geliştirmek için çeşitli yöntemler kullanılmasını önermektedirler; bunlar arasında ilgili alanda mevcut metodolojiyle geliştirilen araçların karşılaştırılması ve konunun uzmanlarıyla danışma bulunmaktadır.

Bilgi kalitesi, güvenilirlik olarak adlandırılır (Korstjens ve Moser, 2018) ve tekrarlanan ölçümler, aynı özelliği gören çeşitli tanıklar ve ölçeğin bölünmesi veya segmentler halinde incelenmesi yoluyla doğrulanabilir. Güvenilirlik genellikle nicel analiz çerçevelerinde sonuçların tutarlılığı ve tekrarlanabilirliğini ifade ederken, gözlem ve röportajları ölçüm aracı olarak kullanan nitel analizlere her zaman uygulanamaz (Lincoln, 1995). Çünkü bir araştırmacı bir şeyi ikinci kez ölçtüğünde, her zaman yeni bir nesne ile karşı karşıyadır (Eriksson ve Kovalainen, 2008). Bu durumda, araştırmacı güvenilirliğin yerine doğrulanabilirlik terimini kullanır. Doğrulanabilirlik, nitel bir araştırmanın sonuçlarının diğer araştırmacılar tarafından doğrulanabilme derecesini ifade eder. Gerçekten de nitel veriler doğrulanabilirlik, inandırıcılık ve aktarılabilirlik gereksinimlerini karşılamalıdır (Eriksson ve Kovalainen, 2008; Lincoln, 1995). Doğrulanabilirlik parametresi, bir araştırma aracının güvenilirliğini belirlemek için kullanılan standart veri sağlamlığı kriterine benzer. Nitel gelenekte, araştırmacı araç olarak kabul edilir (Lincoln, 1995). Lincoln (1995), iç geçerliliğin yerine inanılrlık kavramını incelemiştir. Çünkü nitel araştırmanın amacı, fenomenleri katılımcıların gözünden açıklamak ve anlamaktır, sadece katılımcılar bulguların inandırıcılığını değerlendirebilir (Eriksson ve Kovalainen, 2008). İnanılrlık (inandırıcılık), nitel bir araştırmanın sonuçlarının katılımcılar açısından ne kadar güvenilir olduğunu ifade eder. Dış geçerlilik, sonuçların genellenebilirlik derecesini ifade eden aktarılabilirlik ile ilgilidir (Eriksson ve Kovalainen, 2008). Güvenilirlik ve geçerlilik, herhangi bir araştırmada kritik zorluklardır ve KYA'nın ASD'nin de bir istisna değildir. Güvenilirlik ve geçerlilik sorunlarına hem nicel hem de nitel bakış açılarından nasıl yaklaşılacağını anlamak önemlidir. İki farklı araştırma geleneği olan nicel ve nitel araştırmaların dahil olması nedeniyle, KYA'nın ASD'nin sürecin her aşamasında daha fazla dikkat gerektirir. Güvenilirlik ve geçerlilik açısından mükemmellik neredeyse imkansızdır. Bununla birlikte, araştırmacılar, sonuçların değerini artıran uyumluluklara bağlı kalarak

araştırmalarının güvenilirliğini ve geçerliliğini en üst düzeye çıkarabilirler. Ancak, araştırmanın değeri yalnızca güvenilirlik ve geçerlilikle belirlenmez. Araştırmanın meşruiyeti, geniş pratik kullanımını belirler ve bu sayede araştırmacılar güvenilir bulgular elde ederler (Onwuegbuzie ve Johnson, 2006).

Bu çalışmada nicel araştırma safhasında analiz bulgularının güvenilirliği için istatistik analizleri gerçekleştirilmiştir. Tez çalışmasının ilerleyen başlıklarında nicel araştırma aşamasında kullanılan ölçekler üzerine güvenilirlik analizi sonuçları ve değerlerinin yanı sıra uygulanan istatistik testleri hakkında da ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. İkinci aşamada ise nitel araştırma verilerinin güvenilirliği ön plana çıkmaktadır. Burada ise nitel araştırma safhasının tüm sürecinde güvenilirliği arttırmak amacıyla belirli stratejiler izlenmiştir. İlk olarak dış geçerlilik açısından nakledilebilirliğin artırılması için literatürdeki çalışmalarla paralel olabilecek bir örnekleme tekniğine başvurulmuştur. Bu nedenle katılımcı profilini yansıtan “ileri yaş” olgusu 50 yaş ve üzeri bireyleri temsil etmektedir. Merriam’a göre (2018: 217) genel özelin içinde durmaktadır ve belirli durumları anlamlandırırken karşılaşılan deneyimlerin nakledilmesi ve genellenebilirliği araştırmanın geçerliliği açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda tez çalışmasında temel strateji olarak nicel ve nitel bulgular karşılaştırılmış, benzerlikler ve farklılıklar belirlenerek geçerlilik sağlanması amaçlanmıştır. Bu iki aşamalı yöntem sonucu ulaşılan verilerin tutarlılığı araştırmanın güvenilirliği hakkında fikir vermektedir. Öte taraftan deneyim ve davranışların durağan olmaması sebebiyle kimi zaman nicel ve nitel veriler tutarlılık göstermemiştir. Bu engelin ise araştırma bulgularının toplumsal cinsiyet alanında çalışmalar yapmış iki uzman görüşüne başvurularak aşıldığı düşünülmektedir.

2.4. Araştırmanın Deseni

Artan boşanma oranlarıyla ve yaşam süresiyle birlikte ilerleyen yaşlarda evliliklerin yeniden kurulma talebi de artış göstermiştir. Herhangi bir şekilde son bulan evliliklerin ilerleyen yaşam dönemlerinde yeniden gerçekleştirilmesi, ailenin halen tercih edilen bir kurum olduğunu gösterme potansiyelindedir. Buna rağmen özellikle yaşlı erkeklerin ileri yaşta yeniden evlenme isteklerinin kadınlardan daha yüksek olmasına ilişkin uluslararası literatürde çalışmalar hatırı sayılır bir çokluğa ulaşsa bile Türkiye’deki çalışmalarda nispeten göz ardı edilmiş bir araştırma konusu olmuştur. Toplumsal cinsiyet bağlamında yeniden evlenmeyi ele alan Demirci’nin tez çalışması (2015), Türkçe literatürdeki nadir ve kapsamlı araştırmalardan birisidir. Niteliksel incelemeyle yeniden evlenme olgusunun kadınlar ve erkekler tarafından nasıl deneyimlendiğini irdeleyen bu çalışma, bulguları etrafında yeniden evlilik olgusuna ilişkin sosyal hizmet uygulaması ve politika önerilerinde bulunmaktadır.

Boşanma oranları, evlilik kurumunun çözülmesi, yaşam beklentisinin artması gibi birçok sebep, ileri yaşta yeniden evlenme olgusunun kritik bir fenomen olabileceğine işaret etmektedir. Özellikle aile kurumu içerisinde toplumsal açıdan çeşitli sorunların toplumsal cinsiyet ve yaş faktörüne bağlı ortaya çıkması (Parsons, 1942: 604) yaşam seyriyle ilişkili olarak yeniden evlenme örüntülerinde de dönüşümlere yol açabilmektedir. Dolayısıyla bu sebepler ve diğer çağdaş sosyal değişimler göz önüne alındığında ileri yaşta yeniden evlenme deneyiminin kritik bir araştırma konusu olduğu düşünülmüştür.

Yeniden evlenme örüntülerinde etkili olan faktörler yalnızca bireysel değil aynı zamanda sosyal açıdan bazı değişmelerin de ortaya çıkmasına bağlıdır. Bu çerçevede ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini konu alan bu çalışma ne genellenebilir ne de indirgenebilen analiz sonuçlarına ulaşmayı hedefler. Aksine soyut ifadeler ve bireyselliğin ortasındaki bir konumdan bilgiler elde etmek amacıyla yöntemsel bir arka plan oluşturma amacındadır. Clark ve diğ. ne göre (2008) aile araştırmalarındaki karmaşık fenomenler, nicel ve nitel yaklaşımlarla incelenmelidir. Bununla birlikte araştırmacılar, yaklaşımın yöntemsel seçeneklerini ve prosedürlerini anladığı takdirde karma yöntemin de aile araştırmaları için umut vaat edici olduğunu ileri sürmektedir (Clark ve diğ., 2018: 1543). O'Brien'a göre ise (2005: 881) aile araştırmalarında kullanılan kuramlar sistemseldir ve çok disiplinli boyutlara sahiptir, dolayısıyla çalışmalarda hem süreç hem de bağlam vurgulanmalıdır. Yazara göre bu koşulları sağlamak adına karma yöntemlerin etkili bir yaklaşım sunduğu düşünülmüştür.

Karma araştırma yöntemlerinden birisi olan Açıklayıcı-Sıralı araştırma tasarımı, iki farklı safhadan oluşmaktadır: nicel ve ardından nitel aşama (Creswell ve diğ. , 2003). Bu tasarımda, araştırmacı ilk olarak nicel (sayısal) verileri toplar veya halihazırda var olan verileri analiz eder. Ardından nitel veriler toplanır ve analiz edilir; bu veriler, ilk aşamada elde edilen nicel sonuçları açıklamaya veya detaylandırmaya yardımcı olmaktadır. Bu araştırma tasarımındaki nitel araştırma safhası, nicel araştırma aşamasına dayanır ve iki aşama çalışmanın ara safhasında birbirine bağlanmaktadır. Bu yaklaşımın en önemli varsayımlarından birisi nicel analizlerin açıklayamadığı noktaları nitel araştırma ile anlamaya çalışmaktır. Nitel veriler ve onların analizi, katılımcıların görüşlerini daha derinlemesine inceleyerek bu istatistiksel sonuçları anlamlandırmayı sağlar (Rossman ve Wilson, 1985; Tashakkori ve Teddlie, 1998; Creswell, 2003).

Bu tez çalışmasının amacı ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme örüntülerini ve ileri yaş ve erkeklik bağlamında nasıl anlamlandırıldığını araştırmaktır. Yeniden evlilik fenomenini merkeze alan bu araştırmanın tasarımında sıralı biçimde gerçekleştirilen iki aşamalı yöntemsel yaklaşım kullanılmıştır. İlk aşamada... yapılmış daha sonra yeniden evlilik fenomeni hakkında

nicel analizlerle açıkça elde edilemeyen bazı durumları, nitel araştırma ile daha detaylı açıklamanın yöntemsel açıdan daha kapsamlı bir strateji olabileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla ilk aşamayı takip eden nitel araştırma safhası, nicel bulguları açıklamada yardımcı olacak verilerden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle TUIK (2021) tarafından “Türkiye Aile Yapısı Araştırması” kapsamında toplanan verilerin ikincil analizi gerçekleştirilmiş, bu bulguları daha derin irdelemek adına sonraki aşamada ise nitel araştırma verileri üzerinden araştırmanın analiz sonuçları elde edilmiştir. Böylelikle tez çalışmasında “Açıklayıcı-Sıralı Karma Yöntemler Araştırma” deseni üzerinden nicel ve nitel yöntemler sıralı bir biçimde kullanılmıştır.

Karma yöntem tasarımının güçlü ve zayıf yönleri literatürde geniş çapta tartışılmıştır (Creswell, Goodchild, ve Turner, 1996; Green ve Caracelli, 1997; Creswell, 2003, 2005; Moghaddam, Walker ve Harre, 2003). Avantajları arasında basitlik ve nicel sonuçların daha detaylı incelenmesi için fırsat sunması belirtilmektedir. Bu tasarım, özellikle nicel bir çalışmadan beklenmedik sonuçlar ortaya çıktığında nitel çalışma ile bu çıktıları yorumlama kolaylığı sağlamaktadır (Morse, 1991).

Bu çalışma temel olarak *evlilikleri bir şekilde sona eren yaşlı erkeklerin yeniden evlenmeleriyle toplumsal bir inşa olan erkeklik arasında nasıl bir ilişki vardır?* sorusuna odaklanmaktadır. Bu temel araştırma sorusuna eşlik edecek alt araştırma soruları da aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. İlk evlilik veya önceki evliliklerin son bulma biçimleri (örn. Dulluk, boşanma) ve gerekçeleri, yeniden evlenme isteğinde ne gibi farklılıklara sebep olmaktadır?
2. Bireyleri ileri yaşta yeniden evlenmeye yönlendiren veya uzaklaştıran sosyo-kültürel unsurlar nelerdir?
3. Erkeklerin yeniden evlilikle ilgili görüşlerindeki farklılıklar nasıl açıklanabilir?
4. İleri yaşta erkeklerin, kadınlara göre yeniden evlenme örüntülerini farklılaştıran toplumsal ve kültürel unsurlar nelerdir?
5. Hangi sosyal yapılar son bulan evliliklerin ardından yaşlı erkeklerin yeniden evlenmeyi talep etmesine neden olmaktadır?
6. Biten evliliklerin ardından erkeklerin ileri yaşta yeniden evlenme süreci nasıl şekillenmektedir?
7. Farklı sosyo-demografik özelliklere sahip erkekler ileri yaşta yeniden evlenmeyi nasıl anlamlandırmaktadır?
8. Erkeklik algısı, aile ve toplumsal açılarından yeniden evlenme talebini nasıl etkilemektedir?

9. Hangi gündelik yaşam deneyimleri, yeniden evlenme sürecinde yaşlanma ve erkeklik bağlamlarıyla bireylerde anlamlı hale gelmektedir?

Bir olgunun ne sıklıkla meydana geldiğini incelemek ve değişkenler ile sonuçlar arasında genelleştirilebilir ampirik ilişkiler kurmak için nicel yöntemlerin, olgunun nasıl ve neden meydana geldiğine ilişkin sorulara yanıt bulmak adına ise nitel yöntemlerin güçlü yönlerinden yararlanılabilir. Bu açıdan karma yöntemler araştırmaları, bulguları çoklu kanıt biçimleriyle destekleyerek, tek yöntemli araştırmalardan daha fazla geçerliliğe ulaşmaya yardım etmektedir. Buna rağmen iki paradigma üzerinden karşılaştırma yapmak için karma yöntemler deseninin belirli avantajları olsa da aynı zamanda bu durum araştırmacının birden fazla yöntemin zorluğuyla baş etmesini de gerektirmektedir. Örneğin bu zorluklardan bir tanesi karma yöntemler deseniindeki potansiyel etik sorunlardır. Doğası gereği iki farklı yaklaşımı kullanan karma yöntemler deseni aynı zamanda bu iki yönetime ait etik ilkeleri de göz önünde bulundurmalıdır. Creswell (2003; 2011) farklı karma yöntemler hangi etik ihlallere daha yatkın olduğunu belirtmiştir. Ona göre iki yöntemi eş zamanlı ya da sıralı uygulamaya bağlı olarak, araştırma desenlerindeki etik ilkeleri ihlal etme olasılığı da değişiklik göstermektedir. Örneğin Creswell (2011) eş zamanlı yürütülen nicel ve nitel çalışmalarda örneklem boyutlarının farklı olduklarına, nicel çalışma örnekleminin en aza indirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Öte taraftan Açıklayıcı-Sıralı tasarımı tercih eden araştırmalar ise nicel verilerini büyük bir örneklem etrafında oluşturabilmektedir. Bu tez çalışmasında nicel araştırma safhasının TUIK'e ait (2021) Türkiye temsili ve büyük örneklemleri veri setine dayanması nedeniyle araştırma deseni olarak "Açıklayıcı-Sıralı Karma Yöntem" türü tercih edilmiştir.

Açıklayıcı-Sıralı Karma yöntemi kullanmak, çalışmanın bağlamı ve parametreleri içinde araştırma soruları tasarlamasına olanak tanıyan farklı yaklaşımları harmanlamasına yardımcı olabilir (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004). Bernard (2014), bu karma yöntem türünün disiplinler arası işbirlikçi ve yaratıcı araştırmalarda bir yenilik olabileceğini iddia etmiştir. Nitekim bu yaklaşım, daha geniş soruları ele almaya yardımcı olurken, araştırmaya daha geniş ve yaratıcı bir yaklaşım etrafında desenlenmesini sağlamaktadır (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004). Karma yöntemler yaklaşımı, iki aşamalı bir yaklaşımı içeren çok seviyeli bir stratejiyi kapsar; örneğin, nicel araştırmanın ardından nitel araştırma yapılarak sistematik ve planlı bir karma araştırma deseni oluşturmak mümkündür (Creswell, 1995; Flick, 2011). Bununla birlikte çalışmadaki her aşama, nicel verilerin genel kalıplar ve genişlik sağladığı, nitel verilerin ise deneyim ve derinlik yansıttığı üçüncü bir aşamada karşılaştırmalarla genişletilebilmektedir (Newby, 2014). Nitel verilerden elde edilen bulgular, aynı zamanda bulguları bağlamsal açıdan

zenginleştirerek (Bryman, 2004; Mason 2006), verilerin yorumlanması esnasında geçerliliği arttırmakta (Bazeley, 2002; Orgard, 2005) çalışma bulgularını desteklemektedir (Stange, 2006).

Nitekim bu tez çalışmasına “Açıklayıcı-Sıralı Tasarım” ögesini dâhil ederek, ilk olarak yeniden evlenme tercihindeki toplumsal belirleyicilerin neler olduklarına, hangi toplumsal kesimler tarafından yeniden evliliklerin tercih edildiğine nicel verilerle ulaşılmıştır. Daha sonra, yeniden evlilik fenomeni üzerinden erkeklik ve ileri yaşam dönemlerinin evlilik kurumuyla bağlantılı olarak katılımcılar tarafından nasıl anlamlandırıldığına ilişkin nitel verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın üçüncü aşamasında ise nicel ve nitel bulgular sıralı bir şekilde değerlendirmeye alınıp değerlendirmeler yapılmıştır.

Yukarıdaki araştırma sorularını yanıtlamak için verilerin iki aşamada değerlendirildiği bu tez çalışmasında, sistematik biçimde nicel analiz sonuçlarının daha detaylı açıklanmasına yardım edecek nitel araştırma bulgularına yer verilmektedir. Diğer taraftan bu iki aşama, her ne kadar birbirini “tamamlayan” safhalar gibi görülse de araştırmada sıralı biçimde kullanılmakta ve farklı yöntemsel arka plandan hareket etmektedirler. Başka bir ifadeyle merkez fenomeni iki aşamalı değerlendirmenin sonucunda irdeleyen bu çalışmada nicel ve nitel araştırma safhaları farklı yöntemsel arka planlarda uygulanmaktadır. Dolayısıyla tez çalışmasının devamında ilk olarak nicel araştırma aşamasındaki yöntemsel arka plana yer verilmektedir.

Bu araştırma, ileri yaşta yeniden evlenme ve erkeklik inşası konusunu karma yöntemler yaklaşımıyla ele alarak, toplumsal cinsiyet ve yaşlanma bağlamında önemli bulgular sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın nicel aşaması, geniş bir örneklem üzerinden yeniden evlenme tercihindeki toplumsal belirleyicileri ortaya koyarken, nitel aşama ise bu tercihlerin ardındaki derinlemesine deneyimleri ve anlamları açığa çıkarmaktadır. Bu iki aşamalı yöntemsel yaklaşım, nicel ve nitel verilerin bir arada kullanılmasıyla elde edilen bulguların zenginleştirilmesine ve daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Araştırmanın bulguları, ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme süreçlerini ve bu süreçlerde erkeklik deneyimlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirmek için önemli bir zemin sağlamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik sosyal politika önerilerinin geliştirilmesi, çalışmanın uzun vadeli hedeflerinden biridir.

Araştırmanın Etik İlkeleri ve Yaklaşımları

Açıklayıcı-sıralı karma yöntem ile kullanılarak tasarlanan bu çalışmada nicel ve nitel araştırma safhalarında bir takım belirli etik ilkeler benimsenmiştir. Bunlardan birinci nicel araştırma yöntemidir. TAYA-2021 veri setinin ikincil analizlerine dayanan bu çalışmanın nicel aşaması TUİK (2021) tarafından hazırlanmış veri paketi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. TAYA-2021 mikro veri setine ulaşmak için araştırmacı tarafından TUİK yetkilileriyle

yazışmalar gerçekleştirilmiş ve mikro veri seti talebi e-Devlet üzerinden tez yazarı tarafından oluşturulmuştur. Talep doğrultusunda TUIK tarafından TAYA-2021 veri paketinin paylaşılması onaylanmıştır. Yazar bu veri tabanında yer alan bilgileri üçüncü bir şahıs ya da kişiyle paylaşmamıştır. TUIK ile araştırmacı arasında kabul edilen taahhütname ilkeleri dikkate alınarak analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırma yayımlandıktan sonra TUIK ile araştırmanın bir nüshası paylaşılacaktır.

Araştırmanın etik ilkelerinden bir diğeri ise nitel araştırma safhasına aittir. Nitekim nitel araştırma safhası öncesinde Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurul Başkanlığı tez çalışması hakkında bilgilendirilmiş ve gerekli resmi formlar doldurularak etik kurula başvuru yapılmıştır. Etik kurulu onayı alındıktan sonra tezin saha çalışması başlatılmıştır. Saha çalışması esnasında katılımcılardan aydınlatılmış onam alınarak sözlü olarak gönüllü katılımlarını teyit etmeleri istenmiştir. Sözlü olarak katılmayı kabul eden katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve görüşme sürecinin nasıl gerçekleştirileceği açıklanmıştır. Saha çalışmasında yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı kullanılarak araştırmacıyla yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme yeri ve saati katılımcı tarafından belirlenmiştir. Araştırmacı, katılımcıların ses kayıtlarının üçüncü kişilerle paylaşılmayacağını, kimliklerini ifşa edecek tüm bilgilerinin sansürleneceği görüşme öncesi belirtmiştir. Bu araştırma ilkelerini kabul eden katılımcılar ile ses kaydı görüşmesi başlatılmış, araştırma üzerine sözü geçen bilgilerin katılımcı tarafından onaylandığı ve gönüllü katılımı kabul edildiği tekrar sözlü bir şekilde teyit edilmiştir.

2.5. Nicel Araştırma Aşaması

Sosyal bilimlerde kullanılan temel iki araştırma yönteminden birisi nicel araştırma yöntemidir. Nicel araştırma, verileri anlamak, ölçmek ve analiz etmek için istatistiksel, matematiksel ve diğer sayısal hesaplama teknikleri kullanılan yöntem olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet çalışmalarında ise cinsiyete dayalı şiddetin yaygınlığından cinsiyetler arası ücret eşitsizliğine kadar çok çeşitli konuları keşfetmek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden faydalanılmaktadır. Bu başlıkta ise çalışmada benimsenen yaşam seyri ve toplumsal cinsiyet perspektiflerinin ileri yaş erkeklerde yeniden evlenme fenomenini incelerken nicel yöntemleri nasıl kullandığı ve analizi nasıl şekillendirdiği ele alınmaktadır.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında nicel araştırma yöntemlerine karşı bir ön yargı bulunmaktadır. Nitekim feminist araştırmacılar nicel yaklaşımları kadınları dışarıda bırakan ve görmezden gelen pozitivist bir yaklaşım sunduğu için eleştirmektedir (Oakley, 1974). Kadınların deneyimlerini araştırmak için “erkek akımı yöntemlerinden” birisi olarak

tanımlanan nicel yöntemler, erkeklerin bilgisine kadınları “eklemenin” bu deneyimleri anlamak açısından yetersiz olduğunu belirtmektedir (Mies, 1983). Bu bakımdan erkek egemen bir yaklaşım sunan nicel araştırmalardan elde edilen bulguların kadınları genelleştirdiği düşünülür (Stanley ve Wise, 1993).

Nicel yöntemler üzerine öne sürülen feminist nesnellik eleştirilerinin çoğu feminizme özel sayılmaz. Farganis (1986) pozitivistimin nesnellik iddiasının hem feminist gelenekte hem de diğer bir önemli eleştirisi olan Frankfurt Okulu literatüründe sorunlu olarak tanımlanan dört unsuru olduğunu belirtmektedir. Bunlar arasında (1) pozitivistimin köklerinin belirli bir toplumsal düzende yattığına dair farkındalık eksikliği, (2) bunların altında yatan toplumsal süreçlerden izole edilmiş ampirik bulguların bildirilmesine vurgu, (3) bilginin doğası gereği tarafsız olduğu görüşü ve (4) gözlemcinin bakış açısına gömülü önyargılara karşı bir körlük yer alır. Kısaca niceliksel yöntemlerin feminist eleştirilerinde özne ve nesne ayrımındaki çatışmanın olumsuz etkileri ana temayı oluşturmuştur (Cook and Fonow 1986; MacKinnon 1982; Ring 1987).

Genel anlamda nicel yöntem üzerine onlarca yıl sürmüş kapsamlı bir feminist literatür bulunmaktadır. Bu bazen niceliksel yöntemlerin doğrudan reddini (Stanley ve Wise, 1983) ve nicel yöntemleri feminist yöntemler olarak yeniden işleme çabalarını (Lawson, 1995) içermiştir. Örneğin Harding (2020: 55) geleneksel nesnellik kavramının güçlü “nesnelleştirici” yönünden ziyade yeterince titiz veya nesnelleştirici olmaması nedeniyle nicel yaklaşımları feminizm açısından sorunlu görmektedir. Feminizm ve nicel yöntemleri tartışmanın "tam zamanı" olduğunu ifade eden Hughes ve Cohen (2010, s. 189) ise konunun güncelliğini koruduğunu ifade etmişlerdir.

Diğer taraftan feminizmin pozitivism karşındaki bu duruşu özellikle batılı olmayan feministlerde yeteri kadar kabul görmemiştir. Nitekim batılı olmayan feministlere göre kadın deneyiminin değeri hakkında geleneksel olmayan söylemlerin oryantalist bir bakış açısından bakıldığında yine geleneksel söylem tarafından bastırılacağı vurgulanır. Dolayısıyla feminist epistemolojinin pozitivismi eleştirmesine şüpheyle yaklaşan bu feministlere göre “düşmanımın düşmanı dostumdur” ilkesi sorunlu görülmektedir. Başka bir ifadeyle pozitivism karşısında duran öznellik vurgusu, reel siyaset alanında olduğu gibi epistemolojik olarak da muhtemelen yanılgılar barındıracağı için feminist araştırmalarda herhangi bir yöntemsel yaklaşımın ayrıcalıklı olmadığı ifade edilmiştir.

Erkekler ve erkeklik çalışmalarında ise nicel yöntemlerin potansiyelini inceleme konusunda artan bir akademik ve politik zorunluluk vardır. Zira erkeklikler ve erkeklik deneyimleri hakkında makro düzeyde incelemeler yapan araştırmaların sayısı literatürde

oldukça az sayıdadır. Nitekim erkeklik çalışmalarında cinsiyete dayalı ayrımın, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel faktörleri birbirine bağlayan bir kavram olduğu konusunda ortaya çıkan bir fikir birliğinin olduğu görülmektedir (Millar, 2007; Hulse ve Saugeres, 2011; Connell, 2009).

Araştırmalarda baskın erkeklik formuna odaklanma, giderek kabul gören birden fazla erkeklik olduğu fikriyle çelişmektedir. Temel olarak görüşme, etnografik ve (antropolojik) gözlemsel verilere dayanan araştırmalar (örneğin, Connell, 1995; Gilmore, 1990; Wetherell ve Edley, 1999), bireylerin kendi kültürel bağlamlarında erkekliklerini nasıl inşa edip yorumladıklarına dair çeşitli yolları göstermiştir. Ancak, nicel araştırma bulguları üzerinden bu fikri irdelleyen çalışmalar yeterince yapılmamıştır (Smiler, 2004). Dolayısıyla bu tez çalışmasında, Turner'ın (1999) sosyal kimlik teorisindeki yaklaşımı benimsenerek ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme deneyimleri, “iç gruplar” ve “dış gruplar” olmak üzere hem nicel hem de nitel yaklaşımlarla irdelenmektedir (Turner, Brown, ve Tajfel, 1979). Turner sosyal kimlik teorisinde bir bireyin iç grup üyesi olma durumunun çoğunlukla tümdengelim yaklaşımlarının birer sonucu olarak ele almaktadır. Buradaki sosyal grup, belirli bir inanç ve davranış setini paylaşan bireylerin oluşturduğu sosyal kesim olarak tanımlanmaktadır (Turner, 1999; Yzerbyt ve Rocher, 2002). Grup üyeliğini elde etmek veya sürdürmek isteyen bireylerin, stereotipe uyması beklenir ve daha fazla uyum, stereotipe daha büyük bağlılık ile ilişkilendirilmiştir (Castano, Yzerbyt ve Bourguignon, 2003; Taylor ve McGarty, 2001; Turner, 1999). Bu iç grup davranışının yansıtmış olduğu tekrar eden davranış ve sosyal konumlar bu tez çalışmasında nicel araştırma safhasında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda tez çalışmasının nicel safhası için ikincil istatistiksel analiz teknikleri kullanılmıştır. Veriler tüm popülasyona genellenebilir olduğundan (kadın ve erkek alt popülasyonlarını hedeflemek üzerine tasarlanması yerine) ve sorular önceden belirlenmiş bir dizi değişken üzerinden formüle edildiği için, ulusal ikincil verilerin kullanıldığı bu çalışmada epistemolojik ve ontolojik konumlardaki aralık daha refleksif bir çizgide ilerlemektedir. Genel anlamda çalışmanın nicel araştırma aşamasında Türkiye Aile Yapısı Araştırması'na ait (TUIK, 2021) verilerin ikincil analizi gerçekleştirilmiştir.

2.5.1. Araştırmanın Veri Seti

Bu tezde yapılan niceliksel analizler, TUIK ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı iş birliğinde 16 Ağustos-15 Kasım 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen TAYA-2021

çalışmasına ait veri seti üzerinden yapılmıştır¹. Araştırma'nın amacı Türkiye'deki aile yapısının belirlenmesi, bireylerin aile yaşamına dair değer yargılarını ve pratiklerini tespit etmek olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede hane halkı demografik özellikleri, ebeveyn ve aile içi ilişkiler, çocuk, yaşlı ve diğer toplumsal konulardaki değer ve tutumlar ile evlilik, boşanma ve yeniden evliliğe ilişkin toplumsal konulardaki aile sorunları hakkında bilgilerin toplanması, bunların çeşitli değişkenler açısından zaman içindeki değişiminin belirlenmesine imkân sağlayacak veriler elde edilmek istenmiştir (TÜİK, 2021). Nitekim TAYA-2021 yılına ait veriler, bu tez çalışmasının hazırlandığı süreçte ulusal düzeyde temsiliyeti bulunan Türkiye'deki en güncel verilerden oluşmaktadır.

2.5.2. Araştırmanın Örneklemi

Çalışmanın yürütüldüğü tarihlerde Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yaşayan ve kurumsal olmayan 15 ve üzeri yaştaki nüfus TAYA-2021 kapsamı dahilindedir. Okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, hastane ve hapishane gibi kurumsal nüfus altında ikamet eden nüfus, araştırma örnekleme dahil edilmemiştir.

Araştırmanın örneklem tasarımı 2007 yılından itibaren belirli dönemlerde güncelliği sağlanan “Ulusal Adres Veri Tabanı” kullanılarak örneklem çerçevesi oluşturulmuştur. TAYA-2021’de iki aşamalı tabakalı küme örnekleme tekniği kullanılmaktadır. Örnekleme, birinci aşamada ortalama 100 hane halkının oluşturduğu kümeleme tekniği üzerinden orantılı olasılıklı seçilmiş toplam 2.278 küme büyüklüğünden oluşmaktadır. İkinci aşama örneklemede ise örneğe çıkan kümeler içerisinde rastgele her bir kümedeki 10’ar hane halkı sistematik olarak seçilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın İBBS 1.Düzye (12 Bölge) ve İstanbul, Ankara, İzmir olarak seçilmiş iller bazında tahminlerde bulunabilecek şekilde örneklem hacmi hesaplanmıştır. Sonuç olarak TAYA-2021 çalışmasının hesaplanan örneklem hacmi 22.780 hane halkı katılımında belirlenmiştir.

2.5.3. Araştırma Verisinin Özellikleri

Açıklayıcı-Sıralı Karma Yöntem 'in benimsendiği bu çalışmanın ilk safhasında nicel yöntem ve tekniklere başvurulmaktadır. Bulgular, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2021 yılına ait “Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA)” ile elde edilen mikro veri setinin analizleri sonucunda elde edilmiştir. Araştırmanın nicel bulguları ile nitel bulgularının karşılaştırmalı olarak daha verimli incelenmesi adına nicel araştırma yöntemlerinden birisi olan ikincil veri

¹ Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın 2021 yılına ait verilerin kullanım izni EK-3'te yer almaktadır. Mikro veri setinin paylaşımı için TÜİK'e teşekkür ederim.

analizleri yapılmıştır. Nitekim TAYA-2021 veri seti, araştırma konusuna uygun olan değişkenler etrafında tasnif edilmiş ve analize uygun hale getirilmiştir.

Örnekleme birimi hane halkı adresi olarak belirlenen TAYA-2021 çalışmasına ait veriler, araştırma ekibi tarafından yapılandırılmış soru formları etrafından toplanmıştır. Araştırmada yaş, cinsiyet, medeni durum veya meslek tanımı gibi sosyo-demografik özelliklerin yansıtıldığı “objektif” ve bireylerin belirli bir durum veya olay karşısında algısını ölçmeyi amaçlayan “sübjektif” yanıtlarından hareket eden iki türde soruların yer aldığı üç temel soru kâğıdı kullanılmıştır:

I. Hanehalkı Fertlerinin Temel Özellikleri

- Hanehalkı üyesi fertlerinin temel özellikleri (cinsiyet, yaş, medeni durum vb.)

II. Hanehalkı Soru Formu

- Hanehalkı bilgileri (konut özellikleri, gelir ve yardım, hane içi ilişkiler vb.)

III. Fert Soru Formu (15 yaş ve üzeri tüm fertlere sorulacaktır)

- Demografik bilgiler
- Ebeveynlerin bilgileri
- Çalışma hayatı ve gelir bilgileri
- Evlilik bilgileri
- Çocuk bilgileri
- Boşanma bilgileri
- Sosyal algılar (kadının çalışmasına yaklaşım vb.)
- Aile/akrabalık ilişkileri (görüşme sıklığı, ziyaret sıklığı vb.)
- İnanç
- Sosyal hayat ve alışkanlıklar (tatil tercihi, internet/sosyal medya kullanımı vb.)
- Günlük yaşam ve kültürel faaliyetler, eğilimler
- Yaşlılığa ilişkin eğilim ve bilgiler (Kaynak: TÜİK, 2022: 8).

TAYA-2021 veri seti, çalışmanın alan uygulaması ile yukarıdaki 3 temel soru kâğıdına verilen yanıtlar üzerinden elde edilmiştir. Hanenin görüşmeyi kabul etmesi durumunda yüz yüze görüşme tekniği ile önceden hazırlanan soru formları doldurulmuştur. “Hane halkı ve Fertlerinin Temel Özellikleri” başlıklı soru formları, hane halkı adına yanıt verebilecek olan bir hane halkı ferdi tarafından yanıtlanmıştır. Bir sonraki aşamada ise hanede bulunan 15 ve daha üzeri yaştaki tüm fertler için “Fert Soru Formu” yönlendirilmiş, bu soru formunu bizzat fertlerin kendisi yanıtlamıştır. Alan uygulaması esnasında görüşme yapılamayan 15 ve üzeri yaştaki fertlerle belirlenen ziyaret tarihlerinde görüşmeler yapılarak çalışmanın anket uygulaması tamamlanmıştır.

Sonuç olarak bu tez çalışmasında analiz edilen TAYA-2021 mikro verileri içerisinde 3 farklı veri seti yer almaktadır. Çalışmanın nicel analiz aşamasında bu 3 veri setinde yer alan

değişkenlerden faydalanılmaktadır. TAYA-2021'e ait tüm veri bilgileri için tez yazarı tarafından gerekli izinler alınmış ve ham veriler elde edilmiştir (EK-4). Elde edilen ham veriler, TUIK (2021) tarafından sağlanan veri kılavuzu dikkate alınarak tasnif edilmiş ve SPSS 23 yazılımı üzerinden analiz edilmesi için uygun hale getirilmiştir.

2.5.4. Araştırmanın Operasyonel Tanımları

Bu tez çalışmasının analizleri gerçekleştirilmeden önce ele alınan kuramsal tartışmalar, analizlerde kullanılacak olan değişkenlerin operasyonel tanımlarını belirlemektedir. İleri yaş, yaşam dönemi gibi kavramlar araştırmada belirli bir yaş grubunu temsil etmek için kullanılmıştır. Örneklemi yansıtan 50 yaş ve üstü bireylerin incelendiği bu çalışmada ileri yaş ya da yaşam dönemi, yaşlılık dönemini veya yaşlı bireyleri temsil etmektedir. Örneklem seçimi kriteri 50 yaşında veya sonrasında yeniden evlenen ve daha önce herhangi bir sebeple evlilikleri son bulan katılımcı profilinde belirlenmiştir. Zira araştırmaya yeterli sayıda katılımcı örneklemin bulunması için araştırmanın tasarım aşamasında yaş kriterinin “ileri yaşı” temsil etmesi adına en alt eşikte belirlenmesi gerektiği düşünülmüştür. Brown ve Lin (2012) ve Nguyen ve Pawle (2021) tarafından yapılan araştırmalarda da benzer şekilde ileri yaş kavramının operasyonel tanımının 50 yaş ve üzeri olarak belirlendiği görülmektedir. Yeniden evlenme ya da evlilik ise bireylerin biten evliliklerinin ardından yapmış oldukları ikinci ya da üçüncü evliliği belirtmektedir. Araştırmada kullanılan bir diğer kavram ise erkeklik deneyimidir. Bu kavram toplumsal cinsiyet rolleri ve ideoloji üzerinden erkeklerin gündelik yaşam ya da toplumsal “deneyimlerini” anlamlandırmak amacıyla kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, erkeklerin yaşadığı deneyimlerin karmaşıklığını ve çeşitliliğini göstermektedir. Eve ekmek getiren erkek kavramı ise erkeklerin aile içindeki ekonomik rol ve sorumluluklarını belirtmek için kullanılmaktadır. Geleneksel cinsiyet rollerine vurgu yaparak, erkeklerin aile geçimini sağlama ve ekonomik güce sahip olma beklentilerini içermektedir. Araştırmanın analizlerinde sıkça kullanılan bir diğer kavram ise ev-içi emek'tir. Duygusal ya da karşılıksız emek olarak da ifade edilen bu kavram kadınların ev içindeki işlerini, emeğini, sorumluluklarını ve cinsiyet rolleriyle yakından ilgilidir. Kadınların karşılıksız olarak üstlendiği ev içi sorumlulukları ve çalışmaları ifade eder. Bu terimin operasyonel tanımı, ev içi dinamiklerin analiz edilmesi ve kadınların rol ve sorumluluklarının anlaşılması için önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın nicel aşaması için yapılan analizler kavramların yukarıda belirtildiği gibi operasyonelleştirilmesi sonucu kullanılmıştır. Analizlerde kullanılan bu kavramlar bahsi geçen bu tanımlara referans vermektedir.

2.5.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın nicel araştırma aşamasında ikincil analiz tekniğinden yararlanılmakta ve araştırmanın birçok sınırlılığı bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. İkincil analiz, genellikle başka bir amaç için toplanan veri seti üzerinden diğer araştırmacıların analizi olarak anlaşılmaktadır (Dale ve diğ., 1988; Firebaugh, 1997). Nitekim bu teknik ulusal veri arşivleri aracılığıyla temsiliyet gücü yüksek ve kalite verilerin kullanılabilirliği arttıkça daha yaygın biçimde kullanılmaya başlamıştır. Araştırmacıların bu düzeyde bir temsiliyete sahip veriyi kendilerinin toplayamadığı durumlarda analiz etme imkanları sağlaması sebebiyle ikincil analiz tekniklerine başvurdıkları görülebilir (Dale, Wathan ve Higgins, 2008; 520).

Bu çalışmada ikincil veri analizlerinin avantajlarının yanı sıra sınırlılıklarından söz etmek mümkündür. Bu sınırlılıkları kapsam ve ölçüme dayalı olarak iki başlık etrafında ele alınmaktadır. Kapsam sınırlılıkları genellikle çalışmanın konusu ile araştırma amacının tam uyum sağlamamasından kaynaklanır. Nitekim TAYA-2021 araştırması özelinde Türkiye’deki aile yapısına odaklanan bir çalışma olduğu için ileri yaşta yeniden evlenme örüntüleri hakkında ayrıntılı bir kapsam içermez. Bu bağlamda ölçüme dayalı sınırlılıkların kapsam sınırlılıklarına eşlik ettiği söylenebilir. TAYA-2021 kapsamı dahilinde hazırlanan soru formları araştırma ekibi tarafından amaca uygun yanıtlar aramaktadır. Dolayısıyla önceden yapılandırılmış soru formları üzerinden hazırlanan veri setinde ölçümler bu kapsama uygun yapılmıştır. Genel anlamda bu tez çalışmasında veri setini ikincil analizlerin yapılması adına yeniden düzenlendiği ve tasnif edildiği belirtilmelidir.

2.5.6. Verilerin İşlenmesi ve Analizi

TAYA-2021 mikro veri seti üç farklı veri tabanından oluşmaktadır. Bunların birleştirilmesi için veri seti üzerinde TÜİK (2021) tarafından belirlenen hane halkı “birim numarası” değişkeni kullanılmıştır. Aynı hanede yaşayan bireylerin “birim numarası” aynı değerlere sahiptir. Nitekim bu tez çalışmasında hazırlanan veri seti üzerinden bir takım yeniden kodlamalar yapılmış, veri seti analize uygun hale getirilmiştir.

Tezde TAYA-2021 veri setine dayalı istatistiksel veriler bilgisayar tabanlı ölçüm programları vasıtasıyla analize tabi tutulmaktadır. Betimsel istatistiklerde ilk olarak Türkiye’deki evlilik hayatına ilişkin betimsel bulgulara yer verilmiştir. Daha sonrasında 50 yaş ve üzeri katılımcıların verileri üzerinden Türkiye’de toplumsal cinsiyet algısı ve evlilik beklentilerine ilişkin istatistiklere yer verilmiştir. Nicel bulgulara ait en son başlıkta ise yeniden evlenme ile dul ve boşanmış yaşlıların sosyo-demografik açıdan karşılaştırmalı istatistiklerini elde etmek amacıyla lojistik regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Genel anlamda

betimleyici, açıklayıcı ve ilişkisel analiz teknikleri ile Türkiye’de ileri yaşıta yeniden evlenmeye ilişkin bulguların elde edilmesi hedeflenmiştir.

2.6. Nitel Araştırma Aşaması

Açıklayıcı karma yöntem ile tasarlanan bu çalışmanın ikinci safhasını oluşturan nitel araştırma kısmında araştırma deseni olarak *yorumsayıcı fenomenolojik* yaklaşım benimsenmiştir. Yeniden evlenme süreçlerinde yaşlanma ve eril kimliklerdeki “öznel karmaşıklıkları” daha derinlemesine irdeleyebilmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinin elverişli olduğu düşünülmüştür (Emslie, Hunt ve O’Brien, 2004).

Bu arka plandan hareketle doktora tez çalışmasında bireylerin yaşlanma deneyimleri, erkeklik algıları, aile ve evlilik kurumuna yaklaşımları yeniden evlenme fenomeni üzerinden katılımcıların deneyimlerini yansıtan derinlemesine görüşmelerle elde edilmiş nitel veriler analiz edilmektedir. Katılımcıların öznel ve geçmiş deneyimlerini, bu deneyimlere yükledikleri anlamları ve duygusal tepkileri dahil olmak üzere “yeniden evlenme deneyimlerini” nasıl anlamlandırdıklarını kapsamlı bir biçimde tartışmak için fenomenolojik yöntemler seçilmiştir (Smith vd., 2009).

Fenomenolojik araştırma deseni, bireylerin yaşadıkları hayatı nasıl anlamlandırdıklarını ve bireysel davranış ve tutumlarını belirli bir fenomen üzerinden nasıl şekillendirdiklerini irdelemektedir. İleri yaşıta yeniden evlilik yapan erkeklerin deneyimlerini incelemek amacıyla bu çalışmada kullanılan fenomenolojik desen, onların yeniden evlenme sürecinde erkekliklerine bağlı kişisel, duygusal ve sosyal süreçlerini derinlemesine anlamak amaçındadır. Deneyim, bir kişinin hem sosyal hem de bireysel varlığının farkındalığını (bedensellik) ve toplumsal dünyayla ilişkisini (ilişkiseliliğini) içermektedir. Aynı zamanda, kişinin dünyayı mekânsal ve zamansal olarak nasıl deneyimlediğini kapsamaktadır. Fenomenoloji, insanların gündelik gerçekliği nasıl deneyimlediklerini ve bu gerçekliği nasıl sosyal açıdan yapılandırdıklarını anlamlandırmaktadır. Bu noktada bireylerin perspektifleri, sesleri, anlamları ve yaşadıkları deneyimler önceliklidir. Kısaca fenomenolojik analizde, bireylerin eylemlerinin veya deneyimlerinin toplumsal yaşamlarında nasıl anlamlandırıldığı önemli bir yere sahiptir (Daly, 2007; Gubrium ve Holstein, 1993).

Bu araştırmanın amacı, ileri yaşıta yeniden evlenen erkeklerin evlilik döngüsündeki geçişleri nasıl anlamlandırdığı ve bu süreçleri nasıl deneyimlediklerini araştırmaktır. Boşanmış olma, dul kalma ve yeniden evlenme gibi konular etrafında katılımcıların kimliklerini nasıl oluşturdukları, üvey ve öz çocukları, yeni eşleri, eski eşleri ve diğerleriyle sosyal ilişkileri, pozitivist paradigmaların açıklamakta eksik kaldığı noktada fenomenolojik yaklaşım ile

tamamlayabilmektedir (Giorgi ve Giorgi, 2003). Bu nedenle, bu tez çalışmasında fenomenolojik yaklaşım kullanılarak, erkeklerin yeniden evlilik kararlarını ve bu süreçteki sosyal konumlarını nasıl anlamlandırdıkları incelenmiştir. Bizatihi bu deneyimleri deneyimleyen ileri yaştaki erkek katılımcılar ile, yeniden evlilik fenomeninin nitel araştırma bulguları kapsamında ele alınması hedeflenmiştir (Daly, 2007). Kısaca fenomenolojik perspektiften, evlilik döngüsü ve yeniden evlenme sürecinin anlaşılması araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Yaşamın bir süreç olarak deneyimlenmesiyle, bireylerin kendilerini "yeniden evlenmiş" gibi bir sosyal kategori altında tanımlaması bu olgunun “sosyal fenomen” olarak ele alınması için yeterli bir içerik sunmayacaktır. Zira yeniden evlenme durumunun kendisi değil, bireyin bu fenomenden ne anladığı ve nasıl deneyimlediği fenomenolojik anlamlandırma açısından daha kritik bir unsurdur; başka bir ifadeyle, bireylerin aile ve evlilik hayatlarını veya yaşadıkları deneyimleri ileri yaşıta yeniden evlenme gibi bir fenomen üzerinden nasıl anlattığı ön plana çıkmaktadır. Fenomenoloji, katılımcıların yaşamları bağlamında fenomenin yaşanan örneklerini araştırarak ve analiz ederek fenomeni oluşturan öznel anlamları araştırmaktadır (Giorgi ve Giorgi, 2003). Özetle, bu çalışma için fenomenolojik desenin ileri yaşıta yeniden evlilik yapan erkeklerin deneyimlerini anlamlandırmak amacıyla uygun bir araştırma deseni oluşturacağı düşünülmüştür. Bu yöntem, bireylerin yaşam dünyalarını, sosyal kimliklerini ve deneyimlerini nasıl anlamlandırdığını derinlemesine irdeleyebilmemize olanak sağlar.

2.6.1. Araştırmanın Örneklemi

Bu tez çalışmasında, nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen olasılıksız, tesadüfi olmayan örnekleme tekniğine başvurulmaktadır. Çalışmada örneklem grubu, araştırmanın problemi çerçevesinde belirlenen kriterlere uygun katılımcılardan oluşturulmuştur. Bu kapsamda katılımcılar amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Araştırmanın örnekleme kriterleri kapsamındaki katılımcılar, daha önce eşi vefat etmiş ya da boşanmış ve 50 yaşından sonra yeniden evlenmiş erkeklerden oluşmaktadır. Örneklem için belirlenen bu kriterler, 50 yaş ve üzeri yeniden evlenmiş erkek katılımcılara ulaşılmasını hedeflemekte ve doğrudan araştırma amacını yansıtmaktadır. Dolayısıyla örneklem ölçütlerini karşılayan katılımcıların olağandışı bir profil çizmesi beklenmemiştir.

Merriam’a göre (2018: 77) amaçlı örnekleme tekniğinde örneklem seçimi doğrudan araştırmanın amacı ve araştırılan olguya bağlı gerçekleşmektedir. Amaçlı örnekleme türleri *tipik örnekleme*, *aykırı örnekleme*, *maksimum çeşitlilik*, *uygun ve kartopu* olmak üzere 5 teknik ile tanımlanabilir. Tipik örnekleme türü tipik bir olgunun veya katılımcı profilinin özel olarak

seçilen bir deneyim alanında, zaman diliminde ya da mekânda alışılmamış, sapkın ve olağan dışı durumunu ve özelliklerini yansıtmak amacıyla kullanılmaktadır. Öte taraftan aykırı örnekleme tekniği ise aykırı, olağan dışı, benzerine az rastlanan bir katılımcı profilinin oluşturduğu örneklem ile araştırılmak istenen olgunun ilişkisini ve etkileşimini yansıtmak için kullanılabilir. Kısaca maksimum çeşitlilik tekniği çoğunlukla gömülü kuram araştırmaları için örneklem çeşitliliğini ön planda tutan, uygun örnekleme araştırma koşullarına bağlı belirlenen, kartopu örnekleme ise katılımcı yardımıyla zincirleme ve ağ örnekleme tekniği olarak tanımlanabilir (Merriam, 2018).

Örneklem seçiminde katılımcıları bazı kriterler üzerinden belirlemenin, bu araştırma için iki temel hususta kritik olduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak bu araştırmada, erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini yaşanma süreci ile ilişkilendirebilmek amacıyla “ileri yaş” olgusu, 50 yaş ve üzerinde olma durumu ölçütünde operasyonelleştirilmiştir. Nitekim literatürdeki birçok araştırmada ve raporda, yaşlı nüfus temsil edilirken Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından tanımlanan 65 yaş sınırı kullanılmaktadır. Bununla birlikte hem katılımcı profilini önceden tanımlı alt yaş eşiğiyle sınırlandırmamak hem de ileri yaşta boşanma ve yeniden evlenme konusunda yapılan diğer araştırmalarla “uyum” sağlamak adına (bkz. Brown ve Lin, 2012) bu tez çalışmasında asgari yaş sınırı “50” belirlenmiştir. Brown ve Lin (2012; 2021) tarafından yapılan araştırmalarda ABD’de 50 yaş ve üzeri bireylerin boşanma oranlarındaki artış “boşanmanın grileşmesi (gray divorce)” olarak belirtilmiştir. Türkiye’de ise henüz 50 yaş ve üzeri bireylerin boşanma oranlarında dikkat çeken bir artış olmaması, ancak ilk evlilik yaşı ve orta yaşlardaki boşanma oranlarının artması nedeniyle ileri yaşta yeniden evlenme fenomeninin 50 yaş ve üzeri erkekler arasında nasıl deneyimlendiğine dikkat çekilmek istenmektedir. Bu bağlamda ileri yaşta yeniden evlenme kavramı bu tez çalışmasında Türkiye’deki 50 yaş ve üzeri bireyleri temsil edecek biçimde operasyonelleştirilmiştir. Kısaca amaçlı örneklem seçimi için önemli görülen diğer kriter ise, katılımcıların sadece 50 yaşından sonra “yeniden evlilik” yapan erkekleri kapsamı ile bağlantılıdır. Bu tez çalışmasındaki görüşmeler, daha önce dulluk ya da boşanma sebebiyle evliliği biten ve 50 yaşından sonra yeniden evlenen katılımcı erkeklerle sınırlandırılmıştır. Başka bir ifadeyle, daha önce resmî nikahlı bir evlilik yapmamış ya da biten evliliğinin ardından yeni partneriyle nikahsız birlikte yaşamayı tercih etmiş erkekler, örneklem kapsamına dahil edilmemiştir. Zira TAYA-2021 verilerinde nikahsız birliktelik üzerine geçerli bir değişken bulunmamakta, yalnızca resmi nikahlı evlilikler yer almaktadır. Araştırma örneklemi için bu kriterin belirlenmesindeki en önemli nedenlerden biriye, resmî nikahlı evlilikle kurulan aile yapısı özelinde yeniden

evlenmenin ileri yaştaki erkekler açısından ne ifade ettiğini daha kapsamlı anlamlandırmak olmuştur.

Araştırmanın örneklem sayısı önceden sınırlandırılmamış araştırma verilerinde doygunluk ve aşırılık seviyesine bağlı örneklem sayısının mümkün mertebede çeşitlendirilmesi hedeflenmiştir. Amaca yönelik örneklemelerde örneklemin büyüklüğü elde edilen bilgiler göz önünde bulundurularak yeni hiçbir bilgi elde edilmediği zaman veri toplamaya son verilmektedir (Merriam, 2018: 79). Dolayısıyla saha çalışması boyunca gerçekleştirilen veri analiz süreci, çalışmanın azami örneklem sayısını belirlemekte önemli bir etken olmuştur. Bu bağlamda araştırmada ileri yaşıta evlilik yapmış 12 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Bu araştırmada belirlenen amaçlı örneklem kriterlerinin oldukça spesifik ve öznel olması sebebiyle daha yüksek sayıda ve çeşitli sosyo-demografik arka planda katılımcılara ulaşılması bir hayli zor olmuştur. Zira belirlenen bu katılımcı profiline uygun bireylere “kurumlar” ya da adrese dayalı nüfus kayıtları ile ulaşılması mümkün değildir. Örnekleme ilişkin bu sınırlılıklar doğrultusunda katılımcı görüşmelerinin gerçekleştirilmesi için 50 yaş ve üzeri anahtar kişilerin (gatekeeper) kendileri ve çevresindeki bireylere ulaşmaya çalışılmıştır. Saha çalışması sırasında görüşmeler yapılmadan önce örneklem belirlendikten sonra ilk olarak araştırmacı ile katılımcı arasında telefon görüşmesi sağlanmış ve belirlenen örneklem kriterlerine uygun olan katılımcılarla görüşme randevuları belirlenmiştir. Bu kapsamda toplam 22 katılımcı aday ile iletişim kurulmuş bunlardan 8’inin örneklem kriterlerine uymadığı öğrenilmiştir. Bu uygunluk çoğunlukla yeniden evlenme yaşının 50 yaş ve altında gerçekleşmesi nedeniyle. Diğer taraftan iki katılımcıyla görüşme yapmak için randevu yeri ve saati belirlenmiş ancak katılımcılar görüşme yerine gelmediği için mülakat gerçekleştirilememiştir. Araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayanması sebebiyle görüşmeyi kabul eden ve katılım göstermeyen 2 kişi ile tekrar görüşme için randevu belirlenmek istenmiş ancak herhangi bir iletişim kurulamamıştır. Bu nedenle katılımcılara 2 hafta sonra iletişim bilgilerinin araştırmacı tarafından imha edileceğini ve tekrar görüşmeyi kabul ettikleri takdirde kendilerini tanıtmaları talep edilmiştir. Ancak bu katılımcılar herhangi bir dönüş yapmamış ve araştırmaya dahil edilememiştir. Diğer taraftan tez kapsamında 12 katılımcı ile yapılan görüşmelerde sosyo-demografik çeşitliliğin sağlandığı ve toplanan verilerin doygunluğa ulaştığı göz önünde bulundurularak veri toplama süreci sonlandırılmıştır. Aşağıda katılımcıların sosyo-demografik bilgileri ve katılımcılara dair kısa bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 2.1 Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Eğitim	Ort. Gelir	Meslek	YE Yaşı
K1	56	Lise	60.000 TL	İşletme Sahibi	52
K2	59	Lise	17.500 TL	İşçi	51
K3	66	Lisans	30.000 TL	Emekli	56
K4	63	Yüksekokul	21.000 TL	Emekli	54
K5	67	Lisans	75.000 TL	Emekli	63
K6	54	Lise	35.000 TL	Turizm Sek.	50
K7	65	Doktora	65.000 TL	Öğretim Üye.	50
K8	58	Yüksekokul	45.000 TL	Tekniker	50
K9	62	Ortaöğretim	22.500 TL	Emekli	59
K10	71	Ortaöğretim	25.000 TL	Emekli	66
K11	58	Lise	45.000 TL	Tekniker	51
K12	59	Lisans	48.000 TL	Öğretmen	50

Yukarıdaki tabloda nitel araştırma safhasında görüşmeler gerçekleştirilen katılımcılara ait sosyo-demografik özellikler verilmiştir. Nitekim en düşük katılımcı yaşı 54 iken görüşme yapılan en yüksek katılımcının 71 yaşında olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra ilk evliliği herhangi bir sebeple son bulan ve yeniden evlilik(ler) yapmış katılımcıların en son evlenme yaşı ise en düşük 50 ve en yüksek 66 olarak belirlenmiştir. Farklı sosyo-demografik özelliklere sahip katılımcıların aynı zamanda farklı eğitim ve gelir düzeylerine sahip oldukları bu anlamda ileri yaşıta yeniden evlenmiş erkeklerle yapılan görüşmelerde çeşitliliğin sağlandığı göstermektedir. Öte taraftan nitel araştırma safhasında analiz edilen veriler, katılımcıların sosyo-demografik profilinin yanı sıra evlilik döngüsündeki “deneyim örüntüleri” bakımından da çeşitlilik göstermelidir. Zira bu tez çalışmasının ikinci aşamada araştırma desenini ve arka planını yansıtan “yeniden evlilik”, “yaşam seyri” ve “evlilik döngüsü” gibi fenomenleri veriler ile anlamlandırmak için, örneklemin bu deneyimler etrafında da çeşitlilik göstermesi gerekmektedir. Bu açıdan örneklem çeşitliliği, katılımcıların sosyo-demografik profilinin yanı sıra ileri yaşıta yeniden evlenme deneyimlerindeki farklılaşan örüntülerle de sağlanmıştır. Dolayısıyla araştırma kapsamında yapılan her bir görüşmenin nasıl gerçekleştirildiği, katılımcıların yeniden evlenme olgusuna bağlı ne gibi farklı süreçlere sahip oldukları ve katılımcıların evlilik döngüleri ve özellikleri hakkında bilgiler ele alınmıştır.

K1 ile yapılan görüşme katılımcının önceden belirlemiş olduğu bir kafede gerçekleştirilmiştir. İlk evliliğini 27 yaşında gerçekleştiren K1, sekiz sene süren birlikteliğinin ardından boşanma kararı aldıklarını belirtmiştir. Katılımcının ilk eşinden bir çocuğu bulunmaktadır. Resmi olarak ilk eşinden hangi tarihlerde boşandığını tam hatırlamadığını belirten K1, biten ilk evliliğinin ardından yaklaşık 15 sene boyunca bekar yaşadığını bildirmiştir. Bu sürecin ardından yeniden evlenen katılımcı, ikinci eşinin de kendisi gibi daha önce bir evlilik yaptığını, bir çocuğu olduğunu ve boşandığını belirtmektedir. İlk evliliğinden

sahip olduğu çocuğun velayetini kendisine alan katılımcı, aynı zamanda ikinci eşinin ilk evliliğinden olan üvey çocuğunun da yine kendisiyle birlikte yaşadığını ifade etmiştir.

K2 ile yapılan görüşme katılımcının kendi evinde yalnız kalabileceği bir odada yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Halihazırda bir benzinlik istasyonunda görevli olarak çalıştığını belirten katılımcı, ilk evliliğini 24 yaşında yapmış, yaklaşık yedi yıl süren bu evliliğinden bir çocuğu olmuştur. İlk eşiyle evli kaldığı sürenin en az bir buçuk senesini askerlik görevi nedeniyle eşinden ayrı geçirdiğini belirten K2, aslında ilk evliliğinin yaklaşık beş sene kadar süren kısa bir birliktelik olduğunu düşünmektedir. Katılımcı, boşanma ile biten ilk evliliğinin ardından bakıma muhtaç olduğu için uzun yıllar annesiyle yaşamış ve bakımını üstlenmiştir. Katılımcı, annesi vefat ettikten sonra yeniden evlenmeye karar verdiği ikinci eşinin Rus asıllı olduğunu, daha önce boşanmayla biten bir evlilik yaptığını ve eşinin kendisinden yaklaşık 10-11 yaş küçük olduğunu belirtmiştir. İlk evliliğindeki çocuğunun velayetini eski eşinin aldığını söyleyen K2, yeniden evlendiği ikinci eşi ile birlikteliğinden bir çocuk sahibi olmuştur.

K3 ile yapılan görüşme, katılımcının daha önce belirttiği bir kafede yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Devlet memurluğundan emekli olan ve halihazırda çeşitli ticaret faaliyetleri ile çalışma yaşamını sürdüren K3, 20'li yaşların ortasında gerçekleştirdiği ilk evliliğinin 2011 yılında boşanma ile sonlandığını belirtmiştir. İlk evliliğinden bir çocuğa sahip olan katılımcı, boşandıktan sonra bir süre nikahsız birliktelik yaşadığı partneriyle 2015 yılında evlenmeye karar vermiştir. Katılımcı, yeniden evlendiği eşinin daha önce hiç evlilik yapmadığını ve çocuk sahibi olmadığını bildirmiştir. Katılımcının “ayrıntı vermek istememesi” sebebiyle K3 ile yapılan görüşmede ilk evlilik deneyimi hakkındaki bazı sorular doğrudan yöneltilmemiştir. Görüşme boyunca katılımcının rahatsız olduğunu özellikle belirttiği bazı sorular sorulmadan önce katılımcının tepkisine göre hareket edilmiş ve gönüllülüğü esas alınmıştır.

K4 ile yapılan görüşme, katılımcının talebi üzerine kendi evinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcının 1984 yılında yaptığı ilk evliliği yaklaşık 27 sene sürmüştür. İlk eşiyle 50 yaşından sonra boşanmış katılımcının bu evliliğinden bir çocuğu bulunmaktadır. 2015 yılında yeniden evlenen K4, ikinci eşiyle daha önce arkadaşlığının bulunduğunu, ilk eşinden boşandıktan dört yıl sonra bu kişiyle evlenme kararı verdiklerini belirtmiştir. Katılımcının ikinci eşi ise daha önce bir evlilik yapmış, boşanmış ve bu evliliğinden bir çocuk sahibi olmuştur.

K5 ile yapılan görüşme, katılımcının talebi üzerine araştırmaya katılım için aracı olan anahtar kişinin (gatekeeper) evinde gerçekleştirilmiştir. Mühendis unvanı ile emekli olduğunu belirten K5, ilk evliliğini 1977 yılında yapmış, 2005 yılında boşanma ile sonlanan bu evliliğinden 2 çocuk sahibi olduğunu bildirmiştir. 2020 yılında yeniden evlilik yapan katılımcının ikinci eşi İran asıllıdır. İkinci eşinin kendisinden en az 30 yaş küçük olduğunu ifade

eden K5, bu evliliğinin yaklaşık altı ay sürdüğünü, sonrasında boşanmaya karar verdiğini belirtmiştir. Katılımcının ikinci eşiyle boşanma davasının henüz sonuçlanmadığı ve halihazırda ilk eşi ile bu evliliğinden sahip olduğu iki çocuğunun yanında yaşadığı görülmektedir. Katılımcı ile yapılan yüz yüze görüşme her ne kadar yalnızca araştırmacı ve katılımcının bulunduğu bir odada gerçekleşmiş olsa da K5'in yeniden evlenmek istediği ilk eşinin görüşme yapılan mekana yakın olması nedeniyle katılımcının bazı soruları “içtenlikle” yanıtlamadığı düşünülmüştür. Dolayısıyla katılımcının “keşif” ya da “sondaj” sorulardan rahatsızlık duyma ve aile yaşamını etkileme ihtimali göz önüne alınarak mülakat boyunca katılımcının yanıtlarken kendini daha rahat hissedebileceği konular üzerine anlık “art” sorular yöneltilmiştir.

K6 ile yapılan görüşme talebi üzerine katılımcıyla iletişim kurmak için aracı olan anahtar kişinin evinde ve katılımcının onayı alınarak ayrı bir odada gerçekleştirilmiştir. Halihazırda turizm sektöründe tam zamanlı çalıştığını bildiren K6, ilk evliliğini 1994 yılında gerçekleştirmiş ve bu evliliğinden bir çocuk sahibi olmuştur. Yaklaşık sekiz yıl süren ilk evliliği boşanma ile sonuçlanmış 2020 yılında yeniden evlilik yapmıştır. Katılımcının ikinci eşi daha önce bir kez boşanmıştır ve bu evliliğinden bir çocuk sahibi olmuştur. Katılımcının ikinci eşiyle olan evliliği de 2023 yılında boşanma ile son bulmuştur.

K7 ile yapılan görüşme katılımcının iş yerindeki ofisinde gerçekleşmiştir. Katılımcı ilk evliliğini 30'lu yaşlarında gerçekleştirdiğini belirterek, yaklaşık 9-10 senenin sonunda ilk eşiyle boşanmaya karar verdiklerini belirtmiştir. Biten ilk evliliğinin ardından yaklaşık altı yıl bekar yaşadığını söyleyen K7, öncelikle ikinci eşiyle partnerlik kurarak birlikte yaşamaya başlamış ve yeniden evlenmeye karar vermiştir. Katılımcının yeniden evlendiği ikinci eşiyle 6 yıl süren birlikteliğinin ardından bu evliliği de boşanma ile sonuçlanmıştır. Katılımcı ilk evliliğinden bir, ikinci evliliğinden ise iki çocuk sahibidir. Görüşmeci, katılımcı ile yapmış olduğu yüz yüze mülakatın, ilk başlarda katılımcının sosyal bilimler alanındaki akademik yetkinliği nedeniyle daha çok “bilimsel bilgilerini” yansıttığını düşünmüştür. Buna rağmen mülakatın ilerleyen safhalarında katılımcının “deneyim örüntülerini” daha iyi anlamlandırabilmek için belirli “sondaj” sorular yöneltilmiş, mülakattaki bu sınırlılık aşılmaya çalışılmıştır.

K8 ile yapılan görüşme, katılımcının talebi doğrultusunda çalıştığı iş yerindeki bir ofiste gerçekleştirilmiştir. Daha önce katılım için onamı alınan ve görüşme randevusu planlanan K8, araştırmacı ile yüz yüze görüşme başlamadan önce araştırmaya katılmaktan tedirginlik duyduğunu ve görüşmek istemediğini belirtmiştir. Mülakat başlatılmadan önce araştırmacı tarafından katılımcının görüşmeden vazgeçme nedeni sorulmuş, katılımcı eski eşiyle aynı iş yerinde çalıştığını belirterek ilk evliliğine ilişkin sorulardan rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. Nitekim araştırmacının etik ilkeleri hakkında katılımcıya tekrar bilgi verilerek görüşme boyunca

cevap vermek istemediği soruları yanıtsız bırakabileceği söylenmiştir. Bunun üzerine görüşme için onay veren katılımcı ile mülakat başlatılmıştır. K8, ilk evlilik deneyimi üzerine bahsi geçen tedirginliği nedeniyle evlenme tarihini bildirmemiş, dokuz yıl sürdüğünü ve boşandığını belirtmiştir. Katılımcı 2016 yılında yeniden evlilik yapmış ve bu evliliğinden bir çocuk sahibi olmuştur.

K9 ile yapılan görüşme, katılımcının talebi üzerine tekniker olarak çalıştığı iş yerinin bahçesinde gerçekleştirilmiştir. Eşinin vefatı nedeniyle evliliği son bulan katılımcı 1981 yılında yaptığı ilk evliliğinin 33 sene sürdüğünü ve bu evliliğinden 2 çocuğu olduğunu bildirmiştir. Katılımcı eşi vefat ettikten altı sene sonra ikinci evliliğini yapmıştır. Yeniden evlendiği ikinci eşinin ise daha önce bir kez evlendiğini, çocuk sahibi olmadığını ve boşandığını belirtmiştir.

K10 ile yapılan görüşme, katılımcının isteği üzerine kendi evinde yalnız kalabileceği bir odada gerçekleştirilmiştir. Emekli memur olan katılımcı 17 yaşında yapmış olduğu ilk evliliğinin kırk yıl sürdüğünü ve eşinin vefat etmesiyle sonlandığını bildirmektedir. Eşi vefat ettikten sekiz sene sonra ikinci evliliğini yapan katılımcı, yeniden evlendiği eşinin de bir evlilik yaptığını, bu evlilikten çocuk sahibi olduğunu ve dul kaldığını söylemiştir. İlk evliliğinden iki çocuğu olan K10 çocuklarından birinin eski eşinden önce vefat ettiğini ve iki torunu olduğunu belirtmiştir.

K11 ile yapılan görüşme, katılımcının talebi üzerine tekniker olarak çalıştığı iş yerindeki ofisinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcının 19 yaşında yapmış olduğu ilk evlilik sekiz sene sürmüş, askerlik görevi esnasında eski eşinin onu aldatması nedeniyle boşanmayla sonuçlanmıştır. Yaklaşık 20 yıl boyunca ebeveynlerinin yanında bekar yaşadığını söyleyen K8 yeniden evlenmeye karar verdiği ikinci eşinin de bir kez evlenip boşandığını, ikisinin de ilk evliliklerinden çocuğu olmadığını belirtmiştir. Katılımcı, yeniden evlenmeye karar verdiği ikinci eşiyle bir çocuğunun olduğunu söylemiştir.

K12 ile yapılan görüşme, katılımcının talebi üzerine kendi evinde yalnız kalabileceği bir odada yapılmıştır. Öğretmen olarak halihazırda çalıştığını ifade eden katılımcı ilk evliliğini 1993 yılında gerçekleştirmiş, altı sene süren bu evliliği eşinin vefat etmesi üzerine sonlanmıştır. Katılımcı yaklaşık 16 yıl boyunca bekar yaşadığını ve 2015 yılında ikinci kez evlilik yaptığını bildirmektedir. Katılımcı yeniden evlendiği ikinci eşinin ise daha önce bir kez evlilik yapıp boşandığını hem eşinin hem de kendisinin ilk evliliğinden çocuğu olmadığını söylemiştir. K12 yeniden evlilik yaptığı ikinci eşiyle birlikte üç kız çocuğunu olduğunu belirtmiştir.

Lincoln ve Guba'ya göre (1985: 222) amaca yönelik örnekleme tekniğinde, elde edilen bilgilerin "ayrıntı" ve "içerik" bakımından düzeyleri ve verilerin hangi ölçüde mevcut bilgiyi arttırabileceği araştırma örnekleminin büyüklüğü belirlenmektedir. Öte taraftan nitel yöntemin

doğası gereği araştırmanın desenlenmesi, verilerin toplanması, analiz edilmesi ve bulguların tartışılması gibi süreçler sıralı aşamalarla gerçekleşmemekte, birbiri içine geçmiş bu süreçlerin bir bütün olarak örneklem sayısını belirlediği söylenebilir. Temsiliyet kaygısı taşınmaması, sabit alt-üst eşik aralığının bulunmaması ve örneklem büyüklüğündeki belirsizliğin araştırma süreci boyunca var olması sebebiyle örneklem sayısındaki yüksek ya da düşük değerler, nitel bir araştırmanın özgünlüğünü, geçerliliğini ve güvenilirliğini belirleyen tek bir gösterge değildir.

Merriam'a göre (2018: 77-78) amaçlı örneklem seçimi hakkında araştırmacılar tarafından birçok farklı gösterge ve kriter ortaya koyulmuş olsa bile ortak biçimde araştırmanın amacı ve bilgi çeşitliliğinin sağlanması unsurları neredeyse hepsinin dikkat çektikleri en temel ve ortak ölçüt olarak belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle amaçlı örnekleme türü ne olursa olsun araştırmanın amacı ve problemi örneklemin büyüklüğünü ve seçimini belirleyen en kritik göstergedir.

Bu tez çalışmasının nitel araştırma safhasında amaçlı örnekleme tekniği türlerinden birisi olan *aykırı örnekleme seçimi* kullanılmıştır. Zira olağan dışı durumların ya da mekanların incelenmesi, yeni bir kuram ya da olgunun ortaya konulması veya ortak bir profil oluşturabilecek belirli bir sosyal ağ içerisindeki zincirleme ilişkilerin irdelenmesi gibi problemlerin araştırma amacını yansıtmadığı düşünülmüştür. Nitekim bu araştırmanın amacı, benzerine az rastlanılan bir olgunun ortaya çıktığı deneyim alanlarındaki örüntüleri ve onu benzerlerinden daha olağan dışı yapan unsurları belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda ileri yaşta yeniden evlenme olgusunun evlilik birliği içerisindeki hem bozulma hem de yeniden yapılanmayı temsil ettiği, ileri yaş ve erkeklik deneyiminin ise sıradan bir katılımcı profilini, sosyal ağı yansıtmadığı ve nitel araştırma safhasının sınırlılıklarını ayrıntılı bir biçimde ele alan başlık altında yer verilen diğer hususlar nedeniyle örneklem seçiminde amaçlı örneklem türlerinden birisi olan aykırı örnekleme tekniğinin benimsendiği söylenebilir.

2.6.2. Araştırma Sınırlılıkları

Tez çalışmasında nitel araştırma safhasının çoğunlukla birbiriyle iç içe geçmiş ve ortak unsurlar etrafında tanımlanan birtakım sınırlılıkları olduğu söylenebilir. Bununla birlikte en temel araştırma sınırlılığı, araştırmacının herhangi bir kurum ya da kuruluşa bağlı olmaksızın kendi imkanlarıyla ve bütçesiyle kısıtlı olarak araştırmayı gerçekleştirmesidir. Bu başlık altında yer verilen diğer araştırma sınırlılıkları ise araştırmanın konusu ve problemi ile bir hayli bağlantılıdır.

Genel olarak toplumsal cinsiyet veya yaş yeniden evlilik araştırmalarında “bağımsız değişken” olarak analizlere dahil edilmekte bu faktörleri araştırma probleminin odağında

inceleyen çalışmaların nadiren yapıldığı görülmektedir. Yeniden evlilik üzerine yapılan çalışmalar, yarım asırlık bir geçmişe ve zengin bir literatür birikimine sahip olmasına rağmen, toplumsal cinsiyet perspektifinden ve yaşlanma süreci üzerinden bu olguyu irdeleyen araştırmaların sınırlı sayıda yapıldığı söylenebilir. Dolayısıyla ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme deneyimini konu alan bu tez çalışmasının sınırlılıklarından ilki referans verilecek veya kılavuz olacak örnek araştırmaların literatürdeki noksanlığıdır. Özellikle Türkiye’de toplumsal cinsiyet perspektifi ve yaşlanma deneyimi ile yeniden evlilik olgusunu irdeleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bilhassa yeniden evlenmeye ilişkin yapılan araştırmaların da sınırlı oldukları gözlemlenmiştir

Türkiye’de yeniden evlilik üzerine az sayıda araştırmanın yapılma nedenlerinden birisi, gelişmiş ülkelerde yarım asırdan daha uzun bir geçmişi olan boşanma çalışmalarına bile Türkiye’de henüz son yıllarda yapılan güncel çalışmalarda ilgi gösterilmesidir. Nitekim boşanma oranlarındaki artış, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arttıkça daha erken dönemlerde sosyal bir problem olarak dikkate alınmaya başlamıştır. Bu ülkelerdeki boşanma ve yeniden evlenme çalışmalarının diğer ülkelere kıyasla daha zengin bir literatüre sahip olduğu söylenebilir. Zira gelişmiş ülkelerde boşanma ve yeniden evlenme üzerine yapılan araştırmalar bundan yaklaşık 50 yıl önce ilgi görmeye başladığı için günümüzde belirli bir doygunluk kazanmıştır. Özellikle Türkiye’de yeniden evlenme üzerine yapılan araştırmaların bile halen sayıca az olduğu düşünüldüğünde dul ve boşanmış bireylerin ileri yaşta yeniden evlenme deneyimlerini inceleyen bir araştırma külliyatının bulunmaması sürpriz değildir. Türkiye’de boşanma oranları henüz gelişmiş ülkelere benzer bir artış göstererek nüfus istatistiklerine yansımamıştır. Her ne kadar boşanmayı sosyal bir problem olarak ele almak için boşanma oranlarındaki artış anlamlı bir gerekçe olmasa da bu nüfus oranının halen düşük olması araştırmacılar için katılımcı profiline erişimi engelleyen bir unsurdur. Gelgelelim bu noktada tez çalışmasının örneklem seçimi, nitel araştırmanın sınırlılıklarından bir tanesini oluşturmaktadır. Zira Türkiye’de 50 yaş ve üzerinde yeniden evlilik yapmış erkeklerin nüfus oranı bir hayli düşüktür. Dolayısıyla literatürdeki çalışmaların kısıtlı olmasının yanı sıra çalışmanın örneklem seçiminde belirlenen kriterlere uygun profilde katılımcılara erişmek bu araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır.

Yeniden evliliğini 50 yaşından sonra yapmış katılımcılar arasında evlilik döngüsünün çeşitliliği, çalışma boyunca katılımcı profilleri karşılaştırılarak gerçekleştirilmiştir. Örneklem erişimindeki bu sınırlılık nedeniyle araştırmada katılımcı profiline uygun örneklem kriterlerine sahip olan katılımcılarla görüşmelerden olabildiğince araştırmanın amacına uygun veriler toplanmaya çalışılmıştır. Öte yandan belirlenen profildeki katılımcılar ile yapılan görüşmelerde

mümkün mertebedeneyim hakkında daha fazla bilgi sunan verilere ulaşılması hedeflenmiştir. Buna rağmen elde edilen veriler, katılımcılarla yapılan tüm görüşmeler için aynı bilgi dolgunluğu ve zenginliğine sahip olamamıştır. Araştırmadaki bir diğer sınırlılık bu durumdan dolayı ortaya çıkmış, bu sınırlılığın katılımcı profilinin ileri yaştaki erkeklerden oluşması sebebiyle gerçekleştiği görülmüştür. Zira daha yaşlı katılımcıların bazen soruları anlamadıkları, görüşme esnasında işitme kaybından dolayı soruları anlamakta zorlandıkları ve araştırmacıya tam olarak güvenmedikleri için yanıtlarında seçici olmaya çalıştıkları düşünülmüştür. Kısaca bu araştırmada diğer bir sınırlılık, katılımcı profilindeki bazı yaşlılarla sağlık sorunları nedeniyle iletişim kurmanın zor olması ve bu bazen güvenliğinden, vereceği yanıtlardan ve bu görüşmeden dolayı evliliğinin etkilenmesinden kaygılanması olarak görülebilir. Bu sınırlılıkları aşmak amacıyla araştırmacı mümkün oldukça katılımcı ile yüz yüze ve yalnız görüşmeyi talep etmiştir. Araştırmacı katılımcının yanıtlamak istemediği sorularda ısrarcı olmamış mümkün oldukça görüşme esnasında bu soruları yeniden gözden geçirmiştir.

Genel olarak bahsi geçen bu sınırlılıkların araştırma konusu ve örneklem seçimi ile bağlantılıdır. Öte taraftan yapılan görüşmelerde her ne kadar ses kaydı kalitesine dikkat edilse de bazı katılımcıların kelimeleri yuvarladıkları, yönetilen soruları anlamakta güçlük çektikleri, tarihleri hatırlamakta zorlandıkları ve bazen tutarsız tarihler, sayılar ve ifadeler verdikleri görülmüş, bu araştırma sınırlılıkları mümkün mertebede görüşmeler esnasında belirli düzeltmelerle aşılmaya çalışılmıştır.

2.6.3. Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada katılımcı ile görüşmeler Akdeniz Üniversitesi Etik Kurul izni alındıktan sonra Haziran 2023 itibariyle başlamış Mart 2024 tarihine kadar sürdürülmüştür. Araştırma örneklem kriterlerini taşıyan katılımcılara erişimde yaşanan sınırlılıklar nedeniyle katılımcı profilinde maksimum çeşitliliğe ulaşılması amaçlanmıştır. Katılımcı profilinde maksimum çeşitliliği belirleyen en önemli unsurlar sosyo-demografik özellikler, evlilik biyografisindeki farklılıklar olarak belirlenmiştir. Araştırma Antalya il sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması öncesinde hazırlanan yarı-yapılandırılmış soru formu kullanılarak üç katılımcı ile pilot görüşme planlanmış bunların ikisiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışmada katılımcıların birisi belirlenen randevu yeri ve tarihinde katılım göstermemiş, araştırmacı ile tekrar iletişim kurmadığı için gerçekleştirilememiştir. Diğer bir görüşmede ise katılımcının verdiği yanıtlardan yola çıkarak örneklem kriterlerine uygun olmadığı tespit edilmiş ve analiz dışında bırakılmıştır. Pilot çalışmada yapılan bir katılımcı görüşmesi araştırma örneklemine uygun olduğu ve herhangi bir kriteri ihlal etmediği için dahil edilmiştir. Pilot çalışma sonrası

gerçekleştirilen 11 katılımcı görüşmesi boyunca yarı-yapılandırılmış soru formu sürekli yenilenmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler yaklaşık 50 dakika sürmüştür.

Nitel araştırma verileri, katılımcıların yaşadıkları deneyim dünyası içinde olguları anlamlandırmaları ve yaşadıklarını nasıl algıladıklarını yansıtmaktadır (Merriam, 2018: 89-90). Bu araştırmanın nitel safhasında ise yarı-yapılandırılmış ve açık uçlu sorular içeren bir soru formu kullanılmıştır. Tez araştırma örnekleme kriterlerini karşılayan katılımcılarla görüşme başlatılmadan önce tam yapılandırılmış soru formum üzerinden katılımcıların sosyo-demografik bilgileri öğrenilmiştir. Soru formunun ikinci bölümünde ise araştırma sorularına yanıt bulma amacıyla yarı-yapılandırılmış soru formu üzerinden görüşmeler gerçekleştirilmiştir:

Araştırma verisi, hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu üzerinden katılımcılarla yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Saha çalışmasında katılımcılar öncelikle araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve katılma kararını sözlü olarak ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılma kararını sözlü olarak onaylayan katılımcılardan görüşmenin içeriğine dair ayrıntılı bilgilerin yer aldığı aydınlatılmış onam formunu ve ilk verileri toplamak için hazırlanan demografik soru kağıdını doldurması istenmiştir. Bu formda katılımcının ve evli olduğu eşinin yaşı, eğitim durumu, mesleği vb. hakkında bilgiler elde etmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. Katılımcılar tarafından yazılı onam ve demografik soruların yazılı olarak yanıtlanması tamamlandığında, yarı-yapılandırılmış form üzerinden görüşmeler başlatılmıştır. Görüşmede ele alınmak istenen, belirli konu başlıkları ve temalar çerçevesinde hazırlanmış yarı-yapılandırılmış görüşme formu liste halinde aşağıdaki temel taslak üzerinden geliştirilmiştir:

- (1) Yaşamı boyunca ailenin, mesleğin, eşiyle ve varsa çocuklarıyla kurduğu ilişkinin ne ifade ettiği, evliliğin hayattaki önemine ilişkin ne düşündüğü, evliliklerde erkeğin ve kadının ne gibi sorumlulukları olduğu ve nasıl davranması gerektiği, gençlik ve yaşlılık dönemleri kıyaslandığında erkekler açısından evli olma durumunun ne gibi farklılıklar gösterdiği, yaşlandıkça erkekler için aile yaşamının nasıl bir önemi olabileceği, bekar olmanın erkekler ve kadınlar açısından ne ifade edeceği hakkındaki düşüncelere ilişkin **temel sorular**.
- (2) Evliyken ailesi ve varsa çocuklarıyla ilişkileri hakkında neler düşündüğü, önceki evliliğinin olumlu ve olumsuz yönlerini nasıl ifade ettiği, maddi açıdan ve duygusal olarak önceki evliliği sırasında ve sonrasında neler hissettiği, önceki evliliğinde hangi beklentilerinin karşılık bulmadığı, önceki evliliği daha genç yaşlarda yapmış olmanın nasıl deneyimlendiği, önceki eşiyle aile içindeki hangi sorumlulukları

paylaştığı veya yerine getiremedikleri hakkında **önceki evlilik yaşamına yönelik sorular.**

(3) Önceki evliliğinin neden sonlandığı, biten evliliğinin ardından eşinin ve kendisinin akrabaları ya da varsa çocuklarıyla olan ilişkilerinde ne gibi değişiklikler olduğu, evliliğin ardından bekar olmanın neler hissettirdiği, daha önce eşi vefat ettiyse bu durumu nasıl karşıladığı, biten evliliğin ardından erkek olmanın avantajlı ve dezavantajlı yönlerinin neler olduğu, daha önce boşandıysa eşiyle bu kararı nasıl verdikleri ve temel boşanma sebepleri, biten evliliği nedeniyle ekonomik, sosyal ya da duygusal açıdan yaşamı ve eşinin yaşamının nasıl etkilendiği, önceki evliliğinde ve sonrasında yaşanan hangi durumlar başarısız, mutsuz ya da özgür, rahatlamış hissettirdiği, kendi deneyimlerinden yola çıkarak yaşlandıkça biten evliliklerin ardından yeniden evlenmeyen erkeklerin ne gibi olumlu veya olumsuz süreçler yaşayabileceği hakkında **evlilik sonrası deneyimlerine ilişkin sorular.**

(4) Biten evliliğinin ardından yeniden evlenmeye nasıl karar verdiği, yeniden evlilik yapmanın hayatını nasıl değiştirdiği, yeniden evlilik kararının arkadaş çevresi ve aile üyeleri tarafından nasıl karşılandığı, şimdiki eşinde hangi özelliklerin yeniden evlenme kararında etkili olduğu, bu evliliğindeki aile yaşamını nasıl açıkladığı, bir erkek olarak yeni aile yaşamındaki sorumluluklarını nasıl tanımladığı ve önceki evliliğinden hangi yönde farklılık gösterdiği hakkında **yeniden evlenme deneyimlerine ilişkin sorular.**

(5) Şimdiki eşinin yaşamını nasıl değiştirdiği, önceki evliliğiyle karşılaştırdığında aile yaşamında ne gibi farklılıklar olduğu, yeniden evlilik yapmanın avantajlı ve dezavantajlı yönlerini nasıl ifade ettiği, önceki evlilik tecrübesi yeniden evlenme kararında nasıl bir etki gösterdiği, önceki evliliğinde karşılık bulmayan hangi ihtiyaçlarını yeniden evlenerek çözdüğü, şimdiki evliliğinde kendini nasıl hissettiği, yeniden evlilik kararında yaşın nasıl bir etkisi olduğu, yaşlandıkça şimdiki eşinden ve evliliğinden neler beklediği, eşiyle ve varsa (üvey ya da öz) çocuklarıyla gelecek için neler hissettiği ve planladığı hakkında **yeniden evlenmeden beklentilerine yönelik sorular.**

(6) Genç, orta ve ileri yaşlarda evli olmanın veya olmamanın ne ifade ettiği, yeniden evlenmenin gelecek yaşantısında nasıl bir farklılık yaratacağı, biten evliliğinin ardından yeniden evlilik kararının hangi yaş aralığında verileceği, yaş ilerledikçe yeniden evlilik kararı vermenin nasıl değiştiği, ileri yaşlarda yeniden evlenmenin hangi durumlarda avantajlı ve dezavantajlı olduğu, ilk evlilik ve sonraki evlilikte

beklentilerin veya tercihlerin erkekler için nasıl değiştiği, yaşlandıkça evlilik kararını verirken eş seçiminde ne gibi farklılıkların olduğu hakkında **ileri yaşta evliliğe ilişkin sorular**.

Bu sorular etrafında katılımcılar tarafından verilen yanıtlar da dikkate alınarak derinlemesine görüşmeler yapılmaktadır. Görüşme sonrası her bir katılımcıdan elde edilen veriler analiz edilmek üzere bilgisayar tabanlı nitel analiz programlarında yazıya aktarılmıştır. Her görüşme sonrasında yapılan transkripsiyonlar üzerinde kısa notlar tutulmuş saha gözlemleri aynı gün içinde kaydedilmiştir. Teze yönelik öncü kesitler elde edebilmek için çeşitli sembolik kısaltmalar ile kodlamaların yapılması planlanmaktadır. Saha çalışması tamamlandıktan ve veri düzenlemesi yapıldıktan sonra tümevarımsal ve karşılaştırmalı analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin tasnif ve analiz süreci tamamlanmadan önce, yapılan görüşmeler ve analiz notları tez izleme komitesinin ve katılımcıların görüşüne tekrar sunulmuş ve öneriler alınmıştır. Böylelikle elde edilen analiz sonuçları ve bulguların güvenilirliğinin artırılması hedeflenmiştir.

2.6.4. Araştırmanın Analiz Süreci

Araştırmanın yöntemsel arka planı da göz önünde bulundurularak, ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini ele alan bu tez çalışmasında katılımcıların yaşanmış ve yaşanmakta olan deneyimlerinin derinlemesine irdelenmesi için Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (YFA) deseni benimsenmiştir. Bu çerçevede “yaşanmış” deneyime dayalı bir açıklama üretebilmek amacıyla yapılan görüşmelerde katılımcıların yeniden evlenmeyi nasıl anlamlandırdıkları ve ifade ettikleri hakkında verilerin toplanması gerekmektedir. Öte taraftan yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşımda araştırmacılar, deneyimi doğrudan katılımcıların *hesaplarıyla* irdelememekte, elde ettiği verileri farklı bakış açılarından yorumlayarak ve sürekli yeniden gözden geçirerek analiz etmektedir. Moustakas’a göre (1994: 97-98) fenomenolojik analizin temel amacı ne tecrübe ediliyorsa bunun nedenlerini tahmin ederek deneyimin yapısal tanımına ulaşmaktır.

Smith ve ark. (2009: 79-80) yorumlayıcı fenomenolojik analiz sürecini 8 maddede tanımlamaktadır:

1. Analiz, her bir katılımcının deneyimsel algısına, endişesine ya da anlamına yaklaşarak, satır-satır kodlamalar üzerinden bireysel görüşme düzeyinde başlatılır.
2. Benzerlik ve farklılıkları, ortaklık ve nüansı gösteren deneyimsel materyallerden çıkan kalıplar (ya da temalar) tanımlanır. Bu aşama genellikle ilk başta tek vakalar, ardından birden fazla vaka için gerçekleşir.

3. Araştırmacılar, katılımcıların bu ifadelerle sahip olmasının ne anlama geldiği hakkında bir “diyalog” geliştirerek, kuramsal bilgi ve kodlanmış veriler arasında daha yorumlayıcı açıklamalar yapmaya elverişli hale getirir.
4. Temalar arasındaki ilişkileri yansıtan bir yapı, çerçeve ya da anlam geliştirilir.
5. Araştırma temalarının nihai yapısı belirlenene kadar, metin dökümü (transkript) üzerindeki ilk kodlamadan, kümelemeden veya alt temadan başlayarak tüm materyalin en sade haliyle izlenmesini sağlayan bir format geliştirilir.
6. Yapılan yorumların tutarlılığını, inandırıcılığını test etmek ve düşünömselliği keşfedebilmek amacıyla nihai veri setini geliştirmeye yardımcı olacak danışman ve uzman iş birliğine başvurulur.
7. Okuyucuyu kanıta dayalı anlatı ve yorumlara götüren, genellikle tema bazında ya da görsellerle desteklenen veriler ve ayrıntılı tespitler, en basit anlatıda düzenlenir.
8. Kişinin kendi algıları, kavramları ve işleyişi üzerine düşünmesi araştırma süreci boyunca gerçekleşmelidir. Genellikle bu, sistematik bir biçimde refleksif günlükler tutularak sağlanır.

Bu analitik stratejilerden hareketle, tez çalışmasında verileri toplama ve analiz süreçleri eş zamanlı yürütölmüştür. Verilerin yorumlanma süreci saha çalışmasının başından itibaren nihai format geliştirilene kadar devam etmiştir.

Araştırmanın analizlerinde yorumlayıcı fenomenolojik analiz süreçleri takip edilmiştir. Transkripsyonu tamamlanan görüşmeler Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yazılımlarına aktararak verilerin analizleri gerçekleştirilmiştir. Analizlerde ilk olarak her bir katılımcının deneyim algısı anlaşılmaya çalışılmış, bu veriler sosyo-demografik özellikler de göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Her bir katılımcıya ait ifadeler metin dosyası üzerinde notlarla belirlenmiştir. Katılımcılara ait tüm ifadeler ve notlar arasında karşılaştırmalar gerçekleştirilmiş benzer ve farklı ifadeler belirli kategoriler altında tasnif edilmiştir. Kodlanmış veriler üzerinden ortak ifadeleri temsil edebilecek alt tema başlıkları belirlenmiştir. Bu alt tema başlıklarında yer alan diyaloglar ve alt tema başlıkları hakkında bilgi verecek ana temalar oluşturulmuştur. Araştırma bulgularını içerecek olan temalar üzerinde sadeleştirme yapılmış ve tekrar okumalarla seçici varyasyon tekniğine başvurulmuştur. Bulgular altında tanımlanan temaların literatürdeki kuramsal arka planla eşleştirilmesi için teorik bilgilerden faydalanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Nicel Araştırma Bulguları

Bu tez çalışmasının ilk aşamasında TAYA-2021 araştırmasına ait veri setinin ikincil analizleri sonucu elde edilen nicel bulgular tartışılmıştır. Nicel araştırma bulguları başlığı altında ilk olarak veri setine ilişkin bilgileri yansıtan betimsel istatistikler tartışılmaktadır. Bir sonraki başlıkta ise ileri düzey analizlerde kullanılan ölçeklere dair güvenilirlik ve faktör analizi sonuçlarına yer verilmektedir. Nicel araştırma bulgularına dair en son başlıkta ise lojistik regresyon analiz tekniği ile elde edilen istatistik bulguları etrafında Türkiye’de ileri yaşta yeniden evliliğe ilişkin sonuçlar değerlendirilmektedir.

3.1.1. Betimsel İstatistikler

Aile kurmak amaçlı evliliğin en temel unsurlarından birisi yaştır. Başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere birçok hukuk devletinde resmi nikahlı evliliğin kabul edilmesi için belirli bir yaş eşiği yasal düzenlemeler çerçevesinde belirlenmiştir. Nitekim Türk Medeni Kanunu’nun 124. Maddesi kapsamında da “erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez” ibaresi yer almaktadır. Bu bakımdan Türkiye’de resmi nikahlı evlilik ancak 18 ve üzeri yaşındaki bireyler tarafından gerçekleştirilebilmektedir.

TAYA-2021 kapsamında 15 yaş ve üzeri hane halkı bireylerinin yanıtları yer almaktadır. Ancak bu tez çalışmasında “yeniden evlilik”, resmi nikahlı ilk evliliğinden sonra yeniden resmi nikahlı evlilik yapma durumunu tanımlar. Dolayısıyla çalışmanın örneklem kapsamını en az 18 yaşındaki bireyler oluşturmakta ve 17 yaşını doldurmamış katılımcılara ait veriler analizlerin dışında kalmaktadır. Bu tez çalışması boyunca bulgular yorumlanırken 18 ve üzeri yaşta olan katılımcılara ait bilgilere başvurulacaktır.

Bu tez çalışmasının konusu gereği, devam eden analizlerde 50 ve üzeri yaştaki katılımcılara dair istatistiklere değinilmektedir. TAYA-2021 verilerine göre katılımcıların yaş ortalaması 42,1 olarak belirlenmiştir. Katılımcılar arasında 50 ve üzeri yaşı bitiren katılımcılar ise %35’lik bir kesimi oluşturmaktadır. Bahsi geçen bu katılımcıların %52,3’ü kadınlardan oluşmuştur.

Tablo 3.1 TAYA-2021 Katılımcılarının Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişken	Alt Kategoriler	Toplam (%100)	50 ve üzeri yaş (%35)
Cinsiyet	Erkek	49.3	47,7
	Kadın	50.7	52,3
Eğitim Durumu	Bir okul bitirmedi	12.1	22,2
	İlkokul	29.3	46,6
	Ortaokul	16.9	10,8
	Lise	21.2	10,8
	Üniversite	18.0	8,2
	Yüksek Lisans	2.1	1,1
	Doktora	0.3	0,4
Aylık Gelir Çeyreği	Geliri yok	35.3	27,5
	Birinci çeyrek	15.9	25,2
	İkinci çeyrek	18.9	19,6
	Üçüncü çeyrek	13.6	13,4
	Dördüncü çeyrek	16.3	14,4
Medeni Durum	Hiç evlenmedi	23.1	1,8
	Evli, resmi nikahlı	6.3	7,2
	Evli dini nikahlı	0.6	0,5
	Evli, ayrı yaşıyor	1.0	1,0
	Birlikte yaşıyor	0.1	0,1
	Evli hem resmi hem dini nikahlı	58.9	68,0
	Boşandı	3.7	4,2
	Eşi öldü	6.4	17,2
Bölge (IBBS-1)	TR1 İstanbul	21.3	21,5
	TR2 Batı Marmara	4.2	4,3
	TR3 Ege	18.5	17,7
	TR4 Doğu Marmara	10.5	9,0
	TR5 Batı Anadolu	11.2	12,2
	TR6 Akdeniz	16.9	18,7
	TR7 Orta Anadolu	4.1	3,6
	TR8 Batı Karadeniz	4.5	3,9
	TR9 Doğu Karadeniz	2.7	3,7
	TRA Kuzeydoğu Anadolu	1.3	1,4
	TRB Ortadoğu Anadolu	1.2	1,5
	TRC Güneydoğu Anadolu	3.6	2,6

Yukarıdaki tabloda TAYA-2021 katılımcılarının sosyo-demografik profilini yansıtan bilgiler yer almaktadır. Oranlar genel katılımcı ile sadece 50 ve üzeri yaşta katılımcılar olmak üzere iki sütun altında verilmiştir. Bulgular 50 ve üzeri yaşlardaki katılımcıların eğitim düzeyinde genel katılımcı profilinden farklı orantısal sahip olduğunu göstermiştir. Nitekim bu katılımcıların %68,7 ilkokul ve altında eğitim düzeyine sahipken genel katılımcı profilinde bu oran %41,4 olarak belirlenmiştir. Medeni duruma göre 50 ve üzeri yaşta katılımcılar arasında dulluk genel profilden %17,2 oranıyla daha yaygın görülmektedir. Bu veriler ışığında katılımcılar arasında yaş arttıkça dul katılımcıların da artış gösterdiği söylenebilir. Genel katılımcı profilinin aylık gelir ortalaması 4233,7 TL iken 50 ve üzeri yaşta katılımcıların gelir ortalaması ise 3727,5 TL olarak belirlenmiştir.

Yaşlanma deneyimlerindeki eşitsizlikleri sermaye yoğunluğu üzerinden yansıtan bir diğer değişken ise ekonomik gelir düzeyidir. Nitekim yaşlı kadınların neredeyse yarısı aylık herhangi bir gelire sahip değil iken yaşlı erkeklerin %3,1'i aylık kazançlarının olmadığını

bildirmişlerdir. Genel anlamda hem ekonomik hem de kültürel sermaye yoğunluğu dikkate alındığında kadınların yaşlılık döneminde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin dezavantajlı konumlarında oldukları görülebilir.

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrışmanın bir diğer örneği ise medeni durum değişkeni üzerinden yansımaktadır. Nitekim dul ve yaşlı kadınların oranı %27,2 erkeklerin ise %6,3 seviyesindedir. Bu bağlamda kadınlar açısından yaşlılık dönemine dair en kritik faktörlerden bir tanesi dulluktur. Erkeklerin %77,8'i "evli" olduğunu, %8,1'i ise bugüne kadar en az 2 evlilik yaptığını bildirmiştir. Kadınlarda ise evli olma durumu %59 oranında, bugüne kadar 1'den fazla evlilik yapma oranı ise %5,2 düzeyinde belirlenmektedir. Genel anlamda 50 ve üzeri yaştaki katılımcılar arasında 1 kez evlilik yapma durumu oldukça yüksek orandadır.

Yaşam seyri perspektifinden ele alındığında yaşlılık döneminde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin başlıca görülme sebebinin sermaye yoğunluğuna bağlı deneyimlendiği söylenebilir. Kadınlar için sadece yaşlılık döneminde değil, aynı zamanda yaşamları boyunca süregelen kültürel ve ekonomik sermaye noksanlığı özellikle ileri yaşam dönemlerinde birikmiş bir deneyim birikimine sebep olmaktadır. Nitekim yaşlanmaya bağlı deneyimlenmiş bu kırılگانlıkların birikimi özellikle yaşlılık dönemindeki kadınlar açısından dezavantajlı durumlar oluşturabilir. Dolayısıyla yaş ve toplumsal cinsiyet kesişimini yaşlanma sürecinde pekiştirilen eşitsizlikleri anlamak adına kayda değer iki önemli faktör olarak tanımlamak mümkündür.

Türkiye'de en az bir evliliği biten ve yeniden evlilik yapanların yaş ortalaması, katılımcıların evlilik sayısı yükseldikçe artış göstermektedir. Nitekim daha önce evlilik yapmış, boşanmış ve yeniden evlenmiş erkek katılımcıların yaş ortalaması ikinci evlilikte 36,28 iken üçüncü evlilikte 41,54, dördüncü evlilikte ise 46,20'dir. Kadın katılımcıların ise ikinci ve daha sonra yaptığı evliliklerde yaş ortalaması erkeklerinkinden düşük seyir göstermiştir. Bu bağlamda daha önce boşanmış ve ikinci evliliğini yapmış kadınların yaş ortalaması 31,3 iken üçüncü evliliğini yapanların 39,2 ve dördüncü evliliğini yapan kadınların 36,27'dir. Diğer taraftan 50 ve üzeri yaşlarda ikinci evliliğini yapan katılımcıların oranı daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Nitekim daha önce boşanmış ve ikinci evliliğini yapmış erkeklerin %10'u 50 ve üzeri yaşında yeniden evlilik yapmıştır. Kadınlarda ise bu oran erkeklerden daha düşük seviyelerde %3,4 ile belirlenmektedir. Sonuç olarak genel katılımcı profilinde ikinci evliliğini yapan katılımcıların yaş ortalaması 33,95 olarak belirlenmiş ancak 50 ve üzeri yaşlarda ikinci evlilik yapma oranlarının düşük olduğu tespit edilmiştir.

TAYA-2021 veri setinde 50 ve üzeri yaştaki katılımcıların %9,5'i daha önce boşandığını bildirmiştir. Daha önce boşandığını belirten bu katılımcıların çoğunluğu 1 kez boşandığı belirtirken %12,8'i bugüne kadar birden daha fazla boşandığını belirtmektedir.

Tablo 3.2 Katılımcıların Evleneceği Kişide Aradığı Kriterler (Kadın-Erkek)

Evlilik Kriterleri	%	Hiç Önemli Değil	Önemli Değil	Orta	Önemli	Çok Önemli
Size göre evleneceğiniz kişinin üniversite mezunu olması ne kadar önemlidir	Erkek	11,1	45,8	12,7	25,6	4,8
	Kadın	6,3	34,6	13,0	37,1	8,9
Size göre evleneceğiniz kişinin yüksek gelirli olması ne kadar önemlidir	Erkek	11,7	57,0	13,3	16,4	1,6
	Kadın	4,9	35,3	20,1	35,1	4,7
Size göre evleneceğiniz kişinin varlıklı bir aileden olması ne kadar önemlidir	Erkek	12,4	60,6	11,7	14,0	1,3
	Kadın	6,6	47,1	17,1	26,1	3,1
Size göre evleneceğiniz kişinin çalışma saatlerinin belli olması ne kadar önemlidir	Erkek	3,7	16,9	8,1	61,1	10,2
	Kadın	1,5	9,3	7,9	68,4	12,9
Size göre evleneceğiniz kişinin ilk kez evlenecek olması ne kadar önemlidir	Erkek	2,4	15,8	6,3	58,2	17,3
	Kadın	2,2	15,6	7,0	61,7	13,6
Size göre evleneceğiniz kişinin gelir getirici bir işinin olması ne kadar önemlidir	Erkek	7,3	40,0	14,1	35,2	3,4
	Kadın	,6	3,0	4,3	72,9	19,2
Size göre evleneceğiniz kişinin aile yapılarının benzer olması ne kadar önemlidir	Erkek	2,2	13,6	8,7	65,2	10,4
	Kadın	1,0	8,1	7,1	69,4	14,4
Size göre evleneceğiniz kişinin dindar olması ne kadar önemlidir	Erkek	3,5	18,1	10,2	55,5	12,7
	Kadın	2,2	12,3	10,6	60,1	14,8
Size göre evleneceğiniz kişinin aynı etnik kökenden olması ne kadar önemlidir	Erkek	5,3	31,3	9,3	47,6	6,5
	Kadın	3,4	23,2	9,1	55,9	8,5
Size göre evleneceğiniz kişinin benzer siyasi görüşe sahip olması ne kadar önemlidir	Erkek	7,8	44,6	11,8	31,7	4,1
	Kadın	6,0	36,2	13,7	38,8	5,4
Size göre evleneceğiniz kişinin aynı mezhepten olması ne kadar önemlidir	Erkek	6,5	34,5	8,2	44,6	6,2
	Kadın	4,1	26,4	8,5	52,8	8,3
Size göre evleneceğiniz kişinin aynı memleketten/hemşeri olması ne kadar önemlidir	Erkek	11,2	56,0	8,2	22,2	2,4
	Kadın	8,9	50,6	8,7	28,1	3,7
Size göre evleneceğiniz kişinin eşine âşık olması ne kadar önemlidir	Erkek	1,3	9,0	9,7	64,6	15,4
	Kadın	1,0	8,2	9,9	63,9	17,1
Size göre evleneceğiniz kişinin ev işleri ve çocukların bakımını paylaşması ne kadar önemlidir	Erkek	,9	4,5	8,2	72,4	14,0
	Kadın	1,0	6,7	10,0	67,1	15,2
Size göre evleneceğiniz kişinin ev işlerinde becerikli olması ne kadar önemlidir	Erkek	1,0	6,8	10,5	68,4	13,4
	Kadın	1,5	13,1	15,0	60,3	10,1
Size göre evleneceğiniz kişinin güzel/yakışıklı olması ne kadar önemlidir	Erkek	2,6	25,4	20,3	45,0	6,7
	Kadın	3,8	35,0	21,0	35,2	5,0
Size göre evleneceğiniz kişinin bakımlı olması ne kadar önemlidir	Erkek	,9	7,4	11,6	68,9	11,1
	Kadın	,7	5,4	10,6	70,9	12,3
Size göre evleneceğiniz eşinizin yaşı önemli midir? (Kadınlarda genç, erkeklerde yaşlı)	Erkek	3,3	31,3	16,1	44,0	5,3
	Kadın	3,1	29,1	16,7	45,9	5,2
	Erkek	1,0	9,0	9,7	70,2	10,2

Size göre evleneceğiniz kişinin size benzer hayat tarzına sahip olması ne kadar önemlidir	Kadın	0,9	7,1	9,2	72,7	10,1

Yukarıdaki tabloda kadınların ve erkeklerin evlenecekleri kişide aradığı ve önem verdiği özelliklere ait veriler yer almaktadır. Nitekim kadınlar için evleneceği erkeğin üniversite mezunu olması, yüksek gelire sahip olması, varlıklı olması önemli kriterler arasındadır. Bunun yanı sıra ev işlerinde becerikli olma ve çocuk bakımı gibi “ev-içi emek” gerektiren işler de kadınların evlenecekleri erkekte aradığı kriterlerdendir. Ayrıca kadın ve erkek için evleneceği kişiden beklenen özellikler noktasında en belirgin ayrım gelir getirici bir işe sahip olmak durumunda ortaya çıkmaktadır. Erkekler evlenecekleri kadının gelir getirici bir işe sahip olmasını kadınlardan daha az önemli bulduğunu belirtmişlerdir. Kadınlar ise erkeklerin gelir getirici bir işte çalışmasının önemli olduğunu belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirildiğinde erkeğin gelir getirmesine verilen önem geleneksel olarak “eve ekmek getiren erkek” modelinin kadınlar için genellikle önemli bulunduğunu göstermiştir. Bununla birlikte kadınların evlenecekleri erkekte ev işlerinde de becerikli olması ve paylaşması durumunu önemli buldukları da görülmektedir. Başka bir ifadeyle ev-içi sorumlulukların kadın tarafından üstlenildiği ve erkeğin gelir getirdiği geleneksel aile yaşamı beklentilerinin dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Tablo 3.3 Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı

Toplumsal Cinsiyet Algısı		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Erkeğin asli görevi evin geçimini sağlamaktır	Erkek	6,8%	5,9%	0%	61,4%	25,9%
	Kadın	3,8%	5,7%	0%	77,9%	12,6%
Erkek ailesini geçindirmek için gerekirse ek işler yapmalıdır	Erkek	0,6%	5,1%	5,7%	69,5%	19,0%
	Kadın	0,0%	7,2%	5,7%	80,2%	6,8%
Sağlıklı bir aile hayatı için erkeğin düzenli bir işi olmalıdır	Erkek	0,7%	5,3%	4,0%	65,2%	24,8%
	Kadın	7,1%	3,2%	5,7%	73,9%	10,0%
Erkek ailesine zaman ayırmak için gerekirse çalışmasını azaltmalıdır	Erkek	3,3%	26,6%	12,9%	51,1%	6,1%
	Kadın	0,0%	26,0%	26,9%	43,7%	3,4%
Erkek iş yeri stresi ve yorgunluğunu ailesine yansıtmamalıdır	Erkek	0,5%	5,5%	4,5%	71,1%	18,4%
	Kadın	3,5%	3,7%	5,7%	77,9%	9,2%
Erkek eşinin çalışmasına gerek kalmayacak düzeyde yüksek gelire sahip olmalıdır	Erkek	2,0%	27,1%	11,4%	48,4%	11,0%
	Kadın	0,0%	16,3%	15,7%	66,0%	2,0%
Sağlıklı bir aile hayatı için kadının düzenli bir işi olmalıdır	Erkek	6,9%	43,9%	16,7%	31,0%	1,6%
	Kadın	7,9%	18,3%	14,8%	50,9%	8,1%
Aile geçimi için zorunlu değilse kadın çalışmamalıdır	Erkek	3,4%	30,1%	9,6%	50,1%	6,8%
	Kadın	0,0%	32,9%	10,2%	54,1%	2,8%
Kadının çalışması geleneklerimize aykırıdır	Erkek	7,2%	65,1%	6,3%	20,3%	1,1%
	Kadın	7,0%	74,8%	11,3%	6,9%	0,0%
Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir	Erkek	2,7%	36,5%	13,3%	39,2%	8,4%
	Kadın	0,0%	32,2%	24,5%	41,1%	2,2%
	Erkek	2,6%	46,1%	19,3%	29,7%	2,2%

Çalışan kadınlar evle ilgili sorumluluklarını ihmal eder	Kadın	5,8%	43,6%	18,5%	26,4%	5,7%
Sadece eğitilmiş kadınlar çalışmalıdır	Erkek	11,0%	73,3%	6,8%	8,0%	0,8%
	Kadın	14,2%	68,7%	11,3%	4,5%	1,4%
Çalışma ortamı kadınlar için yeterince güvenli değildir	Erkek	2,0%	39,4%	18,0%	40,0%	0,6%
	Kadın	1,1%	43,1%	17,5%	31,1%	7,2%
Çalışan kadınlar da çocuklarına gerekli ilgiyi gösterir	Erkek	3,1%	21,0%	15,8%	54,9%	5,2%
	Kadın	1,3%	9,9%	16,6%	69,9%	2,2%
Kadınların çalışması için iş ortamı mahremiyete uygun olmalıdır	Erkek	1,8%	15,5%	10,0%	62,3%	10,4%
	Kadın	0,0%	17,2%	17,8%	62,8%	2,2%
Kadının çalışması ve sosyal hayata katkı sağlaması değerlidir	Erkek	2,2%	10,3%	12,8%	66,1%	8,5%
	Kadın	3,6%	5,8%	9,7%	77,4%	3,4%

Yukarıdaki tablo toplumsal cinsiyet algısının erkekler ve kadınlar arasında nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu veriler, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin devam ettiğini ve her iki cinsiyetin de bu rollere dair algılarının farklılaştığını göstermektedir. Erkeğin asli görevi evin geçimini sağlamaktır ifadesine erkeklerin %61,4'ü ve kadınların %77,9'u katılmaktadır. Bu geleneksel olarak erkeğin aile reisliği ve evin ekonomik sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği algısının hala güçlü olduğunu göstermektedir. Erkeklerin %69,5'i ve kadınların %80,2'si ise erkek ailesini geçindirmek için gerekirse ek işler yapmalıdır ifadesine katıldığını belirtmektedir. Her iki cinsiyet de erkeğin aile geçimi için fazladan çalışmasının gerekli olduğunu düşünmektedir, bu durum ise erkeğin ailedeki ekonomik rolünün ne kadar önemli görüldüğünü göstermektedir. Sağlıklı bir aile hayatı için erkeğin düzenli bir işi olmalıdır ifadesine ise erkeklerin %65,2'si ve kadınların %73,9'u katılmaktadır. Bu bağlamda düzenli bir işin erkekler için önemli olduğu ve ailedeki istikrarı sağladığı algısı yaygın olmaktadır. Erkeklerin %51,1'i ve kadınların %43,7'si erkeklerin ailesine zaman ayırmak için gerekirse çalışmasını azaltması gerektiği fikrine katıldığını belirtmiştir. Nitekim erkekler arasında bu düşünceye katılım kadınlara göre daha yüksektir, bu da erkeklerin ailelerine daha fazla zaman ayırma isteğinin olduğunu göstermektedir. Erkeklerin %48,4'ü ve kadınların %66,0'ı ise erkeklerin kadının çalışmasına gerek kalmayacak bir gelire sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Kadınlar arasında bu düşünceye katılım daha yüksektir, bu da kadınların ekonomik güvenceyi erkeğin sağlamasını beklediğini göstermektedir. Sağlıklı bir aile hayatı için kadının düzenli bir işi olmalıdır ifadesine erkeklerin %31,0'ı ve kadınların %50,9'u katılmaktadır. Kadınlar arasında bu düşünceye katılım daha yüksektir, bu da kadınların ekonomik bağımsızlığının aile için önemli görüldüğünü göstermektedir. Aile geçimi için zorunlu değilse kadın çalışmamalıdır ifadesine ise erkeklerin %50,1'i ve kadınların %54,1'i katılmaktadır. Kabaca her iki cinsiyetin yarısı kadının çalışmasının zorunlu olmadıkça gereksiz olduğunu düşünmektedir. Erkeklerin %39,2'si ve kadınların %41,1'i için kadının asli görevinin çocuk bakımı ve ev işleri olduğu düşünmektedir. Kadınlar arasında bu düşünceye katılım biraz

daha yüksektir, bu da kadınların çocuk bakımı ve ev işlerini kendi asli görevleri olarak gördüğünü göstermektedir. Her iki cinsiyet de çalışan kadınların evle ilgili sorumluluklarını ihmal edebileceğini düşünmektedir.

Tablo 3.4 50+ Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı (Yaş Aralığı)

Toplumsal Cinsiyet Algısı	%	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Sağlıklı bir aile hayatı için kadının düzenli bir işi olmalıdır	18-49	4,0%	43,3%	12,6%	36,7%	3,4%
	50+	3,6%	33,9%	14,5%	44,3%	3,7%
	Toplam	3,8%	40,0%	13,2%	39,4%	3,5%
Sadece eğitilmiş kadınlar çalışmalıdır	18-49	13,4%	74,4%	4,9%	6,7%	,6%
	50+	11,7%	70,2%	8,1%	9,3%	,7%
	Toplam	12,8%	73,0%	6,0%	7,6%	,7%
Çalışma ortamı kadınlar için yeterince güvenli değildir	18-49	3,4%	37,4%	18,7%	36,7%	3,8%
	50+	3,1%	36,1%	23,0%	34,6%	3,2%
	Toplam	3,3%	37,0%	20,2%	36,0%	3,6%
Aile geçimi için zorunlu değilse kadın çalışmamalıdır	18-49	4,5%	36,4%	10,8%	43,5%	4,9%
	50+	3,4%	30,0%	12,6%	48,0%	6,0%
	Toplam	4,1%	34,1%	11,4%	45,1%	5,3%
Kadının çalışması geleneklerimize aykırıdır	18-49	11,5%	68,9%	6,7%	11,4%	1,5%
	50+	9,0%	64,4%	9,8%	14,8%	2,0%
	Toplam	10,6%	67,4%	7,8%	12,6%	1,7%
Çalışan kadınlar da çocuklarına gerekli ilgiyi gösterir	18-49	1,8%	16,8%	10,5%	64,9%	6,1%
	50+	2,2%	17,4%	13,7%	62,0%	4,6%
	Toplam	2,0%	17,0%	11,6%	63,9%	5,6%
Kadınların çalışması için iş ortamı mahremiyete uygun olmalıdır	18-49	1,8%	14,6%	10,2%	65,4%	8,0%
	50+	1,5%	12,3%	13,1%	65,0%	8,1%
	Toplam	1,7%	13,8%	11,2%	65,3%	8,0%
Kadının çalışması ve sosyal hayata katkı sağlaması değerlidir	18-49	,9%	6,8%	8,4%	72,7%	11,2%
	50+	1,2%	7,1%	12,0%	70,7%	9,0%
	Toplam	1,0%	6,9%	9,7%	72,0%	10,4%
Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir	18-49	8,0%	50,9%	9,5%	27,8%	3,8%
	50+	4,6%	37,0%	13,2%	39,0%	6,2%
	Toplam	6,8%	46,0%	10,8%	31,7%	4,7%
Çalışan kadınlar evle ilgili sorumluluklarını ihmal eder	18-49	6,0%	52,4%	14,6%	24,8%	2,2%
	50+	4,5%	47,6%	17,8%	27,5%	2,6%
	Toplam	5,5%	50,7%	15,7%	25,7%	2,3%
Sağlıklı bir aile hayatı için erkeğin düzenli bir işi olmalıdır	18-49	,6%	4,4%	4,5%	73,0%	17,6%
	50+	,6%	3,5%	5,3%	72,0%	18,6%
	Toplam	,6%	4,1%	4,8%	72,6%	17,9%
Erkeğin asli görevi evin geçimini sağlamaktır	18-49	1,2%	10,5%	6,2%	67,1%	15,1%
	50+	,6%	5,0%	5,9%	70,7%	17,9%
	Toplam	,9%	8,6%	6,1%	68,3%	16,1%
	18-49	1,7%	22,3%	13,2%	55,9%	6,8%
	50+	1,7%	22,7%	15,2%	53,6%	6,8%

Erkek ailesine zaman ayırmak için gerekirse çalışmasını azaltmalıdır	Toplam	1,7%	22,5%	13,9%	55,1%	6,8%
Erkek iş yeri stresi ve yorgunluğunu ailesine yansıtmamalıdır	18-49	,5%	6,6%	7,2%	73,4%	12,3%
	50+	,6%	6,5%	8,8%	72,5%	11,6%
	Toplam	,5%	6,6%	7,7%	73,1%	12,1%
Erkek ailesini geçindirmek için gerekirse ek işler yapmalıdır	18-49	,6%	10,0%	8,1%	71,1%	10,2%
	50+	,5%	6,2%	9,2%	73,0%	11,0%
	Toplam	,6%	8,7%	8,5%	71,8%	10,5%
Erkek eşinin çalışmasına gerek kalmayacak düzeyde yüksek gelire sahip olmalıdır	18-49	2,0%	30,1%	13,0%	48,2%	6,6%
	50+	1,0%	20,9%	15,4%	54,9%	7,7%
	Toplam	1,7%	26,9%	13,9%	50,5%	7,0%

TAYA-2021’de bireylerin çalışma yaşamındaki toplumsal cinsiyet algısını belirlemek amacıyla ölçek kullanılmaktadır. Kadının çalışma yaşamına ilişkin 10 ve erkeğin çalışma yaşamı üzerine 6 farklı ifadenin yer aldığı 5’li likert tipte hazırlanan bu ölçekte toplam 16 soru bulunmaktadır. Nitekim katılımcıların bu sorulara verdiği yanıtlar yukarıdaki tabloda 50 yaş eşiğinde ele alınmaktadır. Bu çerçevede 50 yaş ve üzerindeki katılımcılar “kadının çalışması geleneklerimize aykırıdır” ile “kadının asli görevi ev işleri ve çocuk bakımındır” ifadelerine daha yüksek oranda katılmıştır. Çalışma yaşamındaki cinsiyet normlarını yansıtan bu bulgu, ileri yaşta kadınların geleneksek cinsiyet normlarına göre belirlendiğini yansıtmaktadır. Bu ifadeyi destekleyecek bir diğer farklılık ise erkeğin çalışma yaşamındaki konumuna ilişkin yer alan ifadelerde gözlemlenmiştir. Nitekim “erkeğin asli görevi evin geçimini sağlamaktır” ve “erkek eşinin çalışmasına gerek kalmayacak düzeyde gelire sahip olmalıdır” ifadelerine 50 ve üzeri yaşta bireylerin daha yüksek oranda katıldığı görülmektedir. Böylece kadını “yuva kuran” erkeği ise “eve ekmek getiren” cinsiyet normlarının ileri yaşta halen yaygın olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3.5 50+ Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı (Erkek-Kadın)

Toplumsal Cinsiyet Algısı	%	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Sağlıklı bir aile hayatı için kadının düzenli bir işi olmalıdır	Erkek	4.7%	40.3%	15.1%	37.3%	2.6%
	Kadın	2.5%	28.1%	13.9%	50.8%	4.7%
Sadece eğitilmiş kadınlar çalışmalıdır	Erkek	11.0%	70.5%	8.1%	9.7%	.7%
	Kadın	12.3%	70.0%	8.0%	9.0%	.7%
Çalışma ortamı kadınlar için yeterince güvenli değildir	Erkek	3.0%	35.2%	21.9%	36.0%	3.8%
	Kadın	3.2%	36.8%	24.0%	33.2%	2.7%
Aile geçimi için zorunlu değilse kadın çalışmamalıdır	Erkek	2.9%	26.0%	12.0%	52.0%	7.1%
	Kadın	3.8%	33.7%	13.2%	44.3%	5.0%
Kadının çalışması geleneklerimize aykırıdır	Erkek	7.9%	63.1%	9.9%	16.6%	2.4%
	Kadın	10.0%	65.6%	9.7%	13.1%	1.5%

Çalışan kadınlar da çocuklarına gerekli ilgiyi gösterir	Erkek	2.5%	19.4%	13.8%	60.2%	4.0%
	Kadın	1.8%	15.6%	13.6%	63.7%	5.2%
Kadınların çalışması için iş ortamı mahremiyete uygun olmalıdır	Erkek	1.3%	11.4%	12.0%	66.4%	9.0%
	Kadın	1.7%	13.1%	14.1%	63.8%	7.3%
Kadının çalışması ve sosyal hayata katkı sağlaması değerlidir	Erkek	1.4%	8.4%	13.1%	69.2%	7.9%
	Kadın	1.0%	5.9%	11.0%	72.0%	10.1%
Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir	Erkek	3.8%	35.7%	13.0%	40.4%	7.1%
	Kadın	5.4%	38.1%	13.4%	37.8%	5.3%
Çalışan kadınlar evle ilgili sorumluluklarını ihmal eder	Erkek	3.5%	44.1%	18.7%	30.5%	3.2%
	Kadın	5.4%	50.9%	17.1%	24.6%	2.0%
Sağlıklı bir aile hayatı için erkeğin düzenli bir işi olmalıdır	Erkek	.5%	4.0%	5.1%	70.7%	19.6%
	Kadın	.6%	3.1%	5.5%	73.1%	17.7%
Erkeğin asli görevi evin geçimini sağlamaktır	Erkek	.5%	4.6%	5.4%	70.2%	19.3%
	Kadın	.6%	5.4%	6.3%	71.1%	16.6%
Erkek ailesine zaman ayırmak için gerekirse çalışmasını azaltmalıdır	Erkek	1.6%	21.3%	14.6%	55.0%	7.4%
	Kadın	1.8%	24.0%	15.8%	52.3%	6.2%
Erkek iş yeri stresi ve yorgunluğunu ailesine yansıtmamalıdır	Erkek	.5%	5.9%	8.0%	73.2%	12.5%
	Kadın	.6%	7.0%	9.6%	72.0%	10.8%
Erkek ailesini geçindirmek için gerekirse ek işler yapmalıdır	Erkek	.4%	5.1%	7.7%	74.3%	12.6%
	Kadın	.6%	7.3%	10.5%	71.9%	9.6%
Erkek eşinin çalışmasına gerek kalmayacak düzeyde yüksek gelire sahip olmalıdır	Erkek	.8%	19.4%	14.5%	56.5%	8.8%
	Kadın	1.3%	22.2%	16.3%	53.5%	6.7%

Çalışma yaşamına ilişkin bireylerin algısını gösteren istatistiksel dağılım, yukarıdaki tabloda cinsiyete göre fark baz alınarak verilmiştir. Sağlıklı bir aile hayatı için kadının düzenli bir işi olmalıdır ifadesine erkek katılımcıların %40,3'ü, kadın katılımcıların ise %28,1'i "katılmıyorum" demiştir. Bu, erkeklerin kadının iş hayatına katılımı konusunda daha az destekleyici olduğunu göstermektedir. Sadece eğitilmiş kadınlar çalışmalıdır ifadesine erkeklerin %70,5'i, kadınların ise %70,0'ı "katılmıyorum" demiştir. Bu sonuç, her iki cinsiyetin de eğitime dayalı bir iş ayrımı yapılmaması gerektiği konusunda hemfikir olduğunu göstermektedir. Çalışma ortamı kadınlar için yeterince güvenli değildir ifadesine erkeklerin %36,0'ı, kadınların ise %33,2'si "katılıyorum" demiştir. Her iki cinsiyet de çalışma ortamlarının güvenliği konusunda endişelidir. Aile geçimi için zorunlu değilse kadın çalışmamalıdır ifadesine erkeklerin %52,0'si, kadınların ise %44,3'ü "katılıyorum" demiştir. Bu, erkeklerin geleneksel cinsiyet rollerine daha yatkın olduğunu göstermektedir. Kadının çalışması geleneklerimize aykırıdır ifadesine erkeklerin %63,1'i, kadınların ise %65,6'sı "katılmıyorum"

demıştır. Bu, her iki cinsiyetin de kadının çalışmasının geleneklere aykırı olmadığını düşündüğünü göstermektedir. Kadınların çalışması için iş ortamı mahremiyete uygun olmalıdır ifadesine erkeklerin %66,4'ü, kadınların ise %63,8'i "katılıyorum" demıştır. Bu durum, her iki cinsiyetin de iş ortamında mahremiyetin önemine vurgu yaptığını göstermektedir. Sağlıklı bir aile hayatı için erkeğin düzenli bir işi olmalıdır ifadesine erkeklerin %70,7'si, kadınların ise %73,1'i "katılıyorum" demıştır. Bu, her iki cinsiyetin de erkeğin düzenli bir işi olması gerektiği konusunda güçlü bir inanca sahip olduğunu göstermektedir. Erkeğin asli görevi evin geçimini sağlamaktır ifadesine erkeklerin %70,2'si, kadınların ise %71,1'i "katılıyorum" demıştır. Bu, erkeklerin geçim sağlama rolünü üstlenmesi gerektiği inancının her iki cinsiyet arasında da yaygın olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda Türkiye’de 50 yaş ve üzeri kadın ve erkek bireylerin çalışma yaşamındaki cinsiyet normları üzerine farklı görüşte oldukları düşünülmüştür. Türkiye'deki toplumsal cinsiyet algılarının geleneksel cinsiyete dayalı rollere göre ayrıştığı ve bu rollerin kamusal alan özel alan ayrımı bağlamında iş hayatı ve aile yaşamında belirgin bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Kadınların iş hayatına katılımı konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da geleneksel cinsiyet dayalı iş bölümü hâlâ yaygındır ve bu iş bölümüne bağlı olarak ortaya çıkan roller, hem erkeklerin hem de kadınların iş ve aile hayatına bakış açılarını etkilemektedir. Bu bulgular, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların iş hayatındaki rollerinin desteklenmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiğini göstermektedir. Nitekim ileri yaşta kadınlar, sağlıklı bir aile yaşamı için kadınların çalışması gerektiği görüşüne erkeklerden daha fazla katılmaktadırlar. Erkekler ise zorunlu olmadıkça kadınların çalışmaması gerektiği, kadının asli görevinin ev ve çocuk bakımı olduğu, çalışan kadınların ev ve çocuklarını ihmal ettiği görüşlerine kadınlara kıyasla daha yüksek oranda katılım göstermişlerdir. Genel itibariyle “eve ekmek getiren erkek” görüşünü destekleyen sorularda kadın-erkek arasında katılım oranları benzer eğilimler göstermiştir.

Tablo 3.6 Türkiye’de 50+ en az bir kez boşanmış bireylerin en son boşanma nedenleri

En son boşanmanızın birinci nedeni nedir		
Yeniden Evlenmiş		
	Erkek	
	1. Sorumsuz ve ilgisiz davranma	%45.4
	2. Ruhsal Bozukluk	%7.0
	3. Evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama	%6.0
	Kadın	
	1. Sorumsuz ve ilgisiz davranma	%30.9
	2. Aldatma	%13.3
	3. Harcama Alışkanlıkları	%8.5
Boşanmış		
	Erkek	
	1. Sorumsuz ve ilgisiz davranma	%41.0
	2. Evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama	%17.0
	3. Aile büyüklerinin evlilik ilişkisine karışması	%8.5
	Kadın	
	1. Aldatma	%26.5
	2. Sorumsuz ve ilgisiz davranma	%23.2
	3. İçki	%12.3
En son boşanmanızın ikinci nedeni nedir		
Yeniden Evlenmiş		
	Erkek	
	1. Harcama alışkanlıkları	%20.1
	2. Ailedeki büyüklere saygısızlık	%16.5
	3. Ruhsal Bozukluk	%16.3
	Kadın	
	1. Sorumsuz ve ilgisiz davranma	%27.7
	2. Evi terk etme/Kıskançlık	%18.1
	3. İçki	%14.8
Boşanmış		
	Erkek	
	1. Sorumsuz ve ilgisiz davranma	%20.2
	2. Evi terk etme	%17.5
	3. Evin ekonomik geçimini sağlayamama	%14.2
	Kadın	
	1. Sorumsuz ve ilgisiz davranma	%24.7
	2. Dayak ve kötü muamele	%13.8
	3. İçki	%10.4

Türkiye’de 50 yaş ve üzeri yeniden evlenmiş ve boşanmış bireylerin en son boşanma sebeplerine dair istatistikler, cinsiyetler arası farklılıkları açıkça ortaya koymaktadır. Yeniden evlenmiş erkekler için en önemli birinci boşanma sebebi "sorumsuz ve ilgisiz davranma" (%45.4) iken, bunu "ruhsal bozukluk" (%7.0) ve "evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama" (%6.0) takip etmektedir. Yeniden evlenmiş kadınlarda ise "sorumsuz ve ilgisiz davranma" (%30.9) birinci sırada yer alırken, "aldatma" (%13.3) ve "harcama alışkanlıkları" (%8.5) ikinci ve üçüncü sırada gelmektedir. Boşanmış erkeklerde yine "sorumsuz ve ilgisiz davranma" (%41.0) birinci sırada yer alırken, bunu "evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama" (%17.0) ve "aile büyüklerinin evlilik ilişkisine karışması" (%8.5) izlemektedir.

Boşanmış kadınlar için ise birinci boşanma sebebi "aldatma" (%26.5) olup, bunu "sorumsuz ve ilgisiz davranma" (%23.2) ve "içki" (%12.3) takip etmektedir. İkinci boşanma sebeplerine bakıldığında, yeniden evlenmiş erkekler arasında "harcama alışkanlıkları" (%20.1) ve "ailedeki büyüklere saygısızlık" (%16.5) öne çıkarken, yeniden evlenmiş kadınlar için "sorumsuz ve ilgisiz davranma" (%27.7) ve "evi terk etme/kıskançlık" (%18.1) en belirgin sebeplerdir. Boşanmış erkeklerde "sorumsuz ve ilgisiz davranma" (%20.2) ve "evi terk etme" (%17.5) ön planda olup, boşanmış kadınlar için de "sorumsuz ve ilgisiz davranma" (%24.7) ve "dayak ve kötü muamele" (%13.8) en önemli ikinci boşanma sebepleri olarak görülmektedir. Bu veriler, cinsiyetler arasındaki algı ve beklentilerdeki farklılıkları, özellikle sorumluluk, sadakat ve ekonomik katkı gibi konularda belirgin şekilde yansıtmaktadır.

3.1.2. Ölçek İstatistikleri

TAYA-2021’de katılımcıların evliliğe ilişkin görüşlerini analiz etmek amacıyla 2 ölçek uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin ilkinde katılımcılardan evleneceği kişide önemli buldukları özellikleri belirten 19 farklı kriter yer almaktadır. Katılımcılardan bu sorulara ilişkin yanıtlarını “1-Hiç önemli değil” ile “5-Çok önemli” aralığında vermesi beklenmiş, 5’li likert düzeyde ölçüm yapılmıştır. Erkek katılımcılar için “evleneceğiniz kadında” kadın katılımcılar içinse “evleneceğiniz erkekte” ifadeleri kullanılmış, katılımcıların ifadeleri direkt olarak kadın-erkek dikotomisinde bildirilmiştir. Dolayısıyla içerisinde 19 ifadenin yer aldığı toplam 38 değişkenden oluşan iki ayrı soru dizisi üzerinden ölçek uygulaması gerçekleştirilmiştir. Çalışma yaşamına ilişkin ifadelerin yer aldığı diğer bir ölçekte ise katılımcıların toplumsal cinsiyet algısını belirleyen 16 soruya yer verilmiştir. Katılımcılar, kendilerine yöneltilen ifadelere “1-Kesinlikle katılmıyorum” ile “5-Kesinlikle katılıyorum” aralığında yanıt vermişlerdir.

Tablo 3.7 Ölçek Boyutlarının Likert Tipi Ölçümdeki Aralıkların Karşılığı

Kategorilerin Ortalama Puan Aralıkları				
1.00-1.79	1.80-2.59	2.60-3.39	3.40-4.19	4.20-5.00
1	2	3	4	5
Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

Alt faktör boyutları belirlenen 3 ölçekte de 5’li likert tip ölçüm yapılmıştır. Katılımcılar, kendilerine yöneltilen sorulardaki ifadelere katılım düzeylerini 1 “Kesinlikle Katılmıyorum” ve 5 “Kesinlikle Katılıyorum” aralığında belirtmiştir. Nitekim ölçeklerde kullanılan kategoriler 0,80 değerindeki ardışık aralıklarla ifade karşılığı kazanabilmektedir. TAYA-2021’de bu ölçeklere ilişkin herhangi bir geçerlilik veya güvenilirlik istatistiği yer almamaktadır. Evlilik hakkında katılımcı ifadelerinin yer aldığı bu ölçeğe ait herhangi bir alt boyut tanımı da TUIK (2021) tarafından veri kılavuzunda belirtilmemiştir. Bu bağlamda tezin istatistiksel

bulgularında kullanılmak üzere ilk olarak ölçeğin güvenilirlik ve faktör analizleri yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda erkeklerin evlenecekleri kadınlarda aradığı özellikleri ölçen 19 sorudan hazırlanmış ölçeğe ait faktör değerleri verilmektedir. Bahsi geçen bu sorular üzerinden ölçek güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Güvenilirlik testi için bilgisayar destekli istatistik programlarından biri olan IBM SPSS 23 yazılımı kullanılmıştır. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,82 olarak belirlenmiştir. Sorulardaki ekleme-çıkarma işlemine bağlı ölçeğin güvenilirlik değeri oldukça az değişiklik gösterdiği için herhangi bir düzeltmeye gerek duyulmamıştır. Nitekim Field (2012: 648), Cronbach's Alpha değeri 0,8 ve üzerinde olan ölçeklerin güvenilirlik açısından yeterince iyi olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla Evlilik Kriterleri şeklinde tanımlanan ölçeğin güvenilirlik değeri bu tez çalışmasındaki analizler için uygun kabul edilebilmektedir.

Tablo 3.8 Erkeklerin Evlenecekleri Kadınlarda Aradığı Özellikler

Evlenme kriterleri	1	2	3	4
Size göre evleneceğiniz kadının üniversite mezunu olması ne kadar önemlidir			0,729	
Size göre evleneceğiniz kadının yüksek gelirli olması ne kadar önemlidir			0,862	
Size göre evleneceğiniz kadının varlıklı bir aileden olması ne kadar önemlidir			0,806	
Size göre evleneceğiniz kadının gelir getirici bir işinin olması ne kadar önemlidir			0,679	
Size göre, evlenilecek bir kadının çalışma saatlerinin belli olması ne kadar önemlidir?			0,390	
Size göre evleneceğiniz kadının aile yapılarının benzer olması ne kadar önemlidir		0,415		
Size göre evleneceğiniz kadının dindar olması sizin için ne kadar önemlidir		0,691		
Size göre evleneceğiniz kadının aynı etnik kökenden olması ne kadar önemlidir		0,786		
Size göre evleneceğiniz kadının benzer siyasi görüşte olması ne kadar önemlidir		0,555		
Size göre evleneceğiniz kadının aynı mezhepten olması ne kadar önemlidir		0,783		
Size göre evleneceğiniz kadının aynı memleketten/hemşeri olması ne kadar önemlidir		0,616		
Size göre, evlenilecek bir kadının ilk kez evlenecek olması ne kadar önemlidir?		0,431		
Size göre evleneceğiniz kadının eşine âşık olması ne kadar önemlidir	0,618			
Size göre evleneceğiniz kadının ev işlerini paylaşması ne kadar önemlidir	0,754			
Size göre evleneceğiniz kadının ev işlerinde becerikli olması ne kadar önemlidir	0,686			
Size göre evleneceğiniz kadının benzer hayat tarzında olması ne kadar önemlidir	0,592			
Size göre evleneceğiniz kadının güzel/yakışıklı olması ne kadar önemlidir				0,671

Size göre evleneceğiniz kadının bakımlı/özenli olması ne kadar önemlidir	0,390
Size göre evleneceğiniz kadının sizden daha genç olması önemlidir?	0,567

Yukarıdaki tabloda erkekler için evlilik kriterlerini yansıtan ölçek sorularına ait faktör değerleri verilmiştir. Analizde alt faktörlerin belirlenmesi için en düşük faktör değeri 0,40 olarak alınmış ve “varimax” metoduna başvurulmuştur. Böylelikle yukarıdaki tabloda 0,40 faktör değeri üzerinde soruların kümelendiği dört faktör belirlenmiştir. Analiz sonucu elde edilen faktörler istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir (KMO: 0,83, p: 0,0001). Bu dört alt boyut içerisinde kümelenen bütün faktörler, veri setindeki toplam varyansın %56.0’ini göstermektedir. Sırasıyla birinci boyut en yüksek varyans açıklama oranına sahipken, en düşük varyans açıklama oranı dördüncü boyut olarak belirlenmiştir. Çoğunlukla benzer ifadelerin yer aldığı kadınların evlenecekleri erkekte aradığı özellikler ifade eden ölçekte ise yine 19 sorudan oluşan ifadelerle ait faktör değerleri yer almaktadır. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach’s Alpha değeri 0,84 olarak belirlenmiştir. Sorulardaki ekleme-çıkarma işlemine bağlı ölçeğin güvenilirlik değeri oldukça az değişiklik gösterdiği için herhangi bir düzeltmeye gerek duyulmamıştır. Dolayısıyla *Evlilik Kriterleri* şeklinde tanımlanan ölçeğin güvenilirlik değeri bu tez çalışmasındaki analizler için uygun kabul edilebilmektedir. Yukarıdaki faktör analizi sonuçlarına göre erkeklerin evleneceği kadında aradığı özellikler ölçeği aşağıdaki dört boyutta tanımlanmıştır:

1.Boyut: Ev içi ve Duygusal Emek

1. Size göre evleneceğiniz kadının eşine âşık olması ne kadar önemlidir
2. Size göre evleneceğiniz kadının ev işlerini paylaşması ne kadar önemlidir
3. Size göre evleneceğiniz kadının ev işlerinde becerikli olması ne kadar önemlidir
4. Size göre evleneceğiniz kadının benzer hayat tarzında olması ne kadar önemlidir

2. Boyut: Kültürel Benzerlik

1. Size göre evleneceğiniz kadının aile yapılarının benzer olması ne kadar önemlidir
2. Size göre evleneceğiniz kadının dindar olması sizin için ne kadar önemlidir
3. Size göre evleneceğiniz kadının aynı etnik kökenden olması ne kadar önemlidir
4. Size göre evleneceğiniz kadının benzer siyasi görüşte olması ne kadar önemlidir
5. Size göre evleneceğiniz kadının aynı mezhepten olması ne kadar önemlidir
6. Size göre evleneceğiniz kadının aynı memleketten/hemşeri olması ne kadar önemlidir
7. Size göre, evlenilecek bir kadının ilk kez evlenecek olması ne kadar önemlidir?

3. Boyut: Sosyo-ekonomik Statü Düzeyi

1. Size göre evleneceğiniz kadının üniversite mezunu olması ne kadar önemlidir

2. Size göre evleneceğiniz kadının yüksek gelirli olması ne kadar önemlidir
3. Size göre evleneceğiniz kadının varlıklı bir aileden olması ne kadar önemlidir
4. Size göre evleneceğiniz kadının gelir getirici bir işinin olması ne kadar önemlidir
5. Size göre, evlenilecek bir kadının çalışma saatlerinin belli olması ne kadar önemlidir?

4. Boyut: Fiziksel ve Dış Görünüm

1. Size göre evleneceğiniz kadının güzel/yakışıklı olması ne kadar önemlidir
2. Size göre evleneceğiniz kadının bakımlı/özenli olması ne kadar önemlidir
3. Size göre evleneceğiniz kadının sizden daha genç olması önemli midir?

Tablo 3.9 Kadınların Evlenecekleri Erkeklerde Aradığı Özellikler

Kadın	1	2	3	4
Size göre evleneceğiniz erkeğin üniversite mezunu olması ne kadar önemlidir				0,705
Size göre evleneceğiniz erkeğin yüksek gelirli olması ne kadar önemlidir				0,859
Size göre evleneceğiniz erkeğin varlıklı bir aileden olması ne kadar önemlidir				0,825
Size göre evleneceğiniz erkeğin çalışma saatinin belli olması ne kadar önemlidir			0,600	
Size göre evleneceğiniz erkeğin ilk kez evlenecek olması ne kadar önemlidir			0,519	
Size göre evleneceğiniz erkeğin gelir getiren işinin olması ne kadar önemlidir			0,713	
Size göre evleneceğiniz erkeğin aile yapısının benzer olması ne kadar önemlidir			0,616	
Size göre evleneceğiniz erkeğin dindar olması sizin için ne kadar önemlidir	0,570			
Size göre evleneceğiniz erkeğin aynı etnik kökenden olması ne kadar önemlidir	0,718			
Size göre evleneceğiniz erkeğin benzer siyasi görüşü olması ne kadar önemlidir	0,557			
Size göre evleneceğiniz erkeğin aynı mezhepten olması ne kadar önemlidir	0,732			
Size göre evleneceğiniz erkeğin aynı memleketten olması ne kadar önemlidir	0,704			
Size göre evleneceğiniz erkeğin eşine âşık olması ne kadar önemlidir		0,600		
Size göre evleneceğiniz erkeğin çocuk bakımını paylaşması ne kadar önemlidir		0,755		
Size göre evleneceğiniz erkeğin ev işinde becerikli olması ne kadar önemlidir		0,708		
Size göre evleneceğiniz erkeğin bakımlı/özenli olması ne kadar önemlidir		0,703		
Size göre, evlenilecek bir erkeğin sizden yaşça büyük olması ne kadar önemlidir?	0,407			
Size göre, evlenilecek bir erkeğin sizinle benzer hayat tarzına sahip olması ne kadar önemlidir?		0,495		

Kadınlar için evlilik kriterlerini belirleyen diğer bir ölçeğe ait faktör değerleri ise yukarıdaki tabloda verilmiştir. Benzer biçimde alt faktörlerin belirlenmesi için en düşük faktör değeri 0,40 alınmış ve “varimax” metodu uygulanmıştır. Böylelikle ölçeğe ait faktör değerleri dört farklı boyutta kümelenmekte ve bütün faktörler istatistiksel olarak anlamlı ilişki göstermektedir (KMO: 0,851, p: 0,0001). Bu dört alt boyut etrafında belirlenen faktörlerin veri setindeki toplam varyansı %52,9 oranında açıkladığı belirlenmektedir. Sırasıyla birinci boyut en yüksek varyans açıklama oranına sahipken, en düşük varyans açıklama oranı dördüncü boyut olarak belirlenmiştir.

1.Boyut: Kültürel Benzerlik

1. Size göre evleneceğiniz erkeğin dindar olması sizin için ne kadar önemlidir
2. Size göre evleneceğiniz erkeğin aynı etnik kökenden olması ne kadar önemlidir
3. Size göre evleneceğiniz erkeğin benzer siyasi görüşü olması ne kadar önemlidir
4. Size göre evleneceğiniz erkeğin aynı mezhepten olması ne kadar önemlidir
5. Size göre evleneceğiniz erkeğin aynı memleketten olması ne kadar önemlidir.
6. Size göre, evlenilecek bir erkeğin sizden yaşça büyük olması ne kadar önemlidir?

2. Boyut: Ev-içi Emek

1. Size göre evleneceğiniz erkeğin eşine âşık olması ne kadar önemlidir
2. Size göre evleneceğiniz erkeğin çocuk bakımını paylaşması ne kadar önemlidir
3. Size göre evleneceğiniz erkeğin ev işinde becerikli olması ne kadar önemlidir
4. Size göre evleneceğiniz erkeğin bakımlı/özenli olması ne kadar önemlidir
5. Size göre, evlenilecek bir erkeğin sizinle benzer hayat tarzına sahip olması ne kadar önemlidir

3. Boyut: Çalışma ve Aile Yaşamı

1. Size göre evleneceğiniz erkeğin çalışma saatinin belli olması ne kadar önemlidir
2. Size göre evleneceğiniz erkeğin ilk kez evlenecek olması ne kadar önemlidir
3. Size göre evleneceğiniz erkeğin gelir getiren işinin olması ne kadar önemlidir
4. Size göre evleneceğiniz erkeğin aile yapısının benzer olması ne kadar önemlidir

4. Boyut: Sosyo-ekonomik Statü Düzeyi

1. Size göre evleneceğiniz erkeğin üniversite mezunu olması ne kadar önemlidir
2. Size göre evleneceğiniz erkeğin yüksek gelirli olması ne kadar önemlidir
3. Size göre evleneceğiniz erkeğin varlıklı bir aileden olması ne kadar önemlidir

Aşağıdaki tabloda TAYA-2021 veri setinde toplumsal cinsiyet algısını ölçmek üzere hazırlanmış ifadelerin yer aldığı 17 sorudan oluşan ölçek istatistikleri yer almaktadır. Ölçeğe ait güvenilirlik testi için IBM SPSS 23 yazılımı kullanılmış ve yapılan güvenilirlik analizi

sonucunda ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,70 olarak belirlenmiştir. Sorulardaki ekleme-çıkarma işlemine bağlı ölçeğin güvenilirlik değeri oldukça az değişiklik gösterdiği için herhangi bir düzeltmeye gerek duyulmamıştır. Nitekim Field (2012: 648), Cronbach's Alpha değeri 0,7 ve üzerinde olan ölçeklerin güvenilirlik açısından kısmen iyi olduğunu bildirmiştir.

Tablo 3.10 Çalışma ve Aile Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Algısı

Toplumsal Cinsiyet Algısı	1	2	3	4
Erkeğin asli görevi evin geçimini sağlamaktır		0,619		
Erkek ailesini geçindirmek için gerekirse ek işler yapmalıdır		0,447		
Sağlıklı bir aile hayatı için erkeğin düzenli bir işi olmalıdır		0,710		
Erkek ailesine zaman ayırmak için gerekirse çalışmasını azaltmalıdır			0,580	
Erkek iş yeri stresi ve yorgunluğunu ailesine yansıtmamalıdır			0,739	
Erkek eşinin çalışmasına gerek kalmayacak düzeyde gelire sahip olmalıdır			0,575	
Sağlıklı bir aile hayatı için kadının düzenli bir işi olmalıdır				0,691
Aile geçimi için zorunlu değilse kadın çalışmamalıdır	0,582			
Kadının çalışması geleneklerimize aykırıdır	0,689			
Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir	0,630			
Çalışan kadınlar evle ilgili sorumluluklarını ihmal eder	0,574			
Sadece eğitilmiş kadınlar çalışmalıdır	0,592			
Çalışma ortamı kadınlar için yeterince güvenli değildir	0,536			
Çalışan kadınlar da çocuklarına gerekli ilgiyi gösterir				0,687
Kadınların çalışması için iş ortamı mahremiyete uygun olmalıdır		0,585		
Kadının çalışması ve sosyal hayata katkı sağlaması değerlidir				0,627

Katılımcıların toplumsal cinsiyet algısını ölçmek üzere veri setinde yer alan diğer bir ölçeğe ait faktör değerleri yukarıdaki tabloda verilmiştir. “Temel Faktör Analizi” tekniği kullanılarak uygulanan bu analizde en düşük faktör değeri 0,40 alınmış ve “varimax” metodu uygulanmıştır. Böylelikle ölçeğe ait alt faktörlerin dört boyuttan oluştuğu ve bütün bu faktörlerin istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gösterdiği saptanmıştır (KMO: 0,829, p: 0,0001). Belirlenen 0,4 faktör yükleme eşik değerinin üzerindeki 17 sorudan dört alt faktör boyutu ortaya çıkmıştır. Bu dört alt faktör boyutu aynı zamanda veri setine ait toplam varyansın %52,7’sini açıklayabilmektedir. Genel olarak toplumsal cinsiyete dayalı evlilik ilişkilerinin hangi sosyal ilişkilere ve beklentilere dayalı gerçekleştiğini ve kadın-erkek arasındaki bu ilişkilerin ya da beklentilerin ne gibi farklılıklar gösterdiğini yansıtan ölçeklere ait istatistiksel değerler yukarıdaki tablolarda görülmüştür. Bununla birlikte TAYA-2021’de katılımcılara yöneltilen bazı ifadelerin belirli alt boyutlar oluşturduğu, yapılandırılan faktör analizleri

sonucunda çoklu değişkenlerin kümелendiği faktör boyutlarının var olduğu söylenebilir. Ölçeğin alt boyutlarını oluşturan sorular aşağıda tasnif edilmiştir:

Boyut 1: Ev-içi emek ve kadın

1. Aile geçimi için zorunlu değilse kadın çalışmamalıdır
2. Kadının çalışması geleneklerimize aykırıdır
3. Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir
4. Çalışan kadınlar evle ilgili sorumluluklarını ihmal eder
5. Sadece eğitilmiş kadınlar çalışmalıdır.
6. Çalışma ortamı kadınlar için yeterince güvenli değildir

Boyut 2: Eve ekmek getiren erkek

1. Erkeğin asli görevi evin geçimini sağlamaktır
2. Erkek ailesini geçindirmek için gerekirse ek işler yapmalıdır.
3. Sağlıklı bir aile hayatı için erkeğin düzenli bir işi olmalıdır
4. Kadınların çalışması için iş ortamı mahremiyete uygun olmalıdır

Boyut 3: Erkeğin iş/aile yaşamı döngüsü

1. Erkek ailesine zaman ayırmak için gerekirse çalışmasını azaltmalıdır
2. Erkek iş yeri stresi ve yorgunluğunu ailesine yansıtmamalıdır
3. Erkek eşinin çalışmasına gerek kalmayacak düzeyde gelire sahip olmalıdır

Boyut 4: Kadının iş/aile yaşamı döngüsü

1. Sağlıklı bir aile hayatı için kadının düzenli bir işi olmalıdır
2. Çalışan kadınlar da çocuklarına gerekli ilgiyi gösterir
3. Kadının çalışması ve sosyal hayata katkı sağlaması değerlidir

Yapılan faktör analizi sonucunda yukarıda ifadeler tasnif edilmiştir. Faktör yüklemeleri aynı boyut altında olan sorulardaki ifadeler dikkate alınarak dört boyut için başlık belirlenmiştir.

3.1.3. Türkiye’de İleri Yaşta Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Evlilik Deneyimi

TAYA-2021 verilerinin örneklem birimi “hane” olarak belirlenmiştir. Türkiye’de yaşayan hane halkı profilini ulusal düzeyde temsil eden bu veri setinin içerisinde katılımcı hanelerde yaşayan 15-74 yaş aralığındaki bireylerle de görüşmeler yapılmıştır. TAYA-2021 veri paketi içinde üç ayrı veri seti dosyası bulunmaktadır. Bunlardan ikisi hane halkı bilgileri ve hane halkı fertlerine dair verilerden oluşturulmuştur. Diğer veri setinde ise araştırma örneklemesine uygun fert katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilmiş veriler yer almaktadır. Fert veri seti olarak başlıklandırılan bu veri setinde katılımcılara aile yapısı

araştırması için önceden hazırlanan soru formu uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada yeniden evlenmeye ilişkin tartışmalar için katılımcı örneklem profilinin 50 yaş ve üstü fertlerden oluşması hedeflenmiştir. Bu bağlamda veri setindeki 50 yaş ve üzeri katılımcılar filtrelenerek analizler gerçekleştirilmektedir. TAYA-2021 veri setinde katılımcıların %35'i 50 yaş ve üstü bireylerden oluşmaktadır.

Tablo 3.11 50 ve Üzeri Yaşta Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişken	Alt Kategoriler	Erkek	Kadın
50 ve üzeri yaştaki katılımcılar		Oran(%)	Oran(%)
Eğitim Durumu	Bir okul bitirmedi	9,7	33,6
	İlkokul	48,4	44,9
	Ortaokul	14,9	7,1
	Lise	13,5	8,3
	Üniversite	11,4	5,2
	Yüksek Lisans	1,6	0,6
	Doktora	0,6	0,3
Aylık Gelir Çeyreği	Geliri yok	3,1	49,7
	Birinci çeyrek	22,0	28,1
	İkinci çeyrek	28,8	11,2
	Üçüncü çeyrek	21,5	5,9
	Dördüncü çeyrek	24,5	5,1
Medeni Durum	Hiç evlenmedi	1,7	1,9
	Evli, resmi nikâhlı	8,3	6,2
	Evli dini nikâhlı	0,6	0,4
	Evli, ayrı yaşıyor	1,1	1,0
	Birlikte yaşıyor	0,1	0,1
	Evli hem resmi hem dini nikâhlı	77,8	59,0
	Boşandı	4,0	4,3
	Eşi öldü	6,3	27,2
Evlilik Sayısı	1	91,9	94,8
	2+	8,1	5,2

Yukarıdaki tabloda TAYA-2021 veri setindeki 50 ve üzeri yaş katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini yansıtan istatistikler cinsiyet bazında verilmektedir. Genel anlamda yaşlı kadınların eğitiminin yaşlı erkeklerden daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu katılımcılar arasında herhangi bir okul bitirmediğini belirten erkeklerin oranı %9,7'iken kadınlarda bu oran %33,6 olarak tespit edilmiştir. Benzer biçimde kadınların %6,1'i üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahipken erkeklerde bu oran %13,6 olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda kültürel sermaye yoğunluğunun bir göstergesi olan kurumsallaşmış kültürel sermaye birikiminin kadınlar açısından yaşlılık dönemleri için bir dezavantaj unsuru oluşturabildiği düşünülebilir. Eğitimle benzer biçimde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yansıdığı bir diğer belirleyici ise gelirdir. Nitekim Türkiye'de 50 yaş ve üstü kadınların %49,7'si herhangi bir aylık gelirin olmadığına belirtmiştir. Bu bağlamda ileri yaşam dönemlerinde toplumsal cinsiyete bağlı gelir ve eğitim düzeyindeki eşitsizliklerin daha belirgin olduğunu söylemek mümkündür. Öte taraftan bahsi geçen bu eşitsizliklerin medeni duruma bağlı kesişimi sonucu ortaya çıkan dezavantajlı durumlardan da söz edilebilmektedir. Türkiye'de 50 yaş ve üstü kadınların dulluk

oranı erkeklere göre yüksek orandadır. Türkiye’de de dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi doğumdan itibaren beklenen yaşam süresi kadınlarda yüksektir ancak bu durum Türkiye’de gelir ve eğitime bağlı eşitsizliklerle de kesişim göstermiştir. Dolayısıyla ileri yaşam döneminde kadınların dul ve yoksulluğa bağlı daha dezavantajlı oldukları görülmektedir.

Bu kapsamda ileri yaşam dönemindeki bireyler için dulluk ya da boşanma gibi evli olmama durumlarının, evli olma durumuna göre toplumsal cinsiyete dayalı ayrımlar gösterdiği düşünülmektedir. Türkiye’de 50 yaş ve üstü erkeklerin %92’isi kadınların ise %95’i ilk evliliklerini sürdürmüş, ikinci bir evlilik yapmamıştır. Bununla birlikte daha önce ilk evliliğinin sonlandığını ve ikinci evliliğinin 50 yaşından sonra gerçekleştiğini bildiren erkek katılımcıların oranı %21 iken kadın katılımcıların oranı %12 olarak bildirilmiştir. Genel anlamda ileri yaşta yeniden evlilik olgusu Türkiye’de henüz yaygın olmamakla birlikte tercih edilebilen bir evlilik pratiği olarak düşünülebilmektedir.

TAYA-2021 verilerine göre yaşamı boyunca bir defa evlenenlerin oranı %94,4 ile nüfusun büyük çoğunluğunu temsil etmektedir. Yaşamı boyunca iki kez evlilik yapan katılımcıların oranı ise %5,3 olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda en fazla iki defa evlilik yapanların %99,6 oranında olması sebebiyle, Türkiye’de bir kez evlenmenin halen yaygın olduğu ve ikiden fazla evliliğin genellikle tercih edilmediği görülmüştür. Öte taraftan bireylerin yaşamı boyunca birden fazla evlilik yapma olasılığı yaş ile paralel bir biçimde artış gösterebilir. Nitekim bir defa evlenenlerin yaş ortalaması 48,62 iken, birden fazla evlilik yapanların yaş ortalaması 60’a yükselmektedir. Benzer biçimde ilk evlilik yaşı ortalaması 22,5, ikinci evlilik yaş ortalaması ise 34,2 olarak belirlenmiştir. Nitekim evlilik biyografisi zamana bağlı gelişen bir süreçtir. Dolayısıyla bu süreçteki değişim ve kırılıma anlarının da ortaya çıkması, yine evlilik süresi gibi deneyim zamanına bağlıdır. Bu bağlamda yaş faktörü, evlilik biyografisindeki deneyim örüntülerinin şekillendiği bir “zaman” etkisi gösterebilir.

TAYA-2021 verileri Türkiye’de biten evliliğin ardından ikinci evliliğini yapanlarda yaş ortalamasının 34,18, üçüncü evliliğini yapanların ise 40,79 yaş ortalamasında olduğunu belirlemektedir. Türkiye’de biten ilk evliliğin ardından yeniden evlenmiş olanların %54,7’si 30 ila 49 yaş aralığında %9,0’ı ise 50 yaş ve üzerindeki bireylerden oluşmaktadır. Üçüncü evliliğini gerçekleştirenler arasında ise 50 yaş ve üzerindeki katılımcıların oranı %23,7’ye yükselmektedir. Genel itibarıyla bu sonuçlardan yola çıkıldığında evlilik sayısı ve yaş artışına bağlı yeniden evliliklerin ileri yaşlarda görülme sıklığının da arttığı söylenebilir.

Yeniden evlenme olgusunu yaşlılık, yaşlanma ve toplumsal cinsiyet kavramları ile irdelemeyi amaçlayan bu çalışma için bahsi geçen tüm bu kavramların ilişkiseliliğini ortaya koyan en kritik kavramlardan biri “evlilik biyografisidir”. Nitekim medeni durum çoğu zaman

kontrol değişkeni olarak ele alınmaktadır. Öte taraftan, medeni durumun kontrol değişkeni olarak kullanıldığı durumlarda genellikle bu çalışmanın odağındaki “yeniden evlenme” olgusuna yer verilmemektedir. Bu nedenle çalışmanın bağlamına daha uygun olması için, kullanılan veri setinde medeni durum değişkeni yeniden geliştirilmiştir. Böylece daha önce bahsi geçen kavramları ele alırken yapılandırılan bu yeni medeni durum değişkeni, analiz için “evlilik biyografisi” ile daha kolay bir ilişki kurmayı sağlayabilir.

TAYA-2021 katılımcıları arasında biten evliliğinin ardından herhangi bir evliliğini 50 yaşında veya sonrasında yapanların oranı %1,3’tür. Dolayısıyla 50 yaş ve üzeri nüfus içinde yeniden evlenme oranının oldukça düşük olduğu belirtilmelidir. Öte yandan 50 yaş veya sonrasında yeniden evlenmeyi özgün kılan karakteristik özelliklerden birisi “erkek egemen” yapısıdır. Nitekim ileri yaşta yeniden evlilik (IYYE) yapmış bu katılımcı profilinin %71,9’unu erkekler oluşturmaktadır. Bu nedenle yeniden evlenme olgusunu ileri yaştaki erkeklik deneyimleri üzerinden anlamlandırmak, aynı zamanda evlilik biyografisindeki kırılmalar ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkileri görmek açısından da kritik bir meseledir.

Genel olarak “boşanma” ve “dul kalma” durumu evlilik birliğini sonlandıran en temel nedenlerdir. Evliliğin bozulması durumu çoğu zaman “boşanma” ile özdeşleştirilmekte, dulluk genellikle daha geri planda kalmaktadır. Diğer taraftan boşanma ve dulluk arasındaki karşılıklı mücadele, bazen dul kalma durumunun lehine sonuçlanabilir. Nitekim söz konusu yaşlanma olduğunda, evlilik birliğinin bozulma sebepleri arasında dulluk, boşanmanın önüne çıkabilmektedir. Dolayısıyla ileri yaşta yeniden evlenme olgusunu irdelerken hem boşanma hem de dulluk kavramlarına dikkat çekilmesi gerekmektedir.

TAYA-2021 veri setinde daha önce boşandığını bildiren 50 yaş ve üzerindeki (50+ yaş) katılımcıların %53,2’si güncel medeni durumunu “boşandı” olarak yanıtlamışlardır. Yaşamı boyunca en az 1 kez boşanmış katılımcıların %9,1’i ise 50+yaş sonrası yeniden evlendiklerini bildirmiştir. Yine bu katılımcı profilindeki erkeklerin %12,6’sı, kadınların ise %5,5’i IYYE’yi tercih etmiştir. Nitekim kadınların IYYE’yi daha az tercih etmelerine bağlı erkeklere göre daha farklı bir medeni durum profili gösterdiği söylenebilir. Daha önce boşandığını bildiren 50+yaş kadınların %21,2 oranında “evli”, %58,8 oranında “boşanmış” ve %16,6 oranında “dul” olarak güncel medeni durumlarını bildirdiği görülmektedir. Bu bağlamda ileri yaşta hem boşanma hem de dul kalma durumuna bağlı “yalnızlık” kadınlarda sıkça görülen bir meseledir.

Tablo 3.12 50 ve Üzeri Yaştaki Katılımcıların Evlilik Biyografileri

Değişken	Toplam	Erkek	Kadın
50+yaş Katılımcılar	Oran(%)	Oran(%)	Oran(%)
Evlilikleri boşanmayla sonuçlanmış ve evli olmayan	17,4	29,8	12,8
Yaşamı boyunca evliliklerinin en az biri boşanmayla sonlanan	9,4	21,9	4,8
Evliliği dul kalma ile sonlanan ve hiç boşanmayan	69,0	44,8	78,0
Evlilikleri hem boşanmayla hem dullukla biten ve evli olmayan	4,1	3,4	4,4

Bireylerin medeni durumu, her zaman ilerleyen yaş veya yaşlanmayla birlikte süregelen istikrarlı bir gidişat göstermeyebilir. Bilhassa hem toplumsal yaşamın bütününde hem de medeni durum özelinde sürecin şekillendiği “deneyimlerin” varlığı, yaşlanma ile birlikte daha etkili bir unsur haline gelmektedir. Başka bir ifadeyle ileri yaşam dönemini özgün kılan en temel özelliklerden birisi, yaşanmış deneyimlerin boylamsal bir birikim ile oluşturduğu “geçmişin” yükü ve varlığıdır. Özellikle ileri yaşla birlikte tek başına güncel medeni durum üzerinden bireylerin evlilik ilişkilerindeki deneyim ve kırılmaların da anlaşılması güçleşmektedir. Dolayısıyla bireyin yaşam biyografisini şekillendiren yaşlanma, aynı zamanda evlilik biyografisindeki değişim ve bozulma anlarında da etkili olan bir süreç şeklinde yorumlanabilir. Yukarıdaki tabloda, Türkiye’deki 50 yaş ve üstü bireylerin evlilik biyografisine dair istatistiklere yer verilmiştir. Kesitsel araştırma verileri ile hazırlanmış TAYA-2021 veri setinde, doğrudan evlilik biyografisini ele alan herhangi bir değişken bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada analizler yapılmadan önce TAYA-2021 veri setindeki bazı değişkenler üzerinden hesaplamalar ve yeniden kodlamalar yapılmıştır. Yeniden kodlanarak veri setine dahil edilen bu değişkenler, her ne kadar evlilik biyografisine ilişkin tartışmalara uygun olsa da ikincil nicel veri analizi sınırlılığında gerçekleştirilmektedir.

Yukarıdaki tablodan hareketle Türkiye’de 50+yaş katılımcıların çoğunda ilk evliliğinin dulluk nedeniyle sonlanması sonucunda yeniden evlenmediği görülmektedir. Özellikle kadınların %78,0 oranı ile erkeklere göre (%44,8) bu durumu daha fazla deneyimledikleri söylenebilir. Öte taraftan boşanma ile daha önce evliliği son bulan erkeklerin yeniden evlilik yapma ihtimali (%21,9) kadınlara göre daha yüksektir. Yine daha önceki evlilikleri boşanmayla sonuçlanan erkeklerin %29,8’i ise güncel medeni durumlarının evlilik olmadığını belirtmiştir.

Daha önceki evlilikleri boşanmayla sonlanan ve şu an “evli” olmadığını belirten hem kadınlar (%98,7) hem de erkekler (%96,5) büyük ölçüde medeni durumlarını “boşanmış” olarak bildirmiştir. Öte taraftan bu erkeklerin %3,5, kadınların ise %1,3 oranında nikahsız birlikte yaşamı tercih ettikleri belirlenmektedir. Evliliklerinden en az biri boşanma sonucu biten erkeklerin %81,8 oranında güncel medeni durumunu “evli” olarak bildirildikleri, kadınlarda ise bu oranın %47,8’e düştüğü dikkate alındığında, erkeklerin çoğu zaman kadınlara kıyasla biten

evliliklerinin ardından yeniden evlenmeyi daha fazla tercih ettikleri düşünülmektedir. Benzer bir fark, boşanmayla sonlanan evliliklerinin ardından erkeklerin %9,5'inin, kadınların ise %3,3 oranında nikahsız birlikte yaşamı tercih etmeleri durumunda gözlemlenmiştir.

Yaşamı boyunca bir defa evlenmiş ve eşi vefat etmiş 50+yaşındaki dul erkeklerin %2,7'si biten bu evliliğin ardından nikahsız birlikte yaşamı tercih etmişlerdir. Kadınlar ise dulluk nedeniyle biten evliliğin ardından “dul kalma (%99)” durumunu sürdürme olasılığı daha yüksektir. Bununla birlikte 50+yaş katılımcılar arasında yaşamı boyunca iki ve üzerinde evlilik yapmış ve hem dulluk hem de boşanma ile bu evliliği sonlanmış katılımcılar, toplumsal cinsiyete dayalı en belirgin farklılık gösteren kategoriyi oluşturmaktadır. Güncel medeni durumunun “evli” olmadığını bildiren bu profildeki katılımcı erkeklerin %22,3 oranında nikahsız birlikte yaşamı, %36,7 oranında boşanmış, %41,0 oranında ise dul oldukları görülmektedir. Aynı profile olan kadın katılımcılar ise %87,7 oranında dul, %13,3 oranında güncel medeni durumunu “boşanmış” olarak bildirmişlerdir.

İncelenen tüm bu veriler ve tartışmalardan hareketle evlilik biyografisindeki kırılmalarda toplumsal cinsiyete dayalı farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Genel itibariyle kadınların boşanma ile biten evliliğin ardından “boşanmış” olmayı tercih ettikleri ve yine eşin vefatından sonra genellikle “dul kalmaya” devam ettikleri söylenebilir. Diğer taraftan hem dulluk hem de boşanma ile biten evliliğin ardından erkeklerin yeniden evlenmeye daha fazla eğilim gösterdiği görülmüştür. Nitekim ilk evliliği dulluk nedeniyle sonlanan erkekler %92,8 oranında güncel medeni durumlarını “evli” olarak bildirirken kadınlarda bu durum %71,0 oranında belirlenmiştir. Eşin vefat etmesi sonucu biten evliliğin ardından kadınların %28,6'sı halen dul olduğunu, erkeklerin ise %6,7 oranında medeni durumlarını “dul” şeklinde yanıtladığı görülmektedir.

Türkiye’de bir kez evlilik yapma, ilk evlendiği eşiyle uzun yıllar evlilik ilişkisini sürdürme oldukça yaygındır. Yaşamı boyunca bir defa evlenme ve bunu sürdürme hem genç kuşaklarda hem de 50+yaştaki görece yaşlı kuşaklarda en yaygın evlilik biyografisidir. Buna rağmen genç kuşakların, kendinden yaşlı kuşaklara nazaran halen boşanma olasılığının daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Zira yaşlı kuşaklar, genç kuşaklara göre daha uzun süren bir evlilik biyografisine sahip olduğu gibi daha kısıtlı bir geleceğe de sahiplerdir. TAYA-2021 verilerine göre yaşamı boyunca bir kez evlilik yapan ve daha önce boşanmadığını bildiren katılımcıların oranı %94,5’iken, erkeklerde bu oran %93 kadınlarda ise %96,4’tür.

TAYA-2021 veri setine göre Türkiye’de 50 yaş üzeri katılımcıların %72,3’ü yaşamı boyunca 1 kez evlilik yapmıştır. Bununla birlikte yaşamı boyunca en az 1 defa evliliğinin sonlandığını bildiren 50+yaş katılımcıların ise (%27,7) şimdiki medeni durumunu %66,5

oranında “dul”, %16,1 oranında boşanmış, %1,3 oranında ise “nikahsız birliktelik” olarak belirtmişlerdir. Daha önce evliliği son bulan 50+yaş katılımcıların %16,1’i ise şimdiki medeni durumunu “evli” olarak belirtmiştir. Bu katılımcılar daha önce biten evliliklerinin ardından tekrar evlilik yapan kesimi oluşturmaktadır.

Bugüne kadar en az 1 evliliği son bulan ve şimdiki medeni durumunu “evli” olarak ifade eden 50+yaş katılımcıların %18,2’si evlilikleri 50 yaşından sonra gerçekleştirmiştir. TAYA-2021 veri setinde 50+yaş katılımcı erkeklerin %21,6’sı 50 yaş ve üzerinde yeniden evlilik yaptığını bildirirken bu oran kadınlarda %10,1 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.13 50 ve Üzeri Yaşta Yeniden Evlenen Katılımcıların Sosyo-Demografik Profili

Değişken	Alt Kategoriler	Toplam	Erkek	Kadın
50+Yaş ve İleri Yaşta Evlilik Yapan Katılımcılar		Oran(%)	Oran(%)	Oran(%)
Eğitim	Bir okul bitirmedi	17,6	10,4	36,1
Durumu	İlkokul ve Orta Öğretim	57,8	61,9	47,5
	Lise	9,9	8,4	13,8
	Üniversite ve üzeri	14,7	19,3	2,7
Aylık Gelir	Geliri yok	10,2	0,4	35,3
Çeyreği	Birinci çeyrek	23,7	15,6	44,4
	İkinci çeyrek	30,3	38,8	8,6
	Üçüncü çeyrek	15,6	20,6	2,9
	Dördüncü çeyrek	20,2	24,6	8,8
Medeni	Nikahlı Evlilik	59,1	68,4	35,2
Durum	Nikahsız-Birlikte Yaşam	8,7	8,3	9,9
	Boşanmış	17,8	15,0	24,9
	Dul	14,4	8,3	30,0
Bölge	TR1 İstanbul	15,9	17,6	11,4
(IBBS1)	TR2 Batı Marmara	7,1	7,2	7,0
	TR3 Ege	18,6	15,6	26,1
	TR4 Doğu Marmara	6,2	6,3	6,2
	TR5 Batı Anadolu	7,5	8,3	5,3
	TR6 Akdeniz	15,4	13,2	21,1
	TR7 Orta Anadolu	6,6	6,7	6,2
	TR8 Batı Karadeniz	8,1	8,7	6,6
	TR9 Doğu Karadeniz	5,0	4,6	6,2
	TRA Kuzeydoğu Anadolu	0,9	1,3	0,0
	TRB Ortadoğu Anadolu	3,9	5,2	0,7
	TRC Güneydoğu Anadolu	4,7	5,3	3,1

TAYA-2021 verilerine göre Türkiye’de 50 yaş ve üzerinde yeniden evlenmiş katılımcıların %17,6’sı herhangi bir okul bitirmediğini bildirmişlerdir. Bu profildeki katılımcı kadınların %36,1’i erkeklerin ise %10,4’ünün herhangi bir okuldaki mezun olmadığı görülmektedir. Nitekim ikinci evliliğini ileri yaşta yapmış kadınların erkeklere nazaran eğitim düzeyleri daha düşüktür. İkinci evliliğini ileri yaşta gerçekleştirmiş üniversite mezunu erkeklerin oranı da (%19,3) kadınlardan (%2,7) oldukça yüksek seyretmektedir. Buna benzer olarak ileri yaşta yeniden evlenen bireylerin gelir düzeyinde de toplumsal cinsiyete dayalı

farklılıklar görülmektedir. İleri yaşta yeniden evlilik yapan bireylerin %10,2'si aylık düzenli gelirinin bulunmadığını belirtmiştir. Kadınlarda ise bu oran %35,3 olarak belirlenirken erkeklerin %0,4'ü aylık gelirinin bulunmadığını bildirmişlerdir. Literatürdeki çalışmalarla benzer biçimde Türkiye'de biten evliliklerinin ardından yeniden evlenme kararı alan kadınların gelir ve eğitim seviyesine bağlı sermaye yoğunluklarının düşük olduğu söylenebilir.

TAYA-2021 veri setinde 50 yaş ve üzerinde yeniden evlilik yaptığını bildiren katılımcıların toplumsal cinsiyete göre farklılık gösterdiği bir diğer değişken ise şimdiki medeni durumudur. İleri yaşam döneminde yeniden evlenen kadınların %30,0'u şimdiki medeni durumunu "dul" olarak bildirmişlerdir. Yeniden evlilik yapan erkek katılımcılarda ise bu oran %8,3 olarak belirlenmekte, %68,4'ü ise şimdiki medeni durumunun evli olduğunu belirtmektedir. Nitekim "dulluk" durumu 50+yaş bireylerde artış gösteren medeni durum iken benzer biçimde yeniden evlilik yapan, özellikle ileri yaşta kadınlar arasında da sıklıkla görülmektedir. Bu bağlamda, yaşlılık ile dulluk arasındaki ilişkiyi ele almış çalışma bulgularını destekleyen benzer bir medeni durum dağılımı, ileri yaşta yeniden evlenenler arasında da görülebilmektedir.

Yukarıdaki tabloda biten evliliğinin ardından 50+yaş sonrası en az bir yeniden evlilik yapmış katılımcıların Türkiye'deki 12 bölgeye göre dağılımları mevcuttur. Nitekim 50 yaş ve sonrasında yeniden evlenenlerin oranları en yüksek 3 bölge sırasıyla Ege, İstanbul ve Akdeniz bölgesidir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan katılımcıların ileri yaşta yeniden evlilik yapma oranları diğer bölgelere göre daha düşüktür. Nitekim bu bölgelerdeki yeniden evlenme oranlarının toplumsal cinsiyete göre farklı dağılımlar gösterdiği görülmektedir. Kısaca Türkiye'nin coğrafi olarak doğu bölgeleri olarak ele alınabilecek bu 3 bölgedeki yaşlı kadınların erkeklere göre ileri yaşta yeniden evlilik yapma oranları daha düşük seyretmektedir.

Tablo 3.14 Türkiye’de İleri Yaşta Erkeklerin Yeniden Evlenme Deneyimleri (Erkek)

Yeniden evlilik (Referans)	Model 1. /Boşanma (CI %99)			Model 2. /Dul (CI %99)		
50+Yaş (Erkek)	β	OR(min)	OR(max)	β	OR(min)	OR(max)
Eğitim Durumu						
Bir okul bitirmede(ref)						
İlkokul ve ortaöğretim	0,995	2,600	2,815	-,609	,532	,557
Lise	1,645	4,941	5,433	-,726	,466	,502
Üniversite ve üzeri	0,170	1,130	1,244	-1,301	,262	,281
Gelir Dilimi						
Geliri yok(ref)						
Birinci çeyrek	-2,856	,052	,064	-1,191	,275	,336
İkinci çeyrek	-4,004	,016	,020	-2,428	,080	,098
Üçüncü çeyrek	-3,355	,031	,039	-2,127	,108	,132
Dördüncü çeyrek	-3,029	,044	,054	-2,126	,108	,132
Çocuk Sayısı						
0(ref)						
1	-,052	,914	,986	-,315	,700	,761
2	-1,007	,352	,379	-,086	,884	,953
3+	-1,866	,149	,160	,118	1,085	1,167
Mutluluk Durumu						
Mutlu değil(ref)						
Orta	-1,858	,151	,161	-1,160	,305	,323
Mutlu	-2,429	,085	,091	-,868	,409	,432
Toplumsal Cinsiyet Algısı						
Ev-içi emek ve kadın	,094	1,078	1,118	,068	1,056	1,086
Eve ekmek getiren erkek	-,371	,675	,705	-,577	,552	,571
Erkeğin iş/aile yaşamı döngüsü	,497	1,613	1,674	,302	1,334	1,373
Kadının iş/aile yaşamı döngüsü	,119	1,110	1,142	,213	1,224	1,252
Evlilik Beklentileri						
Ev-içi ve duygusal emek	,383	1,439	1,495	-,002*	,982	1,014
Kültürel Benzerlik	-,103	,888	,917	,541	1,695	1,741
Sosyo-Ekonomik Statü Düzeyi	,710	2,004	2,066	,448	1,548	1,582
Fiziksel ve dış görünüm	-,398	,661	,683	-,365	,685	,703

Model 1: B: 0,649 – Sınıflama Oranı: %75,5 – Cox ve Snell R² : 0,281 - Nagelkerke R² : 0,338

Model 2: B: 1,151 – Sınıflama Oranı: %77,4– Cox ve Snell R² : 0,148 - Nagelkerke R² : 0,222

*İstatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermemiştir (p >0,001).

Yukarıda ileri yaşta yeniden evlilik yapan erkekler ile boşanmış ve dul erkeklerin eğitim, gelir düzeyi, çocuk sayısı, mutluluk durumu, toplumsal cinsiyet algısı ve evlilik beklentileri karşılaştırılmıştır. Türkiye’de 50 yaş üstü yeniden evlenmiş ve boşanmış erkeklerin karşılaştırmasının yapıldığı lojistik regresyon analizinde iki model yer almaktadır. Bunlardan ilkinde (Model 1), 50 yaş ve üzeri yeniden evlenmiş erkekler ile boşanmış erkekleri belirtilen bağımsız değişkenler üzerinden karşılaştırmaktadır. Yeniden evlenme referans kategori olarak alınmış olup, boşanmış ve yeniden evlenmiş erkeklerin çeşitli sosyo-demografik değişkenlere göre farklılıkları değerlendirilmiştir. Eğitim durumu, boşanmış erkeklerin yeniden evlenmiş olma olasılığı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Lise ve ortaöğretim mezunları erkeklerin yeniden evlenme olasılığı, "bir okul bitirmede" referans grubuna kıyasla daha düşüktür (Odds: 2,705). Bunun yanı sıra üniversite mezunları için bu olasılık kısmen ilkökul mezunlarına göre daha yüksektir ancak bir okul bitirmeyen erkeklere göre bu olasılık yine düşük seyretmiştir (Odds: 1,186). Bu sonuç, eğitim seviyesinin artmasının yeniden evlenmiş

olma olasılığını azaltabileceğini göstermektedir. Yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin daha bağımsız ve ekonomik olarak güçlü olmaları, boşanma sonrası yeniden evlenme yerine farklı yaşam seçeneklerini tercih etmelerine neden olabilir (Schwartz ve Mare, 2005; Song, Qian ve Lichter, 2022).

Gelir dilimi yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir etki gösteren diğer değişkendir. Gelir dilimlerine göre yeniden evlenme olasılıkları değişmektedir. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü çeyrek gelir dilimlerinde olan erkeklerin yeniden evlenmiş olma olasılıkları yüksektir (Odds: 0,57, 0,18, 0,35 ve 0,49). Yüksek gelir düzeyine sahip erkekler, ekonomik güvence ve bağımsızlık sağlayabildiği için yeniden evlenmeye daha eğilimli olabilmektedir. Bu durum, ekonomik istikrarın evlilik kararlarını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu göstermekte, gelir ileri yaşta erkeklerin yeniden evlilik yapma olasılığını arttırmaktadır (Sweeney, 2002; Becker, 1981).

Çocuk sayısı arttıkça yeniden evlenme olasılığı değişmektedir. Bir çocuğu olan erkeklerin boşanmaya kıyasla yeniden evlenmiş olma olasılığı (Odds: 0,949), iki çocuğu olan erkeklere kıyasla daha düşüktür (Odds: 0,365). Üç veya daha fazla çocuğu olan erkeklerin yeniden evlenmiş olma olasılığı ise en yüksek oranda seyretmektedir (Odds: 0,155). Çocuk sahibi erkekler, yeniden evlenme konusunda daha temkinli davranabilmektedirler. Ancak bu durum çocuk sayısına bağlı değişiklik göstermektedir. Nitekim çocuk sayısı arttıkça 50 yaş ve üzeri erkekler bekar kalmaktan ziyade yeniden evlenmiş olmayı tercih etmiş olabilirler. Bu bulgular çocukların bakım ve sorumluluğunun, yeniden evlenme kararını etkileyebileceğini göstermiştir (Becker, Landes, ve Michael, 1977). Nitekim, çocuk sahibi olan erkekler, çocukların refahını ön planda tutarak çeşitli sebeplerle yeniden evlenmeye daha eğilimli olabilmektedir (Bumpass, Sweet ve Martin, 1990).

Mutluluk durumu, boşanmaya karşı yeniden evlenmiş olma olasılığı ile pozitif yönde ilişki göstermiştir. Kendisini "mutlu" olarak tanımlayan erkeklerin yeniden evlenmiş olma olasılığı (Odds: 0,088) daha yüksektir. Mutlu olmayan erkeklerin ise çoğunlukla ileri yaşta evlilik yapmamış, boşanmış erkekler oldukları görülmektedir (Odds: 0,156). Araştırmalara göre erkekler, boşanma sonrası ayrılık sürecinin olumsuz etkilerini daha hızlı atlatarak yeniden evlilik yaptıklarında mutluluk olasılıklarını artırmaktadır (Lucas, Clark, Georgellis ve Diener, 2003). Stack ve Eshleman (1998) da evliliğin bireylerin mutluluk düzeylerini artırdığını ve bu nedenle yeniden evlenmiş olanların mutluluk düzeyinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet algısı, erkeklerin yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. "Eve ekmek getiren erkek" algısına sahip erkeklerin yeniden evlenmiş olma olasılığı boşanmış olma olasılığına göre daha yüksek seyretmektedir (Odds: 0,690). Diğer

toplumsal cinsiyet algıları da yeniden evlenme olasılığını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Geleneksel cinsiyet rollerine bağlı kalan erkekler, yeniden evlenme sürecinde sosyal ve kişisel engellerle karşılaşabilmektedirler. Bu algı, erkeklerin yeniden evlenme olasılıklarını etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet algıları, bireylerin eş seçme kriterlerini ve evlilik beklentilerini şekillendirmektedir. Evlilik beklentileri de yeniden evlenme olasılığı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. "Sosyo-ekonomik statü düzeyi beklentileri yükseldikçe boşanmış olma olasılığı da artmakta, bu beklentide olan erkeklerin yeniden evlilik yapma olasılığı azalmaktadır (Odds: 2,035). Sosyo-ekonomik statüsü yüksek kadınlar ile evlilik yapmak isteyen erkeklerin boşanmış olma olasılıkları yüksektir. Diğer evlilik beklentileri de yeniden evlenme olasılığını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Sosyo-ekonomik statü düzeyi beklentisi, bireylerin evliliklerinde maddi güvence arayışında olduklarını göstermektedir. Bu beklentilerin azalması, erkeklerin yeniden evlenme olasılıklarını artırarak evlilik yapmalarını sağlamaktadır (Cherlin, 2004). Kültürel benzerlik ve ev-içi ve duygusal emek beklentileri, bireylerin evliliklerinde uyum ve duygusal destek aradıklarını göstermektedir (Lichter, Qian ve Mellott, 2006).

Yukarıdaki tabloda lojistik regresyon analizi için hazırlanan Model 1 başlığında, eğitim durumu, gelir dilimi, çocuk sayısı, mutluluk durumu, toplumsal cinsiyet algısı ve evlilik beklentileri gibi faktörlerin, 50 yaş ve üzeri erkeklerin yeniden evlenme olasılıklarını önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Eğitim ve gelir seviyesinin artması, mutluluk durumu ve toplumsal cinsiyet algıları, yeniden evlenmiş olma olasılığını belirleyen başlıca faktörler olarak yansımıştır. Bu analiz, ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme kararlarını etkileyen bir dizi karmaşık faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim seviyesi, gelir düzeyi, çocuk sayısı, mutluluk durumu, toplumsal cinsiyet algıları ve evlilik beklentileri, erkeklerin yeniden evlenme olasılığını şekillendirmektedir. Bu bulgular, ileri yaşta yeniden evlenmenin yalnızca bireysel tercihlerle değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlerle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, ileri yaşta yeniden evlenme, çeşitli sosyo-demografik ve psikolojik faktörlerin etkisi altında şekillenen karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte, bireylerin eğitim seviyeleri, gelir durumları, çocuk sayıları, mutluluk düzeyleri, toplumsal cinsiyet algıları ve evlilik beklentileri belirleyici rol oynamaktadır.

Model 2, 50 yaş ve üzeri erkeklerin yeniden evlenmiş olma olasılıklarını dul erkeklerle karşılaştırarak incelemektedir. Yeniden evlenme referans kategori olarak alınmış olup, dulluğun yeniden evlenmiş olma olasılığı üzerindeki etkisi çeşitli sosyo-demografik değişkenler üzerinden değerlendirilmiştir. Eğitim durumu, dul erkeklerin yeniden evlenme olasılığı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. İlkokul ve ortaöğretim mezunlarının dulluk

karşısında yeniden evlilik yapma olasılığı, "bir okul bitirmede" referans grubuna kıyasla yüksektir (Odds: 0.544). Lise mezunları ve üniversite mezunları için de bu olasılık daha da yüksek seyretmiştir (Odds: 0,484 ve 0,272). Bu sonuç, eğitim seviyesinin artması ile erkeklerin dul kalmak yerine yeniden evlenme olasılıklarının artırabileceğini göstermektedir. Eğitim seviyesi arttıkça, bireylerin daha bağımsız ve ekonomik olarak güçlü olmaları, boşanma sonrası yeniden evlenme yerine farklı yaşam seçeneklerini tercih etmelerine neden olabilmektedir (Schwartz ve Mare, 2005; Qian ve Lichter, 2007). Ancak aynı durum dulluk için geçerli değildir. Dul erkekler bu yönüyle boşanmış erkeklere göre yeniden evlilik eğilimlerinde farklılık göstermektedirler.

Gelir dilimi de yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Geliri olmayan erkeklerle kıyaslandığında, gelir dilimlerine göre yeniden evlenme olasılıkları değişmektedir. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü çeyrek gelir dilimlerinde olan erkeklerin yeniden evlenme olasılıkları daha yüksek olasılıklıdır (Odds: 0.08, 0,119). Yüksek gelir düzeyine sahip erkekler, ekonomik güvence ve bağımsızlık sağladıkları için dulluğa göre yeniden evlenmeyi tercih edebilmektedir. Bu durum, ekonomik istikrarın evlilik kararlarını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu göstermektedir (Sweeney, 2002; Becker, 1981). Çocuk sayısı arttıkça yeniden evlenme olasılığı değişmektedir. Bir çocuğu olan erkeklerin yeniden evlenme olasılığı (Odds: 0.730), iki çocuğu olan erkeklere kıyasla daha yüksektir. Üç veya daha fazla çocuğu olan erkeklerin yeniden evlenme olasılığı ise daha yüksek olasılıkta belirlenmiştir (Odds: 1,125). Boşanmış erkeklerin çocuk sayısı arttıkça yeniden evlenmiş olma olasılığı artış göstermektedir. Ancak dul erkekler açısından bu durum tam tersi yöndedir. Nitekim dul erkeklerin çocuk sayısı arttıkça yeniden evlenmiş olma olasılıkları da daha düşük seviyededir. Erkekler açısından çocukların velayetini üstlenme durumu dul ve boşanma arasındaki bu farklı açıklayabilir. Zira dul erkeklerin eşi vefat ettikten sonra çocukların velayetini üstlenebileceği bir sosyal destek bulma ihtimalleri daha düşük olabilmektedir. Çocuk sahibi erkekler, yeniden evlenme konusunda daha temkinli davranabilirler (Becker, Landes, ve Michael, 1977). Ayrıca, çocuk sahibi erkekler, çocuklarının refahını ön planda tutarak yeniden evlenme konusunda daha dikkatli kararlar almaktadır (Bumpass, Sweet, ve Martin, 1990). Bu durum dul erkeklerin boşanmış erkeklere göre çocuklarından destek alma olasılıklarının daha yüksek olabileceğini göstermiştir.

Mutluluk durumu, yeniden evlenme olasılığını pozitif yönde etkilemektedir. Kendisini "mutlu" olarak tanımlayan erkeklerin yeniden evlenmiş olma olasılığı daha yüksektir. Mutlu bireyler, sosyal ilişkilerini daha etkin bir şekilde yönetebildikleri için yeniden evlenme olasılıkları daha yüksektir. Mutlu erkekler, boşanmanın olumsuz etkilerinin daha hızlı

üstesinden gelerek yeniden evlilik yapma olasılıklarını arttırdığı düşünüldüğünde (Lucas, Clark, Georgellis, ve Diener, 2003) dul erkekler için de benzer bir durum olduğu söylenebilmektedir. Stack ve Eshleman (1998) da evliliğin bireylerin mutluluk düzeylerini artırdığını ve bu nedenle yeniden evlenme eğilimlerinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet algısı, erkeklerin yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. "Eve ekmek getiren erkek" algısına sahip erkeklerin yeniden evlenme olasılığı daha yüksektir. Diğer toplumsal cinsiyet algıları da yeniden evlenme olasılığını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Geleneksel cinsiyet rollerine bağlı kalan erkekler, yeniden evlenme sürecinde sosyal ve kişisel engellerle karşılaşabilmektedirler. Zira ileri yaşta evlilik yapan erkekler açısından evlilik pazarı genç kuşaklardaki gibi geniş bir sosyal çevreye sahip değildir. Genellikle ileri yaşta evli olmayan nüfusun daha az oranda olduğu düşünülmektedir. Bu nüfus içindeki bekar kesim ise daha önce boşanmış ya da eşi vefat etmiş bireylerden oluşmaktadır. Bu algı, erkeklerin yeniden evlenme olasılıklarını azaltabilmektedir. Ancak bu durum dul erkekler için geçerli olmayabilir. Zira dul erkeklere kıyasla yeniden evlenmiş erkeklerin geleneksel erkeklik algısını daha fazla benimsedikleri görünmüştür.

Evlilik beklentileri de yeniden evlenme olasılığı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Evleneceği kadının "sosyo-ekonomik statü düzeyi" beklentisi yüksek olanların, yeniden evlenme olasılığı artmaktadır. Diğer evlilik beklentileri de yeniden evlenme olasılığını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Sosyo-ekonomik statü düzeyi beklentisi, bireylerin evliliklerinde maddi güvence arayışında olduklarını göstermektedir. Bu beklenti, erkeklerin yeniden evlenme olasılıklarını artırarak, daha tatmin edici ve uyumlu evlilikler yapmalarını sağlamaktadır (Cherlin, 2004). Kültürel benzerlik ve ev-içi ve duygusal emek beklentileri, bireylerin evliliklerinde uyum ve duygusal destek aradıklarını göstermektedir (Lichter, Qian ve Mellott, 2006). Model 2, eğitim durumu, gelir dilimi, çocuk sayısı, mutluluk durumu, toplumsal cinsiyet algısı ve evlilik beklentileri gibi faktörlerin, 50 yaş ve üzeri erkeklerin yeniden evlenme olasılıklarını önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Eğitim ve gelir seviyesinin artması, mutluluk durumu ve toplumsal cinsiyet algıları, yeniden evlenme olasılığını belirleyen başlıca faktörlerdir. Bu bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla uyumludur ve ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme kararlarını anlamamıza katkı sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik beklentilerinin, bireylerin evlilik kararlarını nasıl şekillendirdiğini daha iyi anlamak için bu tür analizler önemlidir.

Boşanmış erkekler için evlenecekleri kadının ev işleri yapması ve çocuk bakımını üstlenmesi, yeniden evlilik yapan erkeklere kıyasla daha önemli görülmektedir. Bu durum, boşanmış erkeklerin ev işlerinde ve çocuk bakımında daha geleneksel cinsiyet rollerini

benimsemelerinden kaynaklanıyor olabilir. Boşanmış erkekler, daha önceki evliliklerinde bu tür sorumlulukların nasıl paylaşıldığını dikkate alarak, yeni evliliklerinde de benzer bir düzen arayışında olabilirler. Bu bulgu, geleneksel cinsiyet rollerinin boşanmış erkekler arasında daha yaygın olduğunu ve bu rollerin yeniden evlenme kararlarında belirleyici bir faktör olabileceğini göstermektedir.

Yeniden evlilik yapan erkekler, boşanmış erkeklere kıyasla, evlenecekleri kadının güzel olmasını ve kendilerinden genç olmasını daha fazla önemsemektedirler. Bu durum, yeniden evlilik yapan erkeklerin evliliklerinde fiziksel çekiciliğe ve yaş farkına daha fazla önem verdiklerini göstermektedir. Bu tür tercihler, bu erkeklerin yeniden evliliklerinde genç ve çekici bir partner arayışında olduklarını ve bu faktörlerin evlilik memnuniyeti üzerinde önemli bir etkisi olduğunu düşündüklerine işaret etmektedir.

Dul erkekler, evlenecekleri kadınla kültürel benzerliklerinin olmasını ve kadının yüksek sosyo-ekonomik statüye (SES) sahip olmasını, yeniden evlilik yapan erkeklere göre daha fazla önemsemektedirler. Bu durum, dul erkeklerin evliliklerinde kültürel uyum ve ekonomik güvence arayışında olduklarını göstermektedir. Dul erkekler, önceki evliliklerinde yaşadıkları deneyimlerden ve toplumsal normlardan etkilenecek, yeni evliliklerinde benzer kültürel değerlere sahip ve ekonomik olarak güçlü bir partner tercih etmektedirler. Bu bulgu, kültürel benzerlik ve ekonomik güvence arayışının, dul erkeklerin yeniden evlenme kararlarında önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Dul ve boşanmış erkekler için "eve ekmek getiren erkek" rolü, yeniden evlilik yapan erkeklere göre daha önemsiz görülmektedir. Bu durum, dul ve boşanmış erkeklerin, geleneksel cinsiyet rollerinden daha bağımsız bir bakış açısına sahip olabileceklerini göstermektedir. Bu erkekler, yeniden evlenme sürecinde eşlerinin ekonomik katkılarını ve iş gücüne katılımlarını daha fazla takdir edebilirler. Geleneksel olarak erkeğin temel ekonomik gelir sağlayıcı rolünü oynaması gerektiği düşüncesinin, dul ve boşanmış erkekler arasında daha az yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular, toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel normlar ve sosyo-ekonomik faktörlerin, ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme kararlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Boşanmış erkeklerin ev işleri ve çocuk bakımı konusundaki geleneksel beklentileri, yeniden evlilik yapan erkeklerin fiziksel çekicilik ve gençlik öncelikleri ile dul erkeklerin kültürel benzerlik ve ekonomik güvence arayışları, evlilik kararlarının bireysel tercihler ve sosyal normlar tarafından nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3.15 Türkiye’de İleri Yaşta Kadınların Yeniden Evlenme Deneyimleri (Kadın)

Yeniden evlilik (Referans)	Model 1. /Boşanma			Model 2. /Dul		
	β	OR(min)	OR(max)	β	OR(min)	OR(max)
50+Yaş (Kadın)						
Eğitim Durumu						
Bir okul bitirmede(ref)						
İlkokul ve ortaöğretim	,561	1,705	1,801	-,556	,560	,587
Lise	,671	1,875	2,040	-1,189	,292	,318
Üniversite ve üzeri	2,635	12,963	15,00	-,176	,781	,901
Gelir Dilimi						
Geliri yok(ref)						
Birinci çeyrek	1,046	2,769	2,925	2,061	7,667	8,053
İkinci çeyrek	1,560	4,566	4,964	2,430	10,923	11,808
Üçüncü çeyrek	1,623	4,750	5,406	3,343	26,664	30,064
Dördüncü çeyrek	,406	1,426	1,579	2,001	7,062	7,747
Çocuk Sayısı						
0(ref)						
1	,702	1,925	2,115	1,011	2,631	2,870
2	-,034	,933	1,002	1,021	2,690	2,863
3+	,270	1,264	1,357	2,070	7,688	8,172
Mutluluk Durumu						
Mutlu değil(ref)						
Orta	-,670	,492	,533	-,578	,540	,583
Mutlu	-,864	,405	,438	,239	1,224	1,317
Toplumsal Cinsiyet Algısı						
Ev-içi emek ve kadın	-,325	,706	,740	-,172	,825	,858
Eve ekmek getiren erkek	-,017*	,957	1,010	,233	1,232	1,293
Erkeğin iş/aile yaşamı döngüsü	-,041	,937	,983	-,116	,872	,909
Kadının iş/aile yaşamı döngüsü	,203	1,203	1,249	-,134	,859	,891
Evlilik Beklentileri						
Kültürel Benzerlik	-,138	,853	,890	,339	1,378	1,429
Ev-içi Emek	-,418	,641	,676	-,918	,391	,408
Çalışma Yaşamı	1,038	2,752	2,897	1,048	2,797	2,907
Sosyo-Ekonomik Statü Düzeyi	-,511	,591	,608	-,450	,629	,646

Model 1: B: 1,797 – Sınıflama Oranı: %85,8 – Cox ve Snell R^2 : 0,141 - Nagelkerke R^2 : 0,252

Model 2: B: 3,651 – Sınıflama Oranı: %87,4 – Cox ve Snell R^2 : 0,108 - Nagelkerke R^2 : 0,234

*İstatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermemiştir (p >0,001).

Yukarıda, 50 yaş ve üzeri boşanmış ve dul kadınların yeniden evlenmiş kadınlara kıyasla farklılıklarını inceleyen lojistik regresyon analiz sonuçları yer almaktadır. Yeniden evlilik referans kategori olarak alınmış olup, boşanma ve dulluğun yeniden evlenme olasılığı üzerindeki etkisi çeşitli sosyo-demografik değişkenler üzerinden incelenmiştir. Eğitim durumu, boşanmış kadınların yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. İlkokul ve ortaöğretim mezunlarının yeniden evlenme olasılığı, "bir okul bitirmede" referans grubuna kıyasla daha düşüktür (Odds: 1,752). Üniversite mezunu kadınlar arasında ise boşanmış olma, yeniden evlenmeye kıyasla daha yüksek bir olasılıkta seyretmektedir (Odds: 13,945). Eğitim seviyesi arttıkça, kadınların ekonomik ve sosyal bağımsızlıklarının artması, boşanma sonrası yeniden evlenme olasılıklarını azaltabilmektedir. Schwartz ve Mare (2005) ile Qian ve Lichter (2007) eğitim düzeyinin evlilik kararları üzerindeki etkisini vurgulamışlardır. Bu çalışmalar yukarıdaki analiz bulguları ile benzer sonuçlar göstermektedir.

Gelir dilimi, yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Geliri olmayan kadınlarla kıyaslandığında, gelir dilimlerine göre yeniden evlenme olasılıkları artmaktadır. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü çeyrek gelir dilimlerinde olan kadınların yeniden evlenme olasılıkları belirgin şekilde azalmaktadır (Odds: 2,846; 4,761). Yüksek gelir düzeyine sahip kadınlar, ekonomik güvence nedeniyle daha bağımsız oldukları için yeniden evlenmeyi daha az tercih etmektedirler. Sweeney (2002), ekonomik istikrarın evlilik kararlarını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Ekonomik bağımsızlık, kadınların evliliğe duydukları ihtiyacı azaltmakta, boşanma sonrası süreçte ekonomik kaynakları sayesinde yeniden evlilik yapmayı düşünmelerinde etkili olabilmektedir.

Çocuk sayısı arttıkça yeniden evlenme olasılığı değişmektedir. Bir çocuğu olan kadınların yeniden evlenme olasılığı (Odds: 2,018), iki çocuğu olan kadınlara kıyasla daha düşüktür (Odds:-0.034). Son bulan evliliğinden çocuğu olmayan kadınlar için yeniden evlenme olasılığı yüksek seviyelerdedir. Bu durum çocuk sayısının kadınların boşandıktan sonra yeniden evlenme kararını etkilediğini, çocuğu olan kadınlar için yeniden evlilik yapma durumunun daha nadir görüldüğünü göstermiştir. Kısaca çocuk sahibi kadınlar, yeniden evlenme konusunda daha temkinli olabilirler. Çocukların bakım ve sorumluluğu, yeniden evlenme kararlarını etkileyerek boşanma durumunun daha sık görülmesine sebep olabilmektedir (Becker, Landes ve Michael, 1977).

Mutluluk durumu, yeniden evlenme olasılığını pozitif yönde etkilemektedir. Kendisini "mutlu" olarak tanımlayan kadınların yeniden evlenmiş olma olasılığı (Odds: 0,512) daha yüksektir. Mutlu olmayan kadınların ise genellikle biten evliliğin ardından yeniden evlilik yapmadığı görülmüştür. Mutlu bireyler, sosyal ilişkilerini daha etkin bir şekilde yönetebildikleri için yeniden evlenme olasılıkları daha yüksektir. Lucas, Clark, Georgellis ve Diener (2003) mutlu bireylerin yeniden evlilik yapma olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet algısı, kadınların yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. "Eve ekmek getiren erkek" algısına sahip kadınların yeniden evlenmiş olma olasılığı daha yüksektir (Odds: 0,722). Diğer toplumsal cinsiyet algıları da yeniden evlenme olasılığını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Geleneksel cinsiyet rollerine bağlı kalan kadınlar, yeniden evlenme sürecinde sosyal ve kişisel engellerle karşılaşabilirler. Nitekim evlilik geleneksel toplumsal cinsiyet algısının yeniden üretildiği bir kurumdur. Bu açıdan boşanmış kadınların ileri yaşta yeniden evlilik yapmış olma olasılığı bu geleneksel cinsiyet rollerini benimsemiş olmaları ile ilişkilidir. Evlenecekleri erkeğin ekonomik olarak ailesini geçindirmesi kadınların yeniden evlilik yapma olasılıklarını arttıran önemli bir faktördür.

Evlilik beklentileri de yeniden evlenme olasılığı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Evleneceği erkeğin sosyo-ekonomik düzeyinin yüksek olması beklentisi, kadınların yeniden evlenme olasılığını arttırmaktadır (Odds: 0,600). Sosyo-ekonomik statü düzeyi beklentisi, kadınların evliliklerinde maddi güvence sağlama arayışında olduklarını göstermektedir. Bu beklenti, yeniden evlenme olasılıklarını artırarak, daha tatmin edici ve uyumlu evlilikler yapmalarını sağlayabilir (Cherlin, 2004). Ancak bu durum, aynı zamanda evlilik yolu ile geleneksel cinsiyet rollerini benimsemenin ilişkili olduklarını göstermiştir. Geleneksel cinsiyet rollerini benimseyen kadınlar yeniden evlilik yapmaya daha yatkındırlar. Diğer evlilik beklentileri de yeniden evlenme olasılığını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Örneğin boşanmış kadınlar, evlenecekleri erkeğin çalışma ve aile yaşamı arasında bir denge kurmasını istemektedir. Bu durum ise geleneksel cinsiyet rollerini benimsemeyen kadınların boşanma sonrası yeniden evlilik konusunda daha seçici olduklarını göstermiştir.

Eğitim durumu, dul kadınların yeniden evlenme olasılığı üzerinde özgün bir rol oynamaktadır. İlkokul ve ortaöğretim mezunlarının yeniden evlenme olasılığı, "bir okul bitirmede" referans grubuna kıyasla daha yüksektir. Lise mezunları için bu olasılık daha da artarken üniversite mezunlarında daha düşük seviyede seyretmiştir. Eğitim seviyesi arttıkça, kadınların ekonomik ve sosyal bağımsızlıklarının artması, duluk sonrası yeniden evlenme olasılıklarını azaltabilir (Schwartz ve Mare, 2005; Qian ve Lichter, 2007). Ancak belirli bir düzeyde eğitim durumuna sahip kadınlarda ileri yaşta yeniden evlenme durumu dulluğa göre daha yaygındır. Öte taraftan üniversite mezunu kadınların, diğer eğitim düzeylerine kıyasla daha orta noktada yer aldıkları görülmektedir.

Gelir dilimi, yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Geliri olmayan kadınlarla kıyaslandığında, gelir dilimlerine göre yeniden evlenme olasılıkları artmaktadır. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü çeyrek gelir dilimlerinde olan kadınların yeniden evlenme olasılıkları belirgin şekilde azalmaktadır. Yüksek gelir düzeyine sahip kadınlar, ekonomik güvence ve bağımsızlık sağladıkları için yeniden evlenmeye sıcak bakmayabilir. Ekonomik bağımsızlık kadınların evliliğe mesafeli durmalarında etkili bir faktördür. Geliri olan kadınlar boşandıktan ya da dul kaldıktan sonra yeniden evlilik yapmaya daha uzaktır.

Çocuk sayısı arttıkça yeniden evlenme olasılığı değişmektedir. Bir çocuğu olan kadınların yeniden evlenme olasılığı (Odds: 2.748), iki çocuğu olan kadınlarla benzer şekilde daha nadir gerçekleşmektedir. Üç veya daha fazla çocuğu olan kadınların ise yeniden evlenmiş olma olasılığı ise en düşük kesimi temsil ettiği görülmüştür (Odds: 7.926). Çocuk sahibi

kadınlar, yeniden evlenme konusunda daha temkinli olabilirler. Çocukların bakım ve sorumluluğu, yeniden evlenme kararını etkileyebilir (Becker, Landes, ve Michael, 1977).

Mutluluk durumu, yeniden evlenme olasılığını çeşitli oranlarda etkilemektedir. Kendisini "kısmen mutlu" olarak tanımlayan kadınların yeniden evlenmiş olma olasılığı (Odds: 0,561) daha yüksektir. Mutlu olmayan kadınlar arasında ise yeniden evlenme olasılığı düşüktür. Ancak çok mutlu olduğunu belirten kadınların oranı, yeniden evlenmiş olanlara göre daha yüksek seviyede gözlemlenmiştir (Odds: 1,270) Mutlu bireyler, sosyal ilişkilerini daha etkin bir şekilde yönetebildikleri için yeniden evlenme olasılıkları daha yüksektir. Lucas, Clark, Georgellis ve Diener (2003) mutlu bireylerin yeniden evlilik yapma olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet algısı, kadınların yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. "Eve ekmek getiren erkek" algısına sahip kadınların yeniden evlenme olasılığı daha düşüktür (Odds: 1,262). Diğer toplumsal cinsiyet algıları da yeniden evlenme olasılığını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Nitekim kadının ev-içi bakım ve işleri üstlenmesi gerektiğini düşünen kadınlar yeniden evliliğe daha sıcak bakabilmektedirler. Bu durum geleneksel cinsiyet rollerini benimseyen kadınların yeniden evlilik eğilimdeki farklılıklarını göstermektedir. Kadınların bu cinsiyet rollerini kendi hemcinsleri için benimsemesi yeniden evlilik yapmaya daha sıcak olmaları ile ilişkilidir. Diğer taraftan eve ekmek getiren erkek rollerini benimseyen kadınlar eşi vefat ettikten sonra daha düşük olasılıkla yeniden evlilik yapmışlardır. Geleneksel cinsiyet rollerine bağlı kalan kadınlar, yeniden evlenme sürecinde sosyal ve kişisel engellerle karşılaşabilirler (West ve Zimmerman, 1987). Bu algıların evlilik kararlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Evlilik beklentileri de yeniden evlenme olasılığı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Dul kadınların da boşanmış kadınlarla benzer biçimde evlenecekleri erkekte aradığı özellikler yeniden evlenmiş olma olasılığını etkilemektedir. Kadınların geleneksel cinsiyet rollerini benimsemesi onların yeniden evlilik yapma olasılığını arttırmaktadır. Yine evleneceği erkeğin varlıklı olmasını arzulamak kadınların yeniden evlenme eğilimlerini de arttıran bir faktördür. Diğer taraftan boşanmış kadınlara göre dul kadınların evleneceği erkekte beklentileri değişebilmektedir. Dul kadınlara göre evleneceği erkekle kültürel benzerliğinin olması onların yeniden evlilik yaparken daha özgün kriterler benimseyebildiğini göstermiştir. Bu beklenti, yeniden evlenme olasılıklarını artırarak, beklentilerinin karşılandığı daha tatmin edici evlilikler yapmalarını sağlayabilir (Cherlin, 2004).

Model 1 ve Model 2 sonuçları, 50 yaş ve üzeri kadınların yeniden evlenme olasılıklarını belirleyen çeşitli faktörleri ortaya koymaktadır. Eğitim seviyesinin artması ya da gelir seviyesinin düşük olması, çocuk sayısı, mutluluk durumu ve toplumsal cinsiyet algıları, yeniden

evlenme olasılığını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla uyumludur ve ileri yaşta kadınların yeniden evlenme kararlarını anlamamıza katkı sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik beklentilerinin, bireylerin evlilik kararlarını nasıl şekillendirdiğini daha iyi anlamak için bu tür analizler önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, 50 yaş ve üzeri bireylerin yeniden evlenme kararlarını etkileyen faktörleri incelemektir. Yeniden evlenen erkekler ve kadınlar, boşanmış ve dul bireylerle karşılaştırılarak çeşitli sosyo-demografik değişkenlerin etkisi değerlendirilmiştir. Lojistik regresyon analizi, bu süreçte önemli rol oynayan faktörleri belirlemek için kullanılmıştır.

Eğitim seviyesi hem erkekler hem de kadınlar için yeniden evlenme olasılığını önemli ölçüde etkilemektedir. Analizler, eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte yeniden evlenme olasılığının azaldığını göstermektedir. Bu durum, yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin ekonomik ve sosyal bağımsızlıklarının artmasıyla açıklanabilir. Schwartz ve Mare (2005) ile Qian ve Lichter (2007), yüksek eğitim seviyesinin bireylerin evlilik kararları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Eğitimli bireyler, boşanma veya dulluk sonrası yeniden evlenmek yerine, bağımsız yaşamayı veya farklı yaşam seçeneklerini tercih edebilirler.

Gelir düzeyi, yeniden evlenme olasılığını etkileyen bir diğer önemli faktördür. Erkekler için, yüksek gelir seviyesine sahip bireylerin yeniden evlenme olasılığı daha yüksektir. Kadınlar içinse gelir düzeyindeki artış yeniden evlenme kararını daha az tercih etmelerine neden olmaktadır. Bu bulgu, ekonomik güvence ve bağımsızlığın yeniden evlenme kararını teşvik ettiğini göstermektedir. Sweeney (2002), ekonomik istikrarın evlilik kararlarını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Becker'in (1981) evlilik teorisi de bu bulguyu desteklemektedir; evliliğin ekonomik faydaları, bireylerin ekonomik iyilik hali arttıkça evlenme olasılıklarını artırmaktadır. Aynı zamanda gelir düzeyi yüksek kadınlar için ekonomik bağımsızlığa sahip olmak evliliğe olan ihtiyacı azaltmaktadır.

Çocuk sayısının yeniden evlenme olasılığı üzerindeki etkisi karmaşıktır. Erkekler için, çocuk sayısı arttıkça yeniden evlenme olasılığı artarken, kadınlar için bu olasılık azalmaktadır. Çocuk sahibi kadınlar, yeniden evlenme konusunda daha temkinli davranabilirler çünkü çocukların bakımı ve sorumluluğu, yeni bir evlilik için engel oluşturabilir (Becker, Landes, ve Michael, 1977). Çocuk sahibi erkekler, yeniden evlenerek aile yapısını yeniden şekillendirme eğiliminde olabilirler. Çocuk sahibi olmak, yeniden evlenme gibi aile oluşturma planlarına engel teşkil edebilmektedir. Ebeveynler- özellikle anneler- çocuklarını aile ilişkilerinde daha fazla değişiklik karşılı karşıya bırakmak istemedikleri için yeni bir karma aile kurmaktan çekinebilirler (Karlsson ve Borell, 2005). İki partner ve önceki ilişkilerden olan çocuklarından

oluşan karma aileler, sıklıkla daha kırılgan ve daha az sağlam kuşaklar arası bağlarla karakterize edilir (Cherlin ve Furstenberg, 1994; Stewart, 2005).

Mutluluk durumu, yeniden evlenme olasılığını pozitif yönde etkileyen önemli bir faktördür. Hem erkekler hem de kadınlar için, kendilerini mutlu olarak tanımlayan bireylerin yeniden evlenme olasılığı daha yüksektir. Bu durum, mutlu bireylerin sosyal ilişkilerini daha etkin yönetebildikleri ve boşanma veya dulluk sonrası toparlanma süreçlerini daha hızlı tamamlayarak yeniden evlilik yapma olasılıklarını artırdığı anlamına gelmektedir (Lucas, Clark, Georgellis, ve Diener, 2003). Stack ve Eshleman (1998) da evliliğin bireylerin mutluluk düzeylerini artırdığını belirtmişlerdir. Nitekim araştırmalar, yeniden evlenmenin yalnızlık duygularını azaltarak daha mutlu bir yaşam ve artan yaşam memnuniyeti sağlayabileceğini göstermektedir (Indriana, 2013). Ayrıca, yeniden evlenmenin fiziksel, zihinsel ve duygusal iyi oluş üzerinde olumlu etkileri olduğu vurgulanmaktadır (Goldscheider, 1994; Kiecolt-Glaser ve Newton, 2001). Bu durum, yeniden evlenmenin yaşlı bireylerin genel refahını artıran önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Toplumsal cinsiyet algısı, bireylerin yeniden evlenme olasılığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Geleneksel cinsiyet rollerine bağlı kalan erkekler ve kadınlar, yeniden evlenme sürecinde sosyal ve kişisel engellerle karşılaşabilirler. West ve Zimmerman (1987), toplumsal cinsiyet algılarının evlilik kararlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin eş seçme kriterlerini ve evlilik beklentilerini şekillendirmektedir (Connell, 2005).

Evlilik beklentileri, yeniden evlenme olasılığını belirleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Evleneceği erkeğin SES düzeyinin yüksek olması kadınlar için yeniden evlenme kararını olumlu yönde etkilemektedir. Buna karşın yeniden evlilik yapan erkekler için kadının SES düzeyinin yüksek olması bir kriter olarak görülmemiştir. Cherlin (2004), sosyo-ekonomik statü düzeyi beklentisinin bireylerin evliliklerinde maddi güvence arayışında olduklarını ve bu beklentinin yeniden evlenme olasılıklarını artırarak daha tatmin edici ve uyumlu evlilikler yapmalarını sağladığını belirtmiştir. Ayrıca, kültürel benzerlik ve ev-içi ve duygusal emek beklentileri, bireylerin evliliklerinde uyum ve duygusal destek aradıklarını göstermektedir (Lichter, Qian, ve Mellott, 2006).

Bu çalışma, ileri yaşta yeniden evlenme kararlarını etkileyen çeşitli faktörleri ortaya koymaktadır. Eğitim durumu, gelir düzeyi, çocuk sayısı, mutluluk durumu, toplumsal cinsiyet algısı ve evlilik beklentileri hem erkekler hem de kadınlar için yeniden evlenme olasılığını önemli ölçüde etkilemektedir. Eğitim ve gelir seviyesinin artması, bireylerin ekonomik ve sosyal bağımsızlıklarını artırarak yeniden evlenme olasılıklarını değiştirebilir. Çocuk sayısı,

mutluluk durumu ve toplumsal cinsiyet algıları da bireylerin yeniden evlenme kararlarını şekillendiren önemli faktörlerdir.

Boşanmış kadınlar, yeniden evlenen kadınlara göre, kadının ev içi işlerden sorumlu olması durumunu daha geri planda tutmuşlardır. Bu durum, yeniden evlenmiş kadınların ev işlerinde geleneksel cinsiyet rollerini daha az benimsediklerini ve ev içi sorumlulukların belirli bir şekilde paylaşılmasını önemsediklerini göstermektedir. Boşanmış kadınlar, önceki evliliklerinde yaşadıkları deneyimlerden yola çıkarak, yeni evliliklerinde de ev işlerinin düzenli ve sorumlulukların net bir şekilde belirlenmiş olmasını tercih edebilirler. Bu bulgu, ev içi işlerin ve sorumlulukların, boşanmış kadınların yeniden evlenme kararlarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Boşanmış ve dul kadınlar için, erkeğin çalışma saatlerinin belirli olması önemlidir. Bu durum, iş ve aile yaşamının dengelenmesi açısından kritik bir faktördür. Kadınlar, eşlerinin belirli çalışma saatlerine sahip olmasının, aile içi düzeni ve birlikte geçirilecek zamanın planlana bilirliliğini artırdığını düşünebilirler. Bu tür bir düzen, kadınların iş ve aile sorumluluklarını daha iyi yönetmelerine olanak tanıyabilir. Ayrıca, erkeğin belirli çalışma saatlerine sahip olması, kadının ev içi sorumluluklarını ve çocuk bakımını daha etkili bir şekilde planlamasına yardımcı olabilir.

Boşanmış ve dul kadınlar için, erkeğin yüksek sosyo-ekonomik statü (SES) düzeyine sahip olması, yeniden evlenmiş olan kadınlara göre daha az önemli görülmektedir. Bu durum, kadınların evlilik kararlarında maddi güvence arayışının ötesinde başka faktörlere daha fazla önem verdiklerini göstermektedir. Kadınlar, yeniden evlenme kararlarında, erkeğin kişisel özellikleri, duygusal uyum, kültürel benzerlikler ve günlük yaşam düzenlemeleri gibi faktörleri daha ön planda tutabilirler. Bu bulgu, kadınların evlilik kararlarında ekonomik faktörlerden ziyade, duygusal ve sosyal uyumu önemsediklerini göstermektedir.

Bu bulgular, boşanmış ve dul kadınların yeniden evlenme kararlarında farklı öncelikleri ve beklentileri olduğunu ortaya koymaktadır. Boşanmış kadınlar, ev içi işlerin ve sorumlulukların belirli olmasını daha fazla önemserken, boşanmış ve dul kadınlar için erkeğin çalışma saatlerinin belirli olması önemli bir faktördür. Ayrıca, erkeğin yüksek sosyo-ekonomik statü düzeyine sahip olmasının, yeniden evlenmiş olan kadınlara kıyasla, boşanmış ve dul kadınlar için daha az önemli görülmesi, evlilik kararlarında maddi güvence arayışının ötesinde başka faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir.

Yeniden evlenenler ile boşanmış ve dul kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyete dayalı tutumları değişiklik gösterse bile boşanmış ve dul bireyler için bu algı yeniden evlilik öncesi bir beklenti olarak ele alınabilir. Zira bireylerin yeniden evlenmeye karar verdiğinde, öz

kimliklerin ve tutumların yeniden oluşturulması muhtemeldir, çünkü yeniden evlilik, bireylerin bir evliliğin başlangıcını ve sonunu ve evlilik sonrası bekarlığı deneyimlediği farklı bir evlilik bağlamı yaratmaktadır. Smith, Goslen, Byrd ve Reece'in (1991), derinlemesine görüşmelerden elde ettikleri bulgulara göre, yeniden evlenen çiftlerin- hem erkek hem de kadın- ilk evliliklerine kıyasla daha eşitlikçi tutumlar sergilediklerini ve geleneksel olmayan bir iş bölümü ve güç dağılımını tercih ettiklerini bildirmişlerdir. Benzer şekilde, Clarke (2005) yeniden evlenen kadınlarla yaptığı retrospektif görüşmelerde, bu kadınların ilk evliliklerine kıyasla paylaşım, takım çalışması ve arkadaşlık vurgulayan eşitlikçi toplumsal cinsiyet rolü tutumlarını ve davranışlarını benimseme olasılıklarının daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Bazı araştırmalar, yeniden evlenen kadınların hane halkı ve ekonomik eşitlik açısından daha eşitlikçi perspektifleri benimseyen bir eş seçme olasılığının yüksek olduğuna dair kanıtlar bulmuşlardır (Pyke, 1994; Pyke ve Coltrane, 1996; Ganong ve Coleman, 2004). Bu kanıtlara dayanarak, yeniden evliliklerde rollerin daha az geleneksel rol setlerine ve daha çok müzakere edilmiş beklentilere dayandığı görülmektedir.

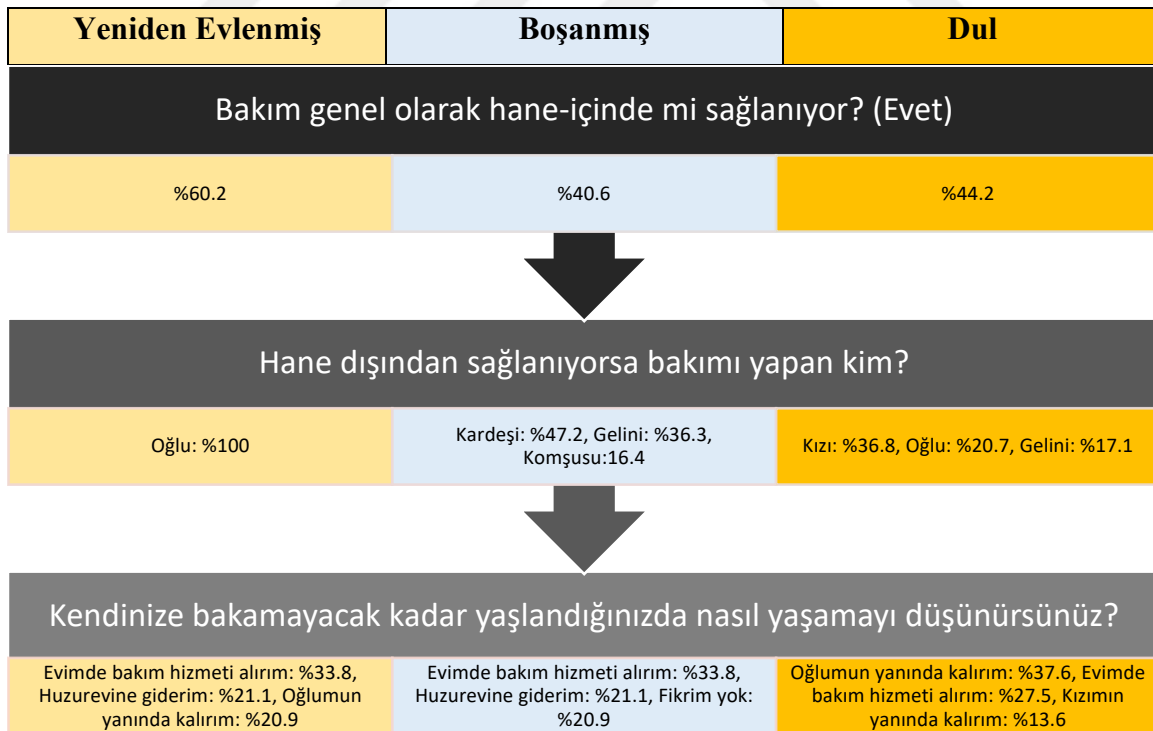
Sonuç olarak, bu çalışma, kadınların yeniden evlenme kararlarını etkileyen çeşitli faktörleri ortaya koymakta ve toplumsal cinsiyet rolleri, iş yaşamı ve sosyo-ekonomik faktörlerin bu süreçteki önemini vurgulamaktadır. Bu bulgular, kadınların evlilik kararlarını daha geniş bir perspektiften ele alarak, toplumsal normlar ve bireysel tercihlerin nasıl etkileşime girdiğini anlamamıza katkı sağlar.

Yukarıdaki tabloda toplumsal cinsiyet algısına ilişkin 4 boyuttan oluşan değişkenlerin analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ilk boyut “kadınların ev-içi karşılıksız emeği” üzerine yöneltilen soruları içermektedir. Nitekim ileri yaşta yeniden evlenmiş erkeklerin, boşanmış erkeklere göre kadınların ev haricinde herhangi bir işte çalışmasını olumsuz karşıladıkları görülebilmektedir. Başka bir ifadeyle ileri yaşta yeniden evlilik yapan erkekler açısından kadının esas görevi genellikle ev-içi sorumlulukları yerine getirmek ve bakımı üstlenmek olarak bildirilmektedir. Bu durum aynı zamanda ileri yaşta erkeklerin kadınların karşılıksız emeği üzerine yeniden evlenmeye karar verdiklerini göstermiştir. Öte taraftan boşanmış kadınların ise ileri yaşta yeniden evlilik yapanlara göre kadının herhangi bir işte çalışması durumunu daha olumlu karşıladıkları görülmüştür. Bu açıdan toplumsal cinsiyete dayalı aile içi sorumlulukların paylaşılması, kadınların ve erkeklerin arasındaki boşanma veya yeniden evlenmeye karar verme durumlarını etkileyen bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Genel olarak, bu veriler geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin hala güçlü bir şekilde var olduğunu ve her iki cinsiyetin de bu rollere dair algılarının farklılaştığını göstermektedir.

Erkekler genellikle ekonomik sorumlulukları üstlenme eğiliminde olurken, kadınlar hem ekonomik bağımsızlık hem de aile içi sorumluluklarını dengeleme çabasıdadır.

Aşağıdaki şekilde 50 yaş ve üstü erkeklerin bakım ihtiyacına ilişkin pratikleri ve sosyal destek birimleri hakkında istatistikler yer almaktadır. Türkiye’de ileri yaşta yeniden evlilik yapmış erkeklerin %60.2 oranında bakım ihtiyacını hane içinde sağladığı görülmektedir. Bunun yanı sıra boşanmış erkeklerin %40.6, dul erkeklerin ise %44.2’si bakımın hane içinde karşılandığını belirtmiştir. Bakımı hane içinde karşılanmayan yeniden evlilik yapmış yaşlı erkekler için erkek çocukları bakım veren tarafı oluşturmaktadır. Öte taraftan yaşlı boşanmış erkeklerin kardeşi (%47.2) ve gelini (%36.3) en yüksek oranda hane dışı bakımı üstlenen sosyal ağları oluşturmaktadır. Dul ve yaşlı erkekler için hane dışında bakımı sağlayan kişilerin çoğunlukla çocuklarına bağlı sosyal ilişkileri oluşturmuştur. Toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirildiğinde dul erkeklerin çoğunlukla çocukları tarafından bakım aldıkları bu ilişkilerinde ise kızı veya gelininin bakım veren rolünü daha fazla üstlendiği görülmektedir. Bu bağlamda ileri yaşta bakım ihtiyacı ve pratiklerinin evlilik biyografisine bağlı değişiklik gösterdiği görülmektedir. Evlilik biyografisine bağlı farklılıklar ise toplumsal cinsiyet rollerine bağlı bakım verenlerin konumlarını etkilemiştir.

Şekil 3.1 Türkiye’de 50 yaş ve üstü erkeklerin medeni duruma göre bakım pratikleri

Aşağıdaki şekilde 50 yaş ve üzeri kadınların medeni durumuna bağlı bakım ilişkileri ve pratikleri hakkında bilgi veren istatistikler sunulmuştur. TAYA-2021 veri setinin örneklem

birimi hanedir. Bu nedenle hane-içi bilgiler hanede yaşayan bir fert tarafından verilen yanıtlarla toplanmıştır. Dolayısıyla hane halkı veri setinde hane fertlerine ilişkin bazı veriler cevapsızdır. Yukarıdaki şekilde ileri yaşta yeniden evlilik yapmış kadınlara ait herhangi bir veri bulunmadığı için ilk iki soru bu katılımcı profilinde yanıtsız bırakılmıştır. Öte taraftan boşanmış yaşlı kadınların %67,8'i dul kadınların ise %54.3'ü bakım ihtiyaçlarının hane içinde karşılandığını belirtmiştir. Bakım ihtiyacı hane dışında sağlanan boşanmış ve dul kadınların ise çoğunlukla kız çocukları bakım veren kesimi oluşturmaktadır. İleri yaşta yeniden evlilik yapmış kadınların kendine bakamayacak ölçüde yaşlandıklarında da yine kızının yanında kalmayı tercih ettikleri görülmektedir. Öte taraftan boşanmış kadınlar ise huzurevi ya da evde bakım hizmeti gibi diğer sosyal destek birimlerinden bakım hizmeti almak istediği görülmektedir. Dul kadınlar ise bakıma muhtaçlık durumunda ilk olarak erkek çocuğunun yanında kalmayı tercih etmiştir.

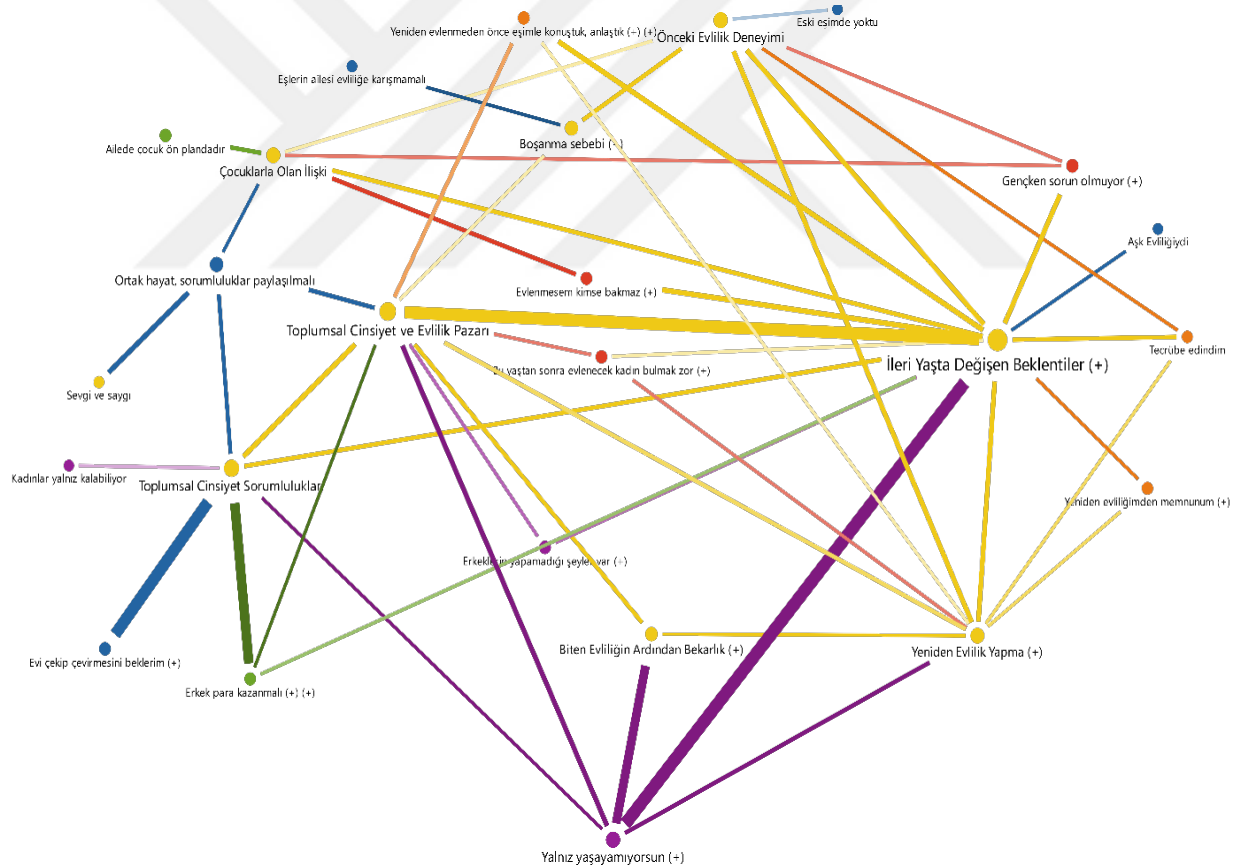

Şekil 3.2 Türkiye’de 50 yaş ve üstü kadınların medeni duruma göre bakım pratikleri

Genel anlamda bu bulgulardan yola çıkıldığında ileri yaşta erkekler açısından evlilik kurumunun bakım pratiklerinde farklı eğilimlere neden olduğu görülmektedir. Yeniden evlilik yapan erkeklerin hane-içinde bakım ihtiyacının sağlandığı ancak boşanmış erkeklerin genellikle kurumsal bakım hizmetlerine başvurduğu görülmüştür. Dul erkeklerde ise aile ve kan bağı ilişkilerinin bakım için sosyal destek sağlama olasılığı daha yüksektir. Genellikle ileri yaşta hem erkek hem de kadınların aile bağları tarafından sağlanan bakım ihtiyacında kadınlar önemli rol oynamaktadır.

3.2. Nitel Araştırma Bulguları

Bu tez çalışmasının nitel araştırma aşamasında ise yukarıda da belirtilen yorumlayıcı fenomenolojik analiz tanımlarından faydalanılarak altı aşamada süreç ilerlemiştir. Araştırmada ilk olarak görüşmelerden elde edilen yanıtlara aşına olmak için transkripsiyonu yapılan metinler üzerinde tekrarlı okumalar gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki aşamada ise bu okumalardan yola çıkarak elde edilen yanıtlar başlangıç kodlamaları ile sistematik bir şekilde MAXQDA programı üzerinde tanımlanmıştır. İlk kodlamalar tamamlandıktan sonra benzer içerikleri olan kategoriler birleştirilerek prototip temalar geliştirilmiştir. Geliştirilen başlangıç temaları üzerinden görüşmecilerin yanıtları tekrar ele alınarak kodlamalar arasındaki bağlantılar anlaşılma çalışılmıştır. Kasıtlı ayıklama ve çerçeveleme ile kategoriler ve prototip temaların yansıttığı fenomenlerin son hali için yaratıcı varyasyon tekniğine başvurulmuştur. Böylece ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini yansıtan 20 alt tema başlığını temsil edecek dört ana başlık belirlenmiştir.

Şekil 3.3 Nitel Veri Kategorileri ve Alt Temaları

Yukarıdaki şekilde nitel araştırma verilerinden elde edilen ana tema ve alt tema başlıklarının kesişimleri yer almaktadır. Şekildeki kesişim çizgilerinin kalınlığı, bağlı olduğu tema ile ilişkisinin yoğunluğunu göstermektedir. Nitekim ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini yansıtan 4 ana tema başlığı bulunmaktadır.

3.2.1. Evlilikte Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

İlk evliliğe benzer biçimde ileri yaşta yapılan yeniden evliliklerde de heteronormatif toplumsal cinsiyet ilişkileri etkili olmaktadır. Bu başlıkta yaşlı erkeklerin evliliğe ilişkin görüşleri ele alınmakta ve toplumsal cinsiyet perspektifinden irdelenmektedir. Bu ana tema başlığı altında 3 alt tema bulunmaktadır. Bunlardan birincisi erkek ve kadınların evlilikteki sorumluluklarını ele almaktadır. İkinci başlıkta ise evlilikteki toplumsal cinsiyet rollerinin neler olduğu değerlendirilmiştir. En son başlıkta ise ailedeki otoriter erkeklik görünümü ele alınmıştır.

3.2.1.1. Erkek ve Kadının Konumu

Geleneksel olarak, aile ve ev işleri kadınların alanı olarak kabul edilirken, iş dünyası erkeklerin alanı olarak kabul edilmiştir. Kadınların iş gücüne katılımının artması, aile işleri için ayrılan zamanı azaltmış ve işyeri talepleri ile aile ve ev işleri taleplerini dengeleme zorunluluğunu doğurmuştur. Çiftler, bakım sağlayıcı ve ev işleri sorumluluklarını daha fazla paylaşmaya doğru bir hareket yapmışlardır, çünkü birkaç çalışma, çift gelirli çiftlerin, yalnızca erkeğin geçim sağladığı çiftlere göre daha fazla aile işi paylaştığını bulmuştur (Greenstein, 2000). Ancak, bu paylaşım sorumluluğuna yönelik hareketin önemli bir şartı, çalışan eşlerin ev işleri ile daha az zaman harcamasının basit bir sonucu olabilir (Bartley vd., 2005:70). Özellikle, araştırmalar sonucu elde edilen verilere göre, kocaların (%82) ve eşlerin (%90) her ikisi de eşlerin ev dışında çalıştığında ev işlerinin eşit olarak paylaşılması gerektiğine güçlü bir şekilde inanmaktadır ancak, bu eşitlikçi tutumlara rağmen, gerçeklik ev işleri paylaşımında eşit bir dağılımdan oldukça uzak olmaya devam etmektedir. Örneğin, ev işlerini eşleriyle eşit olarak paylaşan kocaların tahminleri araştırmalarda %2 ile %12 arasında değişmektedir (Ferree, 1991). Araştırmalar, toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik kalitesini nasıl etkilediğini incelemiştir. Geleneksel rollerin benimsenmesi, bazı çiftler için işlevsel olabilirken, diğer çiftlerde memnuniyetsizliğe yol açabilmektedir. Modern eşitlikçi yaklaşımların benimsenmesi ise, çiftlerin daha adil bir iş bölümü yapmasına ve bu sayede daha yüksek evlilik tatmini yaşamasına olanak tanımaktadır (England, 2010).

Valla erkeğin en başta görevi evine para getirmesi ekmek getirmesi yani direkt o sonuçta yani en azından bizim evliliğimiz de Türkiye Türklerin evliliğinde böyle yani benim için de doğrusu o yani. Koruyup gözetmesi kollaması evini ne bileyim? Çocuk yetiştirmede daha böyle saygılı çocuklar yetiştirebilmek için kendini gösterebilecek bir tipte olmalı. Yani otoriteyi kurabilen kişi, yani benim için erkek evde yani (...) Kadın daha güler yüzlü, daha böyle sempatik karşılamalı... ee ben titizimdir. Ev mesela çok temiz olmalı, kendisi için de aynı ev için de aynı. Giysidir yemektir, bu ortalıktır, ne bileyim. Hepsi tertibi düzeni şey içinde yapılabilmeli. Yani

tabi en başta da yani morali de bozuk olsa suratına asıp oturmamalı hani hiçbir zaman güler yüzlü, göz devamı güler yani evin içinde tabi. Yani ben biraz daha tutucu olduğum için hani böyle şeyler eskiden böyle gördük, yetiştik. Çok açılıp saçılmasın, böyle daha mütevazı giysin. Böyle bir kadın portföyü var hep kafamda yani. (K2-Lise-59-YE)

Quah'a göre (2020: 937) farklı ülke vatandaşlığı olan kadınlar ile evlilik yapan erkekler daha önce kaybettikleri heteronormatif aile değerlerini yeniden kazanma arzusunda olabilir. Erkekliğin yeniden sağlanması, sosyal tanınma veya mutluluk hedeflerine ulaşmak adına ulusötesi yeniden evlilik yapan erkeklerin, modern evlilikteki eşitlikçi yapının baskınlığından kurtularak heteronormatif evlilik ilişkisini yeniden kurma amacında olabilecekleri görülmüştür (Quah, 2020). Katılımcı (K2) erkeğin başlıca görevinin eve ekonomik katkı sağlamak, yani aileyi ekonomik olarak geçindirmek olduğunu vurgulamaktadır. Erkek, evin koruyucusu, gözeteni ve otorite figürü olarak görülmektedir. Bu bakış açısına göre, erkeğin rolü, maddi ihtiyaçları karşılamak ve çocukları disiplinli, saygılı bireyler olarak yetiştirmektir. Katılımcıya göre kadın, ev içi işlerden sorumlu olup, temizliğe, yemek yapmaya ve genel düzenin sağlanmasına önem vermelidir. Ayrıca, katılımcının belirttiği gibi, kadının her zaman güler yüzlü olması, moral bozukluğunu belli etmemesi gerekmektedir. Katılımcı, kadının davranışları konusunda da daha muhafazakâr bir yaklaşımı benimsemekte ve kadınların daha mütevazı bir tutumda olmasını savunmaktadır. Katılımcının ifadeleri, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayanmaktadır ve bu rollerin evlilikteki iş bölümünü nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Erkeklerin evin temizliğinden duydukları memnuniyet evlilikten beklentilerini ve kadın rolünü belirleyen bir faktördür. Eş, ebeveyn ve ücretli işçi rolleri olan kadınlar için temiz bir ev "üretmek" bu yükümlülükleri olmayan kadınlara göre daha zorlayıcı olabilmektedir. Örneğin, kocalar ve çocuklar muhtemelen yaptıkları ev işinden daha fazlasını gerektirir ve eşler ve çocuklar arasındaki standartlar ve beklentiler üzerindeki çatışmalar, kadınlar üzerinde aşırı yüklenme veya strese neden olmaktadır. Araştırmalar, bu stres faktörlerinin depresyona neden olabileceğini öne sürmektedir (Robinson ve Spitze, 1992; Shelton ve John, 1996). Kadınların ev işleri ile birlikte gelen rollerine bağlı stres faktörlerinin ev "dağınıklığı" ile belirlendiği görülmüştür. Kadının evin düzenini, temizliğini ve genel işleyişini sağlaması gerektiği inancı, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin evlilikteki yansımalarından birisidir. Katılımcının ifadeleri, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayanmaktadır ve bu rollerin evlilikteki iş bölümünü nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Bir kere. Ne derler yapıdaki ana gövdedir erkek...yapılarda nasıl bir şey taşı varsa şeyde yükü taşıyan kolon erkek bence öyle yükü taşımalı yani maddi ve manevi olarak ailenin yükünü çekmeli yani hani? evet, tabi hem gelir hem manevi olarak da (...) Ne demişler? Bizim

atalarımız yuvayı yapan dişi kuştur değil mi? Yani hani yuvayı yapan dişi kuş derler, kadının da erkek kadar sorumluluğu olması gerekiyor. Yani ya tabi imkanlar el verdiği sürece olmamalı. Evde akşama kadar yatmamalı hani? Ya bence. İmkânı varsa dışarıda çalışması daha iyi (K3-Lisans-66-YE).

Kadın emeği üzerindeki kontrol, patriarkal sistemlerden beslenir. Bu sistem, ideal bir kadın imajı yaratarak kadının hane ve aile içindeki rollerini ön plana çıkarır. Böylece, kadınların ev işleri ve çocuk bakımı gibi görevleri üstlenmeleri normalleştirilir. Bu kontrol mekanizması, sadece ev içi işlerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda dışarıdaki faaliyetleri de etkiler (Hartman, 2006: 31). Patriarkal yapılar, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetini sürdürmesini sağlayan toplumsal ilişkiler ağıdır (Hartman, 2006: 29). Toplumsal normlar bireylerin davranışlarını ve kimliklerini şekillendirir, bu da özne olma durumunu baskı altına alır (Bourdieu, 2015). Kadınlar, iş yerlerini seçerken genellikle yaşadıkları yerlere yakın olanları tercih ederler; bu tercih, onların hem işte hem de evdeki rollerini bir arada yürütmelerini zorunlu kılan hegemonik baskıların bir sonucudur (Yiğit, 2022: 378). Katılımcı (K3) erkeğin ailenin ana direği olduğunu ve maddi-manevi yükü taşıması gerektiğini savunmaktadır. Erkeğin, evin ekonomik geçimini sağlamakla yükümlü olduğuna inanılmaktadır. Buna karşın, kadınların da sorumlulukları olduğu ve imkânlar el verdiği sürece çalışması gerektiği ifade edilmektedir. Bu görüş, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin evlilikteki iş bölümünü nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Erkeğin ekonomik ve duygusal yükümlülükleri üstlenmesi, kadınların ise ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmesi gerektiği düşünülmektedir. Araştırmalarda kadınların ev içindeki rolünün, toplumsal cinsiyet rollerine dayandığı ve bu rollerin eşitlikçi bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Oakley (1974/2018), kadınların ev içindeki rolünün, toplumsal cinsiyet eşitliğine nasıl zarar verdiğini ve bu rollerin değişmesi gerektiğini tartışmaktadır. Bernard ise (1982), erkeğin ana geçim kaynağı olarak görülmesinin, evlilikte güç dengesini nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu rol, ekonomik sorumlulukları öncelikli olarak erkeklere yüklemekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı olabilmektedir.

Erkeğin ve kadının eşlerine karşı birbirine karşı bir saygısı olması gerekiyor. Ne bileyim aldatma durumu veya işte eş işe gitmiş, kocası işe gitmiş kadın evde akşam gelip evde yemek istiyorsa yani yemeğin hazır olması ne bileyim böyle anormal olan şeyler değil bunlar, yani bilmiyorum istek olarak. (K4-Y.Okul-63-YE)

Connell'e göre (1999) eylem konfigürasyonları cinsiyet rolü düzenini yeniden üretmektedir. Sosyal pratiklerin kurumsallaştığı bir toplumsal yapı olarak aile değerlerindeki geleneksel cinsiyet rolleri, "saygı" gibi olgular etrafında hegemonik erkeklik değerlerinin meşruiyet kazanmasında etkili olabilmektedir. Katılımcı evlilikte karşılıklı saygının önemine

vurgu yapmaktadır. Eşlerin birbirlerine karşı sadakat göstermeleri ve görevlerini yerine getirmeleri gerektiği belirtilmektedir. Erkeğin işe gitmesi ve kadının evde yemeği hazırlaması gerektiği görüşü, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, kadının ev içi işlerden sorumlu olduğu ve erkeğin dışarıda çalışarak ailenin geçimini sağladığı bir model önermektedir. Bu görüş, toplumsal cinsiyet rollerinin ev içi ve dışı iş bölümü üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. Kadının evde yemek hazırlaması ve erkeğin işe gitmesi gerektiği inancı, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayanmaktadır.

Erkeğin eve ekmek getirmesi gerekiyor. Tabii ki de kesinlikle. Erkeğin ekonomik özgürlüğü de olacak. Evine de bakmak zorundasın. Yani bakamayacaksın evlenmeyeceksin. Yok, çok ağır bir yük değil. Karşılıklı olarak olduğu zaman yani hani bayan da çalışmalı. Bu arada bayan hani illaki bayan evde sürekli bekleyen birisi olarak düşünmüyoruz da. Ama şimdi bir erkeğin de mutlaka bir ekonomik durumu olması gerekiyor. (K4-Y.Okul-63-YE).

McDowell'a göre (2003: 27) modernleşmeyle birlikte erkeklerin istihdam sahasındaki hâkim konumunun giderek kaybedilmesi, ekonomik güç üzerinden tanımlanan erkeklik değerlerini zayıflatmıştır. Bununla birlikte ekonomik güce sahip olmayan erkeklerin statü sahibi erkekler tarafından “marjinal” pratiklere sahip olması aynı zamanda toksik erkeklik ilişkilerinin de bir göstergesidir. Katılımcı (K4) bu ifadesinde evlilikte karşılıklı saygının önemine vurgu yapmaktadır. Eşlerin birbirlerine karşı sadakat göstermeleri ve görevlerini yerine getirmeleri gerektiği belirtilmektedir. Erkeğin işe gitmesi ve kadının evde yemeği hazırlaması gerektiği görüşü, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayanmaktadır. Katılımcı (K4) kendisi çalışırken eşinin de evde “hiçbir şey yapmadan” beklemesini doğru bulmamıştır. Erkeğin ekonomik durumunun iyi olması gerektiğini belirten katılımcıya göre ihtiyaç olduğunda kadının da bir işte çalışması gerektiği düşünülmektedir. Bu görüş, toplumsal cinsiyet rollerinin ev içi ve dışı iş bölümü üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. Kadının evde yemek hazırlaması ve erkeğin işe gitmesi gerektiği inancı, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayanmaktadır.

3.2.1.2. Savurgan Erkek ve Evi Çekip Çeviren Kadın Roller

Toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki en belirgin ayrım erkekle özdeşleştirilen kamusal yaşamın karşısındaki özel alanla özdeşleştirilen kadın rolleridir. Bu bağlamda erkeklerin hem kamusal alandaki hareketliliğe hem de aile içindeki destek birleşenlerine ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

Bakış açısında farklılıklar var tabi. Yani mesela. Kadınların daha değerli derleyici toplayıcı, kuşatıcı baktığını düşünüyorum ben erkeklerin ise daha. O şeyi göremediğini düşünüyorum ben.

Yani mesela şöyle oluyor, hani mesela buna bir örnek vermek gerekirse, kadınlar daha ekonomik. Ama erkekler daha savruk gibi mesela harcanmasında evet mesela bir kadın onu harcarken onun muhasebesini yapıyor işte bunu harcarsak şöyle olur, bunu alırsak böyle olur diye. Mesela erkek de burada daha az duyarlı. Doğasıyla ilgili de olabilir. Bu bilemiyorum ama bunlar benim gözlemlediklerim. Burada da yine dayatıcı olmamak lazım. Ne kadın ne de erkek ortak bir yol olmalı ya da zaman zaman birisi dediğinin diğerinin dediğine uymalı ama bu uymayı bir bahsetme, bir borca dönüştürmemeli. Yani sen mesela şöyle olmamalı işte sen bunu bak sen öyle demiştin onu yaptık. Şimdi ben bunu diyorum böyle yapalım. Bu tehlikeli bir şey çünkü orada samimiyet kaybolmuş bir şey samimi değil yaptığımızda o zaman. (K7-Doktora-65-GB)

Matthews'a göre (1984), ataerkil yapı içerisindeki kadınların ve erkeklerin tekrarladığı pratikler bu sistemin kalıcı olmasını desteklemektedir. Kadınlık ve erkekliğin “doğasıyla ilgili” olan bu pratikler cinsiyet rolü düzenini yeniden üreten kritik bir etken olarak ele alınmıştır. K7 kadın ve erkeklerin para harcama alışkanlıkları ve genel davranışları konusundaki görüşlerini yansıtmaktadır. Katılımcı, kadınların daha derleyici, toplayıcı ve ekonomik davrandığını, erkeklerin ise daha savruk olduğunu belirtmektedir. Kadınların harcamalarını yaparken daha dikkatli davrandıkları, erkeklerin ise bu konuda daha duyarsız oldukları ifade edilmektedir. Bu görüş, toplumsal cinsiyet rollerinin para yönetimi üzerindeki etkilerini ve kadınların ekonomik davranışlarını vurgulamaktadır. Katılımcının ifadeleri, kadınların para yönetiminde daha dikkatli ve ekonomik olduklarını, erkeklerin ise bu konuda daha az dikkatli davrandıklarını öne sürmektedir. Kadınların daha ekonomik ve dikkatli harcama alışkanlıklarına sahip olduğu, erkeklerin ise daha savurgan olma eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Örneğin, Powell ve Ansic (1999), kadınların finansal kararlarında daha temkinli ve hesaplı davrandıklarını, erkeklerin ise daha riskli harcamalar yapma eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Nelson ise (2014), kadınların ekonomik davranışlarının, toplumsal cinsiyet rollerinden ve toplumsal beklentilerden etkilendiğini ve bu nedenle daha dikkatli harcama alışkanlıklarına sahip olduklarını tartışmaktadır. Literatürde, çiftlerin finansal kararlarını birlikte almasının, evlilik memnuniyetini artırdığı belirtilmektedir. Diğer bir araştırmada ise, Pahl (2008), çiftlerin finansal kararlarını birlikte almasının, ilişkideki güveni ve memnuniyeti artırdığını belirtmektedir. Samimiyetle yürütülen ortak karar alma süreçleri, çiftler arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Bu, kadınların ekonomik rolünün önemini ve erkeklerin daha savruk olma eğilimini göstermiştir. Bu görüşte katılımcı kadın ve erkek için farklı tutum ve davranışlardan söz etmesine rağmen bu özelliklerin dışında evliliğin ortak bir paydada yürütülmesi gerektiğini birinin diğerine karşı üstünlük kurma çabasının evlilikleri tehlikeye attığını düşünmektedir.

Ya evlilik iyi şeydir aslında. Yalnızlık hoş bir şey değil. Evlenince insan bir kendini topluyor böyle. Toplu derli düzenli bir adam oluyor. Kadın için de muhtemelen aynı şeydir. Evlilik benim için nasıl söyleyeyim? Muhteşem bir şey. Aile iki kişinin anlaşmasıyla olur yani çok fazla bir şeye gerek yok. Ben inançlı bir adamım. Kadının her türlü manşetini temin etmektir. Yiyeceğini içeceğini temin etmektir. Giyeceğini temin etmektir. Onun dışında tabii oradan da beklediğim bazı şeyler olabilir. Mesela senin istemediğin kişiyle konuşmaması lazım. Yani bu illaki erkek olması şart değil. Sen evine gelmesini istemediğin hakkında konuşmamalısınız. Onun dışında çok yani şöyle illa, ben şunu yerim, bunu yerim bu olmamış şu olmuş diye bir derdim yoktur. Kadın ne pişirirse getirir ben yerim (K9-İlköğretim-62-Dul).

Shafer'ın (2009) çalışmasında yeniden evlenme ilk evliliğe göre daha seçici bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Yaşlı erkeklerin yeniden evlilik ile sosyal statülerini güvence altına almak istedikleri ileri sürülmüştür. Bu durum yaşlı erkekler için erkeklik değerleri açısından evliliğin "iyi" bir sosyal kurum olduğu hissini ortaya çıkarabilmektedir. Katılımcı (K9) evliliğin yalnızlığa karşı bir çözüm olduğunu ve insanların evlenince daha düzenli ve toplu bir yaşam sürdürdüklerini belirtmektedir. Bu, evliliğin bireylerin sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. K9, inançlı biri olarak kadının yiyecek, içecek ve giyecek gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, kadının belirli sosyal ilişkilerde sınırlandırılması gerektiğini ifade etmektedir. Kadının ne pişirirse onu yiyeceğini belirten katılımcı, bu ifadesiyle aynı zamanda kadının ev-içi rolünü de ortaya koymaktadır. Katılımcı (K9), kadının ev içi rolünü vurgulayarak, kadının ne pişirirse onu yiyeceğini belirtmektedir. Literatürde, kadınların ev içindeki rolü ve sorumluluklarının, toplumsal cinsiyet rollerine dayandığı ve bu rollerin eşitlikçi bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Oakley (1974), kadınların ev içindeki rolünün, toplumsal cinsiyet eşitliğine nasıl zarar verdiğini ve bu rollerin değişmesi gerektiğini tartışmaktadır. Katılımcının bu görüşleri, evlilikte kadının hem ev-içinde hem de sosyal ilişkilerinde erkeğin görüşüne saygı göstermesi gerektiğine dayanmaktadır. Bu yönüyle katılımcı geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimsemiştir.

Ya üstlenirsin ama... yapabileceğin şeyler var yapamayacağın şeyler var ya mesela ben ütü yapamam. Diğer örnek vermek gerekirse atıyorum, evi süpürürsün, bulaşık makinesini boşaltırsın, çamaşır yıkarsın asarsın bunları yapabilirsin ama tabi bir kadın kadar bir bayan kadar olmaz yani tabi canım (K11-Lise-58-YE).

Katılımcı (K11), katılımcının ev içi işlerin paylaşımı konusundaki görüşlerini yansıtmaktadır. Katılımcı, bazı ev işlerini yapabileceğini ancak bu işleri kadınlar kadar iyi yapamayacağını ifade etmektedir. Bu görüş, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bazı önyargıları ve beklentileri içermektedir. Katılımcı, erkeklerin ev işlerine katılmasının önemli olduğunu

kabul etmekte, ancak bazı işlerin kadınlar tarafından daha iyi yapıldığını belirtmektedir. Bu, ev içi işlerin paylaşımında eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır. Katılımcının, kadınların ev işlerinde daha yetenekli olduğu ve erkeklerin bu işleri yapamayacağı inancı, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı önyargıları yansıtmaktadır. Bu önyargılar, erkeklerin ev işlerine katılımını sınırlayabilir ve ev içi işlerin eşit paylaşılmasını engelleyebilir. Katılımcı, erkeklerin ev işlerine katılmasının önemli olduğunu kabul etmekte, ancak bazı işlerin kadınlar tarafından daha iyi yapıldığını belirtmektedir. Literatürde, ev içi işlerin eşit paylaşımının evlilik memnuniyetini artırdığı ve ilişkilerdeki çatışmaları azalttığı belirtilmektedir. Örneğin, Bianchi ve diğ. (2000), ev işlerinin eşit paylaşımının çiftler arasındaki memnuniyeti artırdığını ve evlilikteki uyumu sağladığını belirtmektedir.

Kadın çekip çevirecek, kadın evin bir direği aslında... kadın olmadığı zaman aile dağılıp gidiyor... Benim birçok şeyde yaşadığım bu. Harçları sağlıyor! Kadın aslında duygusaldır da... harcamayı o yapar...evin eksikliğini şeyini o bilir. Çocukları, hasta olduğu zaman başındadır yani. Anne figürü bizde bunu bizim ailede şu anda aynı anne figürü...anne deniyor da. Ama çarşıda gezilecekse baba deniyor. Yani bana kolay para harcatılıyor. Ona kolay para harcatılamıyor, yani o hesap yapıyor. Çünkü kızım bak o pahalı onu ama bunu al diyor onun gibi kadının görevi...ya zaten çok yük var üstünde... ya eğitiminden çok da biz de şöyle bir şey, bazen o da kızı veriyor, o da annesine bağlıyor falan ama... Örnek olmaya çalışıyoruz yani. Anneliği de çocuklar eşinden öğreniyor, öyle diyelim yani. Biz geç bulduk çocuklarımızı ama. Hani geç bulduk diye tamam engellemedik belki ama çok da serbest bırakmadık. Bu ölçüyü nasıl kurulacağını bilmiyorum. Yani çocuk yetiştirmek diyor, şey gibidir. Şoförlük gibidir. Direksiyon çok sıkı tutarsan kullanamazsın, koyuverirsen de kullanamazsın. Tatlı sert bir şekilde... bazen anne baskın sıkı oluyor, bazen ben sıkı oluyorum. Yani kadın ailenin direği diye düşünüyorum. Ekonomik olarak da her şey onda diye düşünüyorum. Ben biz öyle paramı falan ayrı saklamam şey yapmam. Eşimle birlikte şey yaparım, daha çok o yönetir parayı. Ve ortadadır her şeyimiz. Hani daha tutumlu kadın daha tutumlu yani öyle diyeyim. Onunla güzel hayat öyle diyeyim (K12-Lisans-59-Dul).

Brannon'un (1985) ortaya koyduğu erkeklik davranışlarından birisi *büyük çark*'tır. Erkekler saygı görmek ve ailenin geçimini sağlamak için aile ilişkilerinde bir takım erkeklik davranışlarını benimseyebilmektedir. Bu alıntı, katılımcının ev içi rol dağılımı ve toplumsal cinsiyet rollerine dair görüşlerini yansıtmaktadır. Katılımcı (K12) kadının evin direği olduğunu ve aileyi bir arada tutan ana unsur olduğunu ifade etmektedir. Kadının duygusal yapısının ve evdeki ekonomik sorumluluklarının altını çizmektedir. Katılımcı, kadının evin merkezi rolünü üstlendiğini ve bu rolün hayati olduğunu belirtmektedir. Kadın, evin düzenini sağlar, ekonomik harcamaları yönetir ve çocuklarla ilgilenir. Bu, kadının ev içindeki işlevselliğinin ve öneminin

altını çizmektedir. Genel olarak Katılımcı, toplumsal cinsiyet rollerinin ev içi iş bölümü üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Kadının ekonomik sorumlulukları üstlenmesi ve ev bütçesini yönetmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin ekonomik boyutunu yansıtmaktadır. Kadının bu konudaki tutumlu ve düzenli yaklaşımı, evin ekonomik sürdürülebilirliğinde önemli bir faktör olarak belirtilmektedir. Katılımcı, evliliğinde eşiyile birlikte birtakım rolleri paylaştığını bu rollerin “iyi” bir aile yaşamı sürdürmek için gerekli olduğunu düşünmektedir. Katılımcı özellikle çocukların yetiştirilmesinde kadın ve erkeğin farklı toplumsal cinsiyet özelliklerine sahip olduğunu düşünmektedir. Bu özelliklerin evlilikte birbirini tamamladığını ileri sürmüştür.

Erkekler dağılıyor ya gerçekten bakamıyor kendine. Bence bakamıyorlar yani bakamadıkları için de ne yapıyorlar? Kazançlarını savurmaya başlıyorlar. Yani bir kadın işte evin içerisinde 20 lirayla 30 lirayla karnını doyurabiliyor. 50 lirayla karnını doyurabiliyor. Yani bir domatesle biberle tamam mı? Yani bir şekilde karnını doyurabiliyor ama erkek öyle değil. Erkek işin hep kolayına kaçıyor gidiyor. 200 liraya yemek yiyor. Yani maddesel olarak bir kere kesinlikle kendine yetemiyor. Ama kadın daha ekonomik oluyor, daha davranışı daha düzgün oluyor. Kadın gidiyor, çamaşırını yıkıyor güzelce, katlıyor, temizliyor, kaldırıyor. Ama bir erkek bunu sürekli yapamıyor. Bu sefer atıyorum işte götürüyor, kuru temizlemeye veriyor, ütücüye ütü yaptırıyor, oda masraf. Yani yapabileceği şeyleri bir şeyler çok fazla daha yıpranmadan işte atıyorum. Bir dikişle bir şeyle hallolabilecek şeyleri kaldırıp çöpe atıyor. Gidip yenisini alıyor tam işine kolayına kaçıyor, erkeklere kolayına kaçıyor. Ben de öyleyim, işin kolayına kaçıyorum? Yani atıyorum. Çok affedersin, donumun kenarı yırtılmış lan diyorsun. Bunu da götür tercih edip girecek değilim ya diyorsun. Bu donu bir poşetin içine koyuyorsun, atıyorsun, çöküyor, gidiyorsun yenisini alıyorsun abi kadın öyle değil. O yüzden erkek savuruyor (K6-Lise-54-GB)

Araştırmalara göre erkekler açısından evlilik gibi belirli bir partnerlik statüsüne sahip olmak daha önemli algılanmaktadır (Dykstra ve Fokkema, 2007). Bu nedenle evlilik birliğinin bozulması aynı zamanda erkekler üzerinde daha olumsuz bir etki yaratabilmektedir (Pinquart, 2003). Katılımcı (K6) erkeklerin evlilik sonrasında ekonomik olarak da daha savurgan davrandıklarını belirtmektedir. Kadınların, düşük bütçelerle bile evin ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini, ancak erkeklerin genellikle işin kolayına kaçıp daha fazla para harcadıklarını ifade etmiştir. Örneğin, kadınların az miktarda parayla yemek yapabilmesi, çamaşırlarını yıkayıp temizleyebilmesi gibi ekonomik davranışları, erkeklerin aynı işleri daha maliyetli yöntemlerle çözmeye çalışmasıyla karşılaştırılmaktadır. Katılımcı'nın ifadeleri, literatürde yer alan bulgularla uyumludur. Örneğin, erkeklerin evlilik sonrası daha savurgan davrandıkları ve kadınların daha ekonomik olduğu yönündeki bulgular, toplumsal cinsiyet rollerinin ekonomik davranışlar üzerindeki etkisini desteklemektedir (Thébaud, 2010: 334).

Kadınların ev içi işlerde daha becerikli ve tasarruflu olmaları, erkeklerin ise daha pahalı yöntemlerle sorunları çözmeye çalışmaları, bu cinsiyet rollerinin bir yansımasıdır. K6 erkeklerin evlilik sonrasında kendilerine yeterince bakamadıklarını ve kişisel bakım konusunda yetersiz kaldıklarını belirtmektedir. Erkeklerin kişisel bakım işlerini, kadınların aksine, daha pahalı yöntemlerle çözdüklerini ifade etmektedir. Kadınların ev içi işlerde daha becerikli ve ekonomik olmaları, erkeklerin ise bu konularda daha az yetenekli ve savurgan olmaları, toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıya göre erkeklerin aile yaşantısına sahip olmaları onlar için manevi olduğu kadar maddi kazanımlar da sağlamaktadır. Evli olmayan erkeklerin yaşamlarını kontrol edemediğini ifade eden katılımcı bu ifadeleriyle evliliğin erkeklerin yaşamındaki önemine vurgu yapmıştır.

3.2.1.3. Evlilikte Otoriter Erkek Rolü

Kamusal yaşamla özdeşleştirilen erkeklik görüntüleri aynı zamanda ev-içi düzeni de “kontrol eden” bir hegemonya ilişkisi yansıtmaktadır. Erkek için kadının evi çekip çevirmesi her zaman tek başına yeterli değildir. Bazı durumlarda erkeğin otoritesinin ve kararlarının ön planda olması gerektiği erkek açısından bu otoritenin kaybedilmesi durumunda aile yaşamında bazı aksaklıkların yaşanabileceği düşünülmektedir.

Genelde şimdiki evliliklerin çoğu ayrılıkla bitiyor. Yani anlamak zor herkes istediğinin olmasını istiyor... Her şeyi alıp... Yemek içmek, gezmek istiyor. Tabi günümüz şartlarında daha da zorlaştı. Yani biraz daha insanların anlayışlı olup düşünceli olup aileye önem vermelerini isterim ben. Tabi maddi açıdan da... maddiyat çok önemli bir evlilik için. Yani ha bir şey çalışmıyorsun, ne oldu iş bulamadın? Ne yiyip içeceksin? Kadının bir şeyi vardır, yapısı vardır. Benim anladığım kadarıyla...yaştan dolayı ben böyle bir şeye varıyorum. Kadın zora düştüğü an sana huzursuzluk verir, yaradılışında var. Yani ruhsal olarak seni yıpratır, zora sokar yorar. Hangi kadın olursa olsun... Annem dahi olsa kadın odur... yani yapılarında var yani böyle. Onun için erkeğin güçlü olması lazım çalışması lazım. Güçlü olması lazım tabii çalışması lazım. Yatarsa tabi kadının parası yetmediğinde o kadın tabi ona zamanı geldiğinde iyi davranmaz. (K2-Lise-59-YE)

Maddi sıkıntıların evlilikteki rolü üzerine yapılan çalışmalar, finansal stresin evlilik kalitesi ve devamlılığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Dew, Britt, ve Huston (2012) tarafından yapılan bir araştırmada, ekonomik zorlukların çiftler arasında çatışmaya ve memnuniyetsizliğe yol açtığı, özellikle erkeklerin ekonomik açıdan yetersiz olduğu durumlarda boşanma olasılıklarının artış gösterdiği belirtilmektedir. Aynı şekilde, Vinokur, Price ve Caplan (1996) işsizlik ve maddi sıkıntıların evlilik üzerindeki olumsuz etkilerini ve eşler arasında ortaya çıkardığı sorunları detaylandırmaktadır. Çalışmada finansal

buhran dönemleri ve eşlerin işsiz olduğu zamanlarda evlilik ilişkisindeki memnuniyet duygusunun da azaldığı belirtilmektedir. Nitekim Katılımcı (K2), günümüz evliliklerinin sıklıkla ayrılıkla sonuçlandığını ve eşler arasında anlaşmanın zor olduğunu ifade etmektedir. Bu durumun nedenleri arasında bireylerin kendi isteklerine öncelik verdiğini ve maddi yoksulluğun getirdiği zorluklar belirtilmektedir. Özellikle maddi koşulların evlilikte önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Maddi sıkıntılar, evliliğin devamlılığı ve kalitesi üzerinde doğrudan etkili olmakta, işsizlik veya maddi yetersizlikler evlilik içinde ciddi sorunlara yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirildiğinde, katılımcı ifadelerinin genel hatlarıyla kadın ve erkek rollerine dair geleneksel görüşleri yansıttığı söylenebilir. Katılımcı, kadınların zor durumlarda “aile içinde huzursuzluk yarattığını” ve bu durumun “kadınların doğasında” olduğunu iddia etmektedir. Bu görüş, kadınların zor koşullarda daha duygusal tepkiler verdiklerini, erkeklerin ise bu durumlarda başa çıkabilmesi için daha güçlü olmaları gerektiğinden yola çıkılarak elde edilmiştir. Bu ifadelerinde katılımcı ekonomik iyilik halinin aile içindeki otoritesini belirleyen bir faktör olduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim katılımcı, erkeklerin ekonomik sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini ve işsiz kalmaları durumunda kadınların olumsuz tepkiler göstereceğini belirtmektedir. Bu bakış açısı, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı geleneksel iş bölümlerini ve beklentileri yansıtmaktadır. Ayrıca, katılımcının, "hangi kadın olursa olsun" ifadesiyle kadınların zorluklarla başa çıkarken benzer tepkiler vereceğini ve erkeklerin bu duruma hazırlıklı olmaları gerektiğini vurgulaması, toplumsal cinsiyet rollerinin ne kadar kökleşmiş olduğuna dair bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Katılımcının annesini dahi bu genellemenin içine dahil etmesi, bu görüşün kişisel deneyimlerden ziyade toplumsal normlara dayandığını göstermektedir. Katılımcının görüşleri toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik üzerindeki etkisini ve bu rollerin evlilik dinamiklerini nasıl şekillendirdiğini anlamak için destekleyici bir alıntı olarak görülebilir.

Bir kere o insanı muhtaç etmemek yani her yönde sevgi de de maddesel de manevi de ruhsal da. Yani eşini bir kere hiçbir şeye muhtaç etmeyeceksin. O senin birinci sorumluluğun olmalı, yani seveceksin, sayacaksın, muhtaç etmeyeceksin. Yani hep bir erkek bunu yapması gerekiyor. Bunu nasıl yapabilir? Bir kere öncelikle kendisinin. Belli bir noktada belli bir güce sahip olması lazım. Bu sağlık olarak iş olarak düşün. Düşünce olarak bunların bir kere güçlü olması lazım. Yani bakıyorsunuz. Adam işsiz ama evlenmeye kalkıyor. Kendi karnını doyuracak durumda değil. Bir başkasının sorumluluğunu almaya kalkıyor. Yani önce bir işin olacak. Bir gücün olacak. Diğer tarafta. Sevebileceğin, seni sevebilecek bir insanla birlikte olman gerekiyor mesela görücü usulü. Kesinlikle karşı olduğum şey insan bir kere kesinlikle tanıyacak. Vakit geçirecek. (K6-Lise-54-GB)

Yukarıdaki alıntıda Katılımcı (K6)'nın toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik içindeki sorumluluklar hakkındaki görüşleri ele alınmaktadır. Katılımcı, evlilikte erkeğin eşini hiçbir şeye muhtaç etmemesi gerektiğini, bu sorumluluğun sevgi, maddi destek, manevi ve ruhsal bakım gibi çeşitli yönleri kapsadığını vurgulamaktadır. Erkeklerin güçlü olmalarının gerektiğini ve işsizlik durumunda bir kadınla evlilik yapamayacağını belirtmiştir. Katılımcı evlilikte erkeğin otoriter rolünü tanımlarken ekonomik gücüne dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra erkeklerin “sağlıklı olması” yine evlilikte erkeğin “güçlü” olmasını sağlayacak durumlardan bir diğeridir. Bu görüş, erkeklerin ekonomik olarak güçlü olmalarının evlilikte önemli bir rol oynadığını ve “kadının karnını doyurmak” için önce erkeklerin ekonomik açıdan güçlü olmaları gerektiğini savunmaktadır. Katılımcının ifadelerinde aynı zamanda erkeklerin “aktif” ve “güçlü” hegemonik değerlere sahip olması gerektiği vurgusu bulunmaktadır. Kadınların ise edilgen bir cinsiyet değerine sahip olduğu düşüncesi hakimdir. Bu görüş, erkeklerin evlilikte “eve ekmek getiren” rolüne sahip olduğunda hem evlilik hem de erkeklik deneyimi için avantajlı olduğuna dikkat çekmektedir. Katılımcı ayrıca, evlenmeden önce bireylerin birbirlerini tanımaları gerektiğini ve görücü usulü evliliğe karşı olduğunu belirtmektedir. Görücü usulü evliliklerin, bireylerin birbirlerini yeterince tanımadan evlenmeleri nedeniyle, sağlıklı ve mutlu bir evlilik ilişkisi kurma olasılığını azalttığı ifade edilmektedir. Literatürde, görücü usulü evliliklerin bireylerin birbirlerini yeterince tanımadan evlenmeleri nedeniyle sağlıklı ve mutlu bir evlilik ilişkisi kurma olasılığını azalttığı belirtilmektedir. Bireylerin birbirlerini tanıması ve evlilik öncesinde vakit geçirmesi, evlilikte uyum ve memnuniyeti artırır. Bu bağlamda, Kalmijn (2004: 582), eş seçiminin evlilik memnuniyeti üzerindeki etkilerini inceleyerek, bireylerin eşlerini tanımalarının evlilikte önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra katılımcı “eril korumacı” yaklaşımı destekleyici ifadelerde bulunarak “kadını muhtaç etmemek” için erkeğin elinden geleni yapması gerektiğini belirtmiştir. Bu aynı zamanda hegemonik erkeklik değerlerinin bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Evlilik kurumunda erkeğin işi ve geliri, geleneksel olarak aile içindeki rolünün ve sorumluluklarının belirleyici unsurları arasında yer almaktadır. "Eve ekmek getiren" erkek modeli, yalnızca ekonomik bir zorunluluk değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir norm olarak köklü bir şekilde yerleşmiştir. Connell'in (1996) hegemonik erkeklik teorisi, erkeklerin toplumsal iktidar ilişkilerini sürdürme ve yeniden yapılandırma süreçlerini açıklamaktadır. Bu bağlamda, erkeklerin iş ve gelir sahibi olmaları, onların aile içindeki statülerini ve otoritelerini pekiştirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar, erkeklerin ekonomik güvence sağlama rolünün, evlilikteki memnuniyet ve istikrarı artırdığını göstermektedir. Özellikle boşanma veya yeniden evlenme süreçlerinde,

erkeklerin ekonomik durumları, yeni bir evlilik kararında önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreçlerde ekonomik güvenlik ve sosyal statü arayışı, erkeklerin yeniden evlenme kararlarını etkileyen kritik unsurlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, erkeğin iş ve gelir sahibi olması, evlilikteki rollerinin ve sorumluluklarının merkezi bir bileşeni olmaya devam etmektedir. Geleneksel erkeklik normları, erkeğin ailenin birincil ekonomik sağlayıcısı olması gerektiği fikrini pekiştirirken, bu rolün yerine getirilmesi hem erkeklerin hem de ailelerinin sosyal ve ekonomik refahı için kritik öneme sahiptir.

Ataerkil düşünüyorum ben bir kere. Erkek...Para kazanır bir kere... erkek pek evde durmaz. Gideceği bir yeri olur erkeğin. Ben öyle düşünüyorum. Erkek biraz otorite olur. Yani, çünkü rol paylaşımında belki ben daha duygusalım, daha yumuşak kalpliyimdir eşimden. Ama sert görünmek zorundayım yani erkek duvar gibi olmalı... Her şey atılmalı bilmem ne ama yıkılmamalı gibi düşünüyorum...Yani erkeğin görevi sağlam durmak. Birçok darbe gelecek birçok şeyler olacak. Baba figürü dik duracak, yaparız diyecek hallederiz diyecek aşarız diyecek. Yani ben babayı öyle tanımlıyorum. Erkeğin rolünü ailede onu tanımlıyorum. Duygusallık bizde... şey yani yok yani duygusal olma hakkımız yok bence yok. Yani varsa bile de gösterme hakkımız yok. Eşine bile belki çocuklara zaten gösterilmez de bazen çok güzel oluyor. Sevinci paylaşıyorsunuz. Çok mutluluğunuzu belirtiyorsunuz ama problem anında durun bakalım diyebilmeli... Yani erkek ayakta kalabilmeli diye düşünüyorum. (K12-Lisans-59-Dul).

Katılımcı (K12), erkeğin evde otorite figürü olması gerektiğini ve bu rolü korumak için sert görünmek zorunda olduğunu belirtmektedir. Erkeğin aile içinde "duvar gibi" sağlam durması gerektiği vurgusu, daha yumuşak kalpli olsa bile erkeklerin duygusal zayıflık göstermemeleri gerektiği inancını yansıtmaktadır. Araştırmalarda, erkeklerin aile içinde otorite figürü olarak görülmesi ve duygusal ifadelerinin kısıtlanması, toplumsal cinsiyet normlarının bir yansıması olarak ele alınmaktadır. Connell (2005), hegemonik erkeklik kavramını tartışarak, erkeklerin güçlü ve duygusal olarak kontrol sahibi olmaları gerektiği yönündeki toplumsal beklentileri açıklamaktadır. Katılımcının "duygusal olma hakkımız yok" ifadesi, aslında erkeklerin toplumsal normlar gereği duygularını ifade etmekte kısıtlandıklarını ve bu duyguları gizlemeleri gerektiğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte bazı araştırmalarda erkeklerin duygusal ifadelerinin kısıtlanması ve bu durumun erkeklerin psikolojik sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri ele alınmaktadır. Örneğin Addis ve Mahalik (2003), erkeklerin duygusal ifadelerinin toplumsal normlar tarafından kısıtlanmasının, erkeklerin duygusal sağlığını olumsuz etkileyebileceğini belirtmektedir. Yine *Eril Tahakküm* kitabında "baba idealini" toplumsal bağlamda irdeleyen Bourdieu ise (2014: 95) Virginia Woolf'ün *Deniz Feneri* adlı eserindeki Ramsay karakterini ele almaktadır. Bourdieu'ya göre (2014) duygusal zayıflıklarını

göstermemek için “dimdik ayakta duran” bir baba figürünü benimsemek, erkeğin de “erkek olma” sorumluluklarının altında kalması durumuna bir örnek teşkil etmektedir. Bu görüşler, toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik dinamiklerini ve aile içindeki sorumlulukları nasıl etkilediğini yansıtmaktadır. Araştırmalar, erkeklerin duygusal ifadelerini kısıtlamalarının, geleneksel erkeklik rollerine uyma çabalarından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu roller, dayanıklılık, bağımsızlık ve rekabetçiliği vurgularken, zayıflık veya kırılganlık gösteren duyguların ifadesini caydırma girişimi olarak görülmektedir. Bu bağlamda, erkeklerin bu kısıtlamaları hem duygusal sağlıklarını hem de ilişkilerini olumsuz etkilemektedir (Addis ve Mahalik, 2003). Genel olarak katılımcının ifadelerinde erkeklerin evlilik yaşamı içerisinde duyguları ile hareket etmemesi gerektiği belirtilmektedir. K12’ye göre geleneksel cinsiyet rolleri, evliliğin sürdürülmesi için benimsenmesi gereken unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Onun mücadelesini verir diye düşünüyorum yani çünkü zaman içerisinde çalışmıştır ama işsiz kalmıştır. Belli ekonomik sıkıntıya düşmüştür. En azından tekrar bir iş, bir şeyini görürse gayretini görürse yani çalışabilme o evin ekmeğini tekrardan getirebilme gayretini görürse bir kadın işsizlikten dolayı kocasından boşanmaz. Ama o gayreti görmezse de erkeğin işsizliği kesinlikle ayrılma sebebidir. Yani o gayreti görmesi lazım ya uğraşılıyor, didiniyor... bir şeyler yapmak için çabalıyor. Bir iş bulmaya çalışıyor. Çünkü ben de söylediğim şeyi yaşadım. Ya şimdi. Bir dönem çok güzel bir işlerim vardı. Avrupa firmalarında çalıştım. Güzel paralar kazanıyordum... İşsiz kaldım (K6-Lise-54-GB).

Berger ve Berger’e göre (1983) modern aile birliği partnerlerin birbirlerine karşı duyduğu aşk ve sevgi gibi duygusal yakınlaşma ile değil daha ziyade sosyo-ekonomik değişkenlere bağlı kurulmaktadır. İşçi sınıfı ailelerin çoğunda ailedeki duygusal bağlardan ziyade yeterli ekonomik ve sosyal desteğin sağlanması daha ön plana çıkmıştır. Bu durumda erkekler için “evin geçimini sağlayacak” ölçüde kazanca sahip olmak daha kritik hale gelmiştir (Ward, 2015). Katılımcı (K6) ifadelerinde, işsizlik ve ekonomik sıkıntılarla başa çıkma sürecini ve bu sürecin evlilik üzerindeki etkisini anlatmaktadır. Katılımcı, ekonomik zorluklarla mücadele eden bir erkeğin gayret göstermesi gerektiğini, aksi takdirde bu durumun boşanma sebebi olabileceğini belirtmektedir. Erkeğin işsiz kalması durumunda, kadının çaba göstermesi ve ailesine destek olmaya çalışması gerektiği ifade edilmektedir. Bu bakış açısı, erkeğin ekonomik sorumluluklarını vurgulamakta ve işsizlik durumunda bile gayret göstermesinin önemini belirtmektedir. Kadınların da bu süreçte anlayış göstermesi gerektiği ifade edilmektedir. Ancak, erkeğin ana geçim kaynağı olması gerektiği inancı, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sürdürmektedir. Katılımcı’nın işsizlik ve ekonomik zorlukların evlilik üzerindeki etkisi hakkındaki görüşleri, literatürde de desteklenmektedir. İşsizlik, çiftler

arasında ekonomik stres yaratabilir ve evlilik memnuniyetini olumsuz etkileyebilir. Örneğin, Alsemgeest ve Grobbelaar (2015: 843), ekonomik stresin çiftler arasında çatışmaları artırdığını ve evlilik memnuniyetini azalttığını belirtmektedir. Erkeğin işsiz kalması durumunda, çaba göstermesi ve ailesine destek olmaya çalışması, evlilikte uyumun sağlanmasına yardımcı olabilir.

(Erkeğin işsiz kalması) Sıkıntı olur. Yani erkek bir süre sonra ya toplumsal olarak kendisini şey hissediyor ya kadın bana bakıyor falan gibi düşünür falan hissediyor. Ne kadar hissettirmek istemese de toplumsal şey bunu şey yapar. Dolayısıyla aslında yani şunu demek istiyorum. Eğer çalışabiliyor ise olanağı var ise çalışmalıdır. Ama hastadır şudur budur eşlerden bir tanesi o onu o halde bırakmak gitmek istemiyor. Bu severek yaptığı bir şey ise bu istisnai durumlar farklı. Hangi yapsın? Ama yani adam çalışmıyor mesela var öyle kadınlar var, koca parasını yerim diyor ya bu nereye kadar sürecek? Bu ilişki sağlıklı değil bir kere başından ya da ters işte (K7-Doktora-65-GB).

Kentleşme ve bireyselleşmeyle birlikte evlilik birliği içerisinde karşılıklı aile bağlarının kurulması da bireysel statüleri ön plana çıkarmıştır. Aile birliğindeki bu değişim aynı zamanda ekonomik kaynaklara erişim ve ailenin geçimini sağlama hususunda bireylerin ilişkilerini etkilemiştir (Sancar, 2014). Katılımcı (K7), toplumsal baskılar nedeniyle erkeğin çalışmamasının ilişkiye zarar verebileceğini vurgulamaktadır. Katılımcı, ekonomik bağımsızlığın her iki eş için de önemli olduğunu ve çalışabilecek durumda olanların çalışması gerektiğini savunmaktadır. Ancak, sağlık gibi istisnai durumlarda bir eşin çalışmaması kabul edilebilir. Bunun dışında, maddi olarak tamamen eşine veya eşinin ailesine bağımlı olan ilişkilerin sağlıklı olmadığı belirtilmektedir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden, bu görüş ekonomik bağımsızlığın ve karşılıklı katkının evlilikteki önemini vurgular. K7, maddi olarak tamamen eşine veya eşinin ailesine bağımlı olan ilişkilerin sağlıklı olmadığı görüşünü dile getirmektedir. Katılımcıya göre sadece erkeğin çalışması ve kadının geçimini sağlaması evlilikte olumlu bir gelişme olarak görülmemelidir. Bu durumun bazı sıkıntıları da beraberinde getirdiği düşünülmüştür. Araştırmalarda, ekonomik bağımlılığın aile ilişkilerinde güç dengesini bozabileceği ve memnuniyeti azaltılabileceği saptanmıştır. Örneğin, Conger ve diğ. (1990), ekonomik stresin çiftler arasındaki ilişkinin kalitesini olumsuz etkileyebileceğini ve ekonomik bağımlılığın bu durumu daha da kötüleştirebileceğini ileri sürmektedir.

Geçinmek mi? Tabi (önemi) var yani eğer gelir düzeyi düşerse ister istemez... İhtiyaç öncelikleri başlıyor. Yani mesela bana diyor ki o ayakkabı almak istiyorum diyor mesela ne olacak? Yavaş yavaş çatlaklar başlıyor. Yani gelir düştükçe tabi ki birlikte yaşama şartların da zorlaşıyor, koşullar zorlaşıyor, bu da bozuyor o işleri yani bunun üstesinden gelen çiftler çok zorluk çeker, çok yoktur zaten çok azdır. Yani ister istemez bozuluyor. Çocuğun gideri vardır,

çocukları varsa bilmem şu vardır bu vardır... dediğim gibi yani başlayacak yani ben işte çanta alacağım diyecek kadın o da (koca) başlayacak. Yani daha geçen sene aldığını giyebilir halbuki ama çanta önemli bir şey. Ayakkabı önemli bir şey... kadınlar için diyelim değil mi? dolayısıyla o gelir düştüğünde hatta ikisi çalışsa bile gelirleri. Düşük olduğunda tabi ekonomik sıkıntılarda bile boşanma oranları artabiliyor. Yine problem oluyor. (K7-Doktora-65-GB)

Erkeklik krizini ortaya çıkaran gelişmelerden birisi de işçi sınıfı erkeklerin çalışma yaşamındaki statülerini kaybetmeleridir. İş gücü piyasasındaki dönüşümler erkeklik deneyimlerini ve aile bağlarındaki konumunu da değiştiren süreçler olmuştur (Walker ve Roberts (2018: 4). Katılımcı (K7) ekonomik sıkıntıların evlilik üzerindeki olumsuz etkilerini ele almaktadır. Gelir düzeyinin düşmesi, çiftler arasında ihtiyaç öncelikleri konusunda anlaşmazlıklara yol açarak evlilikte çatlaklara neden olmaktadır. Katılımcı, ekonomik sıkıntıların evlilikleri nasıl zorladığını ve boşanma oranlarını nasıl artırdığını açıklamaktadır. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkıldığında erkeğin kadının önem verdiği şeyleri karşılaması için belirli bir ekonomik kazanca sahip olması gerektiği görülmüştür. South (1985), ekonomik zorlukların boşanma olasılığını artırdığını ve gelir düzeyinin düşmesinin evlilik memnuniyetini azalttığını belirtmiştir. Ekonomik baskılar, çiftler arasındaki ilişkileri zorlaştırabilir ve evliliğin sürdürülebilirliğini tehdit edebilmektedir.

3.2.2. Erkeklerin Aile Yaşamına İlişkin Görüşleri

Nitel araştırma bulgularının ikinci başlığını erkeklerin aile yaşamına ilişkin görüşleri ana teması oluşturmaktadır. Bu ana tema başlığı altında 5 adet alt tema bulunmuştur. İlk alt temada ileri yaşıta evlilik yapan erkekler için mutlu evlilikte olması gerekenler ele alınmıştır. İkinci alt başlıkta ise evlilik ilişkisinde eşler arası uyum ve iletişimin evliliği nasıl etkilediğine dikkat çekilmektedir. Bir sonraki başlıkta evlilikte eşlere düşen sorumluluklar aile yaşamı üzerinden değerlendirilmektedir. Bu temada öne çıkan “sevgi ve saygı” kavramlarının ileri yaşıta erkeklerin evlilik yaşantısında ne ifade ettiği bir sonraki alt başlıkta ele alınmaktadır. Son olarak biten evliliğin ardından yeniden evlilik yoluyla ortaya çıkan “birleşik aile bağları” içerisinde ebeveynlerin çocukları ile ilişkileri en son başlıkta değerlendirilmektedir.

3.2.2.1. Mutlu Evliliğin Özellikleri

İleri yaşıta erkeklerin evlilik yaşamında mutluluğunu arttıran faktörler üzerine yapılan araştırmalar, çeşitli unsurların önemini vurgulamaktadır. Bu unsurlar arasında iletişim kalitesi, cinsel memnuniyet, duygusal destek ve sosyal ilişkiler öne çıkmaktadır. Örneğin Ekonomik istikrar ve iyi sağlık durumu da evlilik mutluluğunu etkileyen önemli faktörler arasındadır. Ekonomik olarak güvence altında olmak, çiftlerin stres seviyelerini azaltarak evlilik

memnuniyetini arttırmaktadır. Ayrıca, iyi bir sağlık durumu, özellikle yaşlı erkekler için, evlilik mutluluğunu ve genel yaşam kalitesini artıran bir diğer önemli unsurdur (Kalmijn ve Monden, 2006). Diğer bir unsur ise eşler arasındaki iletişim kalitesidir. Araştırmalara göre, iyi bir iletişim kalitesi ve duygusal destek, evlilik mutluluğunu arttıran en önemli faktörlerden biridir. Erkeklerin eşleriyle açık ve etkili bir şekilde iletişim kurmaları, duygusal olarak destekleyici olmaları, evlilik tatminini ve genel mutluluğu artırmaktadır. Ayrıca, yaşlı erkekler için, eşleriyle olan duygusal bağların güçlü olması, yaşam kalitelerini ve psikolojik sağlıklarını olumlu yönde etkilemektedir (Lawrence, Rogers, Zajacova, ve Wadsworth, 2018).

Yani ben çok sınıflandırmak istemiyorum erkek illa şunu yapacak kadın şunu yapacak diye bir şey yoktur yani bence yani şu an günümüz toplumunda kadınlarında ben görüyorum, her şeyi yapabiliyorlar. Sonuçta bir paylaşımdır. Birbirini tamamlama diye görüyorum yani bir. İllaki erkeği sınıflandırır şu şeyler erkeğe aittir şunlar bayanlara aittir diye garip şeyi düşünmüyorum. Sonuçta hani güç isteyen yani kuvvetli şeyler genellikle, yani erkeklerin biraz daha güçlü olduğu için yapabiliyorlar ama eşlerimiz biraz. Daha fiziki olarak zayıf onun olduğu için ama haricinde hani beyin olarak belki eşim benden daha üstündür onun için yani şimdi mantıklı... çok zorlu bilmiyorum. (K8-Y.Okul-58-YE)

Cherlin'a göre (2009) erkekler ve kadınlar evlilik içinde dayanışma ortamı sağladıkları ve davranışlarının uyumlu olması için çabaladıkları takdirde daha uzun evlilik yaşamına sahip olabilmektedirler. Katılımcı (K8) toplumsal cinsiyet rollerine dair daha esnek ve modern bir bakış açısını yansıtmaktadır. Katılımcı, erkek ve kadınların belirli rollere sıkıştırılmaması gerektiğini ve günümüz toplumunda kadınların her şeyi yapabildiğini belirtmektedir. Eşlerin birbirini tamamladığı, ortak bir paylaşım ile işlerin yürütüldüğü bir yaklaşımı benimsemektedir. Katılımcı fiziksel güç gerektiren işlerin genellikle erkekler tarafından yapılabileceğini, ancak bu durumun kadınların zihin gücü veya diğer yetenekler açısından daha üstün olabileceği gerçeğini değiştirmediğini söylemektedir. Bu, toplumsal cinsiyet rollerinin fiziksel yetenekler doğrultusunda belirlenebileceği ancak zihin gücü ve diğer yeteneklerin de dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Katılımcı'nın esnek ve modern toplumsal cinsiyet rolleri hakkındaki görüşleri, literatürde de desteklenmektedir. Katılımcıya göre toplumsal cinsiyet rollerinin katı sınırlarla belirlenmemesi, bireylerin yeteneklerine ve kapasitelerine göre rolleri üstlenmelerini sağlayabilmektedir. Örneğin, Risman (2004: 429), toplumsal cinsiyet rollerinin esnek ve bireylerin yeteneklerine dayalı olarak yeniden düşünülmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

Ya örnek şöyle. Hadi bugün buraya gidelim. Ben gitmeyeceğim. Bugün şuraya gidelim. Ben yapmayacağım hani. Tamam da gidelim dediğim zaman, yani bi gitmemesinin bi şeyini...sebebini anlatması lazım. He hasta olabilirsin, rahatsız olabilirsin. Tamam o zaman

amenna...o ayrı ama öyle ben ondan hoşlaşmıyorum senin arkadaşından... ya hoşlanmayabilir insanlar birbiriyle...Ne demişler dört dörtlük insan aradığın zaman...Hatasız dost arayan dostsuz kalır değil mi yani? Yani işte tabi beklentilerimiz daha uyumlu bir hayat (K3-Lisans-66-YE).

Kadının dediği erkeğe ters geliyor...ya bana öyle geldi. Yani atıyorum. Dışarı çıkalım, bir yemek yiyelim diyorsunuz. Ben yoldan çok dönmüşümdür çünkü öncelikle sorarım ya ne yemek istiyorsunuz? Sen bilirsin, valla sen bilirsin, zaten bir yer bilmiyorum, siz ne yemek istediğinizi söyleyin. Her şey uyar, tamam o zaman pide yiyelim yok ben pide yemem. Balık yiyelim. Ya, hayır, balık da sevmiyorum. Pizza yiyelim. Yok canım pizza istemiyor ya ne yiyelim o zaman sen söyle bilmiyorum. Ben zaten o noktada sinirleniyorum. Bu sefer ne oluyor? Belki güzelce dışarıya bir yemek yemeye çıkacaksınız. Olay bir anda şeye dönüşüyor. Tartışmaya kavgaya dönüşüyor. Çünkü ilk önce güzel güzel soruyorsun. Sonra alternatif sunmaya başlıyorsun. Sunduğun alternatifler de kabul edilmiyor (...) Yani kadına teslim olmayacaksın. Yani diyeceksin ki kardeşim yemeğe mi gidiyoruz! Bir şey söylemeyeceksin, gideceksin direkt olarak... Hadi burada yemek yiyeceğiz diyeceksin. (K6-Lise-54-GB)

Katılımcı (K3)'nın "beklentilerimiz daha uyumlu bir hayat" ifadesi, evlilikte uyum ve karşılıklı anlayışın önemini vurgulamaktadır. Bu uyumun sağlanabilmesi için, eşlerin birbirlerine karşı hoşgörölü ve anlayışlı olmaları gerektiği belirtilmektedir. Katılımcıya göre eşlerin iletişim kurması ve mutlu bir evlilik sürdürmesi için iki tarafın da duygusal ihtiyaçları ve tercihleri dikkate almak gerektiğini ileri sürmüştür. Uyumlu kararlar veremediği durumda buna sebep olan durumları eşlerin birbirine anlatması gerektiğini vurgulamıştır. Katılımcı görüşmenin devamında "en büyük siyaset aile yaşamıdır" ifadesini kullanarak birtakım şeylerin sevgi ve saygı çerçevesinde çözülmesi gerektiğini ve evlilikte mutluluğu bunun sağlayacağını söylemiştir. Diğer katılımcının (K6) da benzer bir şekilde günlük yaşamda basit bir yemek seçimi gibi konularda bile yaşanan anlaşmazlıkların, doğru yönetilmezse, büyük çatışmalara dönüşebileceğini ifade etmektedir. Evlilikte karşılıklı anlayış ve uyum, ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için temel unsurlardır. Literatürde, çiftlerin birbirlerine karşı empati ve anlayış göstermelerinin, evlilik memnuniyetini artırdığı belirtilmektedir. Örneğin, Fincham ve diğ. (2007: 276), evlilikte hoşgörü ve empati göstermenin çiftlerin genel mutluluğunu artırdığını ve çatışmaları azalttığını belirtmektedir. Eşler arasındaki iletişimin ve karar alma sürecinin, duygusal tepkilerden arındırılarak daha mantıklı ve sakin bir şekilde yönetilmesi gerektiği belirtilmektedir. Katılımcı, bir tarafın sinirlendiğinde diğer tarafın sakin kalması gerektiğini ve her iki tarafın da anlaşmazlıklara karşı anlayışlı olmalarının önemli olduğunu savunmaktadır. Connell'e göre (2018) hegemonik erkeklik değerlerinin özelliklerinden birisi de kontrolü elinde tutmaktır.

Eşler arasındaki benzerlik ve anlayışın (veya uyumun) değerlendirilmesi, evlilikle ilgili çalışmalar tarafından kritik görülmektedir (örn., Deal, Wampler ve Halverson, 1992), çünkü bunların ilişkilerdeki olumlu etkileşimler ve sonuçlarla ilişkili oldukları düşünülmüştür. Araştırmalar aile üyeleri arasındaki fikir birliğinin evlilik sorunlarıyla başa çıkmak için olumlu yönde teşvik ettiğini ve fikir birliği eksikliğinin eşler arasında ve aile üyeleri arasında zayıf bir uyum duygusunu gösterdiğini desteklemektedir (Antonovsky ve Sourani, 1988; Booth ve Welch, 1978; Deal ve diğ., 1992). Ayrıca, evli eşlerin birbiriyle uyumları üzerine yapılan araştırmalar (Levinger ve Breedlove, 1966), eşler arasındaki benzerliğin evlilik memnuniyetini etkilediğini ileri sürmektedir. Araştırmalarda, evlilik memnuniyeti çeşitli faktörlere bağlı olmasına rağmen bu faktörlerin de yine kişilerarası uyum ve algılarla bağlantılı olduğu görülmüştür (örn., Acitelli, Douvan ve Veroff, 1993; Oggins, Veroff ve Leber, 1993).

(...) Yani bence olması gereken budur... Erkek yatağından mutsuz kalkarsa. O kadını aldatır. Benim yine hep ısrarla konuşmalarda şurada buna söylediğim bir şeydir. derim ki, ya bir erkek evden karnı tok çıkarsa dışarıda lokantaların camlarına bakması, yani vitrinde hangi yemeği yesem diye düşünmez. Çünkü karnı tok. Ama, eğer ki aç çıkarsa bu sefer ne yiyeceğim diye sağa sola bakmaya başlar. Başka kadınlara bakar gitmek isterim. Mesela kadınların hep söylediği şeylerden biri nedir erkek değil mi? Allah belasını versin, hepsi aynı ... erkek işte aldatır... Erkek kiminle aldatır? başka bir kadınla aldatır erkek. Her zaman seçilendir. Kadın seçendir. Yani bir erkek istediği kadınla birlikte olamaz ama bir kadın istediği erkekle birlikte olur. O yüzden aldatan her zaman kadındır, erkek değildir. (K6-Lise-54-GB)

Connell (2019) hegemonik erkeklik değerlerinin yeniden üretilmesinde cinsel yaşam üzerindeki erkeklik rollerinin ve otoritesinin önemine vurgu yapmıştır. Katılımcı (K6)'nın ifadeleri, evlilikte erkeklerin cinsel ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda aile ilişkilerinde sorun olduğunu ve bunun evlilikte aldatmaya yol açtığını ileri sürmektedir. Katılımcı, erkeğin evlilikte “yatağından mutlu kalkmasının karnı tok olmasından daha önemli” olduğuna vurgu yaparak, bu durumdaki bir erkeğin aldatma eğilimi olabileceğini düşünmektedir. Başka bir ifadeyle K6, bu durumun evlilikte sadakatin korunması için gerekli olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte literatürde, cinsel tatminsizliğin aldatma riskini artırabileceği belirtilse de bu durumun tek başına bir neden olarak kabul edilmesi ve sorumluluğun yalnızca kadınlara yüklenmesi eleştirilmektedir (Blow ve Hartnett, 2005: 217). Nitekim katılımcının erkeğin aldatma durumunu evliliğindeki sorunlarla meşrulaştırdığı ve buna kadının neden olduğu görüşündedir. Ayrıca kadınların "seçen" taraf olduklarını, erkeklerin ise bu seçime uyan taraf olduklarını belirten K6, aldatanın aslında “her zaman kadın olduğunu” belirterek evlilikte kadınların davranışlarının yönlendirici olduğunu ve problemlerin genellikle bu durumdan kaynaklandığını savunmaktadır. Bu bakış açısı, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerine dair

yerleşmiş önyargıları ve stereotipleri yansıtmaktadır. Kadınların ilişkilerde daha aktif ve kontrol edici bir rol oynadıkları, erkeklerin ise bu dinamikte daha pasif bir rol üstlendikleri inancı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir başka boyutunu gözler önüne sermektedir. Kısaca bu örnekte toplumsal cinsiyet ilişkilerinin evlilikte cinsellik ve sadakat ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Kadınların ilişkilerdeki seçim gücüne vurgu yaparak esasında aldatmada kadınların “sorumlu” olduğunu iddia etmektedir. Bununla birlikte toplumsal yaşamda ikincil ve olumsuz algılanan pek çok durum ile kadınların ilişkilendirildiği gibi katılımcının yaşadığı bu deneyimde de “sadakatsizlik” gibi davranışların sorumlusu olarak kadın görülmüştür.

Genel olarak katılımcının ifadelerinde “cinsel tatminsizlik” ve “aldatma” temalarının ön planda olduğu görülmektedir. Nitekim Darwinizm’e göre cinsel çeşitlilik ihtiyacı, sadakatsizliğin en büyük nedeni olarak diğer tüm faktörlerin önüne geçmektedir. Bu bağlamda sadakatsizlik genetik açıdan istenen bir davranış olarak görülür; çünkü bu, çocuk sayısının maksimize edilmesini ve yavruların genetik çeşitliliğinin artmasını sağlamaktadır. Bu ise değişen koşullarda hayatta kalma şansını arttırmayı sağlar. Bu nedenle erkek sadakatsizliği, üreme başarısına ulaşmakla ilişkilendirilmektedir: "Erkek, ilk partnerinin yavrularına yatırdığı toplam uyum değerinin bir kısmını kaybetme riskine rağmen, ekstra bir dişiye hamile bırakma şansı bulursa daha fazla kazanacaktır" (Wilson, 2016: 182). Kadınlar için durum tersine işlemektedir: " Dişi ise, erkeğin potansiyel genetik maliyetlere maruz kalmasına rağmen, kendine sürekli bir yardım sağlayarak fayda sağlayacaktır, bu da onu diğer partnerlerden uzaklaştıracaktır" (Wilson, 2016: 182). Ebeveyn yatırımı teorisine göre, kadın, yavrularının hayatta kalma şansını artıracak davranışları, örneğin bakım verme ve fedakârlık gibi, teşvik edecektir. Erkek ise, kendi üreme başarısını hayatta kalan yavrularının sayısı ile ölçer (Wilson, 2016, s. 181). Sonuç olarak, dişi partner, yavrularına büyük miktarda zaman ve enerji harcamak zorunda olduğu için bakım kalitesi ile ilgilenir. Erkek ise üretebildiği yavru sayısı ile ilgilenir. Kadının üreme konusunda sınırlı bir yelpazesi olduğunda, "her yeni embriyo, her durumda anne tarafından yeterli gıda ile donatılır. Bu nedenle, bir kadının sahip olabileceği çocuk sayısına bir sınır koyar" (Dawkins, 1989, s. 183), erkeğin çıkarı en fazla sayıda partneri hamile bırakmaktır, çünkü "bir erkeğin sahip olabileceği çocuk sayısı neredeyse sınırsızdır" (Wróblewska-Skrzek, 2021: 1889). Hakim’e göre (2014: 67-68) erkeğin sadakatsizliği bahsi geçen bu sosyo-biyolojik özelliklerden uzak olmasa da aldatma durumu çoğu zaman daha farklı sebepler ile gerçekleşmektedir. Bunlardan birisi ise erkeklerin evlilikte yaşadığı cinsel sorunlar nedeniyle aldatma yoluna başvurmalarıdır. Bu bağlamda K6’nın aldatma sebebini eşiyle yaşadığı cinsel sorunlarla ifade ettiği ve bunun üzerinden aldatmayı meşrulaştırdığı düşünülmüştür. Diğer taraftan erkeğin ancak “diğer bir kadınla” eşini aldatabileceğini belirten katılımcıya göre

aldatma durumunda erkeğin daha masum olduğu belirtilmektedir. Nitekim araştırmalar, her iki cinsiyetin de evlilik dışı cinsel ilişkiye aynı oranlarda katıldığını göstermektedir—ancak erkeklerin bunu daha çok kabul ettiği, kadınların ise daha iyi gizleyebildikleri bulunmuştur. Dahası, kadınların bu tür ilişkiler için motivasyonları erkeklerinkinden farklıdır. Evrimciler, cinsel çeşitliliğin kadınlara ve yavrularına ek destek sağladığını, örneğin "sonuçta gençlerinin orantısız bir şekilde hayatta kalmasını sağlayan ek geçim" (Fisher, 2016, s. 101) ve daha iyi koruma ve destek sağladığını belirtirler (Fisher, 1994: 145). Ayrıca, çocuğun babasının ölmesi veya ailesini destekleyememesi durumunda, kadın başka bir erkekten—aşığından yardım alabilir (Fisher, 1994: 101). Bu nedenle evrimsel süreçte kadının sadakatsizliği adaptif bir işlev şeklinde görülmüştür (Meston ve Buss, 2009: 9–30).

Yani maddi olarak şöyle, eğer eşlerden bir tanesi çalışmıyor ve diğeri sürekli ona çıkart işte tırnak içerisinde bakıyor gibiyse bu daha sonra sıkıntıya yol açıyor. Yani para kazanan kişinin daha. Karşıdaki. Yani mesela ben para kazanıyorum. Eşim kazanmıyor. Şimdi ben eşimin ben bunun hissetmesini istemiyorum desem bile o hissediyor onu. Onun için bu şeyi de iyi kurmak lazım. Yani gelir ilişkisini para kazanma ilişkisini. (K7-Doktora-65-GB)

Kentlerde yaşayan bireylerin aile yaşantısı açısından istihdam piyasası önemli bir faktördür. Çalışma yaşamı ve aile yaşamı arasındaki denge partnerlerin iş ve kazanç durumuna bağlı kurulmaktadır. Yapılan bazı çalışmalara göre erkeklerin işsiz olması boşanma oranlarını arttıran bir etki gösterirken kadınlar açısından bu durum aynı etkiyi göstermemiştir (Cooke vd., 2013). Katılımcı (K7) evlilikte ekonomik ilişkilerin nasıl dengelenmesi gerektiğine dair görüşlerini yansıtmaktadır. Katılımcı, eşlerden birinin çalışmaması durumunda diğerrinin sürekli ona bakıyor gibi hissetmesinin sorunlara yol açabileceğini belirtmektedir. Para kazanan kişinin, çalışmayan eşin bu durumu hissetmemesini sağlamak için gelir ilişkisini iyi düzenlemesi gerektiğini savunmaktadır. Katılımcı, eşlerden birinin çalışmamasının diğer eşe maddi yük getirdiğini ve bu yükün zamanla sorunlara yol açabileceğini ifade etmektedir. Bu sorunların ise daha çok eşler arasındaki ilişkiye yansıdığını ifade etmiştir. Çalışan eş, çalışmayan eşin işsizlik durumunu hissetmemesi için ekstra çaba sarf etse bile, bu hissiyatın engellenemeyeceği belirtilmektedir. Bu durum, evlilikte ekonomik dengenin sağlanmasının önemini vurgulamaktadır. Katılımcı için çalışmayan eşin maddi olarak bağımlı hissetmemesi, ekonomik eşitliğin ve karşılıklı saygının korunması açısından kritik öneme sahiptir. Katılımcı'nın ifadeleri, ekonomik bağımsızlığın evlilikteki önemi ve ekonomik ilişkilerin dengelenmesi gerektiği konusunu vurgulamaktadır. Literatürde, ekonomik bağımsızlığın çiftler arasındaki güç dengesini sağladığı ve evlilik memnuniyetini artırdığı belirtilmektedir. Örneğin, Voydanoff (1990), ekonomik bağımsızlığın çiftler arasındaki güç dengesini sağladığını ve

evlilik memnuniyetini artırdığını belirtmektedir. Katılımcı her iki eşin de çalışmasını evlilikteki duygusal ilişkinin iyi olması açısından gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte eşlerin ekonomik kazançlarının toplam hane gelirini arttırması, evlilik ilişkisini daha kolay yürütmek için bir imkân olarak değerlendirilmektedir.

Ya evlilik şimdi bakış açısına göre çok farklı yani. Hayatı güzelleştirebiliyorsunuz, zehir de edebilirsiniz kendinize dediğim gibi hani. Siz eşinize karşı... eşiniz de size karşı hep saygı çerçevesinde olmalı... İşte maddi olarak birlikte aç kalıp tok kalıp aynı şeyleri paylaştığınız sürece birlikte karşılıklı hani elinizi taşın altına koyduğunuz süreci bence güzel bir olay... yalnız olmak zor gerçekten. Bence toplumsal baskı ayrı bir şey. Özellikle kadınlarımız için ondan sonra... Çünkü eşinizi alıyorsunuz bir yere, deniz kenarına gitmek bile çok mutluluk veriyor. Tek başınıza gittiğinizdeki o şeyi bazen hani bakarsınız göremezsiniz ya... eşinizle gidiyorsunuz, görüyorsunuz ama tek gidiyorsunuz sadece bakıyorsunuz. Ayrı şeyler... (K8-Y.Okul-58-YE)

Anderson’a göre (2009) ortodoks erkeklik ideolojilerinden uzaklaşarak daha “eşitlikçi” evlilik ilişkileri yürüten erkekler aile ilişkilerinde “duygusal ihtiyaçlarını” daha ön planda tutmaktadır. Katılımcı (K8), evliliğin kişinin bakış açısına göre hem olumlu hem de olumsuz deneyimler sunabileceğini ifade etmektedir. Eşler arasındaki saygının önemine vurgu yaparak, karşılıklı anlayış ve maddi dayanışmanın evlilikte mutluluğu getirebileceğini belirtmektedir. Bu, evlilikteki ortak sorumlulukların ve dayanışmanın önemini ortaya koymaktadır. Maddi sıkıntılar ve zorluklar karşısında birlikte mücadele etmenin, evlilikteki bağlılığı ve mutluluğu artırabileceği fikri vurgulanmaktadır. Yalnızlığın zor bir deneyim olduğunu ifade etmekle birlikte tek başına yaşamının getirdiği duygusal boşluğun altını çizmektedir. Evlilikte eşle birlikte geçirilen zamanın, yalnız geçirilen zamandan daha değerli olduğu fikri, katılımcının kişisel deneyimlerinden yola çıkarak dile getirilmektedir. Yalnızlık, evlilikteki paylaşımların ve ortak deneyimlerin eksikliği olarak tanımlanmakta ve bu durumun duygusal bir boşluk yarattığı ifade edilmektedir. Eşle birlikte yaşanan anların, yalnızken yaşanan anlardan daha tatmin edici olduğu vurgulanmaktadır.

Uzun bir evlilikte. Biraz arkadaşlığa kadar gidiyor artık yani bu. Çok iyi tanıyorsunuz eşinizi. Bizim çok uzun. Diyemeyeceğim belki ama. Valla paylaşımcı oluyoruz, her şeyi paylaşıyoruz, akşam dertleşiyoruz. Kendimize ait bir zaman oluşturmaya çalışıyoruz yani. Çocuklarla ilgili planlarımızı işte neler yaptık, neler yapmadık yani bu. Karambolde gidiyor belki hayat ama birazda o anda yaşıyoruz. Ya öyle diyelim yani eşler. Ya yıllar sonra iyi ki varsın iyi ki yanımdasın dendiği zaman güzel ki öyle de oluyor diye düşünüyorum çünkü yıllar. Yıllarca sürmüş bir anne baba ilişkisini görüyoruz yani. İnsanlar. Birbirlerinin var olduğu için mutlu olduklarsa orada doğru yerde izlemektir diye düşünüyorum (...) Asla evlenmem. Uygun bile olsa

tamam, arkadaşlık, sosyal, arkadaşlık, belki birliktelik bile olur ama evlilik bağı altında ben bir daha evlilik kurmam. Çünkü bi tanesinin bu kadar. Biz darbe yemişken ya ben yani tabi bazı şeyleri büyük konuşmamak lazım, denir falan ya ben aman farz edelim ki öyle bir şey. Yok, hiç düşünmem. (K12-Lisans-59-Dul)

Katılımcı (K12), uzun evliliklerde eşler arasındaki ilişkinin zamanla daha çok arkadaşlık temeline dayandığını belirtmektedir. Eşler birbirlerini çok iyi tanımakta ve bu durum, ilişkinin sağlam temellere dayanmasına katkı sağlamaktadır. Arkadaşlık temelli ilişkilerde, eşler arasında derin bir anlayış ve uyum bulunmaktadır. Bu, ilişkinin devamlılığı için önemli bir faktördür. Katılımcı, eşlerin her şeyi paylaşmasının ve akşamları dertleşmenin evliliği güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Günlük yaşamın getirdiği zorluklar ve stresler, birlikte konuşarak ve paylaşarak hafifletilmektedir. Eşlerin birlikte zaman geçirmesi ve ortak planlar yapması, ilişkideki bağlılığı artırmaktadır. Bu hem çocuklarla ilgili konularda hem de genel yaşam planlamasında önemli bir rol oynamaktadır. K12, evliliğin karambol içinde geçebileceğini ancak bu sürecin de bir anlam taşıdığını belirtmektedir. Günlük yaşamın akışı içinde, anı yaşamak ve birlikte zaman geçirmek, evliliğin dinamiklerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu his, uzun süreli evliliklerin temel taşlarından biridir ve evliliğin devamlılığı için kritik öneme sahiptir. K12 yaşadığı olumsuz evlilik deneyimlerinden dolayı bu evliliğin son bulması durumunda bir daha evlenmeyi düşünmediğini vurgulamaktadır. Eşi vefat eden erkeklerin yeniden evlenme konusundaki düşüncelerini anlamak için akademik literatürde de çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, araştırmalar, eşini kaybetmiş erkeklerin yeniden evlenme olasılığının, kadınlara kıyasla daha düşük olduğunu göstermektedir (Davidson, 2001: 297). Bu durum, erkeklerin eş kaybı sonrası yaşadıkları duygusal ve psikolojik zorlukların, yeniden evlenme kararlarını etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, erkeklerin sosyal destek ağlarının, eş kaybı sonrasında yeniden evlenme kararında önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Utz ve diğ., 2004: 683). Evlilikte yaşanan hayal kırıklıkları ve zorluklar, gelecekte tekrar evlenme fikrine karşı bir direnç oluşturmuştur. Olumsuz evlilik tecrübeleri, katılımcının evlilik kurumuna olan güvenini sarsmış ve yeniden evlenme düşüncesini olumsuz etkilemiştir. Katılımcı, evlilik dışı sosyal ilişkilerin ve arkadaşlıkların önemini vurgulamaktadır. Evlilik dışında da tatmin edici ve anlamlı ilişkilerin mümkün olduğunu belirtmektedir. Arkadaşlık ve sosyal ilişkiler, katılımcının yaşamında önemli bir yer tutmakta ve bu ilişkilerin evlilik bağı olmadan da sürdürülebileceğini ifade etmektedir. Gelecekteki olasılıklar hakkında kesin yargılarda bulunmamak gerektiğini de ifade etmektedir. Ancak mevcut düşüncesi, bir daha evlenmeme yönündedir. Bu ifade, deneyimlerin insanları nasıl etkilediğini ve geleceğe yönelik kararlarını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Ya şöyle. Çok sinirleneceğin bir şey olsa bile. Gidip elini yüzünü yıkarsın. Azıcık 3-5 dakika uzanırsın. Evde uzanırsın 2 taraf da soğur yani neticede. Kavga etmemek daha doğrusu... Yani çünkü ses etmezsin ne kadar kızarsan kız. Biraz içinde kalsın... Biraz belli edersin ama yani kavgaya gerek yok. Gürültüye de gerek yok. Yani biz bir de şeyiz. Çok kavga edecek durumumuz da yok. Mesela onun televizyonu ayrı benim televizyonum ayrı çünkü o dizi seyrediyor. Ben belgesel seyrediyorum. O yüzden onun seyrettiği diziler beni açmaz. Ben de belgesel seyredirim, maç seyredirim o da onu açmaz. O yüzden sağ olsun iyidir gene yani otururken bir şey canı istese yapar kendisine de yapar bana da getirir ben sormadan (K9-İlköğretim-62-Dul).

Evlilikte eşler arasındaki tartışmalarda bireylerin çözüm için dört stratejiye başvurdukları düşünülmektedir. Bu stratejiler (1) mevcut çatışma ile aktif ve yapıcı bir şekilde başa çıkma, (2) aktif ve yıkıcı davranışlar sergileme, (3) çatışmadan kaçınma ve (4) partnerin isteklerine uyma ve boyun eğme davranışları şeklinde sıralanabilmektedir (Özen vd., 2016: 6). K9 kendi evliliği içindeki tartışmaları yönetme yöntemini açıklamaktadır. Sinirlenme durumlarında kavga etmek yerine sakinleşmeyi ve durumu yatıştırmayı tercih etmektedir. Katılımcıya göre eşlerin ilişkilerini sürdürebilmesi için belirli şeyleri görmezden gelmesi gerekmektedir. K9 eşine sinirlendiğinde bile bazı şeyleri içine attığını, karşı tarafa yansıtmadığını belirtmiştir. Ayrıca, çiftin farklı ilgi alanlarına sahip olmalarına rağmen birbirlerine saygı göstermeleri ve bu farklılıkları kabul etmeleri evliliklerinin sürdürülebilirliğini artırmaktadır. Nitekim katılımcı evliliğinde eşiyle kavga edecek bir ortamın bulunmadığını, farklı ilgi alanları olduğu için ev içinde kendilerine özel alanlarda zaman geçirdiklerini, bu nedenle daha az kavga ettiklerini belirtmektedir.

Valla benim için. Ne bileyim sevgi saygı yoksa bence o evlilik bitmiştir. Yani her şey bana göre sevgi, saygı eşlerin birbirine kaç hani erkek içinden geçerli bu kadın için de geçerli. Yani sevgi, saygı bitti mi bana göre hani o evlilik bitmiştir yani. Şimdi kavgalar hırlamalar her şey çoğalacak o ona bağırarak o ona bağırarak derken bana göre sevgi saygı bitti demektir. Onu bilmiyorum ki, hani hiç öyle sevgi, saygı bitirecek gibi durumunuz olmadı. Hani şunu şu da diyemem, yani hani dediğim gibi eşim bana karşı saygılı, ben ona sevgimiz zaten var. Şimdi başıma öyle bir şey gelmedi. Sevgi saygıyı yitirecek bir şey. Onun için bence en önemli etken sevgi, saygı. Hatta mesela diğer işte ne bileyim dışarıda haberlerde görüyorsun, yok, eşini aldatmış bilmem. Tabi bunlar direkt zaten evliliği bitirir ama hani ben de normal bir süreçte sevgi, saygı yani. (K11-Lise-58-YE)

Katılımcı (K11) ise evlilikte sevgi ve saygının önemini vurgulamaktadır. Sevgi ve saygı eksikliği, katılımcıya göre evliliğin bitmiş olduğunun bir göstergesidir. Kavga ve bağırışların sevgi ve saygının bittiğine işaret ettiğini belirtmektedir. Katılımcı, kendi evliliğinde sevgi ve

saygının var olduğunu ve bu değerlerin evliliklerinin sürdürülebilirliğini sağladığını ifade etmektedir. Ayrıca, aldatmanın evliliği doğrudan bitiren bir unsur olduğunu belirtmektedir. Bu alıntılar, evlilikte çatışma yönetimi, sevgi ve saygının önemi ve aldatmanın evlilik üzerindeki etkileri hakkında bilgi vermektedir. Erkeklerin evlilik sürecinde ve sonrasında nasıl davrandıkları, çatışmaları nasıl yönettikleri ve sevgi-saygı ilişkisini nasıl gördükleri üzerinde durulmaktadır. Katılımcıya göre evlilikte bazen tartışmalar yaşanması normaldir ancak saygı ve sevgiyi bitirecek bir durumda evlilikte aksaklıklar görülebilir. Bu ifadeler, evlilik dinamikleri ve erkeklik rolleri hakkında önemli bir perspektif sunmaktadır.

3.2.2.2. Eşler Arası İletişim

Evlilik yaşamı eşlerin birbiriyle ortak deneyim alanları oluşturduğu, zaman geçirdikleri bir ilişki olarak tanımlanabilir. Buna rağmen yaşlanmayla birlikte eşlerin evlilikten beklentileri de değişiklik gösterebilmektedir. Eşlerin birbiriyle kurduğu iletişim ilişkilerini etkileyen bir boyuttur. Karşılıklı olarak görüşlerini saygıyla karşılamaları evlilik yaşamını etkileyen bir faktör olarak düşünülebilir.

Valla kadınla erkek arasında...ben ayırım yapmam, yani ikisi de elini taşın altına koymalı...Emeklilik de iyi değil. Erkeğin evde oturması... oda iyi değil. Ya insan yani... ne bileyim 24 saat eşiyle birlikte olmak zorunda değil ki. O zaman işte kavgalar başlıyor... Akşama kadar dışarıda bir işin olacak... akşam eve geleceksin...5-6 saat veya 8 saat birbirini özleyecek yani uzun süre... bu...kim olursa olsun... yeri geliyor anne babayla bile tartışıyor insan uzun süre yanında kaldığında. Öyle değil mi? Şimdi sen annenle veya babanla 24 saat hiç ayrılma... Yani her gün beraber dur. Yeri gelecek onla da tartışacaksın ki öyle. Hele bilhassa eşinle... zaten akşama kadar bir insan senin hoşuna gitmeyen bir iş yapar ya da sen onun hoşuna gitmeyen bir şey yaparsın. O sana söyler sen ona söylersin ne olur? İş büyür gider... Bir de benim anladığım kadarıyla diyelim, kadın sinirlendi mi, erkek susup cevap vermeyecek veya erkek sinirlendi kadın o sıra cevap vermeyecek yani hani? Ama ikisi de Denizli horozu gibi birbirine saldırırsa O zaman işte olmuyor, değil mi yani? (K3-Lisans-66-YE).

Benzerlik ve eşler arası uyum tezinin yanı sıra evlilikte eşlerin birbirinden ayrı zaman geçirmesini önemli bulan durumların da var olduğu söylenebilir. Nitekim Katılımcı (K3) kadın ve erkek arasında ayırım yapmadığını ve her iki tarafın da evlilikte elini taşın altına koyması gerektiğini belirtmektedir. Emeklilik sonrası erkeklerin, geleneksel olarak kadınlara ayrılan özel alanda yani evde çok zaman geçirmelerinin de sorunlara yol açabileceğini katılımcı görüşmede dile getirmiştir. Eşlerin sürekli birlikte olmalarının çatışmalara yol açabileceğini, bu yüzden dışarıda kamusal alanda bir işle meşgul olmanın ve akşamları birlikte vakit geçirmenin daha mutlu bir ilişki dinamiği oluşturduğunu belirtmiştir. Arber ve diğ. (2003: 6) emekliliğin

erkekler açısından önemli bir geçiş süreci olduğunu ve geleneksel erkeklik rollerinden vazgeçmek anlamına gelebildiğini belirtmektedir. Katılımcı ayrıca, evlilikte yaşanan çatışmalarda nasıl davranılması gerektiği konusunda da görüşlerini paylaşmaktadır. Bir tarafın sinirlendiğinde diğer tarafın sakin kalması gerektiğini, aksi halde çatışmanın büyüyebileceğini düşünmektedir. Katılımcı belirli bir yaştan sonra eşlerin birbiriyle geçirdikleri vaktin arttığına dikkat çekerek emekliliğin bu bakımdan iyi bir durum olmadığını vurgulamıştır. Özellikle erkeğin evde oturmasının eşiyle geçirdiği zamanı arttırdığı için kavgalar doğuracağını belirtmektedir. Katılımcı'ya göre eşler bazen karşıdakinin özel yaşamına saygı duymalıdır. Katılımcı kadınların sinirlendiğinde erkeklerin susması gerektiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım evlilikte kavgayı uzatmamak için bir strateji olarak düşünülmüştür. Bunun yanı sıra katılımcının bu ifadesi tartışmalarda kadınların daha uzun süre tartışma yürütmeye eğilimli olduklarını yansıtmaktadır.

Yani bir şöyle bir şey olması gerekiyor, öyle düşünüyorum eşlerin. Kendi böyle. Çok böyle birbirlerine yapışık olmamaları lazım. Yani bir kendi özel alanları, bir teröritleri (kendi alanları) olması gerekiyor. Orada kendi özel arkadaşları olabilir, özel günleri olabilir. Değerlendirmek istediği falan. Böyle bir alan yaratmak gerekiyor. O alan o alanın o alanıyla bir arada olmak gerekiyor. Bunlar olmayınca yani mesela her yere beraber gitmek gibi bir şey bu. Bozuyor ilişkiyi daha sonra yani bu arkadaşınızla da olsa öyle kendinize bir alan kalması gerekiyor. Farklı tecrübelerinize olanak tanımalı. Yani mesela sen kendi başına sinemaya gitmek istiyorsun. Arkadaşlarınla gidebilmelisin mesela. Yani her şeyi beraber yapma durumu... İş biraz bence evlilikte sıkıntıya yol açıyor bir şeyi bu. (...). Kesinlikle özel ilgilerine saygı duymak gerekiyor. Anlayış farklılıklarına bakış açılarına saygı duymak gerekiyor. Evlilikteki sıkıntılardan bir tanesi. Eşler sürekli kendilerine benzetmeye çalışıyor. Kadın erkeği kendisine benzetmeye çalışıyor. Erkek de kadının kendisine benzetmeye böyle doğrudur. Böyle doğrudur diye o sıkıntı oluyor daha sonra. (K7-Doktora-65-GB)

Yukarıdaki ifadede katılımcı evlilikte eşlerin kendi alanlarının olması gerektiğine vurgu yapmış ve sosyal aktivitelere göre birlikte ve ayrı ayrı yapılması gereken etkinliklere dikkat çekmiştir. Özellikle ileri yaşta erkeklerin evlilikten beklentilerinin yaşanmış deneyimler üzerinden değişiklik gösterebileceği görülmektedir. Katılımcı (K7) farklı tecrübelerle olanak tanınmasını önemli bulduğunu belirterek evlilikte kadınların erkekleri kendilerine benzetmeye çalıştığını ifade etmiştir. Bu da evliliği kadın merkezli algılama durumuna işaret etmektedir. Kadın evlilikteki kuralları belirleyen taraf olarak görülmekte ve “yuvayı kuran dişi kuş” rolünün erkeğin kendi özel alanını kısıtladığı vurgusu yapılmaktadır.

Paylaşım çok önemli. Yani birlikte götürülen bir şey olması çok önemli. Yani aslında bir kişiye çok yük bindiği zaman evlilik aksamaya başlıyor. Yani kuşun 2 kanadı gibi ya da trenin 2 rayı

gibi beraber hareket etmek gerekiyor. Zor oluyor bazen aksama olabiliyor ama bunu birlikte götürdüğünüz zaman orada yakalıyorsunuz yani. Evlilik öyle olmalı, karşılıklı olmalı ve hani bir yer. Bir yerde okumuştum, yani sütunlar binanın. Çok yaklaştığı zaman binaya yıkılır. Çok uzaklaştığında da binaya kalır. Herkes bireyselliğini yaşayacak. Ama tabii ortak noktalarda da birlikte hareket edebilecek. Bu yani tanım bu bence kafamda. (K12-Lisans-59-Dul)

Benzerlik ve eşler arası uyum tezinin yanı sıra evlilikte eşlerin birbirinden ayrı zaman geçirmesini önemli bulan durumların da var olduğu söylenebilir. Wang ve Amato (2000) bireysel beklentilerin duygusal ilişkilerde ön planda tutulmaya başladığını belirtmiştir. Nitekim Katılımcı 3 olarak kodlanan kişi kadın ve erkek arasında ayrım yapmadığını ve her iki tarafın da evlilikte gerekli sorumluluğu alması gerektiğini belirtmektedir. İleri yaş evliliklerde emeklilik sonrası erkeğin özel alana dahil olarak evde oturmasının da sorunlara yol açabileceğini ifade eden Katılımcı, bireysel alanların korunmasının evlilikteki çatışmaları önleyebileceğini savunmaktadır. Eşlerin sürekli birlikte olmalarının çatışmalara yol açabileceğini, bu yüzden dışarıda bir işle meşgul olmanın ve akşamları birlikte vakit geçirmenin daha mutlu bir ilişki dinamiği oluşturduğunu belirtmiştir. Katılımcı ayrıca, evlilikte yaşanan çatışmalarda nasıl davranılması gerektiği konusunda da görüşlerini paylaşmaktadır. Bir tarafın sinirlendiğinde diğer tarafın sakin kalması gerektiğini, aksi halde çatışmanın büyüyebileceğini düşünmektedir. Diğer katılımcı da (K5) benzer bir görüşe sahiptir ve evlilikte iki tarafında şartlarının eşit olduğunu belirtmiştir. Bir diğer katılımcı ise (K7) benzer biçimde evlilikte paylaşımın önemli olduğunu vurgulamakla birlikte eşlerin birbirlerinin özel hayatına saygı duyması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcı 12'de eşlerin ortak paylaşımlarının olması gerektiğini, ancak herkesin bireysel yaşamını da sürdürmesinin önemini vurgulamıştır. Ortak noktalarda birlikte hareket etseler bile eşlerin birbirlerine çok yaklaştığı durumlarda evlilikte sorunlar olabileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadesi bireysel alanların korunması gerektiği yönündeki görüşleri, literatürde de desteklenmektedir. Evlilikte bireysel alanların ve kişisel zamanın korunması, çiftlerin psikolojik sağlığını ve evlilik memnuniyetini artırmaktadır. Stafford ve Canary (1991: 217), bireysel alanların korunmasının evlilikteki çatışmaları azalttığını ve çiftlerin genel memnuniyetini artırdığını göstermiştir. Katılımcıların ifadesine göre (K5-K12) eşit sorumluluklar ve paylaşım konusundaki görüşleri, evlilikte eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesinin önemini vurgulamaktadır. Literatürde, eşit sorumluluk paylaşımının evlilik memnuniyetini artırdığı ve çiftler arasındaki uyumu güçlendirdiği vurgulanmaktadır. Deutsch (2001: 23) ise, evlilikte eşit sorumluluk paylaşımının çiftlerin genel mutluluğunu artırdığını ve çatışmaları azalttığını bildirmişlerdir. Evlilikte arkadaşlık, sosyal ağın örtüşmesi ve ortak yaşam tarzları, çoğunlukla bir ilişkinin kalitesi veya istikrarı ile ilişkili

olarak çalışmalarda ele alınmıştır (örn: Kim ve Stiff, 1991; Reissman ve diğ. , 1993; Rogers ve Amato, 1997; Simpson ve England, 1981). Zaman verilerini analiz eden bir çalışmada, kadının çalışması ile birlikte geçirilen zamanın azaldığı (Horrell, 1994; Kingston ve Nock, 1987), ancak bu durumun evlilikteki arkadaşlık ilişkisini de olumsuz etkilediği gözlenmemektedir (White, 1983). Araştırmalarda ortak aktivitelerin evlilik süresi boyunca nasıl değiştiğine dair kanıtlar belirsizlik göstermiştir. Nitekim Kingston ve Nock (1987), birlikte yapılan aktivitelerdeki ilişki süresinin evlilik memnuniyetine olumlu bir etkisi olduğunu belirtirken, Miller (1976), erken ve geç evrelerde bu etkinin olumlu, orta ve daha ileri evrelerde ise olumsuz etkilediğini belirtmektedir.

Evlilik bunlar bozulduğunda sonlanıyor. Yani dayanışma ruhu olmadığında eşler birbirine artık halk arasındaki deyimle boğmaya sıkmaya başladığında oluyor işte o boğma sıkmayı da söyledim. Yani neredeydin diyor akşam mesela hani sen oraya gidecektin, niye oraya gitmedin? Hep böyle bir ne. Derler kuşkulu bir şeyler falan başlıyor. Halbuki yani olabilir zaten öyle bir şey varsa zaten yürümez oyun içinde ama bu ilişkiyi. Sürekli uçuruma götürür bu tür şeyler. Yani bu maddi şeyler de buna yol açıyor. (K7-Doktora-65-GB)

Katılımcı (K7) evlilikte dayanışma adına eşlerin birbirleri üzerinde baskı kurmamaları gerektiğini vurgulamaktadır. Eşler arasındaki güven kaybolduğunda, ilişkide eşe karşı kuşku artmaktadır. Eşlerin birbirini sürekli sorgulaması ve kuşkulu davranışları, evliliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesini engellemektedir. Eşlerin birbiri üzerinde kurduğu denetim ve baskı evlilikte boğulma ve sıkılma hissine yol açmaktadır. Eşlerin birbirini sürekli olarak sorgulaması, ilişkiyi giderek daha katlanılmaz hale getirebilmekte ve ilişkiyi uçuruma sürüklemektedir. Katılımcı, maddi sorunların da evlilikte güvensizliği artırabileceğini ve evliliği zorlaştırabileceğini belirtmiştir. Maddi sıkıntılar, eşler arasındaki çatışmaları ve kuşkuları tetikleyerek, dayanışma ruhunun kaybolmasına yol açabilir. Maddi sorunlar, eşlerin birbirine karşı olan sabrını ve anlayışını azaltabilir, bu da evliliğin sona ermesine neden olabilir. Maddi sıkıntıların ilişki dinamiklerini nasıl olumsuz etkileyebileceği vurgulanmaktadır. Katılımcı evlilikte güven ve sağlıklı iletişimin önemine değinmektedir. Eşlerin birbirine olan güveni sarsıldığında ve iletişim kopuklukları yaşandığında, evlilikte ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Güvensizlik ve kuşkunun evlilikte kalıcı bir hale gelmesi, ilişkiyi sürdürülemez hale getirmektedir. Eşlerin birbirine güven duyması ve açık iletişim kurması, evliliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için kritik öneme sahiptir.

3.2.2.3. Evlilikte Eşlerin Sorumlulukları

Evlilik ilişkilerinde eşlerin birbirinden birtakım beklentileri olabilmektedir. Bu beklentiler aynı zamanda evlilikte kadın ve erkeğin sorumluluğu ve ortak paylaşımlarını yansıtmaktadır. Bu paylaşımların gerçekleşmesine bağlı olarak evlilik memnuniyeti değişiklik gösterebilmektedir.

Erkek neler yapmalı veya neler yapmamalı değil. Evlilik olduğuna göre 2 kişinin birbirine saygılı bir şekilde yaklaşması gerekir: ne yapabilir? erkeğin yapacağı iş kadının yapacağı iş diye bir ayırım yok... günümüzde de herkes karşılıklı olarak sorumluluğunu yerine getirmelidir. Ne bileyim akşam olduğu zaman evine gelmesi. Bir yere gidecekse eşiyle birlikte gitmesi. Buna benzer değerleri yani yerine getirmesi gerekiyor. Erkek ve kadın fark etmiyor benim için yani. (K4-Y.Okul-63-YE)

İki tarafın da şartları eşit benim gözümde. Erkek ne yapıyorsa onu kadında yapması lazım. Kadın ne yapıyorsa erkeğin de onu yapması lazım (K5-Lisans-67-GB)

Evlilikte eşlerin ortak sorumlulukları üstlenmesi gerektiği vurgusu katılımcıların yukarıdaki ifadelerinde vurgulanmaktadır. Buna göre katılımcılar erkek veya kadın görevi gibi bir ayırımın olmaması gerektiğini, her iki partnerin de şartlarının eşit olduğunu vurgu yapmışlardır. Toplumsal cinsiyet rollerinin evlilikte nasıl işlediği üzerine yapılan araştırmalar, cinsiyete dayalı iş bölümü yerine eşitlikçi bir yaklaşımın evlilik memnuniyetini artırdığını göstermektedir. Thompson (1991), adil iş bölümü algısının evlilikte memnuniyet üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Eşit sorumluluk paylaşımı, evlilikte her iki tarafın da daha tatmin olmuş hissetmesine katkıda bulunur ve bu da evlilik memnuniyetini arttırmaktadır. K4 toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında evlilik ilişkilerinde eşitlik ve karşılıklı saygının önemine vurgu yapmaktadır. Geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümü yerine, günümüz şartlarında kadın ve erkek arasındaki sorumlulukların eşit olarak paylaşılması gerektiği belirtilmektedir. Aynı zamanda evlilikte iki kişinin karşılıklı olarak saygılı bir şekilde sorumluluklarını yerine getirmesine vurgu yapmıştır. Evlilikte tek bir eşin tek başına tüm yükü üstlenmesi değil, her iki tarafın da ortak sorumluluklar almasını ileri sürmüştür. Erkeğin ve kadının sorumlulukları olarak net bir ayırımın bulunmadığını ve her iki tarafın da ev içi sorumlulukları paylaşması gerektiğini belirtmiştir. Bu görüş, toplumsal cinsiyet rollerine dair daha eşitlikçi bir bakış açısı olduğunu gösterebilmektedir.

Eğer cinsiyet anlamında falan veyahut da. Ne bileyim işte kas şeyi falan diyorsan tabi öyle bir farklılık var ama ben bunlar zaten bu farklılıktan ötürü bir araya geliyorlar. Birbirlerini tamamlayıcı gibi. (K7-Doktora-65-GB)

Kapsayıcı erkeklik algısı özellikle eşitlikçi tözünü benimseyen erkeklerin evlilik ilişkilerinde demokratik bir ortam oluşturabildiklerini ya da bunu arzuladıklarını ileri sürmektedir (Atay, 2011: 28). Katılımcı (K7), toplumsal cinsiyet farklılıklarının kas gücü gibi özellikle fiziksel özellikler bağlamında belirgin olduğunu ifade etmektedir. Bu fiziksel farklılıkların ise kadın ve erkeğin birbirlerini tamamlayan unsurlar olarak bir araya gelmesine neden olarak görmektedir. Bu görüş, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadın ile erkeğin farklı yetenek ve rollerle birbirlerini tamamladıkları inancını yansıtmaktadır. Katılımcı her iki cinsiyetin de farklı güçlü yönleri sahip olduğunu ve bu farklılıkların evlilik ilişkisini zenginleştirdiğini öne sürmektedir. Bu perspektif, cinsiyet rollerinin evlilikte nasıl işlediğine dair geleneksel bir bakışı yansıtırken, aynı zamanda bu rollerin ilişkide denge ve uyum sağladığını ileri sürmektedir. Erkeklerin fiziksel güç gibi belirli yeteneklere sahip olması ve kadınların bu yeteneklerle uyumlu farklı güçlü yönleri sahip olması, evlilikte karşılıklı destek ve tamamlayıcılığın önemini vurgulamaktadır.

(...) tabii ona hizmetçi gibi bakmış oluyorsun yani düşünsene birisinin seni öyle gördüğünü... hissettiğini öyle...lan ben bu adama veyahut da kadına yemek yapıyorum diye beni seviyor gibi görünüyor. Hiç şey değil yani, iyi değil! Benim için en azından... bazıları böyle olabilir, tamam işte yemeğimi yapsın, bilmem ne yapsın... (benim için) yeterli diyebilir ona bir şey demiyorum ama... Benim için arada bir duygusal bir şey olacak, sevgi olacak yapılan şeyler sevgiyle yapılmalı, pazarlıkla hesapla değil (K7-Doktora-65-GB)

Katılımcı (K7), bir eşin diğerine hizmetçi gibi davranmasının evlilik ilişkisini olumsuz etkileyebileceğini belirtmektedir. Eşlerin birbirlerine karşı görevlerini yerine getirirken, bu işleri sevgi ve saygı çerçevesinde yapmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Hizmetçi gibi algılanmanın, karşılıklı sevgi ve saygıyı zedeleyeceğini ve evlilik içindeki duygusal bağ zayıflatacağını ifade etmektedir. Ayrıca, bazı insanların sadece pratik ihtiyaçların karşılanmasıyla yetinebileceğini kabul etmekte, ancak kendisi için duygusal bağın ve sevginin daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu, evlilikte bireysel beklentilerin ve ihtiyaçların farklılık gösterebileceğini, ancak katılımcının kendi ilişkisinde sevgi ve duygusal bağa öncelik verdiğini göstermektedir. Katılımcının, "yapılan şeyler sevgiyle yapılmalı, pazarlıkla hesapla değil" ifadesi, evlilikte işlerin ve sorumlulukların sevgi dolu bir yaklaşımla yapılması gerektiğini ve bu şekilde ilişkinin daha sağlıklı ve tatmin edici olacağını belirtmektedir. Bu bakış açısı, evlilikte bireylerin duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasının önemini vurgulayan literatürle uyumludur. Aron ve diğ. (1992: 596), evlilikte duygusal tatminin ve sevgi dolu bir ilişkinin, çiftlerin genel mutluluk ve memnuniyet düzeylerini artırdığını belirtmektedir. Bu görüşler, toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik dinamikleri üzerindeki etkilerini ve bu rollerin

duygusal tatmin ve sevgi üzerindeki önemini anlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Genel anlamda katılımcı geleneksel cinsiyet rollerinden doğan beklentilerin evliliğe zarar verdiğini ifade etmektedir. Bunun insan ilişkileri bakımından da problemli bir yaklaşım olduğunu savunmakta, evlilik ilişkisinde duygusal bağların ve yakınlaşmanın önemini vurgulamaktadır.

Yani şimdi dışarıda yemek yeme...tamam olabilir ama dışarıda değil de evde yenen bir yemeğin hazzı ne bileyim... eşinle oturup evinde rahatça yemek yiyecek, konuşabilmek (...) Tabii ki de güçlü olacaksın ya bu evlilik ve güçlülükten daha ziyade dediğim gibi hani toplumun bir problemi toplumumuzun kuralları var. Bu kurallara erkeğin de kadının da uyması gerekiyor. Uymak gerekiyor ama ha kadın köle değildir. Kadın evde bekleyecek, sürekli benim isteklerimi karşılayacak diye bir şey yok... O da çalışabilir. Önemli olan dediğim gibi karşılıklı olarak anlaşarak bu işleri yürütmek (...) her şey ekonomik değildir, yani insan aç kalmıyor, sen kendini geçindirecek kadar bir ekonomik durum şey yapıyorsan mutlu olabilirsin. Yani insanların tepeye bakarak mutsuz olmasının bir anlamı yok. Biraz aşağıdakilere baktığınız zaman mutlu olabilirsiniz. Yani anladın mı? Para hep mutluluk verir diye bir şey yok. Ona çok inanmıyorum. Tamam, bu para imkanlarını genişletir, hareket alanını genişletebilir ama her zaman sana mutluluk vermez (K4-Y.Okul-63-YE).

Katılımcı (K4), evlilik hakkında toplumun belirli kuralları olduğunu hem erkeğin hem de kadının bu kurallara uyması gerektiğini belirtirken, kadınların köle olmadığını ve evde sadece eşlerinin isteklerini karşılamakla yükümlü olmadığını vurgulamaktadır. Kadınların da çalışabileceği ve ekonomik sorumlulukları paylaşabileceğini ifade etmiştir. Bu, evlilikte eşitlikçi bir yaklaşımı yansıtarak, her iki tarafın da sorumlulukları paylaşması gerektiğini savunmaktadır. Bunun yanı sıra katılımcı kadınların erkeklerin her isteğini yapma gibi bir görevinin olmadığını belirterek evlilikte daha demokratik bir birliktelik yaşamayı arzulamaktadır. Ancak bu eşitlikçi bakış açısına rağmen toplumsal cinsiyet rolü algısının halen var olduğu görülmektedir. Zira katılımcıya göre “evde yenen yemek” daha olumlu algılanmıştır. Ayrıca ekonomik durumun mutluluk üzerinde de etkisi olduğunu düşünen Katılımcı (K4) yeterli bir ekonominin evlilikte mutluluk için yeterli olmadığını ve daha fazla para kazanma hedefinin her zaman mutluluk getirmeyeceğini belirtmektedir. Bazı araştırmalarda evlilikte erkeklerin ekonomik açıdan iyi olma durumunun kadınlarınkinden daha önemli bir faktör olduğu gözlemlenmiştir (örn: Oppenheimer, 2003; Smock ve Manning, 1997; Xie ve diğ., 2003). Bunun yanı sıra diğer araştırmalarda ise mali zorlukların evliliğin ilk yıllarında önemli bir faktör olduğu, ileri dönemlerde ekonomik istikrar sağlansa bile bu problemin daha büyük sorunlara yol açtığı tespit edilmiştir (Rubin, 1976). Nitekim Kaufman (1994), genel olarak feminizmin kazanımları ve özellikle kadınların erkeklerden finansal

bağımsızlıklarının artması sonucu erkekler ve kadınlar arasındaki göreceli güç dengesi değiştiğinde, erkeklerin güçlerinden daha az fayda sağladıklarını ve acılarının daha fazla farkına vardıklarını savunmaktadır. Bu durumun ise erkeklik krizinin ortaya çıkmasında potansiyel bir faktör olduğu düşünülmüştür. Genel anlamda katılımcı ekonomik iyi olma durumunun evlilik ilişkisindeki bazı noktalarda kolaylaştırıcı bir faktör olduğunu düşünmektedir.

Dedim ya kadın erkeğine karşı sorumluluğunu bilirse. Şimdi bilmediğiniz noktalarda evin içerisinde yani...O yemeği hazırlarken erkek de sofraya masasını kurabilir, işte birisi sofrayı kaldırırken diğeri bulaşığı sabunlarken öbürü durulayabilir... Yani bir şeyler paylaşılabilir ama ben hiçbir şey yapmam. Ben sadece sana yatak arkadaşayım dersin o da olmaz. Yani her şeyin evin içerisinde paylaşılması... Fakat kadın öncelikle erkeğini mutlu edecek... Öyle bir şey ki? Erkeğin mutlu olacağı ilk nokta da yataktır, mide değildir. Kadınların belki en çok kaybettiği şeylerden bir tanesi budur, işte. Erkeğin kalbi mideden geçer derler ki erkeğin kalbi yataktan geçer. Bir erkek yatağından mutlu kalkarsa sabah tamam mı? Hayatında da mutlu olur. (K6-Lise-54-GB)

Katılımcı (K6), evdeki günlük işlerin paylaşılmasının önemine dikkat çekerek, yemeği hazırlamak, sofrayı kurmak, bulaşıkları yıkamak gibi ev işlerinin eşler arasında bölüşülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, kadının öncelikle erkeğini mutlu etmesi gerektiğini ve erkeğin mutluluğunun ilk noktasının ise yatak olduğunu belirtmiştir. Katılımcının bu görüşü cinselliğin evlilikteki önemini vurgulamakta ve erkeğin cinsel tatmininin evlilik mutluluğu için önemli bir unsur olduğunu ifade etmektedir. Katılımcının, "erkeğin kalbi mideden geçer derler ki erkeğin kalbi yataktan geçer" ifadesi, geleneksel cinsiyet rollerine ve cinselliğin evlilikteki rolüne dair yaygın inançları yansıtmaktadır. Cinsel memnuniyet de evlilik mutluluğunu arttıran önemli bir faktördür. Katılımcı evlilik yaşamında cinsel yaşamın birincil önemini vurgulamakla birlikte erkeğin buna ihtiyacını da ön planda tutmuştur. Nitekim Connell'e göre (2018) hegemonik erkeklik ideallerinin en önemli unsurlarından birisi de erkeğin kadın üzerinde kurduğu cinsel baskıdır. Erkek cinsellik ile birlikte bu egemen erkek değerlerini evlilik içinde yeniden üretebilmektedir. Cinsel hayatın tatmin edici olması hem genç hem de yaşlı çiftler için evlilik tatminini doğrudan etkileyen bir unsurdur (Kiecolt-Glaser ve Newton, 2001). Yaşlı erkekler için de cinsel sağlığın korunması ve bu konuda eşler arasında açık bir iletişimin sürdürülmesi, evlilik mutluluğunu destekleyen önemli etkenler arasında belirlenmiştir (Umberson ve Williams, 2005). Sprecher ve Cate (2004), cinsel tatminin evlilik memnuniyeti için önemli bir belirleyici olduğunu ve çiftler arasındaki duygusal bağ güçlendirdiğini belirtmektedir. Ancak, cinsel tatminin evlilikte tek belirleyici faktör olmadığı ve diğer duygusal ve sosyal unsurların da önemli olduğuna dikkat çekilmektedir.

Ya bu karşılıklıdır, yani eşlerin birbirine karşı olan sevgisi saygısı, en önemlisi o zaten herkesin sorumlulukları belli zaten hani yaşam standartları... İşte, hayatı idame ettirmek için çocuğun istikbalini kurtarmak için şeyler yapmak. Yani. Ya ekonomik, şu anda her şey bana göre ekonomik, hani evinde huzurluysan, mutluysan zaten her şey ekonomiye bakıyor. Eşim zaten emekli şu anda dediğim gibi hani aramızda da belli bir sevgi saygı var yani. Zaten hani ne bileyim zaten ev işlerini ortak yapıyorsun, yardımcı oluyorsun falan yani bayanın şeyi o yani bence. Aynen yani evdeyse öyle ama çalışan kişi için bu hani karı kocaya aittir. Ama mesela eşin emekliyse o evde zaten evi çekip çevirmeyi yapmalı (K11-Lise-58-YE).

Katılımcı (K11), eşler arasındaki sevgi ve saygının evlilikte en önemli unsurlar olduğunu belirtmekte ve herkesin kendi sorumluluklarını bilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ekonomik faktörlerin evlilik üzerindeki etkisine de değinen katılımcı, evde huzur ve mutluluğun ekonomik durumla yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Eşlerin birbirine olan sevgisi ve saygısı, ev içindeki iş bölümünde ve sorumlulukların paylaşılmasında da önemlidir. Katılımcı ekonomik durumun evlilikteki huzur ve mutluluğa doğrudan etki ettiğini vurgulamaktadır. Evde huzurlu ve mutlu olmanın, ekonomik istikrarla bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Ekonomik sıkıntıların evlilikte sorunlara yol açabileceği ifade edilmektedir. Katılımcı, ev içi işlerin paylaşılması gerektiğini ve bu işlerin sadece kadınlara ait olmadığını belirtmektedir. Eşler, ev işlerinde birbirine yardımcı olmalı ve sorumlulukları ortaklaşa üstlenmelidir. Ancak katılımcı evlilikte kadının erkeğe “ait” olduğunu belirtmiş, erkeğin kadından sorumlu olması gerektiğini düşünmüştür. Bu durum erkeğin evlilikteki “koruyucu” imajını yansıtmaktadır.

Sorumluluk tabii... yani yaradılış bunu getiriyor aslında erkeğin yaradılışı ve kadının yaradılışı... kadınlar da çok daha fazla yük var... Kadınlar hamilelik sürecinde mesela... ben düşünüyorum da... Böyle daha çocuk ağladığı an kalkıp hemen yanına gidiyordu... eşim yani o öyle yaratılmış... yani onun için yaratılmış gibi düşünüyorum. Ne kadar eğitim alırsanız alın ne kadar kitap okursanız okuyun, babanız gibi oluyorsunuz... Ben babamı görüyordum kendimde. Babam bir idoldü. Baba varken hiç sorun yoktu. Babamı kaybettim, bayrama gidesim olmadı yani onun gibi erkek ailede. Zor da olsa dediğim gibi ayakta duracaksın. Herkes ağlayacak ama sen ağlamayacaksın... herkes vazgeçecek ama baba vazgeçmeyecek erkeğin rolü o diye düşünüyorum... Zor ailede zor... Ama güçlü bir kadın erkeği hep destekliyorlar yani. Birlikte götürüyoruz. Örneğin biz 3 çocuk büyütüyoruz. Ben gidiyorum, mutfakta yemek yapıyorum. Şimdi erkek bu yemek yapmaz değil mi? Yarın benim çocuklarım da eşlerinden onu beklesin diye yapıyorum. Babam yemek yapardı diyecek! Yani sen beni ezemezsin. Bak sen de gir mutfaka diyecek! onu gösteriyorum... Tabii ki erkek derken böyle bir köşeye baba koltuğuna oturup bir şey yapmıyorum yani yok yok maçoluk değil onu ben hiç hiç düşünmedim. Yani temizlik yapıyoruz, beraber tutuyoruz çocukların elinden onları da teşvik ediyoruz falan yani

yarın onlar da anne baba olduklarında babam temizlik yapar gidecek yani eşinden onu bekleyecek ben kızımın evleneceği erkeğin figürüyüm yani. Zayıf yönlerimi göstermeyeceğim ama böyle şeyleri de göstereceğim diye düşünüyorum. Nasıl yani kendimce böyle bir şeyimiz var hani. (K12-Lisans-59-Dul)

Katılımcı (K12) ebeveynlik rollerinin “yaratılış” gereği belirli biyolojik farklılıklara dayandığını kabul etmekle birlikte, çocuk bakımında ve ev işlerinde eşit sorumluluk paylaşımının önemini vurgulamaktadır. Kadınların hamilelik ve emzirme gibi biyolojik görevlerinin olduğunu belirtirken, erkeklerin de diğer bakım ve ev işleriyle ilgilenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ataerkil bakış açısının en temel özelliklerinden birisi toplumsal cinsiyet rollerinin cinsiyetler arası “doğal” özelliklere dayandığını vurgulamasıdır. Kadınların “yaratılış” itibarıyla annelik görevlerini üstlendiğini ve daha hassas olduklarını vurgulaması bu yaklaşım için örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda bu yaklaşım, kısmen toplumsal cinsiyet rollerinin ötesine geçerek, eşitlikçi ve karşılıklı sorumluluğa dayalı bir ebeveynlik modelini savunmaktadır. Katılımcı, özellikle çocukların ebeveynlerinden gördükleri toplumsal cinsiyet rollerini ilerleyen yaşamlarında rol model olarak aldıklarını düşünerek, çocuklarına örnek olma ve onları eşitlikçi bir şekilde yetiştirme sorumluluğunun bulunduğunu belirtmiştir. Erkeklerin de ev işlerinde ve çocuk bakımında aktif rol almaları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin aile içinde sağlanması açısından önemlidir. K12, çocukların ebeveynlerinden gördükleri toplumsal cinsiyet rollerini ilerleyen yaşamlarında rol model olarak aldıklarını düşünerek, çocuklarına örnek olma ve onları eşitlikçi bir şekilde yetiştirme sorumluluğunun bulunduğunu belirtmektedir. Literatürde, eşitlikçi ebeveynlik yaklaşımının çocukların gelişimini ve aile içindeki uyumu olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. Deutsch (2001:28), eşitlikçi ebeveynlik yaklaşımının, çocukların toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlenmelerine ve bu bilinci kendi yaşamlarına yansıtma katkısında bulunduğunu belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, ebeveynlerin çocuklarına cinsiyet eşitliği konusunda örnek olmaları ve onları eşitlikçi bir şekilde yetiştirmeleri, sağlıklı ve dengeli bir aile yapısının oluşturulmasında kritik öneme sahiptir. Katılımcı kadınların ev-içi sorumluluklarının çok fazla olduğunu, çocuklarla olan bağı daha güçlü kurduklarını belirterek, bu özellikleri kadının “yaratılışında” olduğunu belirtmiştir.

Temizler misin derdi? tamam derdim ben bakardım programıma uygunsa şu saatlerde yapardım derdim falan veyahut da işte yemek yapardım. Yemek yapardım, arkadaşlarına götürürdüm falan. Yani şeyle ilgili bir problemimiz yoktu, işte falan. Tabii o insanın kendi başına yetmesi önemli bir şey yetmezse başkalarına ihtiyaç duyarsa sıkıntı oluyor. Çoğu insan öyle mesela ayrılmış bakalım arkadaşlar var. Ya birisi olsa da bilmem işte yemek yapsa akşam yesem diyor. Mesela derdi bu lan birisine insan onun için ihtiyaç duyar mı ya? (K7-Doktora-65-GB)

Katılımcı (K7) ayrılan bazı arkadaşlarının, yalnız yaşamda yemek gibi temel ihtiyaçları karşılamak için başkalarına ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Bu durum, evlilik sonrası bireylerin yaşadığı zorlukları ve beklentileri yansıtmaktadır. Katılımcının, bu tür ihtiyaçların bir başkası tarafından karşılanmasını istemeyi garip bulması, kendi bağımsızlık ve yetkinlik anlayışını yansıtmaktadır. Katılımcı, evlilik sürecinde temizlik ve yemek yapma gibi görevleri paylaştığını belirtmektedir. Bu, evlilikte eşler arasında görev dağılımının ve iş birliğinin nasıl olduğunu göstermektedir. Katılımcının, eşinin taleplerine uygun olarak programını ayarlayıp görevleri yerine getirmesi, evlilikte karşılıklı anlayış ve destek olduğuna işaret etmektedir. Katılımcı'ya göre ev-içi işlerini yapmak için evlilik yapmak anlamsızdır. Kişi bu ihtiyaçlarını kendi başına yapmalıdır. Katılımcı bu görüşünü bildirirken kadınların bu görevi üstlenmesi için evlenen erkekleri marjinal olarak görmektedir. Bu da melez erkeklik ve toksik erkeklik davranışlarına birer örnek teşkil etmektedir.

Ya tabi birbirini çekmiyorlar yani birbirlerinden ayrılıyorlar. O da normal bence hani anlaşıyorsa ne yapacak? Yani şiddet uygulamaktansa veya şiddettense ayrılmalari en güzeli yarın bugün ayrılırlar yarın birleşirler Öyle değil mi yani akılları başına gelir. Var öyle bildiklerim benim çocuklar 3 tane çocuğu var. 5 yıl ayrı durdular, ayrıldılar. 5 yıl sonra tekrar ev verdiler. Çünkü neden 3 çocukla? Hiç ne adam bir yere sığabildi ne de kadın bir yere. Hani yani? Misafirliğe bile gitse 3-4 çocukla adam bir sefer kabul eder değil mi? Yanlış şimdi? (...) (K3-Lisans-66-YE)

Katılımcı (K3) boşanmanın ve tekrar bir araya gelmenin toplumsal normlar ve kişisel deneyimler üzerindeki etkisini ele almaktadır. Katılımcı, şiddet uygulamaktansa ayrılmanın daha iyi bir çözüm olduğunu ve bazı çiftlerin zamanla tekrar bir araya gelebildiğini vurgulamaktadır. Amato ve Hohmann-Marriott (2007), boşanma sonrası çiftlerin tekrar bir araya gelme olasılıklarını ve bu sürecin çocuklar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmalar, bazı çiftlerin boşandıktan sonra çocuklarının refahı ve aile birliğini korumak amacıyla tekrar bir araya geldiğini göstermektedir. Burada çocukların varlığı, çiftin tekrar bir araya gelmesinde önemli bir faktör olarak görülmektedir. Katılımcı aynı zamanda burada, katılımcı şiddetin ve cinayetin asla kabul edilemez olduğunu ifade etmektedir. Eşler arasındaki yaş farkı ve bu farkın getirdiği problemler de ele alınmaktadır. Gould ve Paserman (2003), yaş farkının evlilikteki güç dengesizliklerini ve ilişki memnuniyetini nasıl etkilediğini incelemiştir. Katılımcı, şiddet yerine boşanmanın daha uygun bir çözüm olduğunu belirtmektedir.

Kadın erkeğine karşı sorumluluğunu bilirse, yani sadece erkeğine sorumluluğunu bilirse bütün sorumluluklarını düşünmesine gerek yok. Yani şu an mesela karşıma çıkıyor, konuşuyorum ediyorum diyorum ki kardeşim, eskiden insanlar dere kenarında çamaşır yıkıyormuş. Ateş yakıp

tamam mı? İşte o ocak başında yemek pişiriyormuş. Çamaşırı sabunla çitileyerek yıkıyormuş, tamam mı şimdi? Şimdikilere bakıyorsunuz diyorum ki ya şimdiki evlilikte dediğin basit yani insanların çamaşır yıkayacaksa bir makinanın düğmesine ben basabiliyorum. Bir bulaşık makinesinin düğmesine basabiliyorum. Yani bulaşığı götürüp makinanın içerisine koyup düğmesine basabiliyorum. Bir elektrik süpürgesini ortada dolaştırıp da evin tozunu alabiliyorum yani. He kesinlikle yani kadınların artık ev içerisinde işte sabahtan akşama kadar canım çıkıyor derken yani canları çıkmıyor. Bir parmakları yoruluyor düğmeye basmaktan. Başka yaptıkları bir şey yok. Ama diğer tarafta erkeğinde sorumluluğunu bilmesi lazım. Yani işte. Diyorum ya karşıma çıkan insanlara diyorum ki, kardeşim ben niye evleneyim, çamaşır makinem var, bulaşık makinam var, elektrik, süpürge var işte evde televizyonum var, mikrodalgam var. Yani bir şeyler ısıtıp yiyebilmem için az buçuk. Yemek becerim var, kendim yemek yapabiliyorum, kendime yetebiliyorum ama kendime yetemediğim şey noktalarla mesela. (K6-Lise-54-GB)

Katılımcı (K6) geçmişte kadınların fiziksel olarak zorlayıcı ev işlerini yerine getirdiğini, ancak günümüzde teknolojinin bu işleri kolaylaştırdığını belirterek çamaşır makinesi, bulaşık makinesi ve elektrik süpürgesi gibi cihazların, ev işlerini basitleştirdiğini ve kadınların iş yükünü hafiflettiğini ifade etmiştir. Katılımcı, modern evliliklerde ev işlerinin büyük ölçüde bu gelişmeler nedeniyle kolaylaştığını ve artık erkeklerin de bu işleri daha kolay yapabileceğini belirtmektedir. "kadınların sadece erkeğine sorumluluğunu bilmesi gerektiği" ifadesi, ev içi iş bölümü ve sorumlulukların nasıl algılandığını göstermektedir. Teknolojik yenilikler, ev işlerinin fiziksel yükünü azaltmış ve bu işleri daha erişilebilir hale getirmiştir. Örneğin, Cowan (2023), teknolojik gelişmelerin ev işleri üzerindeki etkilerini incelemiş ve bu gelişmelerin ev içi iş yükünü azalttığını belirtmiştir. Sullivan ise (2000), ev içi iş bölümünün toplumsal cinsiyet rollerine dayandığını ve teknolojik gelişmelerin bu rolleri değiştirdiğini ileri sürmektedir. Teknolojideki gelişmelerin en işlerini kolaylaştırdığı varsayımının yanı sıra bunların yardımıyla ev-içi işleri yerine getiren kadınların "duygusal emekleri" de değersizleşmiştir. Ancak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam olarak sağlanması için hala atılması gereken adımlar olduğunu vurgulamaktadır. Bu ev işlerinde toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi ve teknolojinin etkisi üzerine önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Katılımcıya göre günümüzde ev işleri için kadının emeğine daha az ihtiyaç duyulmaktadır. Katılımcı erkeklerin artık evlenmeye ihtiyaç duymadığını belirterek bu işleri kendi başına yapabildiklerini vurgulamıştır.

Sonuçta hani güç isteyen yani kuvvetli şeyler genellikle, yani erkeklerin biraz daha güçlü olduğu için yapabiliyorlar ama eşlerimiz biraz. Daha fiziki olarak zayıf onun olduğu için ama haricinde hani beyin olarkten belki eşim benden daha üstündür onun için yani şimdi mantıklı... çok zorlu bilmiyorum. (K8-Y.Okul-58-YE)

K8 toplumsal cinsiyet rollerine dair daha esnek ve modern bir bakış açısını yansıtmaktadır. Katılımcı, erkek ve kadınların belirli rollere sıkıştırılmaması gerektiğini ve günümüz toplumunda kadınların her şeyi yapabildiğini belirtmektedir. Eşlerin birbirini tamamladığı, ortak bir paylaşım ile işlerin yürütüldüğü bir yaklaşımı benimsemektedir. K8 fiziksel güç gerektiren işlerin genellikle erkekler tarafından yapılabileceğini, ancak bu durumun kadınların zihin gücü veya diğer yetenekler açısından daha üstün olabileceği gerçeğini değiştirmedikçe söylemektedir. Bu, toplumsal cinsiyet rollerinin fiziksel yetenekler doğrultusunda belirlenebileceği ancak zihin gücü ve diğer yeteneklerin de dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. K8'in esnek ve modern toplumsal cinsiyet rolleri hakkındaki görüşleri, literatürde de desteklenmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin katı sınırlarla belirlenmemesi, bireylerin yeteneklerine ve kapasitelerine göre rolleri üstlenmelerini sağlayabilmektedir. Örneğin, Risman (2004: 429), toplumsal cinsiyet rollerinin esnek ve bireylerin yeteneklerine dayalı olarak yeniden düşünülmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

3.2.2.4. Eşlerin Anlayışlı Olması

Evlilik ilişkisini etkileyen bir diğer önemli faktör ise aile yaşamında eşlerin birbirlerine karşı anlayışlı olmasıdır. Eşin fikirlerini diğer eşe kabul ettirmesi durumu evlilik ilişkisinde birtakım aksaklıklar yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Şu anki ortam olarak bakıyorum... İnsanların konuşmuş olduğu söylemiş olduğu anlatmış olduğu şeylere bakıyorum işte kadın erkek eşitliği! bilmem ne! bunlardan bahsediliyor. Normal şartlarda bunları savunan bir insanım ama evlilik noktasında bakıyorum erkeğin mutlaka bir adım önde olması gerektiğini her zaman şu an savunuyorum. İki eşim de lise mezunu. Ha benden bir üst kademe doğmuş olsalar da belki farklı olurdu veyahut da benden altta olmuş olsalardı yine farklı olurdu. Ona inanıyorum ama. Düşünce tarzı olarak baktığınız mesela kadınlar. Kendilerinin söylediklerinin anlaşılmasını, kendilerinin söylediklerinin yapılmasını hep savunan insanlar. Yapı olarak karakter olarak da bu bana hep ters geldi...uymadı. Her şeyi kabul etmek her şeye tamam demek her şeyi boyun bükme bana göre değildi. (K6-Lise-54-GB)

Katılımcı (K6) genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmadığını, evlilik içinde erkeğin bir adım önde olması gerektiğini belirtmektedir. Normal şartlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini savunduğunu ifade eden katılımcının erkeklerin evlilikte bir adım önce olması gerektiğini belirtmesi görüşlerindeki çelişkiyi yansıtmaktadır. K6, eğitim seviyesi farkının da ilişkideki dinamikleri etkileyebileceğini ancak birlikte olduğu kadınların kendi eğitim düzeyiyle aynı olduğu için farklı bir durum yaşamadığını söylemiştir. Katılımcının bu ifadesi, kadınların eğitim seviyesinin toplumsal cinsiyet rollerini ve evlilikteki güç dengelerini etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Tichenor (1999: 638), yüksek eğitim seviyesine sahip

kadınların evliliklerinde daha fazla söz sahibi olma eğiliminde olduklarını ve bu durumun evlilik dinamiklerini etkilediğini belirtmektedir. Bu çalışmanın nicel bulgularında da benzer bir bulguya varılmıştır. Özellikle eğitim düzeyi yüksek kadınlar arasında yeniden evlenmeyi tercih etme durumu düşüktür. Ancak, katılımcı'nın iki eşinin de aynı eğitim seviyesinde olması, bu faktörün etkilerini sınırlamış olabilir. Katılımcı'ya göre kadınlar evlilik içinde kendi düşüncüleri ön planda tutmakta ve taleplerini kabul ettirmek için çaba sarf etmektedir. Genel anlamda bu alıntı, toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik içindeki güç dengeleri üzerine bir bakış sunmaktadır. Genel anlamda erkeklerin evlendiği kadında eğitim düzeyinin farklı olması, o partnerin erkek için farklı toplumsal cinsiyet rollerine sahip olabileceği algısını da ortaya çıkardığı söylenebilir.

Ya şimdi boşanma... insan eşini aldatırsa bu boşanmaya sebeptir. Onun dışında öyle kolay boşanılmamalıdır. Zaten anlaşmazlık olmaz. Şöyle olmaz, karşıdaki kadını emanet aldığını bilmen lazım. O sana emanet, Allah'ın emaneti... şimdi Allah'ın emanetine ihanet edilmez. Bizde böyledir yani. Ha şöyle sana küfreder, saygısızlık eder ikide bir. He o zaman tamam arkadaşım. Güzelce ayrılalım dersin, ayrılırsın. Onun dışında yani ufak tefek yok yemek yapmamış yok erken kalkmamış yok su getirmemiş onlar şey sebebi değil (boşanma sebebi). Onun dışında her şeyin bir şeyi vardır... Yani illa bir insanın kötü tarafına bakmamak lazım. İyi tarafına da bakmak lazım. (K9-İlköğretim-62-Dul)

Yemek yapmak ve erken kalkmak gibi görevleri kadının sorumluluğu olarak görmek, geleneksel cinsiyet rollerinin evlilik içindeki iş bölümüne yansımalarıdır. Literatürde, toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik dinamiklerini nasıl şekillendirdiği üzerine yapılan araştırmalar, geleneksel cinsiyet rollerinin evlilik memnuniyeti ve iş bölümü üzerindeki etkilerini incelemektedir. Örneğin, Bianchi ve diğ. (2000), ev işlerinin cinsiyetler arasında eşit dağılımının evlilik memnuniyetini artırdığını ve geleneksel cinsiyet rollerinin evlilikte memnuniyetsizlik yaratabileceğini belirtmektedir. K9 ancak eşler arasındaki saygısızlık ve küfretme gibi “ciddi” gördüğü nedenlerin boşanma için geçerli sebepler olacağını ifade etmektedir. Ancak “yemek yapmamak”, “erken kalkmamak” ya da “su getirmemek” gibi küçük anlaşmazlıkların ve günlük yaşamın zorluklarının evlilik ilişkisinde tolere edilmesi gerektiğini ve boşanma nedeni olmadığını belirtmektedir. Katılımcı ayrıca, boşanmanın ciddi sebepler dışında olmaması gerektiğini savunarak, evliliğin sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aldatma ve eşler arası saygısızlık, evlilik memnuniyetini önemli ölçüde azaltarak boşanma riskini artıran faktörlerdir. Örneğin, Amato ve Rogers (1997), aldatmanın ve ciddi anlaşmazlıkların evlilikte boşanma riskini önemli ölçüde artırdığını belirtmektedir. Kaya (2021: 259) ise aldatmanın kişide yarattığı etkilerden birisinin bağlanma durumunu etkilemesi olarak

görmüştür. Yazara göre çoğu zaman aldatma yaşanan evlilikler boşanma ile sonuçlanmakta, bu durum boşanmaya neden olmasının yanı sıra boşanma sonrasında da bağlanma duygusunu zedeleyen bir etki yaratmaktadır. Kısaca K9, bu tür “küçük meselelerin” evlilik ilişkisinde tolere edilmesi gerektiğini ve bunların boşanma için yeterli sebepler olmadığını düşünmüştür. Ancak bu ifadeler aynı zamanda katılımcının geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini de benimsediğini yansıtmaktadır. “Yemek yapmamak” ve “erken kalkmamak” gibi durumları kadının görevi olarak görmek ve bu görevlerin yerine getirilmemesinin ciddi bir sorun olarak kabul edilmemesi gerektiğini ima etmektedir. Bunun yanı sıra katılımcı boşanmaya olumlu yaklaşmadığını, aldatma veya güvensizlik dışında yemek yapmama gibi “ufak-tefek” nedenlerle evliliklerin bitmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durum aynı zamanda evlilik birliğinin sürmesi için erkeklerin hegemonik erkeklik değerlerinden “taviz” vermelerini göstermektedir. Katılımcının bu ifadeleri boşanmanın günümüzde erkekler için bir “kriz” unsuru olarak görüldüğünü yansıtmaktadır.

3.2.2.5. Ailede Ebeveyn-Çocuk İlişkisi

Boşanma ve yeniden evlenme gibi evlilik geçişlerinde ebeveynlik rollerindeki değişimler üzerine yapılan araştırmalar, bu süreçlerin hem ebeveynler hem de çocuklar üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Boşanma sonrası ebeveynlik, ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerini yeniden tanımlamalarını gerektirmektedir. Boşanma süreci ve sonrasında yaşanan çatışmalar, ebeveynlerin ebeveynlik rollerini yerine getirme biçimlerini etkileyebilir. Araştırmalar, boşanma sonrası ebeveynler arasında yüksek düzeyde çatışma ve iş birliği eksikliğinin çocukların duygusal ve davranışsal uyumunu olumsuz etkilediğini göstermektedir. Boşanmanın ardından ebeveynlerin, özellikle de babaların, çocuklarla daha az zaman geçirdikleri ve ebeveynlik kalitesinin düşebileceği belirtilmektedir (Murphy, Jacobvitz, ve Hazen, 2016). Yeniden evlenme, çocuklar için yeni aile dinamiklerinin oluşmasını sağlar. Üvey aile yapısında ebeveynlerin rol ve sorumlulukları karmaşık hale gelebilir. Araştırmalara göre, üvey ebeveynlerin, özellikle üvey babaların, çocuklarla olan ilişkilerinde duygusal bağ kurmanın ve güven oluşturma önemi vurgulanmaktadır. Üvey aile konulu bir araştırmada, yeniden evlenmenin çocukların uyumunu nasıl etkilediği ve bu süreçte ebeveynlik rollerinin nasıl değiştiği üzerinde durulmaktadır (Bray, 1999).

Eşler birbirini hoş görü, ile karşılamalı sürekli. Aile herkes birbirine saygılı olmalı, sevmese de şey yani saygı da kusur etmemeli. Yani ailemin bence tanımı bu yani. Aileyi oluşturan şeyler anne baba... işte ağaç dalıyla budağıyla ağaçtır. Yani tek kişilik bir aile olmaz di mi, anne baba torun çocuk işte aile benim anladığım. (K3-Lisans-66-YE)

Şimdiki eşime anne diye hitap ediyor. Benimle iyidir arası. Askerdeydi mesela geçen hafta geldi. Beni 15 günde bir aradı. Onunla (eşiyle) her gün görüntülü konuştular. Bu da beni mutlu ediyor. Yani şimdi insanların çocuklu ayrılmış insanların çocuklarını rezil etmeden bir birliktelik yani eşlerini tercih etmeyip çocuklarını tercih etmeleri lazım. Yani evlensinler ama çocuklarıyla iyi ilişki kurabilecek kişilerle evlensinler. Çok önemli bu sokaklar çok kötü. Yani bir erkek fiziksel olarak güçlü olsa bile bencil insanlarız biz. %90 kendimizi düşünürüz %10 karşı tarafı düşünüyoruz. Yani çocukların %90 kendinin %10 olmasını, çocukların ön plana çıkmasını isterim. En azından daha düzgün bir hayat, daha düzgün bir çevre olur. (K1-Lise-56-YE).

Katılımcı (K3) aileyi "aile" yapan unsurun çocuk olduğunu, tek kişilik bir aile birliğinin olmadığını düşünmektedir. Aileyi anne-baba arasındaki ilişki olarak tanımlayan Katılımcı'ya göre eş ve ebeveyn ilişkilerinin "birbirine saygı" çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer katılımcı (K1) ise velayeti kendisinde olan çocuğunun yeni eşine "anne" diye hitap ettiğini ve aralarının iyi olduğunu belirtmektedir. Katılımcı, çocukların yeni eşle kurdukları bağı ve bu bağın aile içindeki dinamiklere olan olumlu etkisini göstermektedir. K yeni eşi ve çocuğu arasındaki iletişimin kendisini mutlu ettiğini, bunun aile içindeki uyumu ve mutluluğu artırdığını belirtmiştir. K1 özellikle çocukların yeni ilişkilerde öncelikli olması gerektiğini vurgulaması, aile birliğinde çocukların duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının önemini ortaya koymaktadır. Araştırmalarda, çocukların refahının ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının aile içindeki uyumu ve mutluluğu artırdığı görülmektedir. Örneğin, Hetherington ve Stanley-Hagan (1999), boşanmış ve yeniden evlenmiş ailelerde çocukların refahının, yeni eşlerle kurulan ilişkilerin kalitesiyle doğrudan ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Genel olarak çocukların yeni ilişkilerde ve aile dinamiklerinde nasıl desteklenmesi gerektiğini vurgulamakta ve çocukların refahının aile içindeki uyum ve mutluluk üzerindeki etkisini belirtmektedir.

Ya çocuğum da gelir bakabilir ama yani. Ayrıldığım eşimin yani annesinin etkisinde de kalabilir hani? Tabi yıllarca arayıp sormadı beni. Daha yeni yeni hani tabii. O da evlendi anne baba...anne oldu. Ondan sonra aramaya başladı. Aile yaşamını gördükçe o da anlamaya başladı. (K3-Lisans-66-YE)

Kızım mesela o dönemde işte öğrenciydi, benimle kalmaya başladı. Anneyi tercih etmedi. Bana geldi. Oğlum evliydi. Yani ben her ikisiyle de hâlâ görüşüyorum, bir sıkıntımız yok yani. (K4-Y.Okul-63-YE)

Vallahi daha bir analarına sahip olma olayı. Anneyi sahiplenme olayı. Onun kimsesiz kaldığını düşünüyorlar herhalde ben ailede çocuklar için öyle düşünüyorum. Mesela anne tarafından dede ölmüştü...ayrıldığımızın 6. ayında çocuklar oradaydılar veya mutsuzluk olduğunda bana karşı anneye sahip çıktılar. (K5-Lisans-67-GB)

K3, boşanma sonrası çocuklarının eski eşinin etkisinde kaldığını ve kendisiyle iletişiminin zayıf olduğunu dile getirmektedir. Bu, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini ve ebeveynler arasındaki çatışmaların çocuklarla olan ilişkiyi nasıl etkileyebileceğini göstermektedir. Ancak, çocuklar büyüdükçe ve kendi ailelerini kurdukça, ebeveynlerinin yaşadığı zorlukları ve aile dinamiklerini daha iyi anlayabilirler. Küçük çocuk varlığının, genç ebeveynler arasındaki ayrılık sonucunda refah üzerindeki olumsuz etkisini artırdığı bilinmektedir (Leopold ve Kalmijn, 2016), ancak çocuklar yetişkinliğe ulaştığında ve artık ebeveynlerinin kaynaklarına bağımlı olmadığında, boşanmanın ileriki yaşlardaki etkisinin ebeveynlik tarafından nasıl şekillendiği hakkında çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yetişkin çocuklar, yaşlı yetişkinler için önemli bir destek ve arkadaşlık kaynağıdır (Dykstra, 2015; Steinbach ve diğ., 2019). Buna rağmen evlilik birliğinin bozulması yetişkin çocukları da etkileyebilmektedir. Nitekim ebeveynler arasında çatışmalar olduğunda, yetişkin çocuklar ebeveynler arasında bir tarafı tutabilir ve diğer ebeveynle olan ilişkilerini zayıflatabilirler. Bununla birlikte her iki ebeveynle ilişkileri de bozulabilmektedir (Greenwood, 2012). Katılımcı, çocuklarının evlenip anne-baba olduktan sonra kendisini aramaya başladığını bildirmiştir. Bu bağlamda boşanma sonrası ebeveynler arasındaki çatışmalar, çocukların bir ebeveynin etkisinde kalmasına ve diğer ebeveynle olan ilişkilerinin zayıflamasına yol açabilmektedir. K4'te benzer bir soruna işaret etmiş, boşandıktan sonra kızının kendisiyle yaşadığını söylemiştir. K5 ise boşandıktan sonra anne tarafının çocuklarda daha ağır bastığını, çocuklarının eski eşini daha ön planda tuttuklarını belirtmiştir. Ebeveynler arasındaki çatışmalar, çocukların bir ebeveyni diğerine göre daha çok desteklemelerine ve bu ebeveyni tercih etmelerine neden olabilmektedir. Hetherington ve Stanley-Hagan (1999), ebeveynler arasındaki çatışmaların çocukların psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ileri sürmüştür.

Çocuklarımla görüşmeye devam ediyorum tabi, büyük bir sevgiyle görüşüyorum. Hatta ufak kızım şu anda uzaktan çalışıyor. Ufak kızım dediğim de 36-37 yaşlarında...Sabah beni öpmeden işinin başına geçmez! Yani bu kadar da büyük bir sevgi var. Akşam benimle oturur, rakısını içer, içkisini içer... halimi hatırlımı sormadan hiç hareket etmez. bu yaşında bile halen bir yere gideceği zaman "baba ben gidiyorum haberin olsun şu saatte döneceğim" der. Yani bir insanın çocuklarıyla böyle olması... bu kadar büyük bir sevgiyle olur ancak...Sevginiz yoksa zaten çocuklarınızdan da o sevgiyi

K5 boşandıktan sonra eski eşiyle tekrar birlikte yaşamaya başlamıştır. Bu durumdan sonra çocuklarıyla devam ettiğini ve bundan memnun olduğunu belirtmektedir. K5'in ifadeleri, ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde sevgi ve anlayış göstermelerinin, çocukların psikolojik sağlığı üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Literatürde, ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde sevgi ve anlayış göstermelerinin, çocukların duygusal ve psikolojik sağlığını desteklediği belirtilmektedir. Örneğin, Parker ve diğ. (1979), ebeveynlerin çocuklarına gösterdikleri sevgi ve ilginin, çocukların duygusal gelişimini ve psikolojik sağlığını desteklediğini belirtmektedir.

Bunun erkek veya bayanı olmaz... şey değil yani... o anneyse sen de babasın yani sonuçta o kendi babasının evinden getirmedi çocukları... Kadınların farklı olması durumuna katılmıyorum! Boşanabilirsin...Ayrılmak, normaldir ama dediğim gibi belli kıstasları da düşünmek gerekir. Hem kendi açısından hem çocuğu açısından ya da çevre açısından. Çocukların gururuyla oynamaması gerekir. Mutlaka evlenecektir, kadın da evlenebilir... Kadın evlenemez, evde bekleyecek diye bir şey yok. Annenin ya... tabii şimdi annelik görevi de... babalık görevi de devam eder ama bazı anneler vardır. Çocuklarını da düşünmek zorunda... Evlilik bitse de aile bitmiyor... bazen anne olarak...ayrıldıktan sonra çocukla ilgilenmiyor. Yine bazı babalar da, çocukla ilgilenmiyor ama bunlar tamamen yanlış. Tabii ki de yani şimdi ailenin anlamı anne, baba ve çocuklar demektir. Çocuk yoksa ortaklık bitiyor, sıkıntı yok onda. Yani şu anda bana karşı bir sorumluluğu yok zaten ayrılmışım, bitmiş, çocuklarına karşı bir sorumluluğu var. Yani karı koca sadece bir aile olmuyor. Yani sadece karı koca olarak kalıyorsun yani orada ayrıldığın zaman da hiçbir bağın olmuyor, ortak paydan yok. (...) Yani bir aile değilsin, sadece 2 arkadaşsınız. İkinci evlilikte sadece arkadaş oluyorsunuz. Yani ikinci evlilikte onun çocuğu, senin çocuğun... hani senin çocuk benim çocuk misali ortaya (sorun) çıkıyor... bilmem ne oluyor? Sıkıntılar oluyor yani... Onun da bir tane çocuğu var. Hani benim de iki tane çocuğum var yok işte onun çocuğu benim çocuğum yani farklılık orada ortaya çıkıyor. (K4-Y.Okul-63-YE)

K4 boşanmanın hem anne hem de baba için geçerli olduğunu ve her iki tarafın da çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini belirtmektedir. Boşanma sonrasında bile anne ve babanın çocuklarına karşı sorumluluklarının devam ettiğini, ebeveynlik rollerinin boşanma ile sona ermediğini ve çocukların duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca katılımcı ikinci evlilikte ortaya çıkan sorunlara da değinmektedir. İkinci evliliklerde "senin çocuk benim çocuk" şeklinde bir ayrımın olduğunu ve bu ayrımın getirdiği bazı sorunların bulunduğunu belirtmektedir. Bu, ikinci evliliklerde çocukların entegrasyonunun ve aile içi uyumun sağlanmasının zorluğunu göstermektedir. İkinci evliliklerde çocukların entegrasyonu ve aile içi uyumun sağlanması,

karmaşık aile dinamikleri nedeniyle zor olabilir. Örneğin, Ganong ve Coleman (2004), ikinci evliliklerde çocukların entegrasyonunun ve yeni aile dinamiklerinin başarılı bir şekilde yönetilmesinin, aile içindeki uyumu ve mutluluğu artırdığını belirtmektedir. Çocukların farklı ebeveynler ve yeni eşlerle olan ilişkilerinin, aile dinamiklerini karmaşık hale getirebileceği ifade etmiştir.

Bir hafta önce...(üvey) kızımın yanına ziyarete gittim. Kızım Ankara'da üniversitede doktor. Annesi de geldi (ikinci eşi) ... İki günümüzü orada beraber geçirdik. Yani kızımızla beraber üçümüz birlikte geçirdik. Her şey çok güzel. Karşıdan almış olduğum tepki şu ki çok durulmuşum çok sakinleşmişsin. Belli bir noktada agresif. Yerinde duramıyorsun, kıpır kıpırsın ama şu an bakıyorlar ki çok sakin çok durgun, çok mülayim yok ya çok değişmişsin, çok durulmuşum aldığım tepki buydu... Biz eşimle sürekli görüşürüz tabi o Kayseri'de yaşıyor. Ben burada yaşıyorum. Telefonda görüşürüz. Çünkü ortada bir kızımız var, Kızımızın ihtiyaçları var, sorumluluklarımız var. Yani işte atıyorum. Ya işte kızımı arıyorum ulaşamıyorum haberin var mı? Veyahut da ne bileyim ya şöyle bir problemi var. Senin bilmeni istemedi ama bilmen lazım. ...Hala bu evliliği tekrardan bir yere geçirme uğraşı var ama istemiyorum. Ben istemiyorum. Ayrılmayı da isteyen bendim. Yani bu şekilde olmayacağını ben artık gidiyorum diye çıkan insan bendim. Çünkü dedim ya bir yıldan fazla biz ayrı odalarda yattık. Ya bir şeyleri kaybediyor insan ya. Yani içeride bir ateş yakıyorsunuz. Gürül gürül yanyor, sonra köz oluyor, sonra kül oluyor. Bizim bir çocuğumuz var artık çocuğumuza bakacağız benim dedim. Şu an önümde 2 tane sahip çıkmam gereken korumam, kollamam gereken 2 tane insan var biri anam bir kızım. (K6-Lise-54-GB)

K6'nın üvey kızıyla olan olumlu ilişkisi, üvey ebeveynlerin çocuklarla yakın bir bağ kurabileceklerini göstermektedir. Katılımcının ifadesinden yola çıkıldığında toplumsal cinsiyet rollerinin ve aile dinamiklerinin üvey ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerindeki etkisi, bu bağın kurulmasında ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. K6'nın ifadeleri, üvey ebeveyn-çocuk ilişkilerinin gelişebileceğini ve boşanma sonrası ebeveynlerin çocuklarının refahını sağlamak için iletişim kurmanın önemini yansıtmaktadır. Ebeveynlerin ve üvey ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri evlilik birliği son bulsa bile bazı durumlarda ebeveynlerin eski eşleriyle görüşmesi için imkân sağlayabilmektedir.

Dediğim gibi çocukların ön planda tutulması gerekir. Bir kadınla değil çocuklarla da yaşıyorsun. Çocukları da hayata dahil etmesi lazım insanın dışlamaması lazım. Çocuğumu kabul etmeseydi evlenmezdim. Mesela velayet o zaman karşı taraftaydı sonradan aldım velayeti. Ama karşı taraf kabul etmeseydi evlenmezdim. Yok, onun da ikinci evliliği. Önemi yok bunların. Yani onun çocuğu var ama sokağa atacak halimiz yok. Çocuk bu yani. Elimden geldiği kadar topluma kazandırmam gerekiyor. (K1-Lise-56-YE).

Yani yemekleri şeyleri bizim kültürümüzden biraz farklı olabiliyor ama sonradan alıştık, kültürleri konuşmaları, yaşayışları ile iyi insanlar. Yani ailesi olsun istiyorlar. Anaları babası... tabi olduk bizde. Bir çocuğumuz oldu. Bir tane de ikinci eşimin vardı, o şimdi yok... askere gitti (...). Yani tabii her evlilikte muhakkak şeyler oluyor. Anlaşamadığın yerler... ama biri sinirlendi mi biri susuyor... Birisi farklı bir şey yaptığı zaman onu istemezsen anlatıyorsun yani... Çok ileriye gitmiyor. Yani kavgalar hep böyledir (K2-Lise-59-YE)

K1 ise daha önceki evliliğinden bir çocuğunun olduğunu ve yeni eşiyle çocuğunun iletişim halinde olduklarını belirtmektedir. Aile birliği bozalsa bile çocuğu ön planda tutmanın önemini vurgulayan katılımcı, ikinci eşinin de önceki evliliğinden bir çocuğu olduğunu belirterek “sokağa atacak halimiz yok” ifadesini kullanmıştır. K2 ise ikinci eşinin yabancı uyruklu olduğunu, ilk başlarda “kültürleri” benzerlik göstermediği için birtakım sorunlar yaşadıklarını ifade etmiştir. Eşinin kültürü gereği “aile birliğini” önemseydiğini ve çocuğuna “baba” olarak bir erkeğe ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Her evlilikte olduğu gibi ikinci evliliğinde de ufak tefek tartışmalar yaşadığını belirten K2, üvey çocuğu ile olan ilişkisine zamanla alıştığını ve şu anda birlikte yaşamadıklarını bildirmiştir.

Çocuk olduğunda mesela emziriyor kadın. Daha doğal sürüyor. Sen emziremiyorsun ama mesela ben çocuklarımın altını temizledim hepsini. Onlar mesela bana bir yemeklerini yaptım. Bilmem şey yaptım çünkü onun zamanı olmuyor, vakti olmuyor. Doğal olarak çocukla ilgisi benden daha çok gerekiyor. Yoruyor yani. Öyle kendi başına bırakırsanız olmaz ki aynı şey benim. Ben kadın olsaydım ben de beklerdim onları (...) şöyle olsun isterim, çocuklarımın en azından hayatlarını kazanabilecekleri bir kulvara girmiş olmalarını isterim. Bu bir üniversite olabilir, çalıştıkları bir iş olabilir. Yani onları ailesine, sürekli, ailesine muhtaç bir ruh halinde olmalarını istemem tabi okuyorsa aile yardım eder, o ayrı bir şey ama. İşte onun da kendi ayakları üzerinde durabilecek bir şeye kavuşturmak lazım. Bu bir sorumluluk. Eğer çocuk dünyaya getirmişse anne baba. O sorumluluğun bilincinde olarak hareket etmesi gerekiyor. (K7-Doktora-65-GB)

Doktora eğitime sahip katılımcı (K7) ebeveynlerin çocuklarına karşı eşit sorumluluklara sahip olması gerektiğini vurgularken belirli biyolojik farklılıklar olsa bile bunların eşler tarafından aşılabileceğini örneklendirmiştir. Katılımcının çocuklarının altını temizlemek ve yemeklerini yapmak gibi görevleri üstlendiğini belirtmesi, eşitlikçi bir ebeveynlik yaklaşımını yansıtmaktadır. K7, biyolojik farklılıkların ebeveynlik rollerinde etkili olduğunu kabul etmekle birlikte, bu farklılıkların eşler tarafından aşılabileceğini belirtmektedir. Literatürde, biyolojik farklılıkların ebeveynlik rollerine etkisi tartışılmakta olup, bu farklılıkların eşit sorumluluklar olarak dengelenebileceği belirtilmektedir. Lamb (2004), biyolojik farklılıkların ebeveynlik rollerini etkileyebileceğini ancak eşlerin ortak sorumluluklar

olarak bu farklılıkları aşabileceğini ifade etmektedir. Bu ise, toplumsal cinsiyet rollerinin ötesine geçerek, ebeveynlerin ortak sorumluluklar alınması gerektiğini göstermiştir. K7 için ebeveynler birbirinden ayrı olsalar bile çocukların, eğitim veya iş yoluyla kendilerine yetebilecekleri bir konuma gelmeleri önemli görülmüştür. Katılımcıya göre aile yardımı gerekli olduğunda sağlanabilir, ancak nihai hedef çocukların kendi ayakları üzerinde durması olmalıdır. Bu görüş, ebeveynlerin çocuklarını desteklemesinin yanı sıra onların bağımsızlıklarını ve kendine yeterliliklerini de teşvik etmeleri gerektiğini gösterir.

3.2.3. Evlilik Döngüsü ve Bekarlık Deneyimleri

Boşanma sonrası erkeklerin bekar kalma oranı, genellikle yeniden evlenmeye veya birlikte yaşamaya kıyasla daha yüksektir. Ancak, 50 yaş ve üzeri erkeklerin önemli bir kısmı boşanma sonrası bekar kalmayı tercih etmektedir. Bu tercihin arkasında, finansal bağımsızlık, özgürlük arzusu ve yeniden bir ilişkiye girmenin zorlukları gibi nedenler bulunmaktadır (Brown ve Lin, 2012). Ayrıca, sosyal ağların genişliği ve yakın aile bağları, erkeklerin yeniden evlenme ihtiyacını azaltabilir. Dul kalan erkekler arasında yeniden evlenme oranı, boşanmış erkeklere göre daha yüksek olmasına rağmen, birçok erkek dul kaldıktan sonra da bekar kalmayı tercih etmektedir. Bu durum, genellikle önceki eşle olan ilişkinin kalitesi, kaybın yaşandığı dönemdeki duygusal destek sistemleri ve kişisel kaynaklarla ilişkilidir (Jopp vd., 2023). Dul kalan erkeklerin çoğu, eş kaybından sonra duygusal ve psikolojik olarak toparlanmakta zorluk çekebilir, ancak içsel kaynaklar ve psikolojik dayanıklılık, bu süreci kolaylaştırabilir. Erkeklerin bekar kalma kararı, sosyal ve psikolojik faktörlerin etkisi altındadır. Özellikle ileri yaşlardaki erkekler, yakın arkadaşlıklar ve aile ilişkileri sayesinde duygusal ihtiyaçlarını karşılayabilir ve bu da yeniden evlenme gereksinimini azaltabilir. Öte yandan, bazı erkekler için yalnızlık ve depresyon gibi faktörler, bekar kalmayı zorlaştırabilir ve yeniden evlenme arayışına yönlendirebilir (Hantaris vd., 2020: 275).

3.2.3.1. Önceki Evlilik Tecrübeleri

Herhangi bir şekilde son bulan evliliğin ardından bireyin yaşam seyrindeki evliliklerinin birbiriyle olan bağlantısı evlilik döngüsü olarak ele alınabilir. Daha önce boşanmış ya da eşi vefat etmiş bireyler için ilk evliliğin son bulması ile bu evliliğin etkileri ortadan kalmaz. Dolayısıyla bireyler evlilik döngüsü içinde her evlilik yaşamından belirli tecrübeler elde etmektedir.

Hayır, önce ayrılma dönemiydi herhalde evet. Ondan sonra da baktım, kafama yattı veya beni taşıyabilecek bir arkadaş olduğu için evlenmeye karar verdim. Önceki evliliğim bu evlilik kararımı da belirledi tabi. Sevgi duymamızda etkili oldu o olumsuz deneyimler. Mesela eski eşim derdi ki bana... mecbursun, ben akşama kadar da yatarım. Sabaha kadar yatarım beni besleyeceksin... Böyle bir şey var mı...böyle bir dünya? Ev işlerini yapma...Evet ama tabi ki öyle bir şey yoktu, onda onu da yapmadı. Onu yapsaydı tabi yani biraz çabalasaydı şey olurdu yani ben evlilik bozulmayabilirdi. (K3-Lisans-66-YE)

Yani eğitim gibi düşün evliliği. Birinci sınıf, ikinci sınıf gibi düşün. İlk eşimde hayatı... ya şimdi hepimizin sosyal olarak kız arkadaşları olmuş olabilir yani nişanlın, kız arkadaşın... bunlar hep şey dönemler...cicim ayı dönemleri...iş kapıyı kapattıktan sonra başlıyor yani. Bir dahaki sefer kapıyı kapatacağın zaman kapıyı kapatmadan ilkinde gördüğün için ikincisinde diyorsun ki bak böyle bir kere kapıyı kapattın. İçerde bunlar yaşandı. İkinci kapıyı da aynı şekilde kapatmamayı istiyorsun. (K1-Lise-56-YE)

Katılımcı ifadesinde erkeklerin evlilik sürecinde ve sonrasında edindikleri deneyimleri ve bu deneyimlerin sonraki evliliklerine nasıl yansıdığını tartışmaktadır. Katılımcı, evlilik sürecini eğitim aşamaları gibi görerek, ilk evlilikten edinilen derslerin sonraki evliliklerde nasıl kullanıldığını belirtmiştir. Erkeklerin evlilik sürecindeki tecrübelerini, bu tecrübelerden öğrendiklerini ve bu bilgilerin sonraki evliliklerde nasıl uygulandığını ele almaktadır. Katılımcı (K1), ilk evliliğin "cicim ayı" dönemleri ve sosyal olarak kız arkadaşlarla olan ilişkiler gibi görüldüğünü belirtmektedir. Ancak, ona göre evliliğin gerçek yüzü, kapı kapandıktan sonra ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ilk evlilikte yaşanan zorluklar ve tecrübeler, ikinci evlilikte daha dikkatli olunmasını sağlamaktadır. Katılımcı, ilk evlilikte yaşanan olumsuz deneyimlerin, ikinci evlilikte tekrarlanmaması için çaba sarf ettiğini ifade etmektedir. Evlilik deneyimlerinin, bireylerin sonraki evlilik kararlarını ve tutumlarını nasıl etkilediği, literatürde geniş bir şekilde ele alınmaktadır. İlk evliliklerde yaşanan olumsuz deneyimler, bireylerin ikinci evliliklerinde daha dikkatli olmalarına ve eş seçiminde daha bilinçli davranmalarına yol açabilir (Amato ve Previti, 2003: 602). Thompson (2004), ileri yaşam dönemlerindeki erkeklerin toplumsal cinsiyet kimliklerinin, yaşlanma süreciyle birlikte nasıl değiştiğini belirtir. Katılımcının ikinci evliliğinde daha bilinçli ve deneyimli olması, bu değişimi ve öğrenme sürecini vurgular (Thompson, 2004: 45). K3'ün ifadeleri, bu durumu açıkça yansıtmaktadır. Eski eşinin sorumluluk almaması ve ev işlerine katkıda bulunmaması, K3'ün yeni eş seçiminde bu faktörlere dikkat etmesine neden olmuştur. K3 önceki evliliğinde yaşadığı olumsuz deneyimlerin, yeni bir evlilik kararı alırken belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Eski eşinin tutumu ve davranışları, katılımcının yeni eşiyle evlenme kararını nasıl etkilediğini göstermektedir. Eski eşinin sorumluluk almaması ve katılımcının beklentilerini karşılamaması,

bu evliliğin sona ermesine neden olmuştur. Bu deneyimler, katılımcının yeni bir eş seçerken daha dikkatli olmasına yol açmıştır. K3 yeni eşin, ev işlerine ve evliliğin sürdürülebilirliğine katkıda bulunacağını belirtmektedir. K3 önceki evliliğindeki olumsuz deneyimlerin, sevgi ve sorumluluk gibi değerlerin yeni evlilikte ne kadar önemli olduğunu anlamasına yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Eski eşin sorumluluk almaması ve ev işlerine katkıda bulunmaması, yeni evlilikte bu değerlerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu deneyimler, katılımcının evlilikte beklentilerini ve sınırlarını daha net belirlemesine yardımcı olmuştur. Quah (2020), heteronormativitenin bireylerin evlilik ve aile hayatlarını nasıl etkilediğini ve yeniden evlenmenin normatif mutluluk yolunda bir strateji olarak kullanıldığını belirtir. Katılımcının olumsuz deneyimlerine rağmen yeni bir evlilik kararına varması, önceki evliliğindeki hatalardan ders aldığını ve daha uyumlu bir partner arayışına girdiğini gösterir. Bu, heteronormatif beklentilerin bir yansımasıdır (Quah, 2020: 22-24).

Tabii ki de daha farklı şeyler düşünmende etkili oluyor. Burada tabii biraz tecrübe etmiş oluyorsun hayatı. Doğrusu tecrübeli oluyorum, yani düzgün bir yaşamda tek evlilikle devam etmek insanın her zaman tercihidir... ama olmuyorsa yapacak bir şey yok! Tabii ki de yani insan evlenmişsin, mutlusun niye ikinci bir eş üçüncü bir eş düşünsün! Yani olmuyorsa? Hayatımı da bu şekilde sürdürebilirim diyemiyorsun. Yani kim düşün ki siz de evlisiniz. Evet, tamam güzel gidiyor ama belli bir yere geldi, yürümüyor, çekilmez duruma gelmiş. Hayatını her gün zindan etmek ister misin? Yani o bir noktada bitireceksin, o da yoluna yolun olacak yani. (K4-Y.Okul-63-YE)

Dean ve Gurak (1978), ilk evliliğin bireyler için bir “öğrenme” aşaması olduğunu ve ikinci evlilikte daha istikrarlı bir ilişki sürdürebilmek için gerekli bilgilerin kazanıldığını belirtmektedir. Katılımcının, ilk evliliğin başarısızlığını deneyimleyip, bu deneyimden ders alarak daha iyi bir evlilik arayışına girmesi bu perspektif ile uyumludur. İlk evlilikteki olumsuz deneyimlerin, ikinci evlilikte daha fazla dikkatli olunmasına ve homogam bir ilişki arayışına yönlendirdiği anlaşılmaktadır (Dean ve Gurak, 1978: 561-562). Katılımcı (K4) önceki evliliklerinde edindiği tecrübelerin, hayata ve evliliğe bakış açısını nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Tecrübeler, katılımcının evlilikten ne beklediğini ve bu beklentilere nasıl ulaşacağını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Tecrübeler, katılımcının daha bilinçli ve gerçekçi bir bakış açısına sahip olmasını sağlamaktadır. Bu da gelecekteki evlilik kararlarını daha dikkatli ve düşünceli bir şekilde almasına yol açmıştır. Katılımcı aynı zamanda ideal olarak tek bir evlilikle mutlu bir yaşam sürdürmeyi tercih ettiğini belirtmektedir. Ancak, bunun her zaman mümkün olmadığını, bazen ikinci veya üçüncü evliliklerin gerekli olabileceğini ifade etmiştir. Evliliklerin yürümemesi durumunda, hayatı çekilmez hale getirmemek için

evliliği sonlandırmanın ve yeni bir yol çizmenin daha mantıklı olduğunu vurgulamaktadır. Evlilikte mutluluk ve sürdürülebilirlik, bireylerin evliliklerinden ne beklediklerine ve bu beklentilerin karşılanıp karşılanmadığına bağlıdır. Literatürde, evlilik memnuniyetinin bireylerin evlilikten beklentileri ve bu beklentilerin karşılanması ile yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir (Karney ve Bradbury, 1995: 32-34). K4'ün, tek bir evlilikle mutlu bir yaşam sürdürmeyi tercih ettiğini ancak bunun her zaman mümkün olmadığını belirtmesi, bu durumu desteklemektedir. Bireyler, evliliklerinde mutluluğu ve sürdürülebilirliği sağlamak için beklentilerinin karşılanmasını beklerler ve bu beklentiler karşılanmadığında evliliklerini sonlandırabilirler.

Aslında 2 evliliğimin de yapısı çok farklı, ilk evliliğimi tam gençliğim tam delikanlılığım zamanı çok severek yaptım. Yani âşık olarak aldım. Ama ikinci evliliğimi? Mantık yolu yani düşüncesiyle aldım. Çok severek evlenmedim ama mantık çerçevesinde evlendim. Zaman içerisinde sevdim. Yani ilk başlangıçta sevmedim ama zaman içerisinde. İkinci eşimi daha çok sevdim. İlk eşimi diyorum ya âşık oldum peşinden koştum yalvardım yakardım. Yani yapmadık şey bırakmadım. O şekilde aldım. Ama unutmam çok çabuk olmadı (K6-Lise-54-GB).

Katılımcı (K6) ilk evliliğini gençlik döneminde büyük bir aşkla yaptığını belirtmektedir. İlk eşine âşık olmuş ve onunla evlenmek için büyük çaba sarf etmiştir. Bu, gençliğin getirdiği duygusal yoğunluğun ve romantizmin evlilik kararında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. İkinci evliliğinde ise daha mantıklı ve düşünceli bir yaklaşım sergilemiştir. İkinci eşine başlangıçta büyük bir aşk beslememiş, ancak zamanla bu evlilikte derin bir sevgi geliştirmiştir. Bu, olgunluk ve tecrübenin evlilik kararlarına nasıl yansıdığını göstermektedir. Evlilik kararları, kişinin yaşam dönemine ve olgunluk seviyesine göre farklılık gösterir. Gençlik döneminde alınan evlilik kararları, genellikle duygusal yoğunluğa ve romantizme dayanırken, yaşlılık döneminde alınan kararlar daha mantıklı ve düşünceli olabilmektedir. Bu, bireylerin yaşadıkları tecrübelerin ve olgunluğun evlilik kararlarını nasıl şekillendirdiğini yansıtmaktadır (Stanley, Rhoades ve Whitton, 2010: 247-250). K6 ilk eşine duyduğu yoğun sevgiyi kısa sürede unutmadığını belirtmektedir. Bu, duyguların zamanla değişebileceğini ve aşkın tek başına bir evliliği sürdürebilmek için yeterli olmayabileceğini göstermektedir. İkinci eşine duyduğu sevgi ise zamanla gelişmiş ve derinleşmiştir. Bu, sevginin sadece başlangıçta değil, evliliğin ilerleyen dönemlerinde de gelişebileceğini ve güçlenebileceğini göstermektedir. Toplumsal ve kültürel normlar, evlilik kararlarını ve evlilik sürecindeki duygusal dinamikleri etkileyebilir. İlk evlilikte gençliğin getirdiği duygusal yoğunluk ve toplumsal baskılar önemli bir rol oynarken, ikinci evlilikte daha olgun bir yaklaşım ve tecrübelerin etkisi görülebilir. Bu, toplumsal ve

kültürel faktörlerin evlilik kararlarını nasıl şekillendirdiğini ve bu kararların zaman içinde nasıl değişebileceğini göstermektedir (Cherlin, 2004: 848).

Ya bunu aslında ikinci evliliğin sağladığı bir şey değil de. İlk evliliğin tecrübesinden dolayı ikinci evlilikte daha insan mutlu oluyor. İlk evlilikteki o tecrübeden dolayı daha nasıl davranacağınızı biliyorsunuz. Yani tecrübeyle gidiyorsunuz. Yani evlilikleri tecrübeyle deneyimle götürüyorsunuz. (K6-Lise-54-GB)

Connell'e göre, hegemonik erkeklik, erkeklerin toplumsal olarak kabul gören erkeklik normlarına uyum sağlamalarını içerir. İlk evlilikten elde edilen tecrübeler, bu normlara uyumu kolaylaştırabilir ve ikinci evlilikte daha fazla tatmin sağlayabilir (Connell, 1987; Connell ve Messerschmidt, 2005). Katılımcı (K6) ilk evliliğinde yaptığı hataları kabul ettiğini ve bunları çocuklarına itiraf ettiğini belirtmektedir. Özellikle, eşini aldattığını kabul ederek bu hatanın evliliklerinin sona ermesine yol açtığını ifade etmektedir. Katılımcı, bu hatalarından ders alarak ikinci evliliğinde daha bilinçli bir şekilde hareket ettiğini vurgulamaktadır. Katılımcı, ilk evliliğinde yaşadığı deneyimlerin ve tecrübelerin ikinci evliliğinde daha mutlu olmasına katkı sağladığını belirtmektedir. İlk evlilikteki hatalarından ders alarak, ikinci evliliğinde daha bilinçli ve tecrübeli bir şekilde hareket ettiğini ifade etmektedir. Tecrübe ve deneyim, evliliklerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde önemli bir rol oynar. Katılımcı, ilk evliliğinde yaşadığı tecrübelerin, ikinci evliliğinde daha dikkatli ve anlayışlı olmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir.

5 sene falan sürdü. 5-6 senedir tam mısın yine bilmiyorum ama 5-6 sene sürmüştür. Yani olumsuz olan bir arkadaşının bir birlikte yaşayacağı bir karşı cinsle duyduğun ihtiyaç. Ama, bunun yanında onunla da bir duygusal bir şeyim oldu. Ondan ötürü ikinci evliliğim yaptım. Yani bu temel ihtiyaçlarımı karşılasın falan diye değil, onda da yine aynı şekildeydi. Birlikte yaşıyorduk, şey yapıyorduk falan onunla maddi şeyim vardı iyiydi. Başka bir problem yoktu. Olumsuz olan diyorum ya beni evlenmeye iten şey tamamen duygusal nedenler... yani şey birine ihtiyaç duyma işi değil de bir erkeğin bir kadına duyacağı duygusal ihtiyaç. Yoksa hizmetçi falan değil... çamaşırımı yıkama falan bu şeyleri de ben kendim yapıyorum. Yani onu kendim isteyerek yapıyorum. Yapım böyle. (K7-Doktora-65-GB).

Kapsayıcı erkeklik teorisi, erkeklerin duygusal ifadelerini ve ilişkilerdeki rollerini daha açık ve kapsayıcı bir şekilde yeniden tanımlamalarını destekler. Bu teorelin savunucuları, erkeklerin duygusal ihtiyaçlarını kabul ederek hegemonik erkeklik normlarından sapmalarının toplumsal kabulünü artırır (Anderson, 2009). Anderson, hegemonik erkeklik normlarının dışında, erkeklerin duygusal açıdan daha açık olmalarını ve duygusal ihtiyaçlarını ifade etmelerini teşvik eder. Katılımcı (K7) ikinci evliliğinin temelinde duygusal ihtiyaçların

olduğunu vurgulamaktadır. Birlikte yaşamayı ve duygusal bağ kurmayı evliliğin temel unsurları olarak görmektedir. Evliliğin, bir erkeğin bir kadına duyduğu duygusal ihtiyaç ile şekillendiğini belirtmektedir. Katılımcı duygusal bağın, sağlıklı bir evlilik ilişkisinin temel taşlarından birisi olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı, evlilikte maddi ihtiyaçların veya hizmet taleplerinin belirleyici olmadığını belirtmektedir. Çamaşır yıkama gibi ev işlerini kendisinin yaptığını ve bu işleri isteyerek yaptığını ifade etmektedir. Evlilikte maddi ve hizmet ihtiyaçlarının ön planda olmaması, ilişkinin duygusal bağa dayandığını gösterir. Katılımcının, bu tür ihtiyaçları kendisinin karşılaması, evlilikte eşler arasındaki paylaşımı ve iş bölümü konusundaki tutumunu yansıtmaktadır. Katılımcı, ikinci evliliğinin 5-6 yıl sürdüğünü belirtmektedir. Bu sürede yaşanan deneyimlerin, evlilik kararında duygusal nedenlerin belirleyici olduğunu göstermektedir. Katılımcı, ikinci evliliğinde de maddi ya da manevi ihtiyaçlarının önde olduğu “mantık” evliliği yapmadığını, yine duygusal ve sevginin ön planda olduğunu belirtmiştir.

Vallahi ailedeki kurduğumuz ilişki ayrıldığım ilk eşimle her zaman için birimize karşı saygılı ve sevgiliydik. Çocuklarımızı her türlü elimizden geleni imkanlarımızdan maddi ve manevi var gibi yardımcı olarak büyötmeye çalıştık. Ve şu anda da zaten kopmuş değiliz. Mutlu ve sevgi çerçevesinde yürütüyoruz ilişkimizi. Büyük bir sevgiyle çocuklarımızla görüşüyoruz (...) Yani dillere destan bir aşkımız vardı. Kadıköy birlikte yani ben Kadıköy’de yaşıyorum. . Bütün Kadıköy bilirdi aşkımızı... Çok büyük aşktı. İlk evliliğimde her şeyden memnundum. Zaten çok ufak bir çocuk gibiydik. O zaman benim eşim 21 ben 22 yaşıyordım. Her şeyden de memnunduk. Mali durumumuz iyi. Güzel yerlerde çalışıyorduk. Güzel paralar kazanıyorduk. Yani Türkiye şartlarına göre çok güzel paralar kazanıyorduk. Her şey çok güzeldi. Valla çocuklarımızla 40 senedir beraber geçmişimiz olan anlayışlı eski eşimin yanımda olması bunlar böyle bir beklentilerin. İnsanın bir yapısı var. Belli o kriterlerde bir yaşam sürmek istiyor (K5-Lisans-67-GB).

Boşanma sonrası erkekler genellikle duygusal zorluklar ve yalnızlık ile karşı karşıya kalmaktadır. Thompson (2018) 'ın çalışmasında belirtildiği gibi, boşanmış yaşlı erkekler genellikle çocukları ve torunları ile daha az iletişim kurar ve sosyal ilişkilerini yeniden yapılandırmak zorunda kalırlar (Thompson, 2018). Ancak, bazı erkekler, eski eşleri ve çocukları ile ilişkilerini sürdürebilir ve bu durum, onların duygusal ve sosyal iyilik hallerine olumlu katkıda bulunur. Katılımcı (K5), ayrıldığı eşine karşı her zaman saygılı ve sevgili olduğunu belirtmektedir. Katılımcı, eski eşiyile ayrılmış olsalar bile çocuklarına maddi ve manevi olarak destek verdiklerini ve onları en iyi şekilde büyötmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu, ebeveynlik sorumluluklarının öncelikli olduğunu ve çocukların refahının evlilikte önemli bir yer tuttuğunu gösterir. Katılımcı, ikinci evliliğiyle boşanma aşamasında olduğunu, eski eşiyile olan ilişkisinin halen sürdüğünü ve çocukları aracılığıyla bu bağın devam ettiğini

belirtmektedir. Katılımcı, genç yaşta evlendiğini ve bu dönemde her şeyin çok güzel olduğunu belirtmektedir. Genç yaşta yaptığı evliliği, eşiyle birlikte büyüdüğü ve olgunlaştığı bir ilişki olarak tanımlamaktadır. Katılımcının ifadelerinden yola çıkarak genç yaşta yapılan evliliklerde hem duygusallığın ön planda olduğu hem de tecrübeli olunmadığı için “eşlerin birlikte büyüdüğü” düşünülmektedir.

Şu anda bir şeyim yok bir hevesim yok evlenmek için. Bilmiyorum, ileride ne olur yani bakarsın karşıma böyle seveceğim âşık olacağım birisi çıkar. O da bana o zaman bilemiyorum. Evlenir miyiz, birlikte mi yaşarsınız o durumu bilemiyorum ama illaki evlilik olması gerekmiyor yani. Hani kurumsal olarak. Biraz daha evlenme olmadan birlikte yaşayamayabilirim ama ben öyle değilim. Yani ikimizin birlikte rahat edebileceği bir formda olması benim için yeterli. Evlilikte birlikte yaşamada, bu da bir aile oluşturur. Sırrı tabii ki yani çocuk bile yapabilirler. Yani problem yok. (K7-Doktora-65-GB)

Evlilik kurumunun sağladığı sosyal ve duygusal faydaların, bireylerin yaşamlarında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ancak, bireyin ifadeleri, evliliğin zorunlu bir yapı olmadığını, aksine, iki tarafın da rahat edeceği bir formda bir arada olmanın yeterli olduğunu göstermektedir. Bu, modern erkeklerin evliliğe ve ilişkilere dair daha esnek ve bireysel ihtiyaçlarına uygun yaklaşımlar geliştirdiklerini göstermektedir (Quah, 2020). Katılımcı (K7)'nin ifadesi, ileri yaşta yeniden evlenme konusundaki motivasyon ve hevesin azalmasını yansıtmaktadır. Katılımcı, çeşitli boş zaman faaliyetleriyle meşgul olduğunu ve bu nedenle evlenme konusunda bir heves hissetmediğini belirtmektedir. Bu durum, ileri yaşta bireylerin kendi kişisel ilgi alanlarına odaklanarak, evlilikten bağımsız bir yaşam sürdürebilme kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcı, evliliğin bir zorunluluk olmadığını, ancak karşısına âşık olacağı birinin çıkması durumunda birlikte yaşamayı düşünebileceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, evliliğin kurumsal bir zorunluluk olarak görülmediği, ancak duygusal bağlamda anlam kazandığı bir perspektifi yansıtmaktadır. Katılımcının görüşleri genç yaşta yapılan evliliklerde olduğu gibi ileri yaşlarda yapılan evliliklerin de temel motivasyonunun karşı cinse duyulan aşk ve sevgi olduğunu göstermektedir. Katılımcı, evlilik olmadan birlikte yaşamının da bir aile oluşturabileceğini belirtmektedir, bu da evlilik dışı birlikteliklerin toplumsal kabulü ve pratikliği üzerine önemli bir değerlendirme sunmaktadır. Katılımcı, evlenmeden de birlikte yaşamının mümkün olabileceğini, bu tür bir yaşam biçiminin de aile oluşturabileceğini ifade etmektedir. Katılımcının, "Evlilikteydi birlikte yaşamaya, bu da bir aile oluşturur" ifadesi, evliliğin bir formalite olmaktan öte, duygusal ve pratik bir birliktelik olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Katılımcı, ileri yaşta evlilik veya birlikte yaşama durumunda çocuk sahibi olmanın da mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu, ileri yaşta yeniden

evenen veya birlikte yaşayan bireylerin çocuk sahibi olmayı da düşünmelerinin, bu tür bir kararın hayatlarına anlam katabileceği yönünde bir perspektif sunmaktadır. Ancak, bu durumun her birey için farklı olabileceği ve kişisel tercihlerin belirleyici olacağı da vurgulanmaktadır.

3.2.3.2. Evliliğin Sonlanması

Erkeklik ve boşanma süreçleri üzerine yapılan araştırmalar, erkeklerin duygusal yönetim becerilerinin önemini vurgulamaktadır. Rice ve diğerlerinin (2019) bulguları, duygusal gücün giderek daha fazla normatif ve çağdaş bir erkeklik değeri haline geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda, erkeklerin duygularını yönetmeyi öğrenmeleri için yardım arayışının, iyileştirilmiş refah ve etkili iletişim gibi faydalar sağladığı gerekçesiyle, varlık oluşturma olarak çerçevelenmesi haklı çıkarılmıştır. Braver ve Griffin'in (2000) belirttiği gibi, özellikle ayrılmış ve boşanmış babalar için duygusal yönetim ve çatışma çözme becerilerini güçlendirmek amacıyla özelleştirilmiş müdahaleler önerilmektedir. Bu tür karşılaşmaların ilişkisel ve geçici doğası, istikrarlı (ama işlevsiz) bir erkeklik modeli ve ilişkili erkekliklerin atomize edilmiş karikatürü illüzyonunu bozmaktadır. Giddens'in (2013) bireysel ve kolektif yaşamda olumlu duyguların karşılıklılık ve cinsiyet ile sosyal ilişkilerde eşitliğin oluşumu için gerekli olduğu iddiası, bu tür değişimlerle desteklenmektedir. Bu çerçevede, erkeklerin boşanma sonrası duygusal işleri üstlenmeleri ve duygusal yönetim becerilerini geliştirmeleri, geleneksel erkeklik anlayışlarını yeniden değerlendirme ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik önemli adımlar atma fırsatı sunmaktadır.

Şimdi. Zor bir süreç. Zor yani. İlk başta dediğim gibi sevgi ve saygı bittiği an. Dolayısıyla her şey bitecek gibi oluyor. Yani bazen şöyle. Ben hep şunu düşünüyorum, hep taviz verirsiniz. Kendimizden ödün verirsiniz. Hani bir şeyleri kurtarayım düzelteyim diye ama. Sürekli böyle devam ettiği zaman da bir yerde kırılma noktasına geliyor, kırılıyor bitiyor (...) Çok uzun yıllar oldu dedim ya artık ben kapattım. Dediğim gibi kapatmazsanız ileriye göremiyorsunuz (K8-Y.Okul-58-YE).

Hegemonik erkeklik, belirli bir kültürde erkekliğin baskın ve idealize edilen formunu temsil eder. Bu form, genellikle bağımsızlık, duygusal kontrol, fiziksel dayanıklılık ve rekabetçilik gibi özelliklerle karakterize edilir (Connell, 1995). Erkeklerin geçmiş evlilik deneyimlerini geride bırakma süreci, hegemonik erkeklik ideallerine uymak için duygusal zorlukları aşma ve yeni bir başlangıç yapma olarak görülebilir. Bu süreçte, erkekler yeni evliliklerinde sevgi ve saygıyı ön plana çıkararak hegemonik erkeklik normlarından sapabilir ve daha eşitlikçi ve duygusal açıdan daha açık bir erkeklik biçimini benimseyebilirler. Katılımcı (K8) evlilikte sevgi ve saygının temel unsurlar olduğunu vurgulamaktadır. Bu iki unsurun

yokluğu, evliliğin sürdürülebilirliğini imkânsız hale getirmektedir. Sevgi ve saygının bitmesi, evliliğin de sona ermesi anlamına gelmektedir. Sevgi ve saygının eksikliği, eşler arasında güven sorunlarına ve ilişkide derin çatlaklara yol açmaktadır. Bu da evliliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesini engellemektedir. Katılımcı, evliliği kurtarmak ve düzeltmek adına sürekli taviz verdiğini, ancak bu tavizlerin bir noktada kırılma noktasına geldiğini ifade etmektedir. Sürekli ödün vermek, sonunda birikerek ilişkiyi daha da zor hale getirebilir. Kırılma noktasına gelindiğinde, evlilikte geri dönülmez bir noktaya ulaşılmakta ve ilişki sona ermektedir. Manevi olarak sevgi ve saygının bitmesi, evliliği sürdürülemez hale getirmekte ve eşlerin birbirine olan güvenini tamamen yok etmektedir. Bu durum, evliliğin sona ermesine neden olmaktadır. K8 gençlik döneminde evliliğin ve ilişkilerin farklı bir perspektiften değerlendirildiğini belirtmektedir. Gençlikte, enerjik ve bağımsız bir yaşam tarzının ön planda olduğu, evlilik kararlarının daha duygusal ve anlık dürtülerle alındığı vurgulanmaktadır. Gençlikte, uzun vadeli düşünmek yerine, anlık ihtiyaçlar ve arzular ön planda olabilir. Bu dönemde evlilik kararları, genellikle aşk ve romantizm temelli olabilir. K8, yaşlandıkça evliliğin ve bir partnerle birlikte olmanın önemini arttığını ifade etmektedir. Yaş ilerledikçe, yalnızlığın zorlayıcı olduğu ve bu nedenle hayatı paylaşacak bir eşin gerekliliği vurgulanmaktadır. Yaşlılık döneminde, evlilik daha çok güvenlik, destek ve ortak yaşamı sürdürebilme açısından değerlendirilmektedir. Bu, yaşamın ilerleyen dönemlerinde yalnız olmanın zorluklarının üstesinden gelmek için evliliğin önemini ortaya koymaktadır. Katılımcı, gençlikte ve yaşlılıkta evlilik kararlarının farklı dinamikler üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir. Gençlikte duygusal ve anlık kararlar ön plandayken, yaşlılıkta daha mantıklı ve uzun vadeli düşünceler baskın hale gelmektedir. K8'nin ifadeleri, evlilikte sevgi ve saygının temel unsurlar olduğunu ve bu iki unsurun eksikliği durumunda evliliğin sürdürülebilirliğinin imkânsız hale geldiğini vurgulamaktadır. Bu durum, literatürde evlilikte sevgi ve saygının önemi üzerine yapılan çalışmaları desteklemektedir. Örneğin, Gottman (2011), evlilikte karşılıklı sevgi ve saygının, sağlıklı ve uzun ömürlü bir ilişkinin temel taşları olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, sürekli taviz verme ve kırılma noktası, evlilikte çatışma yönetimi ve sınır koymanın önemini vurgulayan literatürü desteklemektedir (Stanley, Rhoades, ve Whitton, 2010).

Çünkü annem benim her şeyim annem beni büyütmüş. Ben bir daha anne bulamıyorum. hanım buluyorum. Hadi bul bulabilir misin? Anne gittikten. Yani anneni bile suçu yok yani annemin suçu mesela öyle bir şeyde. Hani gidip komşusuna veya dost bildiği kişilere hani anlat anlatmak pek sakıncası olmadı ama sakıncalı gördükleri şey diyelim anlattığı için o laf da geliyor ona geliyor söyleniyor yani ortalıkta bir kızışma oluyor. Yani yoksa bir kesiyor, annem kendine bakabiliyordu o zaman yani babam da vardı. Hani hiç kimseye de maddi anlamda muhtaç değildi yani ama korumaya gözetlenmeye, gözlemlenmeye ihtiyacı var yani yaşlı olduğu için. (K2-Lise-59-YE).

Vandenhoonaard'ın (2007) çalışmasında, erkeklerin yaşlı ebeveynlerine bakım sağlama sorumlulukları ve bu sürecin maskülen kimliklerini nasıl etkilediği tartışılmıştır. Erkeklerin, yaşlı ebeveynlerine karşı duydukları sorumluluk ve koruma isteği, maskülen kimliklerinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, erkeklerin annelerine olan bağlılıkları ve onlara bakım sağlama sorumlulukları, maskülenliklerinin bir ifadesi olarak görülebilir. Katılımcı (K2), annesinin kendisi için ne kadar önemli olduğunu ve annesini kaybettikten sonra onun yerini doldurmanın imkânsız olduğunu belirtmektedir. Anne, katılımcının hayatında merkezi bir rol oynamaktadır. Annenin evlilik ilişkisi üzerindeki etkisi, katılımcının annesiyle olan güçlü bağıyla açıklanmaktadır. Bu durum, annesinin düşünceleri ve davranışlarının evlilik üzerindeki etkisini artırmaktadır. Katılımcı, yaşlı annesinin bakımının evlilik üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Annenin maddi anlamda muhtaç olmaması, ancak koruma ve gözetim ihtiyacı, evlilik ilişkisine ek bir sorumluluk yüklemektedir. Nitekim katılımcı eski eşiyle bakıma muhtaç annesini kabul etmediği için boşanmıştır. Bu durum eşlerin karşı ebeveynlerle iletişimden ziyade ebeveynlerin bakım ihtiyacından kaynaklanan boşanma durumuna örnektir. Örneğin, araştırmalar, yaşlı ebeveynlerin bakımının evlilik ilişkilerini zorlayabileceğini ve eşler arasında çatışmalara yol açabileceğini göstermektedir (Suitor ve diğ., 2009: 85-99). Yaşlı ebeveynlerin bakımının, evlilikte ek sorumluluklar getirdiği ve bu durumun eşler arasındaki ilişkileri zorlayabileceği belirtilmektedir.

Ya işte saygı nedir? Gördüğün zaman veya en azından telefon açması, görüşmesi veya hafta sonları ziyaretine gelmesi veya beraber gitmemiz yani. Bu şey günlerde kutsal günlerde hani ne bileyim bayramlarda şeylerde telefonlar arayıp tebrik etmesi, dini ve milli bayramlarda yani. Önceki eşimde böyle bir şey yoktu o yüzden...Herhalde aynen hiç saygı ve saygı yok. Mecbur değilim derdi. Senin ailene saygı göstermek mecburiyetinde değilim derdi. Saygı ve sevgi, Sevmeyebilirsin, saygı göstermen gerekiyor derdim mecbur değilim derdi (K3-Lisans-66-YE).

Patriyarkal erkeklik, erkeklerin aile içindeki baskın ve kontrol edici rollerini sürdürmelerini gerektirir. Erkeklerin eşlerinin ailesine saygı göstermemesi, patriyarkal erkeklik normlarına uygun olarak, erkeklerin ev içindeki otoritelerini pekiştirme çabası olarak

yorumlanabilir. Bu durum, erkeklerin eşlerinin aileleriyle olan ilişkilerini kontrol etme ve sınırlandırma isteğinden kaynaklanabilir (Tannenbaum ve Frank, 2010). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından bakıldığında, erkeklerin eşlerinin ailesine saygı göstermemesi, erkeklerin kendilerini güçlü, bağımsız ve kontrol sahibi olarak gösterme çabasıyla ilişkili olabilir. Erkeklerin bu davranışı, toplumsal olarak kabul edilen maskülenlik normlarına uyma ve kendi statülerini koruma isteğiyle açıklanabilir (van den Hoonaard, 2007). Katılımcı (K3), eşlerin ailelerine saygı göstermelerinin önemini vurgulamaktadır. Eşlerin ailelerine telefon açması, ziyaret etmesi ve özel günlerde tebrik etmesi gibi davranışlar, saygının ve iletişimin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Gösterilen bu saygının, en az eşler arasındaki sevgi kadar önemli olduğu düşünülmüştür. Aile üyelerine saygı göstermek, evlilik ilişkisinin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için temel bir unsur olarak görülmektedir. Katılımcı, önceki eşinin ailesine saygı göstermemesi nedeniyle yaşadığı sorunları dile getirmektedir. Önceki eşin, ailesine saygı gösterme zorunluluğunu reddetmesi, evlilikte ciddi anlaşmazlıklara yol açmıştır. Saygı eksikliği, evlilikte güvensizlik ve çatışmalara neden olmuştur. Eşlerin ailelerine saygı göstermemesi, evlilik ilişkisinde olumsuz bir dinamik yaratmıştır.

Bence sadece eşler ile kalmıyor bu iş. Eşlerin aileler de çok önemli. Bu konuda aileler kesinlikle yani şimdi hepimiz gençlik yaşadık. Genç olduk işte gördük, beğendik ama ailesi kimdir, nedir diye sormamışızdır, araştırmamışızdır daha doğrusu. Aileye bir giriyorsun, aile yapıları farklı çıkabiliyor yani ve aileler de. Ayrılıkların nedenlerine birisi olabilir. İşte o aynı şeyi sürüyor şimdi yani şimdi aileyle evleniyorsun. Yani evliliğin yürütmesinde. Bireylerin anneler babalarında çok büyük etkisi var. Kesinlikle yani iyi yönü de müdahale edebilir. Kötü yönde de müdahale edebilir (K4-Y.Okul-63-YE).

Katılımcı (K4), eşlerin ailelerinin evlilik üzerinde büyük bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Evliliğin sadece eşler arasında bir ilişki olmadığını, aynı zamanda eşlerin aileleriyle de ilişkileri kapsadığını belirtmektedir. Ailelerin, evliliğin yürütülmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Ailelerin davranışları, tutumları ve müdahaleleri, evlilikte önemli dinamikler oluşturabilir. Katılımcı, gençlik döneminde eşlerin aile yapısına yeterince dikkat edilmediğini belirtmektedir. Eş seçimi sırasında ailelerin kim olduğu ve yapıları hakkında yeterince bilgi sahibi olunmaması, evlilikte sorunlara yol açabilir. Katılımcı, ailelerin evliliğe olan müdahalelerinin hem olumlu hem de olumsuz olabileceğini ifade etmektedir. Ailelerin yapıcı müdahaleleri, evliliğin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunabilirken, olumsuz müdahaleler evlilikte çatışmalara yol açabilir. Ailelerin evlilikteki etkileri, evliliğin dinamiklerini önemli ölçüde şekillendirebilir. Evlilikte uyum ve mutluluğun sağlanması, ailelerin tutumlarına ve müdahalelerine de bağlıdır. Genel olarak K4,

eşlerin aile yapılarındaki farklılıkların evlilikte uyumsuzluklara neden olabileceğini belirtmektedir. Farklı kültürel, sosyal ve ekonomik geçmişlere sahip aileler, evlilikte çeşitli zorluklar yaratabilir.

Benim ailem değil, eşimin ailesi. Yani son zamanlarda ya bana karşı hiçbir şeyler de yoktu. Yani size karşı bana karşıtı bir şey yapamaz yani. Ama evimizi etkileyen bir şeyler oldu. Az önce başta da söyledik, hani evlenirken insanlar sadece 2 kişi evlenmiyor. Aileler evleniyor, ailenin geçmişin hep. Çok önemli. Yani şimdi. Atasözleri vardır. Hani çingeneden paşa olmaz, ağaçtan maşa olmaz derler. Şimdi geçmişi nasılsa bir ailenin geleceğinde de devam ediyor. Bu yani kökten gelen bir şeyler oluyor... Yani şimdi hepimiz biliriz. A köyünde b şehrinde neyse bir aile vardır. Çok düzgündür bir aile vardır işte ne bileyim geçmişinde de böyle pislik işler vardır o devam ediyor yani kopmuyor belli bir yerde olay kopmuyordur çünkü kalıtsallık var. Geçiyor genlerle geçiyor (K4-Y.Okul-63-YE).

Zaten bu saygının bitmesidir yani o ana kadar bunu sürdürebilmek o saygının bittiğini göstergesidir çünkü. Bunu zaman içerisinde nasıl yaşıyorsunuz? Sen kendine karşı bir şey görmesen bile işte atıyorum. Öz ailenle alakalı işte annemle kız kardeşimle işte abinle amcanla bilmem neyle alakalı bu sefer karşı taraf onlarla ilgili saygısız konuşmaya başlıyor. Şimdi o insanlara karşı yapılan saygısız görüşler, düşünceler, tavırlar sana karşı yapılmış yerlerdir. Bu sefer aynısını sen misilleme yapmaya başlıyorsun? Bu sefer sen başlıyorsun işte senin abin de böyle. Senin bacında şöyle demeye başlıyorsun karşılıklı şeye dönüyor. Savaşa dönüşüyor, anladın mı? (K6-Lise-54-GB)

Erkeklerin, eşlerinin aileleriyle olan bağlarını sorgulaması ve bu bağları zayıflatma çabaları, kendi otoritelerini ve evlilik içindeki üstünlüklerini pekiştirme girişimi olarak değerlendirilebilir. Connell ve Messerschmidt (2005), hegemonik erkekliğin, erkeklerin sosyal pratikler aracılığıyla diğer erkekler ve kadınlar üzerindeki üstünlüklerini kurma ve sürdürme çabalarını içerdiğini belirtir. Katılımcı (K4), ilk eşinin ailesinin davranışlarının evlilik ilişkisine zarar verdiğini ve bu durumun evlilikte ciddi sorunlara yol açtığını belirtmektedir. Katılımcı, evliliğin sadece iki kişi arasında olmadığını, aynı zamanda ailelerin de evlendiğini vurgulamaktadır. Ailelerin geçmişten gelen kültürel özelliklerinin, evlilik üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Katılımcı, ailelerin kökenlerinden gelen davranışların, evlilik ilişkisini olumsuz etkilediğini ve bu durumun genlerle geçtiğini ifade etmektedir. K6 ise eşinin ailesine karşı saygısızlık yapmasının evlilikte ciddi sorunlara yol açtığını belirtmektedir. Eşlerin birbirlerinin ailelerine karşı saygı göstermemesi, evlilikte karşılıklı saygının ve güvenin zedelenmesine neden olmaktadır. Katılımcı, eşinin ailesine karşı saygısız davranışlar sergilemesinin, kendisine karşı yapılmış bir saygısızlık olarak algılandığını ve bu durumun evlilikte karşılıklı suçlamalara ve çatışmalara yol açtığını ifade etmektedir. Bu tür davranışlar,

evlilikteki iletişimi ve ilişki dinamiklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Katılımcılar, ailelerin evlilik üzerindeki müdahalelerinin hem olumlu hem de olumsuz olabileceğini ifade etmektedir. Ailelerin olumlu müdahaleleri, evliliğin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunabilirken, olumsuz müdahaleler evlilikte ciddi sorunlara yol açabilir. Ailelerin evlilik ilişkilerine olan etkileri, eşler arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde şekillendirebilir. Eşlerin, ailelerin müdahalelerine karşı nasıl tepki verdikleri ve bu müdahaleleri nasıl yönettikleri, evlilikte uyum ve mutluluğun sağlanmasında önemli bir rol oynar. Kalmijn (1998: 395) ailelerin evlilikteki rollerini ve evlilik kalitesine olan etkilerini incelemiştir. Kalmijn'e göre, ailelerin evlilik üzerindeki müdahaleleri ve etkileri, evlilik kalitesini doğrudan etkileyebilir. Olumlu müdahaleler evliliği desteklerken, olumsuz müdahaleler evlilikte çatışmalara ve uyumsuzluklara yol açabilir. Eşlerin, ailelerinin müdahalelerine karşı nasıl tepki verdikleri ve bu müdahaleleri nasıl yönettikleri, evlilikte uyum ve mutluluğun sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Ondan sonrasında (ilk evlilikten) ben her şeyimi bıraktım, çıktım. O ayrılıktan sonra ben evden bir tane çorap dahi almadım. Ve bir anda sipsivri ortadaydım. Oysa o. Evliliği yaparken ben mesela. İşte bir yer, bir yerlerden işte kredi çekerek taksitlerle bilmem nelerle yani evliliği mi de ben kendim yapmıştım zaten. Çünkü ilk evliliğimi annem babam istememişlerdi. Ama ben istedim ben yapıyorum dedim. Hatta öyle bir şey ki, annemin babamın takacağı o bilezikleri bile kendim aldım? Alın bunu takın dedim ya. Onlara hiçbir şey yaptırmadım. İstemiyorlardı çünkü. O yüzden. Çok sıkıntılı şeyler geçirdim, dönemler geçirdim. Bir şeyleri yaptık, başardık ödedik, bir evi kurduk. Ayrılık noktasında üzerindeki kıyafetimle çıktım gittim. (K6-Lise-54-GB)

Katılımcı (K6), ilk evliliğinde ebeveynlerinin onayını alamadığını için zorluk çektiğini belirtmektedir. Ebeveynlerin bu evliliğe karşı çıkması, katılımcının evliliği tek başına finanse etmesine ve kurmasına yol açmıştır. Ebeveyn desteğinin eksikliği, katılımcının evlilik sürecinde yalnız hissetmesine ve mali zorluklarla tek başına başa çıkmak zorunda kalmasına neden olmuştur. Ebeveynlerin maddi ve manevi desteğinin eksikliği, katılımcının evliliğin getirdiği sorumluluklarla tek başına mücadele etmesine neden olmuştur. Hetherington (2003: 217) ebeveyn desteğinin, boşanma sürecinde ve sonrasında bireylerin duygusal ve psikolojik sağlığı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Hetherington'a göre, ebeveyn desteğinin eksikliği, boşanma sürecinde bireylerin yaşadığı stresi artırabilir ve yeniden hayata başlama sürecini zorlaştırabilmektedir. Bu durum, evlilikteki baskıyı artırmış ve katılımcının daha fazla zorlanmasına yol açmıştır. K6, ilk evliliği sona erdiğinde evden sadece üzerindeki kıyafetlerle ayrıldığını belirtmektedir. Evliliğin sona ermesiyle birlikte, katılımcının maddi ve manevi anlamda büyük bir kayıp yaşadığı anlaşılmaktadır. Katılımcı, evlilikten sonra sıfırdan

başlamanın zorluklarını ifade etmektedir. Ebeveyn desteğinin eksikliği, evlilikte uyum ve mutluluğun sağlanmasını zorlaştırabilir. Reeser'ın (2010) çalışmasında belirtildiği gibi, erkeklerin maskülen kimliklerini koruma çabaları, toplumsal beklentilere uyum sağlama ve bu süreçte duygusal ve maddi bağımsızlıklarını vurgulama isteğiyle ilişkilidir. Erkeklerin boşanma sürecinde evden hiçbir şey almadan ayrılmaları, toplumsal olarak kabul edilen maskülenlik normlarına uyma ve bu normlara uygun davranma çabası olarak görülebilir .

Ya gayet iyiydi. Çok iyi gidiyordu ama bir süre sonra da. Yani çocuğumuz da vardı, gayet mutluyduk bir tane. Daha sonra o eşim ailesinin birtakım istekleri doğrultusunda işte yaşadığımız şehri değiştirelim falan gibi taleplerde bulundu. Buna da ben uymadım. Dolayısıyla bu daha sonra büyük şey oldu. Yani boşanmaya yol açacak kadar şeye dönüştü. Çünkü ben onlara yakın yaşamak istemiyordum. Evet yani o da onlara yakın olmak istiyordu. İlk başlarda böyle bir şey yoktu ama bir süre sonra böyle bir şey başladı yani. Şey yani bu da tabii çatışmaya neden oldu. Bir yönümüzün arasında artık baktık ki bir arada yaşayamayacağız. Nihayetinde o da. Öyle yaptı, yani boşandı şey ailesinin yakın bir yere gitti yaşadı (...) Tabii vardı ya birlikte çok şey paylaşıyorduk işte. Ben yemek yapardım, ben iyi yemek yapardım mesela o. Severdi onu da güzel yaptığı şeyler vardı. Biz onlarla böyle sen daha güzel yaptım. Ben güzel yaptım diye şey yapardık yarıştık falan ondan sonra. O tasarımcıydı. Böyle güzel fikirleri vardı falan işte. Bazen ben de bir şeyler söylerdim, ne bileyim öyle bir huzurluyduk aslında mutluyduk ama o neden çıktı onu bilemiyorum. Kardeşleri falan birazcık aklını çelmişti falan bir sıkıntı yoktu. Yani maddi olarak da bir sıkıntımız yoktu. Ha, yani cinsel olarak da bir problemimiz yoktu. Hani olur ya? Bunlar da ayrılma meselesi olabilir. Yani cinsel olarak kadın ya da erkek. Belirli bir sıkıntısı olabilir bunlar. Olabilir öyle bir şey de yoktu, gayet iyi iyiydi. O ilişkilerimizde birbirimize saygılıydı. Ayrılırken bile birbirimizi üzmedik, kırmadık yani o. Çünkü böyle bir talebi vardı. Ailesini özlediğini falan şey yaptı. Onlara yakın olmak istediğini falan isteyince ben yani hem gelecek açısından doğru bulmadım onu. Çünkü yani bir süre sonra da bu tür ilişkilerde onlar bu da gözetiyorsun. Artık eşini değil onu da gözetiyorsun. Annesini babasında eşinin bunu da ben yapım gereği öyle bir şeyde pek sıcak bakamadım yani. o son zamanlarda çıktı işte son 2 yıl içerisinde çıktı. O onu da çözemeyince boşanmak durumunda kaldı. (K7-Doktora-65-GB).

Katılımcı, eşinin ailesinin yaşadığı şehri değiştirme talebinin evlilik üzerinde büyük bir baskı oluşturduğunu belirtmektedir. Eşinin ailesine yakın olma isteği, evlilikte ciddi çatışmalara yol açmıştır. Ebeveynlerin talepleri, evlilikte eşler arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaratabilir. Ebeveynlerin etkisi, evlilikteki uyumu bozarak boşanmaya kadar gidebilecek sonuçlar doğurabilir. Katılımcı, evlilik sürecinde eşler arasında iyi bir ilişki olduğunu ve maddi, cinsel veya duygusal bir sıkıntı olmadığını belirtmektedir. Ancak, eşinin ailesine yakın olma

isteği, bu uyumu bozmuş ve evlilikte çatışmalara yol açmıştır. Eşlerin birbirine saygılı ve sevgi dolu bir ilişki içinde olmaları, evliliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesi

Yani. Biraz oldu. Tabii ki bunlar genellikle. Biraz ailevi şeyler tabii bahsedeyim. Genelde evliliklerin atladığımız bir noktayı de şuydu, biraz ekonomik biraz kendi şeyimiz ama aileler de çok etkiliyor evlilikleri evet, anne babalardan bahsediyorum özellikle onların etkileri çok oluyor. Evliliklerde çok müdahil oluyorlar. Çok her şeye. Karşıyorlar ondan sonra yani 2 kişinin arasına çok kişi giriyor. Dolayısıyla hatta maddiyat için bile günümüzde görüyoruz. Düğün salonunda bile bir müzik için bile kavga edip ayrılan çiftler oluyor yani dolayısıyla. Bu yönde biraz aileleri biraz daha karıştırmamak lazım. İkinci evliliğimde özellikle biraz buna dikkat ettim. (K8-Y.Okul-58-YE)

Katılımcı (K8) özellikle anne babaların evliliklerde çok etkili olduğunu ve çiftlerin arasına girerek evlilikte sorunlara neden olduklarını belirtmektedir. Ailelerin her şeye karışmasının, evlilikteki dinamikleri bozduğu ifade edilmektedir. Ailelerin, evliliğe maddi ve manevi anlamda müdahaleleri, çiftler arasında anlaşmazlıkların ve çatışmaların artmasına yol açabilir. Ailelerin müdahaleleri, evlilikte uyumu ve huzuru olumsuz etkileyebilir. Örneğin, düğün gibi maddi yükümlülükler sırasında ailelerin müdahaleleri, çiftler arasında anlaşmazlıklar yaratabilir. Katılımcı, ikinci evliliğinde ailelerin müdahalelerinden kaçınmaya özen gösterdiğini belirtmektedir. İlk evliliğinde yaşadığı olumsuz deneyimlerden ders çıkararak, ikinci evliliğinde ailelerin evlilik ilişkisine karışmasını engellemeye çalışmıştır. Katılımcı, ailelerin evlilik üzerindeki etkilerinin hem olumlu hem de olumsuz olabileceğini ifade etmektedir. Ailelerin olumlu müdahaleleri, evliliğin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunabilirken, olumsuz müdahaleler evlilikte ciddi sorunlara yol açabilir. Ailelerin evlilik üzerindeki etkileri, eşler arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde şekillendirebilir. Eşlerin, ailelerin müdahalelerine karşı nasıl tepki verdikleri ve bu müdahaleleri nasıl yönettikleri, evlilikte uyum ve mutluluğun sağlanmasında önemli bir rol oynar.

Şimdi tabii ilk evliliğimde.... tam kanımızın deli attığı zamanlarda talip olduk işte yine görücü usulü oldu o evliliğimiz... ama sonra çok sevdik de birimizi. Nişanlandım, evlendim, askerliği yaptım falan böyle hayatında düzeni getiriyor. Ya öyle bir devam etmiştik ama tabi sonra. Planlar bozuluyor. Eşim de çalışıyordu. Biz kendi memleketimizde olmak istemedik yani. Yani şartlar öyle gerekti biraz ailelerden kaygılandık. İkisi de tabii ikisi de yani aileler hayatımıza çok karışacak gibi geldi. Yani eşimle ikimiz birbirimize destek olduk. Anne baba karışmadı. Bu işle ilgili şunu da yapın diyen olmadı. O konuda ben en büyük yani isabetli kararı o konuda aldığımızı düşünüyorum. Eşimle birlikte aileden farklı bir ilde yaşadım. Yine de mutluyduk. Yine birlikte bir şeyler paylaştık falan ama tabi. Sonra biz çocukla uğraşırken kanser beyin tümörü çıktı (K12-Lisans-59-Dul)

Katılımcı (K12) ilk evliliğinde ailelerin hayatlarına fazla karışacaklarından endişe ettiklerini ve bu nedenle eşinin de desteğiyle ailelerden uzakta yaşamayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu karar, eşler arasında bağımsız bir yaşam sürdürmelerine ve evliliklerini kendi şartlarına göre yönetmelerine olanak tanımıştır. Ailelerin evlilik üzerindeki müdahalelerinin sınırlandırılması, eşler arasında daha güçlü bir bağ kurulmasına ve evlilikteki uyumun korunmasına yardımcı olmuştur. Katılımcı, bu kararın isabetli olduğunu ve evliliklerinin sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağladığını ifade etmektedir. Eşler arasında alınan ortak kararlar ve bağımsızlık, evlilikteki uyumu ve mutluluğu artırabilir. Eşlerin, ailelerin müdahalelerinden bağımsız olarak kendi hayatlarını yönetmeleri, evlilikte daha sağlam bir temel oluşturabilir. Ailelerin evlilik üzerindeki etkileri, eşler arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde şekillendirebilir ve bu etkiler hem olumlu hem de olumsuz olabilir.

Ya şimdi. Canımı sıkan ailedeki bazı olaylar oldu. Yani eşimin ailesindeki olaylar can sıkıcı olaylardı. Bazen tartışmalara falan neden olabiliyordu. Sonra da ayrılmaya karar verdik, ayrıldık. İlk evliliğim benim 27 idim çaldı yani. Uzun bir süre şöyle çaldı. Ben sürekli çalıştım ve ayrılırken de. Hiçbir şey almadım, çıktın gittim. Maddi olarak hiçbir şey almadım. Bir mahkeme de ayrıldık, boşandık yani. Bir celsede boşandık. (K4-Y.Okul-63-YE).

K4 eşinin ailesiyle yaşanan olayların evlilik hayatını olumsuz etkilediğini ve tartışmalara yol açtığını belirtmektedir. Eşlerin aileleriyle olan ilişkiler, evlilik yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Evliliklerde, eşlerin aileleriyle yaşanan sorunlar boşanma sebeplerinden biri olabilir. Katılımcının bu deneyimi, ailevi ilişkilerin evlilik üzerindeki olumsuz etkilerini göstermektedir. Katılımcının bu deneyimi, evliliklerde ailelerin rolünü ve etkisini anlamak için değerli bir perspektif sunmaktadır. Ailevi ilişkilerin evlilik üzerindeki etkilerini ele alan White ve Booth (1991: 5), ailevi çatışmaların evlilik memnuniyeti ve boşanma üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Ailelerin evlilik sürecindeki müdahaleleri, çiftler arasında stres yaratabilir ve evlilikte uyumu zorlaştırabilmektedir. Boşanma sürecinde maddi taleplerin olmaması, genellikle daha hızlı ve sorunsuz bir boşanma süreci sağlayabilir. Ancak, bu durum aynı zamanda maddi olarak daha fazla zorluk yaşanmasına yol açma potansiyeline sahiptir. Boşanma sürecinde maddi taleplerin olmaması, boşanmanın dostane bir şekilde gerçekleşmesine katkı sağlarken, boşanan bireylerin mali durumlarını yeniden düzenlemelerini güç kılar.

Boşanma sebebim aldatmaktı. Öğrendi, Ondan sonra. Ama ona da çok uğraştım yani boşanmamak için kendimi affettirebilmek için çok uğraştım. Çok inatçıydı. Gururunu şöyle bir milim eğmedi. Onun haricinde her şey mükemmeldi her şey. Çünkü benim annem babam da farklı ildeydi ama onun annesi babası bizim yanımızdaydı. Yani aynı mahalleye yakındı. Resmen sanki ben onlara şey gitmişim gibi iç güvesi gitmiş gibiyim. Annesi annemdi, babası babamdı. Hiç ayırt etmedik yani. Çok saygılıydı çünkü diyorum ya Erzurumlulardı. Anne baba cahildi biraz. Kalabalık bir aileydi. Ama saygı, sevgi sonsuzdu. Ta ki o evlilik şeyi hamilelik döneminde ben o ... ben yedim yani ondan sonra da kendimi affettiremedim. Affettirmek için de çok uğraştım. Yok dedi... (K6-Lise-54-GB).

Hegemonik erkeklik, toplumda idealize edilen ve baskın kabul edilen erkeklik formunu ifade eder. Erkekler, sosyal pratikler aracılığıyla üstünlüklerini ve otoritelerini kurmaya ve sürdürmeye çalışırlar. Kendini iç güveysi gibi hissetmek, hegemonik normlara uymamak anlamına gelir ve bu da erkeklerin maskülen kimliklerini tehdit edebilir. Dolayısıyla, erkekler bu kimliklerini yeniden inşa etme çabasıyla aldatma gibi davranışlara yönelebilirler (Connell, 1995; Walker, 2020). Katılımcı (K6) boşanma sebebinin aldatma olduğunu açıkça ifade etmektedir. Eşinin gururu ve "inatçılığı" nedeniyle, aldatmayı affetmediğini belirtmektedir. Katılımcı, eşinin ebeveynlerinin kalabalık ve saygılı bir aile olduğunu, kendisinin de bu aileye saygıyla yaklaştığını belirtmektedir. Katılımcı ilk evliliğinde eşinin ailesinin ona çok saygılı olduğunu ama "cahil" olduklarını belirtmektedir. Katılımcı kendi ebeveynlerinden destek görmediğini belirterek eşinin ailesiyle daha yakın bir ilişki kurduğunu ve "iç güveysi gibiydim" ifadesiyle bu ilişkiden memnun olmasa bile sürdürmek zorunda kaldığını belirtmiştir.

Tabii artık evlenmeyeceğim ama ya şimdi ben yetiyorum ben gayet iyi. Bunun bitmesinin nedeni aslında birazcık eşimin kendi sebeplerinden yani o. Maddi olarak. Birtakım birikimler yapmak istediğini? Ondan sonra işte kendi başına yaşamak istediğini, böyle bir şey, bir feminist bir şeye bürünmüştü birdenbire. Ya ben yani gülerken şey yaptım ama boşanırken de öyle. Gülerken boşandık ama o da öyle bir şeyi seçti yani. Ben kadın olarak ayakta durmak istiyorum dedi. 2 tane de çocuğumuz vardı ha ona rağmen bir tartışma falan da yoktu. Yani böyle bir kendi kendine bir işte yazar olmak istiyorum dedi. Şimdi işte bir şeyler yazıyor onun için dedi. Ben tek başıma kalmam lazım falan öyle. Şimdi kitap mitap yazmaya çalışıyor, bir şeyler yapıyor falan... (K7-Doktora-65-GB).

Kadınların özgürlük arayışı için boşanma kararı alması, erkekler üzerinde bir tür "erkeklik krizi" yaratabilir. Erkeklik krizi, erkeklerin toplumsal beklentilere uymakta zorlandıkları ve maskülen kimliklerini tehdit altında hissettikleri durumlardır. Bu kriz, erkeklerin agresif veya kontrol edici davranışlar sergilemelerine neden olabilir (Cooper, 2015; Abrams, 2015). Katılımcı (K7) eski eşinin bireysel özgürlük ve kariyer hedeflerini ön planda

tuttuğunu, “kadın olarak ayakta durmak” ve “tek başına kalmak” istediği için boşanmak istediğini belirtmektedir. Katılımcının boşanma sürecinde herhangi bir tartışma veya ciddi bir çatışma yaşanmadan, “gülerek” ayrıldıklarını belirtmesi, medeni bir boşanma sürecinin de mümkün olduğunu göstermektedir. Katılımcının deneyimi, evlilikte kişisel gelişim ve bireysel hedeflerin önemini ve bunların evlilik ilişkisi üzerindeki potansiyel etkilerini anlamak açısından değerli bir örnek sunmaktadır.

Son nokta saygının bittiği noktadır. En şey olarak geçeyim, hatta uç noktaya doğru gideyim bir erkek. Eşiyle yatağını ayırmaya başlamışsa evlilik bitmeli. Ben son evliliğimde tam bir yıl eşimden ayrı yattım. Belki o da çok uğraştı, belki ben de çok uğraştım yani. Bu evliliği devam ettirebilmek için ama ikimizde yatak noktasında gurur yaptık. Geçmişten gelen huzursuzluklardan dolayı. Bir yıldan fazla biz ayrı yatakta yattık. Evde bir çocuğumuz vardı, evimizin sorumluluklarını biliyorduk. Sabahtan yatacağımız ana kadar herkes kendi sorumluluklarını yerine getiriyordu. Ama saat 10-11 herkes kendi yatağına çekiliyordu. O gece sabah olmak bilmiyordu, kafa içerisinde düşünüyorsun, kuruyorsun, yapıyorsun, kendin soruyorsun, kendin cevaplıyorsun tamam mı? Olayları farklı noktalara götürüyorsun, sabah kalkıyorsun, tekrardan sorumluluklarını yapmak için çıkıyorsun akşam. Akşam geliyorsun, yine o gurura teslim oluyorsun. Herkes kendi yatağına gidiyor, kendi odasına gidiyor. Bu tam bir yılı aşkın sürdü. O noktadan sonra evlilik bitti... (K6-Lise-54-GB).

Katılımcı (K6) önceki evliliklerinin bitmesinde en önemli göstergelerinden birinin yataklarını ayırmaya başlamak olduğunu belirtmiştir. Yatakların ayrılması, ona göre evlilikteki duygusal ve fiziksel yakınlığın sona erdiğini ve saygının bittiğini göstermektedir. Katılımcı hem kendisinin hem de eşinin evliliği devam ettirebilmek için çaba sarf ettiklerini, ancak gurur ve inatlaşma nedeniyle bu çabaların sonuçsuz kaldığını ifade etmektedir. Gurur ve inatlaşma, evlilikteki iletişimi ve uyumu zedeler. Eşler arasında anlaşmazlıkların çözülememesi, evliliğin sürdürülebilirliğini zorlaştırır. Katılımcı, geçmişte yaşanan huzursuzlukların evlilikte büyük bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Bu huzursuzluklar, zamanla birikerek eşler arasındaki mesafeyi artırır ve evliliğin sona ermesine yol açar. Geçmişteki sorunların çözülememesi, evlilikte sürekli bir gerginlik ve huzursuzluk ortamı yaratır.

Tabi benim eşimden ben temizlik konusunda çok rahatsızdım. Temizlik sıfırdı...ilk evliliğimde... en büyük sıkıntımız oydu. Başka bir sıkıntımız yoktu. Temizlik yapmıyordu... çok pisti...böyle bir rahatsızlığı vardı... (K1-Lise-56-YE).

Patriyarkal sistemler, erkeklerin evin dışındaki işlerle ilgilenmesi ve kadınların ev işleriyle meşgul olması gerektiği anlayışını destekler. Temizlik ve düzen, geleneksel olarak kadınların sorumluluğu olarak görülür. Kadının bu rolleri yerine getirememesi, patriyarkal

normlar çerçevesinde bir başarısızlık olarak algılanabilir ve bu da evlilikte ciddi çatışmalara yol açabilir (Wilcox, 2020). Bu bağlamda, erkeğin temizlik konusundaki memnuniyetsizliği, kadının toplumsal cinsiyet rollerine uymadığı algısından kaynaklanır (Friedan, 1993). Katılımcı (K1), ilk evliliğinde yaşadığı temizlik sorununu ve eski eşiyle bu konuda yaşadığı rahatsızlığı dile getirmektedir. Katılımcı, eşinin temizlik yapmama sorununun psikolojik problemlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Bu temizlik yapmama sorunu, katılımcının ilk evliliğinin sonlanmasında belirleyici olmuştur. Oysa temizlik genellikle ev-içi sorumluluk alanı ve “kadınsı” bir iş yükü olarak görüldüğü için toplumsal cinsiyet rollerine bağlı erkeklik değerleri arasında görülmemektedir.

Valla önce istemedim, yani yoruldum. Kavgalar, gürültüler aynen anlatması çok zor. Ben üniversiteyi dışarıdan okuyordum. Mesela birinci sınıfı bitirdim ikinci sınıf devam ediyordum. O sırada okuyamadım. Yani gürültülerden, tartışmalardan hatta bir şey oluyor. Hatta bir şey oluyor Annem için bana çatıyor, çocuğu dövüyor. Hani öyle ağır da dövüyor yani çocuk mesela bir ay annesine gitmediğini bilirim. Aynı evin içinde korkusundan. Kafasında da sıkıntılar olduğu için. Kötülemek de istemiyorum. Hani bu saatte sonra da yaşadıklarım bunlar yani mesela. Anneme ağır hakaret sözler ediyordu. Söylenmeyecek ağza dahi alınmayacak sözler. (K2-Lise-59-YE).

İkinci evliliğimi yaparken yani entelektüel olarak şeydik. Onunla anlaşıyorduk. Yani işte okumak yazmak bilmem bu tür şeylerden film izlemek gibi şeylerden keyif alıyorduk. Meraklıydı ve gezmekten. Beraber gezmekten mutluyduk. Ama yalnız kalmak istediğini söyledi ve boşandık. Patolojik bir sorun olarak görüyorum ben bunu (K7-Doktora-65-GB).

Erkekler, sosyal pratikler aracılığıyla üstünlüklerini ve otoritelerini sürdürmeye çalışırlar. Kadının psikolojik sorunları olduğunu iddia etmek, erkeğin kendi maskülen kimliğini koruma ve kendi davranışlarını haklı çıkarma çabasının bir parçası olarak görülebilir. Bu tür iddialar, erkeğin boşanma sürecindeki sorumluluğunu azaltma ve kadını suçlayarak kendi pozisyonunu güçlendirme stratejisi olabilir (Connell ve Messerschmidt, 2005; Wilcox, 2020). Katılımcı (K2) ise eşinin psikolojik problemlerinin evliliklerinde ciddi sorunlara yol açtığını anlatmaktadır. Eşinin annesine hakaret etmesi, çocuğunu dövmesi ve sürekli kavgaların yaşanması gibi olaylar, katılımcının üniversite eğitimini de olumsuz etkilemiştir. Bu sorunlar, Katılımcı (K2)’nin üniversite eğitimini bile yarıda bırakmasına neden olmuş, bu da psikolojik problemler ve şiddetin evlilik üzerindeki yıkıcı etkisini gösteriyor. K7’de ikinci evliliğinde entelektüel ve sosyal uyumun var olduğunu, ancak eşinin yalnız kalma isteğini patolojik bir problem olarak görüldüğünü belirtmiştir. Katılımcılar önceki evliliklerindeki boşanma nedenlerini belirtirken eşlerinin psikolojik sorun yaşadıklarını ve bunun evliliğinin

sonlanmasında nasıl belirleyici olduğunu anlatmıştır. Patriyarkal sistemler, erkeklerin kontrolü ve gücü elde tutmalarını destekler. Kadının psikolojik sorunları olduğu iddiası, patriyarkal normlar çerçevesinde kadının zayıf ve bağımlı olarak gösterilmesi anlamına gelir. Bu tür durumlar, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak kadını küçümseme ve kendi maskülen kimliklerini pekiştirme çabalarının bir yansımasıdır (Dowd, 2019; Katz, 2016).

Ben öyle olunca artık (boşanmayı) istemek zorunda kaldım. Çünkü o şu duruma gelmişti yani. Ya beraber oraya gideceğiz, onlara yakın yaşayacağız ya da ben böyle istemiyorum durumuna gelmişti. Ben de öyle olamayacağını söyledim yani. Çünkü ben üniversitede hocaydım. O gitmek istediğimiz yerdeki üniversiteye gitmek istemiyordum. Yani hayatımı değiştirmem gerekiyor. O şehirde bir şey yoktu ki bir sıkıntı yoktu onun şehir olarak. Ama o ailesinin birazcık kardeşlerinin de etkisiyle falan bir şey oldu. Öyle bir şeye girdi. Olabilir, onu da anlayışla karşıladım ben zaten dedim. Yani bazı insanlar aileleriyle yakın olmak ister. Onlardan uzak kalınca mutsuz olabilir. Sen de demek ki yani 7 yıldan sonra artık onlarla karşı bir bağlılığın şeyin belki de vardı içinde onu da. Dile getiremiyordu, o da olabilir, bilemiyorum. Hani çocuk oldu falan onun telaşıyla o şey diye. Şey yapamadı ama çocuk biraz büyüyünce ailesine falan. Yakın olmak duygusu tekrar çıktı falan bilmiyorum ama oldu bitti artık o şey yapamadık yani... (K7-Doktora-65-GB).

Evlendikten sonra eşinin davranışlarında değişiklik olduğunu fark eden bir erkek, bu değişiklikleri kendi otoritesine ve kontrolüne bir tehdit olarak algılayabilir. Bu durum, erkeğin kendi maskülen kimliğini koruma ve evlilikteki üstünlük pozisyonunu sürdürme çabası olarak yorumlanabilir (de Boise, 2015). Katılımcı (K7) eşinin kendi ailesine yakın olma isteği nedeniyle yaşanan çatışmayı dile getirmiş, eşinin ailesine olan bu bağlılığın evlilikte sorun yarattığını ve sona ermesine neden olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı, üniversitedeki işini değiştirmek istemediği için eşinin ailesine yakın bir yere taşınma fikrine karşı çıktığı belirtilmektedir. Bununla birlikte katılımcı, eşinin ailesine olan bağlılığını anlayışla karşılamıştır.

Bir kadın en başta aldattığını için sonlandırır. Erkek aldattığı için sonlandırır. Kendisi aldatırsa sorun yok. Saklar onu sorun yok. Ama erkek aldatırsa o evlilik bitmelidir kadına göre... (K6-Lise-54-GB).

Erkeklik krizi, erkeklerin toplumsal beklentilere uymakta zorlandıkları ve maskülen kimliklerini tehdit altında hissettikleri durumlardır. Erkeklerin aldatmasının evliliği sona erdirmesi, bu kriz durumlarının bir yansıması olabilir. Kadınların aldatmasının ise gizli kalması, toplumsal olarak kadınların sadakatsizliğinin daha az tolere edilebilir görülmesi ve erkeklerin bu durumu tolere edememesi ile ilişkilendirilebilir (Hawkins ve Booth, 2005). Katılımcı

(K6)'nın bu ifadeleri aldatma konusundaki toplumsal cinsiyet normları ve çiftlerin bu duruma verdikleri tepkiler ele alınmaktadır. Katılımcı, kadınların erkek aldatması durumunda evliliği bitirme eğiliminde olduğunu, ancak kadınların kendi aldatmalarını saklayabildiklerini belirtmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin ve beklentilerinin evlilik içindeki dinamikleri nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. K6 kadının bu konuda daha ön konumda olduğunu ve aldatma ile genellikle erkeğin özdeşleştirildiğini ifade etmiştir.

3.2.3.2.1. Erkeklerin Dul Kalma Deneyimleri

Evlilik birliği boşanmanın yanı sıra eşin vefat etmesi sonucunda da son bulabilmektedir. Dul kalma özellikle ileri yaşam dönemlerinde daha sık rastlanan bir olgudur. Bu yönüyle dulluk ile boşanma farklı toplumsal bağlamlara ve deneyim alanlarına sahiptir.

Benim rahmetli eşimin de kulağı az duyardı mesela hiçbir gün ben seni kulağın az duyuyor demedim. Destek vermeye çalıştım, morali bozuktu... Hiç onu kendimden aşağıda görmedim hep kendi eşim olarak gördüm... o yüzden ilişkide sorunumuz olmadı. Ara sıra tartıştık ama öyle kavga gürültü olmazdı yani. Çocuklarımı da hiç dövmemişimdir. İşte en kötü ananızı döverim derdim yani onun dışında yani hakaret etmemişimdir, dövmemişimdir, dövmemişimdir ama. Ya işte öyle dediğimde onlar da susarlardı zaten. Yani annelerine de rahatsızlığından dolayı biraz düşkündüler. (K9-İlköğretim-62-Dul)

Yaşlı erkeklerin bakım rollerini üstlenmesi, yaşlılıkla birlikte gelen fiziksel ve duygusal değişimlerle de ilişkilidir. Yaşlı erkekler, maskülen kimliklerini koruma çabasıyla bakım rollerini üstlenirken, bu süreçte kendi sağlık ve evlilikteki güç dengelerini de dengelemek zorunda kalırlar. Bu durum, erkeklerin bakım rollerini üstlenme süreçlerinde karşılaştıkları deneyimleri ve bu değişimlerin maskülen kimlikleri üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemlidir (Thompson, 2018). Katılımcı (K9), eşinin işitme sorunu yaşadığını ve bu durumu hiçbir zaman eleştirmediğini belirterek ilk eşinin sağlık sorunlarına karşı duyarlılığını belirtmek istemiştir. Katılımcı, yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle eşini hiçbir zaman kendisinden aşağıda görmediğini ifade etmektedir. Yine eşinin rahatsızlığı nedeniyle çocukların annelerine düşkün olduğunu belirterek, eşinin bu durumunu ilk evliliğindeki tartışmaları azaltmak için öne çıkarmıştır.

Ben çocuksuz 6 sene yaşadım ama çocuksuzluk biraz evliliğin altını oyuyor. Geleceğe dönük şeylerden artık vazgeçmeye başlıyorsunuz. Yani ne olacak, kazansam ne olacak? Param olsa ne olacak, evim olsa ne olacak, kime bırakacağım gibi böyle kişi de bir kötümserlik. Bir boş vermişlik oluşturuyor. O çocuk daha bir canlı tutuyor. Şimdi ben çocuklu evlilik yaptım. Gençleştiriyor diyelim. Daha bir önünüze bakıyorsunuz yani? Çocuk güzel bir şey ve çocuksuz da olabilir. Onu demek istiyorum. O zaman farklı şeyler düşünüyorduk. Dünyaya gezelim parası. Para harcayacak yer arıyorduk (...) (K12-Lisans-59-Dul).

Toplumsal değer ve normlar çocuk sahibi olma konusunda kadınlar kadar erkekler üzerinde önemli etkilere sahip görünmektedir. Özellikle erkeklerde, baba olmanın toplumsal onaylanma ve erkeklik kimliğinin bir parçası olarak görülmesi, çocuk sahibi olmayan erkeklerin hegemonik erkeklik karşısında değersizleşmelerine neden olabilmektedir. K12, çocuksuz olmanın ilk evliliği üzerindeki etkilerini geleceğe yönelik plan yapma motivasyonunun azalması olarak görmektedir. Çocuk sahibi olduğu ikinci evliliğinde ise, daha canlı ve umut dolu bir evlilik ilişkisinin olduğunu belirtmiştir. Çocuksuzluğun evlilikte bir boş vermişlik ve kötümserlik yaratabileceği, ancak çocuk sahibi olmanın evliliği canlandırdığı ve geleceğe yönelik umutları artırdığı vurgulanmaktadır. Çocuk sahibi olmanın, evlilik ilişkisinde daha pozitif bir atmosfer oluşturduğu ve ebeveynlerin birlikte geleceğe yönelik planlar yapma motivasyonunu artırdığı ifade edilmektedir. Çocukların, ebeveynler arasında ortak bir bağ oluşturarak evlilik ilişkisini güçlendirdiği ve duygusal olarak daha yakın bir ilişki kurmalarına yardımcı olduğu bilinmektedir (Amato ve James, 2010).

Kadınların yaşamlarında aslında çok fazla bir şey kaybettiklerini de bir şey olduğunu da zannetmiyorum ben. Çünkü bilmiyorum etrafımda gördüğüm... Bir şekilde boşanmış yahut da eşini kaybetmiş kadınlara bakıyorum. Hepsi çok daha rahat. Yani ya boşanmış oluyor ya eşini kaybetmiş oluyor ve o kadınların hepsini çok rahat görüyorum ama bir erkeği öyle görmüyorum. Hele hele boşanma değil de eşini kaybetmiş olan bir erkek yıkılıyor. Ama bi kadın. Kabak çiçeği gibi açılıyor. Yani normal evlilik hayatındaki yaşantısından çok daha farklı yaşamaya başlıyor işte. Belki ben mesela en basiti hiç uzağa gitmeye gerek yok. Kendi annemden biliyordum. Evliliği süresi içerisinde. İsteddiği şeyi alamazdı, istediğini yapamazdı, tamam mı? Yani istediği gibi davranamazdı. Babam öldü. Ya anneme bir baktım işte. Perdeleri değiştirdi, koltukları değiştirdi. Alakasız olmayan şeyleri almaya başladı, tamam mı? Yani evin içerisinde bir değişim başladı...(K6-Lise-54-GB).

Dul erkekler ise, genellikle eşlerinin ölümünden sonra daha fazla yalnızlık ve izolasyon yaşarlar. Bu, onların sosyal ve duygusal destek sistemlerinden yoksun olmalarıyla ilişkilidir. Erkekler, eşlerinin bakım ve duygusal destek rollerini üstlendiklerinde zorlanabilirler ve bu durum, onların yaşam kalitelerini düşürebilir. Dul erkekler, eşlerinin yokluğunda kimliklerini

yeniden tanımlamakta zorlanabilirler (Thompson, 2018). Katılımcı (K6) erkek ve kadınların dulluk deneyimlerinin farklılıklarına işaret ederek nasıl toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu bir dulluk süreci yaşadıkları gözler önüne sermektedir. Kadınların dulluk nedeniyle evliliklerinin sona ermesinden sonra özgürlük ve rahatlık hissederken erkeklerin aynı süreçte yıkıldığını en yakınındaki annesi üzerinden anlatmaktadır. Erkeklerin, kadınların aksine, bu durumu daha zor atlattıklarını ifade etmektedir. Kadınların bu süreçte "kabak çiçeği gibi açıldığını" yani daha canlı ve bağımsız bir hale geldiklerini vurgulamaktadır. Literatürde, erkeklerin eş kaybı sonrası yaşadıkları bu yıkım, sosyal destek sistemlerinin ve duygusal bağımlılığın eksikliğiyle ilişkilendirilmektedir. Erkekler, genellikle eşlerinden duygusal destek alırken, kadınlar daha geniş bir sosyal destek ağına sahiptirler (Umberson et al., 1992). Bu nedenle, erkekler eş kaybı veya boşanma sonrası duygusal olarak daha zor bir süreç yaşayabilmektedir. Katılımcının, annesinin eş kaybı sonrası yaşadığı değişimlere dair gözlemleri, kadınların evlilik sonrası hayatlarını yeniden inşa etme sürecine örnek teşkil etmektedir. Literatürde, kadınların bu süreçte ekonomik, sosyal ve duygusal bağımsızlıklarını artırma çabaları geniş bir şekilde ele alınmaktadır (Martin-Matthews, 2011: 220). Kadınlar, evlilik sonrası yaşamlarını yeniden şekillendirirken, kendi istek ve ihtiyaçlarına daha fazla odaklanma fırsatı bulmaktadır. Adlersberg ve Thorne'un ileri yaşta eşi vefat eden kadınların kendilerini keşfetme imkânı buldukları düşüncesi, kadınların evlilik rollerinden bağımsız hale geldiklerinde yaşadıkları özgürlüğü ve kişisel gelişimi ifade eder. Bu durum, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kurtularak kendi kimliklerini ve ilgi alanlarını keşfetmelerine olanak tanır (Adlersberg ve Thorne, 1993).

Bir şey söyleyeceğim, ben de eşim vefat etmeseydi ayrılmış olsaydı. Belki yanlış tercihler yapacağımı düşünüyorum. Yani. Ben boşanmış olsaydım. ...Yani benim de hatam olacaktı ve karşıdakinin de hatası olacaktı. Şimdi. Ben ayrıldım, sende hatamı görmeyecektim yani onu suçlayacaktım. ...Yani sorun bende de var yani. Şimdi burada bunu biraz şöyle deşelemek gerekiyor yani. Kişinin. Boşandıktan sonra kendi sorunlarını da çözmesi lazım. (K12-Lisans-59-Dul)

Katılımcı (K12) dul kalma ile boşanmış olmanın farklı sonuçlar doğuracağını, boşanmış olsaydı, kendi hatalarını fark etmeden yeni bir ilişkiye başlamış olabileceğini belirtmektedir. Katılımcı, boşanma sürecinde bireylerin karşılıklı olarak suçlayıcı tutumlar sergilediğini ve bu durumun yeni ilişkilerde de benzer davranış kalıplarının tekrarlanmasına neden olabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, boşanma sürecinde yaşanan suçlamalar ve bireylerin kendi hatalarını fark etme konusundaki eksiklikleri, yeni ilişkilerde de sorunların devam etmesine neden olabilir (Amato, 2000). Katılımcı, boşanmış olsaydı, karşı tarafı suçlama eğiliminde

olabileceğini ve bu durumun yeni ilişkilerde tekrarlanma riskini taşıdığını ifade etmektedir. Bu, boşanma sürecinde yaşanan suçlamaların, bireylerin yeni ilişkilerde de benzer davranış kalıplarını sürdürmesine neden olabileceğini göstermektedir. Katılımcı, yeniden evlenme sürecinde karşı taraftan beklentilerini belirlerken, önceki eşin hatalarını düşünmeden hareket ettiğini belirtmektedir. Bu, yeniden evlenme kararının, önceki evlilikte yaşanan sorunların tekrarlanmaması üzerine kurulduğunu göstermektedir. Katılımcı, evlilikte hataların karşılıklı olduğunu ve iki hatalı bireyin bir araya gelmesiyle ilişkinin sorunlar yaşayabileceğini kabul etmektedir. Bu, yeniden evlilikte daha bilinçli ve olgun bir yaklaşım sergilemenin önemini vurgulamaktadır.

Mutluyduk biz de hiç sıkıntı yoktu. Yani hiçbir şeyimiz olmadı. Yani severdi beni kıskançtı biraz ama. Yok yani bazen tartıştık ya etme yapma derdim de yani bir de rahatsızlık tabii o rahatsızlık olması biraz da şeyi de bozuldu. Psikolojik durumu da birazcık rahatsızlandı. O nakilden sonra o zamanlar işte bu ölecek diyorlardı sağdan soldan dibinde de insanlar ölüyordu patır patır. Biz nakilde yaptırдық, yaptıramayanlar vardı. O biraz onu sarsmıştı. Onun dışında sıkıntı yoktu. Yani iyiydik. (K9-İlköğretim-62-Dul).

Katılımcı (K9) ise eşinin sağlık sorunları olduğunu ve bu sorunların psikolojik olarak eski eşini etkilediği için evliliğinde birtakım sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Buna rağmen ufak tefek tartışmalar dışında önceki evliliğinde herhangi bir sorun olmadığını düşünmektedir. Katılımcı vefat eden eşiyile evlilik ilişkisinde mutlu olduklarını belirtmektedir. Ancak eşinin sağlık sorunlarından sonra kendisini kıskanmaya başladığını ve tartışmaların ortaya çıktığını belirtmiştir. Eşinin bu davranışlarının sebebi ölüm korkusu olarak tanımlanmaktadır. Nitekim eşi vefat eden katılımcıların genellikle eşi ve önceki evlilikleri hakkında olumlu düşüncelere sahip oldukları, tartışmalar yaşansa bile birlikteliklerinden memnun oldukları görülmektedir.

Hayır, hayır. Bir beklentim olmadı. Şöyle zaten ikinci eşimin onun da eşi ölmüştü. Biraz maddi durumları şeydi biz yani öyle evlendikten sonra şartlarını kabul ediverdik. Yani bizim şartlarımızı da o kabul etti yani. Maddi durumu kötüydü. Bir arkadaş vasıtasıyla tanıştık (...) Yalnızlık yani mesela çocukların falan çok şeydi olmadık yani kötü değiliz ama yani böyle çok ilgi olmadığı için mecburen. Evlenmek zorunda kaldık. Bir kızım var zaten biri vefat ettiği için... Yani çok ilgi olmadı. Eşim vefat ettikten sonra onların da normal kendi hayatları olduğu için ben kendimi yalnız hissettim. O açıdan yoksa başka bir sıkıntımızın olduğundan değil. Ya bana saygı gösterebilir başka hiçbir şey beklemem Yani şöyle, **bana itaat etsin**. Benim dediklerimi yaptı mı? Başka bir şey olmaz. Hayatta ya bana kötü davranmasın birinci derece dediğimi yapsın ikinci yani bir de mesela birbirimize bağlı olalım ortada yalan şey olmadığı müddetçe geçimde şeyde sıkıntı yok. Ama ha yalan olur veyahut mesela aldatma gibi herhangi bir yön olursa o sıkıntı. Başka bir sıkıntı olmaz çünkü emekliyiz. Yani gidip bir yere çalışmıyoruz, şey

yapmıyoruz. Her an diyorum, aşağı insanoğlu dedin ya. Şey olabilir ya şurada Allah korusun mesela gece tek başıma bir kriz geçirsem benim yaşımla olmuş 70. Kim haber verir...kim şey yapar? Allah korusun şimdi bir hastalığım öyle bir sıkıntım yok. (K10-İlköğretim-71-Dul).

Katılımcı (K10) ikinci evliliğinin temel motivasyonlarından birinin yalnızlık olduğunu belirtmektedir. Çocuklarının kendi hayatlarını yaşadıkları ve kendisine yeterince ilgi göstermedikleri bir dönemde, yalnız kalma hissi evlenmeye motive etmiştir. Ayrıca, ikinci eşinin maddi durumunun kötü olmasının da evlilik kararında etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu, ileri yaşta yeniden evlenme motivasyonlarının yalnızlık ve maddi güvence sağlama ihtiyacı ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Katılımcı, evlilik sürecinde her iki tarafın da birbirlerinin şartlarını kabul ettiğini belirtmektedir. Bu, yeniden evlenmenin karşılıklı beklentilerin ve şartların açıkça ifade edilerek gerçekleştirildiğini göstermektedir. Wright ve Brown (2017: 833), ileri yaşta evliliklerde karşılıklı anlayış ve kabulün, evliliğin başarısı için kritik öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Katılımcı her ne kadar eşler arası karşılıklı anlayış ve kabule vurgu yapsa da yeniden evlendiği eşinin ekonomik koşullarının yetersizliği katılımcıya eşi karşısında güçlü bir konum sağlamakta ve katılımcı ataerkil değerler çerçevesinde eşinden tam bir itaat ve saygı beklemektedir. Bu, evlilikte otorite ve kontrolün katılımcı için önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, sadakat ve dürüstlük (yalan söylememe ve aldatmama) gibi değerlerin de evlilikte temel beklentiler arasında yer aldığını ifade etmektedir. Katılımcı, yaşlılık döneminde yalnız kalma korkusunu ve bu nedenle evliliğin sağladığı güvenceyi vurgulamaktadır. Sağlık sorunları yaşandığında bir eşin varlığının önemini belirtmekte ve bu tür durumlarda yalnız kalmaktan korktuğunu ifade etmektedir. Katılımcı, yaşlılık döneminde yalnız kalma korkusunu ve bu nedenle evliliğin sağladığı güvenceyi vurgulamaktadır. Sağlık sorunları yaşandığında bir eşin varlığının önemini belirtmekte ve bu tür durumlarda yalnız kalmaktan korktuğunu ifade etmektedir. Bu, ileri yaşta yeniden evlenmenin sağladığı duygusal ve fiziksel güvence ihtiyacını ortaya koymaktadır. Sabatini (2014: 178), yaşlı bireylerin sağlık ve güvenlik endişeleri nedeniyle yeniden evlenmeye eğilimli olduklarını ve bu evliliklerin bireylerin yaşam kalitesini artırdığını ortaya koymaktadır. Bu, ileri yaşta yeniden evlenmenin sağladığı duygusal ve fiziksel güvence ihtiyacını ortaya koymaktadır.

3.2.3.3. Evlilik Sonrası Deneyimler

Boşanma ve dul kalma ile evlilikleri sona eren bireyler oldukça dikkate değer durumlarla karşılaşır. Onların evlilik sonrası tekrar yaşadıkları bekarlık süreçleri hiç evlenmemiş kişilerin bekarlık deneyimlerinden oldukça farklıdır. Yeniden bekar statüsüne geçen erkekler çok daha farklı muameleler ile karşılaşmaya kalırlar.

Valla kendilerine saygıları varsa her şeye dikkat etmeleri lazım. Çünkü Türkiye'de dul kadın her zaman için ikinci üçüncü sınıf vatandaş yani. Biliyorsun işte...Sağlam olması kendini koruması lazım...Kendine karşı olan yaklaşımları tersleyebilmesi vesaire... yani ancak ilgisi varsa onunla ilgilenmesi... tüm durumları düşünüyorum. Kadının daha dikkatli olması lazım. Kendisi için. (K5-Lisans-67-GB)

Ataerkil toplumsal yapı, kadınların incinebilir olduğunu öne süren söylemi, feminenliğin kurucu unsurlarından biri olarak sürekli yeniden üretmektedir. Kadınların doğaları gereği kırılgan ve fiziksel olarak zayıf oldukları için tehlikeye açık ve korunmaya muhtaç varlıklar oldukları söylemi, toplumsal kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir (Ünal-Reşitoğlu, 2017: 40). Katılımcı Türkiye'de dul kadınların toplumdaki statüsüne ve karşılaştıkları zorluklar üzerine yanıtlar vermiştir. Dul kadınların ikinci ya da üçüncü sınıf vatandaş olarak görüldüğünü belirtmekte ve bu durumun onların yaşamlarını zorlaştırdığını vurgulamaktadır. Katılımcı (K5), dul kadınların toplum tarafından daha düşük bir statüde görüldüğünü onların kendilerini daha çok savunmaya ve korumaya ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin dul kadınlar üzerindeki etkisini ve onların toplum içinde karşılaştıkları zorlukları net bir şekilde ortaya koymaktadır. Katılımcının ifadeleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve ayrımcılığın dul kadınlar üzerindeki etkisini vurgulamakta ve bu kadınların kendilerini koruma ve saygınlıklarını sürdürme mücadelesinin önemini belirtmektedir. Katılımcının ifadeleri aynı zamanda “eril korumacı” davranışının bir örneğini teşkil etmiştir. Nitekim katılımcı Türkiye’de dul kadının kendisini koruması gerektiğine vurgu yapması “iyi erkek” profilinin karşısında ve aile dışında duran “kötü erkeklerin” varlığına işaret etmektedir. Bir anlamda kadın için evin bir sığınak olduğunu ve “iyi erkek” tarafından korunma için aile birliğinin gerekliliği vurgulanmıştır. Nitekim “iyi” erkek, ailesinin güvenliğini dikkatli bir şekilde gözeten ve evin “astlarını” korumak için dışarıdan gelen tehditler karşısında kendini tehlikeye atmaya hazır olan kişidir. Erkekçi korumanın mantığı, “aile reisinin” mülkünü istila etmek ve kadınlarını cinsel olarak ele geçirmek isteyen saldırganlıklara karşı durmayı içermektedir. Bu tehlikenin öznesi kötü adamlardır. İyi adamlar, ancak sıcak aile duvarlarının dışında gizlenenlerin onlara saldırmak isteyen saldırganlar olduğunu varsayarsak, yalnızca iyilikleriyle ortaya çıkabilirler. Bu tahakkümcü erkeklik, öteki olarak koruyucu erkekliği oluşturur. Dışarıdaki dünyanın kalpsiz ve medeniyetsizdir olduğunu ve buradaki insanların hareketleri ve güdülerinin tahmin edilemez tehditler oluşturduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla koruyucunun bu tehditlere karşı her türlü önlemi alması, tetikte ve şüpheli olması, sevdikleri uğruna savaşmaya ve fedakârlık yapmaya hazır olması için kadının ailesi olmasının gerektiği fikri ön olana çıkmaktadır (Elshtain 1987; 1992).

En az maalesef öyle bir sıkıntı da var yani. Toplum, birazcık kadınlarınıza şey iyi göze bakmıyorlar ama bu da yanlış bir düşünce bence. Yani her insan kendi özgür iradesiyle bazı şeyleri yapmalı. Zorlamamak gerekiyor. Kadının hani toplumsal baskı nedeniyle bir erkekle evlenmek zorunda hissetmesi doğru değil... bekar kadınları bu şekilde eleştirmelerini de doğru bulmuyorum. Yani herkese özgür ve kendi hayatını yaşaması gerektiğini düşünüyorum... (K8-Y.Okul-58-YE).

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların ve erkeklerin toplumda belirli davranış kalıplarına uymasını bekler. Kadınlar genellikle evlilik ve aile içinde destekleyici ve itaatkâr roller üstlenmeleri beklenir. Bekar kadınlar, bu toplumsal cinsiyet rollerine uymadıkları için toplumsal baskıya maruz kalabilirler. Toplum, kadınların evli ve aile içinde rol alması gerektiği yönünde güçlü beklentilere sahiptir ve bu beklentilerden sapmalar, kadınların marjinalleştirilmesine yol açabilir (Wilcox, 2020). Katılımcı (K8), toplumun kadınlara yönelik baskıcı ve ön yargılı tutumlarını eleştirmektedir. Toplumun bekâr kadınlara yönelik olumsuz bakış açısını ve bu baskıların yanlış olduğunu ifade eden katılımcı, her bireyin kendi özgür iradesiyle kararlar alması gerektiğini vurgulamakta ve zorlamanın doğru olmadığını düşünmüştür. Bu görüş, kadınların toplumsal normlar ve baskılar karşısında özgür iradelerini kullanarak kendi hayatlarını yaşamaları gerektiği fikrini desteklemektedir.

Yani insanların birbirine ceza cefa çektirmesinin bir anlamı yok. Medenî bir şekilde oturur, anlaşamıyorsa? Yani birbirini kırıp şey yapmadan hani dökmeden kırıp dökmeden. Ayrılmaları daha uygun bence. Çünkü bakıyoruz adam. Televizyonlarda görüyoruz işte yani hani ayrılacağım diyor...yok ayrılmayacağım diyor... O onu öldürüyor. Yani bunlar yanlış bence. Asla şiddet tabii şiddete son derece karşıyım... tartışabilir ama şiddete dönüşmemesi gerekiyor asla! (K3-Lisans-66-YE).

Katılımcı (K3) evliliklerin yürümemesi durumunda, çiftlerin medeni bir şekilde oturup konuşarak, birbirlerine zarar vermeden ayrılmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrılmanın kavga ve şiddet içermemesi gerektiğinin üzerinde durmuştur. Medeni bir şekilde ayrılmanın hem bireyler hem de toplum için daha uygun bir çözüm olabileceğini belirtmektedir. Çünkü katılımcı evlilikte yaşanan tartışmaların şiddete dönüşmemesi gerektiğini, televizyonlarda sıkça görülen şiddet olaylarına atıfta bulunarak, şiddetin yanlış bir çözüm yolu olduğunu ve medeni bir şekilde ayrılmanın daha doğru bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım, evlilikte yaşanan sorunların sağlıklı bir şekilde ele alınmasını ve çözüme kavuşturulmasını desteklemektedir.

Şimdi aile olduğuna göre ortada bir çocuk olayı da olduğuna göre. Yani çocukların onuruyla, gururuyla oynamayacağı şekilde yaşaması gerekir. Tabii ki de evlenebilir. Herkes evlenecektir. Belli bir yaştadır. O sorun değil ama. Dediğim gibi çocuklarını düşünmek zorunda. Yani bir anne olarak. Bunlar çok önemli şeyler ama tabii bu şimdi bazen babalar çocuğunu hiç görmüyor. Ayrıldıktan sonra bazen anneler çocuğu görmüyor. Tabii bunlar hoş şeyler değil. Bence ayrılabilirsin ama o çocuk sonuçta her 2 kişinin ortak ürünüdür. Onun için de çocuklarıyla mutlaka ilgilenmesi gerekir... (K4-Y.Okul-63-YE).

Kadınların boşanma sonrasında annelik görevlerine odaklanmaları, toplumsal beklentilerin ve normların bir sonucudur. Kadınlar, çocuklarının bakımını ve eğitimi üstlenirken, toplumsal olarak belirlenen annelik rolüne uymak zorunda kalırlar. Bu, onların sosyal kabul görmelerini ve toplumsal beklentilere uygun davranmalarını sağlar. Kadınların bu süreçte daha dikkatli olmaları gerektiği düşüncesi, annelik rollerinin ve toplumsal cinsiyet normlarının bir yansımasıdır (Vandehoonaard, 2007). Katılımcı (K4), çocukların onur ve gururunun korunmasının önemini vurgulamaktadır. Boşanma süreçlerinde çocukların duygusal ve psikolojik sağlığına özen gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ebeveynlerin boşanma sonrası çocuklarına karşı duyarlı ve saygılı bir şekilde davranması, çocukların bu süreçten olumsuz etkilenmemesi açısından önemlidir. Katılımcı, boşanma sonrası bile ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını sürdürmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Ebeveynlerin, çocuklarının ihtiyaçlarına duyarlı olmaları ve onlarla ilgilenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Katılımcı, çocukların her iki ebeveynin ortak ürünü olduğunu belirterek, her iki ebeveynin de çocuklarıyla ilgilenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Boşanma sonrası bile, ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını ihmal etmemesi gerektiğini belirtmektedir. Katılımcı, bazı babaların ve annelerin boşanma sonrası çocuklarını ihmal ettiğini ve bunun hoş bir durum olmadığını ifade etmektedir. Ebeveynlerin, boşanma sonrası bile çocuklarıyla ilgilenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Boşanma sonrası ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını ihmal etmesi, çocukların duygusal ve psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebilir. Hetherington ve Elmore (2003), boşanmanın çocuklar üzerinde önemli duygusal ve psikolojik etkileri olabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle, ebeveynlerin boşanma sürecinde ve sonrasında çocuklarına karşı duyarlı ve dikkatli olmaları gerekmektedir. Ebeveynlerin, çocuklarının duygusal ve psikolojik sağlığını korumak için boşanma sürecinde ve sonrasında onlarla ilgilenmesi ve onların ihtiyaçlarına duyarlı olması gerekmektedir. Ebeveynlerin, boşanma sonrası bile çocuklarına karşı duyarlı olmaları, çocukların sağlıklı bir şekilde gelişmelerine yardımcı olur.

Bizim Türk toplumu yani. Bir bayana biliyorsun boşanmış bayana bakış şeyini erkek olarak herkes görüyor işte dul hemen koşalım peşinden falan. Benim de ikinci evliliğim eşimin de ikinci evliliği mesela ikimiz de çok mutluyuz. Ya kadın için bir de zor hani bir de anne baba etkeni var. Ailesi sahip çıkmazsa mesela sıkıntı yani. Mesela, şimdi benim komşum vardı. Kocasını işte genç kızdan 2 çocuğu vardı. Eşi içeriye girdi. Mesela 6 yıl yattı. Bu kadın dedi ki ben istemiyorum çalışma etmeyi mesela bir sürü de sebebi var. Anne baba kızının arkasında durmadı, kardeşler durmadı, kız ne yaptı boşanayım dedi. Boşandırtmadılar kız şimdi gitti sığınma evinde kimseden habersiz yani. Eğer bir anne baba kızına sahip çıkmıyorsa? Ya. Ortada kalıyor yani hani bir de geçerli, ne bileyim bir işi yoksa kendi hayatını idame ettirebilecek bu benim dediğim kız ev kızı mesela en basit mesela kendini nasıl geçindirecek? ama mesela çalışıyorsa atıyorum. Güzel bir hani ortalama bir gelir olmuş olsa ne bileyim bir ev tutar, iyi kötü bir eşyasını döşer hayatının devam ettirir (K11-Lise-58-YE).

Katılımcı (K11)'nın ifadeleri Türk toplumunda boşanmış kadınlara yönelik sosyal bakış açısını ve boşanmanın kadınlar üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Katılımcı, toplumun boşanmış kadınlara olan yaklaşımını, ailesi tarafından desteklenmeyen kadınların karşılaştığı zorlukları ve ekonomik bağımsızlığın önemini tartışmaktadır. Boşanmış kadınlar, toplumda damgalanma ve dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. K11, boşanmış kadınların ekonomik bağımsızlığa sahip olmalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmalarda ise ekonomik bağımsızlığın boşanmış kadınların kendilerini ve çocuklarını destekleyebilmeleri için kritik olduğu belirtilmektedir (Smock, 1994). Ekonomik bağımsızlık, kadınların boşanma sonrası yeni bir yaşam kurmalarını ve toplumsal baskılardan daha az etkilenmelerini sağlamaktadır. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmeleri için istihdam fırsatlarına erişimleri ve ekonomik kaynaklara ulaşabilmeleri önemlidir. Erkeklerin boşanmış kadınlara yönelik ilgisi, toplumda bu kadınların yaşamını daha da zorlaştırabilmektedir. Bu durum, boşanmış kadınların toplumda karşılaştıkları zorlukları artırmaktadır. K11 aile desteğinin boşanmış kadınlar için hayati öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Aile tarafından desteklenmeyen kadınlar, yaşamlarını sürdürebilmek için ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Yine bazı araştırmalarda, aile desteğinin boşanmış kadınların duygusal ve ekonomik olarak ayakta kalmalarında kritik bir rol oynadığı belirtilmektedir (Demo ve Acock, 1996). Aile desteği, boşanmış kadınların sosyal ağlarını güçlendirir ve ekonomik bağımsızlıklarını sağlamalarına yardımcı olabilir. Ancak, aile desteği eksikliğinde kadınlar, ciddi zorluklarla karşılaşmakta ve yaşamlarını sürdürebilmek için sınırlı seçeneklere sahip olmaktadır.

3.2.3.3.1. Bekarlık Tecrübeleri

Araştırmalar erkeklerin boşanmanın belirli olumsuz sonuçları açısından risk altında olabileceğini göstermektedir (Dudley, 1991; Kruk, 1994). Erkekler, evlerini kaybetme, sosyal desteklerinin büyük bir kaynağını kaybetme ve belki de en önemlisi, çocuklarıyla düzenli temas kurma kaybı yaşamaktadırlar (Braver, 1998). Bununla birlikte evden uzakta yaşayan babaların, diğer aile türlerindeki babalara kıyasla daha fazla ve daha uzun süre boyunca dürtüsel ve sağlığa zarar veren davranışlarda bulundukları tespit edilmiştir (Umberson ve Williams, 1993). Ayrıca, evliliğin erkeklere hem duygusal hem de fiziksel sağlık açısından fayda sağladığı bulunmuştur (Coombs, 1991; Kiecolt-Glaser ve Newton, 2001). Örneğin, Nock (1998), evliliğin erkekler için faydalı olduğunu, kısmen, toplumsal erkeklik ideallerine ulaşma anlamı ve etkileri nedeniyle savunmaktadır.

Şimdi benim gençliğimde. Annemle yaşıntım çok sıkıntılıydı öyle çok anlaşımadık. Gençliğimizde anlaşılamadık. Hep bir şeyler ters gelirdi. Sen bilmiyorsun, sen anlamazsın ondan sonra sen cahilsin. Bu tip düşünceler çok oldu. Anladım ama şu an şu yaşta ben annemle birlikte yaşıyorum hep. Her şeye kadar güzel ki çünkü artık. Kendimi de yaşlı görmeye başladım. Bu arada annenin yani ebeveynin diyeyim. Çökmeye başladığını görüyorsun. Ben de şu an en büyük korkulardan bir tanesinin annemi kaybetmek. Hatta bundan dolayı geceleri uyanıyorum, annemi kontrol ediyorum. Çünkü artık. Onun bir ayağını çukurda olduğunu görmek? Öyle olunca daha şeyli oluyorsun. Böyle daha kibar davranıyorsun daha nazik davranıyorsun, bir şekilde onu mutlu etmek için uğraşıyorsun. Öyle olunca da. Anneyle birlikte yaşamak. Daha güzel oluyor, daha verimli oluyor. (K6-Lise-54-GB)

Yani sonuçta hani yaş itibarıyla de. Uzun bir süreç, yani o zamanlarda gençlik vardı. Yani hani şu anda mesela öyle bir şey. Genç olmamızdan süreç yolumuzdan hayat yalnız çekilmiyor. Dolayısıyla insan mutlaka işte bir. Anlaşacağı birlikte gideceği bir kişi arıyor, yanında değişiyor, arıyor dedi. Dolayısıyla evlilik gerekiyor. (K8-Y.Okul-58-YE)

Katılımcı (K6) gençlik döneminde annesiyle birçok anlaşmazlık yaşadığını ve annesinin kendisini sıkça eleştirdiğini belirtmektedir. Bu dönemde, katılımcı kendisini "cahil" ve "anlamaz" olarak nitelendirildiğini hissetmiştir. Gençlik dönemindeki bu anlaşmazlıklar, katılımcının annesiyle ilişkisini zorlaştırmış ve iletişimlerinde sıkıntılara neden olmuştur. Yaşlandıkça annesiyle ilişkilerinin değiştiğini ve daha yakınlaştıklarını ifade eden K6 kendisi de yaşlandığında annesiyle olan ilişkisinin olumlu olmaya başladığını düşünmektedir. Hem kendisinin hem de annesinin yaşlanması ile katılımcı da annesine karşı daha kibar ve nazik davranmaya başlamıştır. Bu durum, katılımcının annesini mutlu etmek için daha fazla çaba sarf etmesine yol açmıştır. Çalışmalarda ise, ebeveyn kaybı korkusunun çocukların ebeveynlerine karşı daha fazla empati ve bakım göstermelerine neden olduğu saptanmıştır (Scharlach, 1994:

378). Bu korku, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde duygusal yakınlığı artırabilir ve ilişkilerin daha derin ve anlamlı hale gelmesini sağlayabilir.

Valla o zamanki evlilikte biraz daha acelecilik vardı yani benim annem babam yaşlıydı. Çok babam benden 51 yaş büyük. Yani bir an önce evlenmem gerekiyordu. Çünkü düğünümü evliliğimi görmesini istiyordum. Yani zaten çok sürmedi iki hafta sonra öldü. Yani bir anda rahatsızlandı sonra. Ama gördü en azından yani ne bileyim yaşta geçiyor artık 24 yaşındaydım. Yani yaş ilerledikçe hem evlenmek zorlaşıyordu. Hem maddi hem yani kız bulma ihtimalin az bizim yer zamanımıza çok durmazdı. O zaman öyleydi yani kızlar durmuyor yani hemen evlendiriyorlar. Daha da yani kız çok kalmıyordu. Yani o zaman hep genç gidiyordu. Yani bizim yöremizde öyle yani. ... mesela kalan kişilerde hani böyle? Ne bileyim o zaman bizim oralar tutucuydu. Hep onunla bununla konuşmuş dedikleri evlenemeyen tipler kalıyordu. Böyle oynak diyoruz ya o tip kızlar kadınlar kalıyor yani. Yani onu da hiç kimse onaylamıyordu tabi. (K2-Lise-59-YE)

Toplumda evli olmaya genellikle bekarlıktan daha yüksek bir sosyal statü verilir. Evlilik bireylere toplumda daha fazla toplumsal saygınlık kazandırır. Hegemonik erkeklik çerçevesinde, bir erkeğin evlilikle elde ettiği sosyal ve ekonomik statü, onun erkeklik kimliğini pekiştirebilir. Bu nedenle katılımcı (K2) bu statüye ulaşmak ve eril iktidardan pay alabilmek ve evlilik yoluyla erkekliğini babası yaşarken ispatlayabilmek için erken yaşta evlenmiştir. Evlenme konusunda çaba gösteren katılımcı yaşının ilerlemesiyle evlenme ihtimalinin azalacağı ihtimalinden yola çıkarak genç yaşta evlenmiştir. Katılımcı, kendi gençliğinde kızların hızlı bir şekilde evlendirildiğini ve evlenme yaşını geçen kadınların ise genellikle toplum tarafından onaylanmayan "oynak" tipler olduklarını belirtirken aslında bir anlamda belli bir yaşın üstünden evli olmayan kadınların nasıl etiketlendikleri ve evlilik kurumunda dışlandıklarına da işaret etmektedir. Bu durum, toplumsal normların ve damgalamaların evlilik kararlarını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Araştırmalarda, toplumsal normların ve cinsiyet rollerinin, kadınların evlilik kararlarını ve toplumdaki konumlarını nasıl etkilediği geniş bir şekilde ele alınmaktadır (Bourdieu, 2001/2014).

Valla geleceğim sağlık ve sıhhatli olsun başka bir şey beklemiyoruz yani. Maddi ve manevi olarak hiçbir şeye ihtiyacımız yok. Sadece manevi ihtiyaç var. Hani bunlar bozulmasın yeter yani beklentim bu. E tabi artık bazı şeylere insan daha çok ne bileyim hassas oluyor, ileri yaşlarda ben daha çok birbirimize. Daha güzel davranalım. Hani daha hoşgörülü davranalım. (K3-Lisans-66-YE).

Askerden geldik nişanlandık, evlendik zaten ötekiyle... boşandıktan bir süre sonra da ikinci kez evlendim. Yani aklımız daha çok ermeye başlamıştı... Ama tabi ki evlilik hayatına alıştığın için belirli bir şeyleri görmezden geliyorsun (K1-Lise-56-YE).

Katılımcı (K1) ikinci evliliğinde "aklının daha çok erdiğini" ifade etmektedir. Bu, ilk evlilikte yaşanan deneyimlerin ve öğrenilen derslerin, ikinci evlilikte daha bilinçli kararlar alınmasına katkı sağladığını göstermektedir. Deneyim ve olgunluk, ileri yaşta yapılan evliliklerin daha sağlam temellere oturmasına yardımcı olabilir. Katılımcının ifadeleri, yeniden evlenme motivasyonlarının sadece duygusal değil, aynı zamanda pratik nedenlere de dayandığını göstermektedir. İleri yaşta yeniden evlenme kararı, duygusal destek arayışının yanı sıra, günlük yaşamın kolaylaştırılması ve toplumsal normlara uyum sağlama isteği gibi pratik nedenlerle de açıklanabilir. İlk evliliğin sona ermesinin ardından katılımcının bir süre sonra yeniden evlenmesi, boşanmanın ardından yaşanan yalnızlık ve tekrar evlenme motivasyonlarını ortaya koymaktadır. Boşanma sürecinin ardından gelen yeniden evlenme kararı, erkeklerin hayatlarında istikrar ve rutin arayışını yansıtmaktadır. Bu durum, erkeklerin sosyal ve duygusal destek sistemlerine duyduğu ihtiyacı göstermektedir.

Hani hem olgunlaşmış oluyorsun. Şimdi bir 19 yaşındaki durumun ile mesela bir 40-50 yaşındaki bakış açın çok farklı. Hani bir o zamanlar hani sevginin aşkın peşinden koşuyorsun ama belli bir yaştan sonra hani senin saygı, saygı duyabilecek bir insan arıyorsun he ben de mesela benim eşimin de ikinci evliliği onun da ağzı yanmış. Hani derler tabiri caizse benim de yandı. 6 ay 1 senelik bir arkadaşlık, ondan sonra da evlilik yaptık. (K11-Lise-58-YE).

Katılımcı, evlilikten ve eşten beklentilerin bireylerin yaşlarına göre değiştiğine dikkat çekerek genç yaşlarda aşk ve sevginin peşinden koşulduğunu, ancak ilerleyen yaşlarda saygının daha ön plana çıktığını belirtmektedir. 19 yaşındaki bir bireyin bakış açısıyla 40-50 yaşındaki bir bireyin bakış açısının farklı olduğunu vurgulayan katılımcı, yaşla birlikte gelen olgunluğun evlilik kararlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Akademik literatürde, ikinci evliliklerin dinamikleri ve bu evliliklerin yaşlı bireyler üzerindeki etkileri geniş bir şekilde incelenmiştir. Sassler ve Lichter (2020) çalışmalarında, ikinci evliliklerin genellikle daha olgunluk ve deneyim temelinde yapıldığını, bu nedenle daha sağlam ve uzun süreli olma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ikinci evliliklerde karşılıklı saygının ve ortak değerlerin, ilişkinin başarısında kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu çalışmalar, yaşla birlikte gelen olgunluğun ve önceki deneyimlerin, ikinci evliliklerde daha bilinçli ve dikkatli kararlar alınmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Katılımcı hem kendi hem de eşinin ikinci evliliğini yapmış olduğunu ve her ikisinin de önceki evliliklerinde olumsuz tecrübeler yaşadığını belirtmektedir. "Ağzı yanmak" ifadesi, önceki evliliklerin getirdiği zorlukları ve hayal kırıklıklarını simgelemektedir. Bu bağlamda, ikinci evliliklerin daha temkinli ve deneyimlerden ders alınarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu, ikinci evliliklerin daha bilinçli ve düşünülmüş olarak yapıldığını, ilişkilerin daha derin ve anlamlı temellere dayandırıldığını

göstermektedir. Bu süre zarfında, çiftler birbirlerini daha iyi tanıma ve aralarındaki uyumu değerlendirme fırsatı bulmaktadır.

Evlenmeden önce çok çabuk karar vermemek. Bir süre şunu yapmak gerekiyor. Birlikte yaşayıp illaki bu aynı evde olması da gerekmiyor. Yani ne bileyim ailelerden birisi buna pek sıcak bakmayabilir doğal. Bu arada mümkün olduğu kadar bir. Şeylerini yani hayallerini anlamaya çalışmaları lazım. Çünkü anlık şeyler. Bunu çözümüyor anlaşıyorsunuz çok iyi tamam diyorsunuz, beraber yaşarız ama mesela ikinci evliliğimde olduğu gibi. Yani bana deseydi, ben bir yazar olmak istiyorum. İleride böyle yalnız kalmak istiyorum falan deseydi mesela ben belki de evlenmezdim derdim yani ben sana engel olmayayım. Ben böyle bir şey yürütemiyorum diyebilirdim yani böyle bir. Anlama birbirimizi bu dokunma açılma şeyi olsaydı öyle bir şey yapmazdım. Öbürü de mesela bana deseydi ki ben ailemi çok seviyorum. İlerde onların yanına yani yerleşmek istiyorum mesela o zaman belki. Evlenmezdim... (K7-Doktora-65-GB).

Bireyler ilk evliliklerine göre daha sonraki evlilik kararlarında katılımcı (K7) ikinci evliliğinde daha dikkatli kararlar almadığı için yaşadığı pişmanlıkları dile getirmektedir. Evlilik kararı almadan önce, birlikte zaman geçirerek, partnerin hayallerini ve gelecek beklentilerini anlamanın önemini vurgulamaktadır. Bu, evlilik sürecinde daha bilinçli ve dikkatli olmanın gerekliliğini göstermektedir. Katılımcı, partnerinin hayallerini ve gelecek beklentilerini önceden bilmenin, evlilik kararını etkileyebileceğini ifade etmektedir. Örneğin, ikinci eşi ona yazar olmak ve yalnız yaşamak istediğini söyleseydi, belki de evlenmeyi düşünmeyeceğini belirtmektedir. Bu, partnerlerin gelecekle ilgili planlarını ve hayallerini açıkça ifade etmelerinin önemini ortaya koymaktadır. Katılımcı, eşinin ailesine yakın yaşama isteğinin, evlilikte önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Eğer eşi, ailesine yakın yaşamak istediğini önceden belirtseydi, belki de bu evliliği yapmayacağını ifade etmektedir. Bu, evlilik öncesi partnerlerin aile ilişkileri ve gelecekteki yaşam yerleri konusunda açık ve dürüst olmalarının önemini vurgulamaktadır. Katılımcı, anlık kararların uzun vadede sorunlara yol açabileceğini belirtmektedir. Evlilik gibi önemli bir kararın, anlık duygulara dayanarak verilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu, daha uzun süreli ve bilinçli bir değerlendirme sürecinin önemini ortaya koymaktadır.

Yani biz çalışan kesimiz. Bizim hayatla ilgili büyük değişiklik olacak bir şey yok. Sabah iş akşam ev. Evde sosyal hayat... yani çok bir değişiklik yok. Tabi ki, şimdi sosyal bir ev hayatım var ben önceki eşimde dedim ya aslında 1 ay içinde evlilik bitti, evlilik hayatı yaşamadık yani. Geliyorduk, çıkıyorduk dışarıya akşam. Gece sabaha kadar uyuyorduk, sabah olunca da işe gidiyorduk/ Evlilik hayatı diye bir şey yoktu yani. Çocuğun hatırına sürdürüyorduk... İkinci evliliğimi yapmadan önce en önemli kriterim evcil insan olmasıydı. Güzellik değil ya güzellik geçicidir. Yani başına ne geleceğini bilemezsin ki. Güzellik geçicidir...Bizde (erkeklerde) günü

kurtarmak vardır. Günlük yaşarız... geleceği kurtarmak yok. Yani normal yaşamın içinde yarın ne yapacağımı düşünmem. Budur yani. 5 sene sonra benim eşim nasıl bir insan olur. Bana bakar mı? Bakmaz mı? Düşünmedim, aklımdan geçirmedim bunları... (K1-Lise-56-YE).

Cherlin (2010), ikinci evliliklerin genellikle daha pragmatik ve önceki deneyimlerden ders alınarak yapıldığını belirtmektedir. Katılımcı (K1)' nın ikinci evliliğinde "evcil insan" kriterine önem vermesi, bu pragmatik yaklaşımın bir yansımasıdır. Günlük yaşamın ve pratik ihtiyaçların ön planda tutulduğu ikinci evlilikler, uzun vadeli mutluluğu sağlama açısından önemli olabilir. K1, günlük yaşamının sabit bir rutine bağlı olduğunu belirtmektedir: "Sabah iş akşam ev. Evde sosyal hayat... yani çok bir değişiklik yok." Bu ifade, çalışma ile aile yaşamı arasında bir "düzeni" olduğunu, bu nedenle ikinci evliliğinde büyük değişiklikler yaşanmadığını vurgulamaktadır. Katılımcı, önceki evliliğinde gerçek anlamda bir evlilik hayatı yaşamadığını ifade etmektedir: "Aslında 1 ay içinde evlilik bitti, evlilik hayatı yaşamadık yani." Önceki evliliğin, sadece çocuk hatırına sürdürülen bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu durum, önceki evliliğin duygusal ve sosyal açıdan tatmin edici olmadığını göstermektedir. Katılımcı, ikinci evliliğinde en önemli kriterin "evcil insan" olması olduğunu vurgulamaktadır. Güzellik gibi yüzeysel kriterlerin geçici olduğunu ve önemli olmadığını belirtmektedir: "5 sene sonra benim eşim nasıl bir insan olur. Bana bakar mı? Bakmaz mı? Düşünmedim, aklımdan geçirmedim bunları." Bu ifade, katılımcının günlük yaşamı daha çok önemseydiğini ve uzun vadeli planlar yapma konusunda eksiklik yaşadığını göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklerin ve kadınların toplumda belirli davranış kalıplarına uymasını bekler. Erkeklerin çalışması ve kadınların evdeki işlerle meşgul olması, bu cinsiyet rollerinin bir sonucudur. Bu iş bölümü, erkeklerin güç ve kontrol sahibi olma, kadınların ise destekleyici ve itaatkar olma beklentilerini yansıtır (Tannenbaum ve Frank, 2010). Kadınların ev içi işlerle meşgul olmaları, toplumsal cinsiyet rollerinin ve patriyarkal yapıların bir yansımasıdır.

Boşandığımda tabi ilk önce hiç şey mesela ufak kızım o zamanlar 18'e giriyordu. Büyük kızım aralarında 8 yaş fark vardı. Babaya karşı anne her zaman önce oluyor. Yani çok iyiydi diyemem. Ama hiçbir zaman saygısızlık olmadı. İşte genelde görüşmelerimde de bunu çok duyuyorum. Yani genelde babaya karşı bir. İnsan iyi hissetmiyor tabi, her türlü yaptınız. Nasıl söyleyeyim, bugün yaptıkların yarına iyi kalmaz. Ama aynı yaşantım devam etti. Yaşamın biraz daha geçmesi işte birtakım yardımlara ihtiyaç duymak. Ne bileyim mesela şimdi yere çömelıyorum kalkamıyorum. Destek almak lazım. Eskiden kalkar bütün yemeklerimi kendim yapardım ve iyi bir yemek yapardım. Yapamayız, yapmamaya başladım başladım. Biraz yapamamaya derken yoruluyorum, o yüzden yardım almak istedim...(K5-Lisans-67-GB).

Katılımcı (K5) ilk evliliğinin sona ermesinden sonra yeniden evlenmeye karar verme sürecinde çocuklarıyla olan ilişkisinde belirli zorluklar yaşadığını, ancak saygısızlık gibi ciddi sorunların olmadığını belirtmektedir. Katılımcı, boşanmanın ardından yaşadığı süreçte çocuklarının büyüdüğünü ve babaya karşı anne figürünün daha önde olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, çocuklarıyla olan ilişkisini sürdürmeye çalışmış, ancak bazı duygusal zorluklarla karşılaşmıştır. Katılımcının yeniden evlenme kararı, yaşlandıkça ortaya çıkan fiziksel zorluklar ve günlük yaşamda ihtiyaç duyduğu yardımlar nedeniyle şekillenmiştir. Özellikle yere çömelip kalkmakta zorlandığını ve eskiden kolayca yaptığı yemek yapma gibi işleri artık yorucu bulduğunu söylemektedir. Bu fiziksel zorluklar, onun yeniden bir eş arayışına yönelmesine neden olmuştur. Katılımcı, yaşının ilerlemesiyle birlikte günlük yaşamında karşılaştığı bu zorlukları aşmak ve destek almak amacıyla yeniden evlenmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda, yaşlılık ve fiziksel zorlukların bireylerin yalnız yaşamayı zorlaştırdığını ve bu nedenle yeniden evlenme kararı aldıklarını göstermektedir. Ayrıca, katılımcının çocuklarıyla olan ilişkisindeki duygusal dinamikler de bu kararı etkileyen önemli bir faktördür. Bu durum, yalnızlık ve destek arayışının, özellikle ileri yaşlardaki bireyler için yeniden evlenme motivasyonunu artırabileceğini ortaya koymaktadır.

Tabii ki oluyor, mutlaka oluyor yani mesela. Yani o şu mesela 30 yaşındaki bir insan hayata nasıl bakıyor? Daha canlı bakıyor daha. Mesela. Karşıdaki insandan daha estetik şeyler bekliyor. Güzellik şu bu işte boy pos bilmem ne falan gibi ama mesela daha sonrasında bundan daha çok bu şey. Daha çok entelektüel şey benim için önemliydi. Yani evet deneyimi şöyle, ben onları yaşadım. Onların sonucunda belli bir tecrübem şeyim oldu ama bu tecrübem yeni bir ilişkide kullanabileceğim tecrübeler değil. Anladım yani neyini kullanacaksın onun yani o 30 yaşındaki tecrübeyi şimdi nasıl kullanabilirsin? Ama bana en azından nasıl bir duygu, bir his, bir evlenmek, boşanmak, çocuk sahibi olmak mesela bunları yaşadım ben mesela bundan sonra çocuk sahibi olmam. Çünkü yaşım gereği. Benim bir çocuğu dünyaya getirip onun sorumluluğunu. Yerine getirecek şeyim olmayacak olanağım olmayacak. Tabii yani o çocuk mesela aslında 65 yaşındayım. O çocuk sahibi olduğumu düşünüyor. Büyümesi etmesi onun aleyhine bir şey yapıyorum. Ben aslında o çocuğun babaya ihtiyacı var. Ne bileyim işte daha canlı bir babaya ihtiyacı var değil mi? Yani ben şimdi daha yorgun biri olacağım bu yaştan sonra onu. Ya ama doğal olarak öyle yani bu fizyolojik olarak. Yani benim için de.40, 50 yaşında ya da 30 yaşındaki halimle işte o 5 yaşına gelecek. Ben 70 yaşında olacağım. 15 yaşına gelecek. Ben 80 yaşında olacağım. Bana bakmak zorunda kalacak. Ben ona bakmam, gezmem şey yapmam gerekirken ben o sorumluluğu almam. Tabii tabii o sorumluluğu almam yani (K7-Doktora-65-GB).

Katılımcı (K7) genç yaşlarda estetik ve fiziksel özelliklerin daha ön planda olduğunu, ancak yaş ilerledikçe entelektüel uyum ve duygusal derinliğin daha önemli hale geldiğini belirtmektedir: "30 yaşındaki bir insan hayata nasıl bakıyor? Daha canlı bakıyor... ama mesela daha sonrasında bundan daha çok bu şey. Daha çok entelektüel şey benim için önemliydi." Genç yaşlarda ilişkilerde fiziksel çekicilik ve estetik özellikler ön planda olabilir. Ancak yaş ilerledikçe, bireylerin entelektüel uyum ve duygusal bağları daha fazla önemsemeye başladıkları görülmektedir. Berscheid ve Reis (1998), romantik ilişkilerin zamanla nasıl değiştiğini ve yaş ilerledikçe bireylerin fiziksel özelliklerden ziyade entelektüel ve duygusal uyuma odaklandıklarını belirtmektedir. Katılımcının ifadeleri, bu teoriyi destekler niteliktedir. Bu, yaş ilerledikçe bireylerin daha derin ve anlamlı ilişkilere öncelik verdiklerini göstermektedir. Bununla birlikte katılımcı, önceki evlilik deneyimlerinin yeni bir ilişkide doğrudan kullanılabilir olmadığını ifade etmektedir. Katılımcı, ileri yaşta çocuk sahibi olmanın zorluklarını ve bu kararı almamasının nedenlerini açıklamaktadır: "Benim bir çocuğu dünyaya getirip onun sorumluluğunu yerine getirecek şeyim olmayacak... olanağım olmayacak." Yaşın getirdiği fizyolojik ve enerjik sınırlamaları göz önünde bulundurarak, çocuk sahibi olmanın hem kendi hem de çocuğun iyiliği için uygun olmadığını düşünmektedir: "Ben 70 yaşında olacağım. 15 yaşına gelecek. Ben 80 yaşında olacağım. Bana bakmak zorunda kalacak." Genel anlamda Katılımcı, ileri yaşta çocuk sahibi olmanın, çocuğa gereksiz bir yük getireceğini ve kendisinin de bu sorumluluğu üstlenemeyeceğini vurgulamaktadır: "Ben ona bakmam, gezmem şey yapmam gerekirken ben o sorumluluğu almam." Bu, ileri yaşta bireylerin çocuk sahibi olmanın zorluklarını ve gerekliliklerini daha dikkatli değerlendirdiklerini göstermektedir.

Yok genelde. Aynıydı yani değişiklik benim bakış açım çok değişmedi dediğim gibi hani ben işte eşinin illa işte senin görevlerin şunlar benim görevlerim şunlar böyle bir ayırt edici bir şeyim olmadığı için önce de sonra da düşeceğim. Benim aynıdır şimdi ondan sonra dolayısıyla. Şimdi şöyle söyleyeyim. İnsan her sene her yaşında üzerine koyarak gidiyor. Yani bu sadece evlilikle ilgili değil hayat düşüncesi olarak da yani bu geçen sene düşündüğüm şey bir sene mesela daha şey geliyor bana... Yani mesela biraz daha tecrübe ve şey kazanıyor. Biraz daha hani anlık şeylerin kıymetini de. Evlilikte şu olması gerekiyordu. Gençken bunu düşünemedim ama şimdi yaşadıkça bunu gördüm. Aslında düşünemedik değil de işte evliliğin biraz sıkıntılı tarafı ekonomik yönde mesela şimdi biraz daha kendimize vakit ayırmayı keşfediyorum. Keşke gençken biraz daha ayırsaymışım diye düşünüyorum mesela benim içimde ukde kalan bir şey var mesela ben. 2 işte çalıştıktan çocuğumun büyüdüğünü göremedim bir anda büyümüş. Çünkü yaklaşık 5 yıl 2 işte çalıştım. Ben gece gündüz eşim de öyleydi. Ekonomik yönden dolayı ondan sonra. Tabi şimdi diyorum ki keşke biraz daha ekonomik bir şey olaydı. Çalışmasaydım da çocuğumla beraber büyüseym diye içimden geçiriyorum. Ondan sonra şu anda hani artık

kendimize zaman ayırıyoruz Gezmeye birlikte tatillere gitmeyi planlıyoruz hayatı erteledik. Eşim de aynı şekilde ama şimdi artık. Yavaş yavaş biraz daha kendimize zaman ayırmayı, çünkü ilerde bir de torun olursa bir de çocuk gelmeden hayatını biraz kendimize kısmını yaşayalım diye düşünüyorum. (K8-Y.Okul-58-YE).

Katılımcı (K8) evlilikte belirli görevlerin eşler arasında katı bir şekilde ayrılmasına karşı olduğunu belirtmiştir "Eşinin illa işte senin görevlerin şunlar benim görevlerim şunlar böyle bir ayırt edici bir şeyim olmadığı için önce de sonra da düşeceğim." Bu, katılımcının eşitlikçi ve esnek bir evlilik anlayışını benimsediğini göstermektedir. Katılımcı, her geçen yılın tecrübe ve bilgi birikimini artırdığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda, gelecekte torun sahibi olma beklentisiyle birlikte, şu anın tadını çıkarma ve hayatı ertelemekten yaşama arzusunu dile getirmektedir: "Çünkü ilerde bir de torun olursa bir de çocuk gelmeden hayatını biraz kendimize kısmını yaşayalım diye düşünüyorum." Bu, gelecekteki sorumluluklar ve değişikliklere hazırlık yaparken, mevcut zamanın değerini bilme çabasını yansıtmaktadır.

3.2.3.3.2. Bekarlık ve Duygusal İlişkiler

Boşanma sonrası erkeklerin sosyal ve duygusal deneyimleri üzerine yapılan çalışmalar sınırlı kalmıştır. Ancak bu araştırma, boşanma veya dul kalma sonrasında erkeklerin yaşadığı yalnızlık, sosyal izolasyon ve yeniden evlenme konusundaki tutumlarını derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Bekar erkekler, boşanma sonrasında toplumsal cinsiyet rollerinin ve sosyal normların baskısı altında kalmakta, bu durum da onların sosyal destek sistemlerinden yoksun kalmasına ve yalnız hissetmesine neden olmaktadır. Araştırmada, boşanmış veya dul kalmış erkeklerin flört ilişkilerini tercih etme nedenleri, toplumsal kabul görme mücadeleleri ve aile içi sorumlulukları üstlenme süreçleri ele alınmıştır. Katılımcıların ifadeleri, erkeklerin boşanma sonrası duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarına dair önemli ipuçları sunmakta ve bu durumun onların psikolojik ve duygusal iyilik halleri üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, boşanma sonrası erkeklerin deneyimlerini ve toplumsal cinsiyet rollerinin bu süreç üzerindeki etkilerini ele almak, toplumsal normların ve destek sistemlerinin yeniden değerlendirilmesi için önem arz etmektedir.

Tabii canım ya hayatımda kadınlar oluyor nihayetinde ama onlar işte ne bileyim. Bir ilişki biçiminde olabiliyorsun yani evet...yoksa öyle evlenelim edelim değil. Daha çok flört gibi... (K7-Doktora-65-GB).

Şöyle, o. Çok fazla ayrıntılı şey yapmayalım da hani orada tabii ki cinsel olarak insanın ihtiyaçları oluyor o...Ben çok yaşamadım şahsen. Ama hiçbir evli organizasyonları içerisinde yer almıyorsun. Yani düşünün. Mesela beni iftara çağırıyorlar. Ben düne kadar arkadaşlarımı

iftara çağırıyordum. Evliydim bir düzenim vardı, gitmedim... yani üzüliyordum. Ben düzenimi bozulmasına üzüliyordum yani. Ha bu sonraları azaldı. Hani 16 yıl hep öyle olmadı. Şimdi bu dozu azalarak gidiyor. Bir müddet sonra o sigaranın kül düşüyor. Hafta sonu kaldırıyorum diyorsun yani...böyle... bir şekilde bu his yavaşlıyor yani azalıyor yani. (K12-Lisans-59-Dul).

Hegemonik erkeklik, erkeklerin güçlü, kontrol sahibi ve cinsel olarak aktif olmalarını gerektirir (Connell ve Messerschmidt, 2005). Bu normlar, erkeklerin cinsel başarılarını maskülen kimliklerinin bir parçası olarak görmelerine neden olur. Erkekler, boşandıktan sonra cinsel yaşamlarında aktif olabilirler, ancak bu başarılarını tartışmaktan kaçınabilirler. Bu durum, toplumsal baskılar ve maskülen kimliklerini koruma isteği ile ilişkilendirilebilir. Erkeklerin cinsel yaşamlarını tartışmanın, onların maskülenliğine yönelik bir tehdit oluşturabileceği endişesiyle bu konuyu gizlemeyi tercih etmeleri olasıdır (Hunter Murray, 2017). Katılımcı (K7), boşanma sonrasında hayatında kadınların olduğunu ancak bu ilişkilerin evlilik gibi kalıcı bir bağ yerine daha çok flört şeklinde geliştiğini ifade etmektedir. Bu, katılımcının yeniden evlenmek yerine daha geçici ve bağlayıcı olmayan ilişkileri tercih ettiğini göstermektedir. Boşanma sonrası yaşanan flört ilişkileri, erkeklerin yalnızlıklarını hafifletme çabası olarak değerlendirilebilir. Flört ilişkileri, erkeklere duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılama fırsatı verirken, aynı zamanda tekrar evlenme sorumluluğundan kaçınma imkânı da sunmaktadır. Diğer bir katılımcı ise (K12) ise boşanma sonrası yaşadığı sosyal izolasyonu ve düzenin bozulmasına dair hislerini paylaşmaktadır. Katılımcı, evli olduğu dönemde sahip olduğu düzenin bozulmasından dolayı üzgün olduğunu ve iftar gibi sosyal etkinliklere katılmaktan kaçındığını belirtmektedir. Bu durum, boşanma sonrasında yaşanan sosyal değişikliklerin ve bireyin sosyal hayatındaki etkinliklerin azalmasının duygusal etkilerini göstermektedir. Her iki alıntı da boşanma veya dul kalma sonrası erkeklerin duygusal ve cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli yollar aradıklarını göstermektedir. Flört ilişkileri, erkeklerin boşanma sonrası duygusal destek bulma ve yalnızlık hissini hafifletme amacıyla tercih ettikleri bir yöntemdir. Bu tür ilişkiler, erkeklere duygusal ve fiziksel destek sağlayarak, yeniden evlenme sorumluluğundan kaçınma imkânı sunar. Bu bağlamda, boşanma sonrası flört ilişkilerinin, erkeklerin psikolojik ve duygusal iyilik hali üzerindeki etkilerini anlamak önemlidir (Brown ve Lin, 2012: 731-732). Katılımcı (K7), flört ilişkileri ile bu ihtiyaçlarını karşılarken, ikinci katılımcı daha çok yalnızlığın getirdiği duygusal boşluktan bahsetmektedir. Özellikle sosyal etkinliklerden uzak kalmak, bireyin kendisini daha da izole hissetmesine neden olmaktadır.

Kadın istediği yere gidebilir. Mesela oğlana da gitse kızına da gitse kim bu kadın demezler? Ama bir erkek kızına gitse kim bu adam ne iş var? Kızın yanında diyebilirler. Bu yani gelinine gitse yani oğluna gitse ya bu adam bak ikide bir buraya gidip de gelip duruyor. Ne işi var bu adamı diyebilirler, yani niye geliyor? Bir sürü iş. O yüzden erkeğin evli olması lazım. Ya şimdi şöyle tabii, belki de bizim şeyimizden kaynaklı hani? Örneğin bir kadın düşün asılacaksın, biz önce şeyi düşünürüz, senin bacına birisi asılsa ya da senin anana birisi asılsa kardeşine birisi asılsa... o yüzden erkekler ne düşünürse, onu yapar-yapmaz... böyle bir şey vardır yani gelenek vardır. Ben Antalyalıyım gerçi Antalya'nın köyündenim ama bizde hoş karşılanmaz. Kendi kendimize böyle bir şey yaparız. O yüzden erkeğin evli olması lazım. Ha evleneceğim diye de kendini ateşe atmanın bir anda yok. Onun için de soyunu sopuna bakmak lazım. (K9-İlköğretim-62-Dul).

Kesinlikle çok değişti yani. Bir kere ortak arkadaşlarımdan hepsinden koptum. Eski eşim...O kopmadı o devam etti. O devam ettiği için ben koptum. Yani belki o kopmuş olsaydı ben devam ederim ama o devam edince ben koptum. (K6-Lise-54-GB).

Boşandıktan sonra, erkekler bu normları koruma çabası içinde olabilirler, ancak sosyal ortamlara girmekte zorlanabilirler. Bu çekingenlik, erkeklerin yeni sosyal durumlarda güçsüz veya kontrolsüz hissetme korkusundan kaynaklanabilir. Erkekler, boşandıktan sonra yeni sosyal çevrelere katılmanın maskülen kimliklerini tehdit edebileceğini düşünebilirler (Addis ve Mahalik, 2003). Aynı zamanda erkeklik değerleri bağlamında evli olmamak özel alandan da dışlanma anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklerin ve kadınların toplumda belirli davranış kalıplarına uymasını bekler. Kadınlar genellikle daha fazla duygusal destek arayışında bulunurken, erkekler daha çok instrumental destek arayışında olurlar (Fiori ve Denckla, 2012). Boşandıktan sonra kadınlar, sosyal ağlarını genişletme ve destek gruplarına katılma konusunda daha rahat olabilirler. Bunun nedeni evli olmayan kadınların evli olunan sosyal çevreler açısından bir tehdit unsuru olarak görülmemesinden kaynaklanabilir. Erkekler ise, duygusal destek arayışında olmaktan çekinebilir ve bu da onların sosyal ortamlara girmesini zorlaştırabilir (River, 2018). Katılımcı toplumun erkekler ve kadınlara yönelik farklı beklentilerini vurgulamaktadır. Kadınların toplum içinde daha serbest hareket edebileceği, erkeklerin ise daha fazla denetim altında olduğu belirtilmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin erkeklere yönelik daha katı kurallara sahip olduğunu ve erkeklerin belirli sosyal normlara uyması gerektiğini göstermektedir. Erkeklerin, özellikle bekar olduklarında, toplum tarafından daha fazla sorgulanması, onların hareket alanlarını kısıtlamaktadır. Katılımcı, erkeklerin evli olmalarının gerekliliğini vurgularken, bu durumun geleneksel aile yapısından kaynaklandığını belirtmektedir. Geleneksel yapı içinde erkeklerin evli olması, onların sosyal kabul ve saygınlık kazanması için önemli bir kriter olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra bekar

erkeğin her daim bir kadın için “potansiyel partner” görüldüğünü düşünen K9, kendi kız çocuğunu bile eşinin tepki gösterme olasılığı nedeniyle ziyaret etmekten çekindiğini belirtmiştir. Kadınların boşanma sonrası çocuklarına karşı duyarlılık göstermesi ve onların duygusal ve psikolojik sağlığını koruma çabası, toplum tarafından olumlu karşılanmaktadır. Katılımcı, boşanma sonrası bile ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını sürdürmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgisizliği, çocukların duygusal ve psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebilir (Hetherington ve Elmore, 2003: 182-212). Bu nedenle, boşanma sonrası kadınların çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri, onların toplum tarafından daha fazla kabul görmelerine katkıda bulunabilir.

Ya toplumda şöyle yani maddiyattan sıkıntısı olabilir. Yani şey mahalle baskıları olabilir. Ne, ne kadar şey de olsa yani çok net görünüyor...Bir aile olarak görmezler yani toplumu biliyorsun. Görülüyor mu? görmezler. Valla erkek kendi kendini idare eder. Geliri olduğu için (K10-İlköğretim-71-Dul)

Erkekler, boşanma veya dulluk sonrası bekarlık sürecinde bu normlara uymakta zorlanabilirler. Zira bekar olmak erkekler açısından “düzensiz” ve “sorumsuz” bir yaşam sürdürdüğü algısını yansıtabilmektedir. Hegemonik erkeklik normları, erkeklerin tek başlarına olma durumunu zayıflık veya başarısızlık olarak görmelerine yol açabilir, bu da toplumsal baskının bir kaynağıdır (Hawkins ve Booth, 2005). Katılımcı (K10), bekarlık sürecinde erkeklerin toplumdan gelen baskılarla karşılaştığını belirtmektedir. "Mahalle baskısı" terimi, bireyin yaşadığı çevreden gelen sosyal baskıları ifade eder ve bu baskılar, bekar erkeklerin toplumsal kabul görmesini zorlaştırabilir. Katılımcı, toplumun bekar erkekleri bir aile olarak görmediğini ve bu nedenle dışlanabileceklerini vurgulamaktadır. Bu durum, bekar erkeklerin toplum içinde kendilerini yalnız ve izole hissetmelerine neden olabilir. Katılımcı, toplumun bekar erkekleri bir aile olarak görmediğini ve bu nedenle bekar erkeklerin toplumsal kabul görmesinin zor olduğunu belirtmektedir. Bu durum, bekar erkeklerin toplumsal statülerini ve kendilerine yönelik algıları olumsuz yönde etkileyebilir. Toplumun, bekar erkeklere karşı olan bu önyargılı bakış açısı, bekar erkeklerin sosyal hayatlarında da zorluklarla karşılaşmalarına neden olabilir.

Yani şimdi şöyle? Yani şöyle şey evlenmek o yüzden lazım. Şimdi şöyle bekarken. Şöyle söyleyeyim, oğluna gidemiyorsun, kızına gidemiyorsun. Sonra arkadaşına da gidemiyorsun. Gittin mi sığıntı gibi oluyor öyle kenarda durup dönüyorsun, hiç unutmuyorum bir gün. Bir imam arkadaşım ramazanda iftara davet etti de yani yemek boğazıma geldi-gitti. Çünkü zor oluyor yani. O evli olduğu için. Aynı şey evladında da öyle oluyor. Yav şimdi mesela kızına gitsen elinin adamı senin kızın olup olmadığını bilmez. Bu kadının yanında bu adamın ne işi var der. Hele gelinine gitseniz oğlunuza gitseniz? Elin adamı bilmez ki yani hep aynı evde oturmuyorsun. O yüzden böyle bir sıkıntılar oluyor. Yani. He bekarsındır, arkadaşlarımla da çocuğun çocuğumuz yoktur o zaman. Tamam. Eğer çocuğun varsa mutlaka evlenmen lazım... (K9-İlköğretim-62-Dul).

Kadınlar, boşandıktan veya dul kaldıktan sonra genellikle daha geniş sosyal ağlara sahiptirler ve bu durum onların sosyal ortamlara daha rahat dahil olmalarını sağlar. Kadınların sosyal entegrasyonu, duygusal ve sosyal destek bulma yetenekleri ile ilişkilidir (Brown ve Lin, 2012). Ancak erkekler için aynı durum geçerli değildir. Çünkü bekar erkeğin evli olan sosyal çevresi veya çocukları ile etkinliklere dahil olması “özel” alan içindeki varlığını da ortadan kaldıran bir unsurdur. Katılımcı (K9) bekarlığın sosyal kabul görmeme sorunlarını açıkça ifade etmektedir. Bekar bir erkek olarak çocuklarına, arkadaşlarına veya yakınlarına gitmenin zorluklarını vurgulamakta ve bu ziyaretlerin sığıntı gibi hissettirdiğini belirtmektedir. Toplumun bekar erkeklerle yönelik olumsuz bakış açısı, katılımcının ifadesinde belirgin bir şekilde yer almaktadır. Bu durum, bekar erkeklerin sosyal ilişkilerinde ve toplumsal kabul görmelerinde zorluklar yaşadığını göstermektedir. Kadınların boşanma sonrası daha fazla sosyal destek görmeleri, onların toplumsal kabul ve sosyal entegrasyonlarını artırmaktadır. Bekar kadınlar, sosyal ağlar ve aile bireyleri tarafından daha fazla desteklenmekte ve bu da onların toplumsal statülerini ve sosyal ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu durum, bekar kadınların toplumsal kabul görme konusunda erkeklerden daha avantajlı olduğunu göstermektedir (Kalter, 1987: 587). Katılımcı, bekar bir erkek olarak çocuklarına veya yakınlarına gitmenin zorluklarını açıklamaktadır. Özellikle kızına veya gelinine gitmenin toplumsal algıda olumsuz karşılanacağını belirtmektedir. "Elin adamı" ifadesi, toplumun bekar erkeklerle karşı nasıl önyargılı olduğunu ve bu durumun sosyal ilişkilerde ne kadar zorlayıcı olduğunu göstermektedir. Bekar erkeklerin aile içi ziyaretlerde bile kabul görmemesi, toplumsal dışlanmanın bir başka boyutunu yansıtmaktadır. Toplumun bekar erkeklerle yönelik önyargıları ve kabul görmeme sorunları, sosyal yalnızlığı artırmakta ve bekar erkeklerin sosyal ilişkilerinde zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Bu durum, bekar erkeklerin sosyal destek sistemlerinden yoksun kalmasına ve yalnız hissetmesine yol açmaktadır.

Evle iş hayatını beraber götürmekte zorlandım, götürmek zorundasın zaten. Yani evlenemezsin de zaten kimse de yok. Bir ablalarım ayrı evlenmiş gitmişler, evde bakabilecek kimse yok, hatta yatağa düştü. Mesela annem zor şartlarda yaşadık yani o an. Öyle yani hayatımız, inişli çıkışlı sürdürdük bugünlere kadar getirdik çok şükür (K2-Lise-59-YE).

Bekar erkeklerin, boşanma sonrası sosyal ve duygusal destek ihtiyaçları oldukça yüksektir. Katılımcı (K2)'nın yaşadığı inişli çıkışlı süreç, bekar erkeklerin karşılaştığı zorlukların ve yalnızlığın getirdiği sorunların bir özetini sunmaktadır. Bekar erkeklerin, sosyal destek sistemlerinden yoksun kaldıklarında, yalnızlık ve sosyal izolasyon hissetmeleri kaçınılmazdır. House, Landis ve Umberson (1988), sosyal destek sistemlerinin eksikliğinin, bireylerin duygusal ve sosyal olarak zorlanmalarına yol açtığını ileri sürmektedir. Katılımcı, bekar kaldığında ev ve iş hayatını birlikte yürütemediğini, ev işlerini ve bakım sorumluluklarını üstlenmenin özellikle annesinin hastalığı nedeniyle daha da zorlaştığını ifade etmektedir. Katılımcının "evlenemezsin de zaten kimse de yok" ifadesi, yalnızlık ve yeniden evlenme konusundaki umutsuzluğunu yansıtmaktadır. Ablalarının evlenip gitmiş olması ve evde bakım yapabilecek kimsenin olmaması, katılımcının yalnızlık ve sorumluluk duygusunu arttırmaktadır. Annesinin "yatağa düştüğü" ve zor şartlar altında yaşadıkları belirtilerek, aile içindeki yükün nasıl ağırlaştığı ve katılımcının bu durumu nasıl üstlenmek zorunda kaldığı vurgulanmaktadır. Katılımcının yaşadığı inişli çıkışlı süreç, bekar erkeklerin karşılaştığı zorlukların ve yalnızlığın getirdiği sorunların bir özetini sunmaktadır. Bekar erkeklerin, boşanma sonrası sosyal ve duygusal destek ihtiyaçları oldukça yüksektir. Umberson ve Williams (1993: 379), sosyal destek sistemlerinin eksikliğinin, boşanmış bireylerde yalnızlık ve duygusal sıkıntılara neden olduğunu belirtmektedir. Katılımcının yaşadığı inişli çıkışlı süreç, bekar erkeklerin karşılaştığı zorlukların ve yalnızlığın getirdiği sorunların bir özetini sunmaktadır. Bekar erkeklerin, sosyal destek sistemlerinden yoksun kaldıklarında, yalnızlık ve sosyal izolasyon hissetmeleri kaçınılmazdır. House, Landis ve Umberson (1988), sosyal destek sistemlerinin eksikliğinin, bireylerin duygusal ve sosyal olarak zorlanmalarına yol açtığını belirtmektedir.

3.2.3.4. Evlilik Döngüsü ve Yalnızlık

Boşanma sonrası erkeklerin bekar kalma oranı, genellikle yeniden evlenmeye veya birlikte yaşamaya kıyasla daha düşüktür. Ancak, 50 yaş ve üzeri erkeklerin önemli bir kısmı boşanma sonrası bekar kalmayı tercih etmemektedir. Bu tercihin arkasında, finansal bağımsızlık, özgürlük arzusu ve yeniden bir ilişkiye girmenin zorlukları gibi nedenler bulunmaktadır (Brown ve Lin, 2012). Ayrıca, sosyal ağların genişliği ve yakın aile bağları, erkeklerin yeniden evlenme ihtiyacını azaltabilir. Dul kalan erkekler arasında yeniden evlenme

oranı, boşanmış erkeklere göre daha yüksek olmasına rağmen, birçok erkek dul kaldıktan sonra da bekar kalmayı tercih etmektedir. Bu durum, genellikle önceki eşle olan ilişkinin kalitesi, kaybın yaşandığı dönemdeki duygusal destek sistemleri ve kişisel kaynaklarla ilişkilidir (Jopp vd., 2023). Dul kalan erkeklerin çoğu, eş kaybindan sonra duygusal ve psikolojik olarak toparlanmakta zorluk çekebilir, ancak içsel kaynaklar ve psikolojik dayanıklılık, bu süreci kolaylaştırabilir. Erkeklerin bekar kalma kararı, sosyal ve psikolojik faktörlerin etkisi altındadır. Özellikle ileri yaşlardaki erkekler, yakın arkadaşlıklar ve aile ilişkileri sayesinde duygusal ihtiyaçlarını karşılayabilir ve bu da yeniden evlenme gereksinimini azaltabilir. Öte yandan, bazı erkekler için yalnızlık ve depresyon gibi faktörler, bekar kalmayı zorlaştırabilir ve yeniden evlenme arayışına yönlendirebilir (Hantaris vd., 2020: 275).

Tabi canım mesela. Bir şey yapmak istiyorsun, yalnızsın bir yere çıkacaksın orası ne yapacaksın? yalnız dolaş dolaş veya sakatlık durumu oldu çıkamıyorsun, o en azından destek olur, dolaşabiliriz, insan hapse giriyor gibi olur. Yani öyle tabi yaşlandığında yaşına bağlı evde kapanacaksın, hapsolacaksın, sonuç yani böyle çıkamıyorsun yani. Kanat kanattır, yani kanattır, benim için de o onun için de o yani (K2-Lise-59-YE).

Valla uzun süren yalnız bir yaşamım vardı. Yalnız yaşadıktan sonra karşılıklı oturup anlaşabileceğim bir şeyler yapacağım bir insan lazımdı fakat bunların hiçbiri gerçekleşmedi. Çocuklar ile ilişkilerim de güzel olmadı. Olaylar buraya geldi (K5-Lisans-67-GB).

Katılımcı (K2), yalnız yaşamının getirdiği en belirgin zorluklardan birinin, dışarı çıkma ve sosyal etkinliklere katılma konusundaki kısıtlamalar olduğunu belirtmektedir. Yalnız dolaşmanın monotonluğu ve bir sakatlık durumunda dışarı çıkamama gibi pratik zorluklar, bekarlık sürecini daha da zorlaştırmaktadır. Bu, yalnızlığın fiziksel hareketliliği ve sosyal etkileşimleri nasıl kısıtladığını göstermektedir. Katılımcı yaşlılık döneminde yalnızlığın daha da belirgin hale geldiğini ve evde kapanıp kalmanın "hapis" hissi yarattığını belirtmektedir. Bu durum, bir eşin varlığının özellikle yaşlılık döneminde yalnız olmanın getirdiği zorluklarla baş etmek için önemli olduğunu göstermiştir. Katılımcı, "kanat kanattır" ifadesiyle, bir eşin bireyin hayatında oynadığı kritik rolü metaforik olarak anlatmaktadır. Bu metafor, eşlerin birbirlerine karşılıklı olarak sağladıkları destek ve dayanışmayı ifade etmektedir. Evlilik, iki bireyin birbirine destek olduğu, zor zamanlarda birlikte hareket ettiği ve birbirlerinin yükünü hafiflettiği bir birliktelik olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir katılımcı (K5) ise ilk boşanmasının ardından karşılıklı iletişim kuracağı bir kadının hayatında olmasını istemiştir. Ancak ikinci eşinin bu ihtiyaçlarını karşılayamadığını, ilk evliliğinden sahip olduğu çocuklarıyla sorun yaşamaya başladığını ifade ederek ikinci evliliğinde de boşanma yoluna gitmiştir. Katılımcının yalnızlığın yarattığı "hapis" hissi, sosyal ve duygusal yalıtılmışlığın bir

göstergesi olarak değerlendirilebilir. Akademik çalışmalarda da belirtildiği gibi, yalnızlık, bireylerin sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanamamasına ve bu durumun depresyon, anksiyete gibi psikolojik sorunlara yol açabileceğine işaret etmektedir (Cacioppo ve Patrick, 2008). Bu bağlamda, bir eşin varlığı, özellikle yaşlılık döneminde yalnızlığın getirdiği zorluklarla başa çıkmada önemli bir destek unsuru olabilir.

Hatırlamam mı hani? Biraz daha insan kendini özgür hissediyorsun... biraz daha boşlukta gibi hissediyor insan kendini. Yani tabi iyi bir şey değil aslında. Özgür hissediyorsun ama yani sorumsuz da hissediyorsun. Evde yalnız yaşıyorsun, istediğin saat gidip istediğin saatte gelebiliyorsun. Yani bir seni evde bekleyen çocuğun yok, eşin yok. Hani biraz daha mesuliyetsiz bir durum oluyor (K3-Lisans-66-YE).

Katılımcı (K3) bekarlık sürecinde daha özgür hissettiğini, evine istediği saatte gidip gelme konusunda herhangi bir kısıtlama olmadığını belirtmektedir. Bu durum, bekarlığın bireylere sunduğu özgürlük alanlarını göstermektedir. Bekarlık sürecinde bireyler, günlük yaşamlarını kendi istek ve tercihlerine göre şekillendirme fırsatına sahiptirler. Aynı zamanda bu özgürlük, bireylerin bağımsızlık ve özerklik duygularını pekiştirebilir (DePaulo, 2007). Ancak, bu özgürlük hissi, aynı zamanda bir boşluk hissi ile de ilişkilendirilmektedir. Katılımcı, bekarlık sürecinde kendini sorumsuz hissettiğini, çünkü evde kendisini bekleyen bir çocuk ya da eşin olmadığını belirtmiştir. Bu sorumsuzluk hissi, bireyin günlük yaşamında daha az yükümlülük hissetmesine neden olabilir. Ancak, bu durum, bireyin yaşamında bir amaç ve düzen eksikliği yaşamasına da yol açabilir. Bu durum bekarlık sürecinde erkeklerin yaşadığı duygusal ve sosyal dinamikleri anlamak açısından önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Bu durum, bekarlık sürecinde bireyin sosyal ve duygusal olarak tatmin olmaması ve yaşamında bir eksiklik hissetmesiyle açıklanabilir.

Yok bekar yaşamımdan pişman değilim! Bekar dönemimde de hiçbir sıkıntı çekmedim. Yani yemeğimi yaptığım düzenli bir yaşama devam ettim. Sadece çocukların sıkıntısı yansımaya başlıyor. Hani işte çocuk evlenecek anne baba olması gerekiyor. Anne baba bir araya gelemiyor. Buna benzer sıkıntılar yaşıyorsunuz Yo hiç yalnız falan hissetmedim. 4 yıl bekar yaşadım...zor olmadı hiç... kendi başıma işlerimle gayet rahat başa çıkabiliyordum. Rahat bir yaşamım vardı, bir sıkıntım olmadı. Tek başıma yaşadım belli dönemlerde kızımınla beraber yaşadım zaten. Öğrenciydi o dönemde. İşte ben Antalya'da yaşadım. O İstanbul'da öğrenciydi, gidip geliyordum. Tatillerde hep benim yanımda kalıyordu zaten. Ben de çalışıyordum zaten o zamanlarda (...) Ya en azından ne bileyim, yani evinde sana eşlik eden sohbet edebileceğin beraber iş yapabileceğin bir arkadaş olsun diye (yeniden) evlendim. Ya can yoldaşı derler ya bunu arıyorsun yani bana hani maddi olarak katkısı olmasa bile... En azından ben hani yalnızlık ne demişler? Cenabı allah'a mahsus. Yine de hiçbir sıkıntı hissetmedim (K4-Y.Okul-63-YE).

Ya çok bir şey hissetmedim ama şöyle insan belki. Evliliğe alışkın olduğumuz içindir. Akşam eve gidince. Sen herkesin ışıkları yanıyor, senin ışıklar yanmıyor. Eve girdiğimde selam veren kimsem yoktu? Ya da evde seni karşılayacak kimsen yok kimsen yok işte zile basarsın. Evdeki açar öyle bir şeydi. O biraz zor oluyordu yoksa onun dışında ben yemek yapmasını bilirim. Her türlü yemeğimi yaparım. Çok sıkılmadım... (K9-İlköğretim-62-Dul).

Katılımcı (K4) boşanma sonrası süreçte hiç yalnızlık hissetmediğini, yalnız kalma durumunu iyi yönettiğini ve kendi başına işlerini rahatlıkla halledebildiğini söylemiştir. Katılımcı, bekar olduğu dönemde kızıyla birlikte yaşamasının yalnızlık hissini azalttığını ifade etmektedir. Kızının tatillerde yanında kalması, aile bağlarının korunmasına yardımcı olmuştur. Bu, çocukların varlığının ve aile bağlarının yalnızlık hissini hafifletmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Katılımcı boşandıktan sonra yalnız hissetmemesine rağmen, evinde kendisine eşlik edecek, sohbet edebileceği ve birlikte iş yapabileceği bir arkadaşına ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Bu durum erkekler için sosyal ve duygusal ihtiyaçların evlilik yoluyla karşılanmasının önemini yansıtmaktadır. İki katılımcı da (K4 ve K9), bekar yaşamın getirdiği bağımsızlığı ve özgürlüğü vurgulamaktadır. Katılımcı, bekar yaşamında işlerini rahatlıkla halledebildiğini ve düzenli bir yaşam sürdüğünü belirtmektedir. Bu, bireylerin boşanma sonrası yaşamlarını yeniden düzenleyebilme yeteneklerini gösterir. Diğer katılımcı ise (K9), evde yalnız olmanın getirdiği zorlukları ifade etmekle birlikte, yemek yapma ve günlük işleri halletme konusunda kendine yetebildiğini belirtmektedir. Bu ifadeler, boşanma sonrası bireylerin bağımsızlıklarını sürdürebilme yeteneklerini ve bu süreçte yaşadıkları duygusal dinamikleri anlamak açısından önemlidir (Simon ve Marcussen, 1999: 111).

Ben kendi hayatımı kendim yaşayabilecek tecrübedeyim. O beceriye de sahibim ama yalnız yaşamazdım. Yaşamak istemezdim. Yani mutlaka evlenecek birini bulurdum. Ama şu an annemden dolayı bunun ihtiyacını duymuyorum. Annem olmasaydı kesinlikle evlenecek birini bulurdum. Şimdi geçenlerde aynı şeyi annem sordu dedi ki annem oğlum dedi ya şükürler olsun dedi. Hiçbir şeye ihtiyacın yok bir tek dedi yatakta yalnız yatıyorsun dedi. Hiçbir eksiklik yok dedi... Yani nasıl söyleyeyim yani böyle işte akşam işten geleceksin. Anahtarla kapıyı açmayacak. Zile basacaksın, kapıyı bir açacak, seni karşılayan bir olacak. Beraber yemeğinizi yiyebileceğin. İşte o günün sabahtan akşama kadar ne sıkıntı yaşadıysan ya iş yaptıysan bunları paylaşabileceğin böyle sohbet edeceğin bir şeyleri. Anlatacağın dinleyeceğin ya şunu seyredelim, şunu yapalım, hadi çay koy içelim, yani bir şeyleri konuşacağım, paylaşacağım evin içerisinde aynı havayı teneffüs edebileceğim bir insana ihtiyaç var (K6-Lise-54-GB).

Valla erkek de bilmiyorum bende. Çok bir şey fark etmedim. Tabi yalnızca yaşamadım ben annemle babamla yaşadım ve hiçbir zorlanma olmadı. Hani böyle tek başıma çıkıp oturmamış etmedim hep ailemle birlikte olduğum için çok fazla bir zorluk yaşamadım (K11-Lise-58-YE).

Katılımcı (K6) yalnız yaşamının zorluklarını vurgulamakta ve yalnız kalmak istemediğini belirtmektedir. Yalnızlık, özellikle gün sonunda eve geldiğinde birinin olmamasının yarattığı duygusal boşluğu işaret etmektedir. Katılımcının annesiyle olan ilişkisi, bu yalnızlık hissini hafifletmekte ve evlenme ihtiyacını ertelemektedir. Anneler, yalnız kalan erkekler için önemli bir destek ve duygusal denge unsuru olarak öne çıkmaktadır. Bu, toplumsal ve kültürel normların yanı sıra bireysel duygusal ihtiyaçların da bir göstergesidir. Diğer bir katılımcının (K11) ise aile desteğinin yalnızlık üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Katılımcı, ailesiyle birlikte yaşadığı için yalnızlık hissi yaşamamış ve bu sayede bekarlık sürecinde zorluk çekmemiştir. Aile bireylerinin yanında bulunması, katılımcının yalnızlık hissini azaltmış ve duygusal destek sağlamıştır. Bu durum, aile yapısının ve aile içi ilişkilerin, bireylerin yalnızlıkla başa çıkmalarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Her iki katılımcının ifadeleri, yalnızlıkla başa çıkmak için evliliğin veya bir partnerle birlikte yaşamının önemini vurgulamaktadır. Özellikle K6 annesi olmasa yeniden evlenmeyi düşüneceğini belirtmekte, çünkü yalnızlığın getirdiği duygusal boşluğu doldurmak istemektedir. Benzer şekilde katılımcı ailesiyle yaşadığı için yalnızlık hissetmemiş ve bu nedenle evlenme ihtiyacı duymamıştır.

Katılımcıların yalnızlık algısı “evde erkeği bekleyen kadın” üzerinden anlamlandırılmıştır. Literatürdeki birçok araştırmaya göre erkekler kamusal alanda, kadınlar ise özel alanda cinsiyet değerlerini gösterebilmektedir. (bkz. Bose, 1987 ve Hearn, 1992). Buna benzer bir örnek özellikle 19. Yüzyıldaki doğa bilimleri çalışmalarında da erkek ve dişi üreme kapasitesinin ayırımına referans vererek kanıtlanmak istenmiştir: "dişi az çok sabit kalan genetik hücreleri ayırırken, erk daha fazla hareket eden hücreleri ayırır" varsayımının toplumsal yaşamda da belirli bir yansıması olduğu düşünülmektedir (Hughes, 1990: 53). Bu oldukça farklılaşmış üreme ve psikolojik yeterliliklerin, sözde erkekleri "rekabetçi, saldırgan yaşamda başarılı olmaya" ve kadınları da "rekabetçi ve saldırgan yaşamda değil, ev görevlerinde yetenekli olmaya" sevk ettiği iddia edilmiştir (Hughes, 1990).

Ben şöyle söyleyeyim, yani benim yalnızlık vardı... benim maddi olarak bir sıkıntım yoktu. Yani normal bir maaşım olduğu için bir yaramazlık yoktu...Kendi işimi de kendim çok rahat yapıbiliyorum ama baktık yalnız olmuyor ikinci evliliği öyle yaptık. Ya biraz duygusal... ev işlerini ben kendim çok rahat yapıyorum. Duygusal olarak. (K10-İlköğretim-71-Dul)

Katılımcı, maddi açıdan bir sıkıntı yaşamadığını ve normal bir maaşı olduğu için finansal anlamda herhangi bir problemle karşılaşmadığını belirtmektedir. Katılımcı, ev işlerini kendi başına rahatlıkla yapabildiğini ifade etmektedir. Ev işlerini yapabilme yetisi, pratik becerilere sahip olduğunu ve bağımsız yaşama konusunda yeterli olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak bu yetenekler, duygusal boşluğu dolduramamaktadır. Maddi ve pratik açıdan herhangi bir sıkıntı yaşamayan katılımcı, yalnızlığın duygusal yönünü vurgulamakta ve bu nedenle ikinci evliliği tercih ettiğini belirtmektedir. Yalnız yaşamamanın duygusal olarak zorlayıcı olduğu ve bu nedenle bir eşle yaşamayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Katılımcı, ikinci evliliği yapma nedenini duygusal ihtiyaçlara bağlamaktadır. Maddi ve pratik açıdan bağımsız olmasına rağmen, duygusal destek ve paylaşım ihtiyacı nedeniyle yeniden evlenme kararı almıştır. Bu, yalnızlığın duygusal yükünün, bireyleri yeniden evlenmeye yönlendiren önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Katılımcı, yalnızlığın yaşlılık döneminde daha belirgin hale geldiğini ve bu dönemde bir eşin varlığının önemli olduğunu ifade etmiştir. Yaşlılık döneminde yalnızlık, bireylerin sosyal etkileşimlerini ve duygusal destek sistemlerini azaltarak, psikolojik sağlığı olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum, yaşlı bireylerin duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için evlilik veya benzeri sosyal destek sistemlerine olan ihtiyaçlarını vurgulamaktadır (Antonucci, 2001).

İşte yalnızlık, diş ağrısı gibidir derler biliyor musunuz? Durur durur, gece yarısı vurur. Şimdi yatağını paylaşacak bir insan arıyorsun. Düşüncelerini paylaşacak insan arıyorsun. Ruhunu paylaşacak insan arıyorsun. Yani bir şeyleri konuşmak, tamam mı? Anlatmak, dinlemek. Beraber işte atıyorum, bir müzik dinlemek, dans etmek yahut da sevişmek tamam. Yani insanın ihtiyaç duyduğu şeyler şu noktada benim için bu. (K6-Lise-54-GB).

K6 boşandıktan sonra yalnızlık deneyimini diş ağrısına benzeterek, yalnızlığın ara sıra kendini gösterdiğini ancak en çok gece yarısı acı verici ve rahatsız edici olabileceğini anlatmaktadır. Yalnızlığın fiziksel ihtiyaçlar kadar duygusal ve sosyal ihtiyaçları da kapsadığını düşünmektedir. Genel olarak bu alıntı, bekarlık sürecinde erkeklerin yalnızlıkla nasıl başa çıkmaya çalıştıklarını ve bu sürecin ne kadar zorlayıcı olabileceğini gözler önüne sermektedir. Yalnızlık, sadece fiziksel yalnızlık değil, aynı zamanda duygusal ve zihinsel bir boşluk yaratmaktadır. Bu boşluğun doldurulması, katılımcı için önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu durum, yalnızlık ve bekar olma deneyiminin insan psikolojisi üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli bir perspektif sunmaktadır.

Yani tabi insan üzülüyor. Bir yalnızlık hissettim önce sonra. Başka yani evlenebilir miyim edemez miyim gibi şeyleri düşünüyorsunuz ama daha sonra. Ben zaten fazla. Şey olarak zaten maddi olarak aramızda bir şey yoktu. Bir bağımlılık yoktu ama diğer yönlerden de ben bir sıkıntı hissetmedim. Yani kendi yemeğimi yapıyordum. Bulaşığımı yıkardım, temizlik falan yani ev işlerini yapabiliyorum, öyle bir şeyim yok. Belki onun verdiği. Bu durumdan ötürü kısa sürede atlattım bunu hani yani başka birisine ihtiyacın olsaydı falan belki bazılarında ben görüyorum mesela ayrılıyor. Ayrılıyor ama. Yıkılıyor gibi falan böyle. Onun da nedeni işte kendi başına yaşayamama şeyinden ben kendi başıma yaşıyorum. Seviyorum, kendi başıma yaşamayı da ama

tabi hayatımda işte öyle bir eşim gibi birisi olsa onunla paylaşmak, birlikte yaşamak daha zevkli oluyor yani. O ayrı bir şey. Ama öyle bir büyük bir sıkıntı çekmedim. Üzüldüm tabii özledim. Özledim zaman zaman. Ama öyle bir şeyim olmadı yani? (K7-Doktora-65-GB).

Katılımcı (K7) boşandıktan sonra ilk başlarda yalnızlık hissettiğini ve bu sürecin bir üzüntü getirdiğini belirtmektedir. Ancak, maddi bağımlılıkların olmaması ve ev işlerinde kendi kendine yetebilme yetisi sayesinde bu süreci nispeten daha rahat atlattığını ifade etmektedir. Maddi olarak birine bağlı olmamasının bu yalnızlık sürecini atlatmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Kendi yemeğini yapma, bulaşık yıkama ve temizlik gibi ev işlerini yapabilme yetisi, katılımcının yalnızlık sürecini daha az zorlanarak geçirmesini sağlamıştır. Bu, kişinin kendi kendine yetebilme becerilerinin, yalnızlıkla başa çıkmada ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Katılımcı daha sonra yalnız yaşamaktan hoşlandığını ve bunu sevmeye başladığını ifade etmektedir. Ancak, bir eş ile yaşamın getirdiği paylaşım ve birlikte olma zevkinin de ayrı bir değer taşıdığını belirtmiştir. Bazı insanların boşandıktan sonra yıkıldığını, bunun nedeninin ise kendi başına yaşayamama durumu olduğunu belirtmektedir. Kendisinin ise bu durumu atlattığını ve yalnız yaşamayı sevdiğini ifade etmektedir. Bu, kişinin kendi başına yaşamayı öğrenmesinin, yalnızlıkla başa çıkmada ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Ya sonuçta yaşanılmış bir şey oluyor. Geride bıraktıkları oluyor ondan sonra. Tabii bu zor bir süreç kolaylık bazı kolay atlatılmıyor çünkü belli bir süre birlikte bir hayat geçiriyorsunuz, yani toparlanma süreci biraz sıkıntılı acılı oluyor ama dolayısıyla bunu arkanıza bırakmazsanız da işte geleceği göremiyorsunuz. Bu şekilde düşünüyorum. Erkek için özellikle daha zor olan bir şeyler ama. Yemek gibi. Bunlar yani alışıyorsunuz ama... Zorlamıyor yani yemek yapamasanız da iki yumurta kırıp yiyorsunuz. Sonuçta ailenizden destek alıyorsunuz. Yani o şekilde. (K8-Y.Okul-58-YE).

Katılımcı (K8) birlikte geçirilen sürenin ardından toparlanma sürecinin zor ve acılı olduğunu belirtmektedir. Bu, yalnızlık ve bekar kalma sürecinin, geçmişi geride bırakmanın zorluklarıyla daha da karmaşıklaştığını göstermektedir. Ancak, geçmişi arkasında bırakmadan geleceğe odaklanmanın mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Katılımcı, erkekler için bu sürecin özellikle zor olduğunu belirtmiştir. Bu zorluklar, yemek yapma gibi günlük yaşam becerilerindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Yalnız yaşamının getirdiği bu tür pratik sorunlar, erkekler için bekar kalmanın zorluklarını artırmaktadır. Katılımcı aynı zamanda aile desteğinin bu süreçte önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Aileden alınan destek, yalnızlık ve bekar kalma sürecinde önemli bir dayanışma ve moral kaynağı olmaktadır. Bu destek, yalnızlık hissini hafifletmekte ve süreci daha katlanılabilir hale getirmektedir.

Boşlukta hissediyorsun, yani şey olarak boşlukta hissediyorsun. Maddi değil de manevi olarak boşlukta hissediyorsun. Ya evlenmesem yalnızlık olurdu yani bir yalnız yaşam olurdu o başka bir şey... Sürekli bir yalnızlık hissedirdim. Ya şimdi şöyle düşün akşam. Eve geldin kaç saat televizyon seyredersin? 3-4 saat? Ondan sonra duvar sana sen duvara bakıyorsun. Şöyle düşün, şimdi insanın başına her şeyi gelebilir, Allah korusun yalnızsın. Gece bir başına bir şey geldi veya bir kriz geçirdin veyahut bana benzer rahatsızlıklar geçirdin yanında birine ihtiyacın var. Kimseye gidemezsin, şu ortamda gidebiliyor musun? Gidemiyoruz. Bu açıdan yoksa yani başka bir şeyimiz yok bizim. (K10-İlköğretim-71-Dul).

Katılımcı (K10) ilk eşi vefat ettikten sonra maddi sıkıntılardan ziyade manevi bir boşluk hissettiğini söylemiştir. Bu, yalnızlığın getirdiği en önemli sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Manevi boşluk, yalnız yaşamının getirdiği duygusal eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Katılımcının ifadesi, yalnızlığın getirdiği manevi boşluğun, bireylerin duygusal sağlığı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Manevi boşluk, yalnız yaşayan bireylerin sosyal etkileşimlerden yoksun kalmaları nedeniyle derinleşebilmektedir. Bu durum, yalnızlığın duygusal ve psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini de arttırmaktadır. Victor, Scambler, ve Bond (2009), yalnızlık hissinin, sosyal destek eksikliğiyle birleştiğinde, bireylerin genel yaşam memnuniyetini ve duygusal sağlığını olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir. Özellikle akşam saatlerinde evde tek başına televizyon izlemek gibi günlük aktivitelerin bile yalnızlık hissini pekiştirdiği ifade edilmektedir. Katılımcı yalnızlığın getirdiği en büyük endişelerden birinin sağlık ve güvenlik olduğunu belirtmiştir. Gece saatlerinde tek başına olmanın, olası bir sağlık krizinde veya acil durumda büyük bir risk teşkil ettiği ifade edilmektedir. Bu, yalnız yaşayan bireylerin güvenlik ve sağlık konularında yaşadıkları kaygıları yansıtmaktadır. Katılımcı, acil durumlarda veya sağlık sorunlarında yanında birine ihtiyaç duyduğu zaman eşi dışında kimsenin ona yardım etmeyeceğini belirtmektedir. Bu durum, ileri yaşta yalnız yaşamının en temel dezavantajlarından birisi olarak ele alınabilir.

Ya biraz yalnızlığa da alıştım herhalde ben çok derli toplu yaşadım orda şimdi şöyle oluyor, bakın bu konuya. Nasıl işlersiniz bilmiyorum da mesela elinizde sigara var. Sigaranın külü düşüyor. Diyor, şimdi abi eşim kızacak. Eşin ölmüş olan hani yok. Sanki gitmemiş gibi, yani sanki bir bağır odada oturuyormuş gibi hemen onu temizliyorsun. Yani onu kabullenemediğiniz için o ölümü kabullenemiyorsunuz. Gitti, dönmeyecek belli ama şimdi başka bir odada ama ben kirletirsem üzülür deyip orayı temiz tutuyorsun. Hani odanız düzenli falan ama yani böyle kitap oku bilgisayarla geçiriyorsunuz vaktinizi falan. Sosyallığım benim yani çok iyi arkadaşlıklar edindim ama yani öbür türlü gönül ilişkilerine girmedim. Yani zaten giremezdim. Belki gönlüm boş değildi. Yani hala vefat eden eşimle doluydu yani. Öyle öyle geçirdim. Ben günlerimi dediğim gibi işte çok pahalılara, taşlara gittim. Çok yerden sosyal arkadaşlarım ben oralarda

buluştuğumuz insanlar oldu falan böyle. Güzel bir gün, o kadar da güzeldi tabi ki. (K12-Lisans-59-Dul)

Katılımcı (K12), sosyal ilişkilerinin iyi olduğunu ancak bu süreçte gönül ilişkilerine girmediğini belirtmektedir. Vefat eden eşine olan bağlılığının, yeni bir gönül ilişkisine girmesini engellediğini ifade etmektedir. Bu durum, yas sürecinde bireylerin duygusal olarak yeni ilişkilere kapalı olabileceğini ve bu sürecin psikolojik olarak zorlayıcı olabileceğini göstermektedir. Bonanno ve Kaltman (2001: 707), yas sürecinde bireylerin kaybettikleri eşlerine olan duygusal bağlılıklarının, yeni ilişkilere olan ilgilerini azaltabileceğini ve bu durumun yalnızlık hissini pekiştirebileceğini belirtmektedir. Katılımcı yalnızlığa zamanla alıştığını ve vefat eden eşinden etkilendiği için bu süreçte de “evliymiş gibi” derli toplu bir yaşam sürdürdüğünü belirtmektedir. Katılımcı, yas sürecinde sosyal ilişkilerini sürdürmüş olsa da, gönül ilişkilerinden kaçınmıştır. Bu durum, yas sürecinde bireylerin duygusal olarak izole olma eğiliminde olabileceğini göstermektedir. Stroebe, Stroebe ve Schut (2003: 3), yas sürecinde sosyal ilişkilerden kaçınmanın, bireylerin duygusal iyileşme sürecini olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmektedir. Katılımcının ifadeleri, yas sürecinde duygusal olarak yeni ilişkilere kapalı olmanın, yalnızlık hissini pekiştirebileceğini ve bireylerin bu dönemde sosyal destek sistemlerine daha fazla ihtiyaç duyabileceğini göstermektedir. Bu, kayıp sonrası yas sürecinin uzun sürebileceğini ve bireylerin bu durumu kabullenmekte güçlük çekebileceğini göstermektedir. Katılımcı, sosyal ilişkilerinin iyi olduğunu, ancak bu süreçte gönül ilişkilerine girmediğini ifade etmiştir. Vefat eden eşine olan bağlılığının, yeni bir gönül ilişkisine girmesini engellediğini söylemektedir. Bu, özellikle eşi vefat eden erkeklerin yalnızlık sürecinde duygusal ilişkilerden kaçınabileceğini ve bu sürecin psikolojik olarak zorlayıcı olabileceğini göstermektedir.

Tam bir bunalım dönemi yaşadım depresyon dönemi yaşadım. Hatta ölmeyi bile düşündüğüm anlar oldu. Çok depresyondaydım yani ölmeyi düşünüyordum. Hiçbir şeyden keyif almıyordum. Hatta bir ara kendimi alkole verdim o dönemde. Etrafımdaki arkadaşlarımla sayesinde biraz kendime gelebildim, yani onlar tuttular elimden. Bir iş yerinde yatıp kalkmaya başladım o dönemde çünkü işi de bırakmışım. Benzin istasyonuydu. Orada yatıp kalkmaya başladım. Onların yanında çalışmaya başladım. O arkadaşlarımla takılıyorum işte (K6-Lise-54-GB)

Katılımcı (K6) boşanma sonrasında ciddi bir depresyon dönemi yaşadığını, hatta intihar etmeyi bile düşündüğünü belirtmiştir. Bu durum, bekarlık sürecinin erkekler açısından ne kadar yıkıcı olabileceğini ve bu dönemde yaşanabilecek ruhsal sorunları göstermektedir. Aynı zamanda K6 yalnızlık döneminde alkol tüketimini de arttırdığını belirtmiştir. Katılımcı, arkadaşlarının desteği sayesinde bu zor dönemi kısmen atlatabildiğini ifade etmektedir. Bu

boşanma sonrası bekarlık sürecinde sosyal desteğin önemini gösterir. Arkadaşlar ve sosyal ağlar, depresyon ve yalnızlıkla başa çıkmada kritik bir rol oynayabilir. Katılımcı, bekar döneminde işini bıraktığını ve geçici olarak bir benzin istasyonunda çalışarak ve orada kalarak hayatta kalmaya çalıştığını anlatmaktadır. Bu durum, duygusal ve psikolojik çöküşlerin, bireylerin ekonomik ve barınma durumlarını da olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir.

Ya başlangıçta her şeyi bir kenara bırakırsak bir yol arkadaş istiyor insan...yani bu. Yalnız kalmak istemiyor insan. Yani ben kendimce yalnızlığı çok yaşayan biriyimdir. Çok okuyan, çok araştıran böyle şeyleri çok detaylı vakit geçirebilen bir insandım ama ona rağmen iyi bir yol arkadaşı istedim... onunla bu hayatı birlikte devam ettirebileceğimiz. Yani şimdi eski evliliğimde çocuksuzluk şeyi falan da vardı. Şimdi böyle bir durum yok. İkinci eşim de çocuk problemi yaşamış. Birlikte bir yola çıkalım yani bu? Biraz da şey olsun, yani ben hastalandığımda benim için kaygı duyan biri olsun yani ya da stres duyduğum sıkıldığım zaman "ya kolay ederiz hallederiz" diyen biri...yani samimi olarak söyleyeceğim şey bu... yol arkadaşlığı yani. (K12-Lisans-59-Dul)

Katılımcı (K12) eşi vefat ettikten bir süre sonra artık yalnız kalmak istemediğini ve hayatı paylaşabileceği bir yol arkadaşına ihtiyaç duymaya başladığını belirtmektedir. Bu durum, erkeklerin biten evliliğin ardından sosyal ve duygusal sorunlarıyla tek başına baş edemedikleri için "bir yol arkadaşına" ihtiyaç duyabildiğini göstermektedir. Katılımcı, yeniden evlenme motivasyonunun, hastalandığında veya stresli olduğunda kendisine kaygı duyan ve "kolay ederiz, hallederiz" diyen birinin varlığı olduğunu belirtmektedir. Bu, duygusal destek ve anlayışın bir ilişkide ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı, önceki evliliğinden çocuk sahibi olmadığını, bu durumun yeniden evlenme kararını da etkilediğini belirtmektedir. Katılımcı eşi vefat ettikten sonra kendi kendine vakit geçirebildiğini ancak zamanla duygusal olarak kendisine destek veren bir yol arkadaşına daha çok ihtiyaç duymaya başladığını söylemiştir. Katılımcının yeniden evlenme motivasyonunun, hastalandığında veya stresli olduğunda kendisine kaygı duyan ve destek olan birinin varlığı olduğu belirtilmektedir. Bu, duygusal desteğin bir ilişkide ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yeniden evlilik, bireylerin duygusal ihtiyaçlarını karşılamada ve yalnızlık hissini azaltmada etkili bir strateji olabilir. Katılımcı, eşi vefat ettikten sonra yalnız kalmak istemediğini ve hayatı paylaşabileceği bir yol arkadaşına ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Bu durum, yalnızlığın bireyler üzerinde yarattığı duygusal baskıyı ve sosyal destek arayışını açıkça göstermektedir. Yalnızlık, özellikle ileri yaşlarda, bireylerin duygusal ve psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle, sosyal destek ve bir yol arkadaşı arayışı, bu olumsuz etkileri hafifletmede önemli bir rol oynar. Antonucci ve Akiyama (1987: 517), sosyal destek sistemlerinin, yaşlı bireylerin

yalnızlık hissini azaltmada ve duygusal iyilik halini artırmada kritik bir rol oynadığını belirtmektedir.

Boşanma ve yeniden evlenme gibi evlilik geçişlerinde ebeveynlik rollerindeki değişimler üzerine yapılan araştırmalar, bu süreçlerin hem ebeveynler hem de çocuklar üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Boşanma sonrası ebeveynlik, ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerini yeniden tanımlamalarını gerektirmektedir. Boşanma süreci ve sonrasında yaşanan çatışmalar, ebeveynlerin ebeveynlik rollerini yerine getirme biçimlerini etkileyebilir. Araştırmalar, boşanma sonrası ebeveynler arasında yüksek düzeyde çatışma ve iş birliği eksikliğinin çocukların duygusal ve davranışsal uyumunu olumsuz etkilediğini göstermektedir. Boşanmanın ardından ebeveynlerin, özellikle de annelerin, çocuklarla daha az zaman geçirdikleri ve ebeveynlik kalitesinin düşebileceği belirtilmektedir (Murphy, Jacobvitz, ve Hazen, 2016). Yeniden evlenme, çocuklar için yeni aile dinamiklerinin oluşmasını sağlar. Üvey aile yapısında ebeveynlerin rol ve sorumlulukları karmaşık hale gelebilir. Araştırmalara göre, üvey ebeveynlerin, özellikle üvey babaların, çocuklarla olan ilişkilerinde duygusal bağ kurmanın ve güven oluşturmada önemi vurgulanmaktadır. Üvey aile konulu bir araştırmada, yeniden evlenmenin çocukların uyumunu nasıl etkilediği ve bu süreçte ebeveynlik rollerinin nasıl değiştiği üzerinde durulmaktadır (Bray, 1999).

3.2.4. İleri Yaşta Erkeklerin Yeniden Evlenme Motivasyonları

İleri yaşta erkeklerin yeniden evlenme motivasyonları arasında duygusal destek ve sosyal bağlarının önemli bir yeri vardır. Dul veya boşanmış erkekler, yeniden evlenmeyi yalnızlık hissini azaltmanın ve duygusal destek sağlamanın bir yolu olarak görebilirler. Araştırmalara göre, dul kalan erkekler, eşlerinin kaybindan sonra duygusal olarak toparlanmak ve yeniden bir duygusal bağ kurmak için yeniden evlenmeye daha yatkındırlar. Ayrıca, ileri yaşlarda sosyal ağların daralması, erkeklerin yeni bir eşle duygusal ve sosyal bağlarını güçlendirme isteğini artırabilir. Ekonomik koşullarının iyi olması, yeniden evlenme motivasyonları arasında önemli bir faktördür. Genel olarak yalnızlık (De Jong Gierveld, 2002; Bildtgard ve Oberg, 2015), arkadaşlık (Mehta, 2002) ve mali gücü ile bakım sağlama karşılığında evlilik (Huang, 2012; Ganong ve Coleman, 2012; Indriana, 2013) gibi nedenler ileri yaşta yeniden evlenme motivasyonları olarak sıralanabilir. Yaşlı erkekler, ekonomik kaynaklarını ve yaşam standartlarını korumak veya iyileştirmek amacıyla yeniden evlenmeyi düşünebilirler.

3.2.4.1. İleri Yaşta Yeniden Evlilikten Beklentiler

Yeniden evlenme, özellikle sağlık hizmetleri ve yaşam giderleri gibi ekonomik yüklerin paylaşılmasını ya da maliyetinin azalmasını sağlayabilir (Duncan, 1984). Ayrıca, ekonomik istikrarın evlilik tatminini artırdığı ve bu durumun da yeniden evlenme motivasyonunu güçlendirdiği belirtilmiştir. Sağlık ve bakım ihtiyaçları, ileri yaşta yeniden evlenme motivasyonlarını belirleyen önemli bir faktördür. Yaşlı erkekler, sağlık sorunları ve gündelik yaşam aktivitelerinde destek sağlama amacıyla yeniden evlenmeyi tercih edebilmektedir. Araştırmalar, yeniden evlenen yaşlı erkeklerin sağlık açısından daha iyi durumda olduklarını ve evli olmayan akranlarına göre daha uzun yaşadıklarını göstermektedir (Heyman ve Gianturco, 1973; Brown vd., 2012: 776).

Bir kadın vardı. Benim eşim Alaska'lı. Rusya'da yaşıyordu. O kadın da oradan biriyle evlendi. Bizim oradan bir komşu amcayla abiyle. Biliyordu benim kötü biri olmadığımı kendi dedi, seni evlendirelim diye, gittik görüştük evlendik işte Gittim soruşturduk evlendik yani tanışma usulü. Benden 10 yaş küçük. Valla şu çok bir seçeneğin kalmıyor, boşandın mı? Bizim oralar ufak yer olduğu için hani en baştaki nedeni bu yani evlenecek birkaç kişi var o da. Olsa da hani çok beğendiğim, beğenmediğim böyle inceliyorsun ya artık istemedim yani vardı, 3-5 kişi sonra gösterdiler. Şöyle mi olur böyle mi olur, sonra kadın çıktı dedi. Ben seni tanıştıtırırım tanıştırdı, birbirimizi beğendik, evlendik yani. Yani tanıştıktan sonra kriterin sadece beğenmemeydi. Yani konuşma imkânımız çok fazla olmadı. Biz yani konuştuk orda annesiyle, babasıyla Türkçe biliyorlar. Saygılı bir evlilik, hani ailem olsun, çoluk çocuğa karışalım. Bu bir aile kurmak istiyorum. O da zaten öyle ayrılmış, onlar detaylı konuştuk. Tamam dedik yani tabi öncelikle birbirini beğeneceksin yani görsel olarak. Çok vaktim olmuyordu. Yani birazda şans gibi bir şey yani bu tanıdım dersin, âşık oldum diyorsun. O adamın bu kadınla mutlu olamıyorsun. Kadın için de erkek için de ama bazen böyle görücü usuyla veya göreneklerini konuşarak tanışarak olurlar bırakarak olabiliyor da. Yani yaşlandığında bir erkek olarak mesela yaşarsak... Yani elden ayaktan düştüğün zaman bir evde soluk olsun. Bu da bir yatırım gibi bir şey yani şimdi mesela yaşlandın, eşin öldü, tekrar bir eş bulduğumuzda o doğru dürüst bakmıyor yani... (K2-Lise-59-YE).

Quah (2020: 938), transnasyonal evliliklerin genellikle romantik aşktan ziyade pratik nedenlerle yapıldığını ve bu evliliklerin toplumsal tanınma ve hareketlilik sağlama gibi amaçlarla kullanıldığını belirtmektedir. Erkekler, bu tür evliliklerle maskülen kimliklerini yeniden kazanmayı ve toplumsal olarak kabul edilen normlara uyum sağlamayı hedefler. Quah'ın çalışması, bu tür evliliklerin erkekler için ev işleri ve bakım sorumluluklarını üstlenmekten kaçınma stratejisi olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu bağlamda erkekler yabancı uyruklu kadınlarla evlenerek hegemonik erkeklik değerlerini evlilik yoluyla yeniden

inşa edebilmektedirler. İleri yaşta yeniden evlenerek aile yaşantısındaki heteronormatif değerler egemen erkeklik değerlerini tekrardan inşa etmenin bir yolu olarak görülmüştür. Katılımcı (K2) yaşlılık döneminde yalnız kalmamak ve bakım ihtiyacını karşılamak için evlenmenin bir yatırım gibi olduğunu ifade etmektedir. Bu, ileri yaşta yeniden evlenmenin sadece duygusal ihtiyaçlardan değil, aynı zamanda pratik ve bakım ihtiyaçlarından da kaynaklandığını göstermektedir. Yaşlılıkta yalnız kalma korkusu ve bakım ihtiyacı, evlilik kararlarını etkileyen önemli faktörlerdendir. Katılımcı yeniden evlenmenin bazen şans işi olduğunu ve her zaman mutluluğu garanti etmediğini belirtmektedir. Bu, yeniden evlenmenin getirdiği belirsizlikleri ve riskleri vurgulamaktadır. Görücü usulü veya tanışarak evlenmenin farklı dinamikleri olabileceğini ve her iki yöntemin de kendine özgü zorlukları olduğunu ifade etmektedir. Katılımcı Alaska'dan biriyle evlenmesi ve bu sürecin bir komşu tarafından organize edilmesi, sosyal ağların ve kültürel normların yeniden evlenme sürecinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. “Küçük yerlerde”, sosyal çevreler evliliklerde aracı rolü oynayabilmektedir. Bu durum, bireylerin evlilik kararlarını alırken kendi tercihleri dışında sosyal baskı ve normların da etkili olduğunu göstermektedir. Katılımcının Alaska'dan biriyle evlenmesi ve bu sürecin bir komşu tarafından organize edilmesi, sosyal ağların ve kültürel normların yeniden evlenme sürecinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Küçük yerlerde, sosyal çevreler evliliklerde aracı rolü oynayabilmektedir. Bu durum, bireylerin evlilik kararlarını alırken kendi tercihleri dışında sosyal baskı ve normların da etkili olduğunu göstermektedir. Bu durum Carr ve Utz (2020: 346) tarafından yapılan çalışma ile de desteklenmektedir. Araştırmacılar, sosyal ağların ve kültürel normların, bireylerin evlilik kararlarını ve eş seçimlerini nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Katılımcının durumu, sosyal çevrenin evlilik sürecindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcının, eşini seçerken öncelikle görsel beğeniye ve sonrasında düşünsel uyuma önem vermesi, fiziksel çekiciliğin ve düşünsel uyumun evlilik kararlarında nasıl belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Görsel çekicilik, ilk etapta önemli bir kriter olarak görülmekte, ancak uzun vadede düşünsel uyum ve yaşam tarzı beklentileri daha önemli hale gelmektedir.

Valla şu anda... daha iyi olacağını düşünüyorum...sağlık sorunumuz olmadığı sürece. Yani çünkü çalışarak maddi ve manevi şeylerimizi yapmak üzereyiz. O yüzden daha iyi olacağını düşünüyorum yani ama sağlık sorunları hariç tabi... sağlık sorunu olunca Allah tabii kimse...O zaman artık. Çünkü ne demişler? Yeri geliyor. Çocukları bile çok aşırı tepki gösteriyor yani... Mesela benim 22 yıl felçli yatan bir tanıdığım vardı, ölmedi gitti diye öyle şey yapıyorlardı yani birkaç yıl yaşayınca...çocuğu vardı... Birkaç yılda herkes bıktı yani hani? (K3-Lisans-66-YE).

Erkeklerin yaşlandıklarında bakıma muhtaç olmaktan korkmalarının sebeplerinden biri, hegemonik erkeklik ideallerine uygun olarak güçlü, bağımsız ve kendine yeterli olma beklentisidir. Hegemonik erkeklik, Connell'in (1995) tanımladığı gibi, toplumda baskın olan ve diğer erkeklik biçimlerini marjinalleştiren bir erkeklik türüdür. Bu idealler, erkeklerin güçsüzlük veya bağımlılık göstermekten kaçınmalarını teşvik eder (Connell, 1995). Yaşlanma ile birlikte fiziksel ve zihinsel yetilerin azalması, erkeklerin bu hegemonik erkeklik ideallerine uyum sağlayarak yaşamalarını güçleştirmektedir. Özellikle sağlık sorunları ve bakıma muhtaç olma durumu, erkeklerin güçsüzlük ve bağımlılık göstermek zorunda kalmaları anlamına gelmektedir. Bu durum, erkeklerin kendi erkeklik algıları ve toplumsal cinsiyet rollerine dair ciddi bir tehdit olarak görülmüştür (Thompson, 2018). Evlilik, bu bağlamda erkekler için bir güvence sağlar. Eşlerinin onlara bakacağı ve destek olacağı düşüncesi, erkeklerin yaşlanma ve bakıma muhtaç olma korkularını hafifletir. Özellikle ileri yaşlarda erkeklerin eşlerinden bekledikleri bakım, onların bağımsızlıklarını ve sosyal rollerini koruma arzularının bir yansımasıdır (Davidson ve ark., 2003). Bu alıntı, ileri yaşta yeniden evlenme motivasyonları ve erkeklik deneyimleri üzerine önemli ipuçları sunmaktadır. Sağlık sorunlarının, maddi ve manevi destek ihtiyacının, çocukların tepkilerinin ve bakım yükümlülüklerinin, evlilik kararları üzerinde büyük bir etkisi olduğu görülmektedir. İleri yaşta evlenme kararları, bireylerin sağlık durumlarını, ekonomik gereksinimlerini ve aile dinamiklerini dikkate alınmaktadır. Bu faktörler, evlilik kararlarını ve evlilik sürecini şekillendiren önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Yok, hayır. Üçüncü bir evlilik için bakmayız. Belirli yaş geçiyor artık. Ondan sonra tabi uyum var bir de. Ben hani ikinci evliliğimde çok şanslı olduğumu düşünüyorum dediğim gibi. Eşimin saygılı ve sevgili olması bana ve aileme karşı... böyle insanları bulmak çok zor günümüzde. Hem bizim yaşlarımızda hem de gençlerde! Kimse kimsenin yükünü çekmiyor. Yani çok zor. Hoşgörülü insan bulmak çok zor. Adam babasına bakmıyor ya. Gidiyor babası mesela 3 aydır hastanede yatıyor, gidemedim diyor. Ne demek gidemedim, olur mu, öyle değil mi? Yani şimdi ama işte yani hakikaten bulmakta zor. Yani öyle iyi şey, iyi bir yani eş bulmakta zor. Yani onun için asla düşünmem. Çünkü bundan iyisini bulacağımı düşünmüyorum yani yok yani böyle bir şey. (K3-Lisans-66-YE).

Yaşlı erkeklerin yeniden evlilik yapma sürecinde karşılaştıkları zorluklardan biri, sosyal çevrelerinin daralması ve toplumsal etkileşimlerinin azalmasıdır. Yaşlanma süreci boyunca erkekler, çalışma yaşamından emekli olduklarında veya sosyal çevrelerindeki kişiler yaşamlarını yitirdiğinde, sosyal ağlarını kaybetme eğilimindedir. Bu durum, yeni kişilerle tanışma ve potansiyel eş bulma olasılıklarını azaltmaktadır (Arber ve Davidson, 2003). Bunun yanı sıra ileri yaşta evlilik yapma olasılığını azaltan diğer bir önemli faktör ise evliliğin sosyal

çevrede daha yaygın olmasıdır. Zira ileri yaşta bekar erkeklerin çoğu zaman kendi kuşağından olan partner adayları evliliklerini sürdürmüşlerdir. Katılımcı (K3) ikinci evliliği herhangi bir şekilde bitirse üçüncü bir evlilik düşünmediğini açıkça ifade etmektedir. Bu, belirli bir yaşa gelmiş olmanın ve mevcut evlilik deneyiminin etkisiyle şekillenen bir karardır. Katılımcının, ikinci evliliğinde eşinin saygılı ve sevgili olması nedeniyle kendini şanslı hissetmesi, bu kararı etkileyen önemli bir faktördür. Yeniden evlenme isteğinin olmayışı, mevcut eşin kalitesine ve evlilikte yaşanan olumlu deneyimlere bağlanmaktadır. Evlilikte uyumun ve karşılıklı saygının önemi vurgulanmaktadır. Belirli bir yaşa gelmiş olmanın, yeniden evlenme konusundaki isteği etkilediği vurgulanmaktadır. Katılımcı, yaş ilerledikçe uyumlu ve hoşgörülü bir eş bulmanın zorlaştığını düşünmektedir. Bu nedenle, mevcut eşin kalitesinden memnun olan katılımcı, üçüncü bir evlilik düşünmediğini ifade etmektedir. Yaş ve evlilik konusundaki bu perspektif, ileri yaşta evlenme motivasyonlarının nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Katılımcı, eşinin kendisine ve ailesine karşı saygılı ve sevgili olmasının, evlilikteki memnuniyetini artırdığını belirtmektedir. Bu tür hoşgörülü ve saygılı insanları bulmanın zorluğu, yeniden evlenme konusundaki isteksizliğinin bir diğer nedeni olarak öne çıkmaktadır. Katılımcı, yaş ilerledikçe uyumlu ve hoşgörülü bir eş bulmanın zorlaştığını düşünmektedir. Bu nedenle, mevcut eşin kalitesinden memnun olan katılımcı, üçüncü bir evlilik düşünmediğini ifade etmektedir. Yaş ve evlilik konusundaki bu perspektif, ileri yaşta evlenme motivasyonlarının nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bir diğer çalışmada, Carr ve Utz (2020), yaş ilerledikçe yeniden evlenme ihtimalinin azaldığını ve yaşlı bireylerin, özellikle tatmin edici bir önceki evliliğe sahip olduklarında, yeni bir evlilikten kaçındıklarını belirtmektedir. Eşler arasında uyum ve karşılıklı saygının, evlilikteki mutluluk ve memnuniyetin temel taşları olduğu ifade edilmektedir. Katılımcı, günümüzde hoşgörülü ve sorumluluk sahibi insan bulmanın zorluğuna dikkat çekmektedir. Ailevi sorumlulukların yerine getirilmemesi, örneğin birinin babasına bakmaması, toplumda yaygın bir sorun olarak görülmektedir. Katılımcı, bu tür sorumlulukların yerine getirilmemesinin, yeniden evlenme konusundaki çekincelerini pekiştirdiğini belirtmektedir.

Aslında ikinci evlilik yanlış bir karar. Bence yanlış bir karar. Çok gereksiz bir. Yani birinci evlilik, affedersin, eşeklik ikinci evlilik eşek oğlu eşeklik diye bir tabir vardır. Şöyle, yani evlendiğin zaman mutlaka eve karşı aileye karşı bir sorumluluğun oluyor. Ha bekar yaşarken öyle sorumluluğu yok. İstediyin zaman istediğin bir yere gidebiliyorsun. Artı ikinci kez evlenmişsin, ileri yaşta...ortak paydan yok. Hayatımı değiştiren bir şey yok. Sadece işte düzenli bir yaşama geçiyorsun. Yani bekar olduğun zaman atıyorum işte bugün biriyle arkadaşlık kuruyorsun yarın öbür gün bir başkasıyla... bekar adamsın yani, erkek yapıyorsa erkeğin

karşısında bir bayan var tabi... Yani bayanlar için de aynı şey geçerli yani öyle tek taraflı düşünmek yanlış (K4-Y.Okul-63-YE).

Evli olmadığına erkeklerin kimseye hesap vermek zorunda olmadıkları düşüncesi, erkeklerin bağımsızlık ve kontrol arzusuyla ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet normlarına göre, erkeklerin yaşamlarını ve kararlarını bağımsız bir şekilde yönlendirmeleri beklenir. Bu normlar, erkeklerin evlilikten kaçınarak bireysel özgürlüklerini koruma isteğini arttırmaktadır. Ayrıca, yaşlı erkeklerin yeniden evlilik yapmaktan kaçınmalarının bir diğer nedeni, evliliğin getirdiği sorumluluklardan ve toplumsal beklentilerden kaçınma isteğidir. Yaşlı erkekler, evlilikle birlikte gelen ekonomik, duygusal ve sosyal sorumluluklardan bağımsız kalarak daha az baskı altında hissedebilirler. Bu durum, onların hegemonik erkeklik normlarına uygun olarak güçlü ve bağımsız kalma arzularını destekler. Katılımcı (K4), ikinci evliliğin gereksiz ve yanlış bir karar olduğunu savunmaktadır. Bu bakış açısına göre, ikinci evlilikle birlikte gelen aile ve ev sorumlulukları, kişinin yaşamını kısıtlayan unsurlar olarak görülmektedir. İlk evliliğin bir hata olarak değerlendirilmesi, ikinci evliliğin daha büyük bir hata olarak algılanmasına neden olmaktadır. İleri yaşta yapılan ikinci evliliklerde, ortak paydanın eksikliği ve hayatı değiştiren bir faktörün olmayışı, bu kararı anlamsız kılmaktadır. K4, bekar yaşamının sunduğu özgürlüklere dikkat çekmiştir. Bekar olmanın, istediğin zaman istediğin yere gitme özgürlüğünü ve herhangi bir sorumluluk taşımamanın avantajlarını sunduğunu belirtmektedir. Bekar yaşamın, sosyal ilişkilerde de esneklik sağladığına dikkat çekilmektedir. Erkeklerin bekar yaşarken, farklı insanlarla arkadaşlık kurabilmesi, bekar yaşamının çekici yönlerinden biri olarak görülmektedir. İleri yaşta yeniden evlenmenin zorlukları, katılımcının görüşlerinde belirgin bir şekilde yer almaktadır. İleri yaşta evlilikte, ortak paydanın eksikliği ve düzenli bir yaşamın ötesinde hayatı değiştiren bir unsurun olmayışı, bu tür evliliklerin gereksiz olarak görülmesine neden olmaktadır. İkinci evliliğin, ileri yaşta beklenmedik sorumluluklar getirebileceği ve bu sorumlulukların bekar yaşamın sunduğu özgürlüklerle kıyaslandığında cazip olmadığı belirtilmektedir. Literatürde, yaşlılık döneminde yeniden evlenmenin sosyal ve psikolojik etkileri geniş bir şekilde incelenmiştir. Carr ve Utz (2020), yaşlı bireylerin yeniden evlenme ihtimalinin azaldığını ve bu bireylerin, özellikle tatmin edici bir önceki evliliğe sahip olduklarında, yeni bir evlilikten kaçındıklarını belirtmektedir. Ayrıca, Kalmijn ve Poortman (2006) çalışmasında, yeniden evlenmenin yaşlı bireyler için getirdiği sosyal ve psikolojik faydaların yanı sıra zorlukların da olduğu vurgulanmaktadır. İleri yaşta evlenmenin, bireylerin sosyal destek sistemlerini ve yaşam kalitesini artırabileceği, ancak aynı zamanda uyum sorunları ve beklentilerin karşılanamaması gibi riskler taşıdığı belirtilmektedir.

Ya sevmek. Sevdim, ben âşık oldum yani onun için evlendim... Yoksa tabii sevgi yoksa... yani kadın mı yok erkek için hani! Benim yerimde olduğunu düşün olanağı fazla olan birisinin, yani her herhangi bir kadın olabilir yani gidip kime desen evlenmek istiyorum veyahut da kime teklif etsen...tabi yanlış öyle demek de...ama rahat bulabileceğim bir şey (evlenecek kadın). Ama ben benim derdim öyle bir şey değil. Herhangi birisi değil, seveceğim, onun da beni seveceği âşık olabileceği, birlikte mutlu olabileceğim birisi o da karşıma çıktı, tanıştık. Tesadüfen oldu, onunla da sonrasında evlendim yani (K7-Doktora-65-GB).

Toplumsal cinsiyet normlarına göre, erkeklerin duygusal ihtiyaçlarını ve romantik ilişkilerdeki beklentilerini ifade etmeleri genellikle daha az teşvik edilir. Geleneksel erkeklik normları, erkeklerin güçlü, bağımsız ve duygusal olarak kontrollü olmalarını bekler (Connell, 1995). Ancak, katılımcının ikinci eşine âşık olmanın önemini vurgulaması, erkeklerin duygusal bağ kurma ve sevgi arayışlarının da önemli olduğunu gösterir. Bu, erkeklerin sadece fiziksel veya ekonomik nedenlerle değil, aynı zamanda duygusal tatmin ve bağ kurma arzusuyla da yeniden evlenmeyi tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcı (K7) ikinci evliliğinin temel motivasyonunun aşk olduğunu açıkça belirtmektedir. Âşık olduğu için evlendiğini vurgulayarak, sevginin evlilikteki önemini ön plana çıkarmaktadır. Sevginin yokluğunda evliliğin anlamsız olduğunu ifade eden katılımcı, aşkın evlilik kararında ne kadar belirleyici bir faktör olduğunu göstermektedir. Katılımcı, ekonomik ve kültürel sermayesi olan hegemonik erkekliğin özelliklerine sahip olan bir erkeğin kolayca evlenecek bir kadın bulabileceğini belirtmektedir. Ancak, katılımcı asıl amacının herhangi birisiyle evlenmek olmadığını vurgulamaktadır. Bu ifade, katılımcının evlilikte yüzeysel bir bakış açısı yerine derin duygusal bağlar aradığını göstermektedir. Maddi imkanlara rağmen, önemli olanın karşılıklı sevgi ve aşkla dolu bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Katılımcı, sadece kendisinin sevmesinin yeterli olmadığını, karşı tarafın da kendisini sevmesi gerektiğini ifade etmektedir. Karşılıklı sevgi ve aşkla dolu bir ilişki aradığını belirten katılımcı, bu şekilde birlikte mutlu olabileceği bir partnerle evlenmenin önemini vurgulamaktadır.

Ya ben şöyle düşündüm. En iyisi böyle bittiyse dedim. Ben bu evlilikten benim beklentim yok. Artık benim sevdiğim bir yol kurduğum benim için en iyi ideal evlilik buydu. Ve çok kötü bitti. Bir daha da ben evliliği düşünmüyorum yani. Tabii ki etkiledi çok etkiledi yani (...) Yaşlılıkta bakım veren azalacak. Yani bakım evleri artacak diye düşünüyorum. Şu anda gençler mesela yurt dışına falan gidelim diyor... Yurt dışına gitse bu çocuk bana nasıl bakacak? Şunu düşünüyorsunuz, yani çocukların planlarına engel olmayalım. Hayatlarına engel olmayalım. Bunlar bize emanet, fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı bir şekilde yetiştirelim. Hayatlarına baksınlar... beni bir yük olarak görmesinler. Ben Antalya'da yaşayacağım belki de ölene kadar... neden? Yurt dışında bile olsa bir uçakla gelip beni görebilsin diye... Ama memleketime

gidersem gelemeyecek yani ya da tatile gelecek 2 gün bana uğrayacak. Yani bunları bile düşünüyor insan yani o anlamda söyledim... (K12-Lisans-59-Dul).

Dulluk sonrası erkeklerin evliliğe olan inançlarının kalmaması ve yeniden evlilik yapmaktan çekinmeleri, erkeklik çalışmaları ve toplumsal cinsiyet bağlamında çeşitli dinamiklerle açıklanabilir. Bu durum, hegemonik erkeklik idealleri, toplumsal cinsiyet normları ve yaşlanma sürecinin getirdiği değişikliklerle ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet normları, erkeklerin yaşamları boyunca belirli roller ve beklentilerle şekillenir. Evlilik, erkekler için sosyal ve ekonomik güvence sağlayan bir yapı olarak görülürken, dulluk sonrası bu beklentilerin karşılanmaması, erkeklerin yeniden evlenme konusundaki motivasyonlarını azaltabilir. Bu durum, erkeklerin bağımsızlıklarını koruma ve yeniden evliliğin getirebileceği sorumluluklardan kaçınma isteğiyle de ilişkilidir (Davidson ve ark., 2003). Arber, Davidson ve Ginn (2003), erkeklerin emeklilik dönemine geçiş süreçlerinde geleneksel erkeklik değerlerinden vazgeçmek zorunda kaldıklarını ve bu sürecin erkeklerin sosyal yaşantılarında benlik saygısını kaybetmelerine neden olduğunu belirtirler. Bu, dulluk sonrası erkeklerin evlilikten kaçınma nedenlerinden biri olabilir. Ayrıca, Kimmel (2013), yaşlanan erkeklerin sosyal statü ve toplumsal rollerindeki değişikliklerin erkeklik kimliklerini ve ilişkilerini derinden etkilediğini vurgular. Dulluk sonrası erkeklerin evliliğe olan inançlarının kalmaması ve yeniden evlilik yapmaktan çekinmeleri, hegemonik erkeklik idealleri, toplumsal cinsiyet normları ve yaşlanma sürecinin getirdiği değişikliklerle açıklanabilir. Bu durum, erkeklerin toplumsal rollerini ve kimliklerini nasıl yeniden tanımladıklarına dair önemli bir içgörü sunar. Katılımcı (K12), ideal olarak gördüğü ilk evliliğinin kötü bir şekilde sona erdiğini ve bu deneyimin kendisini ilk başlarda evlilik fikrinden tamamen soğuttuğunu ifade etmektedir. "En iyi ideal evlilik" olarak tanımladığı ilişki dahi çok kötü bir şekilde sona erdiği için başka bir evlilik yapmayı düşünmediğini belirtmektedir. Bu, ileri yaşta yeniden evlenme konusunda yaşanan duygusal yıpranmanın derinliğini ve etkisini göstermektedir. Katılımcı, yaşlılık döneminde bakım ihtiyacının artacağına dikkat çekmektedir. Bakım verenlerin azalacağı ve bakım evlerinin sayısının artacağına olan inancı, yaşlılıkta yalnız kalma korkusunu ve kurumsal bakım desteğine başvurma eğilimini yansıtmaktadır. Bu, yaşlılık döneminde aileden uzak kalma ve bakım ihtiyacını karşılayamama korkusunu ortaya koymaktadır. Son olarak katılımcı, çocuklarının planlarına engel olmamak adına kendi yaşamını düzenlediğini belirtmektedir. Çocuklarının fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı bir şekilde yetişmesini ve kendi hayatlarına odaklanmalarını istemektedir. Bu, çocuklarının kendisini bir yük olarak görmesini istemediğini ve onların özgürce yaşamalarını arzu ettiğini göstermektedir.

Ya yalnız yaşamıyorsun, dediğim gibi hayatına hiç kimseyi almamışsan, tek başına hayat sürdürebilirsin. Benim bakış açım böyle. Ama evlendim. 1 sene, 2 sene 3 sene... yani fark etmiyor. Ayrıldığında... evin içinde bir sese alışıyorsun. Ne bilim çayın gelmesine alışıyorsun... Birlikte yemek yemeye alışıyorsun. Bunlar hayatta çok göze batmasa da tek kaldığında çok göze batan şeyler. Aradığın şeyler. Erkek açısından böyle. Çamaşır yıkamak zoruna gidiyor mesela, asmak zoruna gidiyor. Ya ne bileyim bir çay demleyeyim desem kalkıp bir çay demleyip içemiyorsun. Yani bunlardan dolayı ikinci evliliği düşünüyorsun. Hayat ona sürüklüyor. Benim dışardan gördüğüm kadarıyla ilk evliliğinden sonra ayrılanlardan hiç bekar kalan yok. %99'ı evlenmiştir kesin... Erkek açısından tabi ki. Bayanda öyle bir sıkıntı yok. Boşandı mı! Yani evlenmek onlar için çok şey değil yani bekar kalmak daha çok rahat yani. Kadınlar kendi yaşam biçimlerini düzenleyebiliyorlar. Erkeklerde o yok. Şimdi kadın detaycı. Bizde detay yok. Biz düz bakışlı insanlarız erkek milleti olarak. Yani kadın sabah kalkıp kahvaltısını yapmayı, ne bileyim öğlen yemeğini hazırlamayı, akşam yemeğini, bulaşığını, çamaşırını, işini hepsini sıraya koyabilen bir varlık yani. Ama biz erkek olarak iş, eve geldin mi hayat sıfır. Onlar da dahil oldu mu hayat içinden çıkılmaz hale geliyor...En azından evimde mutlu olayım diyorum yani. (K1-Lise-56-YE).

Akademik literatürde, toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik ve yalnızlık üzerindeki etkileri geniş bir şekilde incelenmiştir. Goldscheider ve Waite (1991), evlilikte toplumsal cinsiyet rollerinin erkekler ve kadınlar üzerindeki etkilerini inceleyerek, erkeklerin evlilik sürecinde daha çok dışa dönük sosyal roller üstlendiklerini, kadınların ise ev içi sorumluluklarla daha fazla meşgul olduklarını belirtmiştir. Bu durum, evlilik sona erdiğinde erkeklerin yalnızlık ve pratik zorluklarla daha fazla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Hegemonik erkeklik idealleri, erkeklerin güçlü, bağımsız ve kendine yeterli olmalarını gerektirir (Connell, 1995). Ancak, boşanma sonrasında bu ideallerin sürdürülebilmesi zorlaşabilir. Thompson (2018), yaşlı erkeklerin boşanma sonrası yalnız yaşamaktan kaçınmalarının, bağımsızlıklarını kaybetme korkusundan kaynaklandığını belirtir. Erkekler, toplumsal cinsiyet normlarına göre, sosyal destek arayışında daha çekingen olabilirler ve bu durum, yalnız yaşamaktan kaçınmalarına neden olabilir. Kadınlar ise toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde daha fazla bağımsızlık ve yalnız yaşamaya yönelik olumlu bir tutum sergileyebilirler. Feminist kuramlar, kadınların bağımsız yaşamalarını ve kendi kendilerine yetmelerini destekler. Bu bağlamda, kadınlar boşandıktan sonra sosyal ve ekonomik bağımsızlıklarını koruyarak yalnız yaşamaktan daha az çekinirler. Kadınların işgücü piyasasında ve diğer sosyal alanlarda daha fazla yer almaları, onların yalnız yaşama konusundaki güvenlerini artırabilir (Davidson, Daly, ve Arber, 2003). Toplumsal cinsiyet normları, erkeklerin sosyal destek ağlarını genişletmelerini ve duygusal ihtiyaçlarını ifade etmelerini genellikle kısıtlar. Erkekler, duygusal ve sosyal destek arayışında

daha çekingen olabilirler. Kadınlar ise, toplumsal cinsiyet rolleri gereği daha geniş ve destekleyici sosyal ağlara sahip olabilirler. Bu, kadınların yalnız yaşamaktan çekinmemelerini ve bu durumu daha iyi yönetmelerini sağlar (Canham vd., 2014). Katılımcı (K1), evlilik sürecinde evde bir sese, birinin varlığına, çayın getirilmesine ve birlikte yemek yemeye alıştığını ifade etmektedir. Bu alışkanlıklarını evlilik sona erdikten sonra eksiklik olarak hissedildiğini belirtmiştir. Katılımcı (K1) erkeklerin, ev işlerini yapmada zorlandıklarını, bu nedenle bekarlık sürecinde bir düzen oluşturamadıklarını belirtmektedir. Bunun aksine kadınların, günlük işlerini yapmak ve organize etmek konusunda daha başarılı olduklarını düşünmüştür. Katılımcı, ilk evlilikten sonra bekar kalan erkeklerin çoğunun yeniden evlendiğini belirtmektedir. Yalnızlık ve ev işlerinin zorluğu gibi sebepler, erkekleri ikinci evliliğe iten önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Katılımcı, kadınların detaycı ve düzenli olma özelliklerinin, onların bekarlık sürecinde daha rahat olmalarını sağladığını belirtmektedir. Erkeklerin ise bu özelliklere sahip olmamaları nedeniyle bekarlık sürecinde zorlandıkları ifade edilmektedir. Carr ve Springer (2010: 743-750), yeniden evlenmenin motivasyonları üzerine yaptıkları çalışmalarda, erkeklerin yeniden evlenme isteğinin genellikle pratik ve duygusal destek ihtiyacından kaynaklandığını vurgulamaktadır. Erkekler, yalnızlık ve ev işlerinde yaşadıkları zorluklar nedeniyle, yeniden evlenerek bu ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir. Bu durum, K1'in ifadeleriyle örtüşmektedir.

Herkes normal karşıladı bir şeyi yok. Yani ikinci evlilik veya işte evlilikte asıl olay kasıt şu, şimdi belli bir yaşa geldiğin zaman her şeyi yapabiliyorsun yani tamam ama hastasın diyelim... oradan kalkıp bir bardak su alma şansın yok veya bir işte tabak, çorba içme şansım yok. Yani insanların birbirine o şekilde ihtiyacını giderme olarak yanında bir arkadaş (K4-Y.Okul-63-YE).

İşte ikinci eşimle tanıştık. Bazı kriterleri çok hoşuma gitti. Yeniden evlenmeden önce bu bana hayat arkadaş olur dedim. O sırada aslında karar verdim yani ben. Çok hoşgörülü davrandığı için o kararı aldım. Yani kriterleri şöyle. En azından aileme ve benim çevreme son derece saygılı ve şefkat göstermesi. İşte ondan sonra ekonomik özgürlüğünün de olması. Mesela hani? En büyük şeyi hani çalışıyor olması yani bana aileme ve eşime şey, aileme ve anneme babama son derece saygı ve sevgi göstermesi en büyük kriter bu (K3-Lisans-66-YE).

Toplumsal cinsiyet normları, kadınların bakım verme rollerini üstlenmelerini teşvik ederken, erkeklerin bakım arayışında daha çekingen olmalarına neden olabilir. Erkekler, sağlık sorunları ve gündelik işlerdeki zorluklar nedeniyle bakım ihtiyacı duyduklarında, bu ihtiyaçlarını genellikle evlilik yoluyla karşılamayı tercih ederler. Arber ve Ginn (1991), yaşlı erkeklerin bakım ihtiyacını karşılamak için evliliği bir strateji olarak gördüklerini ve bu nedenle evliliğe daha fazla önem verdiklerini belirtmiştir. Erkeklerin yaşlandıkça sosyal destek

ağlarının daralması ve yalnızlık duygusunun artması, onların evliliğe olan ihtiyacını artırabilir. Evli olmayan yaşlı erkekler, sosyal izolasyon ve yalnızlık riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Bu durum, onların duygusal ve sosyal destek arayışlarını evlilik yoluyla karşılamaya yönlendirebilir. Calasanti ve Slevin (2001), yaşlı erkeklerin sosyal destek ağlarını genişletmek ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için evliliğe başvurduklarını belirtir. Katılımcı (K3) ikinci evliliğin çevresi tarafından normal karşılandığını belirtmektedir: "Herkes normal karşıladı bir şeyi yok." Bu ifade, toplumun ileri yaşlarda yeniden evlenmeye olan sosyal tutumların olumlu olabileceğini göstermektedir. Katılımcı yaşlılık döneminde partnerlerin birbirlerine sağladığı yardımlaşmanın önemine vurgu yapılmaktadır. Fiziksel kapasitenin azalmasıyla birlikte, günlük aktivitelerde bağımsızlığın azalması ve bu nedenle bir partnerin desteğinin kritik hale geldiği belirtilmektedir. Katılımcı, ileri yaşlarda evlilik ihtiyacının temel nedenlerinden biri olarak fiziksel ihtiyaçları ve desteği vurgulamaktadır: "Ama hastasın... oradan kalkıp bir bardak su alma şansın yok veya bir işte tabak, çorba içme şansım yok." Bu, yaşlılık döneminde fiziksel zorlukların arttığını ve bireylerin günlük yaşamlarını sürdürebilmek için yardıma ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Katılımcı, evliliğin aynı zamanda sosyal ve duygusal destek sağladığını ifade etmektedir: "Yani insanların birbirine o şekilde ihtiyacını giderme olarak yanında bir arkadaş." Bu, yaşlılık döneminde yalnızlık hissinin ve sosyal izolasyonun önlenmesi için evlilik ve partnerliğin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal destek teorisi, sosyal ilişkilerin bireylerin sağlığı ve refahı üzerindeki olumlu etkilerini vurgular. Cohen ve Wills (1985: 310), sosyal desteğin stresli yaşam olaylarının olumsuz etkilerini hafiflettiğini belirtmektedir. İleri yaşlarda, evlilik ve partnerlik ilişkileri, bireylerin sosyal destek sistemlerini güçlendirir ve yalnızlık hissini azaltır. Antonucci ve Akiyama (1987), yaşlılık döneminde sosyal ve duygusal destek ihtiyacının arttığını ve bu desteğin sağlık ve yaşam kalitesi üzerinde önemli etkileri olduğunu belirtmektedir. Yaşlılık döneminde evlilik, sosyal izolasyonu önleyerek bireylerin duygusal ihtiyaçlarını karşılar ve yaşam kalitesini artırır. Liang, Bennett ve Gu (1984: 225), yaşlılık döneminde fiziksel sağlık sorunlarının arttığını ve bu sorunların günlük yaşam aktivitelerini zorlaştırdığını belirtmektedir. Eşler arasında karşılıklı destek ve bakım, bu dönemde fiziksel ihtiyaçların karşılanmasında önemli rol oynar.

Ya şimdi ben de ikinci evliliklerde mümkün olduğu kadar çocuk olmaması gerekiyor. O biraz daha bölüyor seni. Yani sevgiyi bölüyor, ne bileyim bir yer konusunda hani? (K4-Y.Okul-63-YE).

Katılımcı (K4), yaşlılıkta çocuk sahibi olmanın zorlukları ve bu durumun çiftin ilişkisine getireceği ek yükler konusunda temkinli yaklaşım göstermiştir. Katılımcı, ikinci evliliklerde çocuk sahibi olmanın çift arasındaki ilişkiye olumsuz etkilerini vurgulamaktadır:

"O biraz daha bölüyor seni." Bu ifade, çocukların ebeveynlerin arasındaki bağı zayıflatabileceği düşüncesini yansıtmaktadır. Çocuklar, çiftin zamanını ve dikkatini bölerek, ilişkideki yakınlığı azaltabilir. Katılımcı, çocuk sahibi olmanın sevgiyi bölme potansiyeline dikkat çekmektedir: "Yani sevgiyi bölüyor." Çocuklar, ebeveynlerinin ilgi ve sevgisinin önemli bir kısmını talep edebilirler, bu da eşler arasındaki sevgi ve ilgiyi azaltabilir. Akademik çalışmalar, çocukların evlilik üzerindeki etkilerini geniş bir şekilde incelemiştir. Twenge, Campbell ve Foster (2003: 574), çocuk sahibi olmanın evlilik memnuniyetini azaltabileceğini ve ebeveynlerin birbirlerine ayırdıkları zamanın ve dikkatin azalmasına yol açabileceğini belirtmektedir. İkinci evliliklerde çocuk sahibi olmanın getirdiği zorluklar, ebeveynlerin önceki ilişkilerinden olan çocuklarıyla birlikte yaşamalarını içerir. Baxter, Haynes ve Hewitt (2008: 1507), yeniden evlenen çiftlerin, önceki evliliklerden olan çocuklarla olan ilişkilerinde zorluklar yaşayabileceğini ve bu durumun yeni evlilikteki ilişki dinamiklerini etkileyebileceğini belirtmektedir. Bu durum, çocuk sahibi olmanın çiftler arasındaki bağı ve ilişki dinamiklerini nasıl etkileyebileceğini göstermektedir. Bu durum, özellikle ileri yaşlarda yapılan evliliklerde, çiftlerin birbirlerine odaklanma gereksinimi nedeniyle daha belirgin olabilir. Alıntıda, ikinci evliliklerde çocuk sahibi olmanın, çiftlerin önceliklerini değiştirebileceği ve bu durumun ilişkideki dinamikleri etkileyebileceği belirtilmektedir:

Kesinlikle tanışmaz olaydım. Ve şu anda ayrılmaya çalışıyoruz. Ondan 6 aylık birbirimizden. Bayağı da zor bir ayrılık oldu. Türk menşeli değildi, İran'lıydı. Şunu da ayrılmaya çalışıyoruz. Yani tam Türklere yapılan eski İran oyunları falan varmış ya aynı olaylar işte başımıza geldi. Onlarla uğraşıyoruz. İkinci evliliğim keşke olmasaydı. İyi bir şey olmadı. Hiçbir beklentimi karşılamadı. Çocuklarım istediler ayrılmamı. Onların da büyük desteği oldu. Çok büyük bir yaş farkımız vardı bizim. 30 yaş fark vardı aramızda evlenme sebebim bir arkadaş olsun bir nefes olsun ya da filan falan fakat hiçbirisi olmadı. Bu beklentilerim karşılanmayınca ayrıldık. Ben tek kalmam, çünkü herkesle benim ilişkilerim çok güzeldir. İkinci evliliğimde aile gibi değildik (K5-Lisans-67-GB).

Katılımcının kendisinden genç bir kadınla evlenmesi, evlilik beklentilerinin de bu farklılık üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Örneğin yaş farkı, eşler arasındaki güç dengelerini ve rol dağılımlarını değiştirmektedir. Bu durum, özellikle yaşlı erkeklerin genç eşlerinden bekledikleri roller ve sorumluluklar konusunda önemli olabilir. Bu tür evliliklerde, erkekler genellikle kendilerinden genç olan eşlerinden daha fazla bakım ve destek beklentisine girmektedirler, ancak bu beklentileri her zaman karşılanmaz (Quah, 2020). Katılımcı İran'lı ve kendisinden genç bir kadınla evlilik yaparak heteronormatif evlilik beklentilerini karşılamak istemiş ve evlilik içindeki egemen erkek statüsünü yeniden üretmeyi amaçlamıştır. Kültürel farkındalık ve uyum, katılımcının düşündüğü bir biçimde gerçekleşmediği için bu evliliğinden

pişman olduğunu belirtmiştir. Shafer (2013), ikinci evliliklerde kültürel ve sosyoekonomik farklılıkların, evlilik beklentilerini ve memnuniyetini nasıl etkilediğini incelemiştir. Araştırmaya göre bu kültürel farklılıklar her zaman beklentileri karşılamamakta ve ön görülememektedir. Heteronormatif evlilik, toplumsal normlar tarafından belirlenen ve genellikle heteroseksüel, tek eşli ilişkileri idealize eden bir evlilik modelidir. Bu model, bireylerin evlilikten bekledikleri roller ve sorumluluklar hakkında belirli beklentiler oluşturur. Ancak, ikinci evliliklerde bu beklentilerin karşılanmaması, bireylerin heteronormatif evlilik ideallerini sorgulamalarına neden olabilir. Quah (2020), heteronormatif evlilik beklentilerinin, özellikle uluslararası evliliklerde, bireylerin yaşamlarını ve kararlarını nasıl şekillendirdiğini ve bu beklentilerin bazı durumlarda nasıl karşılanmadığını vurgular. Katılımcı (K5) tarafından vurgulanan bir diğer önemli nokta, büyük yaş farkının yarattığı sorunlardır: "Çok büyük bir yaş farkımız vardı bizim. 30 yaş fark vardı aramızda evlenme sebebim bir arkadaş olsun bir nefes olsun ya da filan falan fakat hiçbirisi olmadı." Katılımcı, büyük yaş farkının beklentilerini karşılamadığını ve bu durumun evliliğin başarısız olmasına katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Yaş farkı, çiftlerin yaşam tarzı, beklentileri ve ihtiyaçları konusunda uyumsuzluklara yol açabilir. Büyük yaş farkı, çiftler arasında uyumsuzluk ve iletişim sorunlarına yol açabilir. Lehmiller ve Agnew (2006: 42), büyük yaş farkı olan çiftlerin, yaşam deneyimleri, beklentileri ve ilgi alanları bakımından farklılıklar yaşayabileceğini belirtmektedir. Bu durum, çiftler arasında uyumsuzluk yaratabilir ve ilişkideki memnuniyeti azaltabilir. K5'in ifadeleri, yaş farkının bu tür sorunlara yol açtığını ve evliliğin başarısız olmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Katılımcı, ikinci evliliğinde bir aile gibi hissetmediğini ve bu evlilikte sosyal destek bulamadığını ifade etmektedir: "Ben tek kalmam, çünkü herkeste benim ilişkilerim çok güzeldir. İkinci evliliğimde aile gibi değildik." Aile olma hissi ve sosyal destek, evliliklerde önemli bir yere sahiptir. Bu eksikliğin, evliliğin başarısız olmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Katılımcı, çocuklarının da ayrılma kararında etkili olduğunu ve onlardan büyük destek aldığını belirtmektedir: "Çocuklarım istediler ayrılmamı. Onların da büyük desteği oldu." Bu durum, çocukların ebeveynlerinin evlilik kararları üzerindeki etkisini ve destekleyici rollerini göstermektedir.

Yo bozulmaz daha iyi olur yani? Yani çocuklar evlenince bu sefer yeni bir ilişki biçimi doğuyor işte. Sen artık kayınbaba oluyorsun. Kayınvalide oluyorsun onlarla. Yeni bir ilişki biçimine geçiyorsun, işte seni ziyaret ediyorlar. Sen yeri geldiğinde gidiyorsun, arıyorsun soruyorsun, gayet güzel bir şey bence. Yaşlanınca ister istemez dayanışmanın artması gerekiyor. Birbirine karşı Çok şeyden ötürü çünkü mesela gençlikteki olduğu gibi artık. Yalnız başına kalma olanağın azalıyor. Yani daha çok mesela dinlenmen gerekiyor. Bilmem ne yapman gerekiyor? Sohbet etmen gerekiyor falan bu bakımdan. Eşlerin daha böyle dayanışma içerisinde olması

gerekiyor ya onun ihtiyaçları, hastalıkları artıyor. Şu artıyor, bu artıyor. Ne bileyim işte o hasta olur, senin onun ilacını sağlığını gözetmek durumundasın tersi olur. Bu da artık o birlikte yer yaşamışlarsa uzunca süre huzurlu mutlu onun bir çeşidi oluyor artık. (K7-Doktora-65-GB).

Palkovitz (2014), yaşlı ebeveynlerin çocuk bakımı konusunda daha fazla zorluk yaşadığını ve fiziksel olarak daha az enerjik olduklarını belirtmektedir. K7'nin görüşleri, bu bulgularla örtüşmektedir. Bununla birlikte K7, çocukların evlenmesiyle birlikte yeni bir ilişki biçimine geçildiğini belirtmektedir: "Sen artık kayınbaba oluyorsun. Kayınvalide oluyorsun onlarla. Yeni bir ilişki biçimine geçiyorsun." Bu durum, yeniden evlilikle birlikte, genişlemiş aile yapılarında yeni rollerin ve ilişkilerin geliştiğini göstermektedir. Bu roller, bireylerin aile içindeki konumlarını yeniden şekillendirir ve yeni sosyal bağların kurulmasını sağlar. Katılımcının ifadesi, bu yeni ilişki biçimlerini olumlu bir şekilde deneyimlediğini ve bu ilişkilerden memnuniyet duyduğunu göstermektedir: "Gayet güzel bir şey bence." K7 yaşlanma sürecinde dayanışmanın önemine vurgu yapılmaktadır. Bu, ileri yaşta evliliklerin, bireylerin birbirlerine karşı olan sorumluluklarının artmasına ve karşılıklı desteğin önem kazanmasına neden olduğunu göstermektedir. Katılımcı, aynı zamanda yaşlanma ile artan sağlık sorunları ve ihtiyaçlar doğrultusunda eşlerin birbirlerine destek olmalarının gerekliliğini belirtmektedir. Katılımcı, uzun süreli evliliklerin getirdiği huzuru ve dayanışmayı da ifade etmektedir: "Bu da artık o birlikte yer yaşamışlarsa uzunca süre huzurlu mutlu onun bir çeşidi oluyor artık." Bu ifade, uzun süreli birlikteliklerin getirdiği derin bağların ve karşılıklı anlayışın, yaşlılık döneminde bireylere huzur ve güven sağladığını göstermektedir.

Ya şöyle. Tabii canım. İstiyordum ben de artık... o aralar...hani kötü bir yere (kadına) denk gelmeyeyim diye bunu tercih ettim (ikinci eşi) (...) Eşim benden 10 yaş küçük. 52 yaşında. Evlenmiş iki sene sonra onu aldatmışlar... Hani eskiden olur ya yurt dışına gideyim diye gitmiş sonra boşanmış öyle bir şey. Yo ben çok mutluyum. Sıkıntı yok yani hani... Böyle ikinci evlilik gibi değil ilk evlilik gibi... (K9-İlköğretim-62-Dul).

Valla işte dedim ya ben mutluyum bayağı da mutlu hani dedim yani evimde huzurum var. Yalnız başka bir sıkıntım yok yani dediğim gibi hani belli bir gelirin olursa eşimde mesela emekli maddi olarak sıkıntımız da yok. E sevgi saygı da var. Bir eş arasında yardımlaşma var. Mesela o iş oluyor. Ben bulaşık makinesine yerleştiriyorum yardım ediyorum falan. Hani her şey karşılıklı olduktan sonra bir de eşler arasında dedim ya sevgi varsa. Ben mutluyum ya (K11-Lise-58-YE).

Katılımcı (K9), ikinci evliliğinin ilk evlilik gibi olduğunu ve aralarındaki uyum ve mutluluğun yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı (K9), yaşça kendisinden küçük olan eşinin geçmişte yaşadığı olumsuz deneyimlerin ardından ikinci evliliklerinde huzuru ve

mutluluğu bulduğunu belirtmektedir: "Yo ben çok mutluyum. Sıkıntı yok yani hani... Böyle ikinci evlilik gibi değil ilk evlilik gibi." Bu, ikinci evliliklerin, özellikle ileri yaşta, duygusal ve sosyal ihtiyaçları karşılama açısından önemini ortaya koymaktadır. Duygusal destek, bireylerin yaşam kalitesini artıran önemli bir faktördür (Antonucci vd., 2010). Eşinin yaşça kendisinden küçük olmasına rağmen, aralarındaki uyumu ve mutluluğu vurgulamıştır. Ayrıca, evliliğin getirdiği duygusal ve fiziksel destekten memnun olduğunu belirtmektedir. Bu durum, ikinci evliliğin, özellikle ileri yaşta, duygusal ve sosyal ihtiyaçları karşılama açısından önemini ortaya koymaktadır. Diğer bir katılımcı (K11) ise ikinci evliliğinde huzur ve mutluluğu bulduğunu belirtmektedir. Ekonomik açıdan bir sıkıntı yaşamadığını, eşinin emekli olmasının getirdiği rahatlıkla birlikte eşler arasındaki sevgi ve saygının da önemli olduğunu ifade etmektedir. Evlilikte karşılıklı yardımlaşma ve sorumluluk paylaşımının önemine dikkat çekmektedir. Katılımcı, ikinci evliliğinde ekonomik güvence ve karşılıklı sorumluluk paylaşımının önemine dikkat çekmektedir: "Eşimin emekli olmasının getirdiği rahatlıkla birlikte eşler arasındaki sevgi ve saygının da önemli olduğunu ifade etmektedir." Ekonomik güvence, evliliklerde stres faktörlerini azaltan ve bireylerin daha huzurlu bir yaşam sürmesini sağlayan bir unsurdur (Brown ve diğ., 2022: 860). Katılımcı, eşler arasında yardımlaşma ve sorumluluk paylaşımının da evlilikteki mutluluğu artırdığını belirtmektedir: "Mesela o iş oluyor. Ben bulaşık makinesine yerleştiriyorum ediyorum falan. Hani her şey karşılıklı olduktan sonra bir de eşler arasında dedim ya sevgi varsa. Ben mutluyum ya." Bu durum, ileri yaşta yapılan ikinci evliliklerin, maddi güvence ve duygusal destek açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Görüşтік. Hani evlilik hapsirık gibidir, gelince tutamazsın. Olayı var ya. Hayır, yine dedim yani o işinden dolayı. Çünkü ben eskisini hatırlatır gibi. Çünkü bir şeyin yerine koymak doğru olmaz. Bu farklı bir insan eskiyi çağırıştırma olmaması gerekiyordu. Konuşunca zaten farklılıklar ortaya çıktı, ortak yönler ortaya çıktı ve biz. Evlilik kararı aldık ve bir ay için evlendik için öyle diyelim. Yani başlangıç oralardan geldi. Demek ki zamanı gelmiş benim de belki niyetim varmış ama iyi ki de olmuş diyorum şimdi. Ben bi şeye çok yani tabii ki bi kaderde bi ya da şeyimiz var. Ama bu 16 yıl içerisinde bir profesyonel yardım alıp daha erken Yuvamı kursaydım diyedüşünmedi değilim. Belki. Bilmiyorum ama yani, yani şu mutluluğu daha gençten başlayıp devam etmek isterdim. Şimdi bana belki çok ihtiyaçları olduğunda ben biraz yaşlanmış olacağım. O onun kaygısını. Sadece o var yani...(K12-Lisans-59-Dul)

Dul erkekler, yas sürecinde yaşadıkları duygusal ve psikolojik zorluklarla başa çıkmak için zamana ihtiyaç duyabilmektedir. Bandini ve Thompson'ın (2014) çalışmasında, dul erkeklerin yeniden evlilik kararı verirken yas sürecini tamamlamış olmalarının önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Erkekler, yas sürecinde eşlerinin yerini doldurmanın zor olduğunu ve yeni bir evlilik için duygusal olarak hazır olmanın zaman alacağını ifade ederler. Toplumsal

cinsiyet normları, erkeklerin duygusal ihtiyaçlarını ifade etmelerini ve yas sürecinde destek aramalarını zorlaştırabilir. Erkekler, duygusal zayıflık göstermekten kaçınarak, yas sürecinde güçlü kalmaya çalışırlar. Bu nedenle psikolojik ya da sosyal destek almaktan kaçınabildikleri için yas süreci daha uzun sürebilir. Bu durum onların yeniden evlenmeyi düşünmelerini de etkileyerek bu kararı daha uzun bir sürede almalarına yol açar. Davidson ve ark. (2003), dul erkeklerin yeniden evlilik kararını verirken toplumsal cinsiyet normlarının etkisi altında kaldıklarını ve bu normların erkeklerin duygusal iyileşme sürecini nasıl şekillendirdiğini vurgular. Katılımcı (K12) ikinci evliliğinin eski eşini kendisine hatırlattığını, bilhassa isminin dahi aynı olduğunu bu nedenle ilk zamanlarda pek sıcak bakmadığını belirtmiştir. Bu, yeniden evlilik kararının bilinçli bir şekilde alındığını ve geçmiş deneyimlerin dikkate alındığını göstermektedir. İkinci evliliğin hızlı gerçekleşmesinin altında yatan nedenlerden biri, kültürel uyum ve ailelerin tanışıklığıdır. Katılımcı, eşinin geçmişini ve ailesini tanımanın, evlilik sürecini hızlandırdığını ifade etmektedir. Bu, evlilik kararında kültürel ve ailevi faktörlerin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Katılımcı 16 yıllık bir boşluk döneminden sonra yeniden evlenmenin, geçmişte kaybedilen zamanı telafi etme isteğiyle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu, ikinci evliliklerin, önceki yaşam deneyimlerinden elde edilen derslerle şekillendiğini ve bu derslerin evlilik kararında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Yeniden evlenmenin getirdiği bazı kaygılar ve beklentiler de bu alıntıda ele alınmaktadır. Katılımcı, yaşlandığında yeni eşine daha fazla ihtiyaç duyabileceğini ve bu durumun kaygı yarattığını ifade etmektedir. Ancak, bu kaygılara rağmen, yeniden evliliğin getirdiği mutluluğun ve memnuniyetin bu kaygıları dengelediğini belirtmektedir.

Valla benim en büyük beklentim yani yarın yaşlandığımda yanında bir soluk olsun. Tabi en azından bir çocuğumuz oldu. O bir kök salıyor benim için. Yani en önemli şeylerden birisi bu tabii ki mutlu yaşamak, huzurlu yaşamak, vazgeçilmez şeyler bunlar istekler yani, yani iyiyiz. Hani şey olarak geçim olarak da tabi. Evimde sıcak yemek, yatağım, şeyim yorganımı yıkarlar, tertemiz, paklarlar, öyle topluma sunarlar. Yani sunuyorlar geneli öyle yani Alaska'lıların. Açıkçası bizim milletimizden daha iyi şeyler yani. Aile şeyleri. Yaşayışları diyelim. Evi çekip çevirme anlamında (K2-Lise-59-YE).

Katılımcı (K2) 'nın evlilikteki beklentileri, aile yapısı ve ev içi görevlerle ilgili görüşlerini yansıtmaktadır. Ev işlerinin düzenlenmesi ve aile içindeki roller konusunda Alaskalıların yaşam tarzını örnek göstermektedir. Katılımcı, ev içi görevlerin düzenlenmesi ve bu görevlerin nasıl yerine getirileceği konusunda görüşlerini paylaşmaktadır. Evde sıcak yemek, temiz bir yatak ve yorganın önemli olduğunu belirtmekte, bu görevlerin kadının sorumluluğu olduğunu ima etmektedir. Bu, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin devam

ettiğini göstermektedir. Katılımcı, Alaska'lıların aile yaşam tarzını örnek göstererek, onların aile yapısını ve ev içi düzenini daha iyi bulmaktadır. Quah (2020: 627) çalışmasında, transnasyonel evliliklerin, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve beklentilerini nasıl pekiştirdiğini incelemektedir. Quah'ın araştırması, daha zengin ülkelerdeki erkeklerin, daha az zengin ülkelere gelen yabancı gelinleri, geleneksel ev içi rolleri daha etkin bir şekilde yerine getirecekleri beklentisiyle tercih ettiklerini göstermektedir. Bu tür evlilikler, romantik ideallerden ziyade sosyal tanınma, ekonomik istikrar ve ailevi sorumlulukların yerine getirilmesi amacıyla yapılmaktadır (Quah, 2020). Bu, kültürel farklılıkların aile içi roller ve görevler üzerindeki etkilerini değerlendirmek için önemli bir perspektif sunmaktadır. Kültürel karşılaştırmalar, toplumsal cinsiyet rollerinin evrensel olmadığını ve kültürel bağlamda farklılık gösterebileceğini vurgulamaktadır.

İkinci evliliğimde bu kültür farklılığını düşündüğüm oldu. Öyle oldu çünkü. Ya işte yediğin tarhana çorbam bile aynı. Şimdi farklı olsa evlilik hızlı olmazdı. Birbirini tanıma süreci olurdu onu demek istedim yani. Farklı da olabilirdi. Yani benim için çok belirleyici bir unsur değil ama ikinci evliliğimde ama yani ailelerin tanışıyor olması hem biz akraba ya bir yandan üçüncü göbekten. Köylerimiz yan yana yani bir. Ya bi bi kültürel birliktelik var. Yani o bizi çok hızlandırdı. Yani şey olayı hızlandırdı zaten geçmişini biliyorsunuz. Olayla süreçleri biliyorsunuz o beni biliyor. Ben onu biliyorum ha beraber yola çıkalım mı çıkalım. Bazı şeyleri hızlı geçtik 16 yılı telafi eder gibi bir şey oldu bu. Bu bir ay, bir ay çok herkesin böyle çok şaşırdığı bir şey oldu. Sonrasında bayağı mesela işte bununla geçinebilir mi falan diye de bir kaygılananlar olmuş ama yok (K12-Lisans-59-Dul).

Erkeklerin ikinci evliliklerini yaparken kültürel benzerliklerin yeniden evlenme sürecini hızlandırdığını belirtmeleri, toplumsal cinsiyet normları ve erkeklik çalışmaları bağlamında değerlendirildiğinde, evlilik ilişkilerinde uyum, toplumsal normlar ve erkeklik kimlikleri üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Kültürel benzerlikler, evlilikte uyumu artırarak evlilik sürecini hızlandırabilir ve erkeklerin hegemonik erkeklik ideallerine uygun olarak güçlü ve bağımsız roller üstlenmelerini kolaylaştırır. Kültürel benzerlikler, evlilik ilişkilerinde uyumu artıran önemli bir faktördür. Kültürel olarak benzer bireyler, ortak değerler, inançlar ve yaşam tarzlarına sahip oldukları için daha uyumlu ilişkiler kurabilirler. Bu uyum, evlilikte karşılaşılan sorunların daha kolay aşılmasını sağlar ve evlilik sürecini hızlandırabilir. Kalmijn (1998), kültürel olarak benzer bireylerin evliliklerinde daha fazla memnuniyet ve daha az çatışma yaşadığını belirtir. Katılımcı (K12) yeniden evlilik kararı almasını hızlandıran önemli bir faktörün de eşiyse kültürel olarak benzer aile yapılarından gelmesi ile yorumlamaktadır.

Ya evlilik olması gereken bir şey. Gençlikte evlilik çok farklı bir durum. Orta yaşta çok farklı ama belli bir yaştaansa özellikle benim bu yaşımdan sonra. Hayatımı paylaşabileceğim. Aynı çatı altında yaşayabileceğin bir insana ihtiyacım var. Ama bu sefer geçmişin vermiş olduğu. Korku öfke yani hepsi bütün duygular bir arada uzak duruyorsunuz. Ama evlilik her insan hayatında olması gereken, paylaşılması gereken bir şey. Paylaşmak tabii ki paylaşmak her şeyi... hayatta. Evlilik olması gereken bir şey. (K6-Lise-54-GB).

Katılımcı (K6) evliliğin gençlik, orta yaş ve ileri yaşlarda farklı anlamlar taşıdığını belirtmektedir. Gençlik döneminde evlilik, genellikle romantik ve duygusal bir birliktelik olarak görülürken, orta yaş ve sonrasında evlilik, daha çok yaşamın ortak paylaşımı ve destek mekanizması olarak değerlendirilmektedir. Bu, evliliğin hayatın farklı evrelerinde değişen ihtiyaç ve beklentilere göre nasıl yeniden tanımlandığını göstermektedir. Katılımcı, belirli bir yaştan sonra yalnız kalmanın zorluklarını ve bir hayat arkadaşına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. İleri yaşlarda, evlilik sosyal ve duygusal destek sağlamanın yanı sıra, bireylerin yalnızlık hissiyle başa çıkmalarına da yardımcı olur. Bu durum, özellikle yaşlılık döneminde evliliğin önemini vurgulayan çalışmalarla uyumludur. Örneğin Carr ve Springer (2010: 743), ileri yaşlardaki evliliklerin genellikle duygusal destek ve sosyal bağlılık sağladığını ve bu durumun bireylerin yaşam kalitesini artırdığını belirtmektedir. Yalnızlık, özellikle ileri yaşlarda, sosyal ve duygusal destek eksikliği nedeniyle daha zorlayıcı olabilir. Bu bağlamda, evlilik bir partnerle hayatı paylaşmanın ve yalnızlık duygusunu azaltmanın bir yolu olarak görülmektedir. Katılımcı, hayatın her alanında paylaşmanın önemine dikkat çekmekte ve evliliğin bu paylaşımı sağlayan bir kurum olduğunu belirtmektedir. Katılımcı, evliliğin her insanın hayatında olması gereken bir şey olduğunu savunmaktadır. Bu görüş, evliliğin yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal bir norm ve beklenti olduğunu da ima eder. Evliliğin kişisel mutluluk ve yaşam kalitesi üzerindeki olumlu etkileri, bu gerekliliğin temelini oluşturur. Evlilik, bireyler için duygusal destek, sosyal kabul ve yaşamın zorluklarıyla başa çıkmada bir ortaklık sunar.

3.2.4.2. İleri Yaşta Evlilik Yaşamı

Aile yaşamında ortak paylaşımlar, evlilik mutluluğu ve aile bağlarının güçlenmesi için kritik öneme sahiptir. Ortak paylaşımlar, birlikte yapılan etkinlikler, günlük ev işleri ve çocuk bakımını içerir. Araştırmalar, birlikte geçirilen kaliteli zamanın aile içindeki mutluluğu artırdığını göstermektedir. Örneğin, akşam yemekleri, tatiller ve aile aktiviteleri, aile üyeleri arasında duygusal bağları güçlendirir ve aile bütünlüğünü korur. Uzun süreli evliliklerde, ortak paylaşımların ve aktivitelerin arttığı, evlilik memnuniyetinin de arttığı görülmektedir (Amato, 2007). Toplumsal cinsiyet perspektifi, aile içindeki rol dağılımını ve görev paylaşımını anlamak

için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Araştırmalar, toplumsal cinsiyet rollerinin ev işlerinin ve çocuk bakımının paylaşımında belirleyici olduğunu göstermektedir. Geleneksel olarak, kadınlar ev işleri ve çocuk bakımında daha fazla sorumluluk üstlenirken, erkeklerin bu rollerde daha az yer aldığı gözlemlenmiştir. Ancak, modern toplumlarda bu rollerin giderek daha eşit bir şekilde paylaşılmaya başladığına dair kanıtlar da bulunmaktadır (Erikson, 2005). Cinsiyet eşitliği konusunda yapılan çalışmalar, eşlerin ev işlerini ve çocuk bakımını daha adil bir şekilde paylaştıklarında hem evlilik memnuniyetinin hem de bireysel mutluluğun arttığını göstermektedir. Özellikle, erkeklerin ev işlerine ve çocuk bakımına katılımının artması, kadınların iş-yaşam dengesi üzerindeki baskıyı azaltmakta ve genel aile mutluluğunu artırmaktadır (Cerrato ve Cifre, 2018).

Yani en önemlisi benim için eşlerin birbirlerine karşı daha güler yüzlü daha saygılı, yani herhangi bir şey yapmak istediğinde, yani en azından birbiriyle paylaşarak danışarak görüşerek bir şeyler yapması evladıdır benim için en önemlisi bu sonrası zaten otomatikman düzeliyor her şey. Yani saygı ve tabii, saygı tabii say saygıya tabii karşılıklı benden de ondan da yani ikimizden de. Sevgi de saygı (...) Herhangi bir şey yok. Aynen herkes olabildiğince birbirine saygılı, sevgili olmalı, bir yaşam sürmeli... yani güler yüzlü olmalı... yalan olmamalı. Yalan çok önemli bir şey. Yani ufak da olsa yalan söylememeye çalıştık biz karı koca olarak birbirimize (K2-Lise-59-YE).

Evliliğin bence yaşamdaki önemi dayanışma içerisinde olmak gerekiyor. Yani yaşamı ortak kurmak gerekiyor. Bu herhangi bir eşin herhangi birisine bu ilişkide daha fazla yük binerse bu. İleri aşamalarda soruna neden oluyor (...) Evet, ev işleri bakımından o işlerin kadın erkek işi diye bölünmesi sıkıntı yaratıyor. Yani öyle olması gerekir ben mesela. Erkeğin de yemek yapacağını, bulaşık yıkayacağını, gerekirse ne bileyim yani ev temizlik yapabileceğini rahatlıkla düşünüyorum ve yapıyordum da yani. Yapmak da gerekir bence. (K7-Doktora-65-GB).

Kapsayıcı erkeklik, toplumsal cinsiyet rollerinin daha esnek ve eşitlikçi bir şekilde yeniden tanımlanmasına katkıda bulunur. Katılımcının ifadesi, kapsayıcı erkeklik anlayışının bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu anlayış, erkeklerin toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyarak, daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir toplumsal yapı oluşturulmasına katkıda bulunur. Erkeklerin ev içi işlere katılımı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve cinsiyet rollerine dair normların dönüştürülmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Kapsayıcı erkeklik, Anderson (2009) tarafından tanımlanan ve geleneksel hegemonik erkeklik normlarına karşı çıkan bir erkeklik biçimidir. Kapsayıcı erkeklik, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini daha esnek ve eşitlikçi bir şekilde benimsemelerini teşvik eder. Katılımcının ev işlerinin cinsiyetlere göre ayrılmasına karşı çıkması, kapsayıcı erkeklik anlayışının bir yansımasıdır. Bu anlayış, erkeklerin ev içi sorumlulukları paylaşmalarını ve cinsiyet rollerine dair katı normları

reddetmelerini savunur. Katılımcı (K2) eşlerin birbirlerine karşı güler yüzlü ve saygılı olmaları, evlilikte uyumun ve mutluluğun anahtarları olarak belirtilmektedir. Katılımcı, herhangi bir karar veya eylemde eşlerin birbirlerine danışarak ve görüşerek hareket etmelerini ailedeki ortak yaşam için bir gereklilik olarak görmüştür. Bu, evlilikte iletişimin ve karşılıklı anlayışın önemini ortaya koymaktadır. Katılımcı, eşlerin birbirlerine karşı yalan söylememeleri gerektiğini ve dürüstlüğün evlilikte temel bir değer olduğunu vurgulamaktadır. Yalanın evlilikte güveni zedeleyebileceği ve ilişkide sorunlara yol açabileceği belirtilmektedir. Diğer bir katılımcı (K7)'da evlilikte her iki tarafın da eşit sorumluluklar üstlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Eşlerden birine diğerinden daha fazla yük binmesi durumunda ileri aşamalarda bunun sorunlara yol açabileceğini vurgulamıştır. Katılımcı, ev işlerinin kadın veya erkek işi olarak ayrılmasının yanlış olduğunu ve her iki tarafın da ev işlerinde eşit şekilde yer alması gerektiğini ifade etmektedir. Bu, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen bir tutum olarak evlilikte eşitlikçi bir sorumluluk paylaşımını yansıtmaktadır.

Birlikte sevgi ve saygı çerçevesinde yaşamayı savundum. Saygı çerçevesinde. Yani hoşgörü. Ya, çünkü farklı kültürden farklı görüşten kişiler bir araya geldiği zaman bence birbirlerine saygı gösterdiklerine hoşgörü gösterdiklerinde anlaşabilirler. Yani birinin beyaz dediğine diğeri inatla siyah derse, ondan sonra yanlış olabilir. O kişinin görüşü ama evlilikte bence bunlar göz ardı edilebilir (K8-Y.Okul-58-YE).

Katılımcının farklı kültürlerden ve görüşlerden kişilerin saygı ve hoşgörü gösterdiklerinde anlaşabileceklerini belirtmesi, kapsayıcı erkeklik ve toplumsal cinsiyet normları bağlamında değerlendirildiğinde, evlilik ilişkilerinde hoşgörü ve saygının önemini vurgular. Bu durum, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini ve erkeklik kimliklerini yeniden tanımlamalarına ve daha eşitlikçi ve uyumlu ilişkiler kurmalarına katkıda bulunur. Farklı kültürlerden gelen bireylerin evliliklerinde uyum sağlamak, hoşgörü ve saygı temelinde mümkündür ve bu yaklaşım, kapsayıcı erkeklik anlayışının bir yansımasıdır. Kültürel farklılıkların evlilik ilişkilerinde uyumlu bir şekilde yönetilmesi, çiftlerin birbirlerine hoşgörü ve saygı göstermeleri ile mümkündür. Kültürel olarak benzer bireyler, ortak değerler, inançlar ve yaşam tarzlarına sahip oldukları için daha uyumlu ilişkiler kurabilirler. Ancak, farklı kültürlerden gelen bireylerin evliliklerinde uyum sağlamak, hoşgörü ve saygı temelinde mümkündür. Walters ve Valenzuela'nın (2019) çalışmasında, farklı kültürel arka planlara sahip bireylerin evliliklerinde hoşgörü ve saygının, ilişkilerdeki uyumu ve tatmini artırdığı vurgulanmıştır. Katılımcı (K8) farklı kültürlerden ve görüşlerden gelen kişilerin bir araya geldiğinde, birbirlerine saygı ve hoşgörü göstermeleri gerektiğini ifade etmektedir. Evlilikte karşılaşılan farklılıkların saygı ve hoşgörü ile aşılabileceğini böylece daha mutlu bir ilişki

sürdürülebileceğini belirtmektedir. Genel olarak, katılımcıların bu ifadeleri toplumsal cinsiyet rollerinin ve aile dinamiklerinin evlilikte ortak yaşam ve sorumluluk paylaşımı üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır. Ailede ortak yaşam ve sorumlulukların paylaşılması temelinde bakıldığında, eşlerin birbirlerine karşı sevgi, saygı, hoşgörü ve dürüstlük göstermeleri, ortak bir aile yaşamının oluşmasında kritik öneme sahiptir.

Hani sadece sevgi saygı...bu ikisi üzerine yoğunlaşıyoruz ama. Maddiyatta etkiliyor. Dolayısıyla ekonomi de etkiliyor. Evlilikleri çoğu günümüzdeki evliliklerde ekonomi çok etki etkilediğini düşünüyorum ben çünkü. Anlaşılmazlıkların çoğu ekonomik yönden görsel olarak. Sanal dünya çok şey gösteriyor, çok lüks hayatlar gösteriyor, insanların ekonomik güçleri düşük olduğu için. İster istemez istekleri de artıyor. Dolayısıyla bu yönden de sıkıntılar çıkıyor diye düşünüyorum. (K8-Y.Okul-58-YE)

Vallahi ekonomik bir durum kötü olur da peynir ekmek yemekten veya soğan ekmek yemekten de zevk alan vardır Ne bileyim zevk almayan vardır. Ekonomik durumun evlilikteki en büyük esprisi bu yani eğer bir karnını aç bırakmayacak kadar bir yemeği varsa bu dediğim gibi de saygı varsa özellikle ekonominin önemi yok. Anlatabildim mi? Geçinecek paraları varsa yeterlidir durumlar. Ama öyle insanlar vardır ki trilyonları vardır, huzursuz. O dediklerimde, saygı, sevgi yoktur, hemen kesmemesidir. Ekonominin bir önemi olmuyor o zaman (...) Her şey ekonomik değil. Karşıdaki insana karşı saygılı sevgili davranması, onun çoğu şeylerini düşünüp halletmesi her şey yani genel her şey. Tabii bunun karşısında da bir saygı ve sevgi vermesi lazım. Tek taraflı değil bu. Dönüş olması lazım. (K5-Lisans-67-GB)

Shafer ve James'in (2013) çalışmasında, yüksek sosyoekonomik statüye (SES) sahip erkeklerin evlilikte daha yüksek memnuniyet yaşadıkları belirtilmiştir. Bu durum, ekonomik güvenliğin evlilikteki tatmini artırdığı ve evlilik ilişkilerinde önemli bir rol oynadığına işaret eder. Yüksek SES, erkeklerin evlilikte daha fazla kaynak sağlayabilmelerini ve bu sayede evliliklerini daha sürdürülebilir hale getirmelerini sağlamaktadır. Hegemonik erkeklik idealleri, erkeklerin ailelerinin ekonomik sağlayıcısı olmalarını gerektirir (Connell, 1995). Bu idealler, erkeklerin ekonomik güçlerini ve sağlıklarını evliliklerinde sergilemelerini teşvik eder. Ekonomik güvenlik, erkeklerin evlilikteki rollerini ve statülerini güçlendirir. Katılımcının ekonomik durumun evlilikte önemli olduğunu vurgulaması, bu bağlamda değerlendirildiğinde, erkeklerin ekonomik sağlayıcı rolünü sürdürme ve bu rolü evlilik memnuniyetinin bir parçası olarak görme eğiliminde olduklarını gösterir. Katılımcı (K8) sadece sevgi ve saygının evlilik için yeterli olmadığını, ekonomik durumun da evlilikte büyük bir rol oynamadığını belirtmektedir. Sosyal medyadaki lüks yaşamların etkisiyle insanların beklentilerinin arttığını ve bu durumun evliliklerde anlaşmazlıklara yol açtığını ifade etmiştir. Bu görüş, ekonomik faktörlerin evlilik dinamikleri üzerindeki etkilerini ve maddi sıkıntıların evlilikteki rolünü

anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır. Diğer bir katılımcı'da (K5) yine ekonomik durumun evlilikte önemli bir faktör olduğunu kabul etmekle birlikte, saygı ve sevginin daha belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Yeterli bir geçim sağlandığında, ekonomik faktörlerin evlilik üzerindeki etkisinin azalacağını belirtmektedir. Katılımcı'nın ekonomik durumun evlilikteki rolü hakkındaki görüşleri de literatürde yer bulmaktadır. Yeterli bir geçim sağlandığında, ekonomik faktörlerin evlilik üzerindeki etkisi azalabilir ve karşılıklı saygı ve sevgi daha önemli hale gelebilir. Örneğin, Papp, Cummings ve Goeke-Morey (2009: 91), yeterli ekonomik kaynaklara sahip çiftlerin, ekonomik sıkıntı yaşayan çiftlere göre daha yüksek evlilik memnuniyeti yaşadıklarını belirtmektedir. Ancak, karşılıklı saygı ve sevgi, evlilikte temel belirleyici faktörler olarak kalmaktadır.

Bir evini idare etmesi bir aile, bireyin ne olduğunu bilmesi. Değil mi? Bütün mesela ailevi sorumlulukları alması gerekir mesela. Ev idaresi geçim şeylerini ekonomik şeyler, yani bir aile bireyinin bilmesi gerekir. Ya ailesine sadakat oldu mu mesela kadın için pek bir problemi olmaz. Önemli olan birbirine sadakatin olması gerekiyor. Ya o da dürüst davranıyorsa bir mesela aileye yakışır şekilde evi idare ediyorsa yani bir problem olmaz. (K10-İlköğretim-71-Dul).

Katılımcı (K10) ise aile bireylerinin ev idaresi ve ekonomik sorumluluklar üzerine sorumluluk sahibi olması gerektiğini belirtmektedir. Eşlerin birbirlerine karşı sadakat ve dürüstlük göstermeleri durumunda, evlilikte bu tip sorunların ortaya çıkmayacağını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, aile içinde sorumluluk paylaşımının büyük ve karşılıklı sadakatin önemini vurgulamaktadır. Katılımcının aile bireylerinin ev idaresi ve ekonomik sorumluluklar konusundaki görüşleri, literatürde de desteklenmektedir. Ev idaresi ve ekonomik sorumlulukların paylaşılması, aile içindeki uyumu ve memnuniyeti artırmaktadır. Örneğin, Dew ve Yorgason (2010), ev idaresi ve ekonomik sorumlulukların paylaşılmasının, evlilikte memnuniyeti artırdığını ve çiftler arasındaki çatışmaları azalttığını belirtmektedir. Sonuç olarak, bu alıntılar, toplumsal cinsiyet rollerinin ve aile dinamiklerinin evlilikte ortak yaşam ve sorumluluk paylaşımı üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır. Bazı katılımcılar, ekonomik faktörlerin evlilik üzerindeki rolünü ve ekonomik durumun sorumlulukları üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Katılımcının evlilikte dürüstlük ve sadakate verdiği önem, erkeklik çalışmaları bağlamında değerlendirildiğinde, hegemonik ve kapsayıcı erkeklik ideallerinin evlilik ilişkileri üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Erkeklerin sadakate verdikleri önem, onların toplumsal cinsiyet normlarına ve erkeklik kimliklerine uyum sağlama çabalarını yansıtır. Walters ve Valenzuela'nın (2019) çalışması, erkeklerin sadakat ve dürüstlük gibi değerleri, sorumluluk ve saygı temelinde ilişkilerinin temeli olarak gördüklerini ve bu değerlerin ilişkilerdeki uyumu ve tatmini artırdığını vurgular.

3.2.4.3. İleri Yaşta Yeniden Evlilik Yapmanın Zorlukları

İleri yaşta yeniden evlilik yapmanın zorlukları konusunda yapılan çalışmalar özellikle yetişkin çocukların tutumları ve toplumda yaşlıların yeniden evlenmesine yönelik baskılarına odaklanmıştır. Yetişkin çocukların yaşlı ebeveynlerinin yeniden evlenme niyetine karşı çıkmalarına ilişkin olarak beş ana neden belirlenmiştir: birincisi, yeniden evlenmenin miraslarını etkileyebileceği endişesi (De Jong Gierveld ve Peeters, 2003); ikincisi, yeniden evlenmeden önce ebeveynlerinden aldıkları mali ve ev işleri desteğinde olası azalma (Knodel ve Nguyen, 2015); üçüncüsü, yaşlılara uygun bakım sağlama konusunda başarısız oldukları algısıyla karşılaşma (Huang, 2012); dördüncüsü, hanelerinde başka bir yaşlıya bakım ve mali yükümlülüklerden kaçınma (Huang, 2012); son olarak, yeniden evlenen ebeveynlerinin yeni partnerinin, diğer biyolojik ebeveynin yerini aldığı veya ebeveynlerinin sevgisini paylaşacağı inancıyla kıskançlık (De Jong Gierveld ve Peeters, 2003; Cohn, 2005) şeklinde sıralanabilir. Diğer taraftan bu çalışmada ise ileri yaşta yeniden evlilik yapan yaşlıların kendi güvenliklerini ön planda tuttukları ve evlilik yapma sürecine dair güvensizlik hissettikleri belirlenmiştir.

Yani belli bir yaştan sonra... Şey bir tane Isparta'da vardı, gittik baktık (müstakbel eşi) ona neredeyse evleniyorduk. En sonunda foyasını yakaladım. Meğer o da aldatma nedeniyle ayrılmış. Annesi kızıma iftira ettiler falan filan diyordu ama (...) Korktum aslında. Ya şöyle ya kendini yamamaya çalışıyor sana, öyle arkadaş yalan söylüyor. Şimdi işin başında yalan söylenir mi? Bu iş tutmaz! (...) şimdiki eşimle tanıştırmışlardı bizi...ben arada köye giderim dedim, ben köye gelmem demişti ilk başlarda...Onun üzerine o zaman olmaz bu iş dedim... Öyle kalmıştı. Sonra işte böyle birkaç “yam yam” denk gelince dedim tamam ben köye gitmiyorum. Sağ olsun bununla da tanıştığım için ben şanslıyım yani. Yani bu da öbürünün kopyası aslında. Kafa yapısı olarak. O da beni çok kıskanırdı...bu da beni çok kıskanır. Şey dedim, gel bir konuşalım, seninle...aldım onu işte...hastaneden buraya geldim, orada biraz sohbet ettik. Baktım titriyor şeyden. Yani çok istiyor belli beni... ne demişler sevdiğine değil, aslında seni sevene bakman lazım. Baktım bayağı seviyor, belli oldu benim tamam dedim. Ben öyle ondan sonra. Tamam dedik, evlendik... (K9-İlköğretim-62-Dul).

Connell'e göre (1995) hegemonik erkeklik kavramı erkeklerin güçlü, bağımsız ve kontrol sahibi olmalarını gerektiren bir toplumsal cinsiyet ideolojisidir. Bu egemen erkek değerleri, onların evlilik kararı verirken beklentilerini şekillendiren ve evlilik ilişkisinde baskın roller üstlenmelerini ve sadakatsizlik veya güven eksikliği gibi durumları kabul edilemez görmelerini teşvik etmektedir. Walters ve Valenzuela'nın (2019) çalışmasında ise, katılımcı erkeklerin sadakatsizliği, erkeklik kimliklerini ve ilişkilerini tehdit eden bir durum olarak algıladıkları belirtilmiştir. Bu bağlamda, katılımcının temkinli olma ifadesi, hegemonik erkeklik idealleri ile uyumlu bir tutumu yansıtır. Katılımcı (K9) ileri yaşta yeniden evlenme

sürecinde güven unsurunun önemini vurgulamaktadır. Katılımcı için eşin geçmişini bilmek ileri yaşta evlenme kararında etkili olmuştur. Katılımcı'ya göre belirli bir yaştan sonra erkekleri kandırarak evlenen kadınlar bulunmaktadır. Bu kadınlarla birliktelik yaşamaktan korktuğunu belirten katılımcı ikinci eşinin kendi “kafa yapısına” daha uygun olduğunu belirterek onunla evlenmeyi tercih etmiştir ve bu konuda şanslı hissettiğini belirtmiştir. Katılımcı aynı zamanda ikinci evliliğini yapmadan önce de ilişki kurmaya çalıştığını ancak bu kadınların kendini kandırmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Katılımcının bu kadınlar için “yam yam” ifadesini kullanma sebebi geçmişi hakkında kadınların “evlenmek uğruna” yalan söyledikleri ve katılımcının parası için evlendikleri düşüncesine dayanmaktadır.

Genelde öyle bir yapı var. Ben yaşlı insanlarda görüyorum. Çoğunda... %90 diyelim...yani oran verecek olursak. Çoğu paraya geliyor, evini alıyor, hırsızlığa geliyor, çalışıyor, çırpıyor, kaçıyor, gidiyor. Çok yaşayan var bunu. Ha bunu (evliliği) önceden yaşarsan kadınlara. Ömür verirse Allah yani onun bakışıyla onun bakışı sana yaşlandığında farklı, yani muhakkak. Yani bir şeyleri paylaşmışsın yani önceden bir şeyim var, yani paylaştıklarım var. Ya tabii dünya hali bilemezsin yani belki eşin senden önce ölür... muhakkak yatağa düşme olmayabilir benim annemde oldu mesela. Yani gidip bana kimse bakamazdı. Yani anneme benim gibi bakamaz diyelim, en azından yani. (K2-Lise-59-YE).

Katılımcı (K2)'nin ifadelerinde ileri yaşta yeniden evlenmenin getirdiği çeşitli zorluklar ve evlilik pazarındaki güvensizlikler belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Örneğin, K2'nin anlatımında, yaşlandıkça eş bulmanın zorlaştığı ve güvenilir bir partnerin bulunmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcı, yaşlandıkça eş bulmanın sadece bir ilişki değil, aynı zamanda bakım ve destek ihtiyacını karşılamak anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bu, ileri yaşta evliliğin pratik bir boyut kazandığını göstermektedir. Nitekim katılımcı'ya göre yaşlılıkta evlenmenin ya da birliktelik kurmanın bakıma muhtaç olunduğu durumlarda güven vermediği ifade edilmektedir. Brown ve Lin (2012), ileri yaşta evliliklerin, yaşlı bireylerin mali ve fiziksel güvenliklerine yönelik riskler taşıdığını belirtmektedir. Bu bağlamda, katılımcının yaşlılıkta yeniden evlenme konusundaki endişeleri, literatürde de desteklenen bir perspektifi yansıtmaktadır. Ona göre ortak bir paylaşımın olmadığı bir bireyle yaşlandığında aynı evde bulunmanın güven oluşturmada, bu nedenle daha önce paylaşımlarının bulunduğu bir insan ile olmanın ileri yaşta bakıma muhtaç erkekler açısından daha güven veren bir ortam oluşturduğu belirtilmektedir. Pinquart ve Sörensen (2006), ileri yaşta evliliğin, duygusal destek sağlama ve yalnızlık hissini azaltma gibi önemli fonksiyonları olduğunu belirtmektedir. Bakım ve destek ihtiyacı, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak için kritik bir öneme sahiptir.

Şimdi bugün çok iyiyiz yarın hasta olabiliriz. Veya en azından üşütmüşsün işte sırtına bir krem sür diyeceksin. Bunun kendini yapabiliyor musun? Yapamıyorsun yanında mutlaka bir arkadaşla ihtiyaç duyuyorsun. Onun için de mutlaka yaşlılıkta bu arkadaşlık daha gerekli. Gençsin, bugün her şeyi yapabilirsin, gidebilirsiniz çünkü ama belli bir yaşa geldin mi bu iş biraz daha zorlaşır. Yani biraz orada mantığı yürütmek zorundasın. Tabii ki de sevgisi olmadan sahip olmadan olmaz da ...O da hasta olabilir sende o anda ona bakmak zorundasın ihtiyaçlarını karşılamak zorundasın. ...Hani şimdi ben 70 yaşına gelmişim. Ne yapsın kadın beni? Yani eş bulmakta zorlaşıyor. Ya eş olmak için bazı şeyleri yaşamam gerekiyor, doğru mu? Evet, yani öyle sadece eve girip uyuyup çıkmak olayı değil yani açık söyleyeyim cinsellikte yaşaması gerekiyor seninle bir şeyler ha ya bana şimdi gençliğinde sen bana çok iyilik etmişsin ha yaşlanmış tamam adamın gücü yetmiyorsa o zaman burada birbirimize yardımcı olmamız gerekiyor, ama sen de her şey bitmiş. E evlenelim niye evleneceğiz, niçin evleneceğiz yani? yani anlamı da yok ya anlamı yok yani şimdi 80 yaşına gelmişsin evlensen sen ne olacak? (K4-Y.Okul-63-YE).

Özellikle ikinci eşimin göstereceğine veyahut da üvey kızımın göstereceğine (ilgisizlik) ben üvey kızım demek istemiyorum da...Onun bana her türlü bakacağına, sahip çıkacağına inancım sonsuz. Ya şu an dedim ya zaten devir maddiyat devri yani artık. İnsan birbirine selamı bile parayla verecek neredeyse. Çünkü hayat insanı bu tarafa yönlendiriyor. Çünkü hayat çok zor. ...Artık insanlar bir şeylerini kendi menfaatleri doğrultusunda kişileri basamak olarak kullanmaktan da çekinmiyorlar o yüzden. Zaten kabulleniyorum. Yani insan mutlaka maddiyatı arayacak da maddiyatı hep ön planda birinci sırada tutarak. Seni keriz yerine koymayacak. Yani ya işte ben bununla beraber olursam işte atıyorum, istediğim arabaya sahip olurum. Yaptığım istediğim hayatı yaşarım işte. Ben bununla birlikte olursam işte atıyorum. Maldivler'e tatillere gidebilirim. Beklenti büyük beklentileri başarabilmek için. Seni maşa gibi kullanmayacak yoksa maddiyat elbette ki olacak yani. Nasıl söyleyeyim yani? Çok çok seviyorum, çok aşığım ama yiyecek ekmeğimiz yok. E batsın o aşk karnını doyuramadıktan sonra midesini doyuramadıktan sonra yüreğini doyursan neye doyurmasan ne! önce karnını doyur onun. O yüzden şu an maddiyat evet önemli biliyorum. Fakat yeter ki insanlar karşısındakini keriz yerine koymasın. (K6-Lise-54-GB)

Katılımcılar (K4 ve K6) ileri yaşta evlilikte maddiyatın önemli bir rol oynadığını belirtmektedirler. Bu katılımcılardan birisi (K4), ileri yaşta eş bulmanın zor olduğunu ve bu yaşta evliliğin daha çok mantık çerçevesinde gerçekleştiğini dile getirmektedir. Victor, Scambler ve Bond (2009), ileri yaşta evliliklerin genellikle sosyal ve duygusal destek sağlama amacı taşıdığını belirtmektedir. Bu bağlamda, yaşlılıkta yalnız kalmanın getirdiği zorluklar, evliliği pratik bir çözüm olarak sunmaktadır. Diğer katılımcı (K6) ise maddi beklentilerin evlilik pazarında ön plana çıktığını ve bu durumun güvensizlik yarattığını ifade etmektedir. Maddi çıkarların öne çıkması, yaşlı bireylerin evliliklerinde duygusal bağların önüne

geçebilmektedir. Katılımcı (K6), maddi çıkarların evlilikteki güveni zedelediğini ve bunun evlilik pazarında yaygın bir sorun olduğunu belirtmektedir. Yine diğer katılımcı da (K4) özellikle kadınların belirli bir süre sonra erkeğin maddi gücünden faydalanmak için evlenmek isteyebileceğini dile getirerek ileri yaşta yeniden evlilik yapmaya ilişkin şüpheli yaklaşmaktadır. Dykstra ve Fokkema (2011), ileri yaşta yeniden evlenmenin genellikle ekonomik güvenceler ve sosyal destek arayışı ile bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Bu durum, yaşlı bireylerin evlilik kararlarını verirken maddi ve duygusal ihtiyaçlarını dengelemeye çalıştıklarını göstermektedir. Gierveld ve Peeters (2003: 187) ileri yaşta evliliklerin genellikle karşılıklı bakım ve destek üzerine kurulduğunu belirtmektedir. Bu, yaşlı bireylerin evlilikte duygusal ve pratik gereksinimlerini karşılama ihtiyacını yansıtmaktadır. Gençken durumun daha farklı olduğunu ifade eden katılımcılar bu ilişkilerin yaşlanmayla birlikte daha sevgi ve aşktan maddiyata doğru kaydığını, belirli bir yaştan sonra kimsenin onu düşünmeyeceğini, ancak ekonomik nedenlerden dolayı birlikte olacağını dile getirmektedirler. Bu ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerini ve yeniden evlenmeden korkularını öne çıkaran ifadelerdir.

Tabii değişiyor. Gençlik olayları değil, ne bileyim işte mesela gençken dakika başı oraya buraya gidiyorduk. Onu istiyorduk onu istiyorduk. Yaşlandığınızda o olaylar olmuyor artık. Siz oturmak istiyorsunuz. Bir de bizim aramızda yaş farkı olduğu için dolaşmak istiyorlar olmuyor yani? İkimiz de karşılıklı ihtiyaçlarımızı gideremedik (K5-Lisans-67-GB).

Katılımcının yaşlı erkekler ile genç kadınların evliliklerinde uyum sağlayamadığını ve erkeklerin yaşlandıkça eski aktif ve enerjik yaşamlarını kayb ettikleri için ileri yaşta evliliklerde sorun yaşayabildiklerini belirtmesi, hegemonik erkeklik idealleri ve toplumsal cinsiyet normları bağlamında değerlendirildiğinde, yaşlı erkeklerin yeniden evlilik kararları ve ilişkilerindeki dinamikler üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Bu durum, yaşlı erkeklerin fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını yönetme zorluklarını ve genç eşlerle uyum sağlama çabalarını anlamak için önemlidir. Yaş farkı, evlilik ilişkilerinde önemli bir rol oynar. Genç kadınlarla evli olan yaşlı erkekler, fiziksel enerjilerinin azalması ve genç eşlerinin beklentilerini karşılamakta zorlanmaları nedeniyle evliliklerinde sorunlar yaşayabilirler. Tannenbaum ve Frank (2010), yaşlı erkeklerin sağlık durumlarının ve fiziksel yeteneklerinin azalmasıyla birlikte, genç eşleriyle olan evliliklerinde uyum sağlamakta zorlandıklarını belirtir. Bu durum, erkeklerin yaşlanma süreci boyunca fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını yönetme zorluklarını da ortaya koymaktadır. Katılımcı (K5)'nin ifadesi, ileri yaşta yeniden evlenmenin zorluklarından biri olan yaş farkının getirdiği zorlukları vurgulamaktadır. Gençlik yıllarında aktif ve hareketli bir yaşam sürdürmek mümkünken, yaşlandıkça bu aktiviteler azalmakta ve daha sakin bir yaşam

tercih edilmektedir. Katılımcı, eşler arasında yaş farkı olduğunda, bu farklı yaşam tarzlarının uyumsuzluğa neden olabileceğini belirtmektedir. Yaşlılıkta fiziksel ve enerjik aktivitelerin azalması, eşler arasında beklentilerin ve aktivitelerin uyumunu zorlaştırmaktadır. Katılımcı'nın ifadesinde, gençlik döneminde daha aktif ve hareketli bir yaşam tarzı benimsenirken, yaşlılıkta daha durağan ve sakin bir yaşamın tercih edildiği vurgulanmaktadır. Bu değişim, eşler arasında farklı beklentilere ve ihtiyaçlara yol açabilir. Katılımcı, yaş farkı nedeniyle eşiyile karşılıklı beklentileri karşılayamadığını belirtmektedir. Bu durum, yaşlılıkta yeniden evlenen çiftler arasında anlaşmazlıklara ve uyumsuzluklara yol açabilir. Yaşlandıkça fiziksel ve enerjik kapasitenin azalması, çiftlerin birlikte yapabilecekleri aktiviteleri sınırlayabilir. Katılımcı, gençken sık sık farklı yerlere gitme ve çeşitli aktivitelerde bulunma imkanına sahipken, yaşlandıkça bu aktivitelerin azalması nedeniyle daha çok evde oturmayı tercih ettiğini belirtmektedir. Bu durum, çiftler arasında ortak aktivitelerin azalmasına ve iletişimin zayıflamasına yol açabilir. Katılımcının ifadesi, yaşlılıkta yeniden evlenmenin sosyal ve psikolojik dinamiklerini de yansıtmaktadır. Yaşlandıkça sosyal çevre ve aktivitelerin değişmesi, çiftlerin birbirine olan bağlılığını ve desteğini artırabilir. Ancak, yaş farkı ve farklı beklentiler, çiftler arasında psikolojik gerilimlere ve uyumsuzluklara yol açabilir. Bu nedenle, ileri yaşta evlenen çiftlerin birbirlerinin beklentilerini ve ihtiyaçlarını anlamaları ve uyum sağlamaları önemlidir.

Eski eşlerimle birlikte bir araya gelmem. Tekrardan evlenmek istiyorum. Ama korkuyorum. Karşıma insanlar da çıkıyor. Zamanın getirmiş olduğu güvensizlik diyeyim buna. Çünkü şu an bu o kadar çok dejenere oldu ki. Kadınlarda olsun evlilik de olsun. Bunu kullanan o kadar çok insan oldu ki. Evlilikte yani bir insanı. Sağmalık inek görmeye başlıyorlar. Çünkü belli bir yaştan sonra artık o insanla bir şey paylaşamayacağını ama en azından işte atıyorum onun işte evinden faydalanırım. Parasından faydalanırım. Yani çıkar ilişkisi başlıyor. Maddesel şeyler başlıyor...Düşünceler başlıyor. Birileriyle konuşuyorum. Yahut da bazı arkadaşlarım vasıtasıyla birileriyle karşılaşıyoruz. Konuşmaların içerisinde bunu zaten direkt görüyorsun, işte evin var mı, araban var mı? Ne kadar maaş alıyorum? Bu soruları gördüğün zaman olay bitiyor zaten. Ve şu ana kadar hiç böyle karşıma çıkmadı. Çıksa düşünürüm, çünkü hayat yalnız yaşanmaz. (K6-Lise-54-GB).

Katılımcı (K6)'nın ifadesi, ileri yaşta yeniden evlenmenin zorlukları arasında güvensizlik ve maddi çıkar kaygılarının önemli bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır. Katılımcı, yaşanan olumsuz deneyimler ve zamanın getirdiği güvensizlik nedeniyle yeniden evlenmekten korktuğunu belirtmektedir. Katılımcıya göre ileri yaşta evlilik pazarında karşılaşılan en büyük zorluklardan birinin, ilişkilerin maddi çıkarlar üzerine kurulması olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcı, karşılaştığı kişilerin maddi durumunu sorgulamasının, ilişkilerin samimiyetine ve

derinliğine olan inancını zedelediğini belirtmektedir. Bu tür ilişkilerde, evlilik birliğinin duygusal ve manevi temeller üzerine kurulması zorlaşmakta, maddi çıkarlar ön plana çıkmaktadır. Katılımcı, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “Konuşmaların içerisinde bunu zaten direkt görüyorsun, işte evin var mı, araban var mı? Ne kadar maaş alıyorum? Bu soruları gördüğün zaman olay bitiyor zaten.” Katılımcının ifadesi, ileri yaşta yalnız kalmanın getirdiği zorlukları da gözler önüne sermektedir. Katılımcı, hayatını yalnız geçirmek istemediğini ve bir arkadaşlık arayışı içinde olduğunu belirtmektedir. Ancak, maddi çıkarların ön planda olduğu ilişkilerde gerçek bir arkadaşlık ve paylaşımın mümkün olamayacağına dair endişeler taşımaktadır. Bu durum, katılımcının yeniden evlenme konusunda temkinli ve güvensiz olmasına yol açmaktadır.

İleri yaşta evlenmek çok kolay değil. Ne olursa olsun, öyle çok tehlikeli görüyoruz. Dolandırıcılar da var. Adamı öldürenler de var... var oğlu var. Bu saatten sonra zor yani ne söyleyeyim ya? Bulabilmek lazım. Gençken daha kolay. Şimdi bu yaştan sonra? Kadın bir şeyler ister erkekte de belli bir yaştan sonra o istediğini her zaman veremezsin. O yüzden bu yaştan sonra gelen işte adamı ya dolandırmaya gelir ya yemeye gelir. E tabii yani tabii tabii şey olarak huyunu suyunu bildiğin evlenmeye mecbur olan bir kadın olursa o zaman evlenirsin. Ama şimdi kadınlar çok mecbur değil. Artık evlenmeye devlet sağ olsun yani maaş veriyor artık. O saatten sonra da kadın niye gelip elin adamına hizmet etsin. Öyle değil mi? Yani hani gençlikte birlikte olduğu zaman birbirini seven insan ne bileyim ama ağaç yaşken eğilir derler yani ben şanslı bir evlilik yaptım ama olmaya da bilirdi. Yani. Hepsi böyle çıkacak diye de bir şey yok...(K9-İlköğretim-62-Dul).

Katılımcının ifadeleri, hegemonik erkeklik idealleri ve ekonomik sağlayıcılık rolü bağlamında değerlendirildiğinde, erkeklerin ekonomik rolleri ve bu rollerin kaybının erkeklik kimlikleri üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Kadınların devletten aldıkları dulluk desteği, ekonomik bağımsızlıklarını artırarak yeniden evlilik gereksinimlerini azaltabilir ve bu durum, erkeklerin ekonomik sağlayıcı rollerini tehdit ederek bir erkeklik krizi yaratabilir. Bu bağlamda, erkeklerin ekonomik rolleri ve yeniden evlilik kararları, toplumsal cinsiyet normları ve hegemonik erkeklik idealleri çerçevesinde ele alınmalıdır. Kadınların devletten aldıkları dulluk desteği, ekonomik olarak bağımsız olmalarını sağlayarak yeniden evlilik kararlarını etkileyebilir. Bu destek, kadınların ekonomik güvenceye sahip olmaları nedeniyle yeniden evlenme gereksinimlerini azaltabilir. Matlabi (2018), dulluk desteği alan kadınların yeniden evlilik yapma olasılıklarının düşük olduğunu ve bu durumun erkeklerin ekonomik sağlayıcı rolünü tehdit ettiğini belirtmiştir. Katılımcının ifadesi, ileri yaşta yeniden evlenmenin zorluklarına ve evlilik pazarındaki tehlikelere dikkat çekmektedir. Katılımcı (K9), dolandırıcılık, maddi çıkar amaçlı evlilikler ve hatta cinayet gibi ciddi risklerin bulunduğunu

vurgulamaktadır. Bu, ileri yaşıta yeniden evlenmek isteyen bireylerin, potansiyel partnerlere karşı güven duymakta zorlanabileceklerini ve bu tür endişeler nedeniyle evlilik kararlarını erteleyebileceklerini göstermektedir. Katılımcı, yaştan ilerlemesiyle birlikte hem erkeklerin hem de kadınların fiziksel ve duygusal gereksinimlerinin karşılanması zorlaştığını belirtmektedir. McWilliams ve Barrett (2014), ileri yaşıta evlenmenin, bireylerin önceki kötü deneyimlerinden kaynaklanan güvensizlikler ve korkular nedeniyle daha zor olabileceğini belirtmektedir. Bu güvensizlikler, bireylerin yeni ilişkilerde dikkatli ve temkinli olmalarına yol açmaktadır. İleri yaşıta evlenmenin gençken evlenmekten çok daha zor olduğunu ve belirli yaşlardan sonra insanların istediklerini her zaman veremeyebileceğini ifade etmektedir. Bu, yaşa bağlı olarak değişen fiziksel ve duygusal ihtiyaçların evlilik kararlarını etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Katılımcı, modern toplumda devletin sağladığı nafaka gibi maaşlar ve sosyal desteklerin, özellikle kadınların evlenme isteklerini azalttığını belirtmektedir. Kadınların ekonomik bağımsızlık kazanması, evlilik kurumuna olan ihtiyaçlarını azaltmakta ve bu da ileri yaşıta evlenmenin daha az tercih edilmesine yol açmaktadır. Katılımcı, kadınların artık evlenmeye mecbur olmadıklarını ve bu nedenle ileri yaşıta evlenmenin daha zor hale geldiğini ifade etmektedir. Carr ve Springer (2010), ileri yaşıta evliliklerde güvenin önemli bir faktör olduğunu ve bireylerin güvenilir partnerler arayışında olduklarını belirtmektedir. Bu, yaşlı erkeklerin yeniden evlenirken daha dikkatli ve seçici olmalarının nedenlerinden biridir. Katılımcı, tanıdık ve güvenilir bir partnerle evlenmenin önemini vurgulamaktadır. İleri yaşıta evlenmeyi düşünen bireylerin, huyunu suyunu bildikleri ve evlenmeye mecbur olan kişilerle evlenmelerinin daha güvenli olacağını belirtmektedir. Bu, ileri yaşıta evlenmenin risklerini minimize etmek ve daha güvenli bir ilişki kurmak adına önemli bir strateji olarak görülmektedir.

Valla evlenmeyi düşünmüyorum çünkü sonradan yani yaşlandıktan sonraki evlilikler pek yani evlilik gibi olmuyor bence. Çok zengin olsan da çok fakir olsan da bence çok uzun süreli olmaz. Yani çok azdır nadirdir. Yani devam eden evlilik yani. Çıkar gibi olur, ne bileyim ya? O gelen kadın durumuna bağlı artık onun yaşayacağı, kalabileceği bir yeri yoktur. Mecbur yaşar ama sana davranışı nasıl olur onu bilemezsin. İçten bir yaşantı olmuyor. Yani yaşlandıkça iyi evlilikler daha zor olur bence yani ha o olmaz demiyorum daha çok azdır yani. Yani yaşayıp ilerleyen yani aynı evde yaşayıp yaşlandıktan sonraki bakım isteklerim daha farklı olur diye düşündüm ben yani. Onlara da inanmıyorum, onlar da iyi bakmazlar. Zaten duyuyoruz televizyonda yani ha mecbur kalsam gidiyorsun. Ama evliliği tercih ederim. Bizim bir abimiz vardı bakım evine gitti, çok yaşamadı, 1-2 sene yaşadı ya oradaki yaşamla evdeki yaşam tabi ki farklı olur yani. Orada dışarı zamanında çıkamazsın. Doğru, dürüst yemekler senin istediğine göre orada 30 kişiye göre mi yemek yapacak? Yemek yapılır, herkes yer ama evde sen dersin ki

şunu bunu istiyorum yaparlar. Tabi o zamanki yaşlılıkta bunlar çok önemli olur. Yani şimdi gençlikte önemsiz gibi geliyor ama yaşlandıkça da insan alıngan oluyor yani. Yani en ufak bir söz söylemeleri senin gücüne gidiyor yani. Tabii orada mesela bir kusurum olduğunda ya yaşlılık yurdunda bir şey yapsam bir şey kırsa. Hani söyleseler tabi orada. Yaşlılıkta zor olur. Şimdi gençlikte çok takmıyoruz. Bazı şeyleri güveniyoruz. Kendimizi güçlüyüz ama orada bir şey yapamayacaksın. Yaşlandın artık. Yapamamanın verdiği eziklik senin yoksa çabuk yani öldürür yani. (K2-Lise-59-YE).

Katılımcı (K2), ileri yaşta evliliğin sürdürülebilirliği ve içtenliği konusunda şüphelerini dile getirmektedir. Bu yaşlarda yapılan evliliklerin genellikle çıkar ilişkisine dayandığını ve samimiyetten yoksun olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. Bu endişe, yaşlılıkta yalnız kalma korkusuyla birleşerek katılımcıyı evlilikten uzak durmaya itmiştir. İleri yaşta evliliklerin başarı oranının düşük olduğunu ve samimi bir birlikteliğin zorlaştığını ifade etmektedir. Katılımcı, huzurevlerinin ve bakım evlerinin yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalabileceği endişesini taşımaktadır. Huzurevinde sunulan hizmetlerin bireysel tercihlere göre değil, toplu ihtiyaçlara göre düzenlendiğini ve bu durumun yaşlı bireyler için olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtmektedir. Katılımcının ifadelerinde, bakım evlerinde kişisel ihtiyaçların yeterince dikkate alınmamasından dolayı oluşan memnuniyetsizlik ve yalnızlık hissi öne çıkmaktadır. Katılımcı, yaşlandıkça insanların daha alıngan ve kırılgan hale geldiğini vurgulamaktadır. Bu durum, yaşlı bireylerin huzurevlerinde veya bakım evlerinde daha hassas ve kırılgan olmalarına neden olabilir. Katılımcı, yaşlılıkta yapılan ufak hataların bile büyük sorunlar yaratabileceğini ve bu durumun yaşlı bireylerin psikolojik durumunu olumsuz etkileyebileceğini ifade etmektedir. Katılımcı, kendi evinde yaşlanmanın huzurevlerinde yaşamaktan daha iyi olduğunu düşünmektedir. Kendi evinde, bireyin ihtiyaçlarının daha iyi karşılanabileceğini ve kişisel tercihlerin daha fazla dikkate alınacağını belirtmektedir. Bu düşünce, yaşlı bireylerin kendilerini daha rahat ve güvende hissetmelerini sağlayabilir.

Yok, yok yok evleneyim de bana ya öyle bir şey. O nasıl olacak ki evlenince sana bakacak her gün döver. E tabii yani öyle olur mu ya o da her gün seni azarlar dövme dediğim ya illa fiziksel bir şey değil. Kendi kendinizi dayak yemiş hissedersiniz. Her gün yani bağırarak çağırarak. Mutsuz olacak, onu mutsuz olması da dövme biçimi değil mi yani? Ruhsal olarak döver, yani niye öyle bir şey olsun yani insanlar arasında (K7-Doktora-65-GB)

Katılımcı (K7) bakıma muhtaç olduğu durumda bakımını eşinin karşılaması durumuna sıcak bakmadığını ifade etmektedir. Ona göre sırf bakımını üstlenmesi için bir kadınla evlenmek yaşlılıkta kendisi için de faydalı olmayacaktır. Katılımcıya göre bakım yükünü üstlenmesi için evleneceğin kişi fiziksel olmasa da duygusal olarak kendisine şiddet

gösterebilir. Bu bağlamda katılımcı evlilik yoluyla sağlanan bakım süreçlerinin olumsuz yönlerine dikkat çekmiş, kurumsal bakım hizmetlerine başvurmanın daha iyi olacağını düşünmüştür. Katılımcının, yaşlı erkeklerin bazı bakım evlerinin yaşlılıkta kendilerine iyi bakamayacağını düşündüklerini ve bu nedenle evliliği tercih ettiklerini belirtmesi, hegemonik erkeklik idealleri ve toplumsal cinsiyet normları bağlamında değerlendirildiğinde, erkeklerin yaşlılıkta bakım ihtiyaçları ve erkeklik kimlikleri üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Bu durum, yaşlı erkeklerin bakım ihtiyaçlarını karşılama çabaları ve toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlama süreçlerini anlamak açısından önemlidir. Bakım evlerinin yaşlı erkekler için yeterli bakım sağlamayacağı endişesi, toplumsal cinsiyet normları ve erkeklik idealleri ile de ilişkilidir. Erkekler, bakım evlerinde yeterli bakım almadıklarını düşündüklerinde, bu durum erkeklik kimlikleri ve toplumsal cinsiyet rollerini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, erkekler evliliği tercih ederek, eşlerinden alacakları bakım desteğiyle bu endişeleri gidermeyi amaçlayabilirler.

3.2.4.4. Yeniden Evlenme ve Bakıma Muhtaçlık

Aile yaşamında ortak paylaşımlar, evlilik mutluluğu ve aile bağlarının güçlenmesi için kritik öneme sahiptir. Ortak paylaşımlar, birlikte yapılan etkinlikler, günlük ev işleri ve çocuk bakımını içerir. Araştırmalar, birlikte geçirilen kaliteli zamanın aile içindeki mutluluğu artırdığını göstermektedir. Örneğin, akşam yemekleri, tatiller ve aile aktiviteleri, aile üyeleri arasında duygusal bağları güçlendirir ve aile bütünlüğünü korur. Uzun süreli evliliklerde, ortak paylaşımların ve aktivitelerin arttığı, evlilik memnuniyetinin de arttığı görülmektedir (Amato, 2007). Toplumsal cinsiyet perspektifi, aile içindeki rol dağılımını ve görev paylaşımını anlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Araştırmalar, toplumsal cinsiyet rollerinin ev işlerinin ve çocuk bakımının paylaşımında belirleyici olduğunu göstermektedir. Geleneksel olarak, kadınlar ev işleri ve çocuk bakımında daha fazla sorumluluk üstlenirken, erkeklerin bu rollerde daha az yer aldığı gözlemlenmiştir. Ancak, modern toplumlarda bu rollerin giderek daha eşit bir şekilde paylaşılmaya başladığına dair kanıtlar da bulunmaktadır (Erikson, 2005). Cinsiyet eşitliği konusunda yapılan çalışmalar, eşlerin ev işlerini ve çocuk bakımını daha adil bir şekilde paylaştıklarında hem evlilik memnuniyetinin hem de bireysel mutluluğun arttığını göstermektedir. Özellikle, erkeklerin ev işlerine ve çocuk bakımına katılımının artması, kadınların iş-yaşam dengesi üzerindeki baskıyı azaltmakta ve genel aile mutluluğunu artırmaktadır (Cerrato ve Cifre, 2018).

O onun vicdanına kalmışım. Ama bakar desem yalan söylemiş olurum, bakmaz desem de yani... ona güvenirim o başka bir konu. ...O an düşünmem lazım çünkü yaşımız itibariyle düşünemiyoruz. Ya arkadaş insan ömrü ne ki bizim kendimizin bildiği ömrümüzden... yaşım olmuş 70 zaten. Tamam. Sürekli evlilik, evlilik o da çok. Sağlıklı bir şey olacağını düşünmüyorum. Ya e şimdi birini daha getirdin. Şimdiden sonraki evlilik ancak mantık evliliği olur. Sevgi evliliği olmaz, mantık evliliği olur. Ya maddi durumu çok yoktur. Gelen maddiyata gelir. Veyahut sana bakacağını zannetmiyorum bu yaştan sonra üçüncü evlilikte. Yani %80 maddiyata gelir. Yok bizim bir ekonomik sıkıntımız yok. Allah'ıma çok şükür (...) Ha yani diyelim ki, yemek yaptı veyahut buna benzer bir şeyler bilinçsiz yapabilir. Bunu bilinçsiz yaptı diye yüzüne vurduğun zaman olmaz olur mu? Olmaz zaten bunu evlenirken de bilerek alıyorsun. (K10-İlköğretim-71-Dul).

Katılımcının yaşlandığında kendisiyle evlenecek kadının sadece parası için geleceği ve bu durumun kendisine yeterince bakılmayacağı endişesi yaratmasından duyduğu rahatsızlık, hegemonik erkeklik idealleri ve toplumsal cinsiyet normları bağlamında değerlendirildiğinde, erkeklerin yaşlılıkta bakım ve finansal güvence ihtiyaçları üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Bu durum, yaşlı erkeklerin finansal güvence sağlama ve yeterli bakım alma arayışlarını ve toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlama çabalarını anlamak açısından önemlidir. Toplumsal cinsiyet normları, erkeklerin evlilik ilişkilerinde belirli roller ve sorumluluklar üstlenmelerini gerektirir. Bu normlar, erkeklerin finansal güvence sağlamalarını ve eşlerinden bakım desteği beklmelerini teşvik eder. Ancak, finansal olarak bağımlı olma endişesi, erkeklerin evlilik ilişkilerinde güvensizlik ve rahatsızlık yaşamalarına neden olabilir. Bu durum, erkeklerin evlilikte finansal güvence ve bakım ihtiyacını nasıl dengelediklerini ve toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlama çabalarını yansıtır. Katılımcı (K10)'un ifadesi, ileri yaşta yeniden evlenmenin duygusal ve mantıksal zorluklarına dikkat çekmektedir. Katılımcı, yaş ilerledikçe sevgi temelli evliliklerin yerini mantık evliliklerine bıraktığını belirtmektedir. İleri yaşta evliliklerin genellikle ekonomik koşullarla ve bakımla ilgili olduğunu vurgulayan K10, bu yaşta yapılan evliliklerin ağırlıklı olarak literatürde de vurgulandığı üzere ekonomik koşulları yetersiz olan kadınların bu ihtiyaçlarını karşılama maksatlı gerçekleştirdiklerine dikkat çekmektedir. Maddi güvencenin olmaması durumunda, kadınların evliliğe yönelmeleri, evliliği getireceği maddi faydalar için kabul ettikleri düşüncesi yeniden evlenen erkeklerde gözlenmektedir. Katılımcı, ileri yaşta evlenen erkekleri bekleyen riskleri vurgulamaktadır. “O onun vicdanına kalmış” ifadesi, eşine tamamen güvenememe durumunu yansıtmaktadır. Katılımcı, eşinin kendisine bakıp bakmayacağını tam olarak bilemediğini ve bu durumu kendi iradesine bıraktığını ifade etmektedir. Bu, ileri yaşta evliliklerin getirdiği güvensizliklerin ve bireylerin partnerlerine olan güvenlerinin sorgulanabilir olduğunu göstermektedir. Katılımcı,

yaş ilerledikçe psikolojik ve fiziksel koşulların da evlilik kararlarını etkilediğini belirtmektedir. Bu ifade, yaş ilerledikçe fiziksel ve psikolojik durumların değişmesi nedeniyle evlilik kararlarının zorlaştığını ve mantık temelli değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Katılımcının “yemek yaptı veya bu buna benzer bir şeyler bilinçsiz yapabilir” sözleri, yaşlılıkta meydana gelen bilişsel zorlukları ve bu durumların evlilik ilişkilerine olan etkilerini yansıtmaktadır. Bu durumda, eşlerin birbirlerine karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı olmaları gerektiğini ifade etmektedir.

Tabii onları yönlendirmek değil de benim şeyim yani. Baba bunu nasıl yapacağız dediği zaman 20-25 yaşında ben o zaman yaşlı olacağım işte o zaman benim kaygılandırıran şey bu ama. Süreç güzel gidiyor, güzel gidiyor. Yani bu yaşıma da güzel yaşıyor öyle diyeyim. (K12-Lisans-59-Dul).

Katılımcı (K12), Katılımcının, çocuklarının ilerleyen yaşlarda ihtiyaç duyacakları ebeveynlik desteği konusunda endişeleri bulunmaktadır. Çocukları 20-25 yaşına geldiğinde kendisinin yaşlanmış olacağını ve bu dönemde onların ihtiyaçlarına nasıl yanıt verebileceğini sorgulamaktadır. Bu, ileri yaşta ebeveyn olmanın getirdiği bir diğer önemli zorluktur. Katılımcı, yaşlandığında çocuklarının hayatlarında nasıl bir rol oynayabileceğini ve onlara nasıl yardımcı olabileceğini düşünmektedir. Bu durum, ileri yaşta yeniden evlenmiş bireylerin, çocuklarının geleceği konusunda daha fazla endişe taşıdığını göstermektedir. Buna rağmen, katılımcı genel olarak hayatından memnun olduğunu ve süreçlerin iyi gittiğini ifade etmektedir. “Bu yaşıma da güzel yaşıyorum” ifadesi, zorluklara rağmen hayattan tatmin olduğunu ve çocuklarıyla birlikte olmanın kendisine mutluluk verdiğini göstermektedir. İleri yaşta yeniden evlenmenin, birçok zorluk ve kaygı içermesine rağmen, katılımcıya anlamlı ve tatmin edici bir yaşam sunduğu anlaşılmaktadır.

Valla ben elimden gelen her şeyi yapmaya hazırım tabi ailem için canımı bile vermeye hazırım. Yani çalışıyoruz, çabalıyoruz, iyi kötü burada bir ev aldık. Yani kimseye muhtaç olmamak etmemek onları Sadece işte çoluk çocuk evlenir giderse belki biri kalır yanımızda. Yani belki biz yaşlanınca biraz daha hani onların yaptığı bir şeyler belki aynı şeyi daha önce 10 sene önce yaptığımız bir şeyden çok etkilenmesi 10 sene sonra belki etkilenebilirsin. Yaşın getirdikleri bir şeyler bunlar yani. Yaşlanmışsın artık ne yapacak çoluk çocuk çalışıyor. Onlarla ilgilenirsin torun tombalak olursa onlara bakarsın. Daha farklı olur, yani sanmıyorum. Hani 10 sene önceki söylenen sözler şimdiki söylenen arasında muhakkak bir farklı algılama şeyini düşünebilirsin. Beyinsel yaşlı ne alınıyorsun artık yani bu biyolojik bişey yani. Direniyorsun yani dayanma gücünü yok sinirlerin dayanmıyor artık yani yaşlanmak için bazı evet tabii yoruluyorsun hayatta yani bunları yaşlanınca anlayabilir insan. Bunu yetiştirme yurdunda (huzurevi kastediliyor) daha farklı olur. Yani tabii ki herkesin tercihi ev olur. Yani ailesinin yanında (K2-Lise-59-YE).

Katılımcı (K2), ailesi için büyük fedakarlıklara hazır olduğunu ve onları mutlu etmek için çaba gösterdiğini vurgulamaktadır. Aileye olan bu adanmışlık, ileri yaşta bile devam eden güçlü aile bağlarını ve sorumluluk duygusunu yansıtmaktadır. Ekonomik zorluklara rağmen aile için güvenli bir yaşam alanı sağlama çabası, katılımcının kararlılığını ve dayanıklılığını göstermektedir. Kiraların artması ve yaşam şartlarının zorlaşması, ileri yaşta evlilik birliğinin karşılaştığı pratik zorlukları gözler önüne sermektedir. Katılımcı, yaşlandıkça biyolojik ve zihinsel değişimlerin etkilerini açıkça ifade etmektedir. Yaş ilerledikçe algılama ve yorumlama biçimlerinin değişmesi, sınırların dayanıklılığının azalması gibi faktörler, ileri yaşta aile içi dinamiklerin nasıl etkilendiğini göstermektedir. Bu, yaşlanmanın doğal bir parçası olarak kabul edilen değişimlere uyum sağlama ihtiyacını vurgulamaktadır. Katılımcı, çocuklar evlenip evden ayrıldığında bile aile ilişkilerinin devam ettiğini ve yaşlandıkça bu ilişkilerin daha da önemli hale geldiğini belirtmektedir. Torunlarla ilgilenme ve aile içi dayanışmanın artması, ileri yaşta evlilik birliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcı, çocuklar evlenip evden ayrıldığında bile aile ilişkilerinin devam ettiğini ve yaşlandıkça bu ilişkilerin daha da önemli hale geldiğini belirtmektedir. Torunlarla ilgilenme ve aile içi dayanışmanın artması, ileri yaşta evlilik birliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Bengtson ve Roberts (1991: 856), aile içi dayanışmanın ve kuşaklar arası ilişkilerin, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırdığını ve onların sosyal destek ağlarını güçlendirdiğini belirtmektedir. Katılımcının torunlarıyla ilgilenme ve aile içindeki ilişkileri sürdürme çabası, bu dayanışmanın bir örneğidir. Katılımcı, babasının yaşlılık deneyimlerinden yola çıkarak kendi yaşlanma sürecini değerlendirmektedir. Bu, geçmiş deneyimlerin ileri yaşta aile ilişkilerini ve evlilik birliğini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Aile büyüklerinden alınan dersler ve gözlemler, katılımcının kendi yaşlanma sürecine dair farkındalığını artırmaktadır.

Yani hayat biz Anadolu çocuğuyuz. Ne ekersen onu biçersin davası var ya. Biz anamıza babamıza ne yaptıysak, bizim çocuklar da onu görüyorsa bize de onu yaparlar diye düşünüyorum. Ama şimdiki çocuklarda ve ailede artık kimden ne geldiğini kimden ne çıkacağını bilemiyorsun. (K1-Lise-56-YE).

Toplumsallaşma sürecinin en önemli unsurlarından birisi de ailedir. Kentlerde çocukların toplumsallaşma sürecini etkileyen bir unsur olarak aile, çocukların model aldığı ve kendi yaşamlarını şekillendirdikleri, aynı zamanda problemler karşısında sosyal destek birleşeni olarak etkili olmaktadır (Akca, 2018: 59-60). Katılımcı (K1) Ne ekersen onu biçersin" ifadesiyle, aile içinde yapılanların ve gösterilen sevginin, ileride geri döneceği inancını yansıtmaktadır. Çocuklarının ileri yaşta bakıma muhtaçlık durumunda onunla ilgileneceğini düşünmektedir. Bu, geleneksel aile yapısının ve değerlerinin ileri yaştaki bireyler için ne kadar

önemli olduğunu göstermektedir. Katılımcı, çocuklarına gösterdikleri sevgi ve saygının, çocuklarının da onlara göstereceği davranışları şekillendireceğine inanmaktadır. Bu döngüsel ilişki, aile bağlarının sürdürülebilirliğini ve kuşaklar arası etkileşimi vurgulamaktadır. Ancak, modern zamanlarda bu döngünün bozulabileceğine dair bir kaygı da dile getirilmektedir. Katılımcı, günümüzde aile yapılarının ve çocukların davranışlarının öngörülemez hale geldiğini belirtmektedir. Bu, modern toplumda değişen değerlerin ve aile içi ilişkilerin karmaşıklığını yansıtmaktadır. Geleneksel değerlerin geçerliliğini yitirmesi ve yeni nesillerin farklı bir şekilde yetişmesi, ileri yaşta aile ilişkilerinin nasıl etkilendiğini göstermektedir. Bununla birlikte katılımcının "kimden ne geleceğini kimden ne çıkacağını bilemiyorsun" ifadesi, geleceğe dair bir belirsizliği ve kaygıyı ortaya koymaktadır. Bu, yaşlı bireylerin çocuklarının kendilerine nasıl davranacağı konusunda duydukları endişeyi yansıtmaktadır. Modern toplumda, aile bağlarının ve ilişkilerinin istikrarı konusunda duyulan bu belirsizlik, ileri yaşta evlilik birliği ve aile ilişkilerini derinden etkileyebilir.

Eve gelirdi eskiden. Tabii ondan sonra okul kazancı lise bitti, gelmemeye başladı... Bir daha da hani görüşemiyoruz yani telefonla görüşüyorduk sadece. Ya dışarıda kim ilgilenir? Herkesin evi ailesi var şeyi var. Yani kim gelip de seninle ilgilensin. Benim kardeşlerim vardı. Benim yaşadığım onlar bile gelemiyordu ama onların tabi baba bir anne ayırdı ama sonuçta o annem de çok emek verdi. Onlar bile gelemiyordu. Yani herkesin evi var, çocuğu var, sorumlulukları var. Yani yakın da olsa sana gelip de evdeki şey demiyor yani. En önemlisi ailedir. Gerisi boştur. Kardeş bile boştur (K2-Lise-59-YE).

Katılımcı (K2) eski eşine nafaka ödemeye devam ettiği için bakıma muhtaç olduğu durumda onun da kendisine bakabileceğin belirtmektedir. Bu durum, boşanma sonrası ekonomik sorumlulukların sürdürülmesinin, aile ilişkilerini korumada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Mali destek, aile bireyleri arasında devam eden bağları güçlendirebilir. Biblarz ve Raftery (1999: 231), boşanma sonrası ekonomik destek sağlamanın, çocuklar ve eski eşler arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir. Bu ekonomik sorumluluklar, boşanma sonrası aile üyeleri arasındaki bağları koruyarak sosyal destek sistemlerinin devamını sağlar. Katılımcı, "En önemlisi ailedir. Gerisi boştur. Kardeş bile boştur" ifadesiyle aile bağlarının hayattaki en önemli ilişkiler olduğunu vurgulamaktadır. Aile bireylerinin birbirine destek olması, özellikle ileri yaşlarda yalnızlık ve sosyal izolasyonu önlemek için kritik bir rol oynar. Bu ifade, aile üyeleri arasındaki güçlü bağların, bireylerin yaşamlarında nasıl bir güvenlik ve destek kaynağı sağladığını gösterir. Katılımcı, aile dışında kimsenin kendisiyle ilgilenmediğini belirtmektedir. Kardeşlerinin bile kendi sorumlulukları olduğundan dolayı yardım edemediklerini ifade eder. Bu durum, ileri yaşlarda bireylerin karşılaştığı sosyal destek

eksikliğini ve yalnızlığı vurgulamaktadır. Aile dışında sosyal desteğin yetersizliği, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilir.

Yok. Yatalak olma durumunda evde falan kalmayız. Hani ha şöyle olur? Eşimle birlikte herhalde. Bir bakımevi gibi böyle bir şey gidelim dedim. Yani. Kimseye yük olmak istemem yani? Çünkü evet gelirse haftada bir ziyaretimize tabii insan kimler? Mesela çocuğuma mesela tabii yani yıllarca ona yük olmak istemem yani kimseye. Yani öyle benden ekonomik beklenen şey yok. Sadece duygusal olarak herhalde. Duygusal olarak bir sevgi sahibi olarak sevgi saygı olarak. Devam ediyoruz. Şimdi bu bizim isteğimize bağlı bir şey değil. Şimdi atıyorum, eşim dersin der ki ya da tamam vermiş bitmiş veya çocuklarım dersin. Sana muhtaç değildir veya kendi sorun sorunları vardır, ilgilenemez, he en kötü ihtimal ne olur? emekliyiz gideriz huzurevine yatarız. Normalde olması gereken karı-kocadır tabi. Çocukta anne babasına bakmalı tabii ki de yani her çocuk anne babasını elinden gelince bakmadı. Bizde tam tersi oldu. (K4-Y.Okul-63-YE).

Yani o da kimseye yük olmak istemem en yakınlarım da dahil bakım işlerini yapan kurumlar var, onlarla iletişime geçerim. Kendim için sağlıklı olan bir yolu seçerim. Öyle birisine yük olmak istemem ben ha. Hiçbirine. Evet, evli olsaydım da yani ben. Yatalak bir durumum olsaydı ya da sürekli yatağa bağlı veyahut da sürekli işte. Yardıma sürekli ama yardıma ihtiyacı olan birisi olsam o sevdiğim insanlara hiç yapmam bunu. Doğru değil çünkü, yani onun hayatını benim bakıma adaması benim istememen gereken bir şey zaten yani. Çünkü bunu yapanlar var. Kurumsal olarak. Yani parasıyla yapıyor, yani vereceksin, ücretini bakacaksın, ilacını verecek, yemeğini yedirecek, gezdirecek, bilmem ne yapacak? Bakım verme derken bakması mı diyor, hayır istemiyorum, doğru bulmuyorum. Tabii tabii yani param olmasa şu olmasa. Kime gideceğim, yani devlete gideceğim. O bakamazsa zorunlu birisin üstüne yıkılmış oluyorsunuz. Bu şey kötü de olsa istemeye istemeye insan. Çünkü canlı kalmak istiyor. Nihayetinde ne bileyim yani o şeyi bilmiyorum ama belki. Kendi hayatını kendin de sonlandırabilirsin yani. Çünkü bak şimdi başkasına bakmak zorlarına gidiyor ya o da çekilecek bir durum değil, görüyoruz çevremizde yani. O durumu bilemiyorum ama başkasının yükü olmak istemem. (K7-Doktora-65-GB).

Bu katılımcı ifadelerinde ileri yaşta bakım ihtiyaçları ve evlilik hakkındaki düşüncelerini ifade etmektedir. Katılımcılar, yaşlandıklarında yatalak veya sürekli bakıma muhtaç hale geldiklerinde, ailelerine yük olmamak için huzurevine gitmeyi tercih etmektedirler. Katılımcıların (K4 ve K7) ifadeleri, ileri yaşta bireylerin bakım ihtiyaçlarını nasıl karşılayacakları konusundaki endişelerini yansıtmaktadır. Katılımcılar, yatalak veya sürekli bakıma muhtaç hale geldiklerinde ailelerine yük olmamak için huzurevine gitmeyi tercih etmektedirler. Bu durum, yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını koruma ve sevdiklerine yük olma endişesi taşımalarını göstermektedir. Bowling ve Dieppe (2005: 1548), yaşlı bireylerin

bağımsızlıklarını koruma ve sosyal destek sistemlerine olan ihtiyaçlarının, yaşlanma sürecindeki önemli faktörler olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların huzurevi tercihleri, bu ihtiyaçların bir yansımasıdır. Bu tercih, sevdiği insanlara yük olma endişesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bir katılımcı, evlendiğinde eşinin kendisine bakmak zorunda kalmasını istememektedir, çünkü bu durumun ruhsal olarak yıpratıcı olabileceğini belirtmektedir. Bu düşünceler, ileri yaşta yeniden evlenme motivasyonlarının sadece duygusal ve sosyal ihtiyaçları karşılamakla sınırlı olmadığını, aynı zamanda pratik ve bakım ihtiyaçlarını da dikkate aldığını göstermektedir.

Valla ben şöyle eşime de söylüyorum, beni huzurevine verebilirsin diyorum Beni seviyorsa bakmasını isterim kırdım ama ben ona bir yük olarak kalmak istemem. Yani ben onu eşime söylüyorum, o da gerçi hayır diyor ama. O şekilde hani beni şeye baktı huzurevine? Şey değil, yani bir baskı veya ben onlara şimdiden de o şeyi veriyorum. Yani sırf beni verebilirsiniz diyorum çünkü. Çünkü yani şöyle bir şey var, hani belki ben çocuğumu zaten kesinlikle o şeyi yapmam. Çünkü onun. Önünde bir hayatı var bir anne babasına bakarak hayatını şey yapmasını istemem. Yani onun için. Bakarsa eşim ha sevinirim ama bakmasa da gönül koymam. (K8-Y.Okul-58-YE).

Katılımcı (K8) ileri yaşta bakım ihtiyacı konusunda eşine ve çocuklarına yük olmak istemediğini vurgulamaktadır. Katılımcı, eşinin veya çocuklarının kendisine bakmamasını doğal karşılayacağını ve bunu bir yük olarak görmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcının ifadeleri, ileri yaşta evliliklerin bakım ihtiyaçlarını dikkate alarak nasıl şekillendiğini göstermektedir. Katılımcı, eşine ve çocuklarına yük olmama konusundaki güçlü arzusu ile bakım ihtiyaçlarını karşılamamanın yollarını aramaktadır. Victor (2004), ileri yaşta evlilik kararlarının, bireylerin sağlık durumları ve bakım ihtiyaçları göz önünde bulundurularak alındığını belirtmektedir. Bu, ileri yaşta evliliklerin sadece duygusal ve sosyal destek arayışıyla değil, aynı zamanda pratik yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasıyla da ilgili olduğunu göstermektedir. Bu, katılımcının ileri yaşta bağımsız olma ve kimseye yük olmama arzusunu göstermektedir.

Ya işte evli olmazsan ne yapacaksın yani ya huzurevine gideceksin maaşını vereceksin. Evin varsa evini arabayı vereceksin, oraya yatacağısın. Yani kim bakacak özel huzurevine yatacağısın ya da hani çocuğun çocuğun yoksa ne yapacaksın ki? Tek başına belli bir şeyler sana düştüğün zaman mecbur huzurevine yatacağısın yani. Dediğin gibi çocuk olması da şöyle, hani hayırsız olursa o da bakmaz zaten öyle bir durum da var yani. Şimdi ben bir tane kızım var. Hadi hayırlısı çıktı, bakmayacak veya elin adamı ben babana bakmam diyecek ne yapacaksın? Kendi başına belli bir yere kadar gidersin. Ondan sonra... (K11-Lise-58-YE).

Katılımcının ifadesi, yaşlı erkeklerin bakım ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılama stratejileri ile toplumsal cinsiyet normları arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Erkekler, bakım evlerine gitmektense evlenerek eşlerinden destek almayı tercih edebilirler. Bu durum, onların hegemonik erkeklik ideallerine uygun olarak bağımsızlıklarını ve güçlerini koruma çabalarını yansıtmaktadır. Yaşlı erkeklerin bakım evlerine gitmekten çekinmeleri, toplumsal cinsiyet normları ve erkeklik idealleri ile ilişkilidir. Erkekler, bakım evlerinde yeterli bakım alamama veya bağımsızlıklarını kaybetme endişesi taşıyabilirler. Araştırmalar, erkeklerin bakım evlerine gitmeyi, kontrolü kaybetme ve zayıflık gösterme olarak algıladıklarını göstermektedir (Lim, 2022). Bu alıntı, katılımcının ileri yaşta evli olmanın veya çocuk sahibi olmanın, bakım ihtiyacını karşılamak için önemli olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Ancak, çocukların veya eşlerin bakıcı rolünü üstlenememesi durumunda, huzurevine gitmenin kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Bu, ileri yaşta bakım ihtiyacının karşılanmasında aile bireylerinin rolüne duyulan güvensizliği yansıtmaktadır.

Ya biz bakın çok ilginçtir, daha yeni, daha yeni birkaç gün önce. Bayramda da o konuşuldu. Karşı komşunuz yalnız 2 yaşlı. Ne yapmamız lazım gibi böyle işte ne yapalım bakarım. Bakım evlerine gidelim mi? Eşim de gidelim dedi yani Bakımdan çok sosyalleşmeniz önemli dedi. Sonra biz kendi aramızda da onu konuştuk. Şimdi. Normalde normal şartlarda şu anda benim çocuklarımın üniversiteyi falan bitirmiş, iş gücü sahibi olması lazım. Hem arkadaşların hepsi öyle Torun bekleyenler var zaten. Ama bizim çocuklarımız daha küçük. Tam böyle hayata atılacakları kariyer yapmaya çalıştıkları bir sürü hayattan beklentileri varken biz onların hayatına engel olmayalım diye konuştuk. Hatta gidelim neyse nasıl oluyorsa bir yere gidelim, bir kurumsal bir desteğe kurum yani destek mi deniyor ona ya da yaşlı bakım evine gidelim gibi bir şeyler konuşmuştuk, hayatına getirebilir. Ama. Kafamızdaki konu bu, yani geç evlilik çocukların küçük olması. Biz yaşlandığımız zaman çocukların tam enerjik tam hayata bağlı. Tam böyle bir yerde pozisyon almaya çalıştırırken ya da bir akademik kariyer yapmaya çalışırken çocuk bana bakamaz. Bunun nedeninin geç evlilik olduğunu düşünüyorum ama bundan dolayı pişman değilim. Hani ben yani. Zamanlama yanlış oldu. Yani ben dediğim gibi. Şu anda ben çocuk torun bekleyen birisi konumunda olacaktım. Ben yaşlandığımda o da benden az yaşlı olacaktı. Bana bakardı yani. (K12-Lisans-59-Dul).

Katılımcı (K12)'nin ileri yaşta bakım ihtiyacını karşılamada çocukların rolünü ve geç evliliğin etkilerini tartışmaktadır. Katılımcı, geç evliliğin çocukların bakımını zorlaştırdığını ve bu nedenle bakım evine gitmenin bir seçenek olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, ileri yaşta evliliklerin çocuklarla olan ilişkilerini ve bakım ihtiyaçlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Bu ifadeler, ileri yaşta yeniden evlenme motivasyonlarının ve evlilik deneyimlerinin, bireylerin bakım ihtiyaçları ve duygusal destek arayışları ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Katılımcılar, yaşlandıklarında ailelerine yük olmamak için bakım evlerine gitmeyi tercih edebileceklerini belirtirken, aynı zamanda duygusal destek ve birlikte yaşlanma arzusunu da ifade etmektedirler. Bu durum, ileri yaşta evliliklerin sadece duygusal ve sosyal ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda pratik bakım ihtiyaçlarını da dikkate aldığını ortaya koymaktadır.

Valla. Şu anki durum güzel yaşlandığımda ben biraz daha. Aksi mi olurum bilmiyorum ama var. Ya böyle yine bir didişeceğim, böyle laf atacağım birisi olsun yanımda isterim yani o da beni kovar mı? Git bir kahveye arkadaşları göz gez gel der mi bilmiyorum ama yaşlılığı da birlikte yaşamak isterim. Yani yaşlandığımda da beklentilerim bundan çok fazla olmaz. Evet, hareketlerimiz kısıtlı olacak belki falan ama. Yani. Ya şu var yani. Bir şekilde. Demans başlıyor, Alzheimer'ı demiyorum, o rahatsızlık artık böyle bir şeyler unutmaya başlıyorsun falan. İşte bunu kapatacak. Beni nasıl diyeyim, rezil etmeyecek. Yani bir şey unuttuysam o getirecek ha şu değil miydi diyecek yani ya da işte nasıl? Nasıl diyeyim yani bu biraz zor bir şey de. Eşimin bana yardım edeceğine inanıyorum. Çünkü biz başından beri birlikte götürüyoruz. Güzel götürüyoruz, öyle diyelim. Yani çocukların eğitiminde ve birlikteyiz. Bu hayatı da birlikte götürüyoruz. Zaten. Bir yerden patlak verirdi, eğer böyle olmasaydı. İllerde de ben yanımda olacağını düşünüyorum. (K12-Lisans-59-Dul).

Katılımcının, eşinin kendisine yaşlılıkta destek olacağına inanması, hegemonik erkeklik normlarının bu dönemde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Noël-Miller (2011), yaşlı erkeklerin eşlerinden aldıkları bakımın, evde bakımı tercih etmelerinin ve bakım evlerinden kaçınmalarının ana nedeni olduğunu belirtmiştir. Noël-Miller'in (2011) çalışması, evli yaşlı bireylerin, özellikle de erkeklerin, evli olmayanlara göre daha fazla gayri resmi bakım aldıklarını göstermektedir. Bu da evli erkeklerin bakıma muhtaç olduklarında eşlerinin birincil bakıcı rolünü üstlendiklerini ve bu bakımın süresinin daha uzun olduğunu ortaya koymaktadır. Spitze ve Ward (2000), yaşlı erkeklerin eşlerinden aldıkları bakımın, yaşlı kadınların aldıklarından daha fazla olduğunu ve kadınların genellikle birincil bakıcı rolünü üstlendiklerini belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklerin yaşlılıkta bakım arayışlarını ve evlilikteki beklentilerini şekillendirir. Erkeklerin, yaşlandıkça bağımsızlıklarını yitirme korkusuyla karşı karşıya kaldıkları ve bu durumda evliliği bir güvence olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Smith ve arkadaşları (2007), yaşlı erkeklerin sağlık problemleriyle başa çıkmada kendi başlarına hareket etmeye çalıştıklarını, ancak durumlarının kötüleşmesi halinde yardım arayışına yöneldiklerini göstermiştir. Bu alıntı, katılımcının yaşlandığında eşine güven duyarak birlikte yaşlanmak istediğini göstermektedir. Katılımcı, yaşlılık döneminde fiziksel ve zihinsel sorunlarla başa çıkmada eşinin desteğine güvendiğini ve birlikte yaşamayı tercih ettiğini ifade

etmektedir. Bu, ileri yaşıta evliliğin duygusal ve pratik desteğin önemli bir kaynağı olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Bu tez çalışması, erkeklerin ileri yaşta yeniden evlilik yapma motivasyonlarını, evlilik kurumundaki toplumsal cinsiyet ilişkileri ve erkeklik deneyimleri üzerinden anlamlandırmaya çalışmıştır. Araştırmada açıklayıcı-sıralı karma yöntem tekniği kullanılarak kantitatif ve kalitatif veriler analiz edilmiştir. Bu yönüyle tez çalışmasında iki aşamalı bir yöntemsel arka plandan analizler gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada nicel araştırma yöntemi ve analiz teknikleri kullanılmaktadır. Nicel araştırma safhasında TÜİK Aile Yapısı Araştırması 2021 mikro veri seti üzerinden ikincil analizler yapılmıştır. Nicel analiz bulguları genel olarak Türkiye’de yeniden evlilik yapan bireylerin sosyo-demografik boyutta karakteristik özellikleri ve toplumsal cinsiyet algısı üzerine veri sonuçlarından oluşmaktadır. TAYA-2021 veri setinin ikincil analizlerinden elde edilen sonuçlar ulusal düzeyde tahminde bulunmak için uygundur. Bu yönüyle ileri yaşta yeniden evlenme olgusu üzerine odaklanan analiz sonuçları, Türkiye’deki bireylerin evlilik pratikleri hakkında makro düzeyde bulgular vermektedir.

Yeniden evlilik cinsiyet farklılıklarını kurumsallaştırarak, tarihsel olarak inşa edilen kurumları kendi çıkarlarını yansıtacak şekilde şekillendiren cinsiyet hiyerarşisini ve erkeklerin gücünü de farklı biçimlerde yapılandırmaktadır. Kaufman'a göre erkeklerin egemen olduğu bir sosyal alanda, “erkeklik” tanımı gereği cinsiyet rolleri bir güç dünyasına işaret etmektedir (1999: 75). “Erkeksi” olmanın ne anlama geldiğiyle evlilik kurumu şekillenmektedir, dolayısıyla ileri yaşta yapılan yeniden evlilik de yine yaşlı erkeklik değerleriyle farklı boyutta şekillenebilmektedir. Kaufman'ın ileri sürdüğü gibi (1999: 75), erkeklik gücü evlilik biyografisindeki farklılaşmayla birlikte "güç ve ayrıcalık, acı ve güçsüzlüğün tuhaf bir birleşimini" yansıtmaktadır. Tez çalışmasının bulgularında, bu çelişkili deneyimler erkeklerin aile hayatıyla olan karmaşık ilişkilerini de ortaya çıkarmıştır.

Analiz sonuçları yeniden evlilik yapan kadın ve erkeklerin dul ya da boşanmış olanlara göre farklı karakteristik özelliklere sahip olduğunu göstermiştir. TAYA-2021 veri seti üzerinden gerçekleştirilen istatistik analizlerinde lojistik regresyon tekniği kullanılmıştır. Analiz sonuçları Türkiye’de ileri yaşta yeniden evlilik yapan bireylerin toplumsal cinsiyete bağlı ne gibi farklı karakteristik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Birinci analizde ileri yaşta yeniden evlilik yapan erkeklere dair bulgulara yer verilmiştir. Yaşlı erkeklerin ekonomik kazançları yeniden evlenme eğilimlerini etkileyen önemli bir faktördür. Nitekim Türkiye’de ileri yaşta yeniden evlilik yapmış erkeklerin boşanmış ve dul kalan yaşlı erkeklere göre gelir düzeyi daha yüksektir. Bu bağlamda ekonomik iyi olma durumu ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenme kararları açısından etkili bir belirleyici olmaktadır.

Eğitim düzeyi ise yeniden evlilik yapanlar ile boşanmış ve dul yaşlı erkekler arasında daha karmaşık bir ilişki göstermiştir. İleri yaşta yeniden evlenmiş erkeklerin boşanmış yaşlı erkeklere nazaran eğitim düzeyleri daha düşük seviyededir. Dul ve yaşlı erkeklerin ise yeniden evlilik yapan yaşlı erkeklere kıyasla eğitim seviyeleri daha düşük seyretmektedir. Bu bağlamda yaşlı erkekler açısından eğitim düzeyinin evli, boşanmış ve dul medeni durumlarına göre farklı etkiler gösterdiği belirtilebilir. İleri yaşta yeniden evlilik yapan erkeklerin mutluluk düzeyleri yüksektir. Buna karşın boşanmış ve dul yaşlı erkekler, yeniden evlilik yapanlara göre daha mutsuz olduklarını belirtmiştir. Buradan hareketle evli olmanın yaşlılar açısından mutluluk düzeyini arttıran bir faktör olduğunu söylemek mümkündür. Yeniden evlilik ile dul ve boşanmış erkekler arasında öne çıkan bir diğer fark ise çocuk sayısıdır. Yeniden evlenmiş yaşlıların boşanmış erkeklere kıyasla çocuk sayısı daha fazladır. Bununla birlikte dul ve yeniden evlenmiş yaşlı erkekler arasında çocuk sayısına bağlı dikkat çeken bir farka rastlanmamıştır. Bu durum ileri yaşta dul erkeklerin çocukları tarafından sosyal bakım desteği alma olasılıklarının daha fazla olması ile bağlantılı olabilir.

Yeniden evlilik yapmış erkekler ile boşanmış ya da dul yaşlıların karakteristik özelliklerindeki bir diğer kritik fark toplumsal cinsiyet algılarında gözlemlenmiştir. Nitekim ileri yaşta yeniden evlenenler açısından erkeğin yüksek gelire sahip olması önemlidir. Boşanmış ve dul yaşlılar ise erkeğin iş ve aile yaşamı arasındaki dengenin kurulmasına daha fazla önem vermiştir. Dul yaşlı erkekler için evleneceği kadın ile arasındaki kültürel benzerlikler ön planda tutulmaktadır. Boşanmış yaşlı erkekler ise evlenecekleri kadının eğitilmiş ve gelire sahip olmasını istemişlerdir. İleri yaşta yeniden evlenen erkekler ise evlenecekleri kadından ev-içi sorumlulukları ve ailenin bakımı üstlenmesi beklenmiştir. Bu durum ileri yaşta artan bakım ihtiyaçları ile yakından ilgili gözükmektedir.

İleri yaşta yeniden evlilik yapan kadınlar da boşanmış ya da dul olanlara göre farklı özelliklere sahiptir. Türkiye’de boşanmış yaşlı kadınların yeniden evlenenlere göre eğitim düzeyleri daha yüksektir. Öte taraftan dul ve yaşlı kadınların eğitim düzeyi daha düşük seyretmektedir. Dul ya da boşanmış yaşlı kadınların yeniden evlilik yapanlara kıyasla daha yüksek bir gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer bir farklılık ise çocuk sayısına bağlıdır. Nitekim çocuğu olan kadınların oranı ileri yaşta yeniden evlilik yapanlar arasında oldukça azdır. Çocuk sahibi olma durumu yaşlı kadınlar açısından biten evliliklerin ardından yeniden evlenme düşüncesini olumsuz biçimde etkileyebilmektedir.

Yeniden evlilik yapan yaşlı kadınlar ile boşanmış ya da dul olanlar arasındaki en önemli farklardan birisi de toplumsal cinsiyet algısıdır. İleri yaşta yeniden evlenmiş kadınlar daha fazla ev-içi işleri ve bakımı üstlenmektedirler. Bununla birlikte boşanmış yaşlı kadınlar arasında

kadının herhangi bir işte çalışması gerektiği görüşü daha yaygındır. Yaşlı dul kadınlarda ise evlilikteki eve ekmek getiren erkek modeli daha ön plandadır. Yaşlı kadınların evleneceği erkekte beklenenleri de medeni duruma göre değişkenlik göstermiştir. Nitekim yaşlı dul kadınlar açısından evlendikleri erkek ile kültürel açıdan benzer unsurların olması önemlidir. Hem boşanmış hem de dul kadınlar için evlilik içerisinde erkeğin iş ve aile yaşamı arasında denge kurması gerektiği görüşü yaygındır. İleri yaşta yeniden evlenen kadınlar ise erkeğin gelir ve eğitim düzeyine önem vermektedirler. Genel anlamda bu bulgular ilk evlilikte olduğu gibi ileri yaşta yapılan yeniden evliliklerde de geleneksel cinsiyet rollerinin belirleyici olduğunu yansıtmaktadır.

Tablo 4.1 İleri Yaşta Erkeklerin Yeniden Evlenme Deneyimleri

Ana Tema	Alt Tema	İfadeler
Evlilikte Toplumsal Cinsiyet İlişkileri	Erkek ve Kadının Konumu	• Erkek ana gövdedir hem maddi hem manevi, kadın yuvayı yapan diğ kuş (K3-Lisans-66-YE). • Kocasını işe gitmiş kadın evde akşam gelip evde yemek istiyorsa yemeğin hazır olması lazım (K4-Y.Okul-63-YE). • Kadın daha güler yüzlü, daha sempatik karşılamalı (K2-Lise-59-YE).
	Savurgan Erkek ve Derleyen Kadın Roller	• Kadınların daha değerli derleyici toplayıcı, kuşatıcı bakıyor, ama erkekler daha savruk (K7-Doktora-65-GB). • Evlenince insan bir kendini topluyor böyle. Toplu derli düzenli bir adam oluyor (K9-İlköğretim-62-Dul). • Gerekirse, eve süpürsün, bulaşık makinesini boşaltırsın, çamaşır yıkarsın asarsın ama bir kadın kadar olmaz (K11-Lise-58-YE). • Erkekler dağılıyor, kolaya kaçıyor ama kadın daha ekonomik oluyor kendine bakabiliyor (K6-Lise-54-GB).
	Evlilikte Otoriter Erkek Rolü	• Kadının parası yetmediğinde iyi davranmaz (K2-Lise-59-YE). • Adam işsiz ama evlenmeye kalkıyor, önce bir işin olacak (K6-Lise-54-GB). • Baba figürü dik duracak, yaparız diyecek, duygusal olmaya hakkımız yok (K12-Lisans-59-Dul).
Erkeklerin Aile Yaşamına İlişkin Görüşleri	Mutlu Evliliğin Özellikleri	• Günümüzde kadınlar her şeyi yapabiliyorlar (K8-Y.Okul-58-YE). • Beklentim daha uyumlu bir hayat (K3-Lisans-66-YE). • Kadına teslim olmayacaksın (K6-Lise-54-GB). • Maddi olarak birlikte aç ya da tok kalıp elinizi taşın altına birlikte koyduğunuz süreci bence güzel (K8-Y.Okul-58-YE). • Kavgayı uzatmamak lazım (K9-İlköğretim-62-Dul).
	Evlilikte Eşlerin Karşılıklı İlişkisi	• Erkeğin evde oturması, emeklilik iyi değil (K3-Lisans-66-YE). • Yapışık olmamaları, özel alanlarına saygı göstermeleri gerekli (K7-Doktora-65-GB). • Herkes bireyselliğini yaşayacak (K12-Lisans-59-Dul). • Kadını emanet aldığını bilmen gerekiyor, insanın sadece kötü tarafına değil iyi tarafına da bakacaksın (K9-İlköğretim-62-Dul).
	Evlilikte Eşlerin Sorumlulukları	• Erkeğin yapacağı iş kadının yapacağı iş diye bir ayrım yok, herkes sorumluluğunu yerine getirmeli (K4-Y.Okul-63-YE). • Kadın ne yapıyorsa erkeğin de onu yapması lazım (K5-Lisans-67-GB). • Yapılan şeyler sevgiyle yapılmalı, pazarlıkla hesapla değil (K7-Doktora-65-GB). • Erkek yatağından mutlu kalkarsa mutlu olur (K6-Lise-54-GB)
	Ailede Ebeveyn-Çocuk İlişkisi	• Tek kişilik bir aile olmaz, anne baba torun çocuk olmalı (K3-Lisans-66-YE). • Ayrılmış insanlar çocuklarını rezil etmeden birliktelik yaşamalı, eşleri yerine çocuklarını ön planda tutmalı (K1-Lise-56-YE). • Anneyi sahiplenme olayı var kimsesiz kaldığını düşünüyorlar (K5-Lisans-67-GB). • Onun çocuğu benim çocuğum farkı ortaya çıkıyor (K4-Y.Okul-63-YE). • Onun da çocuğu var ama sokağa atacak halimiz yok (K1-Lise-56-YE).
Evlilik Döngüsü ve Bekarlık Deneyimleri	Önceki Evlilik Tecrübeleri	• Eski eşim mecbursun, ben akşama kadar yatarım bana bakacaksın derdi (K3-Lisans-66-YE). • Eğitim gibi düşün evliliği, ilkinde gördüğünü ikincisinde yaşamak istemiyorsun (K1-Lise-56-YE).

		• Evlenmişsin, mutlusun niye ikinci üçüncü bir eş düşünesin? Ama yürümüyorsa bitireceksin. İlk evliliğim benim 27 idim çaldı. (K4-Y.Okul-63-YE). • Aşıktım, gençlik-delikanlılık zamanı tabi ayrılmamak için yapmadığım kalmadı (K6-Lise-54-GB).
	Evliliğin Sonlanması	• Sevgi-saygı bittiği zaman bitiyor, yıllar oldu kapatmazsan önüne bakamıyorsun (K8-Y.Okul-58-YE). • Senin ailene saygı göstermek mecburiyetinde değilim derdi (K3-Lisans-66-YE). • Aileye bir giriyorsun, aile yapıları farklı çıkabiliyor, ayrılıkların nedenlerinden birisi bu (K4-Y.Okul-63-YE). • Aldattım, kendimi affettiremedim, çok inatçıydı (K6-Lise-54-GB). • Temizlik yapmıyordu, çok pisti, böyle bir rahatsızlığı vardı (K1-Lise-56-YE). • Kafasında da sıkıntılar olduğu için. Kötülemek de istemiyorum (K2-Lise-59-YE). • Yalnız kalmak istediğini söyledi ve boşandık. Patolojik bir sorun olarak görüyorum ben (K7-Doktora-65-GB).
	Erkeklerin Dul Kalma Deneyimleri	• Destek vermeye çalıştım, morali bozduktu... Hiç onu kendimden aşağıda görmedim... o yüzden ilişkide sorunumuz olmadı (K9-İlköğretim-62-Dul). • Çok cefakâr oldu. Çekti topladı beni yani gençsiniz çünkü (K12-Lisans-59-Dul). • Eşini kaybetmiş kadınlara bakıyorum. Hepsi çok daha rahat...Kabak çiçeği gibi açıyor (K6-Lise-54-GB). • Yalnız kaldım, çocuklarım ilgilenemediler...yaşım 70, kimse bakmaz bana (K10-İlköğretim-71-Dul).
	Evlilik Sonrası Deneyimleri	• Kadınların kendilerine saygıları varsa her şeye dikkat etmesi lazım (K5-Lisans-67-GB). • Ayrıldıktan sonra bazen anneler çocuğu görmüyor, hoş değil (K4-Y.Okul-63-YE). • Erkekler dul kadının peşinden koşar...Anne baba kızına sahip çıkmıyorsa sorun olur (K11-Lise-58-YE). • Eskisi gibi kendime bakamadım, yaşım geçti...o yüzden yardım almak istedim (K5-Lisans-67-GB). • Evli organizasyonlarının içinde yer alamıyorsun (K12-Lisans-59-Dul). • Evle iş hayatını beraber götürmekte zorlandım, evli değilsen sana bakan yok (K2-Lise-59-YE).
	Evlilik Döngüsünde Yalnızlık	• Evde yalnız yaşıyorsun, evde bekleyen çocuğun yok, eşin yok, mesuliyetsiz bir durum (K3-Lisans-66-YE). • Bekar yaşamımdan pişman değilim, rahat bir yaşamım vardı, bir sıkıntım olmadı (K4-Y.Okul-63-YE). • Herkesin ışıkları yanıyor, senin yanmıyor, evde seni karşılayan yok (K9-İlköğretim-62-Dul). • Yalnızken yatağını paylaşacak bir insan arıyorsun...Annem olmasaydı kesinlikle evlenecek birini bulurdum (K6-Lise-54-GB). • Kendi işimi kendim çok rahat yapabiliyordum ama baktık yalnız olmuyor, evlenmek lazım (K10-İlköğretim-71-Dul). • Belki gönlüm boş değildi, hala vefat eden eşimle doluydu (K12-Lisans-59-Dul).
İleri Yaşta Erkeklerin Yeniden Evlenme Motivasyonları	İleri Yaşta Yeniden Evlilikten Beklentiler	• Elden ayaktan düştüğün zaman evde bir soluk olsun. Bu da bir yatırım (K2-Lise-59-YE). • İkinci evliliğimde çok şanslı olduğumu düşünüyorum, kimse kimsenin yükünü çekmiyor (K3-Lisans-66-YE). • Birinci evlilik eşeklik, ikincisi eşek oğlu eşeklik...ortak paydan veya hayatını değiştiren bir şey yok (K4-Y.Okul-63-YE). • Aşık oldum, yoksa kadın mı yok erkek için (K7-Doktora-65-GB). • Çamaşır yıkamak zoruna gidiyor mesela, asmak zoruna gidiyor, hayat evliliğe sürüklüyor (K1-Lise-56-YE). • İkinci evliliğim keşke olmasaydı. Hiçbir beklentimi karşılamadı (K5-Lisans-67-GB). • İkinci evlilik gibi değil ilk evlilik gibi (K9-İlköğretim-62-Dul).
	İleri Yaşta Evlilik Yaşamı	• Saygılı, sevgili bir yaşam sürmeli... güler yüzlü olmalı... yalan olmamalı (K2-Lise-59-YE). • Sevgi saygı olmalı ama maddiyatta önemli, ekonomi çok etkiliyor (K8-Y.Okul-58-YE). • Ailesine sadakatli oldu mu kadın için pek problem olmaz (K10-İlköğretim-71-Dul).
	İleri Yaşta Yeniden Evlilik Yapmanın Zorlukları	• Foyasını sonradan buldum, kendini yamamaya çalışıyor (K9-İlköğretim-62-Dul). • Çoğu paraya geliyor, evini alıyor, hırsızlığa geliyor, çalışıyor, çırpıyor, kaçıyor (K2-Lise-59-YE). • 70 yaşına gelmişim. Ne yapsın kadın beni? Anlamı yok...Eş bulmak da zorlaşıyor (K4-Y.Okul-63-YE).

		• Maddiyatı arayacak ama hep ön planda tutarak seni keriz yerine koymayacak. Yoksa kabul edersin (K6-Lise-54-GB). • Yaş farkı olduğu için dolaşmak istiyor, yaşlandığımızdan yapamıyoruz (K5-Lisans-67-GB). • Kadınlar evlenmeye mecbur değil artık, devlet sağ olsun maaş veriyor,, o saaten sonra niye gelip elin adamına hizmet etsin (K9-İlköğretim-62-Dul). • Bana baksın diye evlenirsen her gün seni döver azarlar, fiziksel olmasa da ruhsal olarak (K7-Doktora-65-GB).
Yeniden Evlenme ve Bakıma Muhtaçlık		• Onun vicdanına kalmışım. Bakar desem yalan söylemiş olurum, bakmaz desem de (K10-İlköğretim-71-Dul). • Herkesin tercihi bakım kurumundan ziyade ev olur. Ailesinin yanında yani (K2-Lise-59-YE). • Ne ekersen onu biçersin... Biz anamıza babamıza ne yaptıysak, bizim çocuklar da onu yapar diye düşünüyorum (K1-Lise-56-YE). • Çocuklara yük olmam, bakarsa eşim baksın (K8-Y.Okul-58-YE). • Eski eşim de bakabilir, zaten nafaka da ödedim (K2-Lise-59-YE). • Yatalak olma durumunda evde kalmayız, bakımevine giderim, kimseye yük olmak istemem (K4-Y.Okul-63-YE). • Bakım evine giderim, bakımdan çok sosyalleşme önemli (K12-Lisans-59-Dul).

Araştırmanın ikinci aşamasında Antalya’da elli ilk evliliği eşin ölümü ya da boşanma nedeniyle sonlandığı için elli yaşından sonra yeniden evlenen erkeklerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen yeniden evlenme deneyimlerine ilişkin derinlemesine görüşmelerden yapılan alıntılar yer almaktadır. İleri yaşta yeniden evlenme, evlilikteki cinsiyet rolleri, aile yaşamına ilişkin görüşler, evlilik sonrası bekarlık deneyimi ve yeniden evlenme motivasyonlarına bağlı gerçekleşmektedir.

Evlilik yaşamında kadın ve erkeğin farklı rolleri olduğunu belirtmektedir. Yaşlı erkekler göre evli olmak bir düzen sağlamaya işaret etmektedir ve bu düzenin sağlanmasında kadının rolü ön plandadır. Evli olmayan erkekler daha savurgan ve sorumsuz olarak nitelendirilmiştir. Katılımcıların bazıları ileri yaşta yeniden evlenmenin ekonomik duruma bağlı gerçekleştiğini belirtmektedir. Maddi durumu iyi olmayan erkeklerin evlilik yapması bazı katılımcılar tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Bununla birlikte ileri yaşta erkekler için evlilikteki toplumsal cinsiyet ilişkilerini belirleyen bir diğer bileşen otoriter erkektir. Yaşlı erkekler maddi gücün evlilikte önemini vurgulayarak ekonomik açıdan yeterli gelir bulunmadığında evlilikte sorun yaşanabileceğini düşünmektedir. Otoriter erkekliğin görünür olduğu bir diğer durum ise çocuk yetiştirmedi. Bazı yaşlılara göre geleneksel erkeklik değerleri çerçevesinde aile yaşamında baba figürü otoriter olmalı ve duygularını gizlemelidir. Erkekler, kadınlarla ilişkili çalışma alanlarında zayıf bir konumda olabilir, bunun nedeni toplumun artık cinsiyet eşitliği durumuna ulaşması değil, bu alanları diğerlerinin altında konumlandıran ve onları ağırlıklı olarak kadınsı alanlara dönüştüren ısrarlı eşitsizliktir. Bu nedenle, bakım verme rollerinde veya kadınlarla ilişkili diğer alanlardaki erkekler, belirli cinsiyet ayrımcılığı biçimleriyle karşılaşabilirler (Forsèn, Gislason ve Pattman, 2000; Holter, 2003).

İleri yaştaki erkeklerin evlilikten en temel beklentilerinden birisi eşleriyle uyum sağlamak olmuştur. Bazı katılımcılara göre evlilik ilişkilerinde kadının baskın karakter olduğu

belirtilmektedir. Bu görüşe sahip erkekler açısından mutlu bir evlilik yaşamı için hem kadın hem erkek üzerine düşen sorumlulukları gerçekleştirmelidir. Evlilik ilişkisinin sürdürülmesi için bir diğer önemli husus ise eşlerin birbirlerinin özel alanlarına girmesidir. Katılımcılar, evlilikte eşlerin sürekli birlikte vakit geçirmesini ilişkiyi bozan bir faktör olarak belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu evlilik yaşamı içerisinde sorumlulukların kadın veya erkek olarak ayrılmadığını ve sevgi ve saygı çerçevesinde evliliğin sürdürülmesi için ev-içi sorumlulukların pazarlık etmeden her iki eş tarafından üstlenilmesi gerektiği düşünmektedir.

Biten evliliğin ardından ileri yaşta ebeveyn ve çocuk ilişkileri de farklılık gösterebilmektedir. İleri yaşta yeniden evlilik yapmış erkek katılımcıların bazıları yeniden evlilik yaparak kurduğu aile bağlarında da çocuklarıyla aralarındaki ilişkiyi sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar genellikle önceki evliliğinden sahip oldukları çocuklarıyla görüşmeye devam etmektedirler. Ancak genel itibarıyla bu iletişim boşanma sebebine bağlı değişiklik göstermektedir. Yeniden evlenme ile kurulan aile ilişkilerinde üvey çocuğa yaklaşım da yine evlilik biyografisindeki farklılıklara bağlı ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan katılımcıların çoğu çocuk konusundaki fikirlerini belirtirken ilk evliliğinden, varsa ikinci evliliğinden sahip oldukları öz çocuklarını düşünmüşlerdir. Bu durum kan bağıyla kurulan ebeveynlik ilişkisinin yeniden evliliklerde de önemli olduğunu göstermektedir. Kuşaklararası dayanışma ve sosyal bakım destekleri yine bu çocuklar üzerinden değerlendirilmektedir.

İleri yaşta yeniden evliliğin diğer bir temel unsuru ise evlilik biyografisindeki deneyimlerdir. Nitekim önceki evlilik tecrübesi ileri yaşta yeniden evlilik yapan erkekler açısından evliliğe dair deneyim kazanımıdır. Önceki evlilikten elde edilen tecrübe yaşlanmayla birlikte ileri yaşta erkeklerin evlilik üzerine bakış açısını şekillendirmektedir. Katılımcılar genellikle ilk evlilik ile sonrasında yaptıkları evlilik arasındaki en önemli farkların gençlik ve yaşlılık dönemlerinden kaynaklandığını düşünmektedir. İlk evliliğini gençlik zamanında yaptığını ifade eden katılımcılar bu deneyimlerini erken yaşam dönemlerindeki tecrübesizlikle bağlantılı görmüşlerdir. Bununla birlikte ileri yaşta yeniden evlilik deneyimlerinde ise daha tecrübeli ve olgun olduklarını düşünmektedirler. Bazı katılımcılara göre ilk evlilikte sevgi ve aşk gibi duygusal bağlar önemliyken ikinci evlilikte mantık daha ön planda tutulmuştur.

Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, ileri yaşta yeniden evlilik yapmanın çeşitli zorluklar ve motivasyonlarla şekillendiği anlaşılmıştır. Bekarlık sürecinde katılımcılar, özgürlük hissi ile sorumsuzluk ve yalnızlık arasında bir denge kurmak zorunda kalmışlardır. Bekar yaşamının getirdiği özgürlük, aynı zamanda sosyal destek ve sorumluluk eksikliği ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum, bireylerin sosyal ilişkiler ve duygusal destek arayışını artırmaktadır. Bekarlık döneminde ekonomik ve sosyal destek arayışının önemli

olduğu vurgulanmıştır. Katılımcılar, kendi başlarına yaşamlarını sürdürebildiklerini ifade etseler de sosyal ve duygusal destek ihtiyacının önemini belirtmişlerdir. Bu durum, ileri yaşta yeniden evlenmenin bir motivasyon kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bekar olmanın toplumsal konumu üzerindeki etkileri de araştırmanın önemli bulguları arasındadır. İleri yaşlarda bekar olmak, sosyal izolasyona ve toplumsal olarak dışlanmışlık hissine yol açabilmektedir. Bu durum, bireylerin sosyal kabul arayışında ve toplumla dayanışma ve bütünleşme içerisinde olmalarında evliliği bir çözüm olarak görmelerine neden olmaktadır. İleri yaşta yeniden evlenmenin motivasyonları arasında duygusal ve fiziksel destek ihtiyacı önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcılar, sağlıklı bir yaşlılık dönemi geçirmek ve yalnızlıktan kaçınmak için evliliği tercih etmektedirler. Ayrıca, evlilik döngüsü içerisinde yaşanan deneyimler, erkeklerin hayatındaki evlilik kararlarını ve bu süreçteki deneyimlerini etkilemektedir.

Yeniden evliliklerin aile yaşamı üzerindeki etkileri de araştırmada önemli bir yer tutmaktadır. Yeniden evlilik, bireylerin günlük yaşamlarında büyük değişiklikler yaratmasa da duygusal ve fiziksel destek ihtiyacını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, evliliğin ileri yaşlarda bir sosyal güvence olarak görüldüğünü göstermektedir. İleri yaşta yeniden evlenmenin çeşitli zorluklarla dolu olduğu ortaya konulmuştur. Güvenlik endişeleri, ekonomik çıkar ilişkileri ve toplumsal beklentiler, bu süreçte karşılaşılan başlıca zorluklardır. Yeniden evlilikler, duygusal ve maddi beklentilerle şekillenirken, bireylerin bu süreçte yaşadıkları deneyimler, evlilik kararlarını ve toplumsal rollerini de etkilemektedir.

Yeniden evlilik motivasyonlarının temelinde yalnızlık ve duygusal destek arayışının bulunduğunu belirtmişlerdir. Özellikle ileri yaşlarda, sağlık sorunları ve bakım ihtiyaçlarının artması, yalnız yaşamanın zorluklarını artırmaktadır. Bu nedenle, yeniden evlilik, yalnızlık hissini hafifletmek ve karşılıklı bakım sağlamak amacıyla önemli bir seçenek olarak görülmektedir. Yeniden evlilik yapmak aynı zamanda çeşitli zorluklar da barındırmaktadır. Katılımcılar, önceki evliliklerden olan çocukların yeni evliliğe adaptasyon sürecinde sorunlar yaşadığını ve bu durumun bazen aile içi gerilimlere yol açtığını belirtmişlerdir. Ayrıca, ekonomik bağımsızlık ve maddi güvence sağlama ihtiyacı da yeniden evliliğin zorlukları arasında yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve erkeklik, yeniden evlilik sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Erkekler, genellikle evin geçimini sağlama ve ekonomik güvence sunma rolünü üstlenmektedirler. Bu durum, onların evlilik sürecinde karşılaştıkları beklentileri ve sorumlulukları artırmaktadır. Katılımcılar, eşlerine karşı saygılı ve sadık olmanın yanı sıra, ev işlerine katılımın da önemli olduğunu vurgulamışlardır. İleri yaşlarda sağlık sorunlarının artması, yeniden evlilikte önemli bir faktördür. Katılımcılar, sağlık sorunları nedeniyle bakım

ihtiyacının arttığını ve bu nedenle yeniden evlilikte karşılıklı bakım ve destek sağlamanın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, bazı katılımcılar, sağlık sorunları nedeniyle yeniden evliliğin zorluklarını ve bakım evlerine duyulan ihtiyacı da dile getirmişlerdir. Ekonomik güvence, yeniden evlilik sürecinde belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar, ekonomik bağımsızlığın evlilikteki rolünü vurgulamışlar ve maddi güvence sağlamanın evliliği sürdürebilmek için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, maddi çıkarların ön planda olduğu ilişkilerde güven sorunları yaşandığını ve bu durumun evliliği olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Yalnızlık, katılımcıların yeniden evlilik yapmalarındaki en önemli motivasyonlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, ileri yaşlarda yalnızlık hissinin arttığını ve bu nedenle duygusal destek arayışına girdiklerini belirtmişlerdir. Yeniden evlilik, bu bağlamda duygusal destek sağlama ve yalnızlık hissini hafifletme açısından önemli bir çözüm olarak görülmektedir. Katılımcılar, yeniden evliliğin çocuklar ve aile üyeleri ile ilişkilerini nasıl etkilediğini tartışmışlardır. Özellikle önceki evliliklerden olan çocuklarla yeni eş arasında uyum sağlama sürecinde zorluklar yaşandığı belirtilmiştir. Ayrıca, yeniden evlilikte ailelerin rolü ve müdahaleleri de önemli bir faktör olarak vurgulanmıştır. Yeniden evlilik sürecinde, duygusal destek ve yalnızlık hissini hafifletme amacı ön planda tutulmalıdır.

Katılımcılar, yaşlandıkça fiziksel ve zihinsel değişimlerin aile dinamiklerini nasıl etkilediğini ve evliliklerin sürdürülebilirliğini zorlaştırdığını belirtmişlerdir. Yaş ilerledikçe evlilik yapma biçimlerinin değişmesi, güvenilir çevre gibi faktörler, ileri yaşta aile içi dinamiklerin nasıl etkilendiğini göstermektedir. Bu, yaşlanmanın doğal bir parçası gibi kabul edilen bir takım “gerileme durumları” ile özdeşleştirilmekte ve bunların kabulünü içermektedir. Başka bir ifadeyle yaşlılıkta yeniden evlenen erkeklerin yaşlanmaya uyum sağlama ihtiyaçlarını evlilik yoluyla sağladıkları vurgulamaktadır.

Katılımcılar, çocuklar evlenip evden ayrıldığında bile aile ilişkilerinin devam ettiğini ve yaşlandıkça bu ilişkilerin daha da önemli hale geldiğini belirtmektedir. Torunlarla ilgilenme ve aile içi dayanışmanın artması, ileri yaşta evlilik birliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bulgular, aile içi dayanışmanın ve kuşaklar arası ilişkilerin, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırdığını ve onların sosyal destek ağlarını güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Araştırma, yeniden evlenme sürecinde yaşanan güvensizlikleri de ortaya koymaktadır. Aynı zamanda yaşlı erkekler evlilik pazarındaki maddi çıkarların ve güvensizliklerin, yeniden evlenme süreçlerinde önemli bir engel teşkil ettiğini belirtmişlerdir. İleri yaşta yeniden evlenme konusundaki güvensizlikler ve maddi çıkar kaygıları, ilişkilerin samimiyetine olan inancı zedelemekte ve bu durum evlilik kararlarını ertelemeye neden olmaktadır. Yeniden evlenme sürecinde karşılaşılan

güvensizlikler, yaşlı erkeklerin partnerlerine karşı temkinli olmasına ve evlilik kararlarını verirken daha dikkatli olmasına yol açmaktadır.

Nitekim cinsiyet eşitliği ve “cinsiyetli olmak” bu çalışmanın bulgularından da yola çıkıldığında iki farklı anlam taşımaktadır. Ekonomik ve çalışma yaşamı araştırmalarının çoğu, ataerkilliğin “aile ve çocuklar” boyutuna yeterince dikkat çekmemiştir. Bunun yerine, ailelerin iş hayatına uyum sağlamada kayıplar yaşadığını, üretim alanı hakimiyetinin ve yataylığının, ayrımcılığın hem evde hem de işte cinsiyet ayrımcılığına ve cinsiyete dayalı şiddete önemli bir temel oluşturduğunu irdelemişlerdir. Her ne kadar erkek egemenliği ve şiddet ev içi alanda hâlâ büyük sorunlar olsa da aileler ve çocuklar artık ataerkilliğin temel bağlamı değildir. Bu alandaki kurumlar, günümüzde daha fazla karma güç rejimiyle birlikte değişmektedir. Çalışma yaşamı konu olduğunda genellikle aileler ve çocuklar erkeklik deneyimi açısından “ikinci sırada” gelmektedir. Çalışma ve aile yaşamı çalışmaları (Borchgrevink ve Holter, 1995; Holter, 1990), "iş sorunları hakkında konuşabilmenin" modern aile yaşamında önemli bir konu olduğunu göstermektedir. Bu tez çalışmasında da çalışma ve aile yaşamı arasındaki ikilem evlilik ilişkilerindeki toplumsal cinsiyet rollerini ve deneyimlerini yansıtan bulgulara işaret etmiştir.

Bu çalışma, yeniden evlenme sürecinde toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanmasının ve esnek bir yaklaşımla ele alınmasının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, evlilikte karşılıklı anlayış ve saygının hem erkekler hem de kadınlar için daha mutlu ve uyumlu ilişkiler sağladığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgular, toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik dinamikleri üzerine yapılan literatüre önemli katkılar sağlamaktadır. Gelecekteki araştırmaların, farklı kültürel bağlamlarda toplumsal cinsiyet rolleri ve yeniden evlenme deneyimlerini daha ayrıntılı olarak incelemesi önerilmektedir. Böylece, evlilik ve aile dinamiklerine dair daha kapsamlı ve evrensel çıkarımlar yapılabilir. Araştırmanın bulguları, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden evlenme sürecinde önemli bir rol oynadığını ve bu rollerin evlilik mutluluğu, saygı, ebeveynlik ve paylaşılan sorumluluklar üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Katılımcıların görüşleri, evlilikte karşılıklı saygı, açık iletişim ve dürüstlüğün önemini vurgulamaktadır. Erkekler, yeniden evlenme sürecinde çocukların refahını ön planda tutmanın ve yeni partnerin çocukları kabul etmesinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, erkekler arasında geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dair farklı görüşler gözlemlenmiştir; bazıları eşit sorumluluk paylaşımını savunurken, bazıları daha geleneksel rolleri benimsemektedir.

Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı araştırmanın bulguları genel olarak, ileri yaşta yeniden evliliğin birçok yönüyle karmaşık ve çok boyutlu bir deneyim olduğunu göstermektedir. Evlilik, bireyler için duygusal ve fiziksel destek sağlama işlevi

görürken, aynı zamanda toplumsal konumlarını da etkilemektedir. Yeniden evlilikler, yalnızlıkla başa çıkma stratejilerinden biri olarak öne çıkmakta, ancak bu süreçte çeşitli zorluklar ve riskler de barındırmaktadır. Bu bulgular, ileri yaşta evliliğin toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklik deneyimleri ve toplumsal kabul açısından önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu çalışma sadece ileri yaşta erkeklerin yeniden evlenmeleriyle sınırlandırılmıştır. Gelecekte ileri yaşta kadınların evlilik deneyimlerine yönelik yapılacak araştırmalar ileri yaş yeniden evliliklerini her iki cins açısından bütünsel olarak değerlendirmek açısından faydalı olacaktır. Ayrıca gelecekteki araştırmaların, bu bulguları daha geniş örneklemeler üzerinde doğrulayarak ileri yaşta yeniden evliliğin dinamiklerini daha derinlemesine incelemesi de alana katkı sunacaktır.

İleri yaşam dönemlerinde gerçekleştirilen yeniden evliliklerde erkeklerin, yaşlanmayla birlikte zayıflayan hegemonik erkeklik değerlerini telafi etmeyi bekledikleri gözlemlenmiştir. Literatürdeki çalışmalarda öne çıkarıldığı üzere, yeniden evlilik sürecini şekillendiren en önemli durum boşanmadır. Ancak ileri yaşam dönemlerinde sadece boşanma değil, aynı zamanda eşin vefat etmesi sonucu dul kalma durumunun da evliliğin son bulduğu bir geçiş dönemi olduğu gözlemlenmiştir. Evliliği bitiren bu iki durumun erkeklerin yeniden evlenme deneyimlerinde kritik bir role sahip olduğu görülmüştür. Özellikle dulluk sonrası yeniden evlenme kararı alan erkeklerin, sosyal destek alabilecekleri ilişkilerini sürdürdükleri ve çocuklarıyla daha fazla iletişim kurabildikleri görülmektedir. Bu bağlamda, Bandini ve Thompson'ın (2014) çalışmalarında, dul kalan erkeklerin toplumsal destek sistemlerine olan bağımlılığının arttığı ve bu süreçte çocuklarıyla daha sıkı ilişkiler kurdukları belirtilmiştir. Ayrıca, yeniden evliliklerde erkeklerin yeni eşleriyle kurdukları ilişkilerde, hegemonik erkeklik değerlerini yeniden tesis etmeye çalıştıkları görülmektedir. Erkeklerin yaşlandıkça, toplumsal statü ve iktidar konumlarını koruma çabaları, yeniden evlilik kararlarını da şekillendirmektedir. Tannenbaum ve Frank (2010) yaşlı erkeklerin sağlık ve toplumsal rollerindeki değişikliklerin erkeklik kimliklerini derinden etkilediğini vurgulamaktadır. Bu süreçte erkeklerin sağlık sorunları, ekonomik zorluklar ve sosyal izolasyon gibi faktörler nedeniyle yaşadıkları krizler, yeniden evlenme kararlarını da etkilemektedir. Shafer ve James (2012) çalışmalarında, erkeklerin ikinci evliliklerinde karşılaştıkları zorlukları ve bu evliliklerin ilk evliliklerden farklılıklarını ele almışlardır. İkinci evliliklerde erkeklerin, eşlerine daha fazla duygusal destek sağlama ve ev içi rolleri paylaşma eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu durum, yaşlı erkeklerin hegemonik erkeklik değerlerini yeniden yapılandırma çabalarını yansıtmaktadır.

Biten evliliklerin ardından ileri yaşam dönemlerinde gerçekleştirilen yeniden evlilikler, evlilik döngüsündeki dönüşüme de işaret etmektedir. Evlilik biyografisi, bireyselleşmiş

beklentilere bağı olarak olağan bir biyografiden seçimlere bağı bir biyografiye dönüşmüştür. Bu durum, ileri yaşam dönemlerinde yeniden evlenmeyle birlikte, evlilik ve erkeklik deneyimleri arasındaki ilişkilerin toplumsal cinsiyete dayalı olarak karmaşıklıştığına işaret etmektedir. Örneğin, evlilik ilişkisi içerisinde bakım görevleri "kadını" olarak görülmektedir. Bu durum, ileri yaşam dönemlerinde yapılan yeniden evliliklerde de benzer bir dinamiğe sahip olmasına rağmen, egemen erkeklik değerlerindeki değişimler ön plana çıkmaktadır. İleri yaşam dönemlerinde erkekler, özellikle emekliliğe geçişle birlikte işçi statülerini kaybetmiş, "eve ekmek getiren" erkeklik rolü zayıflamıştır. Bu değişim, erkeklerin hegemonik erkeklik değerleri üzerinden evlilik içindeki baskın, otoriter ve kontrol eden pratiklerinin zayıflamasına neden olmuştur. Araştırmalarda emekliliğin erkekler üzerindeki etkilerini ele alarak, iş hayatından çekilmenin erkeklerin toplumsal rollerini ve kimliklerini nasıl dönüştürdüğünü vurgulamaktadır. Bu süreçte, erkeklerin ev içi rolleri ve bakım görevlerini üstlenmeleri, geleneksel erkeklik normlarının yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır (Tannenbaum ve Frank, 2010). Diğer çalışmalar ise, ikinci evliliklerde erkeklerin eşlerine daha fazla duygusal destek sağlama ve ev içi rolleri paylaşma eğiliminde olduklarını belirtmektedir (Shafer ve James, 2012). Bu bulgu, yaşlı erkeklerin hegemonik erkeklik değerlerini yeniden yapılandırma çabalarını yansıtmaktadır. Emeklilikle birlikte erkeklerin iş hayatından çekilmeleri, ev içi sorumlulukları ve bakım görevlerini daha fazla üstlenmelerine yol açarak, evlilik içindeki toplumsal cinsiyet dinamiklerini karmaşıklıştırmaktadır.

Çalışmanın bir diğer öne çıkan bulgusu, ilk evlilik ile ileri yaşam dönemlerinde gerçekleştirilen yeniden evliliklerin, kuşaklararası dayanışma ilişkilerini dönüştürmesidir. Yeniden evlilik, yaşam seyri boyunca gerçekleştirilen evlilikler arasında kurulan aile bağlarını karmaşıklıştırmaktadır. Ebeveynlik, üvey çocuk gibi farklı unsurların öne çıktığı bu birleşik aile yapısında, kuşaklararası dayanışma ilişkileri de farklılıklar gösterebilmektedir. Bu bağlamda, yeniden evlilikler, ebeveynlerin çocuklarıyla olan bakım ilişkilerinde önemli değişiklikler yaratmaktadır. Tannenbaum ve Frank (2010) çalışmalarında, yeniden evliliklerin aile yapısındaki bu dönüşümleri ele alarak, erkeklerin toplumsal rollerinin ve ilişkilerinin nasıl etkilendiğini vurgulamaktadır. Bu süreçte, erkeklerin yeni aile dinamiklerine uyum sağlama çabaları, hegemonik erkeklik değerlerinin yeniden değerlendirilmesine yol açmaktadır. Ebeveynler ile çocuklar arasında var olan karşılıklı bakım ilişkileri, bu noktada en fazla değişim gösteren unsurlardandır. Birden fazla evlilik ile kurulan birleşik aile yapıları, ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları bakım ilişkilerini karmaşık hale getirmiştir. Bu durum, Antonucci'nin konvoy modeli çerçevesinde bahsettiği sosyal bakım ağı dinamiklerinin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Antonucci'ye göre (2001), sosyal ilişkiler ve destek ağları yaşam boyunca değişir

ve yeniden evlilik gibi önemli yaşam olayları, bu ağların yapısını ve işleyişini büyük ölçüde etkiler. Başka bir ifadeyle, sosyal bakım ve destek ağındaki süregelen aile ilişkileri, gerçekleştirilen evliliklerle birlikte beklenen bir süreç olmaktan uzaklaşmıştır. Bu durum, Antonucci'nin (2001) konvoy modeli çerçevesinde, sosyal bakım ve destek ağlarındaki dinamiklerin yeniden şekillenmesine neden olarak, aile içi ilişkilerde yeni zorluklar ve sorumluluklar ortaya çıkarmaktadır.

Genel olarak, ileri yaşam dönemlerinde yeniden evliliklerde erkeklerin, yaşlanmayla birlikte zayıflayan hegemonik erkeklik değerlerini telafi etmeyi bekledikleri ve bu süreçte sosyal destek sistemlerine daha fazla bağımlı hale geldikleri görülmektedir. Bu bulgular, erkeklerin yaşlanma ve yeniden evlilik süreçlerinde toplumsal cinsiyet ve erkeklik kimliklerini nasıl yeniden inşa ettiklerini anlamak açısından önemli bir perspektif sunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve sosyal politikaların, yaşlı erkeklerin evlilik tercihleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiş ve bu süreçte daha eşitlikçi ve esnek cinsiyet rollerinin benimsenmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu bulgular, yeniden evlenme sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu araştırmanın bulguları, ileri yaşta evliliklerin sadece duygusal ve sosyal ihtiyaçları değil, aynı zamanda pratik yaşam gereksinimlerini de karşılama ihtiyacını yansıttığını göstermektedir. Yeniden evlilikler, erkeklerin hegemonik erkeklik değerlerini yeniden yapılandırma ve toplumsal cinsiyet rollerini yeniden değerlendirme süreçlerini de içermektedir. Bu bağlamda, sosyal politikaların geliştirilmesi ve destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmada kritik bir rol oynayacaktır. İleri yaşta erkeklerin evlilik deneyimlerinde bakım ihtiyacı önemli bir unsurdur ve bu, erkeklerin mağduriyetini yansıttığı gibi, kadınlar açısından da kritik önem taşımaktadır. Aile içi bakım sorumluluğu genellikle kadınların üzerinde olduğundan, bu konuya odaklanan sosyal hizmetlerin hazırlanması hem yaşlı nüfus hem de toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında hayati önem taşımaktadır. Yaşlı bireylerin evde bakım hizmetlerine erişimini kolaylaştıracak programların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu programlar, profesyonel bakım hizmetleri sunarak, yaşlı bireylerin bakım ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olabilir. Bu çalışma, ileri yaşta yeniden evlenme süreçlerinin ve bu süreçlerde karşılaşılan zorlukların nicel veriler aracılığıyla betimlenmesi ve nitel veriler aracılığıyla da daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular doğrultusunda, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini göz önünde bulunduran sosyal politika önerileri geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu politikalar, yaşlı bireylerin yeniden evlenme süreçlerini destekleyecek, cinsiyet eşitliğine duyarlı ve onların yaşam kalitesini artıracak şekilde tasarlanmalıdır. İleri

yaşıta gerçekleştirilen yeniden evlilikler, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve hegemonik erkeklik değerlerinin yeniden değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu nedenle, yaşlı bireylerin yeniden evlenme deneyimlerini destekleyecek sosyal politikalar ve hizmetler, toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunacak ve yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artıracaktır. Özellikle, konvoy modeli çerçevesinde ele alınan sosyal bakım ve destek ağlarının yeniden şekillendirilmesi, yaşlı bireylerin sosyal ilişkilerinin güçlendirilmesi ve bakım ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir rol oynayacaktır. Bu bağlamda, sosyal hizmetlerin ve politikaların yaşlı bireylerin yeniden evlenme süreçlerini destekleyecek şekilde tasarlanması hem toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hem de yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik olmalıdır.

Kaynakça

- Adak, N. (2003). Yaşlıların gayri resmi bakıcıları: Kadınlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(6).
- Addis, M. E., ve Mahalik, J. R. (2003). Men, masculinity, and the contexts of help seeking. *American Psychologist*.
- Addo, F. R. (2014). Debt, cohabitation, and marriage in young adulthood. *Demography*, 51(5), 1677-1701.
- Ahrons, C. R. (1980). Divorce: A crisis of family transition and change. *Family Relations*, 533-540.
- Akca, Ü. (2018). Kentsel ve Kırsal Alanda Yoksulluk Sorunundan Etkilenen Nüfus Grupları. *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet*, 49.
- Albertini, M., ve Garriga, A. (2011). The effect of divorce on parent-child contacts: Evidence on two declining effect hypotheses. *European Societies*, 13(2), 257-278.
- Albertini, M., ve Tosi, M. (2018). Grandparenting after parental divorce: The association between non-resident parent-child meetings and grandparenting in Italy. *European Journal of Ageing*, 15, 277-286.
- Allan, G. A. (1985). *Family life: domestic roles and social organization*. B. Blackwell.
- Allen, K. R., Blieszner, R., ve Roberto, K. A. (2000). Families in the middle and later years: A review and critique of research in the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 911-926.
- Alsemgeest, L., ve Grobbelaar, C. (2015). Spouses' views of gender roles: financial management in marriage. *Journal of Economic and Financial Sciences*, 8(3), 843-860.
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato, P. R. (2004). Tension between Institutional and Individual Views of Marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 959-965.
- Amato, P. R. (2004). Tension between institutional and individual views of marriage. *Journal of Marriage and the Family*, 959-965.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of marriage and family*, 72(3), 650-666.
- Amato, P. R., ve Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of marriage and family*, 68(1), 222-235.

- Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D. R., ve Rogers, S. J. (2007). *Alone together: How marriage in America is changing*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D. R., ve Rogers, S. J. (2007). *Alone together*. Harvard University Press.
- Amato, P. R., ve Hohmann-Marriott, B. (2007). A comparison of high-and low-distress marriages that end in divorce. *Journal of marriage and family*, 69(3), 621-638.
- Amato, P. R., ve James, S. (2010). Divorce in Europe and the United States: Commonalities and differences across nations. *Family Science*, 1(1), 2-13.
- Amato, P. R., ve Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. *Journal of family issues*, 24(5), 602-626.
- Amato, P. R., ve Rogers, S. J. (1997). A longitudinal study of marital problems and subsequent divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 612-624.
- Antonucci, T. C. (2001). Social relations: An examination of social networks, social support, and sense of control. In J. E. Birren ve K. W. Schaie (Eds.), *Handbook of the Psychology of Aging* (pp. 427-453). San Diego: Academic Press.
- Antonucci, T. C., Birditt, K. S., Sherman, C. W., ve Trinh, S. (2011). Stability and Change in the Intergenerational Family: A Convoy Approach. *Ageing and Society*, 31(7), 1084-1106.
- Antonucci, T. C., Birditt, K. S., ve Webster, N. J. (2010). Social relations and mortality: A more nuanced approach. *Journal of Health Psychology*, 15(5), 649-659.
- Antonucci, T. C., Fiori, K. L., Birditt, K. S., ve Jackey, L. M. H. (2010). Convoys of Social Relations: Integrating Life-Span and Life-Course Perspectives. In M. E. Lamb ve A. M. Freund (Eds.), *The Handbook of Life-Span Development* (Vol. 2, pp. 434-473). Hoboken, NJ: John Wiley ve Sons.
- Antonucci, T. C., ve Akiyama, H. (1987). Social networks in adult life and a preliminary examination of the convoy model. *Journal of gerontology*, 42(5), 519-527.
- Arber, S. (2004). Gender, marital status, and ageing: Linking material, health, and social resources. *Journal of Aging Studies*, 18(1), 91-108.
- Aron, A., Aron, E. N., ve Smollan, D. (1992). Inclusion of other in the self scale and the structure of interpersonal closeness. *Journal of personality and social psychology*, 63(4), 596.
- Arun, Ö., ve Arun, B. K. (2011). Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10(4).

- Barber, B.L., ve Demo, D.H. (2006). The Kids Are Alright (At Least, Most Of Them): Links Between Divorce And Dissolution And Child Well Being. içinde M.A. Fine ve J.H. Harvey (Eds.), *Handbook of divorce and relationship dissolution* (pp. 289–311), Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Barret, M ve McIntosh, M. (1982). *The Anti-Social Family*. London: Verso Books.
- Bartley, S. J., Blanton, P. W., ve Gilliard, J. L. (2005). Husbands and wives in dual-earner marriages: Decision-making, gender role attitudes, division of household labor, and equity. *Marriage ve family review*, 37(4), 69-94.
- Baxter, J., Haynes, M., ve Hewitt, B. (2010). Pathways into marriage: Cohabitation and the domestic division of labor. *Journal of Family Issues*, 31(11), 1507-1529.
- Beck, U. (1992) *The Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage. Sf. 116.
- Beck, U., ve Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın Normal Kaosu*. İmge Kitabevi.
- Becker, G. S. (1981). *A Treatise on the Family*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Becker, G. S. (1992). Human capital and the economy. *Proceedings of the American philosophical society*, 136(1), 85-92
- Becker, G. S., Landes, E. M., ve Michael, R. T. (1977). An economic analysis of marital instability. *Journal of political Economy*, 85(6), 1141-1187.
- Bengtson, V. L., ve Treas, J. (1980). Family, health, and aging. *Handbook of Aging and the Social Sciences*, 5, 250-271.
- Bengtson, V. L., Giarrusso, R., Mabry, J. B., ve Silverstein, M. (2002). Solidarity, Conflict, and Ambivalence: Complementary or Competing Perspectives on Intergenerational Relationships? *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 568-576.
- Bengtson, V. L., ve Allen, K. R. (1993). The Life Course Perspective Applied to Families Over Time. In P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm, ve S. K. Steinmetz (Eds.), *Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach* (pp. 469-504). New York: Plenum Press.
- Bengtson, V. L., ve Roberts, R. E. (1991). Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family*, 856-870.
- Berger ve Berger (1983). *The War Over The Family: Capturing the Mid Ground*, Anchor Books, Garden City, New York.
- Bernardes, J. (1993). Responsibilities in studying postmodern families. *Journal of Family Issues*, 14(1), 35-49.

- Bianchi, S. M., Milkie, M. A., Sayer, L. C., ve Robinson, J. P. (2000). Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social forces*, 79(1), 191-228.
- Biblarz, T. J., ve Raftery, A. E. (1999). Family structure, educational attainment, and socioeconomic success: Rethinking the "pathology of matriarchy". *American Journal of Sociology*, 105(2), 321-365.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Skinner, D., Stanworth, M., ve Webster, A. (1996). Theorising Modern Family Life. In *Introductory Sociology* (pp. 479-526). Palgrave, London.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Stanworth, M., Sheard, K., ve Webster, A. (1996). *Introductory Sociology* (3rd ed.). Palgrave Macmillan.
<https://www.palgrave.com/gp/book/9780333665114>
- Blankenhorn, D. (2007). *The Future of Marriage*. New York: Encounter Books.
- Blieszner, R., ve Bedford, V. H. (2012). *Handbook of Families and Aging*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Blow, A. J., ve Hartnett, K. (2005). Infidelity in committed relationships ii: A substantive review. *Journal of marital and family therapy*, 31(2), 217-233.
- Bonanno, G. A., ve Kaltman, S. (2001). The varieties of grief experience. *Clinical psychology review*, 21(5), 705-734.
- Bordo, S. (2000). *The Male Body: A New Look at Men in Public and in Private*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Bouman, J. (2004). Power of Working with Community Organizations: The Illinois FamilyCare Campaign-Effective Results through Collaboration. *Clearinghouse Rev.*, 38, 583.
- Bowling, A., ve Dieppe, P. (2005). What is successful ageing and who should define it?. *Bmj*, 331(7531), 1548-1551.
- Brannon, R. (1985). A scale for measuring attitudes toward masculinity. İçinde A. Sargent (Ed.), *Beyond sex roles* (2nd ed.). St. Paul, MN: West Publishing.
- Bray, J. H. (1999). From marriage to remarriage and beyond. *Coping with divorce, single parenting, and remarriage: A risk and resiliency perspective*, 253-271.
- Brody, E. M., ve Brody, S. J. (1981). "Women in the Middle" and Family Help to Older People. *The Gerontologist*, 21(5), 471-480. <https://doi.org/10.1093/geront/21.5.471>
- Brody, E. M., ve Spark, G. (1977). Family care of the elderly: Who helps and how much? *The Gerontologist*, 17(6), 491-496. <https://doi.org/10.1093/geront/17.6.491>

- Brook, J., McDonald, T. P., ve Yan, Y. (2012). An analysis of the impact of the Strengthening Families Program on family reunification in child welfare. *Children and Youth Services Review*, 34(4), 691-695.
- Brown, S. L., ve Lin, I.-F. (2012). The gray divorce revolution: Rising divorce among middle-aged and older adults, 1990–2010. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*.
- Brown, S. L., Bulanda, J. R., ve Lee, G. R. (2012). Transitions into and out of cohabitation in later life. *Journal of Marriage and Family*, 74(4), 774-793.
- Brown, S. L., Manning, W. D., ve Payne, K. K. (2017). Relationship quality among cohabiting versus married couples. *Journal of family issues*, 38(12), 1730-1753.
- Brown, S. L., Manning, W. D., ve Wu, H. (2022). Relationship quality in midlife: A comparison of dating, living apart together, cohabitation, and marriage. *Journal of Marriage and Family*, 84(3), 860-878.
- Brown, S. L., ve Lin, I. F. (2012). The Gray Divorce Revolution: Rising Divorce among Middle-aged and Older Adults, 1990–2010. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 67(6), 731-741.
- Bumpass, L. L., ve Sweet, J. A. (1989). National estimates of cohabitation. *Demography*, 26(4), 615-625.
- Bumpass, L., Sweet, J., ve Martin, T. C. (1990). Changing patterns of remarriage. *Journal of Marriage and the Family*, 747-756.
- Burks, V. , Lund, D. A. , Gregg, C. H. , ve Bluhm, H. P. (1988). *Bereavement and remarriage for older adults*. *Death Studies*, 12, 51-60
- Burton, L. M., ve Bengtson, V. L. (1985). Black Grandmothers: Issues of Timing and Continuity of Roles. In V. L. Bengtson ve J. F. Robertson (Eds.), *Grandparenthood* (pp. 61-77). Beverly Hills, CA: Sage.
- Cacioppo, J. T., ve Patrick, W. (2008). *Loneliness: Human nature and the need for social connection*. WW Norton ve Company.
- Canham, S. L., Mahmood, A., Stott, S., Sixsmith, J., ve O'Rourke, N. (2014). 'Til divorce do us part: Marriage dissolution in later life. *Journal of Divorce ve Remarriage*, 55(8), 591-612. P. 592-593
- Cantor, M. H. (1991). Family and Community: Changing Roles in an Aging Society. *The Gerontologist*, 31(3), 337-346.

- Cantor, M. H., ve Little, V. (1979). Aging and Social Care. In M. Powell Lawton, A. Winter, ve G. Maddox (Eds.), *Annual Review of Gerontology and Geriatrics* (Vol. 3, pp. 165-194). New York: Springer Publishing Company.
- Carr, D. (2012). The Social Stratification of Older Adults' Preparations for End-of-Life Health Care. *Journal of Health and Social Behavior*, 53(3), 297-312.
- Carr, D., ve Springer, K. W. (2010). Advances in families and health research in the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 743-761. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00728.x>
- Carr, D., Cornman, J. C., ve Freedman, V. A. (2016). Do You Need a Reason to Be Healthy? The Relationship between Caregiving and Preventive Health Behaviors among Spouses and Adult Children. *Research on Aging*, 38(4), 422-445.
- Carr, D., Freedman, V. A., ve Cornman, J. C. (2018, April). Beyond Gray Divorce: Remarriage and Emotional Well-being of Older Adults. In *annual meeting of the Population Association of America. Denver (April 26)*.
- Carr, D., ve Khodyakov, D. (2007). Health Care Proxies: Whom Do Young-old Adults Choose and Why? *Journal of Health and Social Behavior*, 48(2), 180-194.
- Carr, D., ve Pudrovskaya, T. (2012). Mid-life and Later-life Divorce and Widowhood: Associations with Psychological Well-being, Health, and Social Relations. In R. A. Settersten Jr. ve J. L. Angel (Eds.), *Handbook of Sociology of Aging* (pp. 707-724). New York: Springer.
- Carr, D., ve Springer, K. W. (2010). Advances in Families and Health Research in the 21st Century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 743-761.
- Carr, D., ve Utz, R. L. (2020). Families in Later Life: A Decade in Review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 346-363.
- Carrigan, T., Connell, B., ve Lee, J. (1985). Toward a new sociology of masculinity. *Theory and society*, 14(5), 551-604.
- Cerrato, J., ve Cifre, E. (2018). Gender inequality in household chores and work-family conflict. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 1330. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01330>
- Cerrato, J., ve Cifre, E. (2018). Gender inequality in household chores and work-family conflict. *Frontiers in psychology*, 9, 384557.
- Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of marriage and family*, 66(4), 848-861.
- Cherlin, A. J. (2009). *The Marriage-Go-Round: The State of Marriage and the Family in America Today*. New York: Alfred A. Knopf.

- Cherlin, A. J. (2010). *The marriage-go-round: The state of marriage and the family in America today*. Vintage.
- Cherlin, A. J. (2012). Goode's world revolution and family patterns: A reconsideration at fifty years. *Population and Development Review*, 38(4), 577-607.
- Cherlin, A., ve Walters, P. B. (1981). Trends in US Men's and Women's Sex Roles. *American Sociological Review*, 46, 4S3-60.
- Chester, R. M. (1983). Stress on missionary families living in "other culture" situations. *Journal of Psychology and Christianity*.
- Chiswick, C. U., ve Lehrer, E. L. (1990). On marriage-specific human capital: Its role as a determinant of remarriage. *Journal of Population Economics*, 3(3), 193-213.
- Ciabattari, T. (2021). *Sociology of families: Change, continuity, and diversity*. SAGE publications.
- Clark, S., ve Kenney, C. (2010). Is the United States experiencing a "matrilineal tilt?": Gender, family structures and financial transfers to adult children. *Social Forces*, 88(4), 1753-1776.
- Cohen, P. N. (2018). *Enduring bonds: Inequality, marriage, parenting, and everything else that makes families great and terrible*. Univ of California Press.
- Cohen, S., ve Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological bulletin*, 98(2), 310.
- Coleman M, Ganong L, Fine M. (2000). Reinvestigating remarriage: Another decade of progress. *Journal of Marriage and the Family*, 62 (4):1288–1307.
- Coltrane, S. (1994). Theorizing masculinities in contemporary social science. İçinde Brod, H., ve Kaufman, M. (Eds.) *Theorizing masculinities* (Vol. 5). Sage Publications.
- Conger, R. D., Rueter, M. A., ve Elder, G. H. Jr. (1990). Couple Resilience to Economic Pressure. *Journal of Marriage and the Family*, 52(3), 643-656.
- Connell, R. W. (1996). New directions in gender theory, masculinity research, and gender politics. *Ethnos*, 61(3-4), 157-176.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Connell, R. W., ve Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender and Society*, 19, 829–859.
- Connell, R.W. (1996). "Politics of Changing Men," *Arena* 6 (1996): 56.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar; Toplum , Kişi ve Cinsel Politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R.W. (2019). *Erkeklikler*. (N. Konukcu, Çev.). Ankara: Phoenix.

- Cooke, L. P. (2006). Policy, Preferences, and Patriarchy: The Division of Domestic Labor in East Germany, West Germany, and the United States. *Social Politics: International Studies in Gender, State ve Society*, 13(1), 117-143.
- Cooney, T. M., ve Dunne, K. (2001). Intimate relationships in later life: Current realities, future prospects. *Journal of Family Issues*, 22(7), 838-858.
- Coontz, S. (2016). *The Way We Never Were: American Families and the Nostalgia Trap*. New York: Basic Books.
- Cowan, R. S. (2023). *More work for mother: The ironies of household technology from the open hearth to the microwave*. Plunkett Lake Press.
- Crenshaw, K. (1989). *Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics* (pp. 57-80). Routledge.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. London: Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (2nd ed.). Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2005). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (2nd ed.). Pearson.
- Creswell, J. W., ve Plano Clark, V. L. (2017). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* (3rd ed.). Sage Publications. <https://study.sagepub.com/creswell3e>
- Creswell, J. W., Goodchild, L. F., ve Turner, P. P. (1996). Integrated qualitative and quantitative research: Epistemology, history, and designs. In J. C. Smart (Ed.), *Higher Education: Handbook of Theory and Research* (Vol. 11, pp. 90-136). Agathon.
- Creswell, J.W. (2011). *Educational research*. New Delhi: PHI Learning Private Limited.
- Crow, G., ve Maclean, C. (2004). Families and local communities. *The Blackwell companion to the sociology of families*, 69-83.sf.80
- Crowley, J. E. (2019). Once bitten, twice shy? Gender differences in the remarriage decision after a gray divorce. *Sociological Inquiry*, 89(1), 150-176
- Crowley, J. E., ve Brand, R. (2018). Repartnering and Step-Family Formation in Later Life. *Ageing and Society*, 38(2), 233-257.
- Cumming, E., ve Henry, W. E. (1961). *Growing old*. New York: Basic Books.
- Cumming, E., Dean, L. R., Newell, D. S., ve McCaffrey, I. (1960). Disengagement-a tentative theory of aging. *Sociometry*, 23(1), 23-35.

- Çobanoğlu, A., ve Serhat, T. E. K. (2021). Türkiye’de Yeniden Evlenme Olgusu: Cinsiyet ve Psikososyal Değişkenler Bağlamında Bir Değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(44), 8092-8118.
- dak, N., Elmas Çağrı (2022) Türkiye'de Değişen Kentsel Aile ve Evlilik Eğilimleri *Dert Yükü Mekanlar: Kentlerin Yeni ve Eskimeyen Sorunları* Editör Gazanfer Kaya Aziz Şeker Nika Yayınevi Ankara ss. 259-284.
- Dale, A., Wathan, J., ve Higgins, V. (2008). Secondary analysis of quantitative data sources. *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. London, United Kingdom: SAGE Publications Ltd, 520-535.
- Davidson, K. (2001). Late life widowhood, selfishness and new partnership choices: A gendered perspective. *Ageing ve Society*, 21(3), 297-317.
- de Boise, S. (2015). I’m not homophobic, “I’ve got gay friends”: Evaluating the validity of inclusive masculinity. *Men and Masculinities*, 18(3), 318–339.
- De Graaf, P. M., ve Fokkema, T. (2007). Contacts between divorced and non-divorced parents and their adult children in the Netherlands: An investment perspective. *European Sociological Review*, 23(2), 263-277.
- De Graaf, P. M., ve Kalmijn, M. (2003). Alternative routes in the remarriage market: Competing-risk analyses of union formation after divorce. *Social forces*, 81(4), 1459-1498.
- de Jong Gierveld, J., van Tilburg, T., ve Dykstra, P. A. (2006). Loneliness and Social Isolation. In A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *Cambridge Handbook of Personal Relationships* (pp. 485-500). Cambridge: Cambridge University Press.
- Demez, G. (2012). Toplumsal Etkileşim ve Dayanışma Biçimi Olarak Akrabalık ve Yakın İlişkiler. İçinde *Değişen Toplumda Değişen Aile* (Editör: Adak, N.). Siyasal Kitapevi: Ankara.
- Demo, D. H., ve Acock, A. C. (1996). Singlehood, marriage, and remarriage: The effects of family structure and family relationships on mothers' well-being. *Journal of family issues*, 17(3), 388-407.
- Demo, D. H., ve Buehler, C. (2013). Families with Young Children: A Review of Research in the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 876-895.
- DePaulo, B., ve DePaulo, B. M. (2007). *Singled out: How singles are stereotyped, stigmatized, and ignored, and still live happily ever after*. Macmillan.
- Deutsch, F. M. (2001). Equally shared parenting. *Current directions in psychological science*, 10(1), 25-28.

- Deutsch, F. M. (2001). Equally shared parenting. *Current directions in psychological science*, 10(1), 25-28.
- Dewey, J. ve Bentley, A.F., (1991). Knowing and the Known. John Dewey: The Later Works, 1925-1953. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Diener, E., ve Seligman, M. E. (2002). Very happy people. *Psychological Science*, 13(1), 81-84
- Dribe, M., Lundh, C., ve Nystedt, P. (2007). Widowhood strategies in preindustrial society. *Journal of Interdisciplinary History*, 38(2), 207-232.
- Duncan, G. J., ve Hoffman, S. D. (1985). Economic consequences of marital instability. In *Horizontal equity, uncertainty, and economic well-being* (pp. 427-470). University of Chicago Press.
- Dykstra, P. A., ve de Jong Gierveld, J. (2004). Gender and Marital-history Differences in Emotional and Social Loneliness among Dutch Older Adults. *Canadian Journal on Aging*, 23(2), 141-155.
- Dykstra, P. A., ve Fokkema, T. (2007). Social and Emotional Loneliness among Divorced and Married Men and Women: Comparing the Deficit and Cognitive Perspectives. *Basic and Applied Social Psychology*, 29(1), 1-12.
- Easterlin, R. A. (1978). What will 1984 be like? Socioeconomic implications of recent twists in age structure. *Demography*, 15(4), 397-432.
- Ebaugh, H.R., (1988). *Becoming an Ex: The Process of Role Exit*. Chicago: University of Chicago Press.
- Elder Jr, G. H. (1994). Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course. *Social psychology quarterly*, 4-15.
- Elder, G. H., Johnson, M. K., ve Crosnoe, R. (2003). The emergence and development of life course theory. In J. T. Mortimer ve M. J. Shanahan (Eds.), *Handbook of the Life Course* (pp. 3-19). Springer. https://doi.org/10.1007/978-0-306-48247-2_1
- Ellwood, D. T., Jencks, C., ve Neckerman, K. M. (2004). The uneven spread of single-parent families: What do we know? Where do we look for answers. *Social inequality*, 1, 3-77.
- Elmas, Ç., ve Adak, N.(2023). Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Toplumsal Kökenleri ve Boşanma Sonrası Deneyimler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43(1), 84-97. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.1.0030B>.
- Emirbayer, M. ve Goldberg, C. A., (2005). Pragmatism, Bourdieu, And Collective Emotions in Contentious Politics. *Theory and Society*. 34(5), 469-518.

- Emirbayer, M. ve Schneiderhan, E., (2015). Demokrasi Üzerine Dewey ve Bourdieu. içinde Gorski, P.S. (Ed.). Bourdieu ve Tarihsel Analiz. Heretik Yayınları: Ankara.
- England, P. (2010). The gender revolution: Uneven and stalled. *Gender ve society*, 24(2), 149-166.
- England, P., ve Shafer, E. F. (2007). Everyday gender conflicts in low-income couples. *Unmarried couples with children*, 55-83.
- Erickson, R. J. (2005). Why emotion work matters: Sex, gender, and the division of household labor. *Journal of marriage and family*, 67(2), 337-351.
- Ericson, K. J. (1998). *Predicting family strengths in families caring for children with disabilities*. Utah State University.
- Erikson, E. H. (2005). Identity: Youth and crisis. New York: W.W. Norton.
- Faber, A. J. (2004). Examining remarried couples through a Bowenian family systems lens. *Journal of Divorce ve Remarriage*, 40(3-4), 121-133.
- Ferraro, K. F., Shippee, T. P., ve Schafer, M. H. (2009). Cumulative inequality theory for research on aging and the life course. In V. L. Bengtson, D. Gans, N. M. Putney, ve M. Silverstein (Eds.), *Handbook of Theories of Aging* (2nd ed., pp. 413-433). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-0-8265-7833-4>
- Ferraro, K. F., ve Shippee, T. P. (2009). Aging and cumulative inequality: How does inequality get under the skin? *The Gerontologist*, 49, 333–343. doi:10.1093/geront/gnp034
- Ferree, M. M. (1991). The gender division of labor in two-earner marriages: Dimension of variability and change. *Journal of Family Issues*, 12, 158-180.
- Finch, J. (1987). Family obligations and social change. Polity Press.
- Finch, J., ve Mason, J. (1990). Filial obligations and kin support for elderly people. *Ageing ve Society*, 10(2), 151-175.
- Fincham, F. D., Stanley, S. M., ve Beach, S. R. (2007). Transformative processes in marriage: An analysis of emerging trends. *Journal of Marriage and Family*, 69(2), 275-292.
- Fiori, K. L., ve Denckla, C. A. (2012). Social support and mental health in middle-aged men and women: A multidimensional approach. *Journal of Aging and Health*.
- Flinn, M. V. (2011). Evolutionary anthropology of the human family. In C. Salmon ve T. K. Shackelford (Eds.), *The Oxford handbook of evolutionary family psychology* (pp. 12–32). Oxford University Press.
- Frosh, S., Phoenix, A., ve Pattman, R. (2002). Young Masculinities: Understanding Boys in Contemporary Society. Palgrave Macmillan.

- Frosh, S., Phoenix, A., ve Pattman, R. (2002). Policing young masculinities. In *Young Masculinities* (pp. 175-195). Palgrave, London.
- Gable, S. L., Reis, H. T., Impett, E. A., ve Asher, E. R. (2004). What do you do when things go right? The intrapersonal and interpersonal benefits of sharing positive events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(2), 228-245. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.2.228>.
- Gable, S. L., Reis, H. T., Impett, E. A., ve Asher, E. R. (2004). What do you do when things go right? The intrapersonal and interpersonal benefits of sharing positive events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(2), 228-245. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.2.228>
- Gähler, M. (1998). *Life after divorce: economic, social and psychological well-being among Swedish adults and children following family dissolution* (Doctoral dissertation, The Swedish Institute for Social Research, Stockholm University).
- Gallagher, S. K., ve Gerstel, N. (1993). Kinkeeping and friend keeping among older women: The effect of marriage. *The Gerontologist*, 33(5), 675-681.
- Ganong, L. H., ve Coleman, M. (2004). *Stepfamily Relationships: Development, Dynamics, and Interventions*. New York: Springer Publishing Company.
- Gibson-Davis, C., Gassman-Pines, A., ve Lehrman, R. (2018). “His” and “Hers”: Meeting the economic bar to marriage. *Demography*, 55(6), 2321-2343.
- Giddens, A. (2012). *Sociology* (6th ed.). Cambridge: Polity Press.
- Gierveld, J. D. J., ve Peeters, A. (2003). The interweaving of repartnered older adults' lives with their children and siblings. *Ageing ve Society*, 23(2), 187-205.
- Gillies, V. (2003). *Family and intimate relationships: A review of the sociological research*. Families ve Social Capital Research Group, South Bank University.
- Ginn, J., ve Arber, S. (1991). Gender, class and income inequalities in later life. *British Journal of Sociology*, 369-396.
- Gittens, D. (2011). *The Family in Question: Changing Households and Familiar Ideologies* (3rd ed.). Basingstoke: Macmillan Education.
- Glick, P. C. (1947). The family cycle. *American sociological review*, 12(2), 164-174.
- Goldscheider, F. K., ve Kaufman, G. (2006). Family complexity and children's behavior problems: A comparative analysis of the US and the UK. *Journal of Family Issues*, 27(2), 127-148
- Goldscheider, F. K., ve Waite, L. J. (1991). *New families, no families?: The transformation of the American home* (Vol. 6). Univ of California Press.

- Good Men Project. (n.d.). Recovering Your Masculinity After Divorce. *The Good Men Project*.
[Link](#)
- Goodenough, W. H. (1970). Description and Comparison in Cultural Anthropology. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Gottman, J. M. (2011). *The science of trust: Emotional attunement for couples*. WW Norton ve Company.
- Gottzén, L., Mellström, U., ve Shefer, T. (Eds.). (2019). Routledge International Handbook of Masculinity Studies. Routledge. <https://www.routledge.com/Routledge-International-Handbook-of-Masculinity-Studies/Gottzen-Mellstrom-Shefer/p/book/9781138056695>
- Gough, K. (1959). The Nayers and the Definition of Marriage. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 89(1), 23-34.
- Greene, J. C., ve Caracelli, V. J. (1997). Advances in mixed-method evaluation: The challenges and benefits of integrating diverse paradigms. *New Directions for Evaluation*, 1997(74), 5-17. <https://doi.org/10.1002/ev.1070>
- Greenstein, T. N. (2000). Economic dependence, gender, and the division of labor in the home: A replication and extension. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 322-335.
- Gross, J. J., ve Blundo, R. G. (2005). The Role of the Male Therapist in the Treatment of Male Clients. In G. R. Brooks ve G. E. Good (Eds.), *The New Handbook of Psychotherapy and Counseling with Men: A Comprehensive Guide to Settings, Problems, and Treatment Approaches* (pp. 77-92). San Francisco: Jossey-Bass.
- Gültekin, N. (2017). *Aile ve Toplumsal Cinsiyet: Kültürlerarası Yaklaşımlar*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Ha, T., ve Granger, D. A. (2016). Family relations, stress, and vulnerability: Biobehavioral implications for prevention and practice. *Family Relations*, 65(1), 9-23.
- Hantrais, L., Brannen, J., ve Bennett, F. (2020). Family change, intergenerational relations and policy implications. *Contemporary Social Science*, 15(3), 275-290.
- Hao, L. (1996). Family Structure, Private Transfers, and the Economic Well-being of Families with Children. *Social Forces*, 75(1), 269-292.
- Hareven, T. K. (1976). *Family Time and Industrial Time: The Relationship between the Family and Work in a New England Industrial Community*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Härkönen, J., Bernardi, F., ve Boertien, D. (2017). Family dynamics and child outcomes: An overview of research and open questions. *European Journal of Population*, 33, 163-184.
- Hatch, L. R. (2000). *Beyond gender differences*. Amityville, NY: Baywood.

- Hawkins, A. J., ve Booth, A. (2005). Unhappily Ever After: Effects of Long-term, Low-quality Marriages on Well-being. *Social Forces*, 84(1), 451-471.
- Hawkins, D. N., ve Booth, A. (2005). Unhappily ever after: effects of long-term, low-quality marriages on well-being. *Social Forces*, 84(1), 445-465.
- Hennon, C. B. (1983). Divorce Among Older Persons: Theoretical and Practical Implications. *The Gerontologist*, 23(4), 364-370.
- Hetherington, E. M. (2003). Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families. *Childhood*, 10(2), 217-236.
- Hetherington, E. M., ve Elmore, A. M. (2003). Risk and resilience in children coping with their parents' divorce and remarriage. *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*, 182-212.
- Hetherington, E. M., ve Elmore, A. M. (2003). The impact of divorce on children: What makes a difference? In M. E. Lamb (Ed.), *Parenting and child development in "nontraditional" families* (pp. 71-104). Routledge.
- Hetherington, E. M., ve Kelly, J. (2002). For Better or For Worse: Divorce Reconsidered. New York: W.W. Norton ve Company.
- Hetherington, E. M., ve Stanley-Hagan, M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 40(1), 129-140.
- Heyman, D. K., ve Gianturco, D. T. (1973). Long-term adaptation by the elderly to bereavement. *Journal of Gerontology*, 28(3), 359-362.
- House, J. S., Landis, K. R., ve Umberson, D. (1988). Social relationships and health. *Science*, 241(4865), 540-545.
- Huang, P. M., Smock, P. J., Manning, W. D., ve Bergstrom-Lynch, C. A. (2011). He says, she says: Gender and cohabitation. *Journal of family issues*, 32(7), 876-905.
- Hunter Murray, S. (2017). Heterosexual men's sexual desire: supported by, or deviating from, traditional masculinity norms and sexual scripts? *Sex Roles*.
- Huston, T. L., Niehuis, S., ve Smith, S. E. (2001). The Early Marriage Roots of Conjugal Distress and Divorce. *Current Directions in Psychological Science*, 10(4), 116-119.
- Ishizuka, K. L. (2018). *Serve the people: Making Asian America in the long sixties*. Verso Books.
- James, S. L., ve Shafer, K. (2012). Temporal differences in remarriage timing: Comparing divorce and widowhood. *Journal of divorce ve remarriage*, 53(7), 543-558.

- Jerrrome, D. (1996). Continuity and change in the study of family relationships. *Ageing and Society*, 16, 93.
- Johnson, D. R., ve Wu, J. (2002). An Empirical Test of Crisis, Social Selection, and Role Explanations of the Relationship Between Marital Disruption and Psychological Distress: A Pooled Time-Series Analysis of Four-Wave Panel Data. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 211-224.
- Jopp, D. S., Lampraki, C., Morselli, D., Znoj, H. J., Brodbeck, J., Spini, D., ve Perrig-Chiello, P. (2023). Vulnerability and Resilience After Partner Loss Through Divorce and Bereavement: Contributions of the LIVES ‘Intimate partner loss study’. In *Withstanding Vulnerability throughout Adult Life: Dynamics of Stressors, Resources, and Reserves* (pp. 91-108). Singapore: Springer Nature Singapore.
- Kahn, R. L., ve Antonucci, T. C. (1980). Convoys Over the Life Course: Attachment, Roles, and Social Support. In P. B. Baltes ve O. G. Brim (Eds.), *Life-Span Development and Behavior* (Vol. 3, pp. 253-286). New York: Academic Press.
- Kalmijn, M. (1998). Intermarriage and homogamy: Causes, patterns, trends. *Annual review of sociology*, 24(1), 395-421.
- Kalmijn, M. (2004). Marriage rituals as reinforcers of role transitions: An analysis of weddings in the Netherlands. *Journal of Marriage and Family*, 66(3), 582-594.
- Kalmijn, M. (2007). Explaining cross-national differences in marriage, cohabitation, and divorce in Europe, 1990–2000. *Population studies*, 61(3), 243-263.
- Kalmijn, M. (2007). Gender differences in the effects of divorce, widowhood and remarriage on intergenerational support: Does marriage protect fathers?. *Social forces*, 85(3), 1079-1104.
- Kalmijn, M. (2012). Longitudinal analyses of the effects of age, marriage, and parenthood on social contacts and support. *Advances in Life Course Research*, 17(4), 177-190.
- Kalmijn, M., ve Monden, C. W. (2006). Are the negative effects of divorce on well-being dependent on marital quality?. *Journal of marriage and family*, 68(5), 1197-1213.
- Kalter, N. (1987). Long-term effects of divorce on children: A developmental vulnerability model. *American journal of orthopsychiatry*, 57(4), 587-600.
- Kampf, A., Marshall, B. L., ve Petersen, A. (2013). *Aging Men, Masculinities and Modern Medicine*. London: Routledge.
- Kandiyoti, D. (1984). “Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”. *Türkiye’de Ailenin Değişimi Toplumbilimsel İncelemeler*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği. S. 19.

- Karney, B. R., ve Bradbury, T. N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. *Psychological bulletin*, 118(1), 3.
- Kaya, E. (2021). Bağlanma Kuramı Çerçevesinde Aldatma ve Boşanma. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(10), 248-263. <https://doi.org/10.21733/ibad.850705>.
- Kertzner, D. I. (1984). *Family Life in Central Italy, 1880-1910: Sharecropping, Wage Labor, and Coresidence*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Kessler, R. C., ve McRae Jr, J. A. (1982). The effect of wives' employment on the mental health of married men and women. *American Sociological Review*, 216-227.
- Kiecolt-Glaser, J. K., ve Newton, T. L. (2001). Marriage and health: his and hers. *Psychological bulletin*, 127(4), 472.
- Kiernan, K. (2004). Changing European families: Trends and issues. *The Blackwell companion to the sociology of families*, 17-33. Sf.28.
- Kiernan, K. (2004). Changing European families: Trends and issues. *The Blackwell companion to the sociology of families*, 17-33. Sf.28.
- Kimmel, M. (2022). The Ageing of Men on Film: Concepts and Perspectives. In *Ageing Masculinities in Contemporary European and Anglophone Cinema* (pp. 11-16). Routledge.
- Kimmel, M. S. (1990). *Men's Lives*. Allyn ve Bacon.
- Kitson, G. C., ve Raschke, H. J. (1981). Divorce research: What we know; what we need to know. *Journal of Divorce*, 4(3), 1-37.
- Kuypers, J. A., ve Trute, B. (1978). Social integration in the middle years. *Journal of Gerontology*, 33(3), 444-450. <https://doi.org/10.1093/geronj/33.3.444>
- Lamb, M. E. (Ed.). (2004). *The role of the father in child development*. John Wiley ve Sons.
- Lamidi, E., ve Cruz, J. (2014). Remarriage Rate in the US, 2012. *NCFMR Family Profile FP-14-10, National Center for Family ve Marriage Research, Bowling Green State University, Bowling Green, OH*.
- Lappegård, T. (2014). Changing european families. *The wiley blackwell companion to the sociology of families*, 20-42.
- Lasch, C. (1977). The waning of private life. *Salmagundi*, (36), 3-15.
- Lawrence, E. M., Rogers, R. G., Zajacova, A., ve Wadsworth, T. (2019). Marital happiness, marital status, health, and longevity. *Journal of Happiness Studies*, 20(5), 1539-1561.
- Lehmiller, J. J., ve Agnew, C. R. (2006). Marginalized relationships: The impact of social disapproval on romantic relationship commitment. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(1), 40-51.

- Levi-Strauss, C. (1969). *The Elementary Structures of Kinship*. Boston: Beacon Press.
- Liang, J., Bennett, J., ve Gu, S. (1993). Self-reported physical health among the aged in Wuhan, China. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 8, 225-251.
- Lim, F. (2022). On Masculinity and Nursing. *American Nurse Journal*. Erişim Linki: <https://www.myamericannurse.com/on-masculinity-and-nursing/>. Erişim Tarihi: Mart 2024.
- Lincoln, Y. S. (1995). Emerging criteria for quality in qualitative and interpretive research. *Qualitative Inquiry*, 1(3), 275-289. <https://doi.org/10.1177/107780049500100301>
- Lindisfarne, N., ve Neale, J. (2016). *Masculinities and the Limits of Identity*. London: Zed Books.
- Lucas, R. E. (2005). Time Does Not Heal All Wounds: A Longitudinal Study of Reaction and Adaptation to Divorce. *Psychological Science*, 16(12), 945-950.
- Lund, D. A., Caserta, M. S., ve Dimond, M. F. (1993). The course of spousal bereavement in later life. İçinde Stroebe, ve R. O. Hansson (Eds.), *Handbook of bereavement: Theory, research and intervention* (pp. 240-254). London: Cambridge University Press.
- Lundberg, S., Pollak, R. A., ve Stearns, J. (2016). Family inequality: Diverging patterns in marriage, cohabitation, and childbearing. *Journal of Economic perspectives*, 30(2), 79-102.
- Mac an Ghail, M. (1996). *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas*. Open University Press.
- Manning, W. D., Brown, S. L., ve Stykes, J. B. (2014). Family complexity among children in the United States. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 654(1), 48-65.
- Manning, W. D., ve Brown, S. L. (2011). The demography of unions among older Americans, 1980–present: A family change approach. In *Handbook of sociology of aging* (pp. 193-210). Springer, New York, NY.
- Martin, S. P. (2006). Trends in marital dissolution by women's education in the United States. *Demographic research*, 15, 537-560.
- Martin-Matthews, A. (2011). Revisiting widowhood in later life: Changes in patterns and profiles, advances in research and understanding. *Canadian Journal on Aging/La Revue canadienne du vieillissement*, 30(3), 339-354.
- Matlabi, H. (2018). *Barriers to Remarriage Among Older People: Viewpoints of Widows and Widowers*. *Journal of Divorce ve Remarriage*.

- McDowell, L. (2003). *Redundant Masculinities? Employment Change and White Working Class Youth*. Oxford: Blackwell Publishing.
- McLanahan, S., ve Percheski, C. (2008). Family structure and the reproduction of inequalities. *Annu. Rev. Sociol.*, 34, 257-276.
- McManus, P. A., ve DiPrete, T. A. (2001). Losers and winners: The financial consequences of separation and divorce for men. *American sociological review*, 246-268.
- McMullin, J. (1995). Theorizing age and gender relations. *Connecting gender and ageing: A sociological approach*, 30-41.
- McWilliams, S., ve Barrett, A. E. (2014). Online dating in middle and later life: Gendered expectations and experiences. *Journal of Family Issues*, 35(10), 1257-1281. <https://academic.oup.com/psychsocgerontology/article/71/6/959/2194708>.
- Menken J, Trussell J, Stempel D, Babakol O. (1981). Proportional hazards life table models: An illustrative analysis of socio-demographic influences on marriage dissolution in the United States. *Demography* 18 (2):181–200.
- Messner, M. A. (1996). Studying up on sex. *Sociological Perspectives*, 39(2), 221-240. <https://doi.org/10.2307/1389430>
- Middleton, M. K., ve Lawson, S. T. (2019). Cyber Pearl Harbor: Analogy, fear, and the framing of cybersecurity threats in the United States, 1991-2016. *First Monday*, 24(5). <https://doi.org/10.5210/fm.v24i5.9387>
- Millett, K. (1977). *Sexual Politics*. Virago Press.
- Moghaddam, F. M., Walker, B., ve Harré, R. (2003). *The Situated Nature of Human Understanding: A Dynamic View from the Social Sciences*. Praeger.
- Morgan, D. (2006). The crisis in masculinity. *Handbook of gender and women's studies*, 109-124.
- Morgan, D. H. J. (2006). The Crisis in Masculinity. In K. Davis, M. Evans, ve J. Lorber (Eds.), *Handbook of Gender and Women's Studies* (pp. 111-125). SAGE Publications Ltd.
- Morgan, D. H. J. (2006). The Crisis in Masculinity. In K. Davis, M. Evans, ve J. Lorber (Eds.), *Handbook of Gender and Women's Studies* (pp. 111-125). SAGE Publications Ltd.
- Morgan, L. A. (1981). Economic change at mid-life widowhood: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 899-907.
- Morgan, S. P., Cumberworth, E., ve Wimer, C. (2011). The Great Recession's influence on fertility, marriage, divorce, and cohabitation. *The great recession*, 220-245.
- Mott, F. L., ve Moore, S. F. (1983). The tempo of remarriage among young American women. *Journal of Marriage and the Family*, 45(2), 427-436.

- Murdock, G. P. (1949). *Social Structure*. New York: Macmillan.
- Murphy, S. E., Jacobvitz, D. B., ve Hazen, N. L. (2016). What's so bad about competitive coparenting? Family-level predictors of children's externalizing symptoms. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 1684-1690.
- Murray, C. (2012, January). *Coming apart: The state of white America, 1960-2010*. Forum Books.
- Murray-Thomas, L. (2011). *Gender Differences in Financial Decision Making* (Doctoral dissertation, California State Polytechnic University, Pomona).
- Nayak, A. (2006). Displaced Masculinities: Chavs, Youth and Class in the Post-industrial City. *Sociology*, 40(5), 813-831.
- Nelson, J. A. (2015). Are women really more risk-averse than men? A re-analysis of the literature using expanded methods. *Journal of economic surveys*, 29(3), 566-585.
- Novak M (1997) *Issues in aging: an introduction to gerontology*. Longman, New York.
- Oppenheimer, V. K. (1994). Women's Rising Employment and the Future of the Family in Industrial Societies. *Population and Development Review*, 20(2), 293-342.
- Oppenheimer, V. K. (1994). Women's rising employment and the future of the family in industrial societies. *Population and development review*, 293-342.
- Oppenheimer, V. K. (1997). Women's Employment and the Gain to Marriage: The Specialization and Trading Model. *Annual Review of Sociology*, 23, 431-453.
- Oppenheimer, V. K. (1997). Women's employment and the gain to marriage: The specialization and trading model. *Annual review of sociology*, 23(1), 431-453.
- Oppenheimer, V. K. (2003). Cohabiting and marriage during young men's career-development process. *Demography*, 40, 127-149.
- Özbay, F. (2015). Dünden bugüne aile, kent, nüfus. *İstanbul: İletişim Yayınları*.
- Özen-Çıplak, A., Salman-Engin, S. ve Sakallı-Uğurlu, N. (2016). Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği: Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Nesne*, 4(7), 1-19.
- Pahl, J. (2008). Family finances, individualisation, spending patterns and access to credit. *The Journal of Socio-Economics*, 37(2), 577-591.
- Palkovitz, R. (2014). *Involved fathering and men's adult development: Provisional balances*. Psychology Press.
- Papp, L. M., Cummings, E. M., ve Goeke-Morey, M. C. (2009). For richer, for poorer: Money as a topic of marital conflict in the home. *Family relations*, 58(1), 91-103.
- Thompson, L. (1991). Family work: Women's sense of fairness. *Journal of family Issues*, 12(2), 181-196.

- Parker, G., Tupling, H., ve Brown, L. B. (1979). A parental bonding instrument. *British journal of medical psychology*.
- Parsons, T. (1964). Evolutionary universals in society. *American sociological review*, 339-357.
- Peterson, G. (1996). Childbirth: The ordinary miracle: effects of devaluation of childbirth on women's self-esteem and family relationships. *Pre and Perinatal Psychology Journal*, 11, 101-110.
- Pew Research Center. (2014, November 14). Chapter 2: The demographics of remarriage. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2014/11/14/chapter-2-the-demographics-of-remarriage/>
- Pinquart, M., ve Sörensen, S. (2006). Helping caregivers of persons with dementia: which interventions work and how large are their effects? *International Psychogeriatrics*, 18(4), 577-595.
- Poortman, A. R. (2000). Sex differences in the economic consequences of separation: A panel study of the Netherlands. *European sociological review*, 16(4), 367-383.
- Popenoe, D. (1996). *Life without Father: Compelling New Evidence that Fatherhood and Marriage are Indispensable for the Good of Children and Society*. New York: Free Press.
- Popenoe, D. (1996). *Life without father: Compelling new evidence that fatherhood and marriage are indispensable for the good of children and society*. Simon and Schuster.
- Popenoe, D. (1996). *Life without father: Compelling new evidence that fatherhood and marriage are indispensable for the good of children and society*. Simon and Schuster.
- Porter, M. J., Smock, P. J., ve Manning, W. D. (2005). *Cohabitors' Prerequisites for Marriage: Individual, Relationship, and Sociocultural Influences*. Center for Family and Demographic Research, Bowling Green State University.
- Poster, M. (1978). *Critical Theory of the Family*. London (Pluto Press) 1978.
- Poster, M. (1989). *Critical Theory and Poststructuralism: In Search of a Context*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Powell, M., ve Ansic, D. (1999). Gender differences in financial decision-making: a new approach for experimental economic analysis. *Economia, Societa'E Istituzioni*, 11(1), 71-89.
- Qian, Z., ve Lichter, D. T. (2007). Social boundaries and marital assimilation: Interpreting trends in racial and ethnic intermarriage. *American Sociological Review*, 72(1), 68-94
- Quah, S. E. L. (2020). The Working of Heteronormativity: Transnational Remarriage as Pragmatic Strategy. *Journal of Family Issues*, 41(7), 937-956.

- Quah, S. E. L. (2020). The working of heteronormativity: Transnational remarriage as pragmatic strategy. *Journal of Marriage and Family*, 82(2), 627-643.
- R.C. Mannell, S. Dupuis (2007). Life Satisfaction, Editor(s): James E. Birren, Encyclopedia of Gerontology (Second Edition), Elsevier, 2007, Pages 73-79, ISBN 9780123708700, <https://doi.org/10.1016/B0-12-370870-2/00112-8>.
- Reeser, T. W. (2010). *Masculinities in Theory: An Introduction*. Wiley-Blackwell.
- Rice, J. K. (1994). Reconsidering research on divorce, family life cycle, and the meaning of family. *Psychology of Women Quarterly*, 18(4), 559-584.
- Risman, B. J. (2004). Gender as a Social Structure: Theory Wrestling with Activism. *Gender ve Society*, 18(4), 429-450.
- Risman, B. J. (2011). Gender as a social structure: Theory wrestling with activism dans J. Z Spade et C. Valentine (dir.) *The Kaleidoscope of Gender. Prisms, Patterns, and possibilities*.
- River, J. (2018). Masculinity, social connectedness, and mental health: Men's diverse patterns of practice. *American Journal of Men's Health*.
- Robinson, J. O., Alvarez, J. H., ve Dodge, J. A. (1990). Life events and family history in children with recurrent abdominal pain. *Journal of Psychosomatic Research*, 34(2), 171-181.
- Rosenfeld, D., ve Faircloth, C. A. (2006). *Medicalized Masculinities*. Philadelphia: Temple University Press.
- Ruggles, S. (2007). The decline of intergenerational coresidence in the United States, 1850 to 2000. *American sociological review*, 72(6), 964-989.
- Ruspini, E. (2013). *Diversity in family life*. Policy Press.
- Sabatini, F. (2014). The relationship between happiness and health: evidence from Italy. *Social Science ve Medicine*, 114, 178-187.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları.
- Sassler, S. (2010). Partnering across the life course: Sex, relationships, and mate selection. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 557-575.
- Sassler, S., ve Lichter, D. T. (2020). Cohabitation and marriage: Complexity and diversity in union-formation patterns. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 35-61.
- Saunders, M. N. K., Lewis, P., Thornhill, A., ve Bristow, A. (2019). Research Methods for Business Students (8th ed.). Pearson. <https://www.pearson.com/us/higher->

education/product/Saunders-Research-Methods-for-Business-Students-8th-Edition/9781292208787.html

- Savikko, N., Routasalo, P., Tilvis, R. S., Strandberg, T. E., ve Pitkälä, K. H. (2005). Predictors and Subjective Causes of Loneliness in an Aged Population. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 41(3), 223-233.
- Sayer, L. C. (2005). Gender, time, and inequality: Trends in women's and men's paid work, unpaidwork, and free time. *Social Forces*, 84, 285–303.
- Sayer, L. C., ve Bianchi, S. M. (2000). Women's economic independence and the probability of divorce: A review and reexamination. *Journal of Family Issues*, 21(7), 906-943.
- Sayer, L. C., England, P., Allison, P. D., ve Kangas, N. (2011). She left, he left: How employment and satisfaction affect women's and men's decisions to leave marriages. *American Journal of Sociology*, 116(6), 1982-2018.:1.
- Scanzoni, J., ve Marsiglio, W. (1993). New action theory and contemporary families. *Journal of Family issues*, 14(1), 105-132.
- Scharlach, A. E. (1994). Caregiving and employment: competing or complementary roles?. *The gerontologist*, 34(3), 378-385.
- Schlesinger, B. (1968). Family patterns in the English-speaking Caribbean. *Journal of Marriage and the Family*, 149-154.
- Schneider, D. (2017). The effects of the Great Recession on American families. *Sociology Compass*, 11(4), e12463.
- Schwartz, C. R., ve Mare, R. D. (2005). Trends in educational assortative marriage from 1940 to 2003. *Demography*, 42(4), 621-646
- Segal, L. (1990). *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*. London: Virago Press.
- Shamoian, C. A., ve Thurston, C. (1986). The Effects of Family Therapy on Patients with Chronic Schizophrenia. *Journal of Family Therapy*, 8(2), 145-153.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-6427.1986.tb00384.x>
- Shamoian, C. A., ve Thurston, R. J. (1986). Age and Remarriage: Some Differences between Older and Younger Men. *Family Relations*, 35(3), 388-392.
- Simon, R. W., ve Marcussen, K. (1999). Marital transitions, marital beliefs, and mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 111-125.
- Smith, J. A., Flowers, P., ve Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method, research*. London: Sage.

- Smith, T. M., Cannata, M., ve Haynes, K. T. (2016). Reconciling data from different sources: Practical realities of using mixed methods to identify effective high school practices. *Teachers College Record*, 118, 1–34.
- Smock, P. J. (1994). Gender and the short-run economic consequences of marital disruption. *Social forces*, 73(1), 243-262.
- Smock, P. J., ve Greenland, F. R. (2010). Diversity in pathways to parenthood: Patterns, implications, and emerging research directions. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 576-593.
- Smock, P. J., ve Schwartz, C. R. (2020). The demography of families: A review of patterns and change. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 9-34.
- Smock, P. J., Manning, W. D., ve Gupta, S. (1999). The Effect of Marriage and Divorce on Women's Economic Well-being. *American Sociological Review*, 64(6), 794-812.
- Sobotka, T., ve Toulemon, L. (2008). Overview Chapter 4: Changing family and partnership behaviour: Common trends and persistent diversity across Europe. *Demographic research*, 19, 85-138.
- South, S. J. (1985). Economic conditions and the divorce rate: A time-series analysis of postwar United States. *Journal of Marriage and the Family*, 47(1), 31-41.
- Spanier, G. B., ve Glick, P. C. (1980). Mate selection differentials between whites and blacks in the United States. *Social Forces*, 58(3), 707-725.
- Sprecher, S., ve Cate, R. M. (2004). Sexual satisfaction and sexual expression as predictors of relationship satisfaction and stability. In *The handbook of sexuality in close relationships* (pp. 245-266). Psychology Press.
- Stack, S., ve Eshleman, J. R. (1998). Marital status and happiness: A 17-nation study. *Journal of Marriage and Family*, 60(2), 527-536
- Stafford, L., ve Canary, D. J. (1991). Maintenance strategies and romantic relationship type, gender and relational characteristics. *Journal of Social and Personal relationships*, 8(2), 217-242.
- Stanley, S. M., Rhoades, G. K., ve Whitton, S. W. (2010). Commitment: Functions, formation, and the securing of romantic attachment. *Journal of family theory ve review*, 2(4), 243-257.
- Stokes, S. B., ve Wampler, R. S. (2002). Remarried clients seeking marital therapy as compared to those seeking family therapy: Differences in levels of psychological and marital distress. *Journal of Divorce ve Remarriage*, 38(1-2), 91-107.

- Stone, L. (1977). *The family, sex and marriage in England 1500-1800* (Vol. 43). Harmondsworth: Penguin.
- Stroebe, W., Stroebe, M., ve Schut, H. (2003). Does 'grief work' work?. *Bereavement Care*, 22(1), 3-5.
- Su, Y. (2008). Planning for End-of-Life Care: The Elderly's Preparation and Its Influencing Factors. *Journal of the American Geriatrics Society*, 56(10), 1854-1862.
- Suitor, J. J., Sechrist, J., ve Pillemer, K. (2007). When mothers have favourites: Conditions under which mothers differentiate among their adult children. *Canadian Journal on Aging/La Revue Canadienne Du Vieillissement*, 26(2), 85-99.
- Sullivan, O. (2000). The division of domestic labour: twenty years of change?. *Sociology*, 34(3), 437-456.
- Sweet, J. A. 1973. "Differentials in Remarriage Probabilities." Working paper 73-29, Center for Demography and Ecology, University of Wisconsin, Madison, WI.
- Tach, L. M., ve Eads, A. (2015). Trends in the economic consequences of marital and cohabitation dissolution in the United States. *Demography*, 52(2), 401-432.
- Tannenbaum, C., ve Frank, B. (2010). Masculinity and health in late life men. *American Journal of Men's Health*, 5(3), 243-254.
- Teachman, J. D., ve Heckert, A. (1985). The impact of age and children on remarriage: Further evidence. *Journal of Family Issues*, 6(2), 185-203.
- Thébaud, S. (2010). Masculinity, bargaining, and breadwinning: Understanding men's housework in the cultural context of paid work. *Gender ve society*, 24(3), 330-354.
- Therborn, G. (2014). Family systems of the world: Are they converging?. *The Wiley Blackwell companion to the sociology of families*, 1-19.
- Thompson, E. H. Jr. (2018). *Men, Masculinities, and Aging: The Gendered Lives of Older Men*. Rowman ve Littlefield.
- Tichenor, V. J. (1999). Status and Income as Gendered Resources: The Case of Marital Power. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 638-650.
- Trent, K., ve South, S. J. (1989). Structural Determinants of the Divorce Rate: A Cross-societal Analysis. *Journal of Marriage and Family*, 51(2), 391-404.
- Turner, B. S. (2005). *The Family in the Modern World: Theoretical and Practical Issues*. London: Sage Publications.
- Turner, B. S. (2014). *Theories of Modernity and Postmodernity*. London: Sage Publications.
- Turner, B. S. (2014). *Klasik Sosyoloji*. İletişim Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021*. Ankara: TÜİK.

- Twenge, J. M., Campbell, W. K., ve Foster, C. A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: a meta-analytic review. *Journal of marriage and family*, 65(3), 574-583.
- Uhlenberg, P. (1996). Mutual attraction: Demography and life-course analysis. *The Gerontologist*, 36(2), 226-229.
- Umberson, D., Kroeger, R. A., ve Liu, H. (2018). Heterosexual Cohabitation and Health: Effects of Selection and Causation. *Journal of Marriage and Family*, 80(4), 917-933.
- Umberson, D., ve Williams, C. L. (1993). Divorced fathers: Parental role strain and psychological distress. *Journal of family issues*, 14(3), 378-400.
- Umberson, D., ve Williams, K. (2005). Marital quality, health, and aging: Gender equity?. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60(Special_Issue_2), S109-S113.
- Umberson, D., Wortman, C. B., ve Kessler, R. C. (1992). Widowhood and depression: Explaining long-term gender differences in vulnerability. *Journal of health and social behavior*, 10-24.
- Utz, R. L., Carr, D., Nesse, R., ve Wortman, C. B. (2004). The Effect of Widowhood on Older Adults' Social Participation: An Evaluation of Activity, Disengagement, and Continuity Theories. *The Gerontologist*, 42(4), 522-533.
- Utz, R. L., Reidy, E. B., Carr, D., Nesse, R., ve Wortman, C. (2004). The daily consequences of widowhood: The role of gender and intergenerational transfers on subsequent housework performance. *Journal of Family Issues*, 25(5), 683-712.
- Ünal Reşitoğlu, H. (2017). Kadınlar, mağdurluk ve suç korkusu. *Toplum ve Demokrasi*, 11(24), 37-56.
- Van Den Hoonaard, D. K. (1994). Paradise lost: widowhood in a Florida retirement community. *Journal of Aging Studies*, 8(2), 121-132.
- Vespa, J. (2012). "Union Formation in Later Life: Economic Determinants of Cohabitation and Marriage Among Older Adults." *Demography* 49: 1103–1125.
- Vespa, J. (2012). Union Formation in Later Life: Economic Determinants of Cohabitation and Remarriage among Older Adults. *Demography*, 49(3), 1103-1125.
- Victor, C. (2004). *The social context of ageing: A textbook of gerontology*. Routledge.
- Victor, C., Scambler, S., ve Bond, J. (2008). *The social world of older people: Understanding loneliness and social isolation in later life: Understanding loneliness and social isolation in later life*. McGraw-Hill Education (UK).
- Voydanoff, P. (1984). Economic Distress and Family Relations: A Review of the Eighties. *Journal of Marriage and Family*, 46(4), 907-915.

- Walters, A.S., Valenzuela, I. “To me what’s important is to give respect. There is no respect in cheating”: Masculinity and Monogamy in Latino Men. *Sexuality ve Culture* 23, 1025–1053 (2019). <https://doi.org/10.1007/s12119-019-09615-5>
- Waters, S. F., et al. (2020). Happy Moments between Children and Their Parents: A Multi-method and Multi-informant Perspective. *Journal of Happiness Studies*. <https://doi.org/10.1007/s10902-020-00236-7>.
- Waters, S. F., et al. (2020). Happy Moments between Children and Their Parents: A Multi-method and Multi-informant Perspective. *Journal of Happiness Studies*. <https://doi.org/10.1007/s10902-020-00236-7>
- Weisner-Hanks, M. E. (2020). *A Concise History of the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- West, C., ve Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender ve society*, 1(2), 125-151.
- White, L. K., ve Booth, A. (1991). Divorce over the life course: The role of marital happiness. *Journal of Family Issues*, 12(1), 5-21.
- Wiesner-Hanks, M. E. (2020). *Tarihte Toplumsal Cinsiyet* (Çev. Meral Çıyan Şenerdi). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Willson, A. E., ve Shuey, K. M. (2007). Gendered life course capital: The relationship between lifetime work history and health in later life. *Journal of Health and Social Behavior*, 48(2), 154-170. <https://doi.org/10.1177/002214650704800204>
- Wineberg, H., ve McCarthy, J. (1998). *Living Arrangements After Divorce*. *Journal of Divorce ve Remarriage*, 29(1-2), 131–146.
- Wolff, J. L., Spillman, B. C., Freedman, V. A., ve Kasper, J. D. (2016). A National Profile of Family and Unpaid Caregivers Who Assist Older Adults with Health Care Activities. *JAMA Internal Medicine*, 176(3), 372-379.
- Wright, M. R., Hammersmith, A. M., Brown, S. L., ve Lin, I. F. (2020). The Role of Repartnering in Old-age Loneliness. *The Gerontologist*, 60(8), 1791-1801.
- Wright, M. R., ve Brown, S. L. (2017). Psychological well-being among older adults: The role of partnership status. *Journal of Marriage and Family*, 79(3), 833-849.
- Wu, Z., ve Schimmele, C. M. (2007). Repartnering After Widowhood. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 62(2), 120-128.
- Yiğit, E. (2022). Mekân ve İki Kadın: Esnekleşme ve ‘Güvencenin Taşeronlaşması’ Üzerine Bir Anlatı | Space And Two Women: A Narrative on Flexibility and ‘Subcontracting of Assurance’. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 5(2), 373-396.

- Zeybekoğlu-Dündar, Ö. (2012). Değişen ve Değiş (e) meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. İçinde *Değişen Toplumda Değişen Aile* (Editör: Adak, N.). Siyasal Kitapevi: Ankara.
- Zick, C. D., ve Smith, K. R. (1988). Recent widowhood, remarriage, and changes in economic well-being. *Journal of Marriage and the Family*, 233-244.
- Zisook, S., ve Schuchter, S. R. (1992). Dr. Zisook and Dr. Schuchter Reply. *American Journal Of Psychiatry*, 149(4), 580-580.

EK 1- ÖN GÖRÜŞME FORMU**KATILIMCI ÖN GÖRÜŞME FORMU****Demografik Bilgiler**

Doğum tarihi:

Eğitim durumu:

Aylık Geliri (Tüm Gelir Kaynakları):

Meslek:

Evlilik Sayısı:

İlk Evliliğini Yaptığı Yıl:

Boşanma Yılı:

İkinci Evlilik Yılı:

Üçüncü ve Sonraki Evlilik Yılları:

Çocuk sayısı: 1. Evlilik: 2. Evlilik 3. Evlilik

Şimdiki Çalışma/iş durumu:

Şimdiki Eşinin Çalışma Durumu ve İş Tanımı:

EK 2- DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORULARI

Başlangıç Soruları

1. Size göre aile ve evlilik nasıl olmalıdır? Evliliğin hayattaki önemine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
2. Evliliklerde erkeğin ve kadının ne gibi sorumlulukları olduğunu ve nasıl davranmaları gerektiğini düşünüyorsunuz?
3. Gençlik ve yaşlılık dönemleri kıyaslandığında erkekler açısından evli olma durumu ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Önceki Evlilik Yaşamına İlişkin Sorular

1. Önceki evliliğiniz neden sonlandı? Bu evliliğinizin ardından eşiniz, akrabalarınız ya da varsa çocuklarınızla olan ilişkilerinizde ne gibi değişiklikler oldu?
2. Biten evliliğiniz ekonomik, sosyal ya da duygusal açıdan yaşamınızı ve eşinizin yaşamını nasıl etkiledi?
3. Bir önceki evliliğinizin ardından hangi olumlu ve olumsuz süreçler yeniden evlilik kararı vermenizde etkili oldu?

Yeniden Evlenme Deneyimine İlişkin Sorular

1. Biten evliliğinizin ardından yeniden evlenmeye nasıl karar verdiniz? Tekrar evlilik yapmak hayatınızı nasıl etkiledi veya değiştirdi?
2. Eşinizin hangi özellikleri yeniden evlenme kararını vermenizde etkili oldu?
3. Bir erkek olarak yeni aile yaşamınızdaki sorumluluklarınızı nasıl tanımlarsınız? Bu evliliğiniz önceki evliliğinizden hangi yönleriyle farklılık gösterdiğini düşünüyorsunuz?
4. Önceki evlilik tecrübeniz yeniden evlilik kararınızı etkiledi mi? Önceki evliliğinizde karşılık bulmayan hangi beklentileriniz vardı?

İleri Yaşta Evliliğe İlişkin Sorular,

1. Yaşlandıkça evlilikten beklentileriniz nasıl değişim gösterdi?
2. Bu evliliğiniz için gelecek hakkında düşünceleriniz ve planlarınızdan bahsedermisiniz?
3. İlk evlilik ve sonraki evlilikte beklentilerin veya tercihlerin yaşla birlikte değiştiğini düşünüyor musunuz? Bu değişimi anlatır mısınız?
4. Yaşlandıkça evlilik kararı ve eş seçiminde ne gibi farklılıkların olduğunu düşünüyorsunuz?

EK 3 - TÜİK Aile Yapısı Araştırması 2021 Mikro Veri Seti Talep Onayı Mektubu

Talep Cevabı

Sayın Kullanıcı,

Akdeniz Üniversitesi adına, "İleri Yaşta Erkeklerin Yeniden Evlenme Deneyimleri" konulu çalışma için talep ettiğiniz, B grubu "İşgücü İstatistikleri 2021, Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021" veriler den "İşgücü İstatistikleri" Mikro verisinin verilmesi uygun değildir. HİA mikro veri setinde fertlerin ikinci evliliklerine ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Diğer veri seti değerlendirme kurulunca uygun bulunmuştur. Mikro verileri alabilmeniz için, adınıza düzenlenerek sisteme yüklenmiş olan ` Taahhütnamenin imzalanması gerekmektedir.

Mikro veri ücreti olan 136 TL'yi T.C. Ziraat Bankası'nın 833 Şube Kadılı Anıttepe/ ANKARA şubesi hesabına (IBAN No: TR7100 0100 0833 0351 5131 5051) banka şubesinden veya İnternet Bankacılığı aracılığıyla EFT yaparak, dekontunu imzalı taahhütname ile birlikte sisteme yüklemeniz durumunda mikro verileri indirebileceğiniz bağlantı, sistemdeki "Mesaj" bölümüne yüklenecektir. T.C. Ziraat Bankası Bankacılık Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın 22.03.2001 tarih ve 6211 sayılı genel mektubuna istinaden TR7100 0100 0833 0351 5131 5051 IBAN nolu hesaba gönderdiğiniz mektup ve online havaleleriniz için komisyon veya haberleşme ücreti ödemeyiniz.

Önemli Not:

- Resmi kurum/kuruluş çalışmaları kapsamında yapılan başvurular için; mikro veri talebinizin uygun bulunması halinde kurumunuzdan alacağınız kurumda çalıştığınızda dair resmi belgeyi ve talep formunda belirtilen araştırmacıların isimleri, talep numarası, araştırmanın/projenin adı, talep edilen mikro veri seti ve ait olduğu yıl bilgisini içeren bilgileri taratarak sistemin "Mesaj" bölümüne yüklemeniz gerekmektedir. Bu tür talepler ücretsiz olarak karşılanmaktadır.

- Üniversite çalışmaları kapsamında yapılan başvurular için; mikro veri talebinizin uygun bulunması halinde okulunuzdan talep formunda belirtilen araştırmacıların isimleri, talep numarası, araştırmanın/projenin adı, talep edilen mikro veri seti ve ait olduğu yıl bilgisini içeren ve rektörlük makamından alınmış olan resmi yazıyı sistemin "Mesaj" bölümüne yüklemeniz gerekmektedir. Bu tür talepler ücretsiz olarak karşılanmaktadır. Bununla beraber, üniversite çalışmaları kapsamında olmayan bilimsel amaçlı çalışmalara ilişkin yapılan başvurular için; öğretim üyesi, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi, doktora/yüksek lisans öğrencisi olduğunuza dair yetkili makamlarca onaylanmış antetli belgeyi sistemin "Mesaj" bölümüne yüklemeniz gerekmektedir. Bireysel amaçlı talepler ücretli olarak karşılanmaktadır.

- Araştırma amaçlı kuruluşların bilimsel amaçlı çalışmaları kapsamında yapılan başvurular için; mikro veri talebinizin uygun bulunması halinde kurumunuzdan alacağınız talep formunda belirtilen araştırmacıların isimleri, talep numarası, araştırmanın/projenin adı, talep edilen mikro veri seti ve ait olduğu yıl bilgisini içeren antetli belgeyi taratarak sistemin "Mesaj" bölümüne yüklemeniz gerekmektedir. Araştırma amaçlı kuruluşların talepleri ücretli olarak karşılanmaktadır.

Mikro veri kullanılarak yapılan tüm araştırmalara, Kurum web sitesi ana sayfası kütüphane bağlantısı aracılığıyla veya <http://kutuphone.tuik.gov.tr/> adresindeki arama bölümünde "TÜİK Mikro Verileri İle Hazırlanan Çalışmalar" başlığını seçerek erişim sağlayabilirsiniz.

Bilgilerinize sunulur.

Bilgi Dağıtım Grup Başkanlığı

EK 4 - ÖRNEK DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME DEŞİFRESİ

R: Size göre evlilik nasıl olmalıdır? Aile nasıl olmalıdır?

I: Yani şimdi benim ikinci evliliğim ama... Karşılıklı anlayış... saygı da... çok önemli sevgi de oluyor zaten saygı olduğu zaman. Paylaşım çok önemli. Yani birlikte götürülen bir şey olması çok önemli. Yani aslında bir kişiye çok yük bindiği zaman evlilik aksamaya başlıyor... Yani kuşun 2 kanadı gibi ya da trenin 2 rayı gibi beraber hareket etmek gerekiyor. Zor oluyor bazen aksama olabiliyor ama bunu birlikte götürdüğünüz zaman uyumu ortada yakalıyorsunuz yani. Evlilik öyle olmalı, karşılıklı olmalı ve hani bir yerde okumuştum, yani sütunlar binaya çok yaklaştığı zaman binalar yıkılır. Çok uzaklaştığında da binalar yıkılır. Herkes bireyselliğini yaşayacak. Ama tabii ortak noktalarda da birlikte hareket edebilecek. Bu yani tanım bu bence kafamda.

R: Peki mesela çocuksuz bir evlilik olur mu sizce?

I: Ya olabilir ben çocuksuz 6 sene yaşadım ama çocuksuzluk biraz evliliğin altını oyuyor. Geleceğe dönük şeylerden artık vazgeçmeye başlıyorsunuz. Yani ne olacak? kazansam ne olacak? Param olsa ne olacak, evim olsa ne olacak, kime bırakacağım gibi... böyle kişi de bir pesimistlik. Bir boş vermişlik oluşturuyor. Çocuk daha bir canlı tutuyor. Şimdi ben çocuklu evlilik yaptım. Gençleştiriyor diyelim. Daha bir önünüze bakıyorsunuz yani? Çocuk güzel bir şey ve çocuksuz da olabilir. Onu demek istiyorum. O zaman farklı şeyler düşünüyorduk. Dünyayı gezelim. Para harcayacak yer arıyorduk.

R: Yani geleceğe yönelik bazı planlar akla gelmiyordu...

I: Evet gelmiyordu yani ne yapacaksın parayı kazansam ne olacak? Ne bırakacaksın?

R: Peki evlilikte erkeğin sorumlulukları nelerdir sizce?

I: Ataerkil düşünüyorum ben bir kere. Erkek para kazanır, erkek pek de evde durmaz gideceği bir yerlere olur erkeğin... Bir de öyle düşünüyorum. Erkek biraz otorite olur. Çünkü rol paylaşımında belki ben daha duygusalım, daha yumuşak kalpliyimdir eşimden ama sert görünmek zorundayım yani erkek. Duvar gibi olmalı. Her şey atılmalı bilmem ne ama yıkılmamalı gibi düşünüyorum. Yani erkeğin görevi sağlam durmak. Birçok darbe gelecek birçok şeyler olacak. Baba figürü dik duracak, yaparız diyecek hallederiz diyecek aşarız diyecek... Yani ben babayı öyle tanımlıyorum. Erkeğin rolünü ailede onu tanımlıyorum. Duygusallık bizde bize... Şey yok yani... duygusal olma hakkımız yok bence yok. Yani varsa

bile de gösterme hakkımız yok... Eşine bile belki... Çocuklara zaten gösterilmez de. Bazen çok güzel oluyor sevinci paylaşıyorsunuz. Çok mutluluğunuzu belirtiyorsunuz ama problem anında durun bakalım diyebilmeli... Yani erkek ayakta kalabilmeli diye düşünüyorum.

R: Peki bu size mesela bir yük getiriyor mu? Yani bu da çok büyük bir sorumluluk değil mi?

I: Sorumluluk tabii da... yaradılış bunu getiriyor aslında erkeğin yaradılışı bu kadının yaradılışı o kadınlar da çok daha fazla yük var. Kadınlar o hamilelik süreci... Mesela ben düşünüyorum böyle daha çocuk ağladığı an kalkıp hemen yanına gidiyordu eşim yani ben yani o öyle yaratılmış yani onun için yaratılmış gibi düşünüyorum. Ne kadar eğitim alırsanız alın ne kadar kitap okursanız okuyun, babanız gibi oluyorsunuz... Ben babamı görüyordum. Babam bir idoldu. Baba varken her şey farklıydı. Baba varken hiç sorun yoktu. Babamı kaybettim, bayrama gidesim olmadı yani onun gibi erkek ailede zor da olsa dediğim gibi ayakta duracak. Her şey herkes ağlayacak ama ağlamayacak herkes vazgeçecek ama o vazgeçmeyecek... Erkeğin rolü o diye düşünüyorum. Zor ailede zor. Ama güçlü bir kadın erkeği hep destekliyor yani. Birlikte götürüyoruz. Örneğin biz 3 çocuk büyütüyoruz. Ben gidiyorum, mutfakta yemek yapıyorum. Şimdi erkek yemek yapar mı demeyin... Yarın benim çocuklarım da eşlerinden onu beklesin diye yapıyorum. Hee babam yemek yapardı diyecek yani sen beni ezemezsin. Bak sen de gir mutfağa diyecek. Ha onu gösteriyorum tabii ki... Erkek derken böyle bir köşeye baba koltuğuna oturup bir şey yapmıyorum yani yok yok maçoşluk değil onu ben hiç hiç düşünmedim. Yani temizlik yapıyoruz, beraber tutuyoruz çocukların elinden onları da teşvik ediyoruz falan yani yarın onlar da anne baba olduklarında babam temizlik yapardı diyecek yani... Eşinden onu bekleyecek ben kızımın evleneceği erkeğin figürüyüm. Zayıf yönlerimi göstermeyeceğim ama böyle şeyleri de göstereceğim diye düşünüyorum. Nasıl yani kendimce böyle bir şeyimiz var. Kendimce böyle yani açıkça samimce söyledik bu yani.

R: Çok teşekkür ederim samimiyetiniz için. Peki kadının sorumlulukları nelerdir sizce?

I: Kadın çekip çevirecek kadın evin bir direği aslında kadın olmadığı zaman aile dağılıp gidiyor. Benim birçok şeyde yaşadığım bu. Aradaki harçları nasıl sağlıyor kadın? Kadın aslında duygusaldır da...harcamayla o yapar...evin eksikliğini şeyini o bilir. Çocukları, hasta olduğu zaman başındadır yani. Anne figürü bizde, bizim ailede şu anda aynı anne figürü zor anlarda anne deniyor da...ama çarşıda gezecekse baba deniyor... Yani bana kolay para harcatılıyor. Ona kolay para harcatılamıyor, yani o hesap yapıyor. Çünkü... Kızım bak o pahalı onu alma bunu al diyor... onun gibi... Kadının görevi ya zaten çok yük var üstünde. Ya eğitiminden çok da biz de şöyle

bir şey, bazen o da kızı veriyor, o da annesine bağlıyor falan ama... Örnek olmaya çalışıyoruz yani... Anneliği de çocuklar eşimden öğreniyor, öyle diyelim yani. Biz geç bulduk çocuklarımızı ama. Hani geç bulduk diye bakın (çocuklarının kalemle boyadıkları duvarları gösteriyor) ...Bayağı renkli duvarlarımız...Tamam engellemedik belki ama çok da serbest bırakmadık. Bu ölçüyü nasıl kurulacağını bilmiyorum. Yani çocuk yetiştirmek diyor, şey gibidir... Şoförlük gibidir. Direksiyon çok sıkı tutarsan kullanamazsın, koyuverirsen de kullanamazsın. Tatlı sert bir şekilde bazen anne baskın sıkı oluyor, bazen ben sıkı oluyorum. Yani kadın ailenin direği diye düşünüyorum. Ekonomik olarak da her şey onda diye düşünüyorum. Biz öyle paramı falan ayrı saklamam şey yapmam. Eşimle birlikte şey yaparım, daha çok o yönetir parayı. Ve ortadadır her şeyimiz. Hani anne daha tutumlu kadın daha tutumlu yani öyle diyim. Daha bir saadetli. Onunla güzel hayatımız öyle diyelim...

R: Peki evliliğin uzun sürmesi için eşlere düşen sorumluluklar nelerdir?

I: Uzun bir evlilikte biraz arkadaşlığa kadar gidiyor artık. Çok iyi tanıyorsunuz eşinizi. Bizim çok uzun diyemeyeceğim belki ama. Valla paylaşımcı oluyorsunuz, her şeyi paylaşıyoruz, akşam dertleşiyoruz. Kendimize ait bir zaman oluşturmaya çalışıyoruz yani.

Çocuklarla ilgili planlarımızı işte neler yaptık, neler yapmadık yani bu... Karambolde gidiyor belki hayat ama birazda o anda yaşıyoruz. Ya öyle diyelim yani... Eşler ya yıllar sonra iyi ki varsın iyi ki yanımdasın dendiği zaman güzel ki öyle de oluyor diye düşünüyorum. Çünkü yıllarca sürmüş bir anne baba ilişkisini görüyoruz. İnsanlar birbirlerini var oldukları için mutlu oluyorsa orada doğru yerdeyiz demektir diye düşünüyorum.

R: Önceki evlilik hakkında konuşmak istiyorum... İlk evliliğiniz nasıl bitti biraz anlatır mısınız?

I: İlk evliliğim benim o tam kanımızın deli attığı zaman da talip olduk işte yine görücü usulü oldu o evliliğimiz ama sonra çok sevdik birbirimizi... Biz de şöyle, hani üniversite bitti o göreve başladım. Nişanlandım, evlendim, askerliği yaptım falan böyle hayat hep o düzeni getiriyor ya. Çyle bir devam etmiştik ama tabi sonra planlar bozuluyor... Eşim de çalışıyordu. Benim yanıma tayin olmayı istedi...kendi memleketimizde olmak istemedik. Yani şartlar öyle gerekti... Biraz ailelerden kaygılandık.

R: Eşinizin ailesi mi sizin aileniz mi?

I: İkisi de tabii yani aileler hayatımıza çok karışacak gibi geldi. Tekirdağ'da çalışıyordum, Tekirdağ'da çok güzel bir yer deniz kenarı...Merkezdeydim böyle. Tamam dedik. Tekirdağa

gidelim. Biraz yaşantımızı... Hee bizim şimdi ordaki evliliği kıymetli yapan şey oldu. Çocuk olmadı, biz çocuk için uğraşıyoruz, hastanelere gidiyoruz, şuraya buraya gidiyoruz falan. Kendi başımıza kaldık... Yani eşimle ikimiz birbirimize destek olduk. Anne baba karışmadı. Bu işle ilgili şunu da yapın diyen olmadı. O konuda ben en büyük yani isabetli kararı o konuda aldığımızı düşünüyorum... Eşimle farklı bir ilde yaşadım. Yine mutluyuz. yine birlikte bir şeyler paylaştık falan ama tabii... Sonra biz çocukla uğraşırken kanser... beyin tümörü vardı... Bir anda çok hızlı bir şekilde yani 3 ay gibi bir süreçte kötü, çok kötü ve kaybettim ben eşimi... Yani onun çok büyük şeyi oldu, depresyonu oldu bende... Şey olarak değil yani tabii sevdiğiniz bir insan... çok kötü kaybediyorsunuz. Her yerde kızlara bakıyorsun, o kişiyi...aynı kişiyi görüyorsun. Hepsi eşinmiş gibi geliyor falan böyle bir acımağlı duygular falan...Ben 16 sene evlenmedim. Bu 16 sene içerisinde işte dağcılık var bir spor alarak böyle eğitimlerini de aldım dağlarda geziyorum falan böyle... Bu arada tabii tayin oldum... Memleketime tayin işledim çünkü bunun tek başıma atlatamazdım. Yani bu şeyi. İlçedeydim, ile geldim falan neyse yani. Su gibi aktı bu son zaman yani hiç de düşünmedim. O ara evlilik için çok söyleyenler de oldu. Teşekkür ettim. Yani benim iyiliğimi düşünüyorsunuz ama ben evliliği düşünmüyorum dedim. Böyle bir süreç yaşadım, yani ilk eşimle ilgili. Sonrasında işte ölümden sonra falan ailesiyle de şey yapmadım. Bağımı kesmemiştim. Şu anda pek görüşmüyoruz ama yani hatırasına saygılıyım dedim. Kötü şeyleri konuşmadım... Olan kötü şeyleri şöyle oldu, böyle oldu demedik yani ölümden sonra o saygıyı bozmadık. Ailesiyle de iyi bir şekilde devam ettik. Ya şimdi dediğim gibi şimdi pek görüşmüyoruz uzağız da ondan görüşmüyoruz ama görsem yine ellerini öper hal hatır sorarım yani. Böyle bir evlilik süreci yaşadım yani.

R: İlk evlilik yaşamınız nasıldı peki? Mutlu mutsuz taraflarıyla...

I: Ya ben şöyle düşündüm. En iyisi böyle bittiyse dedim ben bu evlilikten benim beklentim yok artık. Benim sevdiğim bir yuva kurduğum benim için en iyi ideal evlilik buydu. Ve çok kötü bitti. Bir daha da ben evliliği düşünmüyorum diyordum. Tabii ki etkiledi çok etkiledi yani.

R: Evlilik yaşamınızda mesela bazı tartışmalar, olumsuzluklar var mıydı? İlişkinizde tartışmalar gibi...

I: Tartışmalar oluyor, o oluyor oluyor. Ben onu şöyle düşünüyorum. Tartışma yoksa bir evlilikte sorun vardır. çok şiddetli tartışma varsa da yine sorun vardır. Ufak tefek şeyler vardı fikir ayrılıklarımız falan oluyordu bazı şeyler de... Ama hedefimiz birdi bizim.

Ya düşününce bizim derdimiz ne çocuk şuydu buydu...Bizim dertlerimiz birdi. Yani biz o dertleri...o da yaşıyordu. Ben de yaşıyordum. Yani aynı sıkıntıyı yani... o anlamda

birleştiriyordu bu tür şeyler. Yani onun çocuğu vardı, benim yoktu gibi bir şey yoktu. Yani anladınız mı orada bir sorun yaşamadık...O da çok cefakar oldu. Yani benim o dönem hayatta deneyimsizliklerim var bir sürü şey hatalarımda olmuştur hani. Çok çekti topladı beni yani öyle diyeyim yani gençsiniz çünkü...

R: Peki ilk eşiniz vefat ettikten sonra 16 sene kimseyle birlikte olmadığınızı söylediniz. Bu sürede erkek olarak yaşamınızı nasıl sürdürdünüz? Bazı şeylerde eksiklik hissettiniz mi?

I: Tabi...Şöyle, o konuda çok fazla ayrıntılı şey yapmayalım da... hani orada tabii ki cinsel olarak insanın ihtiyaçları oluyor ama...

R: Cinsel ihtiyaçlar dışında da düşünebilirsiniz...Genel yaşamınızla ilgili...

I: He bak tamam o zaman şöyle söyleyeyim. Şimdi benim taksitlerini ödediğim bir evim vardı. İşin garibi eşimin ölümüyle evin bitip de üzerime geçmesi bir oldu. Yani ben Isparta'ya tayin olduğumda benim evim vardı ayrı evim yani... Tamam annelere falan gidiyordum da kendi evimde kalıyordum. Biraz yalnızlığa da alıştım herhalde ben çok derli toplu yaşadım orada... Şimdi şöyle oluyor, bakın bu konuyu nasıl işlersiniz bilmiyorum da mesela elinizde sigara var. Sigaranın külü düşüyor. Aa diyorsun şimdi abi eşim kızacak... Eşin ölmüş ama yani yok. Sanki gitmemiş gibi, yani sanki öbür odada oturuyormuş gibi hemen onu temizliyorsun. Yani onu kabullenemediğiniz için o ölümü kabullenemiyorsunuz. Gitti, dönmeyecek belli ama şimdi başka bir odada ama ben kirletirsem üzülür deyip orayı temiz tutuyorsunuz. Odanız düzenli falan ama yani böyle kitap okuyorsunuz, bilgisayarla geçiriyorsunuz vaktinizi falan. Sosyalliğim benim çok iyi arkadaşlıklar edindim ama yani öbür türlü gönül ilişkilerine girmedim. Yani zaten giremezdim. Belki gönlüm boş değildi. Yani hala vefat eden eşimle doluydu yani. Öyle geçirdim ben günlerimi dediğim gibi işte çok dağlara, taşlara gittim. Çok yerden sosyal arkadaşlarım ben oralarda bulduğumuz insanlar oldu falan böyle. Güzeldi o günler de güzeldi tabi ki.

R: Mesela bazı erkekler bekar kaldıktan sonra evli bir arkadaşına gitmekten çekindiklerini söylüyorlar... Sizde böyle bir şey yaşandı mı?

I: Oluyor, o oluyor... Ben katılmadım şahsen. Uzak tuttum kendimi... hiçbir evli organizasyonlarının içerisinde bulunmadım...Mesela beni iftara çağırıyorlar. Ben düne kadar arkadaşlarımı iftara çağırıyordum. Evliydim bir düzenim vardı, gitmedim... Üzülürdüm, çünkü, yani üzülüyordum. Ben düzenimi bozulmasına üzülüyordum yani. Ha bu sonraları yavaşladı. Hani 16 yıl hep öyle olmadı. Şimdi bu dozu azalarak gidiyor. Bir müddet sonra o sigaranın kül

düşüyor. Hafta sonu kaldırdım diyorsun yani. Ya o azalıyor yani belki şeydir ama yani insanın sana verilmiş bir nimettir belki de... Yani böyle bir böyle bir şey his yavaşlıyor yani azalıyor yani.

R: İkinci evliliğinizi yapmaya nasıl karar verdiniz?

I: Çocuğumla yaşıt bu evliliğim...Karmaşık biraz yani bunu belki ilk defa burada söyleyeceğim. Şimdi kimsenin bir haberi yok bu konuda. Biz İzmir'de bir arkadaşım vardı, bayan arkadaş doktor... dağlardan tanışıyoruz, ayağını kırdı. Geçmiş olsun ben İzmir'e gittim.

O arada doğum günüyümüş. Bekle dedi işte, doğum günüm var, hem beraber kutlarız. Doğum günü kutladık, arkadaşları da var. Bir tane bayan var orada. Öğretmen. Müzik öğretmeni, hatta o ortamda çok güzel şarkılar söyledi. Şan mezunuymuş çok da güzel sesi var.

Misafirleri uğurladık. Sonra ben en son gideceğim de hani samimi arkadaşımı yani onlardan daha çok otur otur dendi kahve yapıldı, kahve içtik falına bakayım dedi...Fala baktı...Tarif ediyor. Kimin haber getireceğini tarif ediyor. Mümkün değil diyorum. Böyle bir şey mümkün değil diyorum. Yani benim böyle bir niyetinde yok zaten. Yok yok diyor ya işte. Tarif etti yani haber getirecek dediği kişi benim kız kardeşim. Eşimi tarif ediyor. Neyse. Bana bu söylendi. Söylendiğinde o kadının söylediği her şey net ortada. Şimdi ben şaşkınlık içindeyim. Şimdi ya buna inanan birisi değilim ama çok böyle özel bir şeyi var. Onu sizinle paylaşayım istedim, kullanırsınız, kullanmazsınız bilmiyorum da. Tamam dedim. Yani görüşelim ama. İsmi ne? İlk eşimin ismiyle aynı. Hayır dedim, ben olmaz, böyle olmaz. Bu isim bile aynı. Yani böyle şey olur mu? Şöyle, böyle falan böyle istemeye istemeye falan ailemin de şeyi var ya kız kardeşim araya girmiş abi bir görüş falan...Ben Antalya'ya geldim. Görüştük. Hani evlilik hapsirik gibidir, gelince tutamazsın olayı var ya. Hayır, yine dedim yani o isimden dolayı tabi. Çünkü ben eskisini hatırlatır gibi. Çünkü bir şeyin yerine koymak doğru olmaz. Bu farklı bir insan eskiyi çağırıştırma olmaması gerekiyordu. Konuşunca zaten farklılıklar ortaya çıktı, ortak yönler ortaya çıktı ve biz evlilik kararı aldık ve bir ay içinde evlendik öyle diyelim. Yani başlangıç oralardan geldi. Demek ki zamanı gelmiş... Benim de belki niyetim varmış ama iyi ki de olmuş diyorum şimdi. Ben bi şeye çok yani tabii ki bi kaderde bi şeyimiz var. Ama bu 16 yıl içerisinde bir profesyonel yardım alıp daha erken Yuvamı kursaydım diyelim düşünmedi değilim, şimdi düşünüyorum ama. Belki. Bilmiyorum ama yani, yani şu mutluluğu daha gençten başlayıp devam etmek isterdim. Şimdi bana belki çok ihtiyaçları olduğunda ben biraz yaşlanmış olacağım. Onun kaygısını. Sadece o var yani...

R: İkinci kez evlilik yaparken eşinizden beklentileriniz nelerdi?

I: Ya başlangıçta her şeyi bir kenara bırakırsak... Bir yol arkadaş istiyor insan. Yalnız kalmak istemiyor insan. Yani ben kendimce yalnızlığı çok yaşayan biriyimdir. Yani çok okuyan, çok araştıran böyle şeyleri çok detaylı vakit geçirebilen bir insandım ama ona rağmen...Öncelikle. İyi bir yol istedim onunla bu hayatı birlikte devam ettirebileceğim. Yani şimdi eski evliliğimdeki o çocuksuzluk şeyi falan var. O hiç aklıma gelmedi. Şimdi böyle bir eşim de çocuk problemi yaşamış. Birlikte bir yola çıkalım istedim yani! Biraz da şey olsun, yani ben hastalandığımda benim için kaygı duyan biri olsun ya da streslendiğim, sıkıldığım zaman ya kolay ederiz hallederiz falan. Samimice söylediğim şey ya bu yol arkadaşlığı öyle yani. Yani isteğim oydu. Birlikte olacağım, birlikte bir hayatı sürdüreceğim bir kadın. Evet bu dedim. Çünkü...Bizde şöyle bir şey oldu yani. Kültürel olarak bir farklılık yoktu aileler falan da tanışıyordu. Yani bir şeyleri biz çok hızlı atladık. Eski eşimde bu yoktu ben şimdi. Hani şöyle mesela, Antalya'nın köyü Antalya'nın yerlisi gibi bir bayağı bir fark vardı aramızda.

R: Eski eşinizin kültürel bakımından hangi konumda burada?

I: Şehirdeydi... Ailesi daha köklü ailedendi. Hem isim yapmış bir ailedendi daha doğrusu yani herkesin tanıdığı bir isimdi. Kayınpederim falan. Kısmet oldu evlendik. Hani o konuda bir sıkıntımız yoktu.

R: Peki ikinci evliliğinizi yaparken bu sizin için bir kriter oldu mu?

I: İkinci evliliğimde bu kültür farklılığı düşündüğüm oldu. Öyle oldu çünkü. Ya işte yediğim tarhana çorbası bile aynı. Şimdi farklı olsa evlilik hızlı olmazdı. Birbirini tanıma süreci olurdu onu demek istedim yani. Farklı da olabilirdi. Yani benim için çok belirleyici bir unsur değil ama ikinci evliliğimde ama yani ailelerin tanışıyor olması hem biz akraba ya bir yandan üçüncü göbekten. Köylerimiz yan yana yani bir. Ya bi bi kültürel birliktelik var. Yani o bizi çok hızlandırdı. Yani şey olayı hızlandırdı zaten geçmişini biliyorsunuz. Olayla süreçleri biliyorsunuz o beni biliyor. Ben onu biliyorum ha beraber yola çıkalım mı çıkalım.Bazı şeyleri hızlı geçtik 16 yılı telafi eder gibi bir şey oldu bu. Bu bir ay, bir ay çok herkesin böyle çok şaşırdığı bir şey oldu. Sonrasında bayağı mesela işte bundan geçinebilir mi falan diye de bir kaygılananlar olmuş ama yok yani.

R: Eşiniz herhangi bir işte çalışıyor mu?

I: Çalışıyordu ama zaten işte evlendikten hemen sonra hamilelikle falan izin aldı yani o yüzden. Ekonomik yük sorun olmadı ya yani valla hiçbir sorun olmadı bizim için. Yani tek maaşla da geçindik çok daha iyiydik... Hiçbir şeyden de eksik kalmadık yani.

R: Aileniz tarafından nasıl karşılandı?

I: Çok mutlu olurlar, çok mutlu oldular. Hepsi benim zaten bu süreçte iyiliğim isteyen insanlar, yani hiç hayır yapma diyen olmadı. Yani çok hepsi de çok mutluydu. Tebrik edenler falan yani sonuçta. Kötü bir olayla böyle ayrılınca herkes tamam ümidi kestik derken bu bayağı bir şok etkisi yarattı ve yani hiç hilafsız hepsi de çok mutlu oldu Eşimi kabul etmeleri zaten zor olmadı zaten tanıdıkları bildikleri insan olduğu için

R: Peki şimdiki evliliğinin evlilik yaşamınız hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Yani şimdiye ya da geleceğe ilişkin beklentileriniz neler?

I: Evlilik olayında şimdi artı çocuk var. 3 tane çocuk var. Çok güzel, böyle çok. Şamatılı bir hayatımız geçiyor, Aksiyon bitmiyor. Bizde ben mutluyum ya yani şimdi. Tek kaygılandığım durum benim işte. Bunlar mesela. Büyük çocuğumu özel okula versem, öbürkülerini de özel okula vermem gerekiyor. Yani bu adaleti sağlamak falan beni kaygılandıran bu yani çok büyük bir ekonomik gelirimiz yok. Bir tane bi şey alırsam 3 tane alıp geliyorum. Yani böyle çocuklarımla paylaşıyorum. Dediğim gibi yani hep yanlarında olalım. Tabii onları yönlendirmek değil de benim şeyim yani. Baba bunu nasıl yapacağız dediği zaman 20 yaşlı 25 yaşında ben o zaman yaşlı olacağım işte o zaman benim kaygılandıran şey bu ama. Süreç güzel gidiyor. Yani bu yaşamı da güzel yaşıyor öyle diyeyim.

R: Yaşlandıkça evlilikten beklentilerinizde bir değişiklik oldu mu? Nasıl Oldu?

I: Valla. Şu anki durum güzel... Yaşlandığımda ben biraz daha aksi mi olurum bilmiyorum ama böyle yine bir dideşeceğim, böyle laf atacağım birisi olsun yanımda isterim... Yani o da beni kovar mı? Git bir kahveye arkadaşlarıyla gez gel der mi bilmiyorum... Ama yaşlılığı da birlikte yaşamak isterim. Yani yaşlandığımda da beklentilerim bundan çok fazla olmaz. Evet, hareketlerimiz kısıtlı olacak belki falan ama. Yani. Ya şu var yani. Bir şekilde. Demans başlıyor, alzheimer demiyorum, o rahatsızlık artık böyle bir şeyler unutmaya başlıyorsun falan. İşte bunu nasıl kapatacağın? Beni nasıl diyeyim, rezil etmeyecek. Yani bir şey unuttuysam o getirecek ha şu değil miydi diyecek yani ya da işte nasıl? Nasıl diyeyim yani bu bu biraz zor bir şey de.

R: Böyle bir durumda ne yapardınız? Yani demans ya da bakıma muhtaç olduğunuz durumda?

I: Eşimin bana yardım edeceğine inanıyorum. Çünkü biz başıdan beri birlikte götürüyoruz. Güzel götürüyoruz, öyle diyelim. Yani çocukların eğitiminde ve birlikteyiz. Bu hayatı da birlikte götürüyoruz. Zaten. Bir yerden patlak verirdi, eğer böyle olmasaydı. İlerde de ben yanımda olacağını düşünüyorum.

R: Peki siz o durumda aslında neyi tercih ederdiniz? Mesela huzurevi gibi kurumsal bir destek almayı mı?

I: Ya biz bakın çok ilginçtir, daha yeni, daha yeni birkaç gün önce. Bayramda da o konuşuldu. Karşı komşunuz yalnız 2 yaşlı... ne yapmamız lazım gibi böyle işte ne yapalım diye... Bakım evlerine gidelim mi? Eşim de gidin dedi yani Bakımdan çok sosyalleşmeniz önemli dedi. Sonra biz kendi aramızda da onu konuştuk. Şimdi. Normalde normal şartlarda şu anda benim çocuklarımın üniversiteyi falan bitirmiş, iş güç sahibi olması lazım. Arkadaşlarımın hepsi öyle... Torun bekleyenler var zaten. Ama bizim çocuklarımız daha küçük. Tam böyle hayata atılacakları kariyer yapmaya çalıştıkları bir sürü hayattan beklentileri varken biz onların hayatına engel olmayalım diye konuştuk. Hatta gidelim neyse nasıl oluyorsa bir bir yere gidelim, bir kurumsal bir desteğe kuru yani destek mi deniyor ona ya da yaşlı bakım elde gidelim gibi bir şeyler konuşmuştuk, hayatına getirebilir. Ama. Kafamızdaki konu bu, yani geç evlilik çocukların küçük olması. Biz yaşlandığımız zaman çocukların tam enerjik tam hayata bağlı. Tam böyle bir yerde pozisyon almaya çalıştırırken ya da bir akademik kariyer yapmaya çalışırken çocuk bana bakamaz. Bunun nedeninin geç evlilik olduğunu düşünüyorum ama bundan dolayı pişman değilim. Hani ben yani. Zamanlama yanlış oldu. Yani ben dediğim gibi. Şu anda ben çocuk torun bekleyen birisi konumunda olacaktım. Ben yaşlandığımda o da benden az yaşlı olacaktı. Bana bakardı yani. Yaşlılık, yaşlılara da bakım azalacak bence. Yani bakım evleri artacaktı yani. Çünkü hakikaten öyle ya, mesela yurt dışında çok var. Şu anda gençler yurt dışına gidelim diyorlar... Gitse bu çocuk bana nasıl bakacak? Şunu düşünüyorsunuz, yani çocukların planlarına engel olmayalım. Hayatlarına engel olmayalım. Bunlar bize emanet, fiziksel ve ruhsal sağlıklı bir şekilde yetiştirdik. Hayatına baksınlar beni bir yük olarak görmesindir. Ben Antalya'da yaşayacağım belki de ölene kadar neden yurt dışında bile olsa bir uçakla gelip beni görebilir. Ama memleketime gidersem gelemeyecek yani ya da tatile gelecek 2 gün bana uğrayacak. Yani bunları bile düşünüyor insan yani o anlamda söyledim.

R: Peki şimdiki evliliğinizin son bulması durumunda bir daha evlenmeyi düşünür müsünüz?

I: Asla evlenmem. Uygun bile olsa tamam, arkadaşlık, sosyal, arkadaşlık, belki birliktelik bile olur ama evlilik bağı altında ben bi daha evlilik kurmam. Çünkü bi tanesinden bu kadar darbe yemişken ya ben yani tabi bazı şeyleri büyük konuşmamak lazım denir falan ama farz edelim ki öyle bir şey oldu...Yok, hiç düşünmem.

R: Benim sorumlarım bu kadardı. Sizin eklemek istediğiniz bir şey var mıdır?

I: Ya şimdi şöyle düşünüyorum, yani tabii insanlar kolay cevap veremiyorlar. Ben samimiyetle belki kendime açtım falan ama bizim ekstra bir durumdu. Bir şey söyleyeceğim, ben de eşim vefat etmeseydi ayrılmış olsaydım. Belki yanlış tercihler yapacağımı düşünüyorum. Yani. Ben boşanmış olsaydım. Şimdi. Boşananlarda biraz önce konunun başında söylediği bir şey vardı aksıyor dedim. Biri aksamıyor sadece, ikisi de aksıyor. Yani benim de hatam olacaktı, karşıdakinin de hatası olacaktı. Şimdi. Ben ayrıldım, sende hatamı görmeyecektim yani onu suçlayacaktım. Şimdi o zaman karşıdaki insanı onda olmayan özellikleri düşünerek beğenecektim. Kendimdeki şeyleri o zaman nasıl düzelecektin? Aynı hatayı ben de yapmış olacaktım. Öyle değil mi? Yani sorun bende de var yani.Şimdi burda bunu biraz şöyle deşelemek gerekiyor yani. Kişinin boşandıktan sonra kendi sorunlarını da çözmesi lazım. Şimdi benim eşim vefat etti. Biz böyle ayrı yaşadık. Şimdi karşıdakinden beklentim. Ben onun hatalı olmadığını düşünerek aldım. Anladınız mı?Yani karşı tarafın hatalı olduğunu düşünerek aldım. Belki benim eşim hatalıydı, bilemiyorum yani. Birleştiğimizde 2 hatalı bir araya gelmedi. Yani o konuyu da dikkate almanız lazım. Şimdi bizimki spesifik bir şey ve deşelemeyelim de yani çok rasyonel bir şey değil mesela. He mesela 2 ölümle birleşenler olabilir ama 2 ayrılıkla birleşenlerde çabuk...tekrar ayrılık olduğunu falan gözledim ben. Neden biliyor musun? Hani ben tekrar acaba yapabilir miyim diye düşündüm ya düşünmeye başladım. Kafamdaki sorular doğmaya başladığı zaman ilk çevreme bakmaya başladı. Şimdi işte o zaman yargıladıklarımı işte bende birikimleri söylüyorum. Yani hemen. Nasıl diyelim travmanın arkasından hemen bu işe girenlerin de yürütemediğini gördüm.

R: Belirli bir zaman geçmesi gerektiğini mi düşünüyorsunuz?

I: Gerekıyor evet. Ben de çok uzun oldu. Başkasında daha kısa olabilir bu.

R: Peki bu sürenin tecrübe kazandırdığını düşünüyor musunuz? Yaşlandıkça ya da yaşlı olduğunuzda yaptığınız evliliklerde?

I: Ya. Yine bir anekdotla ben şey yapayım. Memlekete geldim. Bu sıkıntıları bir öğretmenimiz eskiden benim liseden öğretmenim. Onunla karşılaştım. Ne yapıyorsun dedi? Vallahi hocam benim 2 tane hayalim vardı, birisi İngilizce, birisi de bir müzik. Müzik aleti kullanmak istiyorum ben. Ya İngilizce tek başına olmaz dedi. Sen müzik aleti al. Müzik tarihte iyi bir dosttur demişti, tamam mı? Şimdi böyle şeyleri hep biriktiriyorsunuz. O zaman bir müzik aleti kullanmaya gittim falan işte. O arayışı, 16 yılı nasıl doldurdum diyorum ya? Yani işte ud çalışıyordum falan. Sonra spora başladım falan. Şimdi. Ya aslında herkes de bir sıkıntı var hani? Böyle şeyde gördüğünde yardım etmeye çalışıyor. Bu evliliklerde hep yeniden yuvasını kursun yeniden hani bizde bir laf vardır. Yani evlilikte eşi ölen ya da evlilikten ayrılanın başı bozuk derler... Hani tekrar bir yuvasını kursun. Başını bir dam altına soksun denir. Yardımcı olmaya çalışırlar. Bu yardımı ben de aldım ve bunu iyi değerlendirdiğimi düşünüyorum. Geçmişteki şeylerimden de ders aldığımı düşünüyorum, çok ders aldım. Ben mesela küçük bir şey söyleyeyim, tartışmaları ilerletirdim. Sonuna kadar haklı olmaya çalışırdım ama şimdiki evliliğimde öyle olmaya çalışmıyorum. Bu yaşın getirdiği de bir tecrübe. Şu anda ölsek ya iyi yaşadı derler, yaşıyoruz var... Şaka yaptınız abi.

R: Katkılarınız için çok teşekkür ederim. Belirtmek istediğiniz başka bir konu var mıdır?

I: Sağ olun.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Çağrı Elmas
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Alparslan Anadolu Lisesi
Lisans Diplomalari	-Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, Türkiye (2009 – 2013). -Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Türkiye (2019 – 2022).
Yüksek Lisans Diploması	-Akdeniz Üniversitesi, Gerontoloji Anabilim Dalı, Türkiye (2014-2017).
Tez Konusu	TÜRKİYE'DE DİJİTAL EŞİTSİZLİK: YAŞLANMA SÜRECİNDE EŞİTSİZLİĞİN FARKLILAŞAN DENEYİMLERİ
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Araştırma Makaleleri: Elmas, Ç., & Adak, N. (2023). Türkiye’de boşanma nedenlerinin toplumsal kökenleri ve boşanma sonrası deneyimler. <i>Istanbul University Journal of Sociology</i>, 43(1), 84-97. https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.1.0100. Körükçü, Ö., Boran, Ö. F., Özkaya, M., Elmas, Ç., Adak, N., Fındıklı, E., et al. (2023). Reflections of the COVID-19 pandemic on the psychosocial health of puerperal women and mother-infant attachment. <i>Journal of Selcuk Health</i>, 4(3), 432-455. https://doi.org/10.26650/JSH.2023.4.3.0150. Körükçü, Ö., Adak, N., Boran, Ö. F., Özkaya, M., Elmas, Ç., & Bakacak, M., et al. (2023). Perinatal mental health in the time of the COVID-19 pandemic: Thematic analysis of obstetric care providers’ observations and experiences. <i>Izmir Democracy University Health Sciences Journal</i>, 6(2), 288-298. https://doi.org/10.26650/IDUHSJ.2023.6.2.0200 Adak, N., Elmas, Ç., & Kuşoğlu, G. C. (2021). Does marital status affect violence against women? A perusal on Turkey. <i>Süleyman Demirel University Journal of Social Sciences</i>, 54, 149-164. https://doi.org/10.26650/SDUJSS.2021.54.0050 Arun, Ö., & Elmas, Ç. (2016). Distinction in old age: Challenges awaiting local authorities in contemporary Turkey. <i>Turkish Journal of Sociology</i>, 36(2), 367-372. https://doi.org/10.26650/TJS.2016.36.2.0080 Kitap Bölümleri:	

Adak, N., & Elmas, Ç. (2023). Aile yaşam döngüsü: Boşanma ve yeniden evlenme. In S. B. Uğur & A. Çiçekli (Eds.), *Boşanmanın sosyolojisi* (pp. 247-274). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Adak, N., & Elmas, Ç. (2022). Türkiye'de değişen kentsel aile ve evlilik eğilimleri. In G. Kaya & A. Şeker (Eds.), *Dert yükü mekanlar: Kentlerin yeni ve eskimeyen sorunları* (pp. 259-284). Ankara: Nika Yayınevi.

Arun, Ö., & Elmas, Ç. (2020). Türkiye’de dijital eşitsizliğin toplumsal kökenleri. In M. Fiğan & Y. D. Özdemir (Eds.), *Dijital kültür, dijital eşitsizlikler ve yaşlanma* (pp. 115-135). Ankara: Alternatif Bilişim Derneği.

Elmas, Ç. (2018). Dijital mecrada eşitsizlik ve kuşakları anlamak: Quid pro quo? In Ö. Arun (Ed.), *Yaşlanmayı aşmak* (pp. 137-169). Ankara: Phoenix Yayınevi.

İŞ DENEYİMİ

2023 - Devam Ediyor:

Araştırma Görevlisi - Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji

2015 – 2023:

Araştırma Görevlisi - Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çalıştığı Kurumlar

Akdeniz Üniversitesi